HISTORIAE RUTHENICAE

SCRIPTORES

EXTERI

SAECULI XVI.

Starczewski
Hist. Ruthen.
Scriptores
Exteri Saec. XVI

1. 2

BEROLINI,
FORMIS FERD. REICHARDTIANIS.

Antonius Passerinus.

HISTORIAE RUTHENICAE

SCRIPTORES

EXTERI

SAECULI XVI.

COLLEGIT ET AD VETERUM EDITIONUM FIDEM

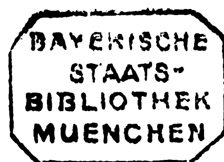
EDIDIT

ADALBERTUS DE STARCZEWSKI.

VOLUMEN PRIMUM.

BEROLINI ET PETROPOLI

MDCCCXLI.

VIRO EXCELLENTISSIMO, MAGNIFICENTISSIMO, PERILLUSTRI

SERGIO SIMONIDI AB UVAROV

IMPERII ROSSORUM INSTITUTIONIS PUBLICAE ADMINISTRO, CONSILIARIO INTIMO ACTUALI, CONSILII PUBLICI SOCIO, SENATORI, PRAESIDI ACADEMIAE SCIENTIARUM IMPERIALIS ITEMQUE ARBITRORUM SCHOLARUM INSTITUENDARUM AC SUPREMAE LIBRORUM VULGANDORUM CENSURAE, SOCIO CONSILII DE SCHOLIS MILITARIBUS, CONSILII SODALICII PRO EDUCANDIS VIRGINIBUS NOBILIBUS SCHOLISQUE ORDINIS ST. CATHARINAE; CURATORI HONORARIO UNIVERSITATIS LITERARUM CRACOVIENSIS, ACADEMIAE IMPERIALIS SCIENTIARUM, ROSSICAE, ET ARTIUM LIBERALIUM; UNIVERSITATUM IMPERIALIUM MOSCOVIENSIS, DORPATENSIS, CASANENSIS MULTARUMQUE SOCIETATUM LITERARIARUM, QUAE IN ROSSIA FLORENT, SODALI HONORARIO; DOCTI GALLICI REGNI INSTITUTI, ARCHAEOLOGICI QUOD ROMAE EST INSTITUTI, ET ACADEMIAE HISTORICAE MADRITENSIS, EXTERARUM SOCIETATUM LITERARIARUM, GOTTINGENSIS, HAVNIENSIS ALIARUMQUE SOCIO; ORDINUM ST. ALEXANDRI NEVSKI, AQUILAE ALBAE, ST. VLADIMIRI SECUNDAE CLASSIS, ST. ANNAE PRIMAE CLASSIS SIMUL ADAMANTIBUS ET CORONA IMPERIALI DECORATAE, ST. JOANNIS HIEROSULAMITANI, ET SIGNI DISTINCTIONIS OFFICIORUM PER 25 ANNOS PRAESTITORUM EQUITI.

EXCELLENTIAE Tuae clarissimum nomen huic libro tanquam summum ornamentum praescribere ausus sum, et quod jam nunc quidem in opere, historiae Ruthenicae dicato, ejus viri nomen deesse non debet, cujus merita de literarum artiumque cultura apud nos gloria immortali atque aeterno nitore in patriae nostrae annalibus splendebunt, et quod haec rerum nostrarum monumenta sacra esse volui Tibi, Vir Excellentissime, cujus quantum sit studium ad cognitionem rerum a majoribus nostris gestarum promovendam, augendam amplificandamque, sat certe notum est. Contigit vero mihi, ut in numero eorum fuerim, qui tanquam coram Te Tuisque auspiciis instituebantur, Tuaque exhortatio vi quadam mirifica adolescentis animum ad illud studiorum genus adduxit, tanquam ad uberrimum fontem, ex quo vera patriae caritas emanet. Quare sperare ausim, fore ut Tibi grata sit

hujus instituti mei ratio. Quae cum Tibi, Vir Excellentissime, placuerit et in bonam partem accepta fuerit, id mihi summum erit praemium et gaudium, laetoque animo ad reliqua volumina edenda accedam.

Vale, Vir Perillustris! Utinam Deus Optimus Maximus Te quam diutissime incolumem conservet, ut omnia ea, quae animus Tuus excelsus ac sublimis ad patriae salutem, literarum artiumque florem molitur, et efficias et persolvas. Tuis vero beneficiis ne sim plane indignus, neve exspectationem prorsus fallam, ex omnibus meis viribus, quas quam sint exiguae haud ignoro, enitar ac studebo.

Excellentiae Tuae ac Magnificentiae

SUMMA CUM VENERATIONE ET OBEDIENTIA

Servus summopere deditus

ADALBERTUS DE STARCZEWSKI.

L. S.

De hujus libri ratione ac consilio praefaturo mihi maxime exponam necesse esse videtur, quid sit, quod ad hunc librum edendum animum meum impulerit, et quid eo efficere voluerim. Inter eas literas doctrinasque, quae in patria nostra Ruthenica optimo fructu coluntur et aluntur, historiae patriae studium haud mediocrem certe obtinet locum. Neque enim solum viri doctissimi et eruditissimi huic quam plurimam operam navant, verum etiam IMPERATORIS AUGUSTISSIMI nostri egregia et vere regia munificentia fruitur gaudetque. Neque id mirum. Jam enim virium suarum facultatumque conscientiam nacta est Rossia, eique inter ceteras Europae civitates tanta est auctoritas gravitasque, ut se ipsa intueatur, resque suas praeteritas cum praesentibus comparet, ut inde perspiciat quomodo sint regendae et moderandae res futurae. Quemadmodum enim singuli homines, dum in pueritia versantur, nondum de se fatisque suis cogitant, sicubi vero virilem attigerunt aetatem, omnium rerum, quae sibi hucusque evenerunt, memoriam servare student; sic civitatis cujusque tum demum interest, ut historiae suae monumenta et documenta asserventur, cum ad altitudinem quandam elatus est. Id quod omnium fere gentium historiis confirmatur. Quare id profecto summae laudi tribuendum est historicis nostris, quod, critica ratione adhibita, in omnia, quaecunque exstant, historiae Rutaenicae monumenta inquirunt, dispersa colligunt, abscondita in lucem proferunt, vetusta renovant.

At vero, ut perfecta omnibusque numeris absoluta nobis fiat historiae patriae cognitio, non sat esse duxi, adhiberi eos fontes solos, qui sunt nostratium, verum etiam exteros de rebus nostris auctores esse audiendos consulendosque. Etenim nos nostras res aliter dijudicare solemus atque alii, tum propter consuetudinem, quae efficit, ut quaedam oculos nostros fugiant, quae alii jam primo intuitu percipiunt, tum quia ipsi, studio capti, de rebus nostris non semper aequi judices sedemus. Accedit, quod de illa praesertim agitur aetate, qua majores quidem nostri, in literis artibusque rudiores, eruditione non satis imbuti erant, dum reliquae Europae gentes

plurimae ingenii cultura jam excellebant. Quare quae apud exoticos de rebus nostris auctores illius temporis tradita legimus, ea tam fide quam attentione nostra sunt dignissima. Sic unusquisque nostrum, de historia infantiae vel pueritiae suae notitiam quaerens, eam non ex se ipso haurire potest, sed ex altero quodam accipere debet, cui, et aetate provectiori et experientia judicioque superiori, observare nos infantes vel pueros licuerit.

Ex iis vero scriptoribus exoticis, qui saeculo XVI de rebus Ruthenicis scripserunt, hosce Tibi, Lector benevole, in hoc primo volumine exhibui. Quorum et auctoritate et dignitate principem nomino SIGISMUNDUM AB HERBERSTEIN, qui bis in Rossiam legatus missus a duobus Austriae principibus, primum a Maximiliano, tum a Ferdinando, ibi per plures annos commorabatur, idque non tanquam barbarus, qui nec Rossorum sermonem moresque intelligebat neque ab iis intelligebatur, sed, ipso de se merito praedicante, ut linguae Slavonicae peritissimus. Ubique eum rerum observatorem sagacissimum, veri amantissimum invenies. Ipse nominat tanquam praecursores suos in rebus Ruthenicis tradendis NICOLAUM CUSANUM, PAULUM JOVIUM (quem simul summis tollit laudibus) JOANNEM FABRUM, ANTONIUM BIED. Praeterea nonnullos nominat, qui non ex professo quidem, sed dum proximas regiones describunt, etiam res Rossicas attigerunt, ut OLAUM GOTHUM Sueciae descriptorem, MATTHEUM MECHOVITAM, ALBERTUM CAMPENSEM, MUNSTERUM. Jussus est a Ferdinando, Austriae archiduce, iter ad Moscovitas facere una cum LEONARDO Comite DE NUGORALIS die prima mensis Februarii a. 1526. Rerum Moscovitarum commentarii hujus auctoris gravissimi primum in lucem prodierunt Viennae 1549. Editionem locupletatam, itinerariis duobus in Moscoviam adjunctis multisque aliis ab ipso auctore auctis, edidit JOANNES OPORINUS Basileae a. 1556. Alia editio ibidem impressa a. 1571. Denique exstat in collectione inscripta: Rerum Moscoviticarum auctores varii. Francof. ap. Wechel 1600. f.

Sequitur PAULI JOVII NOVOCOMENSIS De legatione Basilii magni principis Moscoviae ad Clementem VII. Pontificem Maximum liber. Cujus Editio princ. prodiit Basileae in Officina Oporiniana a. 1571, annexa editioni operis Herbersteiniani modo citatae. Auctor ille quidem non est testis oculatus, sed auritus; ipse enim confitetur, quae de Moscovitarum moribus ex Demetrio ejus gentis legato, qui ad Clementem VII. Pontificem nuper venit, quotidianis prope sermonibus didicisset, ea se latinarum literarum memoriae commendasse. Iterum exstat in collectione Wecheliana s. c. Tum exhibetur JOANNIS FABRI Moscovitarum religio; prodiit

Tubingae 1525. Extat etiam in Coll. Wech. s. c. JOANNES FABER theologus illa quidem aetate celeberrimus Viennensis, Ferdinandi archiducis jussu Moscovitas eos, qui anno 1524 in Hispaniam ad Carolum V legati missi, per Germaniam reverterunt, de ritibus, moribus, religione percontatus est, interprete usus, qui praeter sermonem suum patrium Rossicum etiam germanicam linguam paullumque latinam intelligebat.— CLAUDII GUISANI XII quaestiones et Graecorum ad eas responsiones, ex interpretatione JOANNIS LEVENCLAVII itemque JOANNIS LEVENCLAVII de Moscorum bellis adversus finitimos gestis, ab annis jam LXX, quibus antea per Europam paullatim innotuerunt, commentarius, primum prodierunt Basil. 1571 in Herbersteinii operis edit. s. c. CLAUDIUS GUISANUS Cardinalis Venetianus Graecis in hac urbe versantibus, quaestiones de fide proposuit, quas una cum eorum responsis latina interpretatione donavit JOANNES LEVENCLAVIUS. Quae commentatio inscripta est Anglorum navigatio ad Moscovitas, ea primum edita est ex bibliotheca Marquardi, Electoris palatini consiliarii, a CLAUDIO MARNIO et JOANNE AUBRIO, Anno 1600 in collectione Wecheliana s. c.

ALEXANDER GUAGNINUS VERONENSIS magna profecto est auctoritate, quippe qui non ex aliis accepta, sed ab ipso visa tradidit; namque, ut de se ipse dicit, munere praefecti peditum in arce Vitebska finitima Moscoviae perfunctus est. Hujus scriptoris liber habet inscriptionem: Omnium regionum Moscoviae monarchiae subjectarum morum et religionis descriptio et gesta tyranni Joannis Basilidis ex Sarmatia, ed. BERNH. ALBINUS, Spirae 1581. — MATTHIAE A MICHOVIA de Moscovia tractatus, ex corpore historiae Polonicae Joann. Pistorii edid. H. Petri 1588. Sequitur deinde TILEMANNI BREDENBACHII Belli Livonici quod magnus Moscoviae dux contra Livones gessit, nova et memorabilis historia, lamentabilem universae Torpatensis provinciae vastationem et excidium complectens; primum ed. Duaci 1564. Extat etiam in collectione Wecheliana supra laudata. Ac denique JACOBI ULFELDII legatio Moscovitica sive hodoeporicon Ruthenicum, prodiit Francof. A. 1627. 4.

Omnes has editiones accuratissime comparavi, praesertim cum bibliothecas Pragae, Viennae, Francofurti ad Moenum, Romae florentes, adirem.

Haec fere sunt, quae cum lectore benevolo communicanda putavi. Hac collectione omnibus patriae nostrae ejusque historiae amantibus gratum aliquid me praestiturum, spero; nihil enim est, quod patriae caritatem magis vel excitet vel confirmet, quam rerum ejus cognitio accuratissima et assiduum ejus historiae studium. Vale.

I.

SIGISMUNDI HERBERSTEINI

RERUM MOSCOVITICARUM

COMMENTARII.

I.

SIGISMUNDI HERBERSTEINI

RERUM MOSCOVITICARUM

COMMENTARII.

RERUM MOSCOVITICARUM COMMENTARII.

Russia unde nomen habeat, variae extant opiniones. Sunt enim qui eam a quodam Russo, fratre seu nepote Lech, principe Polonorum, perinde ac si ipse Ruthenorum princeps fuisset, nomen accepisse volunt. Alii autem a quodam vetustissimo oppido, Russo dicto, non longe a Novogardia magna. Quidam vero a fusco ejus gentis colore. Plerique nomine mutato, a Roxolania Russiam cognominatam esse putant. Verum eorum qui hasce asserunt opiniones, tanquam vero haud consonas, Mosci refutant, asserentes Rosseiam antiquitus appellatam, quasi gentem dispersam, seu disseminatam: id quod nomen ipsum indicat. Rosseia etenim, Ruthenorum lingua, disseminatio, seu dispersio interpretatur, quod verum esse, varii populi incolis etiamnum permixti, et diversae provinciae Russiae passim intermixtae ac interjacentes, aperte testantur. Notum est autem historias sacras legentibus, disseminationis vocabulo etiam Prophetas uti, cum de dispersione populorum loquuntur. Nec tamen desunt, qui Russorum nomen ex Graeca, atque adeo ex Chaldaica origine, non multum dissimili ratione trahant, a fluxu nimirum, qui Graecis est ῥοῦς, vel a quadam quasi guttulata dispersione, quae Arameis dicitur Resissaia, sive Reseaia: quo modo Galli et Umbri a fluctibus, imbribus et inundationibus, hoc est, a Gall et Gallim, item ab Umber, Hebraeis sunt appellati, quasi dicas fluctuantes seu procellosos populos, vel scaturiginum gentem. Sed undecunque tandem Russia nomen acceperit, certe populi omnes qui lingua Slavonica utuntur, ritum ac fidem Christi Graecorum more sequuntur, gentiliter Russi, Latine Rutheni appellati, ad tantam multitudinem excreverunt, ut omnes intermedias gentes aut expulerint, aut in suum vivendi morem pertraxerint: adeo ut omnes nunc uno et communi vocabulo Rutheni dicantur.

Slavonica porro lingua, quae hodierno die corrupto nonnihil vocabulo Sclavonica appellatur, latissime patet: ut qua Dalmatae, Bossnenses, Chroati, Istrii, longoque secundum mare Adriaticum tractu Forumiulii usque, Carni, quos Veneti Charsos appellant, item Carniolani, Carinthii, ad Dravum fluvium usque: Stirii vero infra Gretzium, secundum Mueram Danubium tenus, indeque Mysii, Servii, Bulgari, aliique Constantinopolim usque habitantes: Bohemi praeterea, Lusacii, Silesii, Moravi, Vagique fluvii in regno Hungariae accolae: Poloni item, et Rutheni latissime imperantes, et Circasi Quinquemontani ad Pontum, denique per Germaniam ultra Albim in septentrionem Vandalorum reliquiae sparsim habitantes utuntur. H

etsi omnes se Slavos esse fatentur, Germani tamen a solis Vandalis denominatione sumpta, omnes Slavonica lingua utentes, Wenden, Winden, et Windisch, promiscue appellant.

Caeterum Russia montes Sarmaticos haud longe a Cracovia attingit: et secundum fluvium Tyram, quem incolae Nistrum vocant, ad Pontum Euxinum atque Borysthenem usque fluvium protendebatur: sed ante aliquot annos Albam, quae alias Moncastro appellatur, quaeque ad ostia Tyrae sita, sub ditione Walachi Moldaviensis erat, Thurca occupavit. Praeterea rex Thauriciae Borysthenem transgressus, lateque omnia vastans, duo ibi castra exaedificavit: quorum alterum Oczakow nomine, non longe ab ostiis Borysthenis situm, nunc Thurca pariter occupat: ubi solitudines hodie sunt inter utriusque fluvii ostia. Porro ascendendo juxta Borysthenem, devenitur ad oppidum Circas, occidentem versus situm: atque inde ad vetustissimam civitatem Kiowiam, quondam Russiae metropolim: ubi trajecto Borysthene, est provincia Sewera, adhuc habitata: ex qua recta in orientem procedenti occurrunt Tanais fontes. Longe deinde secundum Tanaim, ad confluxum scilicet Occae et Rha fluviorum, itinere emenso, transeundo denique Rha longissimo tractu in mare usque Septentrionale, post inde redeundo, circa populos regi Suetiae subditos, et ipsam Finlandiam, sinumque Livonicum, atque per Livoniam, Samogithiam, Masoviam denique et Poloniam usque revertendo, Sarmaticis tandem montibus terminatur, duabus duntaxat provinciis, Lithuania scilicet et Samogithia, interjectis: quae duae provinciae licet Rhutenis intermixtae sint, ac proprio idiomate rituque Romano utantur, earum tamen incolae ex bona parte sunt Rhuteni.

Principum qui nunc Russiae imperant, primus est, Magnus dux Moscoviae, qui majorem ejus partem obtinet: secundus, magnus dux Lithuaniae, tertius est rex Poloniae, qui nunc et Poloniae et Lithuaniae praeest.

De origine autem gentis, nihil habent praeter annales infra scriptos: gentem scilicet hanc Slavonicam esse ex natione Japhet, atque olim consedisse ad Danubium, ubi nunc Hungaria est et Bulgaria, et tum Norci appellatam: tandem dispalatam, et per terras dispersam, nomina a locis accepisse, utpote Moravi a fluvio: alii Czechi, hoc est Bohemi: item Chorvati, Bieli, Serbli, id est Servii, Chorontani dicti, qui ad Danubium consederant, a Walachis expulsi, venientes ad Istulam, nomen Lechorum a quodam Lecho Polonorum principe, a quo Poloni etiamnum Lechi vocantur, acceperunt. Alii Lithuani, Masovienses, Pomerani, alii sedentes per Borysthenem, ubi nunc Kiowia est, Poleni dicebantur: alii Drewliani, in nemoribus habitantes: alii inter Dwinam et Peti, dicti Dregowici: alii Poleuczani, ad fluvium Poltae, qui influit Dwinam: alii circa lacum Ilmen, qui Novogardiam occupaverunt, sibique principem Gostomissel nomine constituerunt: alii per Desnam et Sulam ffuvios, Seweri, seu Sewerski appellati: alii vero super fontes Volhe et Borysthenis, Kriwiczi nominati: horum arx et caput Smolensco est. Haec annales ipsorum testantur.

Qui initio Rhutenis imperaverint, incertum est; characteribus enim carebant, quibus res gestae memoriae mandari potuissent. Posteaquam vero Michael rex Constantinopolitanus, literas Slavonicas in Bulgariam anno mundi 6406. misisset, tum primum, non ea duntaxat quae tum gerebantur, verum etiam quae a majoribus acceperant, et per longam memoriam retinuerant, scribi, inque annales eorum referri coepta sunt: ex quibus constat, Coseros populum, a nonnullis Rhutenis tributi nomine aspreolorum pelliculas de singulis aedibus exegisse, item Varegos ipsis imperavisse. De Coseris, unde, aut quinam fuerint, nihil praeter nomen ex annalibus: de Varegis itidem, certi quicquam ab illis cognoscere non potui. Caeterum cum ipsi mare Baltheum, et illud quod Prussiam, Livoniam, indeque post ditionis suae partem a Suetia dividit, mare Varegum appellarent: putabam equidem, aut Suetenses, aut Danos, aut Prutenos, ob vicinitatem, principes illorum fuisse. Jam vero, cum Wagria, famosissima quondam Vandalorum civitas et provincia, Lubecae et ducatui Holsatiae finitima fuisse, mareque hoc quod Baltheum dicitur, ab ea nomen, quorundam sententia, accepisse videatur: illudque ipsum, et sinus ille qui Germaniam a Dania, item Prussiam, Livoniam, maritimam denique Moscovitici imperii partem a Suetia separet, et adhuc apud Rhutenos nomen suum retineat, atque Waretzkoie morie, hoc est, Varegum mare appelletur: ad haec, quod Vandali ea tempestate potentes erant, Rhutenorum denique lingua, moribus atque religione utebantur: videntur itaque mihi Rhuteni ex Wagriis, seu Varegis potius, principes suos evocasse, quam externis, et a religione

sua, moribus, idiomateque diversis, imperium detulisse. Cum itaque Rhuteni aliquando inter se de principatu contenderent, ac mutuis odiorum facibus inflammati, exortis denique gravissimis seditionibus decertarent; tum Gostomissel, vir et prudens, et magnae in Novogardia authoritatis, in medium consuluit, ut ad Varegos mitterent, atque tres fratres, qui illic magni habebantur, ad suscipiendum imperium hortarentur: mox audito consilio, legatis missis, principes germani fratres accersuntur: venientesque eo, imperium ipsis ultro delatum, inter se dividunt. Rurik principatum Novogardiae obtinet, sedemque suam ponit in Ladoga, 36 miliaribus Germanicis infra Novogardiam magnam. Sinaus consedit in Albo lacu, Truvor vero in principatu Plescoviensi, in oppido Sworczech. Hosce fratres originem a Romanis traxisse, gloriantur Rhuteni: a quibus etiam praesens Moscoviae princeps, se genus duxisse suum asserit. Horum autem fratrum ingressus in Russiam, juxta annales, fuit anno mundi 6370. Duobus sine haeredibus defunctis, principatus omnes Rurick superstes obtinuit, castra inter amicos et famulos divisit; moriens filium juvenem Igor nomine, una cum regno commendat cuidam Oleg propinquo suo: qui id, devictis multis provinciis, auxit: arma in Graeciam usque transferens, Bisantium etiam obsedit; et cum triginta tribus annis regnasset, atque in caput seu cranium sui equi jam olim mortui, pede forte impegisset, vermis venenosi morsu laesus occubuit. Mortuo Oleg, Igor ducta ex Plescovia uxore Olga, imperare coepit: qui cum exercitu suo longius progrediens, Heracleam et Nicomediam usque pervenisset, tandem bello superatus aufugit; post a Malditto Drewlianorum principe, in quodam loco Coreste nomine, ubi etiam sepultus est, occiditur. Filius autem Swatoslaus, quem infantem reliquit, cum per aetatem imperare non posset, interim mater Olga regno praefuit: ad quam cum Drewliani viginti internuncios misissent, cum mandatis, ut eorum principi nuberet: Olga nuncios Drewlianorum vivos obrui jussit: suosque interim legatos ad eos misit, nimirum si se principem et dominam expeterent, ut plures atque praestantiores procos mitterent; mox alios selectos quinquaginta viros ad se missos, in balneo combussit: aliosque legatos iterum misit, qui adventum suum annunciarent, juberentque apparere aquam mulsam, aliaque ex more ad parentandum marito defuncto necessaria. Porro ad Drewlianos cum venisset, maritum deplanxit, Drewlianos inebriaxit, quinque millia illorum occidit; mox Kiowiam reversa, exercitum conscripsit: contra Drewlianos progressa, victoriam reportavit: fugientes in castrum persecuta, obsidione ad integrum annum pressit; post interpositis conditionibus, tributum illis de qualibet domo, tres videlicet columbas, totidemque passeres imperat: acceptasque in tributum aves, continuo alligatis sub alas igneis quibusdam instrumentis, dimittit; avolantes columbae, ad aedes consuetas redeunt, revolantque, castrum incendunt; inflammato jam castro diffugientes, aut occiduntur, aut capti venduntur. Occupatis itaque omnibus Drewlianorum castris, ulta mariti mortem, Kiowiam revertitur. Dein anno mundi 6463 in Graeciam profecta, baptismum sub rege Joanne Constantinopolitano suscepit: commutatoque nomine Olgae, Helena vocata est: ac magnis post baptismum a rege muneribus acceptis, domum revertitur. Haec prima inter Rhutenos Christiana fuit, ut annales eorum testantur, qui eam Soli aequiparant. Sicuti enim sol ipsum mundum illuminat, ita et ipsa Russiam fide Christi illustrasse dicitur. Swatoslaum autem filium ad baptismum nequaquam perducere potuit; qui cum adolevisset, strenuus ac promptus statim omnes bellicos labores, periculaque consueta, non detrectavit: in bello nulla impedimenta, ne vasa quidem coquinaria, exercitui suo permisit, carnibus tostis duntaxat utebatur, humi requiescens, sella capiti subjecta. Vicit Bulgaros, ad Danubium usque progressus: inque civitate Pereaslaw sedem suam posuit, ad matrem atque consiliarios suos dicens: Haec enim sedes mea, in medio regnorum meorum: ex Graecia ad me adferuntur Pannodocki, aurum, argentum, vinum, variique fructus: ex Hungaria, argentum et equi: ex Russia, Schora, cera, mel, servi. Cui mater: Jamjam moritura sum, tu me ubicunque volueris sepelito; itaque post triduo moritur, atque a nepote ex filio Wolodimero jam baptisato in numerum sanctorum refertur, diesque undecimus Julii sacer illi dicitur.

Swatoslaus, qui post obitum matris regnabat, divisit provincias filiis: Ieropolcho Kiowiam, Olegae Drewlianos, Wolodimero Novogardiam magnam. Nam Novogardenses impulsu cujusdam mulieris Dobrinae, Wolodimerum principem impetrarunt erat enim Novogardiae civis quidam Calufcza parvus dictus, qui habuit duas filias, Dobrinam et Maluscham. Ma-

luscha erat in gynaecio Olhae, quam impraegnaverat Swatoslaus, et ex ea Wolodimerum susceperat. Swatoslaus cum filiis prospexisset, pergit in Bulgariam, Pereaslaw civitatem obsidet, capitque: Basilio et Constantino regibus bellum denunciat. at hi legatis missis pacem poscebant, et quantum exercitum haberet, cognoscere ab eo propterea cupiebant, quod tributum daturos se juxta numerum exercitus, sed falso, pollicebantur, mox cognito militum numero, exercitum scripserunt. Post cum uterque exercitus convenisset, Rhuteni Graecorum multitudine terrentur: quos cum pavidos videret Swatoslaus, inquit: Quia locum non video, Rhuteni, qui nos tuto capere posset: terram autem Russiae tradere inimicis, nunquam in animum induxi: fortiter contra illos pugnando, aut mortem oppetere, aut gloriam reportare, certum est. Etenim si strenue pugnando occubuero, nominis immortalitatem: si vero fugiam, perpetuam inde ignominiam sum relaturus. et cum hostium multitudine circumventus effugere non liceat, stabo ergo firmiter, caputque meum in prima acie, pro patria, omnibus periculis objiciam. Cui milites: Ubi caput tuum, ibi et nostrum. Mox confirmato milite, in adversum hostem raptus, magno impetu facto, victor evadit. Terram dein Graecorum vastantem, reliqui Graeciae principes muneribus oppugnant. aurum autem et panadockmi (ut est in Annalibus) munera cum sprevisset, recusassetque, vestimenta autem et arma a Graecis jam denuo sibi missa accepisset: tanta ejus virtute, Graeciae populi permoti, reges suos convenientes: Et nos, inquiunt, sub ejusmodi rege esse cupimus, qui non aurum, sed arma magis amat. Appropinquante Constantinopolim Swatoslao, Graeci magno se redimentes tributo, eum a finibus Graeciae avertunt. quem tandem anno mundi 6480, Cures princeps Pieczenigorum, ex insidiis interfecit, et ex cranio ejus poculum faciens, auro circundato, literis in hanc sententiam signavit: Quaerendo aliena, propria amisit. Mortuo Swatoslao, quidam ex ejus primoribus Swadolt nomine, Kiowiam ad Ieropolchum profectus, maximo cum sollicitans opere atque studio, quo Olegam fratrem regno expelleret, quod filium suum Lutam necasset. Ieropolchus eius persuasione adductus, bellum fratri infert: exercitumque ejus, Drewlianos scilicet, profligat. Olega autem fugiens in quoddam castrum, a suis exclusus, impetuque facto, ex quodam ponte detrusus ac dejectus, multis super cum cadentibus, misere adobruitur. Ieropolchus castro occupato fratrem quaerens, corpus eius inter cadavera repertum, et ad suum conspectum allatum aspiciens: Swadolte; inbuit, ecce hoc tu concupivisti; post sepelitur. Interfectum sepultumque Olegam, cum Wolodimerus accepisset, relicta Novogardia, ultra mare ad Waregos profugit, Ieropelchus autem Novogardiae suum locum tenentem imponens, totius Russiae monarcha efficitur. Wolodimerus Waregorom auxilio comparato, reversus, locum tenentem fratris Novogardia expulit, fratrique bellum prior denunciat; sciebat enim, ipsum contra se arma sumpturum. Interea temporis mittit ad Rochwolochdam principem Plescoviae (nam et ipse ex Waregis illuc commigraverat) et filiam suam Rochmidam uxorem petit: filia autem non Wolodimero, quod cum ex illegitimo thoro natum sciebat, sed Ieropolcho fratri, quem brevi se pariter expetiturum putabat, nubere voluit. Wolodimerus, quod repulsam passus esset, Rochwolochdae bellum infert: cumque una cum duobus filiis occidit. Rochmidam vero filiam sibi jungit, atque post Kiowiam contra fratrem progreditur. Ieropolchus cum fratre inire praelium cum non auderet, occlusit se Kiowiae. Wolodimerus dum Kiow oppugnat, occultum mittit nuncium ad Blud quendam Ieropolchi intimum consiliarium: quem patris appellatione dignatus, rationem interficiendi fratrem ex eo petit; intellecta petitione Wolodimeri, pollicetur Blud semet dominum suum interfecturum, consulens Wolodimero, castrum ut oppugnet: Ieropolchum autem monet, in castro ne maneat, exponens multos ex suis ad Wolodimerum defecisse. Ieropolchus consiliario suo fidem habens, fugit Roden, ad ostia Iursae, se que ibi adversus fratris vim tutum fore putat. Wolodimerus devicta Kiowia, Roden exercitum transferens, longa et gravi obsidione Ieropolchum premit. Post longa inedia exhausti, cum obsidionem tolerare diutius non possent, consulit Blud Ieropolcho, ut pacem cum fratre, se longe potentiore, faciat: Wolodimero autem interim nihilominus nunciat, se sibi fratrem suum mox traditurum, adducturumque Ieropolchus secutus consilium ipsius Blud, fratris se arbitrio atque potestati permittit, conditionem hanc ultro offerens, nempe, quicquid ex gratia sua sibi rerum concessurus esset, in eo sese gratum futurum. Wolodimero conditia oblata, haudquaquam displicet. Mox Blud monet dominum, ut

ad Wolodimerum iret: quod tamen Werasco pariter Ieropolchi consiliarius prorsus dissuadet, sed hujus consilium negligens, ad fratrem pergit, ingrediens per portam, a duobus Waregis, Wolodimero interim ex quadam turri despiciente, occiditur; quo facto: fratris uxorem natione Graecam stupravit: quam Ieropolchus pariter, priusquam in uxorem duxisset, monialem impraegnaverat. Hic Wolodimerus multa idola Kiowiae instituit; primum idolum, Perum dictum, capite argenteo, caetera lignea erant; alia, Uslad, Corsa, Daswa, Striba, Simaergla, Macosch, vocabantur: quibus immolabat, quae alias Cumeri appellabantur. Uxores habuit plurimas; ex Rochmida autem suscepit Isoslaum, Ieroslaum, Serwoldum, et duas filias. Ex Graeca, Swetopolchum. Ex Bohema, Saslaum: item ex alia Bohema, Swatoslaum, Stanislaum. Ex Bulgara, Boris et Chleb. Habebat praeterea in alto castro trecentas concubinas: in Bielgrad, similiter trecentas: in Berestowo, Selwi ducentas. Wolodimerus cum sine impedimento totius Russiae esset monarcha factus, venerant ad eum ex diversis locis Oratores, hortantes, ut se eorum sectae adjungeret. Varias autem cum videret sectas, misit et ipse Oratores suos, qui perquirerent conditiones et ritus singularum sectarum, tandem cum aliis omnibus fidem Christianam Graeco ritu praetulisset, elegissetque missis oratoribus Constantinopolim ad Basilium et Constantinum reges, Annam sororem, uxorem sibi si darent, se fidem Christi, cum omnibus subditis suis suscepturum: et restituturum illis Corsun, et alia omnia, quae in Graecia possideret, pollicetur, re impetrata, constituitur tempus, eligitur locus Corsun: quo cum venissent reges, baptisatus est Wolodimerus, commutatoque nomine Wolodimeri, Basilio illi nomen imponitur. Nuptiis celebratis, Corsun una cum aliis, sicuti promiserat, restituit. Haec acta sunt anno mundi 6469 a quo tempore Russia in fide Christi permansit. Anno moritur 23. anno post nuptias: Wolodimerus vero anno post obitum uxoris quarto decessit. Is civitatem intra Wolham et Occam fluvios sitam concidit, quam a suo nomine Wolodimeriam nominavit, eamque Russiae metropolim constituit. Inter sanctos tanquam Apostolus, solenni die videlicet 15. Julii, quotannis veneratur. Mortuo Wolodimero, dissidentes inter se filii ejus, vario de regno praesumentes, decertabant: adeo ut qui potentior esset, alios se inferiores imbecillioresve opprimeret, regnoque pelleret. Swatopolchus, qui principatum Kiowiensem vi occupaverat, constituerat, sicarios, qui fratres suos Boris et Chleb conficerent. Interfecti, commutatis nominibus, hic David, ille vero Romanus vocati, in sanctorum numerum connumerati sunt: quibus etiam 24. dies Julii sacer est constitutus. Fratribus porro sic dissidentibus, nihil dignum memoria interim ab eis gestum est: nisi proditiones, insidias, simultates, intestinaque bella audire velles. Wolodimerus Sewoldi filius, cognomento Monomach, universam Russiam rursus in monarchiam redigit, relinquens post se insignia quaedam, quibus hodierno die in inaugurandis principibus utuntur. Moritur Wolodimerus anno mundi 6633; nec post eum filium ejus, neque nepotes quicquam posteritate dignum, usque ad tempora Georgii et Basilii, gesserunt: quos Bati rex Tartarorum bello vicit, interemitque: Wolodimeriam, Moscoviam, atque bonam Russiae partem exussit, et depraedatus est. Ab eo tempore, anno scilicet mundi 6745, usque ad praesentem Basilium, omnes fere Russiae principes Tartarorum non solum tributarii erant, verum etiam Tartarorum arbitrio Ruthenis ambientibus singuli principatus deferebantur. Lites denique inter illos de successione principatuum, aut haereditatum gratia exortas, licet Tartari discernentes, cognoscentesque decidebant, nihilominus tamen bella saepe inter Ruthenos et Tartaros oriebantur: inter fratres autem varii tumultus, expulsiones et permutationes regnorum et ducatuum erant. Nam dux Andreas Alexandri, impetrarat magnum ducatum: quem cum occupasset Demetrius, frater Andreas impetrato Tartarorum exercitu, illum expulit, multaque nepharia per Russiam perpetravit. Item dux Demetrius Michaelis, interfecit apud Tartaros ducem Georgium Danielis. Asbeck Tartarorum rex, arrepto Demetrio, capitali eum poena affecit. Contentio erat de magno ducatu Twerensi, quem dux Simeon Ioannis, cum a Tartarorum rege Czanabeck peteret, annuum ab eo tributum poscebat: quod ne penderet, primores largitione corrupti, pro eo intercedentes effecerant. Deinde anno 6886, magnus dux Demetrius vicit bello magnum Tartarorum regem, nomine Mamaij. Item tertio anno post, eundem jam denuo usque adeo fudit, ut plus quam tredecim millibus passuum terra cadaveribus obruta esset. Anno post eundem conflictum secundo, superveniens Tachtamisch rex Tartarorum, Demetrium profligavit, Moscoviam obsedit et occupavit, inter-

empti ad sepeliendum octoginta uno rublo redimebantur: summa computata 3000 rublorum fuit. Magnus dux Basilius, qui praesidebat anno 6907, Bulgariam, quae ad Wolhiam sita est, occupavit, Tartarosque ejecit. Is Basilius Demetrii reliquit unicum filium Basilium: quem cum non diligeret, quod Anastasiam uxorem, ex qua illum susceperat, adulterii suspectam haberet, magnum ducatum Moscoviae non filio moriens, sed Georgio fratri suo reliquit. Cum autem plerique Bojaronum filio ejus, tanquam legitimo haeredi atque successori, adhaererent: animadvertens hoc Georgius, ad Tartaros properat: supplicat regi, ut Basilium accersat, atque utri jure ducatus debeatur, decernat. Rex impulsu cujusdam consiliarii sui, qui partes Georgii fovebat, praesente Basilio, cum sententiam pro Georgio diceret: provolutus ad genua regis Basilius, orat, fas ut sit sibi loquendi. Mox annuente rege, inquit: Quanquam tu sententiam super literis mortuis tulisti, spero meas tamen, quas mihi sigillo aureo communitas dedisti, quod velles me magno ducatu investire, adhuc vivas, longe majoris efficaciae atque autoritatis esse, rogatque regem, ut verborum suorum esset memor, promissisque stare dignetur. Ad haec rex, justius esse respondit, vivarum literarum promissa servare, quam mortuarum rationem habere. Tandem Basilium dimittit, ducatuque investituit. Moleste id ferens Georgius, exercitu congregato, Basilium expulit: quod Basilius susque deque tulit: seque in principatum Uglicz, sibi a patre relictum, recepit. Georgius magno ducatu, quoad vixit, quiete potitus est, quem testamento nepoti suo Basilio legavit: quod Andreas et Demetrius, filii Georgii, seu privati haereditate, graviter tulerunt, atque ideo Moscoviam obsederunt. Basilius, qui monasterium sancti Sergii ingressus erat, cum haec audiret, illico exploratores, constituit: praesidiisque dispositis cavit, ne ex improviso opprimeretur. Quod cum animadverterent duo illi fratres, inito consilio, certos currus armato milite complent, ac veluti mercibus onustos eo mittunt, qui hinc inde ducti, demum sub noctem juxta vigilias constitere. Qua occasione adiutus miles, in tempesta nocte subito se curribus expediens, excubitores nihil periculi suspicantes invadit, capitque, Capitu et Basilius in monasterio. atque excaecatus ad Uglicz una cum conjuge mittitur. Post Demetrius, ubi infestam sibi communitatem nobilium, eamque ad Basilium caecum deficere videt, mox Novogardiam profugit, relinquens filium Ioannem: ex quo postea natus est Basilius Semeczicz, qui etiam me tum in Moscovia existente, in vinculis detinebatur, de quo infra plura. Demetrius autem dictus fuit cognomento Semecka, unde omnes ab eo descendentes Semeczici cognominantur. Tandem Basilius caecus, Basilii filius, quiete magno ducatu potitus est, Post Wolodimerum Monomach, usque ad hunc Basilium. Russia carebat monarchis. Filius autem hujus Basilii, Ioannes nomine, felicissimus fuit; nam simul ubi Mariam, sororem magni ducis Michaelis Twerensis, uxorem duxisset, sororium expulit, et occupavit magnum ducatum Twerensem, deinde etiam Novogardiam magnam: cui postea ommes alii principes, magnitudine rerum a se gestarum commoti, seu timore perculsi, serviebant. Rebus deinde feliciter procedentibus, titulum magni ducis Wolodimeriae, Moscoviae et Novogardiae sibi usurpare, monarcham denique se totius Russiae appellare coepit. Hic Ioannes suscepit ex Maria filium Ioannem nomine, cui in consortem junxerat filiam Stephani illius magni Woivodae Moldaviae: Stephanus Mahumetem Thurcarum, Matthiam Hungariae, et Ioannem Albertum Poloniae, reges prostraverat, Mortua priore conjuge Maria, Ioannes Basilii alteram uxorem duxit, Sophiam, filiam Thomae, late quondam in Peloponneso regnantis: filii inquam Emanuelis, regis Constantinopolitani, ex Palaeologorum genere: ex qua suscepit quinque filios, Gabrielem, Demetrium. Georgium, Simeonem, et Andream: eisque vivens adhuc patrimonium divisit. Ioanni primogenito monarchatum reservavit, Gabrieli Novogardiam magnam consignavit, caeteris alia juxta arbitrium suum attribuit. Primogenitus Ioannes moritur, relicto filio Demetrio: quem avus in patris mortui locum, juxta consuetudinem monarchatu investiverat. Ajunt Sophiam hanc fuisse astutissimam, cujus impulsu dux multa fecit. Inter caetera induxisse maritum perhibetur, ut Demitrium nepotem monarchatu moveret, in que ejus locum praeficeret Gabrielem. Persuasus namque dux ab uxore, Demetrium in vincula conjicit, detinetque, tandem, moriens, eidem ad se adduci jusso: Care, inquit, nepos, peccavi in Deum et te, quod carceribus mancipatum te afflixi, teque justa haereditate spoliavi, injuriam igitur a me tibi illatam, obsecro mihi remitte: liber abi, jureque tuo utere. Demetrius hac oratione permotus, noxam avo facile condonat. Egressus autem,

Gabrielis patrui jussu comprehenditur, inque carceres conjicitur. Alii fame illum ac frigore, pars fumo suffocatum putant. Gabriel, vivente Demetrio, gubernatorem se gessit: eo vero mortuo, principatum tenuit, non inauguratus, Gabrielis duntaxat in Basilii nomine commutato. Erat Ioanni magno duci ex Sophia, filia Helena, quam collocavit Alexandro magno duci Lithuaniae, qui postea rex Poloniae declaratus est. Sperabant Lithuani jam gravissimas utriusque principis discordias eo matrimonio sopitas fore: at longe graviores inde exorte sunt. In sponsalibus namque conclusum erat, ut templum Ruthenico ritu in castro Vilnensi, destinato loco exaedificaretur, eique certae matronae ac virgines ejusdem ritus jungerentur; quae cum aliquanto tempore fieri negligerentur, sumit socer causam belli contra Alexandrum: et triplici exercitu instructo, contra eum progreditur, primum versus provinciam Severam in meridiem, secundum vero in Occidentem contra Toropec et Biela instituit, tertium in medio versus Drogobusch et Smolensko collocat; ab iis exercitum in subsidiis retinet, quo ei maxime, contra quem Lithuanos pugnaturos animadverteret, succurrere posset. Postquam autem ad fluvium quendam Vedrasch uterque exercitus venisset, Lithuani duce Constantino Ostroskij maxima procerum et nobilium frequentia septo, ex quibusdam captivis numerum hostium ac ducum quoque cum cognovissent, magnam spem profligandi hostem concipiunt. Porro cum fluviolus conflictum impediret, ab utrisque transitus seu vadum quaeritur. Primi autem Mosci aliquot, superata ripa, Lithuanos ad pugnam lacessunt: atque illi haud timidi resistunt, eosque insequuntur, fugant, ultraque fluviolum pellunt; mox utrinque acies committuntur, praeliumque atrox oritur. Interea dum utrinque eodem ardore animorum acriter certarent, exercitus in insidiis collocatus, quem paucissimi Rutheni adfuturum sciebant, ex latere in medios hostes inducitur. Lithuani metu perculsi, dilabuntur: imperator exercitus una cum plerisque nobilibus capitur, reliqui perterriti, castra hosti concedunt: se et arces, Drogobusch, Toropec, et Biela pariter dedunt. Exercitus vero, qui meridiem versus processerat, cui praeerat dux Machmethemin Tartarus rex Casani, forte Brensko civitatis praefectum, quem vernacula lingua Voivodam vocant, comprehendit, Brenskoque civitate potitur. Duo post germani fratres, Basilii patrueles, alter de Staradub, alter vero Semeczicz dicti, bonam partem provinciae Severae possidentes. alioqui Lithuaniae ducibus obedientes, imperio Mosci se tradunt. Sic unico conflictu, et eodem anno adeptus erat Moscus, quem Vitoldus magnus dux Lithuaniae multis annis, maximisque laboribus obtinuerat. Porro cum hisce captivis Lithuanis, Moscus crudelius egit, gravissimis cathenis vinctos detinuit: egitque cum Constantino duce, ut relicto domino naturali, sibi serviret; qui cum aliam spem elabendi non haberet, conditionem accepit, obstrictusque gravissimo juramento, liberatus est. Huic porro quamvis praedia possessionesque pro status sui conditione attributae essent, iis tamen placari ac detineri adeo non poterat, ut ad primam occasionem, per invias sylvas redierit. Alexander rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, qui perpetuo magis pace quam bello gaudebat, relictis omnibus provinciis et castris a Mosco occupatis, liberatione suorum contentus, pacem cum socero fecit. Is Joannes Basilii adeo fortunatus erat, ut praelio Novogardenses, ad fluvium Scholona superarit; victos adegit, certis conditionibus propositis, se ut dominum et principem agnoscerent: magnam eis pecuniam imperavit: unde etiam constituens prius ibi locum tenentem suum, abiit; quo, exactis tandem septem annis, reversus, civitatem ingreditur auxilio archiepiscopi Theophili: incolas ad miserrimam servitutem redegit: arreptis argento et auro, ablatis denique omnibus civium bonis, inde ultra trecenta plaustra bene onusta abvexit. Ipse semel duntaxat bello interfuit, cum principatus Novogardiae et Tverensis occupabantur; alias praelio nunquam adesse dolebat, et tamen victoriam semper reportabat: adeo, ut magnus ille Stephanus Moldaviae palatinus, crebro in conviviis ejus mentionem faciens, diceret: Illum domi sedendo et dormitando imperium suum augere, se vero pugnando quotidie vix limites defendere posse. Ille etiam reges Casani ex voluntate sua constituit, aliquando captivos reduxit, a quibus tamen postremo senex maxima strage profligatus est. Ille idem primus castrum Moscoviae, suamque sedem, ut hodie cernitur, muro communivit. Mulieribus porro usque adeo infensus erat, ut ejus conspectu, si quae forte obviam sibi venissent, tantum non exanimarentur. Pauperibus a potentioribus oppressis, injuriaque affectis, aditus ad eum non patebat; in prandio plerumque adeo se potu ingurgitabat, ut somno opprimeretur; invitatis interim

omnibus timore perculsis, silentibusque: experrectus, oculos tergere, ac tum primum jocari, et hilarem se convivis exhibere solebat. Caeterum etsi potentissimus erat, Tartaris tamen obedire cogebatur. Advenientibus namque Tartarorum Oratoribus, extra civitatem obviam procedebat, eosque sedentes stans audiebat; quam rex uxor ejus Graeca tam graviter tulit, ut quotidie diceret, sese Tartarorum servo nupsisse: atque ideo hanc servilem consuetudinem, ut aliquando abjiceret, marito persuasit, ut aegritudinem Tartaris advenientibus simularet. Erat in castro Moscoviae domus, in qua habitabant Tartari, ut omnia quae Moscoviae agerentur, intelligerent; quod cum ferre uxor pariter non posset, certos Oratores instituit, munera ampla Reginae Tartarorum mittit, supplicando, ut eam sibi domum concederet, donaretque: visione etenim divina commonitam, templum se eo loci aedificaturam: ita tamen, ut aliam domum Tartaris se assignaturam polliceretur. Consentit hoc regina: diruitur domus, templumque eo loco extruitur; sic castro ejecti Tartari, domum aliam nec viventibus adhuc, nec mortuis jam ducibus consequi poterant.

Moritur autem Joannes ille magnus, anno mundi 7014, cui filius Gabriel, postea Basilius dictus, magnus dux successit, habens in captivitate Demetrium nepotem ex fratre, qui avo adhuc vivente juxta gentis consuetudinem legitimus monarcha creatus erat: et ob id vivo adhuc, atque etiam mortuo post nepote, solenniter Basilius creari monarcha noluit. Patrem multis rebus imitatus est: ea quae sibi reliquerat pater, integra custodivit: ad haec multas provincias non tam bello, in quo erat infelicior, quam industria, imperio suo adjecit; quemadmodum pater Novogardiam magnam in servitutem suam redegerat, ita et ipse Plescoviam, sociam urbem: item insignem principatum Smolensko, qui plus quam centum annis sub ditione Lithuanorum fuerat, adeptus est; mortuo etenim Alexandro rege Poloniae, etsi belli causam contra Sigismundum regem Poloniae et magnum ducem Lithuaniae nullam haberet, tamen quia regem ad pacem magis quam bellum inclinatum, Lithuanos vero bellum pariter abhorrentes videret, occasionem belli invenit. Sororem videlicet suam, Alexandri relictam, dicebat ab eis minime pro dignitate tractari: Regem praeterea Sigismundum insimulabat, Tartaros contra se concitavisse. Quare bellum incidit, Smolensko obsidet, admotis tormentis: nequicquam tamen oppugnat. Interea Michael Lynsky, ex principum Ruthenorum nobili stemmate et familia ortus, qui quondam summam rerum apud Alexandrum tenebat, ad magnum ducem Moscoviae profugit, quem admodum infra patebit: mox Basilium ad arma hortatur, eique promittit, se Smolensko, si jam denuo obsideretur, expugnaturum: ea tamen lege, ut sibi hunc principatum Moscus concedat. Post cum ad conditiones a Michaele propositas assensus esset Basilius, atque Smolensko gravi jam denuo premeret obsidione, Lynsky pactionibus, seu largitione verius urbe potitus, militiaeque praefectos omnes secum in Moscoviam duxit: uno duntaxat excepto, qui ad dominum suum, nullo proditionis crimine sibi conscius, redierat; reliqui vero centuriones corrupti pecunia et muneribus, redire in Lithuaniam non audebant: et ut culpae suae patrocinium praetenderent, injecerunt metum militibus, dicentes: Si Lithuaniam versus iter arripiemus, passim aut spoliabimur, aut occidemur; quo malo perculsi milites, omnes in Moscoviam profecti sunt, stipendioque Principis aluntur.

Hac victoria elatus Basilius, exercitum suum continuo in Lithuaniam progredi jubet: ipse vero in Smolensko manet. Dein cum aliquot propinquiora castra et oppida deditione capta essent, tum primum Sigismundus rex Poloniae obsessis in Smolensko, coacto exercitu auxilium, sed tardius, misit; mox occupato Smolensko, ubi Lithuaniam versus Mosci exercitum ire animadvertit, ipse Borisow juxta fluvium Beresina situm, advolat, atque inde exercitum suum Constantino Ostroskij duce dimittit; qui cum attigisset Borysthenem, circa Orsam oppidum, quod a Smolensko 24 miliaribus Germanicis distat, aderat tum jam exercitus Mosci circiter octoginta milia: Lithuanicus autem non excedebat triginta quinque milia hominum, adjunctis tamen aliquot bellicis tormentis. Constantinus mense Septemb. die 8. anni 1514 strato pontem, peditem ultra Borysthenem, juxta Orsam oppidum, transfert: equitatus autem angustum vadum sub ipso castro Orsae superat. Mox ubi dimidia pars exercitus Borysthenem transisset, nunciatur Joanni Andreae Czeladin, cui summa rerum a Mosco erat commissa, ut hanc exercitus partem invaderet, contereretque. At ille respondit: Si partem hanc exercitus oppresserimus, supererit altera pars, cui forte aliae jungi copiae possent,

atque ita nobis majus periculum immineret; expectemus tantisper, dum totus exercitus transferatur: tantae enim sunt nostrae vires, ut sine dubio, nec magno labore, hunc exercitum aut opprimere, aut circumventum Moscoviam usque, veluti jumenta agere possimus. Tandem, quod unicum restat, totam occupemus Lithuaniam. Interim appropinquabat exercitus Lithuanicus, Polonis et externo milite mixtus: et cum quatuor millibus passuum ab Orsa processisset, uterque subsistit. Moscorum duae alae longius ab exercitu recesserant, ut hostem a tergo circumvenirent: acies autem instructa in medio stabat, subductis quibusdam in fronte, qui hostem ad pugnam lacesserent. Ex adverso Lithuanus diversas copias, ordine longo collocabat; singuli etenim principatus, suae gentis copias, et ducem miserant; atque ita singulis suus in acie dabatur locus. Tandem cohortibus in fronte constitutis, Mosci classicum canentes, primi in Lithuanos impetum faciunt, illi haud timidi resistunt, eosque repellunt; quibus mox alii in auxilium missi, vicissim Lithuanos in fugam convertunt; sic aliquoties utraque pars novis subsidiis aucta, alteram repellebat. Postremo maxima vi certatur. Lithuani studio cedentes ad locum, ubi tormenta bellica collocaverant, ea in Moscos insequentes convertunt: extremamque aciem eorum in subsidiis arctius collocatam feriunt, turbant, dirimuntque. Hoc novo belli genere Mosci, qui primos duntaxat in acie cum hoste confligentes, in periculo esse putabant, terrentur: turbatique, primam aciem jamjam fusam putantes, fugam capessunt; quos Lithuani conversi, omnibus copiis effusis insequuntur, fugant, caeduntque. Hanc caedem sola nox ac sylvae diremerunt. Est inter Orsam et Dobrovnam (quae quatuor mil. Ger. distant) fluvius Cropivna dictus: in cujus dubiis et altis ripis fugientes, tot Mosci submersi sunt, ut cursus fluminis impediretur. Capti sunt in eo conflictu omnes militiae praefecti ac consiliarii: quorum praestantiores, Constantinus sequenti die lautissime accepit, dein ad Regem misit: qui per castra Lithuanica sunt distributi. Joannes Czeladin cum aliis duobus praecipuis ingravescentis jam aetatis ducibus, habebatur in ferreis compedibus Vilnae; hos ego, cum a Caesare Maximiliano legatus in Moscoviam missus essem, permittente Rege Sigismundo, accessi, eosque consolabar: aureos praeterea aliquot, obsecrantibus mutuo dederam. Princeps porro accepta suorum clade, Smolensko continuo relinquens, in Moscoviam fugit: et ne castrum Drogobusch Lithuani occuparent, incendi jubet. Lithuanicus exercitus recta Smolensko civitatem contendit, sed capere eam non potuit: quod praesidiis impositis, Moscus eam bene firmatam reliquerat: et quod hyems impendens obsidionem impediebat: tum quod plurimi post conflictum praeda onusti, satis se effecisse rati, domum repetebant: denique quod neque Lithuani, neque Mosci expugnare arces, aut vi capere norunt. Ex ea autem victoria, praeter recuperata citra Smolensko tria castra, Rex nihil reportaverat. Anno post hunc conflictum quarto, misit in Lithuaniam exercitus Moscus, atque intra meatus Dvinae fluvii et Polocko castrum consedit: ac inde bonam exercitus partem, quae Lithuaniam abacta praeda caede et incendiis depopularetur, dimisit. Albertus Gastold Polockij Voyvoda una noctium egressus, flumine superato, acervum foeni, quod ad longam obsidionem congesserant Mosci, incendit, hostem invadit: quorum alii caeso ferro, alii fugiendo submersi, alii capti, pauci evaserunt; caeteri, qui palantes Lithuvaniam vastabant, pars in locis diversis devicti, alii in silvis errantes a colonis trucidati sunt.

Casan regnum Moscus quoque eo tempore, tam navali quam equestri exercitu erat agressus: sed re infecta, amissis quampluribus militibus rediit. Porro princeps ille Basilius, etsi in bello esset infelicissimus, nihilominus tamen a suis semper, tanquam res feliciter gereret, laudatur: et cum nonnunquam vix dimidia militum pars domum redierit, tamen ne unum quidem praelio esse amissum dictitant. Imperio, quod in suos exercet, omnes facile universi orbis monarchas superat, et id quod pater incoeperat, ipse perfecit: nimirum omnes principes, et alios quo suis omnibus castris ac munitionibus exuit. Certe fratribus suis germanis nec arces permittit, nec etiam confidit; omnes juxta, dura servitute premit: adeo, ut quemcunque apud se in aula esse, aut in bellum ire, aut legationem aliquam obire jusserit, obire quodvis suis sumptibus cogatur: exceptis adolescentulis filiis Bojaronum, hoc est, tenuioris fortunae nobilium, quos paupertate oppressos, quotannis assumere, eosque in aequali stipendio proposito alere solet. Porro quibus in annum sex aureos numerat, iis tertio quoque anno stipendium exolvitur: quibus autem in singulos annos dantur 12 aurei, ii coguntur ad quodvis munus obeundum

suis et sumptibus et equis aliquot, esse parati ac expediti; praestantioribus, qui legationem aut alia graviora officia obeunt, aut praefecturae, aut villae, aut praedia, habita cujusque et dignitatis et laboris ratione, attribuuntur: de quibus tamen singulis certos annuos census Principi pendunt; mulcta duntaxat, quam a pauperibus aliquid forte delinquentibus extorquent, et quaedam alia illis cedunt. Hujusmodi autem possessiones utendas plerunque ad sesquiannum permittit, si quem tamen singulari gratia, seu benevolentia complectitur, addit menses aliquot: sed elapso eo tempore, cessat omnis gratia, totoque sexennio gratis tibi erit deinceps serviendum. Erat quidam Basilius Tretjak Dolmatow, carus Principi, et inter intimos Secretarios habitus: quem cum legatum ad Caesarem Maximilianum decerneret, seque ut praepararet, juberet: ac cum is viatico se ac sumptibus carere diceret, mox in Bieloosero captus, inque perpetuos carceres conjectus, tandem miserrime periit; cujus tam mobilia quam immobilia bona Princeps sibi vendicavit, et quamvis ter mille florenorum in prompta pecunia repereat, fratribus tamen ac haeredibus suis ne teruncium quidem dederat. Hoc ita esse, praeter communem famam, Ioannes scriba, qui a Principe, ut mihi res in quotidianos vitae usus necessarios suppeditaret, constitutus erat, fatebatur: et qui illum simul, ubi captus erat, in sua custodia habebat: itidem duo Basilii fratres, Theodorus et Zacharias, qui nobis redeuntibus ex Mosajsco in Smolensko procuratores erant dati, sic actam rem affirmabant. Quicquid Oratores ad externos Principes missi, preciosi reportant, id Princeps in suum fiscum reponit, inquiens, aliam ipsis gratiam se facturum: quae talis est, ut supra dixi. Oratores enim, Knes Ivan, Poseczen, Iaroslavski, et Semen, id est Simeon, Trophimow secretarius, a Caesare Carolo Quinto, ad quem missi erant, donati gravibus torquibus aureis, cathenis, Hispanica et ea quidem aurea moneta: item a Caesaris fratre Ferdinando archiduce Austriae, Domino meo, argenteis poculis, aureis et argenteis pannis, Germanica aurea moneta, cum redeuntes nobiscum in Moscoviam venissent, Princeps continuo et cathenas et pocula, atque majorem partem Hispanicorum aureorum illis ademit. Ejus rei veritatem cum ab Oratoribus inquirerem, alter timens ne Principem suum traduceret, constanter negabat: alter vero dicebat, Principem jussisse munera Regia ad se deferri, ut ea videat. Post cum saepius ejus rei meminissem, alter, aut ut mentiendi occasionem, si pernegaret: aut periculum si forte veritatem fateretur, effugeret: me posthac frequentare desierat. Aulici denique factum non negabant, sed respondebant: Quid tum, si alia gratia illis Princeps rependit. Autoritate sua tam in spirituales quam seculares utitur, libere ac ex voluntate sua de omnium et vita et bonis constituit: consiliariorum quos habet, nullus et tantae autoritatis, qui dissentire, aut sibi in re aliqua resistere audeat. Fatentur publice, voluntatem Principis, Dei esse voluntatem: et quicquid Princeps egerit, ex voluntate Dei agere, ob id etiam clavigerum et cubicularium Dei appellant, executorem denique voluntatis divinae credunt. Unde Princeps ipse, si quando preces interponuntur pro captivo aliquo, aut re alia gravi, respondere solet: Cum Deus jusserit, liberabitur. Ita similiter, si quispiam de re aliqua in certa et dubia quaerit, respondere communiter solent: Deus scit, et magnus Princeps. Incertum est, an tanta immanitas gentis tyrannum principem exigat: an tyrannide Principis, gens ipsa tam immanis, tamque dura crudelisque reddatur.

A tempore Rurick usque ad hunc praesentem Principem, non alio titulo usi sunt principes illi, quam Magnorum Ducum aut Volodimeriae, aut Mascoviae, aut Novogardiae, etc. praeter Ioannem Basilii, qui se dominum totius Russiae, et magnum Ducem Volodimeriae, etc. appellabat. Hic vero Basilius Joannis sibi vendicat et titulum et nomen regium, in hunc modum: Magnus Dominus Basilius, Dei gratia Rex et Dominus totius Russiae, et magnus Dux Volodimeriae, Moscoviae, Novogardiae, Plescoviae, Smolenskiae, Tveriae, Iugariae, Permiae, Viackiae, Bulgariae, etc. Dominus et magnus Dux Novogardiae terrae inferioris, et Czernigoviae, Rezaniae, Volotkiae, Rschoviae, Beloiae, Rostoviae, Iaroslaviae, Bielozeriae, Udoriae, Obdoriae, Condiniae, etc. Porro cum omnes hunc Imperatorem nunc appellent, videtur necessarium, ut et titulum et causam hujus erroris exponam. Czar Ruthenica lingua regem significat; cum autem communi Slavonica lingua, apud Polonos, Bohemos, et alios omnes sumpta quadam consonantia, ab ultima, et ea gravi quidem syllaba Czar, Imperator seu Caesar intelligatur: unde omnes qui Ruthenicum idioma seu literas non callent, item Bohemi, Poloni, atque etiam Slavi regno Hungarico subditi, alio

nomine regem appellant, nempe Kral, alii Kyrall, quidam Koroll: Czar autem solum Caesarem, seu Imperatorem dici existimant: unde factum, ut Rutheni interpretes audientes Principem suum ab externis nationibus sic appellari, coeperunt et ipsi deinceps Imperatorem nominare, nomen que Czar dignius esse quam Regis (licet idem significent) existimant. Caeterum si evolvas omnes eorum historias, atque sacram scripturam, ubique Regis nomine Czar, Imperatoris vero Kessar reperies. Eodem errore Imperator Turcarum Czar appellatur, qui tamen non alio eminentiore quam Regis, hoc est, Czar titulo ab antiquo est usus. Hinc Constantinopolim Czarigrad, quasi dicas Regiam urbem, Turcae Europaei, qui lingua Slavonica utuntur, appellant. Sunt qui principem Moscoviae Album Regem nuncupant. Ego quidem causam diligenter quaerebam, cur Regis Albi nomine appellaretur, cum nemo principum Moscoviae eo titulo antea esset usus: imo consiliariis ipsis saepe data occasione, et aperte dixi, nos non Regem, sed Magnum ducem agnoscere. Plerique tamen hanc Regii nominis rationem esse putabant, quod sub imperio suo reges haberet: Albi vero rationem nullam habebant. Credo autem, ut Persam nunc propter rubea tegumenta capitis Kisilpassa, id est, rubeum caput vocant: ita illos propter alba tegumenta, albos appellari. Regis porro titulo utitur ad Romanum Imperatorem et Pontificem, regem Suetiae et Daniae, Magistrum Prussiae, Livoniae: et, ut accepi, ad Turcarum principem; ipse vero a nemine horum, nisi forte a Livonien. Rex appellatur. Titulis autem antiquitus, tribus circulis triangulo inclusis, uti solebant, quorum primus in supremo circulo hisce verbis continebatur: Deus noster trinitas, quae fuit ante omnia secula, pater, filius, et spiritus sanctus non tamen tres dii, sed unus Deus in substantia. In secundo, titulus Imperatoris Turcarum erat, particula adiecta: Fratri nostro dilecto. In tertio, titulus Magni ducis Moscoviae, quo se regem, et haeredem ac dominum totius Russiae orientalis et meridionalis fatebatur, in quo communi formulae subjunctum vidimus: Misimus ad te nostrum fidelem consiliarium. Ad regem autem Poloniae huiusmodi titulo utitur: Magnus Dominus Basilius, Dei gratia Dominus totius Russiae, et Magnus dux Volodimeriae, Moscoviae, Novogardiae, Smolenskiae, Tveriae, Iugariae, Permiae, Bolgariae, etc. omisso Regis titulo; neuter enim horum alterius literas novo titulo auctas, accipere dignatur. Quod quidem nobis Moscoviae existentibus acciderat, cum regis Sigismundi literas ad se missas, atque titulo ducis Masoviae auctas, Moscus gravatim acceperat.

Scribunt quidam, Moscum a Pontifice Romano et a Caesare Maximiliano nomen expetivisse, et titulum Regium. Mihi verisimile non videtur: praesertim cum nulli homini infensior sit, quam summo Pont. et quem nonnisi Doctoris titulo dignatur. Caesarem autem Romanum non majorem se existimat: ut ex literis suis apparet, in quibus nomen suum Imperatoris titulo praeponit. Nomen item Ducis apud eos dicitur Knes: nec alium majorem titulum, ut dixi, unquam habuerunt, adjuncta illa dictione, Magnus; nam omnes alii qui unicum principatum habebant, dicebantur Knes: qui vero plures principatus, atque alios Knes subjectos sub imperio habebant, Weliki Knesi, id est Magni Duces appellabantur; neque alium gradum seu dignitatem habent post Bojaros, qui more nostro locum nobilium (ut supra dixi) seu equitum tenent. In Croacia vero primores similiter Knesi vocantur: apud nos vero, sicuti et in Hungaria, non nisi Comitum nomen obtinent.

Non dubitarunt mihi viri quidam principes dicere, imo seu exprobrare, quod modernus Moscoviae princeps proferre soleat literas sanctae memoriae Imperatoris Maximiliani, quibus nomen Regium tributum sit patri ejus Gabrieli, qui postea mutato nomine Basilius vocari maluit: quodque affirmet, me eas literas ad illum pertulisse; eamque ob causam factum est, ut in novissimis cum rege Poloniae tractatibus, aut Rex appellari, aut omnes pactiones irritas esse voluerit. Etsi vero his sermonibus, tanquam nec veris, nec verisimilibus minime deberem commoverit tamen eos non tam mea, quam optimi et clementissimi principis mei causa cogor refutare, cum videam etiam piissimos eius manes temere in invidiam vocari. Non est obscurum, fuisse quandoque simultatem aliquam inter Maximilianum Imper. et Sigismundum Poloniae regem, ea nimirum tempestate, qua Sigismundus ducebat Stephani comitis Scepusiensis filiam. Nam id eo fieri quidam interpretabantur, ut frater sponsae Ioannes, nuptiis Annae filiae Vladislai regis Hungariae, auctoritate et opera Sigismundi fratris potiretur: et per hoc impediretur, irritumque fieret jus successionis, quod Maximiliano, ejusve nepotibus

in regnum Hungariae debebatur. Qua de causa sane Maximilianus sua referre existimabat, Moscum perpetuum Lithuanorum et Polonorum hostem, sibi habere conjunctum. At posteaquam conventu ad Posonium habito, de Annae nuptiis inter Maximilianum et Vladislaum, praesente et favente Sigismundo, convenit, extinctis subito et sublatis omnibus suspicionibus et simultatibus, tam arcte complexus est Sigismundum Maximilianus, ut non dubitaret quandoque dicere, (quod alibi quoque retulimus) se cum Sigismundo et ad superos et ad inferos esse iturum. Et si igitur fuit tempus, cum Maximilianus sibi Moscum foederatum esse vellet: tamen ei regium nomen nunquam tribuit: quod literis et instrumentis utrinque datis et acceptis, facile comprobari potest, si cui forte testimonium meum, etsi verum et fidele, minus ponderis habere videatur. Cur vero hunc titulum ab Imperatore Maximiliano peteret Moscus, qui antequam quicquam inter eos negocii esset, non modo se ei parem, sed etiam superiorem videri voluit, nomen suum et titulum semper Imperatorio praeponens, sive loqueretur, sive scriberet: quod nunc quoque, ut dictum est, seu mordicus retinetur. At Regium nomen, ne ad Poloniae quidem regem scribens, post meum ex Moscovia reditum usurpavit. Hoc quidem in confesso est, quod ad Imperatorem, aut summum Pontificem scribens, se Regem et Dominum totius Russiae vocat. Quin ne Imperatorio quidem nomine abstinet, si quas forte literas ex Ruthena lingua in Latinam versas adjungit: nimirum ipsis interpretibus vocem Czar, quae Regem significat, Imperatorem vertentibus. Atque hunc iu modum idem se et regem et Imperatorem facit. Sed quod ab Imperatoribus, Maximiliano, ejusve nepotibus, creatus sit Rex, in Poloniae regum injuriam, id nemo crediderit. Quorsum enim attineret, cum Regiam dignitatem, ut fama est, a summo Pontifice petere, si eam antea ab Imperatoribus accepisset. Atque haec quidem dicta sint pro Maximiliano Augusto, domino meo: qui Sigismundo regi, quoad vixit, certus et sincerus amicus fuit.

De me vero ipso quid dicam? Qua fronte quaeso fuissem ausus, toties et in Poloniam et in Lithuaniam currere ac recurrere, in regum Poloniae Sigismundi patris et filii conspectum venire, publicis Polonorum conventibus interesse, viros Principes intueri, si commodassem operam hac in re meam Principi meo, cujus nomine ac verbis, fraterne, amice, benigne ac benevole, et Regi et Ordinibus omnibus frequentissime detuli, quicquid a coniunctissimo, optimo, et clementissimo Imperatore deferri posset? Si nullum est secretum, quod non reveletur: certe si quid indignum officio meo admisissem, id dudum in lucem erupisset. Sed consolor me recti conscientia, qua nulla est consolatio firmior. Et acquiesco suaviter in Regum Poloniae gratia, ac caeterorum Poloniae ordinum benevolentia, quam mihi nunquam defuisse recordor.

Fuerunt forte tempora, quibus talia minore quam nunc invidia spargi potuissent. Sed haec seri hoc tempore, quid est aliud, quam quaerere modos, ad dissociandas coniunctissimorum Principum voluntates, quae omnibus studiis atque officiis copulandae et consolidandae essent? Videbantur acta transacta esse omnia, quae nemo non putabat ad reliquias Hungariae servandas, et ad missa recuperanda, maximum momentum esse habitura. Verum quibus ea res et ante magno bono fuit, et amplius futura erat, hi sive Turcico, sive alio quopiam malo spiritu afflati, pactorumque et conventorum obliti, res novas et perniciosas moliuntur: non reputantes secum, in quantum discrimen et seipsos, et vicinas provincias, ac in primis Hungariam, de universo nomine Christiano quam optimo meritam, sint adducturi.

MODUS INAUGURANDI PRINCIPES.

Morem, quo Principes Moscoviae inaugurantur, sequens formula, quam non ita facile consecutus sum, tibi depinget: et qua usus est Magnus Dux Ioannes Basilii, cum suum nepotem Demetrium, ut antea memini, Magnum duce et monarcham Russiae investiverat.

In medio templi divae Virginis, erigitur tabulatum, super quo tria sedilia, Avo scilicet, Nepoti, et Motropolitano collocantur. Constituitur item suggestum, quod ipsi Nolai vocant: super quo Ducalis pileus, et Barma, hoc est ornamentum Ducale, ponuntur. Post, ad constitutum tempus Metropolitanus, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Priores, totusque conventus Ecclesiasticorum, solennibus ornamentis induti adsunt. Magno itaque Duce cum Nepote templum ingrediente, canunt Diaconi: Multos annos uni Duci magno Ioanni, secun-

dum consuetudinem. Sub haec Metropolitanus cum toto clero canere incipit orationem divae Virginis, et sancti Petri confessoris, quem ipsi more suo Miraculosum appellant: qua finita, Metropolitanus, Magnus Dux, et Nepos, tabulatum ascendunt, in que sedilia collocata sedent, Nepote interim ab initio tabulati subsistente. Tandem Magnus Dux in haec verba praefatur: Pater Metropolitane, ex divina voluntate, a nostris majoribus Magnis Ducibus antiqua et hactenus observata consuetudine, patres Magni Duces, filiis suis primogenitis consignabant Magnum Ducatum: et sicut eorum exemplo: genitor meus Magnus Dux, me coram se benedixit Magno Ducatu: ita ego quoque primogenitum meum Ioannem, coram omnibus Magno Ducatu benedixi. Sed quia divina voluntate accidit, ut filius ille meus mortem obierit, superstes autem sit unigenitus Demetrius, quem mihi Deus loco filii mei dedit: hunc itaque ego pariter coram omnibus benedico, nunc et post me, Magno Ducatu Volodimeriae, Novogardiae, et caetera, super quibus et patrem ejus benedixeram

Sub haec Metropolitanus jubet Nepotem locum sibi assignatum accedere, et benedicit illi cruce, Diaconumque jubet orationes diaconorum recitare. Ipse interim sedendo iuxta illum, capite inclinato quoque, orat: Domine Deus noster, Rex regum, Dominus dominantium, qui per Samuelem prophetam elegisti David servum tuum, et inunxisti illum in Regem, super populum tuum Israel: tu nunc exaudi preces nostras, tuorum indignorum, et respice a Sanctuario tuo ad fidelem servum tuum Demetrium, quem elegisti, exaltare regem tuis gentibus sanctis, quem redemisti preciosissimo unigeniti filii tui sanguine: et inunge cum oleo laeticiae, protege eum virtute excelsi, pone super caput coronam de lapidibus preciosis, da illi longitudinem dierum, et in dextram sceptrum Regale: pone illum in sedem justam, circunda illum omnibus armis justiciae, fortifica illum in brachio, et subjice illi omnes linguas Barbaricas: et sit tòtum cor eius in timore tuo, qui te humiliter audiat: averte illum a fide mala et demonstra illi salvum conservatorem mandatorum sanctae tuae universalis Ecclesiae, ut judicet populum in justicia, et justiciam praestet pauperibus, conservetque filios pauperum, et consequatur dein regnum coeleste.

Postea clara voce loquitur: Sicuti est tua potentia, et tuum est regnum: ita et laus et virtus sit Deo patri, et filio, et spiritui Sancto, nunc et in secula seculorum. Finita hac oratione, imperat duobus Abbatibus. Metropolitanus, ut sibi barma porrigant, quae una cum pileo, quodam tegumento serico (quod Schirnikoju appellant) tecta erat. Mox hanc tradit Magno duci, cruceque nepotem signat. Magnus autem dux eam super nepotem ponit. Dein Metropolitanus iuquit: Pax omnibus. Cui diaconus: Domine oremus; tum Metropolitanus orans: Tibi unico regi aeterno, cui terrenum quoque regnum creditum: inclinate vos nobiscum, inquit, et orate omnia regnantem: Conserva illum sub protectione tua, contine illum in regno, ut semper bona et decentia agat: fac clarescat justicia in diebus suis, amplificationeque sui dominii, et ut in tranquillitate ejus quiete, sine discordia vivamus, in omni bonitate et puritate; et haec submissius Alta autem voce: Tu es Rex mundi, et servator animarum nostrarum: laus tibi patri, et filio, spirituique sancto, nunc et in secula seculorum, amen. Tandem pileum Ducalem a duobus Abbatibus mandato sibi allatum, Magno duci porrigit: ad haec, cruce nepotem in nomine patris, et filii, et spiritus sancti signat: pileum porro Magno duce capiti nepotis imponente, Metropolitanus primum, dein archiepiscopus et episcopi accedentes, manu ei benedicebant. His ordine peractis, Metropolitanus, et Magnus dux, nepotem sibi assidere iubet, paulisperque commorati surgunt. Interea diaconus Letaniam (ut vocant) incipit, Miserere nostri Domine: nominans Ioannem magnum ducem; rursus alter chorus commemorat, magnum ducem Demetrium nepotem, et alios secundum consuetudinem. Finita Letania orat Metropolitanus: O sanctissima domina virgo Dei genitrix; et post orationem Metropolitanus et magni duces consident. Sacerdos seu diaconus locum demonstrat, in quo legebatur Evangelium, altaque voce dicit: Multos annos Magno duci Ioanni, bono fideli Christi dilecto, Deo electo, et Deo honorando, Magno duci Ioanni Basilii Volodimeriae, Novogardiae et totius Russiae monarchae, per multos annos. Sub haec sacerdotes ante altare canunt: Magno duci multos annos; itidem in dextro ac sinistro choro diaconi canunt, Multos annos; tandem rursus diaconus alta voce, Multos annos magno duci Demetrio, bono fideli Christi dilecto, Deo electo et honorando: magno duci Demetrio Ioannis Volodimeriae, Novogardiae, et totius Russiae multos annos. Sacerdotes item apud altare,

et in utroque choro intonant, Multos annos Demetrio. Quibus peractis, Metropolitanus, Archiepiscopus, Episcopi, et tota congregatio ordine, magnos duces accedunt, eosque honorifice consalutant; accedunt et filii magni ducis, inclinando et salutando magnum ducem.

INSTITUTIONES

MAGNI DUCIS JAM INAUGURATI.

Simon Metropolitanus inquit: Domine et fili magne dux Demetri divina voluntate, avus tuus magnus dux fecit tibi gratiam, benedixit te ducatu magno: et tu Domine et fili, habe timorem Dei in corde tuo: ama justiciam, et justum judicium: obedias avo tuo magno duci, et curam de omnibus recte fidelibus ex toto corde habeto, et nos te Dominum filium suum benedicimus, et Deum oramus pro tua salute. Dein Metropolitanus et magni duces surgunt, Metropolitanusque orans benedicit cruce magno duci, ejusque filiis, tandem Liturgia, hoc est sacro peracto, megnus dux avus se in suam habitationem confert. Demetrius vero in ducali pileo et barma, ex aeda divae Virginis, magna Bojanorum caterva, filiisque comitantibus, ad templum Michaelis archangeli pergit, ubi in vestibulo supra pontem a Georgio magni ducis Ioannis filio, ter dengis aureis aspergitur (per dengam genus monetae intellige) templumque ingresso, Sacerdotes letaniam orantes, secundum consuetudinem, cruce ei benedicebant, et juxta sepulcra ac monumenta eum signum crucis signabant. Dein templum egrediens, in porta a Georgio rursus dengis aureis aspergitur. Post recta in templum annunciationis Mariae progreditur, ubi Sacerdotes pariter ei benedicebant, et a Georgio dengis ut antea aspergebatur. Peractis tandem iis, ad avum et matrem se contulit Dametrius. Acta sunt haec anno mundi 7006 a nato autem Christo 1497, die quarta mensis Februarii.

Interfuerunt autem huic mandato magni ducis, et benedictioni Simonis metropolitani:

Tychon archiepiscopus Rostoviensis; et Iaroslaviensis: Nyphont Susdaliensis et Toruski: Vasian episcopus Tverensis, Prothasius, Refanensis et Muromski Afranius Columbnensis, Ieufimi, Sarki et Podonski episcopi.

Multi item Abbates et Priores, inter quos potiores Serapian, prior monasterii ad sancta Trinitatem, divi Sergij et Makarij, Prior monasterii sancti Cyrilli: magnus denique conventus religiosorum et Ecclesiasticorum aderat, Inter prandendum, muneris quasi loco oblatum erat cingulum latum auro, argento, gemmis preciosis confectum, quo cingebatur; mox Selgi quoque Pereaslavski, hoc est, pisciculi ex lacu Pereaslaviensi, halecibus non dissimiles, quorum et nomen habent. Ideo autem id genus piscium putant afferri, quod Pereaslaw nunquam separabatur a Moscovia, vel Monarchia.

Barmai est veluti torques latae formae, ex serico villoso, extrinsecus tamen auro et omnis generis gemmis concinne confectus: quae Volodimerus praefecto cuidam Caphae Ianuensi profligato ademit.

Pileus ipsorum lingua Schapka dictus, quo Volodimerus Monomach usus est, et quem gemmis ornatum, aureis item lamenis, quasi quibusdam spirulis subinde sese vibrantibus, mire concinnatum reliquit; hactenus dixi de principe, qui majorem partem Russiae tenet.

Caeteris Russiae partes nunc unus Sigismundus Polaniae rex, magnusque Dux Lithuvaniae tenet. Caeterum cum regum Poloniae, qui originem suam ex Lithuanis traxerunt, mentio fit, de genealogia eorum quaedam subjungenda videntur.

Praefuit magno Ducatui Lithuaniae princeps quidam Vitenen, quem cum famulus ejus Gedemin, ut Polonorum annales referunt, occidisset, mox et ducatu et uxore potitus est: ex eaquo inter plures alios, praecipuos duos suscepit filios, Olgird et Kestud. Ex Kestud natus est Vitoldus, quem alias Vitovdum appellant: et Anna, Ianusii ducis Mazoviae conjunx.

Vitoldus reliquit unicam filiam Anastasiam, quae Basilio duci Moscoviae in matrimonium collocata: Sophiaque nominata est: ex qua natus est Basilius, pater magni illius Ioannis, avus Basilii Ruthenorum principis, ad quem Orator missus fui.

Kestud porro ab Olgird fratre in carcerem conjectus, misere periit. Vitoldus quoque, vir, quo majorem Lithuania non habuit, et ex baptismo Alexander dictus, 1430 moritur.

Olgird Gedemini filius, ex uxore Maria, principe Tverensi Christiana, inter alios filios 'Iagelonem suscepit. Is regnandi cupiditate non solum regnum Poloniae, sed ipsam Hedvigam quoque, quae tum diademate insignita regno-

praefuit, Vilhelmoque duci Austriae desponsata fuit, atque adeo parentibus primatibusque utriusque regni consentientibus, ante nubiles annos Regio more cum eo concubuisset, affectabat: missisque mox in Poloniam Oratoribus suis, regnum et Hedvigim uxorem expetit. Ut autem Polonos in suam sententiam pertraheret, votique compos fieret, inter alia fidem se Christi una cum fratribus suis, ducatibus item Lithuaniae et Samogithiae suscepturum poilicetur: aliisque id genus promissionibus, Polonos in suam sententiam permovit, ut Hedvigis horum authoritate adducta, atque etiam invita, rescisso priore matrimonii foedere, illi nuberet; quo facto, Iagelo ipse continuo Vladislai nomine accepto baptisatur, in Regem coronatur, nuptiisque peractis Hedvige uxore anno Domini 1386 potitur; qua tamen non longe post primo in partu mortua, Annam comitem Celeiae duxit uxorem: ex qua suscepit unicam filiam Hedvigim, desponsatam Friderico juniori Brandenburgensi. Duxerat et anum quandam: qua pariter mortua, Ruthenam Andreae Ioannis ducis Kioviensis filiam Soncam, quae post assumpto ritu Romano, Sophia appellata est, duxit: ex eaque suscepit Vladislaum et Casimirum filios.

Vladislaus patri in regno successit, inque Hungariae regem, submoto legitimo haerede, Alberti regis defuncti filio Ladislao posthumo, coronatus, ad Varnamque lacum post a Turcis oppressus est.

Casimirus, qui tum magnum Lithuaniae ducatum tenebat, et qui Ladislao posthumo similiter regnum Bohemiae, forte fratris exemplo ductus, adimere voluit, fratri in regno Poloniae successit; dein ejus Ladislai, Hungariae et Bohemiae regis sororem Elisabetham in uxorem duxit: ex qua suscepit filios, Vladislaum Hungariae et Bohemiae regem, Ioannem Albertum, Alexandrum, Sigismundum, Poloniae reges: Fridericum Cardinalem, et Casimirum, qui in Sanctorum numerum relatus est.

Vladislao erat Ludovicus filius, et Anna filia. Ludovicus in regno successit: Maria Philippi regis Castellae, archiducis Austriae, filia in uxorem ducta, a Turcis in Mohacz anno 1526 oppressus est.

Anna FERDINANDO, Romanorum, Hungariae et Bohemiae regi, archiduci Austriae nupsit: quatuor filiis, et undecim filiabus ex ea susceptis, Pragae tandem in puerperio, anno Domini 1547 moritur.

Ioannes Albertus sine conjuge obiit.

Alexander Helenam, Ioannis magni ducis Moscoviae filiam, duxit uxorem: sine liberis tamen decessit.

Sigismundus ex priore uxore Barbara, Stephani comitis Zepusiensis filia, suscepit Hedwigin, Ioachimi Brandenburgensis Electoris conjugem. Ex posteriore Bona, filia Ioannis Sfortiae ducis Mediolani et Barii, suscepit Sigismundum secundum Poloniae regem, magnum Lithuaniae ducem: qui Elisabetham FERDINANDI Romanorum, Hungariae et Bohemiae regis, etc. filiam, anno 1543; sexta die Maji uxorem duxit; quae tamen immatura morte, et sine prole, anno 1545. die Iunii decimaquinta decessit.

Duxit deinde Barbaram, ex domo Radavilorum: quae ante Gastoldo Lithuano nupta fuerat, invitis parentibus: et subditis hoc matrimonium tam indigne ferentibus, ut rebellio eorum jam coepta, in perniciosam seditionem abiisset, si FERDINANDUS rex injurias filiae illatas ulcisci, quam earum memoriam deponere maluisset: Hac vero mortua, idem Sigismundus ad redintegrandam cum Ferdinando conjunctionem et affinitatem conversus, conjugio sibi copulavit Catharinam, germanam sororem Elisabethae, quam Franciscus dux Mantuae viduam reliquerat Nuptiae celebratae sunt Cracoviae, 31 Iulii, anno 1553. Utranque sororem ego, tanquam Magister seu Praefectus Curiae, ad sponsum deduxi.

Semovites Mazoviae dux, ex Alexandra Iagelonis sorore suscepit multos filios, filiasque. Filii sine liberis decesserunt. Ex filiabus Czimburgis nupsit Arnesto Austriae archiduci, ex eoque genuit Fridericum Romanorum Imperatorem, patrem Maximiliani Imperatoris. Maximilianus genuit Philippum, Hispaniarum regem: Philippus CAROLUM V. et FERDINANDUM, Romanorum Imperatores.

Ovka Boleslao, Thesinensi duci, in matrimonium collocata est.

Amulia, Boguslao Stolpensium duci, qui nunc Pomeraniae dux appellatur, nupsit.

Anna vero, Michaeli duci Lithuaniae: Catharina innupta obiit.

Porro Olgird atque Iagelonis fratres, nepotesque, item filiarum ejusdem liberos, Kestudis denique Casimiri, aliorumque Regum posteros, si quis ordine recensere vellet, in immensum tam numerosa proles excresceret: quae tamen ut subito aucta est, ita nunc in

2

uno regis Poloniae jam mortui filio, Sigismundo secundo Poloniae rege, masculinus sexus residet.

Quoniam autem in mentionem posteritatis Gedemini, et regum ex ea stirpe incidimus, haud abs re visum est, si quae regnantibus Vladislao Hungariae et Bohemiae, ac ejus fratre Sigismundo Poloniae regibus (Casimiri filiis) evenerunt, subjiceremus.

Posteaquam Vladislaus regno Hungariae, concedente, et jus successionis sibi reservante Maximiliano Romanorum Imp. potitus esset, et unicam tantum filiam jam consenescens haberet: Maximilianus, quo jus successionis aliqua arctiore conjunctione confirmaretur, cum Vladislao de matrimonio inter alterum nepotum suorum ex filio suo Philippo Hispaniarum rege, et Anna Vladislai filia contrahendo, tractare coepit. Nam Annae nuptias perdite ambiebat Joannes Zapolitanus, filius Stephani Scepusiensis comitis: cujus summa fuerat apud Mathiam regem, atque adeo apud ipsum Vladislaum auctoritas. Vehementer adnitente matre vidua, quae primarios quosque viros in Comitatibus et provinciis Hungariae, muneribus atque stipendiis annuis (quae sua lingua largalass vocant) inescatos, et ad quaevis obsequia obnoxios tenebat: nihil dubitans, quin horum studiis et suffragationibus, et matrimonium istud filio conficeret, et per hoc eidem regnum pararet; quibus mulieris machinationibus ingens deinde monumentum addidere nuptiae, quae inter ejus filiam, Ioannis sororem, et Sigismundum Poloniae regem factae sunt. His rebus animadversis, Maximilianus hoc magis sibi, quod de matrimonio inter nepotem suum et Annam instituerat, urgendum esse ratus, cum exploratum haberet, Vladislaum idem cupere, sed factione et studiis eorum qui Joanni Zapolitano devincti erant, impediri: aleam sibi jaciendam, et Hungariam armis tentandam esse putavit; quo in bello ego primum militiae tyrocinium feci. Sed cum hoc in armorum strepitu Ludovicum Vladislao nasci contigisset, interpositis primum induciis, ad solidiorem pacem deventum est: quae deinde huc exiit, ut Vladislaus cum filio jam coronato, et filia, ac hujus frater Sigismundus Poloniae rex Viennam ad Maximilianum venirent: ubi factis cum Anna sponsalibus, et extinctis omnibus simultatibus, et suspicionibus, quibus ob ambitionem Ioannis Zapolitani indulgebatur, principes isti perpetuo foedere sunt conjuncti. Sic autem Sigismundus rex tum Maximiliano Imp. satisfecit, seque approbavit, ut idem aliquando me audiente diceret: Se cum hoc rege, quacunque intendat, et ad superos, et ad inferos esse iturum. De Ludovico vulgo dictum est, quod immaturo partu editus, immatura aetate uxori junctus et barbatus fuerit: ac regno quoque immaturus, immaturam mortem obierit. His vero addi potest, quod mors ejus regno Hungariae, et omnibus vicinis, non minus immatura quam acerba fuerit. Etsi vero salutaribus consiliis destituebatur Ludovicus, tamen optima eum in patriam et subditos suos mente et affectione fuisse, et quibus ea servarentur rationibus quaesisse, constat. Nam ubi cognovisset, Solimanum post Belgradum captum, novam et formidabilem expeditionem adversus se moliri, miserat adolescens Curiae suae magistrum Polonum cognomento Trepca, ad patruum suum regem Sigismundum: summis precibus oratum atque obtestatum, ut ne ad regni sui confinia accedere, ac secum capiendorum consiliorum causa convenire gravaretur. Sed cum hoc praecise recusatum esset a Sigismundo, Trepca cum lacrymis dixisse fertur: Nepotem tuum rex nunquam deinde videbis, nec ullam ab eo legationem audies. Idque sic evenit. Nam rege Sigismundo ab Hungariae finibus religionis praetextu longius ad Gedanum in Prussiam abeunte, nepos ejus una cum eodem Trepca, illa funestissima clade, quam a loco Mohaciensem vocant, est absorptus. Sed nunc ad Moscos redeo.

Basilio Joannis de uxore ducenda deliberanti, consultantique, visum tandem fuit, ut potius subditi alicujus filiam, quam externam duceret: tum ut maximis parceret sumptibus, simul ne uxorem peregrinis moribus diversaque religione imbutam haberet. Huius autem consilii Georgius cognomento Parvus, principis et thesaurarius et consiliarius summus, auctor fuit. Putabat enim, principem, filiam suam uxorem ducturum. Sed tandem publico de consilio, Bojaronum filiae numero mille et quingentae, cum in unum locum conductae essent, ut ex illis quam vellet, eligeret: delectu princeps habito, Salomeam, Ioannis Sapur Bojaronis filiam, contra Georgii opinionem in uxorem elegerat. Ex ea porro cum ad unum et viginti annos liberos non suscepisset, sterilitate uxoris offensus, eam eo anno quo nos Moscoviam veneramus, nimirum 1526. in monasterium quoddam in Susdali principatu intrusit; huic Metropolitanus in monasterio lacrymanti, ejulantique, capillis primum abscissis, cum cucullam

porrexisset, eam sibi injici haec adeo non patiebatur, ut apprehensam, in terramque proiectam cucullam pedibus calcaverit; qua rei indignitate, Ioannes Schygona, unus ex primariis consiliariis, commotus, eam non solum acriter objurgavit, sed flagello cecidit, superaddens: Tunc voluntati Domini resistere audes? illiusque jussa capessere moraris? Hunc Salomea cum interrogaret, qua se auctoritate caederet? Mandato Domini, cum respondisset: animo illa tum fracto coram omnibus, quod cucullam invita atque coacta induat, protestatur, tantaeque injuriae sibi illatae Deum ultorem invocat. Salomea itaque in monasterium conjecta, cum princeps Helenam filiam Knes Basilii Linski Caeci, jamque vita defuncti, fratris inquam ducis Michaelis Linski, qui tum captivus detinebatur, uxorem duxisset: continuo fama exoritur, Salomeam gravidam, propeque partum esse; rumorem confirmabant duae matronae primorum consiliariorum, Georgii parvi thesaurarii, et Iacobi Mazur cubicularii, uxores: ajebantque sese ex ore ipsius Salomeae audivisse, ut quae gravidam se, et prope partum esse fateretur. Qua re audita, graviter commotus princeps, utramque a se repulit: alteram, Georgii uxorem, etiam verberibus affecit, quod tempestivius de hac re ad se non retulisset. Mox ut rem compertam haberet, Theodoricum Rack consiliarium, et Potat secretarium quendam, ad monasterium in quo detinebatur, mittit: illisque, ut veritatem rei diligenter inquireret, demandat. Quidnam nobis tum Moscoviae existentibus, sancte affirmabant, Salomeam filium Georgium nomine peperisse: nemini tamen infantem ostendere voluisse Quin cognoscendae veritatis gratia, quibusdam ad se missis, dicitur respondisse, indignos illos esse, quorum oculi infantem viderent: dum in suam Majestatem veniret, matris injuriam ulturum; quidam vero eam peperisse, constanter negabant. Ambigua itaque ea de re est fama.

Basilii porro Linski ex Lithuania profugi filiam, cur uxorem duxerit princeps, duas causas, praeterquam quod se ex ea liberos suscepturum sperabat, fuisse accepi: tum quod socrus genus suum duxisset ex familia Petrovicz, quae magni quondam nominis in Hungaria erat, Graecorumque fidem sequebatur: tum quod Michaelem Linski, singulari dexteritate ac rara quadam fortitudine virum, patruum liberi habituri essent. Habebat etenim princeps duos germanos fratres superstites, Georgium et Andream: atque ideo si forte liberos ex aliqua alia uxore susciperet, eos fratribus viventibus, parum tutos fore in regni administratione putabat. Michaele autem in gratiam recepto, libertateque donato, filios ex Helena susceptos, auctoritate patrui in majore quiete futuros non dubitabat, de cujus liberatione nobis praesentibus tractabatur: quem etiam vinculis solutum, liberisque custodiis honeste mandatum, vidimus tandem libertate donatum, interque caeteros Knesos testamento a principe nominatum, tutorem denique nepotum suorum Ioannis et Georgii institutum fuisse. Sed postea principe mortuo, cum viduam regium thorum continuo cum quodam Bajarone cognomento Ovczina contaminantem, inque mariti fratres vinculis constrictos saevientem, crudeliusque imperantem videret, eam, ut honestius et sanctius viveret, aliquoties sola pietate ac honestate adductus admonuerat: sed hujus illa admonitionem adeo moleste impatienterque tulit, ut mox qua ratione e medio tolleretur, consilium quaereret; causaque reperta, Michaelem ajunt continuo proditionis crimine fuisse insimulatum, atque in carceres rursus conjectum, misere tandem periisse: viduam quoque non ita diu post veneno sublatam, Ovczina vero adulterum in partes dissectum fuisse. Matre itaque e medio sublata, major natu filius, Joannes, 1528. anno natus, in regno successit.

RELIGIO.

Russia ut coepit, ita in hunc usque diem in fide Christi ritu Graeco perseverat. Habuit Metropolitanum, quondam residentem in Kiovia, dein in Volodimeria, nunc vero in Moscovia. Post, cum Metropolitae septimo quoque anno Russiam Lithuanorum imperio subjecta inviserent, exactisque nummis inde redirent, hoc Vitoldus, ne videlicet provinciae suae argento exhaurirentur, ferre noluit. Convocatis itaque episcopis, proprium Metropolitanum constituit, qui nunc Vilnae, metropoli Lithuaniae, suam sedem habet: quae etsi Romanum ritum sequatur, plura tamen templa Ruthenici. quam Romani ritus, in ea cernuntur. Caeterum metropolitae Rutheni auctoritatem suam a patriarcha Constantinopolitano habent.

Rutheni in Analibus suis aperte gloriantur, ante Volodimerum et Olgam, terram Russiae

esse baptizatam et benedictam ab Andrea Christi apostolo, quem ex Graecia ad ostia Borysthenis venisse ipsi affirmant: et adverso flumine ad montes, ubi nunc Kiovia est, navigasse, atque ibi omnem terram benedixisse et baptizasse: crucem suam illic collocasse, praedixisseque magnam ibi Dei gratiam, multasque Ecclesias Christianorum futuras. Post inde usque ad fontes Borysthenis pervenisse in Volok lacum magnum, et per fluvium Lovat descendisse in Ilmer lacum: unde per fluvium Volchow, qui ex eodem lacu fluit, Novogardiam: inde fluvio eodem in Ladoga lacum, et Neva fluit; atque in mare usque quod ipsi Varetzkoie appellant, nos Germanicum, inter Finlandiam et Livoniam, Romam navigando pervenisse. Postremo in Peloponneso propter Christum, ab Ago Antipatro crucifixum fuisse. Haec Annales ipsorum.

Eligebantur quondam Metropolitae, item Archiepiscopi, convocatis omnibus Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus et Prioribus monasteriorum; inquirebatur vir sanctioris vitae per monasteria et heremos, eligebaturque. Hunc vero principem ajunt ad se certos convocare solere, atque ex eorum numero unum suo judicio deligere. Erat eo tempore, cum Caesaris Maximlliani Oratorem Moscoviae agerem, Bartholomaeus Metropolita, vir sanctae vitae: cumque princeps violasset juramentum, per se et ipsum Metropolitam duci Semesicz praestitum, et alia quaedam designasset, quae videbantur contra auctoritatem illius esse, accessit principem, et inquit: Dum omnem auctoritatem tibi usurpas, ideo officio meo praeesse non possum. Porrectoque sibi baculo suo, quem in modum crucis ferebat, officium resignat. Princeps baculum cum officio sine mora suscipit, atque pauperem catenis vinctum, continuo Bieloosero mittit. Ajunt hunc ibi aliquandiu in vinculis fuisse: liberatum tamen post, privatumque, in monasterio reliquum vitae exegisse. Huic metropolita Daniel quidam 30 fere annos natus, homo corpore robusto atque obaeso, facie rubenti, successit: qui ne ventri magis quam jejuniis, vigiliis ac orationibus deditus videretur, quoties actum publicum esset celebraturus, sulphuris fumo tum faciem, ut impallesceret, inficere, atque ita pallore imbutus, in publicum prodire solebat.

Sunt et alii duo Archiepiscopi in dominio Mosci, in Novogardia, scilicet Magrici et Rostoff, item Episcopi Tverensis, Resanensis, Smolensis, Permiae, Susdali, Columnae, Czernigoviae, Sari. Hi omnes Metropolitae Moscovitico subjecti sunt, habent autem suos proventus certos ex praediis, et aliis extraordinariis, ut vocant, accidentalibus: castra autem, civitates, aut ullam administrationem secularem (ut vocant) non habent: carnibus perpetuo abstinent. Abbates duos tantum in Moscovia esse reperi: Priores vero monasteriorum plurimos, qui omnes arbitrio ipsius Principis, cui nemo resistere audet, eliguntur.

Priores quomodo eligantur, ex cujusdam Varlami, Prioris Hutteniensis monasterii, anno 7034 instituti, literis, ex quibus capita rerum duntaxat excerpsi, apparet. Principio fratres alicujus monasterii, Magno duci supplicant, ut idoneum Priorem eligat, qui eos divinis praeceptis instituat. Electus autem, priusquam confirmetur a Principe, cogitur se juramento atque inscriptione obstringere, quod velit in eo monasterio juxta sanctorum patrum constitutionem pie et sancte vivere: omnes Officiales juxta majorum consuetudinem, consentientibus etiam senioribus fratribus, assumere: singulis officiis fideles praeficere, atque commodum monasterii diligenter procurare: de negotiis et rerum causis, cum tribus aut quatuor senioribus deliberare, factaque deliberatione, negotium ad totum Collegium fratrum referre, atque eorum communi sententia de rebus decernere, constituereque: non lautius privatim vivere, sed in eadem mensa perpetuo esse, et communi cibo cum fratribus uti: omnes census et reditus annuos diligenter colligere, ac in thesaurum monasterii fideliter reponere. Haec sub magna poena, quam sibi Infligere Princeps potest, item privatione officii, servaturum se promittit. Obstringunt se juramento quoque ipsi seniores fratres, praedicta omnia sese servaturos, ac Priori instituto fideliter et sedulo obtemperaturos.

Sacerdotes seculares ut plurimum consecrantur hi, qui diu apud ecclesias tanquam diaconi servierunt. In diaconum autem nemo consecratur, nisi conjugatus, unde plerunque et nuptias celebrare, et in gradum Diaconatus simul ordinari solent. Si vero sponsa alicujus diaconi male audit, tum in diaconum, nisi integrae famae uxorem duxerit, non consecratur. Mortua conjuge, sacerdos a sacris obeundis prorsus suspenditur: si caste tamen vivit, officiis ac aliis rebus divinis, cum caeteris ecclesiae ministris, choro tanquam minister interesse potest. Erat quidem antea consuetudo, ut vidui

caste viventes, sine reprehensione sacra peragerent. Sed nunc mos invaluit, ut nullus viduorum ad sacra facienda permittatur, nisi monasterium aliquod ingrediatur, juxtaque regulam vivat.

Quicunque sacerdos viduus, ad secundas nuptias, quod cuique liberum est, transierit, is nihil habet cum clero commune: item nullus sacerdotum aut sacra obire, aut baptizare, aut alia quovis fungi munere audet, nisi diacono praesente.

Sacerdotes in ecclesiis primum tenent locum. Et quicunque illorum contra religionem aut officium sacerdotale quavis ratione fecerit, judicio spirituali subjicitur. Si vero furti aut ebrietatis accusatur, aut in aliud id genus vicii inciderit, a seculari magistratu, ut vocant, punitur. Vidimus Moscoviae ebrios sacerdotes publice verberari: qui aliud nihil querebantur, quam sese a servis, et non a Bojarone caesos esse.

Paucis retroactis annis, quidam Principis locum tenens, sacerdotem in furto deprehensum, laqueo suffocari fecit, quam rem Metropolita graviter ferens, ad principem defert. Accersitus locum tenens, principi respondit: Juxta antiquum patriae morem, furem, non sacerdotem se suspendisse, atque ita ille impune dimissus fuit.

Si sacerdos queritur, coram laico judice, se a quopiam laico esse caesum, (offensiones etenim omnes, ac injuriarum, genera, ad seculare judicium spectant) tum judex, si forte cognoverit hunc ab illo lacessitum, aut quavis injuria prius affectum fuisse, sacerdotem punit.

Sacerdotes plerunque ex contributione curialium sustinentur, assignanturque illis domunculae cum agris et pratis, unde victum suis aut famulorum manibus, instar vicinorum quaeritant. Pertenues habent oblationes: aliquando ecclesiae pecunia datur ad usuram, de centum decem, eamque sacerdoti porrigunt, ne suis illum alere sumptibus cogantur. Sunt etiam quidam, qui liberalitate principum vivunt. Certe non multae parochiae reperiuntur, praediis ac possessionibus dotatae: exceptis episcopatibus, et quibusdam monasteriis. Nulla parochia, seu sacerdotium confertur cuipiam, nisi sacerdoti. In singulis autem templis unicum tantum altare, et in dies singulos unicum quoque sacrum faciendum putant. Rarissime templum reperitur sine sacerdote, qui ter in hebdomada tantum sacra peragere obstringitur.

Vestitum prope laicorum habent, extra piretum parvum, et rotundum, quo rasuram tegunt, pileum amplum contra calorem et imbres superimponentes: aut pileo oblongo ex castorum pilis, colore griseo, utuntur. Omnes, baculos quibus innituntur, deferunt, Possoch dictos.

Monasteriis praesunt, ut diximus, Abbates et Priores: quorum hos Igumenos, illos vero Archimandritas vocant. Habent severissimas leges ac regulas: quae tamen sensim labefaetae, jacent. Nullo solatii genere uti audent. Cithara, aut aliud musices instrumentum, si apud aliquem repertum fuerit, gravissime punitur. Carne perpetuo abstinent. Omnes, non solum principis mandato, sed et singulis Bojaronibus a principe missis parent. Interfui, quum provisor meus a Priore quodam rem certam peteret: quam cum continuo non dedisset, verbera minabatur: quo audito, evestigio rem petitam attulit. Sunt plures, qui ex monasteriis in heremum se conferunt, ibique tuguriola faciunt, quae aut soli, aut cum sociis incolunt: victum ex terra et arboribus quaerunt, nimirum radices, et alios arborum fructus. Hi autem Stolpniki appellantur. Stolp etenim columna dicitur, Domunculas autem angustas, et in altum erectas, columnis sustinent.

Metropolita, Episcopi, et Archiepiscopi, quamvis carnibus perpetuo abstinent: tamen cum invitant hospites laicos, aut sacerdotes, eo tempore quo carnibus vescuntur, habent hanc praerogativam, ut carnes illis in suo convivio apponant, quod Abbatibus et Prioribus prohibitum est.

Mitras Archiepiscopi, Episcopi, et Abbates nigras et rotundas ferunt: solus autem Episcopus Novogardiensis albam bicornem, more nostro fert.

Vestes quotidianae Episcoporum sunt, sicut aliorum monachorum: nisi quod aliquando sericeas ferunt, et praesertim pallium nigrum, quod habet a pectore in utramque partem tres fimbrias albas, inflexas instar rivuli fluentis: in significationem, quod ex corde et ore illorum fluunt rivuli doctrinae fidei, et bonorum exemplorum. Hi ferunt baculum, quo innituntur, quem gentiliter Possoch appellant, in modum crucis. Episcopus Novogardiensis album fert pallium. Caeterum Episcopi duntaxat circa res divinas, ac ipsam religionem pie procurandam ac promovendam sunt occupati: rem autem familiarem, et alia publica negotia, officialibus administranda committunt.

Habent in Catalogo certos Romanos Pon-

tifices, quos inter sanctos venerantur: alios vero, qui post illud schisma fuerunt, execrantur, tanquam eos qui ab Apostolorum sanctorumque patrum, et septem Conciliorum ordinationibus defecerint, et tanquam haereticos et schismaticos appellant: eosdemque majori odio prosequuntur, quam ipsos Mahumetanos. Dicunt enim, septimo generali Concilio conclusum esse, ut ea quae in praecedentibus constituta ac determinata erant, in posterum quoque firma, rata et perpetua essent: nec unquam posthac cuiquam licere aliud Concilium aut indicere, aut accedere, sub poena anathematis, et hoc severissime servant. Erat quidam Metropolitanus Russiae, qui ad instantiam Eugenii Papae Synodum accesserat, ubi et Ecclesiae erant unitae: reversus in patriam capitur, omnibus bonis spoliatur, atque in carceres conjicitur: ex quibus tandem evasit.

Inter nos et illos fidei diversitatem esse, licet ex literarum exemplo cognoscere, quas Joannes Metropolita Russiae ad Archiepiscopum, ut ipsi dicunt, Romanum, dederat, ut sequitur:

Dilexi decorem tuum domine ac pater beatiss. Apostolica sede ac vocatione digniss. qui ex remotis respicis ad humilitatem et paupertatem nostram, et alis dilectionis foves nos, et salutas nos sicuti tuos ex caritate, et interrogas specialiter de nostra fide vera et orthodoxa: de qua etiam audiens, ut nobis beatitudinis tuae Episcopus retulit, admiratus es. Et quia tantus es, et talis sacerdos, propterea ego pauper saluto te, honorando caput tuum, et deosculando manus tuas et brachia. Sis laetus, et a suprema Dei manu protectus: et det Dominus omnipotens tibi, tuis spiritualibus et nobis, ordinem bonum. Nescio unde exortae sunt haereses, de vera salutis et redemptionis via: et mirari satis non possum, quis diabolorum tam malus ac invidus, tam veritati inimicus, ac mutuae benevolentiae adversarius fuerit, qui fraternam nostram caritatem a tota Christiana congregatione alienavit, dicens, nos non esse Christianos. Nos profecto, Christianos vos ex Dei benedictione ab initio cognovimus, licet in omnibus fidem Christianam non servetis, et in multis diversi sitis: id quod ex septem magnis Synodis ostendam, in quibus fides orthodoxa et Christiana instituta est, ac prorsus confirmata, in quibus etiam tanquam septem columnis sapientia Dei domum sibi aedificavit. In his praeterea septem Synodis, omnes Papae digni sunt habiti cathedra S. Petri, quia nobiscum sentiebant. In primo autem Synodo erat Sylvester Papa, in secunda Damasus, in tertia Coelestinus, in quarta beatissimus Papa Leo, in quinta Vigilius, in sexta Oaphanius, vir honorandus, et in Sacris scripturis doctus: in septima S. Papa Adrianus, qui misit primus Petrum Episcopum et Abbatem monasterii sanctae Sabae: unde postea exortae sunt dissensiones inter nos et vos, quae pullularunt praecipue in antiqua Rana. Sunt profecto mala multa, quae a vobis contra leges divinas ac statuta committuntur: de quibus pauca ad caritatem tuam scribemus. Primum de jejunio sabbathi, contra legem observato: secundo de jejunio magno, in quo septimanam abscinditis, et carnes comeditis, ac propter carnium voracitatem homines ad vos allicitis. Item, qui sacerdotes secundum legem ducunt uxores, illos vos rejicitis. Item qui a presbyteris in baptismate inuncti sunt, illos vos jam denuo inungitis, dicentes, illa simplicibus sacerdotibus facere non licere, sed solis episcopis. Item de azymis malis, quae manifeste Judaicum servitium seu cultum indicant. Et quod est caput omnium malorum, ut quae confirmata sunt per S. Synodos, ea vos coepistis permutare et pervertere, dicentes de spiritu sancto, quod non tantum a patre, sed et a filio procedat: et multa alia majora, de quibus tua beatitudo ad Patriarcham Constantinopolitanum, fratrem suum Spiritualem, referre, et omnem diligentiam adhibere deberet, ut aliquando tollerentur isti errores, et ut unanimes essemus in concordia Spirituali; sicut dicit sanctus Paulus, informans nos: Oro vos fratres propter nomen Domini Jesu Christi, ut idem sentiatis, et dicatis, et non sit inter vos discordia, et sitis in eodem intellectu fortificati, et in eadem cogitatione. De istis sex excessibus, quantum potuimus, ad vos scripsimus: deinceps et de aliis scribemus caritati tuae. Si enim ita res se habet, sicuti audivimus, agnosces ipse nobiscum, transgredi per vos Canones sanctorum Apostolorum, et instituta magnarum septem Synodorum, in quibus erant omnes vestri primi Patriarchae, et concorditer dicebant, quod verbum vestrum esset vanum, Et quod manifeste erretis, nunc palam redarguam. In primis de jejunio sabbathi, videtis quae de isto S. Apostoli docuerunt, quorum doctrinam habetis, et maxime beatus Papa Clemens, primus post sanctum Petrum apostolum, ita scribit ex statutis

Apostolorum, ut est in Canone LXIV. de sabbatho dicens: Si Ecclesiasticus inventus fuerit, qui die Dominico vel sabbatho jejunaret, praeter sabbathum magnum, degradetur: si autem secularis homo fuerit, excommunicetur, et ab Ecclesia sejungatur. Secundum erat de jejunio, quod vos corrumpitis. Est Jacobitarum et Armeniorum haeresis, qui lacte et ovis in sancto jejunio magno utuntur; quis enim verus Christianus audet ita facere et cogitare? Legite Canones sextae magnae Synodi, in qua Oaphanius Papa vester, ea prohibet. Nos profecto, cum resciveramus, in Armenia, et aliis quibusdam locis, ovis et caseo in magno jejunio vesci, nostris illico mandavimus, ut ab ejusmodi cibo atque omni imolo daemoniorum abstinerent: a quibus si quin non abstineret, ab Ecclesia separaretur: si sacerdos, a sacris suspenderetur. Tertius praeterea maximus est error et peccatum, de conjugio sacerdotum, quod ab illis qui uxores habent, sumere corpus Domini renuitis: cum sancta Synodus, quae fuit in Gangra, scribat, in quarto Canone: Qui spernit sacerdotem, secundum legem uxorem habentem, et dicit, quod non liceat ex manibus ejus accipere Sacramentum, sit anathema. Item Synodus dicit: Omnis diaconus, vel sacerdos dimittens propriam uxorem, privetur sacerdotio. Quartum peccatam erat inunctio, seu confirmatio. Non ne ubique dicitur in Synodis: Confiteor unum baptisma, in remissionem peccatorum? Si ergo est unum baptisma, erit et unum chrisma, et virtus eadem tam Episcopi quam sacerdotis. Quintus est error de azymis: qui quidem error est principium et radix totius haeresis, sicuti demonstrabo, et quanquam necesse esset huc multas adducere scripturas, tamen id alias faciam, et in praesentiarum hoc tantum dicam: Quia azymi a Iudaeis fiunt in memoriam liberationis eorum, et fugae ex Aegypto: nos autem semel Christiani sumus, nunquam in labore Aegyptiorum fuimus, et hujusmodi Iudaeorum de sabbatho, azymis, et circuncisione observationes, nobis obmittendas esse mandatum est. Et si aliquis sequatur unum ex illis, sicuti dicit sanctus Paulus tenetur totam legem implere, eodem Apostolo dicente: Fratres, ego accepi a Domino, quod et tradidi vobis: quia Dominus in qua nocte tradebatur, accepit panem, benedixit, sanctificavit, fregit, et dedit sanctis discipulis, dicens, Accipite et manducate, etc. Considera quid dico; non dixit, Dominus accipiens azyma, sed panem. Quod illo tempore nec azymi erant, nec pascha fiebat, nec Dominus tunc comedebat Pascha Judaeorum, ut daret azyma Apostolis, probabile est per hoc, quod Iudaeorum Pascha stando fit et comeditur: quod in Christi coena non fiebat, ut Scriptura dicit, Recumbentibus eis cum duodecim; item, et discipulus recubuit super pectus ipsius in coena. Nam quod ipse dixit, Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum: Iudaeorum pascha non intelligit, quod ante semper comedebat cum ipsis. Neque cum dicit, Hoc facite in meam commemorationem, necessitati faciendi, tanquam Judaeorum Pascha esset, imponit: neque azyma illis, sed panem dat, cum dicit, Ecce panis quem ego do vobis, similiter ad Iudam: Cui ego dabo panem intingens in sal, ipse est traditurus me. Si autem dicitis istam rationem, quod nos celebramus in azymis, quia nulla est terrestreitas vel commixtio in divinis: cur divinitatis obliti estis, et sequimini ritum Judaeorum, ambulantes in haeresi ipsius Iuliani, Mahumeti, et Apollinaris Laodicensis, et Pauli Syrii Samosatensis, et Eutychii, et Diasterii, aliorumque qui erant in sexta Synodo depravatissimi haeretici, diabolicoque spiritu repleti? Sextus denipue error est, de Spiritu sancto. Quomodo enim dicitis, Credo Deum patrem et filium, et spiritum sanctum, qui a patre et filio procedi. Mirabile est profecto, et horrendum dictu: quod audetis fidem pervertere: cum ab initio per universum orbem, in omnibus Christianorum ecclesiis constanter canatur: Credo in spiritum sanctum, et Dominum vivificantem, et a patre procedentem, qui cum patre et filio simul adoratur et glorificatur. Quare igitur vos non dicitis, sicuti alii Christiani omnes: sed additiones ponitis, et novam adducitis doctrinam, cum tamen Apostolus dicat: Si quis annunciaverit vobis, praeter ea quae vobis diximus, anathema sit. Utinam vos non incurratis istam maledictionem. Difficile est enim, et horrendum, Dei scripturam, compositam per sanctos, permutare et pervertere. Nescitis quam maximus sit error. Nam duas virtutes, duas voluntates, et dua principia de sancto sptritu adducitis,, adimentes et parui facientes ejus honorem, et haeresi Machidoniae conformes estis: quod absit. Oro, et me inclino ad sanctos pedes tuos, ut ab hujusmodi erroribus qui inter vos sunt, cesses et maxime ab azymis abstineas. Volui etiam aliquid scribere de suffocatis et immundis animalibus, et de monachis edentibus carnes: sed de his postea

(si Deus voluerit) scribam. Parce autem, propter maximam caritatem, quod de his rebus ad te scripsi. An autem sunt facienda illa quae fiunt, interroga scripturas, et invenies. Rogo te Domine, ut scribas ad Dominum nostrum patriarcham Constantinopolitanum, et ad sanctos Metropolitas, qui verbum vitae in se habent, et sicut luminaria in mundo lucent. Fieri enim potest, ut Deus per illos super hujusmodi erroribus inquirat, emendet et constituat. Deinde si tibi videbitur- mihi minimo inter alios omnes, rescribas. Saluto te ego Metropolito Russiae et alios omnes tibi subjectos clericos et laicos. Salutant etiam te mecum S. Episcopi, Monachi et Reges, magni homines. Caritas spiritus sancti sit tecum, et cum omnibus tuis: Amen.

CANONES

CUJUSDAM JOANNIS METROPOLITAE, QUI DICITUR PROPHETA, QUOS RAPTIM UT POTUI ADSEQUI, ADJUNGERE VOLUI.

Pueri in necessitate absque sacerdote baptisentur, Animalia, volucres, ab avibus vel feris lacerae, non commedantur: qui vero commederint, aut in azymis celebraverint, vel in septuagesima carne usi fuerint, vel animantium sanguinem voraverint, corrigantur.

Aves animalia suffocata, non comedantur.

Ruthenicum Romanis in necessitate comedant, celebrent autem minime.

Rutheni omnes Romanos non recte baptisatos, qui in aquam toti non sunt immersi, ad veram fidem convertant: quibus conversis, non statim Eucharistia, sicuti nec Tartaris, aliisve a fide sua diversis, porrigatur.

Imagines antiquae, et tabulae, super quibus consecrationes fiunt, non comburantur: sed in hortis, aut alio honorifico loco, ne injuria afficiantur, aut dedecore, sepeliantur.

Si in loco sacro domum exaedificaveris, locus ubi erat altare, vacuus relinquatur.

Maritus monasterium ingressus, si ejus uxor alteri nupserit, in sacerdotem consecretur.

Principis filia, ei qui communione in azymis, et cibis utitur immundis, non in matrimonium locetur.

Sacerdotes, hyberno tempore ex animalium, quibus vescuntur, pellibus, femoralia ferant.

Non confessi, et aliena bona haud reddentes, ad communionem non admittantur.

Sacerdotes et monachi, nuptiis chorearum tempore non intersint.

Sacerdos si sciens, personam jam tertio expetentem matrimonium conjunxerit, officio privetur.

Mater filios baptizari volens, jejunare non valentes, pro illis jejunet.

Si maritus relicta priore uxore, alteram duxerit, vel uxor alteri nupserit, ad communionem, nisi ad matrimonium redierit, non admittatur.

Nullus alienae fidei vendatur.

Sciens cum Romanis comedens, orationibus mundis mundetur.

Uxor sacerdotis ab infidelibus capta, redimatur: et in matrimonium, quia vim passa est, reassumatur.

Mercatores et peregrini ad Romanorum partes proficiscentes, communione non priventur: sed ad eandem, injunctis quibusdam pro poenitentis orationibus reconciliati, admittantur.

In monasterio convivia, advocando mulieres, non habeantur.

Matrimonium non nisi publice, in Ecclesiis contrahatur.

QUAESTIONES

CYRILLI CUJUSDAM, AD EPISCOPUM NIPHONTEM NOVOGARDIENSEM.

Quid si homo post communionem, ex nimia cibi aut potus repletione evomuerit. Respon. Quadraginta diebus jejunando poeniteat. Si non ob repletionem, verum ex nausea, 20 diebus: si vero alia levi ex causa, minus. Sacerdos tale quiddam committens, 40 diebus a divinis et abstineat, et jejunet: sin alia levi ex causa, per septimanam jejunet: quin medone et carne ac lacte abstineat. Si autem tertia aut quarta post communionem die evomerit, agat poenitentiam. Sin aliquis Sacramentum evomerit, centum et viginti diebus poeniteat: si vero in infirmitate evomerit, tribus diebus: vomitum vero igni comburat, et centum Psalmos dicat: si autem canis vomitum devoraret, centum diebus jejunet.

Si vasa terrea, vel lignea immundi fuerint, quid faciendum? R. Orationibus mundis mundentur.

Quid pro anima defuncti faciendum? R. Det grifnam unam proquinque Missis, cum fumigationibus, panibus, et tritico cocto, quod

dicitur Kuthia. Sacerdos vero habeat vinum proprium.

Quid si monacho infirmo, Seraphica veste induto, per octo dies nihil dederim ad edendum? R. Bend factum, quia erat in Angelico ordine.

Quid si Latinus Rhutenico ritu initiari voluerit? R. Inter Ecclesiam nostram 7 diebus: novum illi imponatur nomen, singulis diebus quatuor orationes eo praesente dicantur devote: abluat se deinde in balneo, septem diebus carnibus et lactariis abstineat, octava die lotus ingrediatur ecclesiam. Super quo quatuor illae orationes dicentur, mundis vestibus induatur, corona seu sertum super caput illi imponatur, chrismate inungatur, cereus illi in manus detur: dum Missa peragitur, communicetur, proque novo Christiano habeatur.

An aves, pisces, vel alia terrestria animalia, festis diebus interficere liceat? R. Die Dominico, quia dies festus est, homo in ecclesiam eat: humanis vero necessitatibus exigentibus, occidantur.

An sacramentum in hebdomada Palmarum consecratum per totum annum servare liceat? R. Servetur in vase mundo: sacerdos vero id infirmo porrigens, parum vini addat.

An aquam vino addere liceat, communicando infirmum? R. Sufficit vinum tantum.

An infirmis daemoniacis, et mente captis, liceat dare Sacramentum? R. Ora illorum tantum Sacramento tangantur.

An sacerdoti habenti uxorem in puerperio, quemadmodum super laicorum fit uxoribus, orationes dicere liceat? R. Non; nam ea in Graecia non servatur consuetudo, nisi alius non inveniatur sacerdos.

Quid in die Exaltationis S. Crucis edendum? R. Monachi piscibus non vescantur: laici vero eadem die deosculantes S. Crucem, carnes edere possunt, nisi forte in diem Veneris aut Mercurii inciderit.

An sacerdoti noctu cum uxore concumbenti, mane ecclesiam ingredi licet? R. Lavet prius eam partem quae sub umbilico est, ecclesiam ingrediatur, Evangelium legat: ad altare vero accedere, vel celebrare prohibeatur. Volens autem sacerdos diebus Solis et Martis celebrare, poterit die Lunae cum uxorem concumbere, et sic deinceps

An uxorem non habenti, Eucharistia porrigenda? R. Dummodo per integram quadragesimam cum nupta alterius, aut bruto non coierit.

An infantuli post baptismum communicandi? R. In templo, dum sacra peraguntur, aut vespertinae preces cantantur, communicentur.

Quo cibo genere in jejunio majore utendum? R. Dominicis et sabbatis piebus, piscibus: aliis vero Ikhri, hoc est, piscium intestinis.

In majori hebdomada, monachi mel edant, et bibant kwas: id est, aquam acetosam.

In consecratione Kuthie, cerei quot sunt incendendi? R, Pro animabus duo, tres vero pro salute viventis.

Kuthia quomodo conficienda? R. Sint tres partes tritici cocti: quarta vero de pisis, fabis, et cicere, pariter coctis; condiantur melle, et sacchari; adhibeantur etiam, si habentur, alii fructus. Kuthia autem hac, peractis exequiis, in ecclesia utantur.

Quando Bulgari, Polowczi, et Czudi baptisandi? R. Si quadraginta diebus ante jejunent, et orationes mundae super illos dicantur: si vero Slavus fuerit, octo tantum diebus jejunet. Baptisans autem puerum, manicas bene succingat, ne dum immergit puerum, de lavacro baptismatis in veste aliquid remaneat. Puerpera quoque a partu quadraginta diebus, templum non ingrediatur.

An mulier post menstrua, communicanda? R. Non communicetur, nisi prius sit lota.

An liceat ingredi habitaculum puerperae? R. In locum ubi mulier peperit, nemo ante triduum ingrediatur. Quemadmodum enim alia immundi vasa, diligenter lavanda: ita habitationem illam orationibus esse prius mundandam.

An post occasum solis sepeliendum? R. Occaso jam sole, nemo sepeliatur: est enim haec mortuorum corona, videre solem antequam sepeliantur. Plurimum autem meretur, qui ossa mortuorum at imagines antiquas condit.

An liceat marito, circa festum Paschae sumere Eucharistiam? R. Si cum uxore per quadragesimam non concubuerit. Item, qui dentibus die Paschae ovum attigerit, aut ex cujus gingiva sanguis manaverit, eadem die a communione abstineat.

An liceat marito, proxima post communionem nocte cum uxore concumbere? R. Licet; diebus tamen Veneris, Sabbati, et Dominico, si depravati ingenii conceperit puerum uxor, parentes poeniteant. Si autem nobiles et magni nominis fuerint parentes, dent certas griffinas sacerdoti, ut pro eis oret.

Si forte lacerata papyrus, quae aliquid sa-

crarum literarum continebat, in terram projecta fuerit, an eodem loco deambulare liceat? R. Non.

An liceat lacte alicujus vaccae, eodem die quo vitulum edidit, uti? R. Non, quia est sanguine mixtum: post biduum autem licebit.

Quando potest aliquis a sacris suspendi? R. Sacerdos tempore jejunii feminae alicujus amore flagrans, inque os ejus linguam insertans, semen denique genitale libidine inflammatus spargens, a divinis per integrum annum abstineat: si vero ante sacerdotium tale quid commiserit, in sacerdotem non consecretur.

Laicus vero ejusmodi peccata ac flagitia designans, eo anno non communicetur.

An sit initiandus sacris is, ex quo aliqua uno duntaxat concubitu concepit? R. Raro concipiunt ex primo coitu, decies autem si congressus fuerit, non consecretur.

Praeterea qui virgini stuprum obtulit, aut uxorem suam vitiatam primo concubitu animadverterit, in sacerdotem pariter non consecretur.

Divortium celebrans, quomodo poenitebit? R. Perpetuo ab Eucharistia, nisi jamjam animam agens, abstineat.

Licebitne cuipiam in vita, pro animae suae salute exequias mortuorum obire? R. Licet.

An conjunx conjugem, in perficienda poenitentia juvare potest? R. Non potest, tanquam frater fratrem.

An sacerdos ea die qua mortuum sepelivit, et deosculatus est, obire sacra debeat? R. Non debet.

An puerpera deploratae valetudinis, communicari debet? R. Dummodo ex eo loco, ubi enixa est, asportata, ac lota fuerit.

An liceat rem habere cum uxore eo loci, ubi sunt imagines sanctorum? R. Accedens ad uxorem: non ne deponis crucem de collo? similiter nec in habitatione coram imaginibus, nisi bene reclusae et opertae fuerint, coire licebit.

An liceat illico a prandio, vel coena, antequam dormias, in templo orare? R. Utrum melius, dormire, an orare?

Potest ne sacerdos sine sacerdotali habitu accedere aegrotum, eisque porrigere Sacramentum? R. Potest.

Quomodo ducendae uxores? R. Volens uxorem ducere, quadraginta, aut minus octo diebus, se ab aliis mulieribus contineat,

An mulieri quae facit abortum, poenitendum? R. Mulier non casu aliquo, sed temulenta, faciens abortum, poeniteat. Item, quae viro suo aquam, qua ipsa se lavit, ad bibendum, ut se amet, dederit: sex hebdomadis jejunet

An carne et lacte ejus vaccae, qua cum homo miscuit corpus, utendum? R. Omnes, praeter excessorem, uti possunt.

An mulier consilio vetularum, quo concipiat, utatur? R. Mulieres, antiquarum vetularum consilio, herbis, ut concipiant, utentes, et non potius sacerdotes, qui eas orationibus suis juvent, accedentes, sex hebdomadis poeniteant, atque sacerdoti tres griffnas numerent. Gravidam autem temulentus si laeserit, ita ut abortum faciat, medio anno poeniteat. Obstetrices quoque octo diebus ab aede sacra abstineant, dum orationibus mundentur.

BAPTISMUS.

Baptisantur hoc modo. Nato infante, mox accersitus sacerdos, ante januam habitationis in qua est puerpera, certas stando recitat orationes, pueroque nomen imponit. Dein XL communiter die, si forte puer aegrotet, defertur in templum: et baptisatur, ac ter in aquam totus immergitur: alio qui baptisatum non crederent. Mox inungitur chrismate, quod consecratum est in hebdomada magna, inungitur denique myrrha, ut ipsi dicunt. Aqua vero baptismatis singulis infantibus consecratur, et continuo post baptismum extra templum portam effunditur. Semper in templo baptisantur infantes, nisi longinquitas loci nimia, aut frigus puero obesset: neque unquam aqua tepida, nisi pueris infirmis, utuntur. Susceptores ex voluntate parentum assumuntur: et quoties praeeunte certis verbis sacerdote, diabolo renunciant, toties in terram expuunt. Sacerdos etiam infanti capillos abscindit, eosque cerae etiam intricat, et in templo loco certo reponit. Non adhibent sal, neque salivam cum pulvere.

SEQUITUR BULLA ALEXANDRI

PAPAE, EX QUA BAPTISMUS RHUTENORUM ABUNDE CONSTAT.

Alexander Episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Altitudo divini consilii, quod humana ratio nequit comprehendere, ex suae immensae bonitatis essentia, aliud

semper ad salutem humani generis pullulans, tempore congruo, secreto mysterio, quod ipse Deus novit, opportuno, producit et manifestat: ut cognoscant homines, ex suis meritis, tanquam ab ipsis, nihil proficere posse, sed eorum salutem et omne domum gratiae ab ipso summo Deo et patre luminum provenire. Sane non sine grandi et spirituali mentis nostrae laeticia accepimus, quod nonnulli Rutheni in ducatu Lithuaniae, et alii ritu Graeco viventes, fidem tamen Christianam alias profitentes, qui Wilnensem ac Kioviensem, Lutzeoriensem, et Mednicensem civitates et dioeceses, ac alia loca ejusdem ducatus inhabitant, sancto spiritu cooperante illustrati, nonnullos errores, quos hactenus, ritū et more Graecorum viventes, observarunt, penitus ab eorum mentibus et cordibus abdicare, et unitatem fidei Catholicae et Latinae Romae Ecclesiae amplecti, et secundum ritum ejusdem Latinae et Romanae Ecclesiae vivere desiderant, et proponunt. Sed quia more Graecorum, scilicet in tertia persona baptisati fuerunt, et nonnulli asserunt eos de novo baptisari debere, praedicti qui ritu Graeco hactenus vixerunt, et adhuc vivunt, tanque antea rite baptisati, renuunt et recusant de novo baptisma suscipere. Nos igitur, qui ex commisso nobis desuper, licet insufficientibus meritis, officio pastorali, cupimus singulas oves nobis commissas ad verum ovile Christi perducere, ut fiat ex illis unus pastor, et unum ovile, et ne sancta Catholica ecclesia diversa et deformia membra a capite discrepantia, sed conformia habeat, attendentes quod per felicis recordationis Eugenium Papam quartum praedecessorem nostrum, in concilio per eum Florentiae celebrato, et in quo Graeci atque Armeni, una cum Romana ecclesia sentientes interfuerunt, definitum fuit, formam hujus sacramenti Baptismatis existere; Ego te baptiso in nomine patris et filii et spiritus sancti, amen: ac etiam per illa verba, Baptisetur talis servus Jesu Christi, in nomine patris et filii et spiritus sancti: vel, Baptisatur manibus meis talis, in nomine patris et filii et spiritus sancti: verum perfici baptisma; quoniam ejus principalis causa, ex qua baptisma virtutem habet, sit sancta trinitatis: instrumentalis autem sit minister, qui tradit exterius sacramentum, si exponitur actus qui per ipsum exercetur ministerium, ejus sanctae trinitatis invocatione efficitur sacramentum: et propterea hujusmodi sacramenti, sic in tertia persona collati, reiterationem necessariam non existere: habita etiam super hoc cum fratribus nostris deliberatione matura, auctoritate Apostolica, nobis et aliis Romanis Pontificibus ab ipso Jesu Domino nostro per beatum Petrum (cui et successoribus ejus Apostolatus, ministerii dispensationem commisit) tradita, tenore praesentium decernimus atque declaramus, omnes et singulos sic in tertia persona baptisatos, volentes a ritu Graeco ad ritum et morem Latinae et sanctae Romanae ecclesiae venire, simpliciter et sine alia contradictione, aut etiam obligatione, vel coactione, quod iterum rebaptisentur: etiam cum intentione, quod alias ritus per orientales ecclesias servari soliti, haereticam pravitatem non concernen. observari possint: facta prius tamen per eos omnium errorum, rituum Graecorum, a Latina et Romana ecclesia, et illius ritu ac sanctis institutionibus deviantium, abjuratione, admittendos fore; exhortantur etiam per viscera misericordiae Dei nostri, omnes et singulos qui praedicto modo baptisati sunt, et ritu Graeco vivunt, ut abnegata omnium errorum, quae secundum morem et ritum Graecorum hactenus observarunt, quique ab immaculata et sancta Catholica, Latina et Romana ecclesia, et illius sanctorum patrum institutionibus approbatis devient, velint eidem Catholicae ecclesiae, illiusque salubribus documentis, pro animarum suarum salute et veri Dei cognitione adhaerere: et ne eorum sanctum propositum a quovis retardari possit, modo venerabili fratri nostro Episcopo Vilnensi, in virtute sanctae obedientiae committimus et mandamus, quatenus omnes et singulos sic baptisatos, et ad unitatem praefatae Latinae ecclesiae venire, et errores praedictos abjurare volentes, ad praefatae Latinae ecclesiae unitatem, errorum hujusmodi abjurationem per se vel per alium, seu etiam alios seculares Praelatos, ecclesiasticos seu praedicatores, aut minorum ordinum regularis observantiae professores, doctos et probos, ac alios idoneos, quibus id duxerit committendum, recipiat et admittat: ac tam sibi quam illi, aut illis, cui vel quibus, quoties expedierit, id duxerit committendum, singulos praefatos, sic invenientes ab excessibus, propter observationem hujusmodi errorum, ac haeretica pravitate inde proveniente, nec non excommunicationis sententia, aliisque censuris et poenis ecclesiasticis, quos quomodolibet propter ea incurrent, dicta Apostolica auctoritate absolvendi, ac eis pro modo culpae poenitentiam salutarem injungendi, aliaque in praemissis ne-

cessaria faciendi, plenam et liberam licentiam et facultatem concedimus, per praesentes. Verum quia forsan difficile foret, praesentes nostras literas ad singula loca, ubi opus fuerit, referre: volumus, et eadem auctoritate Apostolica decernimus, quod earundem literarum transsumptum, manu alicujus notarii publici subscripto, et sigillo praefati Wilnensi seu alterius alicujus episcopi, vel praelati ecclesiastici munito, eadem fides prorsus adhibeatur in judicio et extra, et alias ubilibet, ubi fuerit exhibitum vel ostensum, sicut ipsis literis originalibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, caeterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo omnino homini liceat hanc paginam nostrae constitutionis, declarationis, exhortationis, commissionis, mandati, concessionis, voluntatis et decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis aunt hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus, se noverit incursurum. Datum Romae, apud S. Petrum: Anno incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo primo, decimo Kal. Septem. Pontificatus nostri anno nono.

CONFESSIO.

Confessionem quamvis ex constitutione habent, vulgus tamen eam Principum opus esse, et praecipue ad nobiles dominos et praestantiores viros pertinere existimat. Confitentur circa Paschatis festum, magna cordis contritione ac veneratione. Stat confessor, una cum confitente, in medio templo, vultu converso ad imaginem quandam, ad hoc constitutam. Finita dein confessione, poenitentiaque juxta delicti qualitatem injuncta, ante ipsam imaginem subinde sese inclinant, signoque crucis frontem pectusque signant: magno denique gemitu clamant, Jesu Christe fili Dei, miserere nostri. Nam haec communis illorum est oratio. Quibusdam pro poenitentia jejunia, nonnullis certae quaedam precationes (Dominicam etenim orationem perpauci sciunt) injunguntur: quosdam, qui gravius aliquid commiserint, aqua abluunt. Ex profluente etenim aquam in Epiphania Domini hauriunt, eamque consecratam per totum annum in templo, pro mundandis et abluendis gravioribus peccatis servant. Item peccatum die Sabbatho commissum, levius judicant, minusque poenitentiae pro eo injungunt. Sunt complures et levissimae causae, propter quas in templum non admittuntur: solent tamen exclusi plerunque portis et fenestris templi astare, atque inde non minus videre et audire sacra, quam si in templo fuissent.

Is qui concubuerit cum uxore sua, et post constitutum tempus se non abluerit, ea die ingredi templum non audent.

COMMUNIO.

Communicant sub utraque specie, miscentes panem vino, seu corpus sanguine. Sumit sacerdos cocleart ex calice portiunculam, porrigitque communicanti. Quotiescunque aliquis in anno voluerit, modo confessus fuerit, sumere corpus Domini potest: alioqut tempus constitutum ad festum Paschatis habent. Pueris septem annorum porrigunt sacramentum: dicuntque, tum hominem peccare. Si puer infirmus fuerit, aut forte animam agere coeperit, ut de pane sumere non possit, infunditur ei gutta ex calice. Sacramentum ad communicandum, non nisi dum sacrum fit, consecratur: pro infirmis autem consecratur die Jovis, in majori hebdomada, et conservatur per totum annum. Caeterum cum fuerit necesse, accipit inde portiunculam, quam vino imponit, et bene humectatam porrigit aegroto, dein parum aquae tepidae addit.

Nullus monachorum, nec sacerdotum, horas Banonicas, ut vocant, orat, nisi habeat imaginem praesentem: quam etiam nemo, nisi magna veneratione attingit; qui eam autem in publicum profert, manu eam in altum tollit: quam omnes praetereuntes, aperto capite, cruce se signantes, inclinando, plurimum venerantur. Libros Evangelii non nisi in locis honestis, tanquam rem sacram reponunt: neque manibus tangunt, nisi prius cruce se munierint, et capite aperto inclinatoque honorem exhibuerint: post, summa cum veneratione in manus sumunt. Panem quoque, antequam verbis consuetis more nostro consecratus fuerit, circumlatum per ecclesiam, conceptis verbis venerantur et adorant.

FESTI DIES.

Festos dies viri praestantiores, peractis sacris epulis, ebrietate et vestitu eleganti ve-

nerantur: vulgus, domestici ac servi, plerumque laborant, dicentes, feriari et a labore abstinere dominorum esse. Cives et mechanici, divinis intersunt: quibus peractis, redeunt ad laborem, sanctius putantes labori incumbere, quam bibendo, ludendo, et id genus rebus, substantiam et tempus inaniter perdere. Nam vulgo et plebi cervisiae et medonis potus prohibitus est: quibusdam tamen solennioribus diebus, utputa Natalis Domini, feriis Pascae, Pentecostes, et aliis quibusdam potare illis permissum est: quibus sane non propter divinum cultum, sed potum potius, a labore abstinent.

Trinitatis festum celebrant die Lunae, in feriis Pentecostes. In octava vero Pentecostes, festum omnium Sanctorum. Diem autem Corporis Christi, more nostro non venerantur.

Iurando ac blasphemando, raro nomen Dei usurpant; cum autem jurant, per osculum crucis dicta vel promissa firmant. Blasphemiae eorum, Hungarorum more, communes sunt, Canis matrem tuam subagitet, etc.

Quoties se signo crucis signant, id manu dextra sic faciunt, ut frontem primum, deinde pectus, mox dextram, ac demum sinistram pectoris partem punctim in formam crucis tangant. Quod si quis aliter ducat manum, cum non pro domestico fidei suae, sed pro alieno habent: sicut me hujus ceremoniae ignarum, ac aliter ducentem manum, hoc nomine notatum et objurgatum esse memini.

PURGATORIUM.

Purgatorium nullum credunt: sed dicunt, unicuique vita defuncto, secundum meritum suum esse locum: piis quidem lucidum, cum angelis placidis: impiis autem obscurum, et caeca caligine obductum, cum angelis terribilibus destinatum esse, in quo extremum expectant judicium; ex loce et angelis placidis cognoscunt animae gratiam Dei, semper petunt extremum judicium: aliae contra. Neque animam a corpore separatam, poenis obnoxiam esse putant; nam cum anima in corpore se contaminaverit, cum corpore esse expiandam. Quod autem pro defunctis funebre sacrum faciunt, credunt, eo posse tolerabiliorem animabus exorari ac impetrari locum, in quo facilius expectare futurum judicium queant. Aqua benedicta nemo se aspergit, nisi a Sacerdote aspergatur. Coemiteria pro sepeliendis corporibus non consecrant; ajunt enim, corporibus iunctis et consecratis terram ipsam, non corpora terra, consecrari.

DIVORUM CULTUS.

Nicolaum Barensem inter sanctos in primis venerantur, deque eius plurimis miraculis quotidie praedicant: quorum unicum, quod non ante multos annos contigit, adjungere placuit. Michael quidam Kysaletzki, vir magnus et strenuus, in quodam conflictu Tartarico, quendam magni nominis Tartarum fugtentem est persecutus: quem cum citato equi cursu assequi non posset, Nicolae (inquit) perduc me ad hunc canem. Tartarus haec audiens, territus exclamat: Nicolae, si hic tuo auxilio me assequetur, nullum miraculum facies: si vero me alienum a tua fide, ab iliius persecutione incolumem servaveris, tum magnum erit nomen tuum; ajunt Michaelis equum restitisse, Tartarumque elapsum. Tartarum quoque deinceps Nicolao ob incolumitatem suam, in singulos vitae suae annos, certas mensuras mellis obtulisse: totidemque mensuras Michaeli pariter in memoriam liberationis suae, adjuncta etiam honoraria veste ex pellibus Madauricis, misisse.

JEJUNIUM.

Jejunant in Quadragesimam septem perpetuas septimanas. Prima lactariis utuntur, quam Syrna, quasi caseacea, appellant: sequentibus vero septimanis omnes (extra peregrinantes) etiam piscibus abstinent. Sunt qui diebus Dominicis et Sabbato cibum sumunt, reliquis diebus ab omni cibo abstineant. Sunt item, qui diebus Solis, Martis, Jovis et Saturni, cibum sumunt, reliquis tribus quoque abstineant. Reperiuntur etiam plurimi, qui diebus Lunae, Mercurii et Veneris, panis frusto cum aqua sumpto contenti sunt. Reliqua per annum jejunia non ita stricte observant: jejunant autem post octavam Pentecostes, quae illis est dies omnium Sanctorum, usque ad ferias Petri et Pauli: et dicitur jejunium Petri. Deinde habent jejunium Divae Virginis, a primo Augusti usque ad Assumptionem Mariae. Item jejunium Philippi, sex septimanis in adventu Domini, et dicitur Philippi: quod initium ejus Jejunii contingit festum Philippi, secundum eo.

rum Calendarium. Si denique festum Petri et Pauli, item Assumptionis, inciderit in diem Mercurii, aut Veneris, tum nec ea die carnibus vescuntur. Nullius sancti vigiliam jejunio venerantur, praeter decollationem S. Joannis, quam 29. Augusti quotannis observant. Si denique in majori jejunio quadragesimae aliquis solennis dies, ut Annunciationis Mariae, inciderit, eo piscibus utuntur. Monachis autem multo graviora et molestiora jejunia imposita sunt, quos Kwas, hoc est potu acetoso, et aqua cum fermento mixta, contentos esse oportet. Sacerdotibus quoque aqua mulsa et cervisia eo tempore sunt prohibita: licet nunc omnes leges ac statuta diffluant, vitienturque. Porro extra tempus jejunii, die Sabbato vescuntur carnibus, Mercurii vero abstinent.

Doctores quos sequuntur, sunt: Basilius magnus, Gregorius, et Joannes Chrysostomus: quem dicunt Slatausta, id est aureum os. Concionatoribus carent. Satis esse putant, interfuisse Sacris, ac Evangelii, Epistolarum, aliorumque doctorum verba, quae vernacula lingua recitat Sacrificus, audivisse: ad hoc, quod varias opiniones ac haereses, qui ex concionibus plerumque oriuntur, sese effugere credunt, festos dies proximae septimanae die Dominico annunciant, publicamque confessionem recitant. Principem porro ipsum quicquid credere aut opinari vident, id rectum, omnibusque sequendum esse statuunt.

Accepimus Moscoviae patriarcham Constantinopolitanum ad petitionem ipsius Mosci, misisse quaedam monachum Maximilianum nomine, ut omnes libros, Canones, et singula statuta ad fidem pertinentia, in ordinem recto judicio redigeret. Quod cum fecisset, multisque et gravissimis erroribus animadversis, coram Principe pronunciasset, eum plane esse schismaticum, qui Romanum aut Graecum non sequatur ritum: haec inquam ubi dixisset, non multo post (etsi cum summa prosequeretur Princeps benevolentia) dicitur evanuisse, ac multorum opinione submersum esse. Agebatur tertius annus, dum nos Moscoviae essemus, quando Marcus Graecus mercator quidam ex Capha, hoc idem dixisse ferebatur: captumque pariter (licet pro eo tum Turcarum orator improbis quodammodo precibus intercederet) sublatum e medio fuisse. Georgius Craecus cognomento Parvus, Thesaurarius, Cancellarius, supremusque consiliarius Principis, cum eandem causam quoque foveret, defenderetque, ab omnibus continuo officiis remotus, gratiaque Principis deciderat. Sed enim eius opera carere Princeps cum haudquaquam posset, rursus in gratiam receptus, sed diverso erat officio praefectus; fuit enim vir singulari doctrina, et multarum rerum experientia praeditus, qui cum matre Principis in Moscoviam venerat: quem tantopere Princeps venerabatur, ut aegrotum semel cum ad se vocasset, primi nominis aliquot suis consiliariis demandaverat, ut illum in vehiculo sedentem, in suam habitationem usque ferrent. Sed cum in aulam esset advectus, ac tot tamque altis gradibus portari se recusaret, depositusque vehiculo, paulatim ad Principem ascenderet, hunc Princeps cum forte videret, stomachari graviter coepit, inque lectica collocatum ad se deferri jussit; tandem communicatis cum eo consiliis, negotioque confecto, in lectica virum per gradus deferendum iubet, semperque deinceps sursum ac deorsum portandum mandavit.

Religiosorum praecipua cura existit, ut quoslibet homines ad fidem suam perducant. Monachi heremitae bonam jam olim idololatrarum partem, diu multumque apud illos verbum Dei seminantes, ad fidem Christi pertraxerunt. Proficiscuntur etiamnum ad varias regiones Septentrionem versus et orientem sitas, quo non nisi maximis laboribus, famae ac vitae periculo perveniunt, neque inde aliquid commodi sperant, nec petunt: quin hoc unicum spectant, ut rem gratam Deo facere, et animas multorum devio errore abductas (morte aliquando doctrinam Christi confirmantes) in viam rectam revocare, ac eos Christo lucrificare queant.

Est etiam in Moscovia praecipuum monasterium S. Trinitatis, quod 12 miliaribus Ger. Occidentem versus a Moscovia civitate distat. ubi S. Sergius sepultus, multa miracula edere dicitur, admirabilique gentium ac populorum concursu pietateque celebratur. Eo Princeps ipse saepe, vulgus vero quotannis certis diebus conflui monasteriique liberalitate alitur. Perhibetur olla cuprea ibi esse, in qua certi cibi, et ut plurimum olus coquitur. Fit autem, ut sive pauci, sive multi eo venerint, semper tamen cibi tantum remaneat, quo eius monasterii familia saturetur: adeo ut nihil unquam desit, neque superfluat.

Gloriantur Mosci, se solos vere Christianos esse: nos vero damnant, tanquam desertores primitivae Ecclesiae, et veterum sanctarum constitutionum. Quod si quis nostrae religionis homo ultro ad Moscos transit, aut etiam

invito domino ad eos profugit, quasi discendae et complectendae religionis eorum causa, eum negant dimitti, aut etiam repetenti domino reddi oportere: quod mihi etiam singulari quodam casu est compertum, quae huc inserendum putavi. Civis quidam Cracoviensis primarius, mihi in Moscoviam eunti commendarat, et pene invito tradiderat, quendam ex honesta Bethmanorum familia natum, nomine Erasmum, adolescentem non indoctum: potationi tamen usque adeo deditum, ut nonnunquam usque ad insaniam inebriaretur: meque frequenti sua ingurgitatione quandoque cogeret, ut ei compedes injiciendos curarem. Itaque erroris sui conscientia victus, associatis sibi Moscis tribus, et auriga meo Polono, nocte quadam e Moscovia urbe aufugit: et Occa fluvio tranato, versus Asoph iter intendit. Quo comperto, Princeps continuo suos veredarios, quos illi Gonecz vocant, quoquo versum dimisit, ut ex fuga retraherentur. Hi cum in excubitores, qui adversus continuas Tartarorum incursiones illis in locis dispositi sunt, incidissent, et exposito eis hoc casu effecissent, ut ipsi quoque ad perquirendos fugitivos obequitarent: in hominem obvium incidunt, qui se beneficio noctis deseruisse diceret quinque equites, qui cum rectum iter ad Asoph sibi commonstrare coegissent. Itaque excubitores vestigiis illorum insistentes, cum noctu ignem, quem incenderant, essent conspicati, equis illorum in pascuis circa locum pernoctandi errantibus, in modum serpentum taciti adrepunt, eosque longius propellunt. Cum igitur experrectus auriga meus, equos longius digressos reducere vellet, ex herbis in eum prosiliunt: eique mortem, si vel minimam edat vocem, minantur, atque ita vinctum tenent. Cumque rursum equos longius propellerent, eosque unus et alter et tertius reducere vellet, pari modo omnes ordine ex insidiis capiuntur, uno Erasmo excepto: qui se, cum in eum irruerent, stricta framea defendit, et Stanislaum (hoc erat aurigae nomen) inclamavit. At cum is se captum et vinctum esse respondisset, abjecta framea, Erasmus: Nec ego, inquit, vobis captis, liber esse, aut vivere volo; atque ita sese dedidit, cum ab Asoph bidui itinere abessent. Captivis reductis, cum petiissem a Principe, ut mihi mei restituerentur: respondit Non licere cuiquam reddere hominem, qui ad Moscos percipiendae verae religionis causa (quam, ut dictum est, se solos tenere praedicant) accessit. Aurigam tamen mihi mox restituit. Sed cum Erasmum reddere recusaret, dixi dispensatori nobis adjuncto, quem illi Pristavum vocat, male de Principe sensuros, et locuturos homines, si Oratoribus famulos suos adimat. Ne vero vel Princeps, vel ego culpari possemus, rogavi ut eum in conspectum consiliariorum suorum nobis praesentibus venire permitteret, ut illius voluntas ab ipsomet intelligeretur. Hoc ubi assentiente Principe factum esset, percontabar Erasmum, an apud principem religionis ergo manere vellet? Cum annuisset, ego ei: Si, inquam, lectum tibi bene straveris, bene decumbes. Post Lithuanus quidam, qui se familiae Comitis Nugarolis adjunxerat, cum eum a proposito dehortatus esset, hoc ab eo responsum tulit, quod meam severitatem timeret. Ibi cum Lithuanus ei dixisset, Num redire vellet, si cum Comes in familiam suam reciperet? assensit. Relata itaque ad Comitem re, cum idem ex me quaesisset, an consentirem? respondi, id ei per me liberum fore. Cupiebam enim et ipse effingere, ne propinqui eius aliter hanc rem, atque acciderat, interpretarentur.

Porro ad Moscos raro confugere solent, nisi quibus alibi vivendi locus et securitas non est. Qualis fuit nostris temporibus Severinus Nordved, regis Daniae Christierni praefectus maris, homo quidem militaris, sed quodvis negotium in nomine daemonis auspicari solitus: de quo multa audivi, quae prudens praetereo. Is cum Regem ob suam immanitatem Holmiae, quae caput regni Suetiae est, vernaculaque ipsorum lingua Stockholm appellatur, incolis suis exosum esse, suaque sponte Daniae regno cessisse videret, munitum quendam locum in Gotlandia insula (quae duodecim miliaribus Germanicis patet) occupavit, ex qua mare Baltheum diu infestabat, nemini parcens, aeque amicos ac hostes spoliabat. Tandem, ubi contra se tanquam communem quandam pestem omnes timeret, nullumque locum in quo ab insidiis tutus esse posset, videret: assumpto certo praedonum numero ad principem Moscoviae confugit, venitque certis navibus in fluvium Narva, ad arcem Mosci Ivanovgorod. Inde terrestri itinere Moscoviam, eo anno quo ego illic fui, deductus erat. Caesaris autem Caroli Quinti intercessione dimissus, in obsidione Florentiae Italiae civitatis, in ejus servitio globo ferreo trajectus occubuit.

DE DECIMIS.

Volodimerus mysteriis vivifici lavacri, anno 6496 initiatus, decimas una cum Leone Metropolita, de omnibus rebus dandas instituit, propter pauperes, pupillos, infirmos, senes, advenas, captivos atque pauperes sepeliendos: juvandos etiam eos, qui numerosam haberent sobolem, quibusve bona igni absumpta essent, ac sublevandam denique miserorum omnium inopiam, Monasteriorum pauperumque Ecclesias, et in primis propter defunctorum et vivorum refrigerium. Idem Volodimerus potestati et jurisdictioni Spiritualium subjecit omnes Abbates, Presbyteros, Diaconus, et totum statum clericorum: monachos, moniales, et eas quae proscura ad Sacra conficiunt, quas Proscurnicas vocant: item uxores filiosque sacerdotum, medicos, viduas, obstetrices, et eos qui miraculum ab aliquo Sanctorum acceperint, quive manumissi essent pro alicujus animae salute: ministros denique singulos monasteriorum et hospitalium, et qui monachorum vestes conficiunt. Quicquid itaque inter praedictas personas simultatis seu discordiae exoritur, Episcopus ipse tanquam competens judex, decernere et constituere potest. Si vero inter laicos et hos aliquid controversiarum oritur, judicio communi decernitur.

Proscurnicae sunt mulieres jam effectae, quae amplius menses non patiuntur: et quae panem ad sacrificandum, qui proscura dicitur, coquunt.

Episcopi etiam divortia, tam inter Knesos quam Bojarones, atque omnes seculares qui concubinas fovent, constituere debent. Item ad Episcopalem jurisdictionem pertinet, si quando uxor marito non obsequatur, si quispiam in adulterio seu fornicatione deprehensus fuerit, si uxorem consanguineam duxerit, si conjunx conjugi quippiam mali machinetur. Item divinationes, incantationes, venena, contentiones propter haeresim vel fornicationem susceptas: aut si filius parentes, sororesve acerbius increpaverit, laeseritve. Praeterea Sodomitas, sacrilegos, mortuorum spoliatores, et qui ad incantandum de imaginibus Sanctorum, aut statua Crucis quicquam avulserint: qui canem, avem, aut aliud aliquod animal immundum in aedem sacram duxerint, aut comederint, punire. Ad haec, singulas rerum mensuras ordinare, statuereque debent. Nemo autem miretur, si praedicta Canonibus istis atque traditionibus diversa reperiantur. Sunt enim non tam vetustate ipsa, alia quidem in locis aliis mutata, quam pecuniae studio pleraque depravata, vitiataque.

Princeps si quando Metropolitam convivio accipit, solet ei primum in accubitu locum, absentibus fratribus suis, deferre. In funebri sacro, cum Metropolitam atque Episcopos invitaverit, eis ipse ab initio prandii cibum potumque porrigit: dein fratrem suum, vel principem aliquem virum, qui vices suas ad prandii usque finem suppleat, constituit.

Caeremonias illorum, quibus solenni tempore in templis utuntur, ut viderem, equidem impetraveram. Atque ita utroque legationis meae tempore, in festo Assumptionis Mariae, 15. videlicet die Augusti, cum majus templum in arce frondibus arborum stratum, ingressus fuissem, vidi Principem ad dextram portae, qua ingressus erat, ad parietem aperto capite stantem, Posochque baculo (ut vocant) innitentem, ante sequendum Colpack dextra tenentem: Consiliarios vero ad columnas templi, quo loci et nos deducti eramus, stantes. In medio templi, super tabulato, Metropolita solenniter vestitus, mitramque rotundam superne imaginibus Sanctorum, inferne vero hermellinis pellibus ornatam gestans, stabat, Posochque baculo (quemadmodum Princeps) innitebatur, atque mox cantantibus aliis, ipse cum ministris suis orabat; dein chorum versus procedens, in laevam contra nostrum morem conversus, per minorem portam egreditur, praecedentibus Cantoribus, Sacerdotibus atque Diaconis: ex quibus unus in patena, super capite, panem jam ad sacrificandum praeparatum, portabat: alter vero, coopertum calicem: caeteri promiscue, sancti Petri, Pauli, Nicolai, Archangeli, imagines magna populi circumstantis acclamatione ac veneratione ferebant. Quidam porro ex circumstantibus acclamabant, Domine miserere; alii fronte terram, more patrio, tangebant, flebantque. Varia denique veneratione ac cultu circumlata signa vulgus prosequebatur. Post finito circuitu, per mediam chori portam ingressis, Sacrum, seu summum (ut vocant) officium coeptum est fieri. Caeterum totum Sacrum; seu Missa, gentili ac vernacula lingua apud illos peragi solet. Epistola praeterea, Evangelium pro tempore, quo magis a populo percipiantur, extra chorum, populo astanti clara

voce recitantur. In priore mea legatione, eodem festo die, ultra centum homines in fossa arcis laborantes vidi; quod feriari non nisi Principes ac Bojari, ut infra dicemus, solent.

RATIO CONTRAHENDI MATRIMONIUM.

Inhonestum ac turpe est adolescenti, ambire puellam, ut sibi in matrimonium locetur. Patris est, juvenem alloqui, ut ducat filiam suam. In haec autem verba plerunque proloqui solent: Cum mihi sit filia, vellem equidem te mihi generum. Ad quae juvenis: Si me, inquit, expetis generum, et tibi ita videtur, conveniam parentes meos, et de hac re ad eos referam. Dein si parentes et proximi assensi fuerint: conveniunt, et de his quae pater filiae dotis nomine dare velit, tractant. Mox dote constituta, nuptiis dies praescribitur. Interea temporis sponsus ad aedibus sponsae usque adeo arcetur, ut si forte petierit, eam saltem ut videret, tum parentes respondere solent: Cognosce ex aliis qualis sit, qui eam norunt; certe nisi sponsalia prius maximis poenis firmata fuerint, ita ut sponsus non possit, etiam si vellet, sine gravi poena, eam repudiare, alias non datur illi accessus. Dotis nomine dantur plerunque equi, vestes, framea, pecora, servi, et similia. Invitati ad nuptias, pecuniam raro offerunt: munera tamen, seu donaria sponsae mittunt, quae singula sponsus diligenter notata reponit. Finitis nuptiis, deprompta rursus ordine conspicit: atque ex iis, si quae placent, sibique usui futura videntur, ea mittit ad forum, jubetque singula ab his qui rebus precia imponunt, aestimari: reliqua omnia et singula, singulis remittit, cum gratiarum actione. Ea quae servavit, in anni spacio juxta aestimationem, pecunia, aut alia aliqua re aequalis valoris compensat. Porro si aliquis donum suum pluris fecerit, tum sponsus ad juratos aestimatores continuo recurrit, illumque horum aestimationi standum esse cogit. Item si sponsus post elapsum annum non satisfecerit, aut munus acceptum non restituerit, tum in duplo satisfacere tenetur. Denique si alicujus donum juratis aestimandum dare neglexerit, ex voluntate atque arbitrio ejus qui dedit reponere cogitur. Atque hunc morem vulgus ipsum in omni liberalitate, seu donationis genere observare solet.

Matrimonium ita contrahunt, ut quartum gradum consanguinitatis aut affinitatis non contingant. Haereticum putant, germanos fratres, germanas ducere sorores. Item, nemo sui affinis sororem ducere in uxorem audet. Observant etiam severissime, ne hi matrimonio implicentur, inter quos spiritualis cognatio baptismatio intercessit. Si quis alteram uxorem ducit, sitque bigamus, concedunt id quidem, sed vix legitimum matrimonium esse putant. Tertiam uxorem ducere, sine gravi causa non permittunt. Quartam autem nec concedunt cuipiam, nec etiam Christianum esse judicant. Divortium admittunt, et dant libellum repudii: id tamen maxime celant, quod contra religionem ac statuta esse sciunt. Principem ipsum Salomeam uxorem, propter sterilitatem repudiatam, in monasterium intrusisse, atque Helenam filiam Knes Basilii Linski duxisse, paulo antediximus. Ante aliquot annos etiam quidam dux Basilius Bielski ex Lithuania in Moscoviam profugerat: ejus uxorem juvenem, et quam paulo ante duxerat, cum amici diutius apud se detinerent (putabant enim illum amore ac desiderio adolescentulae rursus rediturum), Bielski causam uxoris absentis in consilium Metropolitae refert, communicatoque consilio Metropolita inquit: Quando non tua, sed uxoris potius, atque adeo cognatorum culpa fit, ut cum ea esse tibi non liceat, equidem legis gratiam tibi faciam, teque ab ea absolvam. Qua re audita, mox aliam ex principum Resaniensium progenie natam duxit, ex qua etiam filios suscepit, quos nunc in magna apud Principem auctoritate vidimus.

Adulterium non appellant, nisi quis alterius uxorem habuerit. Tepidus est utplurimum conjugatorum amor, praesertim nobilium et principum virorum: eo quod puellas nunquam ante visas ducunt: ac servitiis Principis occupati, deserere eas coguntur, aliena interim turpique libidine sese contaminantes.

Mulierum conditio miserrima est. Nullam enim honestam credunt, nisi domi conclusa vivat, adeoque custodiatur, ut nusquam prodeat. Parum inquam pudicam existimant, si ab alienis externisve conspiciatur. Domi autem conclusae, nent duntaxat, et fila trahunt: nihil prorsus juris aut negotii in aedibus habent. Omnes labores domestici servorum opera fiunt. Quicquid mulierum manibus suffocatur, sive ga-

lina, sive aliud aliquod animalium, id abhorrent tanquam impurum, Qui vero pauperiores sunt, eorum uxores domesticos labores obeunt, et coquunt. Caeterum cum viris absentibus forte, et servis, gallinas jugulare volunt, stant pro foribus, tenentes gallinam, aut aliud animal, et cultrum: praetereuntesque viros, ut ipsi interficiant, plurimum rogant.

Rarissime in templa, rarius etiam ad amicorum colloquia, nisi senes admodum sint, omnique suspicione careant, admittuntur. Certis tamen et festivis diebus animi gratia concedunt uxoribus ac filiabus, ut in pratis amoenissimis conveniant, ubi super quadam rota instar Fortunae insidentes, alternatim sursum ac deorsum moventur: aut alioqui funem appendunt, quo suspensae ac insidentes, hinc inde impulsae feruntur, moventurque: aut denique quibusdam et certis cantilenis, manibus plaudentes se oblectant, choreas prorsus nullas ducunt. Est Moscoviae quidam Alemanus faber ferrarius, cognomento Jordanus, qui duxerat uxorem Ruthenam; ea cum apud maritum aliquamdiu esset, hunc ex occasione quadam amice sic alloquitur: Cur me, conjunx carissime, non amas? Respondet maritus: Ego vero te vehementer amo. Nondum, inquit, signa habeo amoris. Quaerebat igitur maritus, qualia signa vellet? Nunquam, ait, me verberasti. Mihi sane verbera, inquit maritus, non videbantur signa amoris: sed tamen nec hac parte deero. Atque ita non multo post, crudelissime eam verberavit: fassusque mihi est, longe majore amore se a sua uxore posthac observatum fuisse; quam rem saepius exercuit: nobisque tum Moscoviae existentibus, cervicem illi tandem et crura praecidit.

Omnes se Principis chlopos, id est servos fatentur. Item praestantiores, ex majore parte emptos aut captos servos habent: quos autem liberos in servitio nutriunt, iis non est liberum quolibet tempore discedere. Si aliquis citra voluntatem domini abit, nemo eum assumit. Si dominus bonum ac commodum famulum non bene tractat, fit quodammodo infamis apud alios, neque posthac alios famulos assequi potest.

Gens illa magis servitute, quam libertate gaudet; nam morituri ut plurimum certos servos manumittunt: qui se tamen continuo aliis dominis, pecunia accepta, in servitutem vendicant. Si pater filium, ut mos est, vendit, et is quocunque tandem modo liber factus, aut manumissus fuerit, pater hunc rursus atque iterum jure patriae potestatis vendere potest. Post quartam autem venditionem, nil juris amplius in filium habet. Ultimo supplicio solus Princeps servos, et alios afficere potest.

Princeps altero, aut tertio quoque anno, per provincias delectu habito, filios Bojaronum conscribit: ut numerum illorum, et quot quisque equos ac servitores habeat, cognoscat. Dein singulis stipendia proponit, ut supra dictum est. Qui vero per facultates rei familiaris possunt, stipendio militant. Raro illis datur quies: nam aut bellum infert Lithuanis, aut Livoniensibus, aut Suetensibus, aut Tartaris Casanensibus; aut si nullum bellum gerit, praesidia tamen in singulos annos in locis circa Tanaim et Occam, ad reprimendas Tartarorum Praecopensium eruptiones ac depraedationes, viginti milia hominum imponere solet. Solet etiam quotannis ex suis provinciis ordine quosdam vocare, qui Moscoviae sibi omnia ac quaelibet praestant officia. Belli autem tempore, non annuis ex ordine et alternis officiis inservire, sed omnes et singuli, tam stipendiarii quam gratiam Principis expectantes, in bellum ire coguntur.

Habent equos parvos, castratos, soleis carentes, levissima frena: tum ephippia in eum usum acommodata, ut se in omnes partes nullo negotio vertere, arcumque intendere queant. Pedibus usque adeo attractis insidentes equo, ut nullum hastae aut teli paulo vehementiorem ictum sustinere queant, Calcaribus paucissimi, flagello plerique utuntur, quod semper minimo digito dextrae inhaeret, ut id quoties opus sit, apprehendant et utantur: rursus si ad arma deventum fuerit, projectum e manu pendeat.

Communia arma sunt, arcus, telum, secu ris, et baculus, instar coestus, qui Ruthenice Kesteni, Polonice Bassalick dicitur. Framea nobiliores et ditiores utuntur. Pugiones oblongos in modum cultellorum dependentes, in vaginis adeo reconditos habent, ut vix supremam capuli partem attingere, aut necessitate cogente apprehendere possis. Loro pariter freni longo, et in extremitate perforato utuntur, quod digito sinistro annectunt, ut arcum apprehendere, eoque retento uti possint. Porro quanquam simul et eodem tempore manibus teneant frenum, arcum, frameam, telum et flagellum istis tamen scite et sine ullo impedimento norunt uti.

Nonnulli ex praestantioribus, lorica, thorace affabre seu ex quibusdam squamis concinnato, et armillis: paucissimi autem cri-

sta, instar pyramidis in summitate exornata, utuntur.

Sunt qui habent vestem bombycis lana suffertam, ad sustinendos quoscunque ictus. Lanceis quoque utuntur.

Peditatu vero et tormentis in conflictu nunquam usi sunt. Etenim quicquid agunt, sive adoriuntur, sive insequuntur, sive fugiunt hostem, id repente et celeriter faciunt: atque ita illos nec peditatus, nec tormenta subsequi possunt.

Modernus tamen princeps Basilius, cum rex Praecopiensis, nepotem suum in Casanense regnum induxisset, et in reditu juxta Moscoviam tredecim millibus passuum castrametatus esset, anno insequenti circa Occam fluvium castra posuerat; atque peditatu tum primum et tormentis usus est, fortasse ut potentiam suam ostentaret: aut maculam susceptam priori anno, ex turpissima fuga, in qua dicebatur aliquot diebus sub acervo foeni delituisse, deleret: aut denique regem, quem ditionem suam rursus invasurum putabat, a finibus suis arceret. Certe nobis praesentibus habuit ex Lithuanis, variaque hominum colluvie, mille et quingentos fere pedites.

Hostem primo impetu audacissime aggrediuntur, nec diu perseverat: ac si innuere vellent, Fugite, aut nos fugiemus.

Civitates raro vi, aut impressione acriore expugnare, sed longe magis obsidione, homines fame aut proditione ad deditionem adigere solent. Quanquam Basilius Smolensko civitatem admotis tormentis, quae partim ex Moscovia secum adduxerat, partim ibi in obsidione fuderat, oppugnabat, quassabatque: nihil tamen effecerat. Obsederat et Casan magna militum vi, admotis pariter tormentis, quae secundo fluvio eo portaverat: sed tum quoque usque adeo nihil effecerat. ut dum arx incensa funditus conflagaret, atque ex integro rursus aedificaretur: ne nudum quidem collem interim miles ascendere occupareve ausus fuerit.

Habet Princeps nunc fusores tormentarios Alemanos et Italos, qui praeter pixides, tormenta bellica, item ferreos globulos, cujusmodi et nostri Principes utuntur, fundunt: quibus tamen in conflictu, quod omnia in celeritate posita habent, neque sciunt neque possunt uti.

Omitto etiam, quod tormentorum discrimen, seu, ut verius dicam, usum, ignorare videntur. Nesciunt inquam, quando vel majoribus, quibus acies impetusque hostium disrumpitur, uti debeant. Id quod cum alias saepe, tum maxime eo tempore accidit, quum Tartari Moscoviam jamjam oppugnaturi ferabantur; tum enim Locumtenens tanquam in re subita, majus tormentum sub portam castri, ridente bombardario Germanico, collocandum jusserat: cum id tamen vix tridui spacio eo deduci potuisset, ad haec semel duntaxat exoneratum testudinem et portam dissipasset.

Magna est hominum, ut in aliis negotiis, ita in bello gerendo, diversitas ac varietas. Moscus enim quamprimum fugam arripit, nullam salutem cogitat, praeter eam quam fuga habere potest: assecutus, seu apprehensus ab hoste, nec se defendit, nec veniam precatur.

Tartarus vero dejectus ex equo, spoliatus omnibus armis gravissime etiam vulneratus, manibus, pedibus, dentibus, quoad et quacunque potest ratione, ad extremum usque spiritum se defendere solet.

Turcus, dum videt se omni auxilio ac spe elabendi destitutum, supplex veniam petit, armis abjectis, ac junctas ad ligandum manus victori porrigit, speratque captivitate vitam se impetraturum.

Castris collocandis amplissimum locum eligunt, ubi praestantiores tentoria erigunt: alii vero ex arbustis veluti arcum in terram figunt, penulisque tegunt, quo ephippia, arcus, et id genus alia recondant, seque ab imbre defendant. Equos ad pascua pellunt, quorum causa tam late disjuncta tentoria habent: quae nec curru, nec fossa, nec alio quovis impedimento muniunt: nisi forte locus natura sit, aut silvis, aut fluminibus, paludisve munitus.

Posset forte cuipiam mirum videri, quod se et suos tam exiguo stipendio, et tam diu, ut supra dixi, sustineant: ideo illorum parsimoniam et frugalitatem paucis aperiam. Qui habet sex, aut aliquando plures equos, ex iis uno tanquam bajulo, sive clitellario, qui vitae necessaria portet, utitur. In primis habet milium contritum in sacculo, longitudine duorum aut trium palmitum: deinde suillae carnis salsae libras octo, aut decem, habet et sal in sacculo: et si dives est, mixtum pipere. Praeterea unusquisque secum fert securim, fomitem, lebetes, aut ollam cupream, ut si aliquo forte deveniat, ubi nihil fructuum, allii, caepae, aut carnis ferinae reperiat, tum ignem accendit, ollamque aqua replet, in quam coclear plenum milii, sale addito, injicit, coquitque: eo cibo dominus et servi contenti vivunt. Porro si dominus ni-

mium famelicus fuerit, totum absumit: itaque servi aliquando ad totum biduum aut triduum egregie jejunant. Ad haec, si dominus vult lautius epulari, tum addit parvam portjunculam carnis suillae. Hoc non loquor de praestantioribus, sed mediocris conditionis hominibus. Duces exercitus, et alii militiae praefecti, invitant aliquando pauperiores illos: qui sumpto bono prandio, interdum post ad biduum, aut triduum cibo abstinent.

Item cum habent fructus, aut allium, aut caepas, tum facile aliis omnibus carere possunt. Ingressuri praelium, plus spei ponunt in multitudine, et quantis copiis hostem adoriantur, quam robore militum, ac instructo quam probe exercitu: feliciusque eminus, quam cominus pugnant, atque ideo hostem circumvenire, et a tergo adoriri, praecipue student.

Tubicines multos habent, hi dum patrio more, omnes una tubas inflant, intonantque: mirum tum ac inusitatum quendam concentum audires. Habent et aliud quoddam genus Musices, quod gentili lingua Szurna appellant. Eo si quando utuntur, tum una hora, plus minus, sine ulla respiratione, seu aeris attractione quodammodo canunt. Buccas autem primum aere implere solent: dein naribus spiritum identidem attrahere edocti, tuba vocem absque intermissione edere dicuntur.

Omnes vestitu, seu corporis cultu simili utuntur, tunicas oblongas sine plicis, manicis strictioribus. Hungarorum fere more, gestant: in quibus Christiani nodulos, quibus pectus constringitur in dextro: Tartari vero haud dissimili vestitu utentes, sinistro latere habent. Ocreas fere rubeas, easque breviores, ut quae genua non attigant, soleasque ferreis claviculis munitas gestant. Indusia omnes fere variis coloribus circa collum exornata habent: eaque monilibus seu globulis argenteis, aut cupreis deauratis, additisque ornamenti causa unionibus constringunt.

Ventrum nequaquam, sed femora cingunt: atque adeo pubetenus, quo magis promineat venter, cingulum demittunt. Quin et nunc Itali et Hispani, imo et Germani ita assueverunt.

Adolescentes et pueri pariter festivis diebus, sed in civitate loco amplo et celebri, unde videri et exaudiri a pluribus queant, convenire solent, quibusdam autem sibilis seu signo dato, convocantur; convocati illico concurrent, manusque conserunt, certamen pugnis ineunt, mox pedibus promiscue ac magno impetu faciem, guttur, pectus, ventrem, genitalia quatiunt: aut quacunque ratione possunt, alios alii inter se de victoria concertantes, prosternunt, adeo ut saepe inde exanimati asportentur. Porro quicunque plures vincit, diutius in arena durat, fortissimeque verbera tolerat, is prae caeteris laudatur, victorque celebris habetur. Hoc certaminis genus institutum est, ut assuescant adolescentes verbera ferre, ictusque quoscunque tolerare.

Justitiam strenue exercent in praedones: quibus comprehensis, calcanea primum frangere, dein in biduum aut triduum usque, dum intumescant, quiescere: post, fracta jam a intumefacta, rursus motare jubent. Non alio genere torquendi et flagitiosos, ad confitenda latrocinia, sociosque scelerum indicandos, utuntur. Caeterum si in quaestionem vocatus, supplicio dignus fuerit repertus, suspenditur. Alio genere poenae sontes raro puniuntur, nisi quid immanius commiserint.

Furta raro capitali poena, imo homicidia raro, nisi praedae gratia facta fuerint, puniuntur. Qui vero furem in furto deprehendit, et accidit, impune id facere potest: ea tamen conditione, si occisum in aulam Principis detulerit, et rem ut acta est exposuerit.

Cum brutis congredientes, ne illi quidem ultimo afficiuntur supplicio.

Pauci ex praefectis habent auctoritatem, ultimum supplicium irrogandi. Ex subditis nemo aliquem torquere audet. Plerique malefactorum Moscoviam, seu ad alias principales civitates ducuntur. Hyemali autem tempore ut plurimum in sontes animadvertunt: aestivo enim, bellicis negotiis impediuntur.

ORDINATIONES

A JOANNE BASILII MAGNO DUCE, ANNO MUNDI 7006 FACTA,

Quum reus fuerit in unum rublum condemnatus, solvat Judici altinos duos, Notario octo dengas. Si vero partes redeunt in gratiam, priusquam in locum duelli venerint, non minus Judici et Notario solvant, ac si judicium factum fuisset. Si venerint in locum duelli, quem Ocolnik et Nedelsnik duntaxat decernere possunt, ibique forte in gratiam redierint, solvant Judici, ut supra, Ocolniko 50 dengas, Nedelsniko similiter 50 dengas, et duos altinos: Scribae quatuor altinos, et unam dengam. Si vero vene-

rint ad duellum, et alter victus fuerit, tum judici reus quantum ab eo postulatur, solvat, Ocolniko det poltinam et arma victi, Scribae 50 dengas, Nedelsniko poltinam et quatuor altinos. Si vero duellum committitur propter aliquod incendium, necem amici, rapinam vel furtum, tunc accusator si vicerit, ab reo accipiat quod petiit, Ocolniko detur poltina et arma victi, Scribae 50 dengae, Nedelsniko poltina, Vestono (est autem Veston, qui ambas partes praescriptis conditionibus ad duellum committit) quatuor altinos: et quicquid victus reliqui habuerit, vendatur, judicibusque detur: corpore autem, juxta delicti qualitatem puniatur.

Interfectores dominorum suorum, proditores castri, sacrilegi, plagiarii, item qui res in alterius domum clanculum inferunt, easdemque furto sibi ablatas dicunt, quos Podmetschek vocant, praeterea qui incendio homines affligunt, quique manifesti malefactores fuerint, ultimo supplicio afficiuntur,

Qui primum furti convictus fuerit, nisi forte sacrilegii aut plagii accusetur, morte non est afficiendus, sed publica poena emendaneus: hoc est, baculis caedendus, et poena pecuniaria a judice mulctandus.

Si iterum in furto deprehensus fuerit, et non habuerit unde accusatori aut judici satisfaciat, morte plectatur.

Si alioqui fur convictus, non habeat, unde accusatori satisfacere posset, caesus baculis, tradatur accusatori.

Si quis furti accusetur, et honestus aliquis vir jurejurando affirmet, illum antea quoque furti convictum, aut furtu causa cuipiam reconciliatum fuisse, neglecto et omisso judicio, morte afficiatur: de bonis ejus fiat, ut supra.

Si aliquis vilis conditionis, aut suspectae vitae, furti insimuletur, vocetur in quaestionem. Si vero furti convinci non potest, datis fideiussoribus, dimittatur ad ulteriorem inquisitionem.

Pro scripto decreto, seu lata sententia, aestimatione unius rubli solvantur Judici novem dengae: Secretario, qui sigillum habet, altinum unum: Notario, dengae tres.

Praefecti, qui non habent auctoritatem, causa cognita, decernere ac sententiam ferre, hi alteram partium in aliquot rublis condemnent, dein decretum ad Judices ordinarios mittant, quod si justum ac aequitati consonum illis videtur, tum de singulis rublis, singuli altini Judici, Secretario vero 4 dengae solvantur.

Quicunque alterum furti, spolii, seu homicidii accusare vult, Moscoviam proficiscitur, petitque ut talis in jus vocetur. Datur illi Nedelsnick, qui reo diem dicit, eundemque Moscoviam perducit. Reus porro in judicio constitutus, plerunque crimen sibi objectum negat. Si actor testes producit, tum ambae partes interrogantur, an dictis stare velint. Ad id communiter respondent: Audiantes testes secundum justitiam et consuetudinem. Si contra reum attestantur, tum reus statim se opponit, et contra testimonia et personas exipit, dicens: Peto mihi decerni juramentum, meque justitiae divinae permitto, petoque campum et duellum. Atque illis ita, juxta patriae consuetudinem, duellum decernitur.

Uterque quemvis alium, suo loco ad duellum constituere, armis item uterque instruere se quibus libet potest, pixide et arcu exceptis. Communiter autem loricas oblongas, aliquando duplices, thoracem, armillas, galeam, lanceam, securim, et ferrum quoddam in manu, instar pugionis, in utraque tamen extremitate acutum, habent: quo altera manu ita expedite utuntur, ut in quolibet congressu non impediat, neque manu cadat; eo autem in pedestri certamine plerunque utuntur.

Certamen primum ineunt lancea. dein aliis utuntur armis: cum multis annis Mosci cum externis aut Germanis, aut Polonis, aut Lithuanis certantes, plerunque succubuissent. Novissime autem cum Lithuanus quidam 26 annos natus, cum quodam Mosco, qui plusquam 20 duellis victor evaserat, congressus, occisus esset: Princeps indignatus, illum ut videret, continuo accersiri jubet; quo viso, in terram expuit, et statuit, ne in posterum ulli externo duellum contra suos decerneretur. Mosci plurimis ac diversis armis se onerant verius, quam armant: externi autem consilio magis quam armis tecti, congrediuntur. Cavent in primis, ne manus conserant: quod Moscos plurimum brachiis lacertisque valere sciunt, sola industria ac agilitate illos tandem lassos vincere solent. Utraque partium habet multos amicos atque fautores, certaminis sui spectatores: sed prorsus inermes, exceptis sudibus, quibus interdum utuntur. Etenim si alteri horum videtur injuria aliqua fieri, tum ad propulsandam ejus injuriam fautores ipsius accurrunt, mox etiam alterius: atque ita utrinque certamen spectantibus exoritur jucundum; agitur enim res capillis, pugnis, fustibus, sudibusque praeustis.

Unius nobilis testimonium plus valet, quam

multorum vilis conditionis hominum. Procuratores rarissime admittuntur, quisque causam suam exponit. Princeps, quanquam severissimus sit, nihilominus tamen omnis justitia, et palam fere, venalis est. Audivi quendam consiliarium, qui judiciis praeerat, fuisse deprehensum, quod ab utraque partium in quadam causa munera accepisset: et pro altero, qui plus dederat, judicasset; quod factum, ad Principem delatus, non negabat: illum, pro quo judicasset, hominem dicebat divitem, honesto loco, atque ideo magis huic quam illi inopi et abjecto credendum. Tandem, quamvis Princeps sententiam revocasset, ridens tamen, illum impune dimisit. Fortasse tantae avaritiae ac improbitatis causa est ipsa egestas, qua suos cum sciat Princeps oppressos, ad illorum facinora atque improbitatem, quasi impunitate proposita, connivet. Pauperibus non patet aditus ad Principem, sed ad ipsos consiliarios tantum, et quidem difficillimus.

Ocolnick personam Praetoris, seu Judicis a Principe constituti sustinet: alias supremus consiliarius, qui semper apud Principem versatur, eo nomine vocatur. Nedelsnick, est commune quoddam eorum officium, qui homines in jus vocant, malefactores capiunt, carceribusque coercent: atque hi Nobilium numero continentur.

Coloni sex dies in septimana domina suo laborant, septimus vero dies privato labori conceditur, Habent aliquos privatos, et a dominis suis attributos agros, et prata ex quibus vivunt: reliqua omnia sunt dominorum. Sunt praeterea miserrimae conditionis, quod illorum bona, nobilium ac militum praedae exposita sunt: a quibus etiam per ignominiam Christiani aut nigri homunciones vocantur,

Nobilis, quantumvis pauper fuerit, turpe sibi tamen ac ignominiosum esse putat, si manu laboraret. Hoc autem turpe non esse ducit, cortices, seu putamina fructuum, et praesertim melonum, alii, ac coeparum, a nobis et famulis nostris abjecta, de terra levare ac devorare. Caeterum sicuti cibo parce, sic potu, ubicunque se occasio offert, immoderate utuntur. Omnes fere tardi ad iram, item superbi in paupertate: cuius gravem comitem habent, servitutem. Vestes oblongas, pileos albos apicatos ex lana coacta, qua penulas barbaricas confectas videmus, solidosque ex officina gestant. Vestibula aedium satis quidem ampla, et alta: fores vero habitationum humiles habent, ita ut ingressurus quispiam demittere se et inclinare cogatur.

Manuario qui vivunt labore, et operam suam vendunt, mercedem unius diei referunt dengam cum dimidia: artifex duas; neque hi strenue laborant, nisi bene verberati. Audivi servitores aliquando conquestos, quod a dominis non essent probe verberati. Credunt se suis dominis displicere: signumque esse indignationis, si non verberentur.

DE INGRESSU IN ALTERIUS DOMUM.

In singulis aedibus et habitationibus habent imagines sanctorum, pictas, aut fusas, loco honorificentiore, et cum alius alium accedit, ingressus habitaculum, continuo caput aperit, ac ubi imago sit, circumspicit: qua visa, ter se crucis signo munit, caputque inclinans inquit: Domine miserere. Dein salutat hospitem, his verbis: Deus det sanitatem. Mox porrectis manibus, deosculanrur se mutuo, capitaque inclinant; dein continuo alter alterum intuetur, uter nimirum se magis inclinaret, demitteretque: atque ita ter quaterque alternatim caput inclinantes, honoremque mutuo exhibentes, quodammodo concertant. Post sedent, negotioque suo confecto, hospes recta in medium habitaculi procedit, facie ad imaginem conversa: rursusque ter signo se crucis munit, prioraque verba inclinato capite repetit. Postremo data acceptaque prioribus verbis salute, abit. Si est alicujus auctoritatis vir, illum tum hospes loquitur ad gradus usque: sin praestantior, longius comitatur, habita et observata cujusque dignitate. Mirabiles observant ceremonias; nulli etenim tenujoris fortunae homini licet intra portam domus alicujus praestantioris equitare. Difficilis quoque pauperioribus ac ignotis aditus est, etiam ad vulgares nobiles: qui vel hoc nomine rarius in publicum prodeunt, quo majorem auctoritatem suique observantiam retineant. Nullus etiam nobilis, qui paulo ditior est, ad quartam vel quintam domum pedes progreditur, nisi subsequatur equus. Hyemis tamen tempore, cum equis, solcis carentibus, propter glaciem, absque periculo uti non possunt: aut quando aulam Principis, aut Divorum templa forte ingrediuntur, tum equos domi relinquere solent.

Domini intra privatos parietes semper sedent, raro aut nunquam inambulando quicquam

tractant. Mirabantur plurimum, dum nos deambulantes in diversoriis nostris, atque inter ambulandum negotia frequenter tractare viderent.

Veredarios Princeps, ad omnes ditionis suae partes, diversis in locis cum justo equorum numero habet: ut cum cursor Regius aliquo missus fuerit, equum sine mora in promptu habeat. Est autem cursori liberum, ut quemcunque voluerit, eligat equum. Mihi ex Novogardia magna celeriter Moscoviam proficiscenti, Magister postarum, qui illorum lingua Jamschnik appellatur, aliquando triginta, nonnunquam quadraginta, quinquagintave adduci mane primo curabat equos, cum ultra duodecim opus non haberem. Unusquisque igitur nostrum, equum qui sibi commodus videbatur, sumebat: defessis dein illis, cum ad aliud in itinere diversorium, quod Iama appellant, pervenimus, continuo ephippio et freno retentis, permutavimus. Licet cuilibet celerrimo uti equorum cursu: et si forte aliquis concidat, aut durare non possit, tum ex proxima quaque domo alium rapere, aut alio qui abs quovis obviam forte occurrente, Principis duntaxat cursore excepto, sumere impune quidem licet. Equum porro in itinere viribus exhaustum, relictumque Jamschnik requirere, item alterum ei cui ereptus erat restituere, preciumque ratione itineris habita, persolvere solet. Plerunque de 10 vel 20 verst, numerantur sex dengae. Ejusmodi porro veredariorum equis, servitor meus ex Novogardia Moscoviam, intervallo 600 verst, hoc est 120 Ger. miliar. 72 horis pervenit; quod quidem eo magis mirandum est, cum equuli tam parvi sint, et longe negligentius quam apud nos curentur, tantos tamen labores perferant,

DE MONETA.

Monetam argenteam quadruplicem habent: Moscoviticam, Novogardensem, Tverensem, et Plescoviensem. Moscoviticus nummus non rotunda, sed oblonga et ovali quodammodo forma, Denga dictus, diversus habet imagines; antiqua, in una rosae: posterior, hominis equo insidentis imaginem; in altera autem parte utraque scripturam habat. Illorum porro centum, unum Hungaricalem aureum: Altinum sex dengae, Grifnam viginti, Poltinam centum, Rublum ducentae faciunt. Novi nunc utrinque characteribus signati cuduntur, et quadringenti valent Rublum,

Tverensis utrinque scripturam habet, et valore Moscovitico aequiparant.

Novogardensis in una parte Principis in solio sedentis, hominisque ex adverso sese inclinantis imaginem: in altera scripturam habet, atque Moscoviticum valore in duplo superat. Grifna porro Novogardensis 14, Rublus autem ducentas vinginti duas dengas valet.

Plescoviensis, caput bovis coronatum, in altera vero scripturam habet. Habent praeterea cupream monetam, quae Polani vocatur; horum sexaginta dengam Moscoviticam valent.

Aureos non habent, nec cudunt ipsi, sed Hungaricalibus fere, interdum etiam Renanis utuntur: preciumque eorum saepe mutant, praesertim cum externus auro aliquid mercaturus sit, tum continuo precium ejns minuunt; si vero aliquo profecturus, auro indigeat, ejus tum rursus precium augent.

Rigenzibusque rublis utuntur propter vicinitatem, quorum unus valet duos Moscoviticos. Moneta Moscovitica est ex puro et bono argento: ea quamvis nunc quoque adulteratur. Non audivi tamen, ob hoc facinus in quempiam animadversum esse. Omnes fere aurifabri Moscoviae nummos cudunt: et quicunque affert massas argenteas puras, nummosque cupit, tum nummos et argentum appendunt, atque aequa lance librant, Exiguum est, et constitutum precium, quod ultra aequale pondus solvendum est aurifabris, parvo alio qui laborem suum vendentibus. Scripserunt quidam, provinciam hanc rarissime abundare argento: Principem praeterea, ne id exportaretur, pro hibere. Provincia sane argentam nullum habet, nisi quod (ut dictum est) importatur: nec Princeps usqueadeo efferre prohibet, sed cavet verius, atque ideo permutationem rerum facere, et alia, ut pelles, quibus abundant, aut quid aliud ejusmodi, pro aliis rebus dare, recipereque suos jubet, quo argentum et aurum in provincia retineat. Vix centum annis utuntur moneta argentea, praesertim apud illos cusa. Initio cum argentum in provinciam inferebatur, fundebantur portiunculae oblongae argenteae, sine imagine et scriptura, aestimatione unius rubli: quarum nulla nunc apparet. Cudebatur etiam moneta in Galicz principatu; ea autem cum aequabili valore careret, evanuit. Porro ante monetam, proboscide et auriculis aspreolorum, aliorumque animalium, quorum pelles ad nos

afferuntur, utebantur: iisque vitae necessaria, seu pecunia, emebant.

Numerandi ratione ea utuntur, ut res quascunque per Sorok, aut Devenosto, hoc est, aut quadragesimo aut nonagesimo numero, quemadmodum nos centesimo, numerent, dividantque. Numerantes itaque subinde repetunt, multiplicantque, bis Sorok, ter Sorok, quatuor Sorok, id est, quadraginta, aut bis, ter, quater Devenosto, hoc est nonaginta. Mille, gentili lingua Tissacza: item decem millia, una dictione, Tma: viginti millia, Dvetma: triginta millia, Tritma exprimunt.

Quisquis merces qualescunque Moscoviam attulerit, eas continuo apud portitores, seu teloni praefectos, profiteri ac indicare cogitur: quas hi stata hora conspiciunt, aestimantque; aestimatas vero, nemo nec vendere nec emere audet, nisi prius fuerint Principi indicatae. Porro Princeps si quicquam emere voluerit, tum mercatori interim res suas nec indicare, nec cuiquam licitari eas integrum est, quo fit, ut mercatores interdum diutius detineantur.

Neque etiam cuivis mercarori, praeter Lithuanos, Polonos, aut illorum imperio subjectos, Moscoviam venire liberum est. Nam Suetensibus, Livoniensibus, et Germanis ex maritimis civitatibus, Novogardiae duntaxat: Turcis vero et Tartaris Chloppigrod oppido, quo nundinarum tempore diversi homines ex remotissimis locis confluunt, mercaturam exercere ac mercari concessum est. Quando vero Legati ac Oratores Moscoviam proficiscuntur, tum omnes undecunque mercatores in illorum fidem ac protectionem suscepti, Moscoviam et libere et sine portoriis ire possunt, ac etiam consueverunt.

Major pars mercium sunt massae argenteae, panni, sericum. panni sericei et aurei, uniones gemmae, aurum filatum, interdum viles etiam quasdam res suo tempore portant, ex quibus non parum lucri referunt. Saepe etiam accidit, ut rei alicujus desiderio omnes teneantur: quam qui primus attulerit, plus justo lucratur. Dein cum plures mercatores earundem rerum magnam copiam advexerint, tanta nonnunquam utilitas consequitur, ut is qui res suas quamplurima vendiderat, easdem rursus vilescente precio emat, magnoque suo commodo in patriam reducat. Merces vero quae inde in Germaniam portantur, sunt pelles, et cera: in Lithuaniam et Turciam, corium, pelles, et albi longi dentes animalium, quae ipsi Mors appellant, quaeque in mare septentrionali degunt, ex quibus manubria pugionum Turci affabre conficere solent, nostrates piscium dentes esse putant, et nominant. In Tartariam vero sellae, frena, vestes, ecorium: arma autem et ferrum non nisi furtim, aut ex singulari Praefectorum permissione exportantur, ad alia loca intra Orientem et Septentrionem. Panneas tamen et lineas vestes, cultellos, secures, acus, specula, marsupia, aut quid aliud ejusmodi ducunt. Mercantur fallacissime ac dolosissime: nec paucis verbis, ut quidam scripserunt. Quin dum precium afferunt, ac rem minoris dimidio precio in fraudem venditoris licentur: mercatores nonnunquam non uno tantum aut altero mense suspensos ac incertos detinent, verum ad extremam desperationem quosdam perducere solent. Caeterum qui mores illorum tenet, dolosaque verba, quibus precium rei imminuunt, tempusque extrahunt, non curat, aut dissimulat: is res suas sine aliquo dispendio vendit.

Civis quidam Cracoviensis, ducentos centenarios cupri advexerat, quos Princeps emere voluit, et mercatorem tamdiu detinuit, ut is tandem fastidio affectus, rursus versus patriam cuprum reduceret. Porro cum aliquot miliaribus ab urbe abesset, subordinati quidam illum sequuntur, ejusque bona, ac si portorium non soluisset, inhibent, interdicuntque. Mercator reversus Moscoviam, apud consiliarios Principis de injuria sibi illata conqueritur; illi audita causa, mox se ultro constituunt medios: ac negotium sese transacturos, si gratiam petat, pollicentur. Mercator calidus, qui sciebat Principi ignominiosum fore, si ejusmodi merces ex ditione sua reducerentur, ac si non reperiretur quispiam qui tantas merces mercari et exolvere posset, non ullam gratiam petit, sed justitiam sibi administrari postulat. Tandem cum viderent adeo obstinatum, ut qui abduci a proposito non posset, neque illorum dolo aut fraudi cedere vellet, cuprum Principis nomine emunt: ac persoluto justo precio, hominem dimittunt.

Externis singulas res carius vendant: ita ut quae uno ducato alioqui emunt, ea quinque, octo, decem, interdum viginti ducatis indicent. Quanquam ipsi vicissim, aliquandum rem taram ab externis decem, aut quindecim florenis mercentur, quae vix unum aut alterum valet florenum.

Porro contrahendis rebus, si quid forte dixeris, aut imprudentius promiseris, eorum diligenter meminerunt, praestandaque urgent: ipsi

vero, si quid vicissim promiserint, minime praestant. Item, quamprimum jurare incipiunt, aut obtestari, scias illico dolum subesse; animo enim fallendi ac decipiendi jurant. Rogaveram quendam consiliarium Principis, ut me in emendis certis pellibus, ne deciperer, juvaret: qui ut facile operam mihi suam erat pollicitus, ita rursum diutius me suspensum tenuit. Voluit proprias mihi obtrudere pelles; ad haec alii ad illum concurrebant mercatores, praemia pollicentes, si eorum merces bono mihi venderet precio. Ea est enim mercatorum consuetudo, ut in emptione ac venditione medios se constituant, atque utrique partium acceptis separatim muneribus, operam suam fidelem polliceantur.

Est ampla et murata domus non longe ab arce, Curia dominorum mercatorum dicta, in qua habitant mercatores, mercesque suas reponunt: ubi sane piper, crocus, sericii panni, et id genus aliae merces, longe minoris quam in Germania, venduntur. Nam dum Mosci pelles alioqui vili precio comparatas, plurimi aestimant: externi vicissim, forte illorum exemplo, merces suas parvo quoque emptas opponunt, cariusque indicant; quo fit, ut utrique aequali permutatione rerum facta, res praesertim pro pellibus acceptas, mediocri precio, et sine lucro vendere possint.

Pellium magna est diversitas. Zebellinorum enim nigredo, longitudo et densitas pilorum, maturitatem arguunt. Item si congruo tempore, quod in pellibus aliis pariter observatur, capiantur, precium augent. Citra Ustjug et Dvinam provinciam rarissime, circa Peczoram vero saepius et praestantiores reperiuntur.

Madauricae pelles ex diversis partibus, ex Severa bonae, ex Helvetiis meliores, ex Suetia vero optimae afferuntur. Illic tamen major est copia. Audivi, aliquando Moscoviae repertas Zebellinorum pelles fuisse, quarum aliae 30, aliae vero 20 aureis venditae sunt. At ejusmodi ego nullas potui videre.

Hermelinorum pelliculae ex pluribus pariter locis inversae afferuntur; quibus tamen plerisque emptoribus imponitur. Habent signa quaedam circa caput et caudam, ex quibus agnoscuntur, an congruo tempore sint captae. Nam simul ubi hoc animal captum fuerit, excoriatur, pellisque invertitur, ne attritis pilis deterior fiat. Si quod non suo tempore captum fuerit, pellisque ideo bono ac nativo colore careat, tum ex capite (ut dictum est) et cauda, certos pilos tanquam signa, ne incongruo tempore captum agnoscatur, evellunt, extrahuntque, atque ita emptores decipiunt; singulae autem tribus fere, quatuorve dengis venduntur: paulo ampliores carent ea albedine, quae alioqui pura in minoribus apparet.

Vulpinae, et praesertim nigrae, ex quibus plerumque tegmina capitis facere solent, plurimi fiunt, decem enim nonnunquam 15 aureis venduntur. Asprcolorum pelliculae ex diversis quoque partibus afferuntur, ampliores tamen ex Sibir provincia: nobiliores vero aliis quibuslibet, ex Schvuaij. non longe a Cazan. Porro ex Permia, Viatka, Ustjug et Vologda, fasciculis semper 10 numero colligatae afferuntur: quarum in singulis fasciculis duae sunt optimae, quas Liczschna appellant: tres aliquanto deteriores, quas Crasna vocant: quatuor, quas Procrasna: una, et ea quidem ultima, Moloischna dicta, omnium est vilissima. Harum singulae una, aut duabus dengis emuntur. Ex his meliores et selectas, in Germaniam et alias provincias, mercatores magno suo commodo portant.

Lyncium pelles, parvi: luporum vero, ab eo tempore quo in Germania ac Moscovia in precio esse coeperunt, plurimi fiunt. Luporum praeterea terga longe in minore, quam apud nos, sunt precio.

Castorum pelles apud illos habentur in magno precio: omnesque juxta ex his, quod nigro, eoque nativo sint colore, fimbrias vestium habent.

Pellibus domesticorum catorum, mulieres utuntur. Est quoddam animal, quod gentili lingua Pessetz vocant: hujus pelle, quod plurimum caloris adferre corpori solet, in itinere, seu profectionibus utuntur.

Vectigal, seu portorium omnium mercium, quae vel importantur, vel exportantur, in fiscum refertur. De qualibet re, aestimatione unius rubli, penduntur septem dengae: extra ceram, de qua non solum juxta aestimationem, sed pondus quoque, vectigal exigitur. De quolibet autem pondere, quod gentiliter Pud appellant, quatuor dengae penduntur

De mercatorum itineribus, quibus in importandis ac exportandis mercibus, ac per diversas Moscoviae regiones utuntur, infra in Chorographia Moscoviae, copiose explicabo.

Usura communis est: quam licet magnum peccatum esse dicant, ab ea tamen nemo fere abstinet. Est autem quodammodo intolerabilis, nimirum de quinque semper unum: hoc est, de centum viginti. Ecclesiae mitius, ut dictum est, videntur agere, quae decem procentum (ut vocant) accipiunt.

CHOROGRAPHIA.

PRINCIPATUS ET DOMINII MAGNI DUCIS MOSCOVIAE.

Urbs Moscovia itaque, Russiae caput et metropolis, ipsaque provincia, et qui hanc praeterlabitur fluvius, unum idemque nomen habent, vernaculaque gentis lingua Mosceva appellantur. Quod nam autem caeteris nomen praebuerit, incertum. Verisimile tamen est, ea a fluvio nomen accepisse. Nam etsi urbs ipsa olim caput gentis non fuerit, Moscorum tamen nomen veteribus non ignotum fuisse constat. Porro Mosceva fluvius in Tverensi provincia, 70 fere supra Mosaisko verst (est autem verst, Italicum fere miliare) haud procul a loco qui Oleschno dicitur, fontes suos habet: indeque emenso 90 verst spacio ad Moscoviam civitatem decurrit: receptisque in se aliquot fluviis, Orientem versus, Occam fluvium illabitur. Caeterum sex supra Mosaisko miliaribus, primum navigabilis esse incipit: quo loco materia ad fabricandas domos, aliosque usus ratibus imposita, Moscoviam defertur. Infra autem civitatem merces aliaque quae ab externis hominibus importantur, navibus advehuntur. Tarda autem in fluvio, atque difficilis, propter gyros, seu maeandros, quibus multis incurvatur, navigatio est: praesertim inter Moscoviam et Columnam civitatem, tribus ab ejus ostiis passuus millibus in littore sitam: ubi 270 verst spacio, flexionibus multis longisque navigantium cursum impedit atque remoratur. Fluvius non admodum piscosus, ut qui praeter viles et vulgares, nullos pisces habeat. Moscovia quoque provincia, nec lata nimis, nec fertilis est: cujus foecunditati, ager ubique arenosus, qui mediocri siccitatis aut humiditatis excessu segetes enecat, plurimum obest. Accedit ad haec, admoderata asperaque nimis aeris intemperies, qua hyemis rigore solis calorem superante, sata quandoque ad maturitatem non perveniunt. Etenim tam intensa ibi nonnunqnam sunt frigora, ut quemadmodum aestatis tempore apud nos aestu nimio, sic ibi frigore immenso terra in hiatum discedat: aqua etiam tum in aerem effusa, sputum que ex ore projectum, antea quam terram contingat, congelantur. Nos ipsi, sum anno 1526 eo pervenissemus ramos fructiferarum arborum, rigore hyemis anni praecedentis prorsus periisse vidimus: quae eo anno adeo dura fuit, ut complures veredarii (quos ipsi Goneez vocant) in vehiculis gelu concreti, reperti sint. Fuere qui tum pecora Moscoviam, funibus alligata, ex proximis pagis ducerent: vique frigoris oppressi, una cum pecoribus perierunt. Praeterea multi circulatores, qui cum ursis, ad choreas edoctis, in illis regionibus vagari solent, tum mortui in viis reperti sunt. Quin et ursi ipsi, fame eos stimulante, relictis sylvis, passim per vicinas villas discurrebant, in que domos irruebant: quorum conspectum atque vim cum rustica turba fugeret, frigore foris misere peribat. Atque tanto frigori, aestus quoque nimius quandoque respondet, ut anno Domini 1525, quo immoderato solis ardore, omnia fere fata exusta fuerunt, tantaque annonae caritas eam siccitatem consecuta est, ut quod tribus antea dengis emebatur, id 20 aut 30 post emeretur plurimi pagi et sylvae, frumentaque nimio aestu incensa conspiciebantur. Quorum fumus ita regionem oppleverat, ut prodeuntium hominum oculi graviter fumo laederentur: et absque fumo caligo quaedam oboriebatur, quae multos obcae caverat.

Totam porro regionem non ita diu admodum sylvosam fuisse, ex magnarum arborum truncis, qui etiamnum extant, apparet: quae quamvis agricolarum studio ac opera satis culta sit, iis tamen quae in agris proveniunt exceptis, reliqua omnia ex circumjacentibus provinciis eo afferuntur, nam frumento quidem, oleribusquo communibus abundat: cerasa dulciora, nucesque (avellanis tamen exceptis) in tota regione non reperiuntur. Aliarum arborum fructus habent quidem, verum insuaves. Melones autem singulari cura ac industria seminant; terram fimo permixtam in areolas quasdam altiores componunt, inque eas semen condunt: hac arte calori ac frigori immoderato aeque succurritur. Nam si forte aestus nimius fuerit, rimulas tanquam spiracula quaedam, ne semen calore nimio suffocetur, per fimum terrae mixtum faciunt: in frigore vero nimio, laetaminis calor seminibus reconditis praestat auxilium.

Melle Moscovia provincia, ferisque (leporibus tamen exceptis) caret. Animalia nostris longe minora sunt, neque tamen cornibus (ut quidam scripsit) carent. Vidi enim ibi boves, vaccas, capras, arietes, cornuta omnia. Jam vero civitas Moscovia, inter alias civitates Septentrionales, Orientem versus multum porrigitur: quod nobis in profectione nostra, observatu haud difficile fuit. Nam cum Vienna egressi, recti Cracoviam, atque inde centum fere Ger. miliarium itinere, in Septentrionem

progressi fuissemus, itinere tandem in Orientem reflexo, Moscoviam, si non in Asia, tamen in extremis Europae, qua maxime Asiam contingit, finibus sitam pervenimus. De qua re infra in Tanais descriptione plura dicam. Urbs ipsa lignea est, satisque ampla: quae procul etiam amplior, quam re ipsa sit apparet; nam horti, areaeque in qualibet domo spaciosae, magnam civitati accessionem faciunt: quam fabrorum, aliorumque opificum igni utentium, in fine civitatis longo ordine protensae aedes, inter quas sunt prata et agri, etiam magis adaugent. Porro non procul a civitate domunculae quaedam apparent, et trans fluvium villae, ubi non multis retroactis annis, Basilius Princeps satellitibus suis novam Nali civitatem (quod eorum lingua Infunde sonat) exaedificavit, propterea quod cum aliis Ruthenis medonem et cervisiam bibere, exceptis paucis diebus in anno, prohibitum sit, iis solis bibendi potestas a Principe sit permissa: atque eam ob rem, ne caeteri illorum convictu corrumperentur, ab reliquorum consuetudine sunt sejuncti. Haud procul ab urbe sunt aliquot Monasteria, quae vel sola procul spectantibus una quaedam civitas esse videntur. Porro vasta civitatis magnitudo facit, ut nullo certo termino contineatur, nec muro, fossa, propugnaculisve commode sit munita. Plateae tamen quibusdam in locis, trabibus per transversum ductis, obstruuntur: adhibitisque custodibus ad primam noctis tacem ita obfirmantur, ut nemini noctu aditus post statam horam illac pateat: post quam qui deprehensi forte fuerint a custodibus, aut verberantur, spolianturque, aut in carcerem conjiciuntur, nisi forte noti honestique viri fuerint. Hi enim a custodibus ad sua deduci solent. Atque tales custodiae quae liber in civitatem patet aditus, locari solent. Nam reliquam urbis partem Moscva alluit, in quem sub ipsa urbe, Jausa fluvius illabitur, qui ob altas ripas raro vadari potest. In hoc molendina complura in publicum civitatis usum constructa sunt; hisque fluviis civitas nonnihil munita esse videtur: quae praeter paucas lapideas aedes, templa et monasteria, prorsus lignea est. Aedium in ea urbe numerum vix credibilem referunt. Ajebat enim sexto ante adventum nostrum in Moscoviam anno, Principis jussu aedes conscriptas fuisse, eorumque numerum 41500 superasse. Civitas haec tam lata ac spaciosa. admodum lutosa est; quamobrem in vicis ac plateis, aliisque celebrioribus locis, pontes passim extructi sunt. Est in ea castrum, ex latoribus coctis constructum, quod ab una parte Moscva, ab altera Neglina flumine alluitur. Neglina autem ex paludibus quibusdam manat, qui ante civitatem circa superiorem castri partem ita obstruitur, ut in stagni formam exeat: indeque decurrens, fossas castri replet, in quibus sunt molendina: tandemque sub ipso castro, ut dixi, Moscvae fluvio jungitur. Castrum autem tanta magnitudine est, ut praeter amplissimas ac magnifice extructas ex lapide Principi aedes. Metropolitanus episcopus, item Principis fratres, Proceres, aliique quam plurimi, spaciosas in eo aedes ligneas habeant. Ecclesiae ad haec in eo multae, ut amplitudine sua civitatis propemodum formam referre videantur. Hoc castrum roboribus tantum initio circumdabatur: atque ad magni Ducis Joannis, Danielis, filii, tempora usque, parvum ac ignobile erat. Is enim Petri Metropolitae suasu, primus sedem Imperii eo transtulit. Nam Petrus amore Alexii cujusdam, qui ibi sepultus claruisse miraculis dicitur, eo loci sedem sibi prius elegerat: eoque mortuo, atque ibidem sepulto, cum ad ejus tumulum miracula pariter fierint, locus ipse religionis ac sanctitatis quadam opinione adeo celebris factus est, ut posteri Principes omnes, Joannis successores, ibi imperii sui sedem habendam esse duxerint, Nam mortuo Joanne, ejusdem nominis filius, sedem ibi retinuit: ac post eum Demetrius, post Demetrium Basilius, is qui ducta Vitoldi filia, Basilium Caecum post se reliquit. Ex quo Joannes, ejus Principis pater, apud quem Oratorem egi (qui primus castrum muro cingere coepit) natus est: cui operi tricesimo ferme anno post, supremam manum ejus posteri imposuere. Ejus castri propugnacula basilicae, cum Principis palatio, ex latere ab hominibus Italis, quos propositis magnis praemiis Princeps ex Italia evocaverat, Italico more exta sunt. Multae autem, ut dixi, in hoc sunt ecclesiae, ligneae ferme omnes: duabus tamen insignioribus, quae ex lateribus extructae sunt, exceptis: quarum altera divae Virgini, altera divo Michaeli est sacra. In templo divae Virginis sepulta sunt duorum Archiepiscoporum corpora, qui, ut Principes eo suam Imperii sedem transferrent, ibique Metropolim constituerent, autores fuere: eamque maxime ob rem in divorum numerum sunt relati. In altero templo principes vita defuncti humantur. Construebantur, nobis praesentibus, plura etiam templa ex lapide. Regiones coelum adeo salubre est, ut ibi ultra Tanais fontes, praesertim in Septen-

trionem, ac etiam magna ex parte Orientem versus, memoria hominum, nulla unquam pestis saevierit. Habent tamen interdum intestinorum et capitis morbum quendam, pesti haud dissimilem, quem ipsi Calorem appellant, eo qui corripiuntur, paucis diebus pereunt· Is morbus in Moscovia nobis existentibus, grassabatur, unumque ex familiaribus nostris absumpsit, atquè cum in tam salubri regione degant, si quando in Novogardia, Smolensko, et Plescovia pestis saevit, quos libet illinc ad se venientes, regione sua metu contagii excludunt.

Gens Moscoviae caeteris omnibus astutior et fallacior esse perhibetur, fluxa in primis in contractibus fide: cujus rei ipsi haud ignari, si quando cum externis commercia habent, quo majorem fidem obtineant, non Moscovitas se, sed advenas esse simulant.

Longissimus in Moscovia dies in solsticio aestivali 17 horarum, cum tribus quartalibus, esse dicitur. Certam poli elevationem tum ex nemine potui cognoscere: quamvis quidam 58 graduum se accepisse, incerto tamen autore, diceret. Ipse tandem facto per Astrolabium periculo, utcumque solem nono die Junii in meridie observavi 58 graduum. Ex qua observatione, conputatione hominum harum rerum peritorum, deprehensum est, altitudinem poli 50 graduum esse: longissimum autem diem, 17 horarum, et unius quartalis.

Moscovia loco principali descripta, ad reliquas Magni Ducis Moscoviae subjectas provincias progrediar, ordine primum, Orientem versus servato; dein per Meridiem et Occidentem atque Septentrionem circumeuntes, recta in Orientem aequinoctialem deveniemus.

Volodimeria civitas magna primum occurrit, quae castrum ligneum sibi conjunctum habet. Haec a tempore Volodimeri, qui postea Basilius dictus est, usque ad Joannem Danielis filium, Russiae metropolis fuit. Est autem inter Volgam et Occam, magna duo flumina, triginta sex a Moscovia in Orientem miliaribus Ger. sita, loco adeo fertili, ut ex uno tritici modio saepe 20, nonnunque 30 modii proveniant. Eam Clesma fluvius alluit, caetera sylvae magnae vastaeque cingunt, Clesma porro quatuor a Moscovia miliaribus Ger. oritur, multisque ibi molendinis celebris accommodus est: qui infra Volodimeriam, usque ad Murom oppidum, in Occae littore situm, spacio duodecim miliaribus navigatur, Occaeque fluvio jungitur. A Volodimeria viginti quator miliarium recta in Orientem, in vastis sylvis principatus olim fuit: cujus populi Muromani vocabantur, animalium, pellibus, melle et piscibus abundantes.

Novogardia inferior civitas, ampla et lingnea, cum castro, quod Basilius praesens monarcha ad Volgae et Occae fluviorum confluxum ex lapide in scopulo exaedificavit. Ajunt quadraginta miliaribus Ger. eam a Murom abesse, in Orientem, quod si ita est, centum miliaribus Novogardia a Moscovia distabit. Regio fertilitate, rerumque copia Volodimeriam aequat. Atque hic Christianae religionis hac quidem parte terminus est, nam licet princeps Moscoviae ultra Novogardiam hanc, castrum, cui Sura nomen est, habeat: tamen interjectae gentes, quae Czeremissae appellantur, non Christianam, sed Mahumeti sectam sequuntur. Porro ibi et aliae gentes sunt, Mordva nomine, Czeremissis permixtae, quae cis Volgam, ad Suram, bonam regionis partem occupant. Czeremissae enim ultra Volgam in Septentrione degunt: ad quorum differentiam, qui circa Novogardiam habitant, Czeremissae superiores, seu montani, non a montibus quidem, qui ibi nulli sunt, sed a collibus potius, quos accolunt, nuncupantur.

Sura fluvius Mosci et Casanensis regis dominium dividit, qui ex Meridie veniens, viginti octo miliaribus infra Novogardiam, cursu in Orientem flexo, Volgam influit, in quorum confluxu, ad alterum littus, iis Basilius princeps castrum erexit, idque a suo nomine Basilovgorod nominavit: quod postea multorum malorum seminarium extitit. Haud procul inde est Moscha fluvius, qui et ipse ex Meridie profluens, Occam supra Murom illabitur, non longe ab oppido Cassimowgorod, quod Moscus Tartaris habitandum concessit. Horum mulieres arte quadam ungues, decoris causa, nigro colore inficiunt: ac aperto capite, passisque crinibus perpetuo incedunt. A Moscha fluvio Orientem et Meridiem versus, ingentes occurrunt sylvae, quas Mordva populi, qui proprio idiomate utuntur, ac Principi Moscoviae subjecti sunt, inhabitant. Eos quidam idololatras, alii Mahometanos esse volunt. Hi in pagis passim habitant, agros colunt, victum ex ferina carne et melle habent, pellibus abundant preciosis: duri in primis homines, nam et Tartaros latrocinantes saepe fortiter a se propulsarunt, fere omnes, arcubus oblongis conspicui, segittandique peritia praestantes.

Rezan provincia inter Occam et Tanaim fluvium sita, civitatem ligneam non longe a ripa Occae habet. Erat in ea castrum, quod Jaros-

law vocabatur: cujus nunc, praeter vestigia, nihil extat. Haud procul ab ea civitate, Occa fluvius insulam facit, quae Strub dicitur, magnus olim ducatus, cujus Princeps nemini subjectus erat. Columna ex Moscovia inter Orientem et Meridiem, seu (ut alii volunt) in Orientem hyemalem civitas occurrit. Dein Rezan, quae a Moscovia triginta sex miliaribus Ger. distat. Haec provincia caeteris omnibus Moscoviae provinciis fertilior est: in qua, ut ajunt, singula grana frumenti binas quandoque, plures ve spicas proferunt: quarum culmi tam dense accrescunt, ut nec equi facile transire, nec coturnices inde evolare possint. Mellis, piscium, avium, ferarumque ibi magna copia, arborumque fructus longe Moscoviae fructibus nobiliores: gens audacissima, bellicosissimaque.

Ex Moscovia ad hoc usque castrum, ultraque spacio 24 fere milliarium Ger. fluit Tanais, loco qui Donco dicitur: ubi mercatores in Asoph, Capham, et Constantinopolim euntes, naves suas onerant: quod plerunque fit in autumno, pluviosa anni parte, nam Tanais ibi aliis anni temporibus non ita aquis abundat, ut oneratas naves bene ferre queat. Dominabatur Rezan quandoque Basilius magnus dux, qui sororem Joannis Basilii magni ducis Moscoviae duxerat, ex ea que Joannem et Theodorum susceperat. Mortuo Basilio, Joannes filius succedit: qui ex uxore Knes Theodori Babicz filia, Basilium, Theodorum et Joannem filios genuit, ex quibus mortuo patre, maximi natu duo filii, dum quisque sibi imperium vendicare nititur, in campis Razanensibus congressi, armis decertarunt: in qua pugna alter occubuit, nec multo post, qui victor fuerat, in eisdem campis moritur, in cujus rei memoriam, signum crucis, ex robore ibi erectum est. Minimus natu, qui ex tribus fratribus adhuc supereat, cognita fratrum suorum morte, adjunctis sibi Tartaris, principatu, pro quo fratres decertaverunt, quemque mater adhuc possidebat, vi potior: quibus peractis, cum Duce Moscoviae agit, ut quemadmodum majores sui nemini obstricti, cum principatum libere tenuissent, posse dicentque, ita se quoque imperare siueret. Dum haec pacisceretur, ad magnum Principem delatus est, quod regis Tauricae, quo cum Principi bellum erat, filiam uxorem expeteret, quam ob rem cum a Principe vocatus fuisset, metu adventum tardat, protrahitque tandem a Simeone Crubin, uno ex consiliariis suis persuasus, in Moscoviam proficiscitur, ubi Principis jussu captus, liberis custodiis mandatur. Subinde Princeps matre illius ejecta, et in monasterium intrusa, castrum cum principatu occupat: et ne aliqua quandoque secessio Rezanesium fieret, bonam eorum partem per diversas distribuit colonias, qua re totius principatus vires labefactatae corruerunt. Porro cum anno Domini 1521 Tartari prope Moscoviam castra posuissent, Joannes per tumultum e custodia elapsus, in Lithuaniam profugit: ubi etiam tum exulabat.

Tulla oppidum quadraginta fere miliaribus Ger. a Rezan distat, a Moscovia vero in Meridiem triginta sex: estque ultimum oppidum ad campestria deserta, in quo Basilius Joannem castrum ex lapide construxit, quod fluvius ejusdem nominis praeterlabitur, Uppa vero alius fluvius, ab ortu castrum alluit: Tullaeque fluvio junctus, Occam supra Vorotinski viginti fere miliaribus Ger. influit, a cujus ostiis haud ita procul, Odojew castrum situm est. Porro oppidum Tulla, etiam Basilii tempore proprium principem habebat.

Tanais fluvius famosissimus, qui Europam ab Asia disterminat, octo forme a Tulla in Meridiem miliaribus nonnihil in Orientem deflectendo, oritur, non ex Ripheis montibus, ut quidam prodidere: sed ex Ivanovoosero, hoc est, Joannis lacu ingenti, qui in longitudine et latitudine circiter 1500 verst patet: inque sylva, quam quidam Okonitzkilies, alii Jepiphanovlies appellant, ortum habet. Ex hoc lacu Schat et Tanais. magna duo flumina, emergunt, Schat in Occidentem, Uppa fluvio in se recepto, Occam inter Occidentem et Septentrionem influit. Tanais autem primo cursu recta in Orientem fluit, atque inter Cazan et Astrachan regna sex vel septem miliaribus Ger. a Volga fluvio labitur: dein reflexo in Meridiem cursu paludes facit, quas Maeotidis vocant. Ad ejus porro fontes proxima civitas est Tulla, supra ostia vero tribus fere in littore miliaribus Asoph civitas, quae prius Tanas vocabatur, supra hanc quatuor dierum itinere Achas oppidum est, ad eundem fluvium situm, quem Rütheni Don appellant. Hunc ab optimorum piscium copia singulari, item amoenitate, quod utraque fluminis ripa diversis herbis, radicibusque suavissimis, ad haec arboribus fructiferis plurimis, variisque in modum horti, quasi industria quadam exculta atque consita sit, satis laudare non possunt. Et quod tanta ferarum, quae parvo negotio sagittis conficiuntur, ibi sit copia: ut per ea loca iter facientes, ad vitam sustentandam nulla alia

re, igni tantum saleque excepto, indigeant. In his partibus non miliaria, sed dierum itinera observantur. Ego quantum conjectura assequi potui, a fontibus Tanais ad ejus ostia usque, terrestri itinere recta eundo, sunt octaginta fere milliaria Ger. A Donco, quo loco Tanaim primum navigabilem esse dixi, vix viginti diebus navigando, pervenitur Asoph, civitatem Turcis tributariam: quae quinque, ut ajunt, diaetis ab Isthmo Tauricae, quem alias Praecop vocant, distat. In ea multarum ex diversis orbis partibus gentium insigne est emporium: quo ut omnibus, cujuscunque nationis sint, liber patet accessus, libera etiam vendendi emendique cuilibet datur copia: ita civitate egressis omnibus quidlibet impune facere licet. De aris autem Alexandri et Caesaris, quas plerique scriptores in his locis fuisse commemorant, vel earum ruinis, nihil certi ex indigenis, aliisque qui ea loca saepissime peragrarunt, cognoscere potui. Milites quoque, quos Princeps ad Tartarorum excursiones explorandas, et coercendas, quotannis ibi in praesidiis habere solet, super hac re a me interrogati, nihil se unquam tale vel vidisse, vel audivisse responderunt. Circa ostia tamen minoris Tanais. quatuor ab Asoph diaetis, juxta locum Velikijperevoz ad S. montes, statuas imaginesque quasdam marmoreas et lapideas vidisse se, non negabant. Minor porro Tanais in Severski principatu oritur, unde Donetz Severski vocatur, tribusque diaetis supra Asoph in Tanaim illabitur, Caeterum qui ex Moscovia in Asoph terrestri itinere proficiscuntur, hi Tanai, circa Donco, vetus et diritum oppidum, trajecto a meridie nonnihil in orientem reflectuntur: quo loci, si recta ab Tanais ostiis linea ad ejus fontes ducatur, Moscoviam in Asia, non in Europa sitam reperies.

Msceneck palustris locus est, in quo olim castrum erat, cujus etiamnum vestigia extant. Circa hunc locum adhuc quidam in turguriolis habitant, qui necessitate imminente, in paludes illas, seu castrum refugiunt. Ex Moscovia in Msceneck, meridiem versus eundo, sexaginta fere miliaria Ger. sunt: ex Tulla fere triginta A Msceneck decem et octo fere miliaribus ad partem sinistram, Occa fluvius oritur: qui primum in Orientem, dein in Septentrionem, postremo in Orientem aestivalem (ut ipsi vocant) cursum suum dirigit; atque ita Occa, Msceneck forma circuli propemodum dimidiati claudit: multaque subinde oppida, Vorotin scilicet, Coluga, Cirpach, Corsira, Columna, Rezan, Casimowgorod, et Murom alluit: tandemque Volgam infra Novogardiam inferiorem ingreditur, sylvisque utrinque clauditur, quae melle aspreolis, hermelis et martibus plurimum abundant. Campi omnes quos alluit, fertilissimi sunt: nobilissimus inprimis piscium copia fluvius, cujus pisces caeteris Moscoviae fluminibus praeferuntur, maxime qui circa Murom capiuntur. Habet praeterea pisces quosdam peculiares, quos ipsi sua lingua vocant Beluga, mirae magnitudinis, sine spinis, capite et ore amplo, Sterlet, Sevruga, Osseter: postrema tria Sturionum genera: et Bielaribitza, hoc est, album pisciculum nobilissimi saporis; horum maximam partem ex Volga eo devenire putant. Ex Occae porro fontibus duos alios fluvios oriri ajunt, Sem et Schosna: quorum Sem, Severa principatum perfluit: oppidumque Putivlo praeterlapsus, in Desna fluvium, qui Czernigow oppidum interlabitur, atque infra Kioviam in Borysthenem fertur, influit: Schosna autem recta in Tanaim defertur.

Corsira in ripa Occae fluminis oppidum est, sex miliaribus supra Columnam. Habebat aliquando sui juris dominum: qui cum ad Principem Basilium, tanquam qui in necem ejus conspirasset, delatus fuisset, eamque ob rem sub venationis praetextu a Principe vocatus fuisset, ille que armatus (nam a quodam, ne inermis iret, admonitus fuerat) cum ad Principem in venatione venisset, neque tum admissus esset, sed cum Michaele Georgii Principis Secretario ad vicinum oppidum Czirpach ire, ibique se operiri jussus esset: ubi a Principis Secretario ad bibendum invitatus, idque (ut solet) pro Principis sui incolumitate, cum in eas insidias quas nullo modo evitare posset, se prolapsum esse sentiret: accersito sacerdote, haustoque poculo moritur; atque ita packhario hoc facinore, Basilius Czirpach oppido, octo miliaribus a Corsira ad Occam fluvium sito, ubi etiam loco plano minerae ferri effodiuntur, potitus est.

Coluga oppidum ad Occam fluvium triginta sex miliaribus a Moscovia abest, quatuordecim a Czirpach. Fiunt ibi affabre caelata pocula lignea, aliaeque e ligno res ad cultum domesticum pertinentes: quae inde in Moscoviam, Lithuaniam, aliasque circumjacentes regiones passim deferuntur. Solet ibi Princeps quotannis praesidia sua contra incursiones Tartarorum habere.

Vorotin principatus eiusdem nominis, cum

civitate et castro, tribus supra Colugam miliaribus, non procul a littore Occae sito, nomen habet. Hunc principatum Joannes Knes Worotinski cognomento possidebat, vir bellicosus, ac multarum rerum experientia excellens, quo duce Basilius princeps praeclaras saepe ex hostibus victorias reportaverat. Sed anno 1521, quo tempore rex Tauricae Occa trajecto, magno exercitu Moscoviam, ut supra dictum est, invaserat, ad eumque coercendum et reprimendum Demetrius Knes Bielski, homo juvenis, cum exercitu a Principe missus fuisset, isque Joannis Worotinski, aliorumque sanis consiliis neglectis, viso hoste turpi se fugae mandasset: Principeque post Tartarorum discessum, de fugae autoribus diligenter inquirente, Andrea Principis fratre (qui revera eius fugae autor fuerat) aliisque absolutis, Joannes Worotinski non solum in summam venit Principis indignationem, sed captus etiam, atque principatu suo exutus est. Postremo dimissus quidem fuit ex custodia, ea tamen conditione, ne Moscovia unquam egrederetur. Hunc nos quoque inter primarios viros Moscoviae, in aula Principis vidimus.

Severa magnus principatus est, cujus castrum Novogrodek, haud ita diu Severensium principum, priusquam hi ab Basilio principatu exuerentur, sedes erat; eo ex Moscovia dextrorsum in Meridiem, per Colugam, Worotin, Serensko et Branski, centum quinquaginta miliaribus Ger, pervenitur: cujus latitudo ad Borysthenem usque protenditur. Vastos desertosque passim campos habet: circa Branski autem sylvam ingentem. Castra oppidaque in eo sunt complura; inter quae Starodub, Putivlo, Czernigow, celebriora sunt. Ager quatenus colitur, fertilis est. Sylvae hermellis, aspreolis et martibus, melleque plurimum abundant. Gens propter assidua cum Tartaris praelia, valde bellicosa, Caeterum Basilius Joannis, ut alios plerosque, ita hunc quoque principatum sibi subjecit, hoc modo. Erant duo Basilii ex fratribus nepotes: horum alter cognomento Semeczicz, castrum Novogrodek: alter vero Staradub civitatem tenebat. Putivlo autem Demetrius quidam Princeps possidebat. Porro Basilium Semeczicz, cum strenuus in armis, eamque ob rem Tartaris terrori esset, tanta regnandi libido invaserat, ut principatum solus expeteret; neque quievit, donec Basilium Staradubski afflictissimum redderet: eoque depulso, provinciam suam occuparet; quo ejecto, Demetrium alia via aggressus est: quem apud Principem detulit, taanquam qui animum deficiendi a Principe haberet. Qua re Princeps commotus, Basilio mandat, uti Demetrium, quacunque arte captum, ad se Moscoviam mitteret. Hujus itaque fraude Demetrius in venatione circumventus fuit. Praemiserat enim Basilius equites quosdam ad castri sui portas, qui eum fuga evadere conantem exciperent, a quibus tum captus, in Moscoviam deductus, atque in vincula conjectus fuit. Hanc injuriam filius, quem unicum habebat, Demetrius, adeo moleste tulit, ut ad Tartaros confestim confugeret. Utque patri illatam injuriam celerius graviusque ulcisceretur, Christiana fide abnegata, in Mahumeti ritum circumditur. Interim dum apud Tartaros ageret, accidit, ut puellam quandam venustissimam deperiret: qua cum alias potiri non posset, invitis eam parentibus clam abduxit. Eam rem servi, qui cum eo circumcisi fuerant, puellae propinquis clam indicarunt: a quibus quadam nocte subito oppressus, cum puella sagittis conficitur. Basilius Princeps audita filii ipsius Demetrii fuga ad Tartaros, senem arctioribus vinculis constringi jubet; qui non multo post morte filii apud Tartaros cognita, carcere moeroreque confectus, eodem anno qui a nato Christo 1519 erat, obiit. Atque haec omnia Basilio Semeczicz autore facta sunt: cujus impulsu antea quoque Princeps et Corsirae dominum, et germanum suum fratrem, captos in carcere occidit. Caeterum quemadmodum saepe fieri solet, ut qui aliis insidias struunt, in easdem tandem ipsi incidant: ita et huic Semeczicz contigit. Nam ipse quoque apud Principem defectionis crimine insimulatus est. Eam ob rem cum Moscoviam vocatus fuisset, illeque nisi publicae fidei literae Principis et Metropolitae juramento confirmatae, sibi prius mitterentur, eo se venturum pernegaret: missis acceptisque ex sententia literis, 19 Aprilis, 1523 anni Moscoviam cum venisset, honorifice muneribus etiam oblatis a Principe exceptus fuit: sed paucos post dies captus, in carcerem conjicitur, ubi et tunc detinebatur. Causam captivitatis suae hanc fuisse ajunt, quod literas ad regem Poloniae, quibus se ad eum deficere velle scripserat, praefecto Kioviensi misisset: qui resignatis literis, cum iniquum ejus erga principem suum animum cognovisset, continuo eas Principi Moscoviae misit. Alii vero rationem magis verisimilem afferunt. Solus enim Semeczicz in toto Mosci Imperio supererat, qui castra et principatus possidebat: quibus, ut facilius hunc ejiceret,

tutiusque imperaret, perfidiae crimen, quo ille e medio tolleretur, in illum excogitatum est. Ad quod alludens morio quidam, quo tempore Semeczicz Moscoviam ingrediebatur, scopas et palam circumferebat; qui cum interrogaretur, quid sibi hoc apparatu vellet? Imperium principis nondum prorsus purgatum esse, respondit: nunc vero commodum tempus verrendi adesse, quo feces omnes ejiciendae forent. Hanc provinciam Joannes Basilii, Alexandri magni Ducis Lithuaniae exercitu ad Vedrosch fluvium profligato, primus imperio suo adjecit. Porro Severenses principes genus suum a Demetrio magno Duce Moscoviae ducunt. Erant Demetrio filii tres, Basiiius, Andreas, et Georgius. Ex his Basilius natu maximus, juxta patrias leges, patri in regno successit. Ex aliis duobus, Andrea videlicet et Georgio, Severenses principes generis sui originem traxerunt.

Czernigow triginta miliaribus a Kiovia, totidem vero a Putivlo abest. Putivlo vero distat a Moscovia centum quadraginta miliarib. Ger. a Kiovia sexaginta, a Branski triginta octo. Haec ultra sylvam magnam, quae viginti quatuor miliaribus in latitudinem protenditur, sita est,

Novogrodek decem octo miliaribus distat a Putivlo, a Staradub quatuordecim: Staradub a Potivulo triginta duobus miliaribus.

Euntibus ex Putivlo in Tauricam, per solitudinem fluvii Sna, Samara et Ariel occurrunt: ex quibus posteriores duo latiores, profundioresque sunt: in quibus trajiciendis dum viatores diutius nonnunquam detinentur a Tartaris saepe circumveniuntur, capiunturque; post hos Konskavoda et Moloscha fluvii occurrunt, quos novo quodam trajectionis genere superant: resectas arbusculas in fasces colligant, quibus se suaque imponunt, atque ita remigantes secundo fluvio in alterum littus deferuntur. Alii hujusmodi fasces equorum caudis alligant, qui flagris impulsi, natantes in ulterius littus, homines secum trahunt, transferuntque.

Ugra fluvius profundus et lutosus, non longe a Drogobusch in sylva quadam oritur, interque Colugam et Vorotin in Occam exonoratur. Is fluvius olim Lithuaniam a Moscovia dividebat.

Demetrovitz oppidum et castrum inter Meridiem et Occidentem, decem et octo miliaribus abest a Viesma, a Vorotin circiter viginti.

Smolensko civitas Episcopalis, ad Borysthenem fluvium sita, castrum in ulteriore fluminis littore Orientum versus habet, roboribus constructum, quod plurimas domos in civitatis formam complectitur. Hoc qua in collem porrigitur (nam parte alia Borysthene alluitur) fossis, ad haec stipitibus acutis, quibus hostium incursus arcetur, munitum: Basilius Joannis saepius gravissimo oppugnavit, nunquam tamen illud vi capere potuit. At postremo militum, praefectique cujusdam Bohemi, de quo supra in historia Michaelis Linski dictum, proditione eo potitus est. Civitas in valle sita, colles circumquaque fertiles babet, sylvisque vastissimis cingit, ex quibus pellium diversa rummagnus proventus. Templum in castro divae Virgini sacrum, alia vero aedificia lignea: in civitatis suburbio Monasteriorum e lapidibus constructorum ruinae complures videntur. Ex Moscovia Porro ad Smolenskum, inter Meridiem et Occidentem euntibus, decem et octo miliarium itinere, Mosaisko primum occurrit: inde viginti sex, Viesma: post decem et octo, Drogobusch: atque inde totidem, in Smolensko pervenimus, totumque hoc iter octaginta miliaribus Ger. constat: quamvis Lithuani et Moscovitae centum computent. Ego tamen ter loca illa peragravi, nec plura observavi. Hunc principarum Basilio imperante, Vitoldus magnus Dux Lithuaniae Moscis anno 1413 ademerat. Eundem Basilius Joannis anno 1514, die 30 Julii, Sigismundo regi Poloniae eripuit.

Drogobusch et Viesma, castra et oppida lignea sunt, ad Borysthenem sita, quae olim sub domino Principum Lithuaniae erant. Est sub oppido Viesma ejusdem nominis fluvius, qui haud procul inde, duobus videlicet verst, in Borysthenem fertur: solentque oneratae mercibus naves inde Borysthenem devehi, atque post vicissim adverso Borystbene Viesmam usque portari.

Mosaisko quoque castrum et oppidum ligneum, circa quod magna diversicolorum copia leporum est: soletque Princeps quotannnis venationes suas ibi habere, atque nonnunquam diversorum Principum Oratores audire: sicuti nobis in Moscovia existentibus, Lithuanos Oratores audivit: nosque eo pariter ex Moscovia accersitos, ubi mandatis Principum nostrorum confectis dimissi fuimus. Porro imperium principum Moscoviae, tempore Vitoldi, quinque aut sex miliaribus ultra Mosaisko protendebatur.

Biela principatus, cum castro et civitate ejusdem nominis, ad fluvium Opscha, in vastis sylvis sexaginta miliaribus Ger. magis in Occidentem a Moscovia distat: a Smolensko

triginta sex, a Toropetz triginta. Hujus olim Principes ex Gedimino oriundi erant: sed Casimiro rege Poloniae imperante, Jagellonis filii hunc principatum obtinebant; quo tempore, Basilius princeps Bielae, qui alias Bielski appellatur, ad Joannem patrem Basilii defecit, se suaque illi subdidit: uxoreque sua in eo motu in Lithuania relicta, aliam, ut supra dictum est, in Moscovia duxit: ex qua tres suscepit filios, quos nos apud Principem vidimus, e quorum numero Demetrius propter patris sui auctoritatem in magno precio honoreque habebatur. Porro hi tres fratres, quamvis ex Bielski paterna haereditate vivebant, ejusque annuis redditib. alebantur, eo tamen ire non audebant; nam Moscoviae princeps, Bielski principatum illis ademit, titulumque sibi usurpabat.

Rsova Demetrii civitas, cum castro, recta in Occidentem viginti tribus miliaribus abest a Moscovia: castrum, a quo Princeps titulum sibi usurpat, ad fluvium Volga situm est, habetque latissimam ditionem. Est et alia Rsova centum quadraginta miliaribus a Moscovia, a Velikiluki viginti, totidem a Plescovia, quae deserta appellatur. Ultra Rsovam Demetrii, per certa miliaria progrediendo in Occidentem, est sylva Volkonski dicta, ex qua quatuor fluvii oriuntur. In ea sylva est palus, quae Fronow vocatur: ex qua fluvius non ita magnus duobus fere miliaribus in lacum quendam Volgo influit: unde rursus aquarum multitudine adauctus emergit, Volgaque sumpto a lacu nomine vocatur: qui multis paludibus emensis, multis etiam fluminibus in se receptis, viginti quinque, vel (ut alii volunt) septuaginta ostiis in mare Caspium, a Ruthenis Chvalinsko morie appellatum, et non in Pontum, ut quidam scripsit, exoneratur. Porro Volga a Tartaris Edel, a Ptolemaeo Rha vocatur: tantaque inter hunc et Tanaim in campestribus est vicinitas, ut septem duntaxat miliaribus distare affirment. Quas autem civitates et oppida praeterlabatur, suo loco referemus. In eadem sylva decem fere a palude Fronowo miliaribus est Dniepersko pagus: circa quem oritur Borysthenes, qui ab incolis Dnieper vocatur, quem nunc Borysthenem dicimus. Haud procul ab eo loco est monasterium sanctae Trinitatis, ubi oritur alius fluvius priore major, Niepretz per diminutionem dictus. Ambo autem hi fluvii inter fontes Borysthenis et paludem Fronowo confluunt, quo loco Moscovitarum et Chloppiensium merces navibus impositae, in Lithuaniam deferuntur: solentque mercatores ibi in monasterium seu diversorium divertere. Porro quod Rha et Borysthenes non ex iisdem fontibus, juxta quorundam opinionem, oriantur, cum ex aliis, tum ex complurium mercatorum certa relatione, qui in illis partibus rem fecerunt, compertum habeo. Borysthenis autem cursus hic est, ut primum Viesmam Meridiem versus alluat: mox reflexo in Orientem cursu, oppida Drogobusch, Smolensko, Orscham, et Mogilew praeterlabatur: indeque rursus in meridiem tendens, Kioviam, Circassos et Oczakow contingit; ubi deinceps in pontum exoneratur, videtur eo loco mare formam lacus habere: et Oczakow quasi in angulo est ad ostia Borysthenis. Nos enim ex Orscha in Smolensko venimus, ubi impedimenta nostra navibus usque Viesmam deduximus: et tantum inundabat, ut Monachus Comitem a Nugaroli, et me scapha piscatoria per sylvas longe devexerit: equi vero natando pluries superarunt itinera.

Dvina lacus a fontibus Borysthenis decem fere miliaribus, et totidem a palude Fronowo distat. Ex eo fluvius ejusdem nominis versus Occidentem, qui a Vilna viginti miliaribus abest, ac dein in Septentrionem decurrit, et prope Rigam metropolim Livoniae mare Germanicum (quod Rutheni Varezkoie morie vocant) illabitur: alluit Vitepsko, Polocko, Dunenburg: et non perfluit Plescoviam, ut quidam scripsit. Livonienses hunc fluvium ex bona parte navigabilem, Düna appellant.

Lovat quartus fluvius, caeteris tribus minime comparandus, oritur inter lacum Dvina, et paludem Fronowo, aut ex ipsa palude; non potui equidem ejus fontes, etsi haud procul a Borysthenis fontibus distant, prorsus explorare. Est autem ille fluvius, ut eorum Annales habent, in quem S. Andreas apostolus ex Borysthene per siccum naviculam traduxit, et qui emensis quadraginte fere miliaribus, Velikiluki alluit, inque Ilmen lacum influit.

Volok civitas et castrum in Occidentem aequinoctialem viginti quatuor miliaribus distat a Moscovia, a Mosaisko duodecim fere, a Tver viginti. Hujus loci titulum Princeps sibi usurpat, soletque quotannis ibi animum, falconibus lepores insectando, relaxare.

Velikiluki castrum et civitas in Occidentem a Moscovia centum quadraginta miliaribus a Novogardia magna sexaginta fere, a Polocko autem triginta sex miliaribus distat; hac etiam itur ex Moscovia in Lithuaniam.

Toropetz est castrum, cum civitate, inter Velikiluki et Smolensko, ad confinia Lithuaniae: distat a Luki decem et octo fere miliaribus.

Tver, sive Otver, amplissima olim ditio, una ex magnis Russiae principatibus ad Volgam fluvium sita, triginta sex miliaribus Occidentem aestivalem versus, distat a Moscovia: habetque civitatem magnam, quam Volga interfluit; in altera autem ripa, qua Tver Moscoviam spectat, castrum habet, ex cujus opposito Tvertza fluvius Volgam influit: quo equidem in Otver navigio perveni, et altero die Rha flu. navigavi. Porro civitas haec Episcopalis sedes erat, viventu Joanne Basilii patre, quo tempore Tverensem Principatum magnus Dux Boris moderabatur. Cujus postea filiam Mariam princeps Moscoviae Joannes Basilii uxorem duxerat: ex eaque Joannem primogenitum, ut supra dictum, susceperat. Boris autem mortuo, Michael filius successit: qui postea a sororio suo magno Duce Moscoviae principatu depulsus, exul in Lithuania moritur.

Torschok oppidum decem mil. a Tver: ejus dimidia pars sub Novogardiae, altera Tverensi domino erat: duoque ibi Locumtenentes imperabant. Oriuntur ibi quoque, ut supra dixi, duo fluvii, Tvertza et Sna: hic Novogardiam in Occidentem, ille in Orientem decurrit.

Novogardia magna, amplissimus tottus Russiae principatus est, patrio sermone Novgorod, quasi Nova civitas, seu Novum castrum dicitur. Quicquid enim muro cinctum, roboribus munitum, aut alio qui septum est, Gorod appellant. Est autem ampla civitas, quam Volchow fluvius navigabilis interfluit, qui ex Ilmen lacu vix duobus verst supra civitatem emergens in lacum Neoa, quem nunc Ladoga, ab oppido quod ei adjacet, appellant, illabitur. Novogardia porro in Occidentem aestivalem, a Moscovia centum viginti miliaribus abest; quanquam sunt qui centum duntaxat computant: a Plescovia triginta sex, a Velikiluki quadraginta, ab Iwanowgorod totidem. Caeterum civitas haec olim dum floreret, suique juris esset, latissimam ditionem in quinque partes distributam habebat: quorum quaelibet pars non solum de publicis ac privatis rebus cognoscendis, ad ordinarium ac competentem suae parris magistratum referebat, verum iu sua duntaxat civitatis regione contrahere res quascunque, ac commode cum aliis civibus suis conficere poterat: nec licebat cuiquam, ad aliquem alium ejusdem civitatis magistratum, quacunque in re provocare. Eoque tempore totius Russiae maximum ibi erat emporium; ingens enim mercatorum turba undique ex Lithuania, Polonia, Suetia, Dania, ipsaque Germania eo confluebat, civesque ex tam frequenti multarum gentium concursu, opes suas copiasque augebant. Quin et nostra tempestate licet Germanis suos ibi habere quaestores, seu rationarios. Imperium ejus magna ex parte in Orientem et Septentrionem extenditur. Livoniam, Finlandiam, atque Nordvegiam fere contingebat. Ejus loci mercatores, cum uno eodemque vehiculo Augusta Vindelicorum profectus eo pervenissem, me impense rogarunt, ut vehiculum quo tam longum iter emensus fuissem, in aede ipsorum sacra perpetuae memoriae ergo relinquerem. Habuit etiam Novogardia principatus ad Orientem, Dvinam et Vologdam: ad Meridiem vero dimidiam partem Torschok oppidi, non longe a Tveria. Et quamvis hae provinciae, quod fluviis et paludibus oppleantur, steriles sint, commodeque habitari non possint: nihilominus ex ferarum pellibus, melle, cera, et piscium copia magnum quaestum faciunt. Principes porro, qui ipsorum Reipub. praeessent, suo arbitrio ac voluntate constituebant, imperiumque augebant, vicinas gentes quavis sibi ratione devinciendo, ac stipendio tanquam autoramento quodam proposito in sui defensionem obstringentes. Ex ejusmodi gentium, quarum opera Novogardenses in conservanda Republica sua utebantur, societate factum est, ut Mosci suos se ibi Praesides habere gloriarentur, Lithuanique vicissim eos sibi tributarios assererent. Hunc principatum dum Archiepiscopus. ipse consilio ac auctoritate sua administraret, Joannes Basilii Moscoviae Dux invaserat, septem perpetuos annos gravi eos bello premens. Tandem mense Novembri, anno Domini 1477. ad fluvium Scholona conflictu Novogardenses superans, certis quibusdam conditionibus ad dedi tionem eos compulit, praefectumque suo nomine urbi imposuit. Cum autem absolutum in hosce imperium nondum se habere putaret, neque sine armis id se assequi posse cerneret, sub religionis praetextu, ac si a Ruthenico ritu deficere volentes, in fide contineret, Novogardiam venit, eamque hac simulatione occupavit, inque servitutem redegit: Archiepiscopum, cives, mercatores, externos, omnibus bonis spoliavit: trecentosque currus inde auro, argento, gemmisque onustos, ut quidam scripsere, Moscoviam abduxit. Equidem Mosco-

viae diligenter de hac re percontabar, accepique longe plures currus praeda onustos inde abductos fuisse. Neque mirum. Nam capta civitate Archiepiscopum, ditiores et potentiores omnes, secum Moscoviam abduxerat, inque horum possessiones, subditos suos quasi novas colonias remiserat. Ex illorum itaque possessionibus, praeter communes redditus, maximum quotannis vectigal in Fiscum percipit. De Archiepiscopatus quoque proventibus, cuidam Episcopo tum a se constituto, parvam duntaxat redditunm portionem concesserat: quo mortuo, sedes Episcopales diu vacabat. Tandem ad maximam civium ac subditorum petitionem, ne perpetuo Episcopo carerent, rursus quendam, nobis tum praesentibus, instituerat.

Novogardenses olim idolum quoddam, nomine Perun, eo loci quo nunc est monasterium, quod ab eodem idolo Perunski appellatur, collocatum, in primis colebant, venerabanturque. Dein baptismate assumpto, id loco motum, cum in flumen Volchow dejecissent, adverso dicitur fluvio natasse: et circa pontem auditam fuisse vocem, Haec vobis Novogardenses in mei memoriam; simulque cum dicto, fustem quendam mox in pontem projectum fuisse. Solet etiamnum contingere, ut certis annis diebus haec vox Perun audiatur: qua audita, subito ejus loci cives concurrunt, seque fustibus mutuo caedunt; tantusque inde tumultus quoque oboritur, ut vix magno Praefecti labore sedari possit. Accidit praeterea, ut Annales eorum referunt, dum Novogardenses Corsun Graeciae civitatem ad septem perpetuos annos gravi obsidione permerent, interim uxores eorum morae pertaesae, tum etiam de salute ac adventu maritorum dubitantes, servis nuberent. Expugnata tandem civitate, quum victores mariti ex bello reversi, aereas portas superatae urbis, ac magnam quandam campanam, quam ipsi in cathedrali eorum Ecclesia vidimus, secum attulissent: servique dominos, quorum uxores duxerant, vi repellere conarentur: domini indignitate rei commoti, depositis, cujusdam consilio, armis, lora et fustes tanquam in mancipia arriperent: quibus servi territi, inque fugam conversi, loco quodam qui etiamnum Chloppigrod, hoc est Servorum castrum dicitur, se reciperent, defenderentque. Verum victi, meritis a dominis suppliciis affecti fuere. Habet Novogardia in solstitio aestivali longissimum diem 18 horarum, et ultra. Regio multo frigidior est, ipsa Moscovia. Gentem quoque humanissimam ac honestam habebat: sed quae nunc procul dubio peste Moscovitica, quam eo commeantes Mosci secum invexerunt, corruptissima est.

Ilmen lacus, qui in antiquis Ruthenorum scriptis Ilmer vocatur, et quem alii Limidis lacum appellant, est supra Novogardiam duobus verst: in longitudinem 12, in latitudinem vero 8 milliaribus Germanicis patet: duosque, praeter alios, celebriores fluvios excipit, Lovat et Scholona. Is ex quodam lacu emergit; unum vero emittit Volchow, qui Novogardiam interlabitur: emensisque triginta sex miliaribus, Ladoga lacum ingreditur. Is in latitudinem sexaginta, longitudinem centum fere miliaribus, insulis tamen quibusdam interjectis, patet: effunditque magnum fluvium Neoa, qui occidentem versus in Germanicum mare sex fere mil. decurrit. ad cujus ostia, sub dominio Mosci, in medio flumine situm est castrum Oreschek, quod Germani Nutemburg appellant.

Russ, olim antiqua Russia dicta, antiquum oppidulum est, sub ditione Novogardiae, a qua duodecim, ab Ilmen vero lacu tredecim miliaribus distat. Habet salsum fluvium, quem ampla fossa in modum lacus cives coercent, indeque aquam per canales pro se quisque in aedes suas derivant, salque coquunt.

Iwanowgorod castrum Joannes Basilii, a quo etiam nomen accepit, ad ripam Nervae fluvii, lapide exaedificavit. Est ibi quoque ex adverso in altera ripa Livoniensium castrum, quod ab eodem fluvio Nerva appellatur. Haec duo castra Narva fluvius interlabitur, dominiumque Novogardensium ab Livoniensi dividit. Porro Narva fluvius navigabilis, ex eo lacu quem Rutheni Czudsko, seu Czudin, Latini Bicis, seu Pelas, Germani vero Pejifues appelant, emergit: duobusque in se receptis fluviis, Plescovia et Velikareca, qui venit ex Meridie, Opoczka oppidum Plescovia a dexteris relicta, praeterfluit. Facilis autem ex Plescovia in mare Baltheum esset navigatio, nisi scopuli quidam, non longe ab Iwanowgorod et Nerva, impedimento essent.

Plescovia civitas ad lacum sita est, ex quo ejusdem nominis fluvius emergit, ac per mediam civitatem decurrit sex mil. in lacum, quem Rutheni Czudsko vocant, exoneratur. Sola autem Plescovia, in toto Mosci dominio, muro cingitur: estque in quatuor partes divisa, quarum singulae suis moenibus continentur.

Quae res quibusdam occasionem erroris praebuit, ut eam quadruplici muro cincta esse dicerent. Hujus civitatis ditio. seu principatus, gentiliter Pskow, seu Obskow vocatur. Olim amplissima, suique juris erat· sed eam tandem Joannes Basilii anno Domini 1409 quorundam sacerdotum proditione occupavit, atque in servitutem redegit; item campanam, ad cujus pulsum Senatus ad rempublicam constituendam cogebatur, abstulit: ipsisque per colonias alio deductis, introductisque in eorum locum Moscis, libertatem eorum prorsus imminuit. Unde factum, ut pro cultioribus, atque adeo humanioribus Plescoviensium moribus, corruptiores in omnibus fere rebus Moscoviensium mores sint introducti. Tanta enim in contractibus Plescoviensium erat integritas, candor et simplicitas, ut omni verbositate in fraudem emptoris omissa, uno tantum verbo res ipsas indicarent, Plescovienses autem, ut etiam hoc obiter adjiciam, in hunc usque diem caesarie non Ruthenorum, sed Polonorum more, bifurcata utuntur. Distat autem Plescovia in Occidentem triginta sex miliaribus a Novogardia ab Iwanowgorod quadraginta, totidem a Velikiluki, Per hanc quoque civitatem ex Moscovia et Novogardia itur Rigam, Livoniae metropolim, quae sexaginta miliaribus a Plescovia distat.

Votzka regio inter Occidentem et Septentrionem sita, viginti sex, aut ad summum triginta miliaribus abest a Novogardia, inque sinistra castrum Iwanowgorod relinquit. In hac regione hoc prodigii loco refertur: animalia cujuscumque generis in eam inducta fuerint, colorem suum in albedinem mutare. Locus hic postulare videtur, ut rationem locorum et fluviorum circa mare, usque ad fines Suetiae perstringam. Nerva fluvius, quemadmodum supra dixi, Livoniam a Mosci ditione dividit: a quo si ab Iwanowgorod secundum littis maris, Septentrionem versus progrediare, Plussa fluvius occurrit, ad cujus ostia Iamma castrum situm est. Duodecim miliarfbus ab Iwanowgorod, a Iamma totidem, spacio quatuor miliarium, occurrit castrum et fluvius ejusdem nominis Coporja: inde ad fiuvium Neoa, et castrum Oreschek, sex miliaria numerantur: ab Oreschek vero ad fluvium Corela, unde civitas nomen accepit, sunt septem miliaria. Atque inde tandem itinere duodecim miliarium pervenitur ad fluvium Polna, qui dominium Mosci a Finlandia, quam Rutheni Chainska Zemla vocant, quae sub ditione Regum Suetiae est, dividit.

Est et alia Corela praeter jam nominatam, provincia, quae suum territorium atque idioma habet, sexaginta fere et amplius milia ribus a Novogardia in Septentrionem sita. Ea quamvis a finitimis quibusdam gentibus tribus tributum exigit, nihilominus et ipsa regi Suetiae item, et Mosco, ratione dominii Novogardensis, tributaria est.

Solovki insula in Septentrionem, inter Dvinam et Corelam provinciam, a continenti octo miliaribus in mari sita est: quae quantum a Moscovia distet, propter crebras paludes, sylvas, et vastas solitudines, certa intervalli ratio non habetur. Quamvis sint qui eam 300 miliaribus a Moscovia a Bieloosero autem 200 abesse dicant. Sal in ea insula copiosus decoquitur. Estque ibi monasterium, in quod mulierem aut virginem ingredi, grande piaculum est. Est etiam ibi piscatio copiosa piscium, quos indigenae Selgi vocant, quos nos haleces esse putamus. Ajunt hic Solem aestivali Solstitio perpetuo, duabus tantum horis exceptis, splendere.

Dimitriew civitas cum castro, a Moscovia, ab Occidente in Septentrionem parum deflectendo, duodecim miliaribus distat. Hanc Georgius magni Ducis frater, tunc possidebat. Eam Jachroma fluvius, qui Sest fluvium influit, praeterlabitur. Porro Sest Dubnam, qui in Volgam exoneratur, excipit. Unde tanta fluviorum commoditate, magnae ibi mercatorum opes, qui merces ex Caspio mari per Volgam, labore non ita magno, in diversas partes, atque adeo Moscoviam usque inducunt.

Bieloosero civitas cum castro, ad lacum ejusdem nominis sita est. Sonat autem Ruthenis Bieloieosere, albus lacus. Porro civitas non est in ipso lacu sita, ut quidam retulerunt: paludibus tamen ita undequaque cingitur, ut inexpugnabilis esse videant. Qua re ducti Principes Moscoviae, thesauros ibi suos recondere solent. Abest autem Bieloosero in Septentrionem centum miliarib. a Moscovia, totidemque a Novogardia magna. Duae vero viae sunt, per quas ex Moscovia itur Bieloosero; altera propinquior per Uglicz, hyemali tempore, aestate per Jaroslaw altera. Utraque autem via, propter crebras paludes, et sylvas fluviis obsitas, haud commode, nisi stratis pontibus, concretis glacie, conficitur; quo fit, ut ibi locorum difficultate miliaria sint breviora. Accedit

ad hanc itineris difficultatem, ut propter crebras paludes, sylvas, ac undique concurrentes fluvios, loca inculta sint, nullisque civitatibus frequentata. Lacus ipse duodecim miliaribus in longitudinem, totidemque in latitudinem patet: in quem trecenti, ut fertur, et sexaginta fluvii exonerantur. Unus aut Schoksna tantum ex eo emergit, qui quindecim miliaribus supra Jaroslaw, et quatuor infra Mologam oppida, Volgam influit. Pisces qui ex Volga in hunc fluvium ac lacum perveniunt, meliores fiunt: imo tanto nobiliores, quanto diutius in eo fuerint, redduntur. In quibus agnoscendis ea est piscatorum peritia, ut pisces in Volgam reversos, captosque, quanto tempore in eo fuerint, agnoscant. Hujus loci indegenae proprium habent idioma: quamvis nunc ferme omnes Ruthenice loquantur. Longissimum hi diem in Solstitio aestivali dicuntur habere, decem et novem horarum. Retulit nobis quidam haud parvi nominis vir, se primo vere, cum arbores jam frondescerent, celeri cursu ex Moscovia Bielooserum contendisse: superatoque Volga fluvio, reliquum itineris, quod omnia ibi nivibus glacieque oppleta essent, vehiculis confecisse, Et quamquam longior ibi hyems sit, fruges tamen eo, quo in Moscovia, tempore et maturescunt, et colliguntur. A lacu Bieloosero, intra teli jactum, est alius lacus sulphur proferens: quod fluvius quidam ex eo manans, seu spumas supernatantes, affatim secum defert. Inscitia tamen populi, ejus ibi nullus usus est.

Uglicz civitas cum castro, ad littus Volgae sita est: distatque a Moscovia viginti quatuor a Jaroslaw triginta, a Tver quadraginta miliaribus. Caeterum haec praedicta castra sunt in meridionali Volgae ripa, civitas vero ex utraque parte.

Chloppigrod locus, in quem Novogardensium servos confugisse supra dixi, duobus miliaribus distat ab Uglicz. Haud procul inde castrum nunc demolitum conspicitur, ad fluvium Mologa, qui ex Novogardiae magnae ditione octoginta miliaribus fluens, Volgam ingreditur: in cujus ostiis est ejusdem nominis civitas et castrum, a quo duobus miliaribus in ejusdem fluminis ripa Chloppigrod ecclesia tantum sita est. Eo loci nundinae in toto Mosci dominio, quarum etiam alias memini, sunt frequentissimae; eo etenim praeter Suetenses, Livonienses, atque Moscovitas, Tartari, aliaeque quam plurimae gentes, ex Orientalibus Septentrionalibusque partibus confluunt, quae rerum tantum permutatione utuntur. Rarus enim, ac ferme nullus apud has gentes est auri, argentive usus. Vestes factas, acus, cultellos, coclearia, secures, aliaque ejusmodi, ut plurimum pellibus permutant.

Pereaslaw civitas et castrum, a Septentrione aliquantum vergens in Orientem, viginti quatuor miliaribus abest a Moscovia: sita autem est ad lacum, in quo, ut in insula Solovki, Selgi pisciculi, quorum supra memini, capiuntur. Ager satis fertilis est, et copiosus, in quo perceptis frugibus, Princeps venatione tempus fallere solet. Est in eodem agro lacus, ex quo sal decoquitur. Per hanc civitatem proficiscuntur, quibus Novogardiam inferiorem, Castroma, Jaroslaw, et Uglicz eundum est. In his partibus vera itinerum ratio propter crebras paludes et sylvas haberi non potest. Est etiam ibi Nerel fluvius, ex lacu quodam profluens, qui supra Uglicz Volgam influit.

Rostow civitas et castrum, Archiepiscopalis sedes, cum Bieloosero et Murom, inter praecipuos et antiquiores Russiae principatus, post Novogardiam magnam habetur. Eo ex Moscovia, recta per Pereaslaw itur, a qua decem miliaribus distat. Sita est ad lacum, ex quo Cotoroa fluvius, qui Jaroslaw praeterlabitur, emergit, Volgamque influit. Soli natura fertilis est, piscibus in primis ac sale abundans. Regio haec olim secundogenitis magnorum Ducum Russiae propria erat: quorum posteri novissime per Joannem Basilii patrem ea depulsi, exutique sunt.

Jaroslaw civitas et castrum ad ripam Volgae, distat a Rostow duodecim mil. recta itinere ex Moscovia sumpto, Regio satis fertilis est, ea praesertim parte, qua vergit ad Volgam: quae etiam, quemadmodum Rostow, secundogenitorum Principum erat: quas monarcha ipse vi oppressit. Et quanquam provinciae Duces, quos Knesos appellant, adhuc supersint: titulum tamen Princeps, Knesis, velut subditis regione concessa, sibi usurpat. Tres autem Knesi secundo genitorum posteri, quos Rutheni Jaroslavski appellant, eam regionem possident. Primus est Basilius, is qui nos ex hospitio ad Principem duxit, et reduxit. Alter est Simeon Federowicz, a Kurba patrimonio suo Kurbski dictus, homo senex, sobrietate singulari, ac ipsa vitae rigiditate, qua ab ineunte aetate usus est, valde exhaustus multis enim annis esu carnis abstinuit: piscibus quo-

que Solis, Martis et Saturni tantum diebus vescebatur: Lunae vero, Mercurii et Veneris, ab eisdem jejunii tempore abstinebat; hunc magnus Dux aliquando per Permiam, in Jugariam, ad longinquas gentes debellandas, cum exercitu supremum Imperatorem mittebat; qui bonam ejus itineris partem, propter nivis magnitudinem, pedes confecit: quibus dissolutis, reliquum itineris navigiis peregit, et montem Peczoram transgressus. Ultimus est Joannes cognomento Possetzen, qui Principis sui nomine Oratorem apud Carolum Caesarem in Hispaniis agebat, et nobiscum reversus est: qui adeo pauper erat, ut vestes, et Kolpak (quod capitis tegumentum est) aliunde (quod certo scimus) pro conficiendo itinere commodato sumeret. Quare multum errasse videtur, qui scripsit, hunc Principi suo in quacunque necessitate triginta milia equitum ex ditione, seu patrimonio suo mittere posse.

Vologda provincia, civitas et castrum in qua Episcopi Permiae sedem quidem suam, sed sine imperio habent, ab ejusdem nominis fluvio nomen accepere, sita est inter Orientem et Septentrionem, ad quam ex Moscovia per Jaroslaw itur. Abest autem a Jaroslaw quinquaginta miliaribus Ger. a Bieloosero fere quadraginta. Regio tota palustris et sylvestris est, unde fit, ut exactam itineris rationem propter crebras paludes et fluviorum anfractus, hoc quoque in loco viatores observare non possint. Quo enim magis progrediare hoc plures et inviae paludes, fluvii ac sylvae occurrunt. Porro Vologda fluvius in septentrionem, civitatem praeterlabitur: cui Suchona fluvius ex lacu cui Konski nomen est, emergens, octo miliaribus infra civitatem jungitur, nomenque Suchonae retinet, atque inter Septentrionem et Orientem labitur. Vologda provincia olim sub ditione Novogardiae magnae erat: quae cum castrum natura loci firmum habeat, ajunt Principem partem thesauri sui illic reponere solere. Eo anno quo nos Moscoviae eramus, tanta illic erat annonae caritas, ut unus quo ipsi utuntur frumenti modius, 14 dengis venderetur: qui alioqui in Moscovia 4, 5, aut sex dengis emi solet.

Vaga fluvius piscosus, inter Bieloosero et Vologdam, in paludibus densissimisque sylvis oritur, ac Dvinam fluvium influit. Fluvii accolae, quod danis usu fere careant, venatione vivunt, Capiuntur autem ibi vulpes nigrae, et coloris cinericei. Porro compendiario itinere inde ad provinciam et fluvium Dvina pervenitur,

Ustjug provincia, a civitate et castro, quae ad fluvium Suchona sita sunt, nomen accepit a Vologda abest centum miliaribus, a Bieloosero centum quadraginta. Haec prius ad ostia fluvii Jug, qui ex Meridie in Septentrionem fluit, sita erat. Postea propter loci commoditatem, ad dimidium fere miliare supra ostia posita est, vetusque nomen adhuc retinet. Nam Ruthenis Ustie ostium est: unde Ustjug, quasi ostium Jug dicitur. Haec provincia olim subjecta erat Novogardiae magnae, in qua rarus et propemodum nullus panis usus: piscibus et feris pro cibo utuntur. Sal ex Dvina habent. Idioma quoque proprium, quamvis Ruthenico magis utuntur. Zibellinorum ibi pelles nec multae, nec admodum excellentes: aliarum tamen ferarum pellibus abundant, vulpinis praesertim nigris.

Dvina provincia et fluvius ab Jug et Suchona fluviorum confluxu Dvinae nomen accepit, nam Dvina Ruthenis duo, vel bini sonat. Is fluvius emensis centum miliaribus Oceanum Septentrionalem, qua Suetiam et Nordvegiam alluit, atque a Terra incognita Engroneland dividit, ingreditur. Haec provincia in ipso septentrione sita, olim Novogardensium ditionis erat. Numerantur autem a Moscovia ad Dvinae ostia trecenta milliaria: quamvis ut antea dixi, in regionibus quae trans Volgam sunt, propter crebras paludes, fluvios, ac vastas sylvas, itineris ratio observari non potest: conjectura tamen ducimur, ut vix ducenta miliaria esse putemus; quandoquidem ex Moscovia in Vologdam, ex Vologda in Ustjug, in Orientem aliquantulum: ex Ustjug postremo per Dvinam fluvium recta in Septentrionem pervenitur. Haec provincia, praeter Cholmogor castrum, et Dvinam civitatem, quae inter fontes et ostia in medio propemodum sita est, castrumque Pinega in ipsis Dvinae ostiis situm, oppidis et castris caret. Pagos tamen conplures habere dicitur, qui propter terrae sterilitatem longe lateque distant. Victum hi ex piscibus, feris, ferarumque pellibus quaerunt, quibus omnis generis abundant. In maritimis hujus regionis locis, ursos albos, et eos pro majori parte in mari degentes reperiri ajunt: quorum pelles in Moscoviam saepius deferuntur. Ego binas mecum, prima mea in Moscoviam legatione, reportavi. Regio haec sale abundat.

ITINERARIUM AD PECZORAM,

JUGARIAM, ET OBIUSQUE FLUVIUM.

Principis Moscoviae ditio longe in Orientem, et aliquanto in Septentrionem, ad loca quae sequuntur, protenditur: super qua re scriptum quoddam, quo ejus itineris ratio continabatur, lingua Ruthenica mihi oblatum fuit, quod et transtuli, et hic certa ratione subjunxi. Quanquam qui ex Moscovia eo proficiscuntur, ab Ustjug et Dvina, per Permiam, usitato magis et conpendiario itinere utuntur. A Moscovia ad Vologdam quingenta verst numerantur, a Vologda ad Ustjug dextrorsum secundo fluvio, et Suchona, cui jungitur, descendendo, sunt quingenta verst, quibus sub Streltze oppido duobus verst, sub Ustjug conjungitur fluvio Jug, qui fluit ex Meridie: a cujus ostiis usque ad fontes, ultra quingenta verst computantur. Caeterum Suchona et Jug postquam confluxerint, amissis prioribus nominibus, Dvinae nomen assumunt. Per Dvinam deinceps quingenta verst ad Cholmogor pervenitur: a quo infra itinere sex dierum, Dvina sex ostiis Oceanum ingreditur. Atque hujus itineris maxima pars navigatione constat, nam itinere terrestri a Vologda usque adCholmogor, trajectoVaga, sunt mille verst. Haud procul a Cholmogor, Pinega fluvium ducenta verst, pervenitur, ubi itinere dimidii verst. naves in fluvium Kulvio transferuntur. Kulvio vero fluvius ex ejusdem nominis lacu in Septentrione oritur, a cujus fontibus iter sex dierum est, usque ad ostia, ubi Oceanum ingreditur. Navigatione secundum dexterum littus maris, sequentes possessiones praeterleguntur: Stanovische, Calunczscho, et Apnu. Circumnavigataque Chorogoski Nos promontorio, et Stanovische, Cameneck et Tolstik, tandem in fluvium Mesen, quo sex dierum itinere ad ejusdem nominis pagum in ostiis fluvii Piesza situm pervenitur, per quem rursus a sinistra Orientem aestivalem versus ascendendo, trium hebdomadarum itinere Piescoja fluvius occurrit. Unde translatis per quinque verst, in duos lacus navibus, geminae patent viae: quarum altera, parte sinistra in fluvium Rubicho, per quem in fluvium Czircho pervenitur, ducit. Alii via altera et breviore, ex lacu naves recta in Czircho deferunt: a quo nisi tempestate detineantur, trium hebdomadarum spacio in fluvium, ostiaque Czilme, magnum Peczora fluvium, qui eo loci duarum verst latitudine extenditur, influentem deveniunt: quo delapsi, sex dierum itineret ad oppidum et castrum Pustoosero, circa quod Peczora sex ostiis Oceanum ingreditur, pervenitur. Hujus loci accolae, simplici ingenio homines, anno Domini 1418 primum baptismum susceperunt. A Czilmae ostiis, usque ad ostia fluvii Ussa, per Peczoram eundo est iter unius mensis. Ussa autem fontes suos habet in monte Pojas zemnoj, qui ab ortu aestivali ad laevam est, fluitque ex ingenti ejusdem montis saxo, quod Camen Bolschoj vocant. Ab Ussae fontibus, usque ad ejus ostia, ultra mille verst numerantur. Porro Peczora a Meridionali hac hyemali parte fluit, a quo ex Ussae ostiis ascendendo, usque ad ostia Sczuchogora fluvii, est iter trium hebdomadarum. Qui hoc itinerarium conscripserant, dicebant, inter Sczuchogore et Poczscheriema fluviorum ostia se quievisse: atque ad vicinum castrum Strupili, quod ad littora Ruthenica in montibus ad dextram situm est, comeatum, quem ex Russia secum portaverant, deposuisse. Ultra Peczora et Sczuchogora fluvios ad montem Camenijpojas, item mare, insulas vicinas, castrumque Pustoosero, variae et innumerae gentes sunt, quae uno ac communi nomine Samojed (quasi diceres se ipsos commedentes) nuncupantur. Apud hos magnus proventus avium, diversorumque animalium, ut sunt zibellini, martes, castores, hermelli, aspreoli, et in Oceano Mors animal, de quo supra, praeterea vess. Item albi ursi, lupi lepores, equivoduani, cete, piscisque nomine Semsi, aliique quamplurimi. Hae vero gentes in Moscoviam non veniunt: sunt enim ferae, quae aliorum hominum coetum, vitaeque societatem refugiunt. Ab Sczuchogorae ostiis adverso flumine usque ad Pojassa, Artavische, Cameni, majoremque Pojassa, iter trium hebdomadarum. Porro ad montem Camen trium dierum ascensus est, a quo descendendo ad fluvium Artavischa, inde ad Sibut fluvium, a que castrum Lepin, a Lepin ad Sossam fluvium pervenitur. Hujus fluvii accolae Vogoliczi nuncupantur. Sossa autem a dexteris relicto ad fluvium Obi, qui oritur ex Kitajsko lacu, pervenitur: quem vix uno die et celeri cursu trajecerunt, adeo vasta hujus fluvii latitudo est, ut ad octoginta fere verst extendatur. Hunc quoque Voguliczi et Ugriczi gentes accolunt. Ab Obea castello secundum Obi fluvium ascendendo, usque ad Irtische fluvium, in quem Sossa ingreditur, ostia, est trium mensium iter. In his locis duo castra sunt, Jerom et Tumen,

quibus praesunt domini Knesi Juhorski, magno Duci Mosco (ut ajunt) vectigales. Multa ibi animalia pellesque quamplurimae.

Ab Irtische fluvii ostiis ad castrum Grustina, duorum mensium iter: a quo ad lacum Kitaj, per Obi fluvium, quem fontes suos in hoc lacu habere dixi, est plus quam trium mensium iter. Ab hoc lacu plurimi homines nigri, communis sermonis expertes, veniunt: merces varias. in primis autem uniones, lapides preciosos, secum adferentes, quas populi Grustinci et Serponovci mercantur; hi a castro Serponow Lucomorjae ultra Obi fluvium in montibus sitae nomen habent. Lucomorjae autem hominibus mirabile quiddam ac incredibile, et fabulae persimile ajunt accidere, quos in singulos annos, nempe 27 die Novembris, quae apud Ruthenos S. Georgio sacra est, mori ajunt: ac vere insequenti, maxime ad 24 Aprilis, ranarum instar, denuo reviviscere. Cum his quoque Grustinci et Serponovci populi nova, et alias inconsueta habent commercia. Cum enim statum tempus moriendi, seu dormiendi ipsis imminet, merces certo loco deponunt, quas Grustinci et Serponvci, relictis suis interim aequa commutatione mercibus, auferunt: eas illi redivivi, si iniquiore aestimatione abductas esse viderint, rursus repetunt: unde lites plurimae ac bella inter eos oriuntur. Ab Obi fluvio, parte sinistra descendendo, sunt Calami populi, qui ab Obiova et Pogosa eo commigrarunt. Infra Obi ad Auream anum, ubi Obi Oceanum ingreditur, fluvii sunt, Sossa, Beresva, et Danadim, qui omnes ex monte Camen, Bolschega, Pojassa, scopulisque conjunctis oriuntur. Ab his fluminibus quaecunque ad Auream anum usque gentes habitant, vectigales dicuntur Principi Moscoviae.

Zlata baba, id est Aurea anus, idolum est, ad Obi ostia, in provincia Obdora, in ulteriori ripa situm. Secundum Obi littora, vicinisque circum fluminibus multa passim castra sita sunt, quorum domini omnes Principi Moscoviae (ut ferunt) subjiciuntur. Narrant, seu, ut verius dicam, fabulantur, hoc idolum Auream anum statuam esse, in formam cujusdam anus, quae filium in gremio teneat: atque ibi jam denuo alterum cerni infantem, quem ejus nepotem esse ajunt. Praeterea instrumenta quaedam ibi posuisse, quae perpetuum sonum in modum tubarum edant. Quod si ita est, equidem ventorum vehementi et perpetuo in ea instrummenta flatu fieri puto.

Cossin fluvius ex montibus Lucomorjae delabitur, in hujus ostiis Cossin castrum est, quod olim Kneseventza, nunc vero illius filii possident. Eo a Cossin magni fluvii fontibus, est iter duorum mensium. Porro ex ejusdem fluvii fontibus alter fluvius Cassima oritur, emansaque Lucomorja in magnum fluvium Tachnin influit: ultra quem prodigiosae formae homines habitare dicuntur, quorum alii ferarum more, toto corpore pilis horrent: alii caninis captibus, alii prorsus sine collo pectus pro capite habent, longasque sine pedibus manus. Est et in Tachnin fluvio piscis quidam, capite, olulis, naso, ore, manibus, pedibus, aliisque humana prorsus forma, nulla tamen voce: qui, ut alii pisces, suave ex se praebet obsonium.

Hactenus, quaecunque retuli, ex oblato Itinerario Ruthenico, a me ad verbum traducta sunt: in quibus et si fabulosa quaedam, vixque credibilia esse videantur, veluti de homibus mutis, morientibus et reviviscentibus, Aurea anu, monstrosis hominum formis, pisceque humana effigie: de quibus etsi ipse quoque diligenter investigaverim, nihil tamen certi a quopiam, qui ea oculis suis vidisset (quamvis omnium fama rem ita se habere praedicarent) cognoscere potui: tamen ut aliis ampliorem harum rerum praeberem investigandi occasionem, nolui quicquam ohmittere; unde et locorum vocabulis iisdem, quibus a Ruthenis nuncupantur, usus sum.

Nos, Ruthenis nasus dicitur: quo nomine promontoria ad nasi similitudinem in mare prominentia, vulgo appellant.

Montes circa Peczoram fluvium Zemnoj pojas, id est Cingulus mundi vel terrae vocantur. Pojas enim Ruthenis cingulum significat. Lacus Kitaj: a quo magnus Chan de Chathaia, quem Mosci Czar Kitajski appellant, nomen habet. Chan autem Tartaris regem sonat.

Lucomorjae loca maritima sylvestria sunt, quae ab incolis sine ullis aedibus habitantur. Quamvis autem Itinerarii auctor plurimas Lucomorjae gentes principi Moscoviae subjectas esse referebat: tamen cum in propinquo Regnum Tumen sit, cujus princeps Tartarus est, et vernacula eorum lingua Tumenski Czar, id est Rex in Tumen appellatur, magnaque damna haud ita pridem principi Moscoviae intulit: verisimile est, propter viciniam has gentes ipsi potius subjectas esse.

Ad Peczoram fluvium, cuius in Itinerario mentio fit, civitas et castrum Papin, seu Papinowgorod situm est: hujus accolae Papini, qui

diversum a Ruthenico idioma habent, nuncupantur. Ultra hunc fluvium altissimi montes ad ripas usque protenduntur, quorum vertices ob continuos ventorum flatus omni prorsus materia gramineque fere carent; hi etsi variis in locis varia habeant nomina, communiter tamen Cingulum mundi vocantur. In his montibus nidificant Gerofalcones, de quibus infra, cum de Principis venatione verba facturus sum. Crescunt etiam illic arbores cedri: circa quas nigerrimi Zebelli reperiuntur. Atque in Principis Moscoviae ditione hi montes soli visuntur, qui veteribus Riphaei forte, vel Hyperborei montes visi sunt: et quod perpetuis nivibus ac glacie rigeant, transirique facile non possint, Engroneland provinciam incognitam faciunt. Basilius Joannis filius Moscoviae dux, aliquando ad exploranda ultra hos montes loca, gentesque debellandas, duos Praefectos ex suis per Permiam et Peczoram miserat, Simeonem Pheodorovicz Kurbski a patrimonio suo ita nuncupatum, ex Jaroslavski genere oriundum: et Knes Petrum Uschatoj; quorum Kurbski me in Moscovia existente, adhuc in vivis erat: mihique de hac re percontanti, decem et septem in ascendendo monte dies se consumpsisse dicebat: neque tamen montis verticem, qui patrio nomine Stolp, hoc est columna nuncupatur, superare potuisse. Extenditur mons ille in Oceanum, usque ad ostia Dvinae et Peczora fluviorum. Et haec de Itinerario satis.

AD PRINCIPATUS MOSCOVIAE REDEO.

Susdali principatus, cum ejusdem nominis castro et civitate, in qua sedes Episcopalis est, inter Rostow et Volodimeriam sita est. Quo tempore Mosci imperii sedes Volodimeria erat, inter praecipuos hic principatus numerabatur, ac reliquarum adjacentium urbium metropolis erat. Crescente post imperio ejus, sede Moscovium translata, Principum secundogenitis est attributus: quorum tandem posteri, ex quibus Basilius Schujski cum nepote ex fratre (qui dum nos Moscoviae essemus, adhuc vivebant) per Joannem Basilii eo sunt exuti. Insigne in ea urbe Vestalium monasterium est, in quo Solomea a Basilio repudiata, erat inclusa. Inter omnes Principis Moscoviae principatus ac provincias, ubertate soli, rerumque omnium copia, Rezan primas sibi vindicat: secundum hanc sunt, Jaroslaw, Rostow, Pereaslaw, Susdali, Volodimeria: quae fertilitate terrae, proxime accedunt.

Castromowgorod civitas cum castro, in Volgae littore ad orientem aestivalem viginti fere miliaribus abest ab Jaroslaw, Novogardia inferiori circiter quadraginta. Fluvius, a quo civitas nomen habet, ibi Volgam influit.

Galicz alius principatus cum civitate et castro, ex Moscovia in Orientem per Castromowgorod euntibus occurrit.

Viatka provincia ultra Kamam fluvium, in Orientem aestivalem centum quinquaginta fere miliaribus abest a Moscovia: ad quam itinere breviore quidem, sed difficiliore, per Castromowgorod et Galicz pervenitur; nam praeter paludes ac nemora, quae inter Galicz et Viatkam sunt, iterque impediunt, Czeremissae populi passim ibi vagantes latrocinantur. Quare fit, ut itinere per Vologdam et Ustjug longiore, sed faciliore tutioreque eo proficiscantur. Distat aut Viatka ab Ustjug centum viginti miliaribus, a Cazan sexaginta. Regioni ejusdem nominis fluvius nomen dedit, in cujus littore sunt Chlinova, Orlo, et Slovoda. Et Orlo quidem quatuor miliaribus est infra Chlinovam. Dein sex miliaribus Occidentem versus descendendo, Slovoda. Cotelnicz autem octo a Chlinova miliaribus, ad Reciczan fluvium, qui ex Oriente fluens inter Chlinova et Orlo, in Viatkam exoneratur. Regio palustris et sterilis est, servorum fugitivorum velut asylum quoddam: melle, feris, piscibus, aspreolisque abundans. Haec olim Tartaricae ditionis erat, adeo ut adhuc hodie ultra citraque Viatkam, maxime in ostiis quibus Kamam fluvium ingreditur, Tartari imperent. Itinera illic computantur per Czunkhas. Czunkhas autem continet quinque verst. Kama fluvius exoneratur in Volgam duodecim miliaribus infra Cazan; huic fluvio adjacet Sibir provincia.

Permia magna et ampla provincia, a Moscovia ducentis quinquaginta (seu, ut quidam volunt, trecentis) miliaribus recta inter Orientem et Septentrionem distat. Civitatem ejusdem nominis ad Vischora fluvium habet, qui decem miliaribus infra Kamam influit. Eo propter crebras paludes et fluvios, terrestri itinere vix, nisi hyeme, pervenitur: aestate vero per Vologdam, Ustjug, Viczegdaque fluvium, qui duodecim ab Ustjug miliaribus Dvinam influit, navigiis iter hoc facilius conficitur. Caeterum

qui ex Permia in Ustjug proficiscuntur, iis adverso Vischora navigandum est: emensisque aliquot fluviis, navibusque terra quandoque in alios fluvios translatis, ad Ustjug tandem trecentis ab Permia miliaribus deveniunt. Rarissimus in ea provincia panis usus: loco tributi equos et pelles quotannis Principi pendunt. Idioma proprium habent: characteres item proprios, quos Stephanus episcopus, qui eos in fide Christi vacillantes confirmarat (nam antea in fide adhuc infantes, episcopum quendam idem attentantem excoriaverant) primus adinvenit. Hic Stephanus postea Demetrio Joannis filio imperante, apud Ruthenos in numerum deorum relatus est. Supersunt adhuc ex iis in sylvis passim plures idololatrae, quos monachi et heremitae eo proficiscentes, non cessant ab errore vanoque cultu revocare. Hyeme in Artach fere, quemadmodum in plurimis Russiae locis, iter faciunt; sunt autem Artach, ligneae quaedam et oblongae soleae, sex ferme palmarum longitudine, quibus in pedes inductis feruntur, magnaque celeritate itinera conficiunt. Canibus, quos in hunc usum magnos habent, pro jumentis utuntur, quibus sarcinas, quemadmodum infra de cervis dicetur, vehiculis circumvehunt. Ajunt eam provinciam Orientem versus, Tartarorum provinciae quae Tumen dicitur, esse conterminam.

Jugariae provinciae situs ex supradictis patet. Rutheni per aspirationem Juhra proferunt, et populos Juhrici vocant. Haec est Juharia, ex qua olim Hungari progressi. Pannoniam occuparunt, Attilaque duce multas Europae provincias debellarunt. Quo nomine Moscovitae multum gloriantur, quod eorum subditi magnam Europae partem olim sint depopulati. Referebat Georgius parvus dictus, natione Graecus, in priori mea legatione inter tractatus volens jus Principis sui deducere ad magnum Ducatum Lithuaniae, regnum Poloniae, etc. Juharos subditos magni Ducis Moscoviae extitisse, et ad paludes Maeotidis consedisse: deinde Pannoniam ad Danubium, et inde nomen Hungariae accepisse: demum Moraviam, ex fluvio sic nominatam: et Poloniam a Polle, quod est planicies, occupasse: de fratris Attilae nomine Budam nominasse. Relata saltem volui referre. Ajunt Juharos in hunc diem eodem cum Hungaris idiomate uti; quod an verum sit, nescio. Nam etsi diligenter inquisierim, neminem tamen ejus regionis hominem habere potui, quo cum famulus meus linguae Hungaricae peritus colloqui potuisset. Hi quoque pelles pro tributo Principi pendunt. Quamvis uniones gemmaeque illinc in Moscoviam afferantur, non tamen in eorum Oceano colliguntur, sed aliunde, praecipue vero a littoribus Oceani, ostiis Dvinae vicinis, afferuntur.

Sibir provincia Permiam et Viatkam contingit, quae an castra et civitates aliquas habeat, compertum non habeo. In hac oritur Jaik fluvius, qui in mare Caspium exoneratur. Regionem propter viciniam Tartarorum desertam, aut si qua parte colitur, a Tartaro Schichmamaj occupatam esse ajunt. Hujus indigenae proprio idiomate utuntur; quaestum faciunt maxime ex asprcolorum pellibus, quae aliarum provinciarum asprcolos magnitudine et pulchritudine excellunt: quarum tamen copiam in Moscovia tum nullam habere potuimus.

Czeremissae populi sub Novogardia inferiore in sylvis habitant; propriam hi linguam habent, Mahumetique dogma sequuntur. Regi Cazanensi nunc parent, quamvis maxima eorum pars duci Moscoviae olim tributaria esset: unde subditis Moscoviae adhuc annumerantur. Adduxerat inde Moscoviam Princeps illorum multos, defectionis crimine suspectos: quos ibi vidimus. Hi autem cum ad fines Lithuaniam versus missi fuissent, tandem in varias partes dilapsi sunt. Haec gens a Viatka et Vologda, ad fluvium Kamam usque, longe lateque sine ullis aedibus habitant. Omnes tam viri quam foeminae cursu sunt velocissimi, sagittarii porro peritissimi omnes, arcu nunquam e manibus deposito: quo adeo oblectatur, ut etiam filiis cibum non praebeant, nisi praefixum scopum sagitta feriant.

Duobus miliaribus a Novogardia inferiore plurimae erant domus ad civitatis oppidique similitudinem, ubi sal decoquebatur Hac paucos ante annos a Tartaris exustae, Principis jussu restitutae sunt.

Mordva populi ad Volgam sunt, infra Novogardiam inferiorem in littore Meridionali, Czeremissis, nisi quod frequentiores domos habent, per omnia similes. Atque hic nostrae digressionis, Moscique imperii terminus esto.

Nunc de vicinis ac conterminis populis certa quaedam subjungam, eodem quo ex Moscovia egressus sum ordine in Orientem servato. Hac autem parte Tartari Cazanenses primi occurrunt: de quibus, antequam ad peculiaria ipsorum perveniam, in genere quaedam referenda sunt.

DE TARTARIS.

De Tartaris, corumque origine, praeter ea quae in Annalibus Polonorum, et duobus de Sarmatiis libellis continentur, multi passim multa scripsere: quae hoc loco repetere, magis taediosum quam utile esset. Quae autem ipse in Ruthenorum annalibus, multorumque hominum relatione cognovi, paucis adscribenda censui. Ajunt Moabitenos populos, qui postea Tartari dicti sunt, homines lingua, moribus, habituque a reliquorum hominum ritu consuetudineque dissidentes, ad fluvium Calka pervenisse: qui unde venissent, que religionis dogmate uterentur, omnibus ignotum fuisse. Quanquam a quibusdam Taurimeni, ab aliis Piczenegi, aliis alio nomine appellarentur. Methodius Patanczki episcopus, ex Jeutriskio deser tis inter Septentrionem et Orientem eos processisse dicit: causamque migrationis talem refert. Gedeonem quendam, primi nominis virum, terrorem ipsis de fine mundi, qaem imminere dicebat, quandoque injecisse: cujus oratione inducti, ne amplissimae orbis opes cum mundo simul interirent, innumera cum multitudine ad spoliandas provincias exivisse: et quicquid ab Oriente ad Euphratem, sinumque Persicum continetur, crudeliter diripuisse, atque ita provinciis passim vastatis, Polovtzos gentes, quae adjunctis sibi Ruthenorum auxiliaribus copiis, solae occurrere ausae erant, ad fluvium Calka profligasse: anno mundi 6533. Quo loco autorem libelli de duabus Sarmatiis, de Polovtzis populis, quas venatores interpretatur, errasse clarum est. Polovtzi enim campestres dicuntur; nam Polle, campus est: Lovetz et Lovtzi, venatores; adjuncta autem tzi, vel ksi syllaba, non mutat significationem: neque enim ab ultimis, sed primis syllabis significatio deducenda est. Et quod ejusmodi Ruthenorum dictionibus syllaba generalis ski adjici solet, ea res homini imposuit: atque ita Polovtzi, campestres, et non venatores interpretari oportet. Polovtzos Rutheni Gotthos fuisse perhibent: quorum tamen sententiae non accedo. Qui Tartaros describere velit, multas nationes describat necesse est. Nam ex sola secta hoc nomen habent: et diversae nationes sunt, longe ab invicem distantes. Atqui ad institutum redeo. Bathij Tartarorum rex magna manu a meridie in Septentrionem egressus, Bulgariam, quae ad Volgam infra Cazan est, occupavit, Anno dein sequenti, qui erat 6745, secutus victoriam, in Moscoviam usque pervenit, urbem Regiam aliquandiu obsessam per deditionem tandem accepit: sed fide quam dederat, non servata, omnibus caesis, ultra progressus, vicinas provincias, Volodimeriam, Pereaslaw, Rostow, Susdali, compluraque castra et oppida, caesis, aut in servitutem abductis inhabitatoribus, exussit: Georgium magnum Ducem instructe exercitu sibi occurrentem profligavit, et occidit: Basilium item Constantini, captivum secum abduxit, intermitque; quae omnia, ut supra dictum est, anno mundi 6745. gesta sunt. Ab eo tempore omnes fere Russiae principes, a Tartaris inaugurabantur, illisque parebant, usque ad Vitoldum magnum Lithuaniae Ducem qui provincias suas, et quae in Russia occupaverat, a Tartarorum armis fortiter defendit, vicinisque omnibus terrori fuit. Magni autem duces Volodimeriae et Moscoviae, usque ad modernum Basilium Ducem, semper in praestita semel Tartarorum Principum fide et obedientia permanserunt. Hunc Bathij, annales referunt, ab Vlaslaw Hungarorum rege, qui post baptismum Vladislaus dictus, inque divorum numerum relatus est, occisum fuisse in Hungaria; nam cum regis sororem, quam in regni depopulatione forte nactus fuerat, secum abduxisset, rexque et sororis pietate, et indignitate rei commotus hunc insecutus fuisset: impetuque in Bathij, facto, cum soror arreptis armis, adultero contra fratrem auxilio esset: iratus rex, sororem una cum Bathij adultero interfecit. Haec gesta sunt anno mundi 6745

Asbek ipsi Bathij in imperio successit, moriturque anno mundi 6834. cui filius Czanabek suffectus est: qui fratribus suis, ut solus sine metu regnaret, occisis, moritur onno 6865. Hunc Berdebek secutus, que fratribus duodecim pariter occisis, obiit 6867. Post quem Alculpa a Naruss quodam regulo, cum liberis statim ab initio imperio occisus, non ultra mensem imperavit. Ad hunc regnum jam possidentem, omnes Principes Russiae convenerunt imperandique in sua quisque provincia potestate impetrata, abierunt, Occiditur anno 6868. Cui Chidir in regno succedens, a filio Temerchoscha occisus est: qui regno per scelus parto, vix septem diebus potitur. Etenim a Temnik Mamaj ejectus, cum ultra Volgam fugisset, ab insequentibus militibus occisus est, anno 6869. Post hos Tachtamisch imperium adeptus, anno mundi 6890, cum exercitu 26 Augusti egressus.

Moscoviam ferro ignique vastavit. Is a Temirkutlu profligatus, ad Vitoldum magnum Lithvaniae ducem profugit. Temirkutlu porro regno Sarai anno mundi 6906 praefuit, moritur 6909. Cui Schatibek filius in imperio successit; post quem Temirassak, cum exercitum maximum in Rezan, ad depopulandam Moscoviam duxisset, tantum terrorem principibus Moscoviae injecit, ut desperata victoria abjectis armis, ad divorum tantum auxilium confugerent. In Volodimeriam statim pro imagine quadam divae Mariae Virginis, quae multis miraculis editis ibi celebris erat, mittunt: quae cum in Moscoviam duceretur, Princeps omni cum multitudine honorifice illi ob viam procedit, eaque primum ut hostem averteret humilime implorata, maxima veneratione ac reverentia in civitatem deducit; quo cultu se impetrasse dicunt, quod Tartari ultra Rezan non fuerint progressi. In cujus rei perpetuam memoriam eo loci, ubi imago expectabatur, susceptaque fuit, templum exaedificatum est: diesque is quem Rutheni Stretenie, id est obviationis diem vocant, 26. Augusti quotannis solenniter celebratur. Acta sunt haec anno 6903.

Narrant Rutheni, hunc Temirassak obscuro genere natum, ex latrociniis ad tantum dignitatis gradum pervenisse, furemque in adolescentia egregium fuisse, indeque nomen acquisivisse. Et quod aliquando ovem furatus, deprehensusque a domino ovis, jactu lapidis vehementiore crus illi fractum fuisset: idque cum ferro quodam colligasset, a ferro et claudicatione nomen sibi inditum fuisse. Temir enim ferrum, Assak claudum significat. Is Constantinopolitanis a Turcis graviter obsessis, filium suum cum auxiliaribus copiis misit: qui profligatis Turcis, soluta obsidione, ad patrem victor reversus est, Anno 6909.

Tartari in hordas dividuntur, in quibus Savolhensis horda et celebritate et multitudine primas tenuit; nam reliquae hordae omnes ex ea originem traxisse dicuntur; horda autem illis conventum, seu multitudinem significat. Quamvis autem quaelibet horda peculiare nomen habeat, scilicet Savolhensium, Praecopensium, Nahaisensium, et aliae multae, quae omnes Mahometani sunt: Turcas tamen se vocari aegre ferunt, probrique loco ducunt, sed Besermani appellari gaudent: eoque nomine et Turci se appellari volunt. Ut autem varias longe lateque provincias Tartari incolunt, ita etiam moribus, ipsoque vitae genere non in omnibus conveniunt, homines statura mediocri, lata facie, obesa oculis intortis et concavis, sola barba horridi, caeterea rasi; insignores tantum viri crines contortos, eosque nigerrimos secundum aures habent, corpore valido, animo audaci: in Venerem, eamque praeposteram, putres; equis, aliisque animalibus quoquo modo interemptis suaviter vescuntur; demptis porcis, a quibus lege abstinent, inediae somnique adeo patientes, ut toto nonnunque quatriduo ea perferant, laboribus necessariis nihilominus intenti. Rursus aliquid forte ad vorandum nacti, supra modum se ingurgitant, eaque crapula priorem inediam quodammodo resarciunt, nihil reliqui facientes: atque ita cibo laboribusque obruti triduo, quatriduove perpetuo dormiunt; quos sic altum dormientes, Lithuani et Rutheni, in quorum regionem derepente irrunt, praedasque inde abigunt, insecuti, omni amoto metu passim sine exubiis, ordine, cibo, somnoque sepultos, opprimunt, incautos. Equitantibus porro si fames sitisque molesta fuerit, quibus insident equis, venas solent incidere, haustoque eorum sanguine famem pellunt, atque iumentis hoc prodesse putant. Et quoniam incertis omnes fere vagantur sedibus, stellarum, inprimis vero poli arctici, quem ipsi sua lingua Selesnikol, hoc est ferreum clavum vocant, aspectu cursum suum dirigere solent. Lacte equino in primis delectantur, quod eo homines et fortes et pingues fieri credunt. Herbis quam plurimis, praesertim iis quae circa Tanaim crescunt, vescuntur, sale paucissimi utuntur. Horum reges si quando suis commeatum distribuant, quadraginta hominibus vaccam unam aut equum dare solent: quibus mactatis, intestina praestantiores tantum sumunt, ac inter se dividunt; quae ad ignem eatenus calefacta, ut adhaerentia stercora decuti possint, abstergique, vorant. Non solum autem digitos pinguedine unctos, sed etiam cultrum lignumve; quo stercus detersum fuerat, suaviter ligunt, suguntque. Capita equorum, ut apud nos aprorum, in deliciis habentur, praestantioribusque tantum apponuntur. Equis cervice depressa, pusillisque, sed fortibus abundant, qui aeque inediam laboremque bene ferre possunt: ramisque et corticibus arborum, herbarumque radicibus, ungulis e terra exculsis, evulsisque aluntur. His ita ad laborem assuefactis, Tartari commodissime utuntur: ajuntque Mosci, perniciores hos sub Tartaris, quam sub aliis esse. Hoc genus equorum Pachmat vocant. Sellas, stapedesque ligneas habent,

nisi si quas alias a vicinis Christianis rapuerint, aut emerint. Et ne equorum dorsa atterantur, gramine, seu arborum foliis eas suffulciunt. Flumina transnatant: qui si forte fugientes insequentium hostium vim extimuerint, sellis, vestibus, aliisque impedimentis omnibus abjectis, armis tantum retentis, effusissime fugiunt. Porro arma illorum sunt, arcus et sagitta: framea apud eos rara. Pugnam cum hostibus eminus audacissime ineunt: in qua tamen non diu perseverant, sed simulata fuga, hostibus insequentibus, occasione data primum in eos a tergo tela torquent: dein conversis derepente equis, in dissipatos hostium ordines denuo impetum faciunt. Cum in patentibus campis pugnandum est, hoc est, hostemque intra teli jactum habent, non structa acie praelium ineunt, sed sinuoso agmine in gyrum, quo certior et liberior hostem jaculandi via pateat, circumferuntur. Estque euntium et redeuntium mirus quidam ordo; in quam quidem rem ductores, quos sequuntur, harum rerum peritos habent: qui si vel hostium telis icti succubuerint, aut forte metu perculsi, in ducendo ordine aberraverint, tanta totius exercitus fit confusione ut nec amplius in ordinem reduci, nec tela in hostem torquere possint. Hoc genus certaminis ipsa a rei similitudine choream appellant. In angustiis autem si forte decertandum est, nullus hujus strategematis est usus; atque ideo fugae se mandant: quoniam nec clypeo, nec lancea, nec galea muniti sunt, ut hostem in stataria pugna sustinere possint. In equitando hunc morem servant, ut contractis in sellam sedeant pedibus, quo facilius in utrumque latus se possint convertere: et si quid forte delapsum, de terraque tollendum fuerit, stapedibus innixi, nullo negotio tollunt, in quo adeo exercitati sunt, ut etiam currentibus celeriter equis ed efficiant. Hastis impetiti, in alterum latus ad declinandum ictum adversarii subito se demittunt, altera duntaxat manu pedeque equo adhaerentes. Dum vicinorum provincias infestant, quisque duos aut tres, pro opibus, equos secum ducit, ut uno scilicet defatigato, altero ternove uti possit: lassos interim manu ducunt. Frena levissima habent, flagellis pro calcaribus utuntur. Castratos tantum equos habent, quod tales arbitrantur plus laboris inediaeque ferre posse. Vestimentis iisdem tam viri quam foeminae utuntur, nec in cultu a viris quicquam differunt, nisi quod caput velo lineo tegunt, caligisque itidem lineis nautarum maritimorum instar utuntur. Eorum reginae dum procedunt in publicum, facies solent obtegere. Reliqua turba, quae in campis passim degit, vestes ex ovium pellibus confectas habent: quas non mutant, nisi longo usu prorsus attritae, laceraeque fuerint. Uno in loco non diu commorantur: rati gravem esse infelicitatem, diu in eodem loco haerere. Unde irati quandoque liberis, grave malum imprecantes, solent dicere: Ut eodem in loco perpetuo tanquam Christianus haereas, propriumque foetorem haurias; quare depastis uno in loco pascuis, cum armentis, uxoribus et liberis, quos in palustris secum circumferunt, alio migrant; quamvis hi qui in oppidis et urbibus degunt, aliam vivendi rationem sequantur. Si bello aliquo graviore implicantur, uxores, liberos, senesque in loca collocant tutiora; Justicia apud illos nulla; nam ut quisque re aliqua indiguerit, eam ab altero impune rapere potest. Si quis apud judicem de vi, illataque injuria conqueritur, reus non negat, sed ea re se carere non potuisse dicit; tum judex hujusmodi proferre solet: Sententiam si tu vicissem re aliqua indigueris, rape ab aliis. Sunt qui dicunt, eos non furari; an vero furentur, aliorum esto judicium: certe homines rapacissimi sunt, nempe pauperrimi ut qui alienis semper inhiant, aliorum pecora abigunt, homines spoliant, abducuntque, quos Turcis aliisque quibuscunque aut vendunt, aut redimendos concedunt, puellis tantum servatis. Civitates et castra raro oppugnant: villas, pagosque comburunt: adeoque de illatis damnis sibi placent, ut quo plures provincias desolaverint, hoc se regna sua ampliora reddidisse putent. Et cum quietis impatientissimi sint, mutuo se tamen non interimunt, nisi reges inter se dissideant. Si in dissensione aliqua quispiam occidatur, auctoresque sceleris capti fuerint, equis, armis, vestibus tantum ablatis, dimittuntur. Homicida porro, accepto vili equo et arcu, his verbis a judice dimittitur: I, et rem tuam cura. Auri argentique apud illos usus, extra mercatores, fere nullus: rerum tantum permutatione utuntur. Quod si quid pecuniae ex rebus venditis vicini corraserint, ea Moscoviae vestes alia que vitae necessaria emunt. Fines inter se (de campestribus Tartaris loquor) nullos habent. Erat aliquando a Moscis pinguis Tartarus quidam captus, cui cum Moscus dixisset, Unde tibi, canis, tantam pinguedo, cum non habeas quod edas? Cur non habeam, inquit Tartarus, quod edam, cum

tam vastam ab Ortu usque ad Occasum terram possideam: ex qua non ne affatim nutriri possum? tibi potius, qui tam parvam orbis portionem tenes, et quotidie pro illa contendis, deesse puto quod edas.

Cazan regnum, civitas et castrum ejusdem nominis, ad Volgam, in ulteriore fluminis ripa, septuaginta fere miliaribus Ger. infra Novogardiam inferiorem sita sunt: secundum Volgam, in Orientem et Meridiem desertis campis terminatur: ad Orientem autem aestivalem Tartaros, quos Schibanski et Kosacki vocant, conterminos habent. Hujus provinciae rex exercitum triginta milium habere potest, pedites praesertim, in quibus Czeremissae et Czubaschi sagittarii peritissimi sunt. Czubaschi autem, navigandi arie excellunt. Cazan urbs a Viatka principali castro sexaginta miliaribus Ger. abest. Porro Cazan Tartaris ollam cupream bullientem sonat. Cultiores hi Tartari reliquis sunt, ut pote qui et agros colant, in domibus degant, mercaturasque varias exerceant: quos Basilius Moscoviae princeps eo adegit, ut se sibi subjicerent, atque ejus arbitrio reges acciperent: quod illis partim ob opportunitatem fluviorum, qui ex Moscovia in Volgam influunt, partim ob mutua commercia, quibus illi carere non poterant, factu haud difficile fuit. Cazanensibus quondam rex erat Chelealek: qui cum relicta uxore Nursultan sine liberis decessisset. Abrahemin quidam ducta vidua regno potitur. Ex hac Abrahemin duos suscepit filios, Mahmedemin et Abdelatiw. Ex priore autem uxore, quae Batmassa soltan vocabatur, Alegam filium habuit. Is patre defuncto, ut primogenitus in regnum successit: cumque mandatis Mosci non ubique optemperaret, a Mosci consiliariis, quos ibi ut regis animum observarent, habebat, aliquando in convivio inebriatus, atque in vehiculum, ac si domum veheretur, positus, ea nocte ductus est Moscoviam versus, quem aliquandiu detentum, Princeps tandem in Vologdam misit, ubi reliquum aetatis peregit. Ejus autem matrem cum Abdelatiw et Mahmedemin fratribus, Bieloosero relegavit. Codaiculu unus ex Alegae fratribus baptisatus, nomen Petri accepit: cui post Basilius, modernus princeps sororem suam matrimonio junxit. Meniktair autem alter ex Alegae fratribus. in sua, quoad vixit, secta permansit: pluresque genuit liberos, qui post decessum patris cum matre omnes baptisati et mortui sunt: uno Theodoro, qui nobis in Moscovia existentibus adhuc supereat, excepto. Alega porro ita in Moscoviam abducto, Abdelatiw sufficitur: qui cum pari ratione, ut Alega, regno amotus fuisset, Mahmedemin ex Bieloosero emissum, Princeps in ejus locum substituit. Is regno usque ad annum Domini 1518 praefuit. Nursultan, quam Chelealek et Abrahemin regum uxorem esse dixi, post Alegae mortem Mendligero regi Praecopiensi nupsit. Haec deinde cum ex Mendligero prolem non haberet, priorumque filiorum desiderio teneretur, ad Abdelatiw venit in Moscoviam. Inde progressa, ad Machmedemin alterum filium in Cazan regnantem profecta est, anno Domini 1504. Cazanenses a Principe Moscoviae defecerunt. Eam defectionem cum multa bella secuta sint, varieque a Principibus, qui se in societatem hujus belli junxerant, diu utrinque pugnatum, neque in hunc usque diem finis bello impositus sit, altius hujus belli rationem repetere visum est. Cum Cazanensium defectio Basilio Moscoviae Principi innotuisset, rei indignitate et ulciscendi libidine motus, ingentem exercitum adjunctis tormentis bellicis in eos misit, Cazanenses, quibus pro vita et libertate cum Moscis pugnandum erat, audito terribili Principis in se apparatu, cum hostibus in pugna statăria se haud pares fore viderent, astu eos circumveniendos censuere. Quare collocatis palam contra hostem castris, optima copiarum suarum parte locis opportunis in insidias abdita, ipsi veluti terrore perculsi, relictis derepente castris, fugae se mandarunt. Mosci, qui non ita procul aberant, cognita Tartarorum fuga, solutis ordinibus, citato cursu in hostium castra irruunt; in quibus diripiendis dum occupati, rerumque suarum securi essent, Tartari cum Czeremissis sagittariis, ex insidiis progressi, tantam in eos stragem ediderunt, ut Mosci relictis tormentis, machinisque bellicis, aufugere cogerentur. In ea fuga machinarum magistri duo relictis tormentis, cum aliis evasere, quos princeps in Moscoviam reversus benevolo accepit. Horum alterum Bartholomaeum, natione Italum, qui assumpta post Ruthenorum fide, magna etiam tunc apud Principem erat auctoritate et gratia, liberaliter donavit. Redierat ex ea clade tertius bombardarius, cum tormento sibi commisso: seque magnam et solidam apud Principem gratiam initurum, servato diligenter et reducto tormento, sperabat, quem princeps jurgiis adortus: Tu, inquit, cum me et te tanto exposueris periculo, aut fugere volebas, aut te cum tormento hostibus dedere, quorsum ista praepostero in ser-

vando tormento diligentia? cujus ego jacturam nihili facio, dummodo homines mihi supersint, qui ea fundere iisque uti sciant. Caeterum Mahmedimin rege, sub quo Cazanenses defecerant, mortuo, Scheale ducta ejus uxore vidua, Principis Moscoviae et fratris uxoris auxilio, Cazan regnum obtinuit: cui quatuor tantum annis magno subditorum et odio et invidia praefuit. Augebant haec turpis et mollis corporis constitutio, erat enim homo ventre prominenti, rara barba, facie pene muliebri: quae enim bello haudquaquam idoneum esse ostenderent. Accedebat ad haec, quod contempta ac neglecta subditorum suorum benevolentia, Principi Moscoviae plus aequo faveret, ac externis plus quam suis fideret. Quibus rebus Cazanenses ducti, Sapgirej, Mendligeri filio, uni ex Tauricae regibus, regnum deferunt; quo adveniente, Scheale regno cedere jussus, cum se viribus inferiorem, infestosque suorum in se animos cerneret, fortunae cedere optimum ratus, cum uxoribus, concubinis, omnique supellectili in Moscoviam, unde venerat, rediit; haec acta sunt anno Domini 1521. Scheale ita e regno profugiente, Mahmetgirej rex Tauricae, Sapgirei fratrem magno exercitu in Cazan introducit: firmatisque Cazanensium erga fratrem animis, Tauricam rediens, trajecto Tanai, Moscoviam versus contendit. Eo tempore Basilius rerum suarum securior, nihilque tale metuens, audito Tortarorum adventu, coacto pro tempore exercitu, cui Demetrium Bielski ducem praefecit, ad Occam fluvium, ut Tartarorum transitum impediret, praemittit. Mahmetgirej viribus superior, Occa celeriter trajecto, ad piscinas quasdam tredecim verst ab ipsa Moscovia castrametatus est. Inde eruptione facta, omnia rapinis incendiisque complevit. Sub id temporis S pgirej pariter cum exercitu ex Cazan profectus, Volodimeriam et Novogardiam inferiorem depopulatus est. His peractis, fratres Reges ad Columnam civitatem conveniunt, viresque conjungunt, Basilius cum ad tantum hostem propulsandum imparem se esse videret, Petro sororio suo, ex regibus Tartarorum oriundo, aliisque nonnullis proceribus, in castro cum praesidio relicto, ex Moscovia fugit: adeo timore perculsus, ut rerum suarum desperatione, aliquandiu sub acervo foeni, ut quidam referunt, latuerit. Vicesima nona Julii, Tartari ultra progressi, late omnia incendiis compleverant: tantumque terrorem Moscis incusserant, ut se in castro et in civitate parum tutos putarent. In ea trepidatione a mulieribus, pueris, aliaque imbelli aetate, qui curribus, vehiculis ac sarcinis in castrum confugiebant, tantus in portis tumultus oboritur, ut nimia festinatione se invicem et impedirent, et conculcarent. Ea multitudo tantum foetorem in castro fecerat, ut si hostis triduo aut quatriduo sub urbe permansisset, etiam peste obsessis pereundum fuisset; nam in tanta hominum colluvie, ut quisque locum occuparat, ita naturae satisfacere cogebatur. Erant tum temporis Moscoviae Oratores Livonienses: qui cum conscensis equis fugae se mandassent, et circumquaque nihil praeter ignes et fumum viderent, seque a Tartaris circumdatos esse arbitrarentur, adeo properarunt, ut una die in Tver, quae triginta sex miliaribus Ger. a Moscovia abest pervenirent. Magnam tum laudem merverunt bombardarii Alemanni, praesertim Nicolaus, prope Rhenum, non longe a Spira, Imperiali Germaniae civitate, natus: cui a praefecto, aliisque consiliariis, qui nimio timore jam fere confecti erant, tuendae urbis negotium blandissimis verbis committitur: orantibus, ut tormentis majoribus, quibus moenia dejici solent, sub portam castri deductis Tartaros inde arceret. Horum autem tam vasta erat magnitudo, ut vix tridui spacio eo perduci potuissent. Sed neque pulveres bombardicos tam multos habebant paratos, quibus vel semel majus tormentum exonerari potuisset. Solent enim Mosci perpetuo hunc morem servare, ut omnia in recondito, nec quicquam tamen praeparatum habeant: verum urgente necessitate, omnia tum demum celeriter conficere student. Visum est ergo Nicolao, ut tormenta minora, quae procul a castro erant recondita, humeris hominum celeriter in medium adducerentur. Iis dum detinerentur, clamor derepente exoritur, Tartaros adesse: quae res tantum timorem oppidanis incusserat, ut projectis per vicos bombardis, etiam moenium defendendorum curam omitterent. Quod si tum centum hostium equites impetum in civitatem fecissent, parvo negotio eam funditus igni consumpsissent. In ea trepidatione, praefectus, quique cum eo in praesidio erant, optimum rati, ut Mahmetgirej regis animum, missis muneribus plurimis, in primis autem medone, placarent, et ab obsidione averterent: acceptis muneribus, Mahmetgirej se obsidionem solvere, et provincia velle decedere respondit, si datis literis Basilius sese obstringat, perpetuum se tributarium regi fore, quemadmodum ejus pater et majores sui fuissent. Quibus literis pro voluntate scriptis, acceptisque, Mahmetgirej

exercitum ad Rezan reduxit; ubi data Moscis redimendi et permutandi captivos copia, reliquam praedam sub auctione vendidit. Erat tum temporis in Tartarorum castris Eustachius, cognomento Taskovicz, qui regis Poloniae subditus, cum auxiliaribus copiis ad Mahmetgirej venerat. Nam inter regem Poloniae ac Moscoviae ducem nullae tum induciae erant. Is spolia quaedam ad castrum subinde deferebat venalia, eo consilio, ut data occasione, una cum ementibus Ruthenis in castri portas irrueret, idque depulsis inde custodibus occuparet. Hujus conatum rex simili astu adjuvare voluit. Ad praefectum arcis, quendam ex suis, hominem sibi fidum, mittit, qui Praefecto tributarii sui servo mandet, ut ea quae petebat, sibi administret, atque ad se veniat. Praefectus autem Joannes Kovar, rei bellicae ejusmodique artium non ignarus, nulla conditione induci potuit, ut castro exiret: verum simpliciter respondit, se nondum edoctum esse, principem suum Tartarorum tributarium et servuum esse, quod si edoceretur, scire se quid facto opus foret. Quare illico Principis sui literae, quibus se regi obstrinxerat, proferuntur, atque exhibentur. Interum dum ostensis literis praefecti animus ita sollicitatur, Eustachius suum agens negotium, castro magis ac magis appropinquabat: quove magis fucus lateret, Knes Theodorus Lopata, homo primarius, aliique complures Rutheni, qui in Moscoviae depopulatione in hostium manus devenerant, certa pecunia redempti restituebantur. Ad haec, plerique ex captivis negligentius servati, ac de industria quodammodo dimissi, in castrum evaserant: ad quos repetendos cum Tartari magna multitudine castro appropinquassent, Rutheni metu perculsi, profugos denuo restituissent, Tartarique nihilominus a castro adeo non recederent, ut pluribus subinde advenientibus, eorum numerus adaugeretur: Rutheni propter imminens periculum, in magno terrore, summaque rerum desperatione erant, neque quid facto opus esset satis videbant. Tum Joannes Jordan, natione Alemanus, ex valle Oeni oriundus, machinarum magister, periculi magnitudinem magis quam Mosci perpendens, ex suo arbitrio collocatas ordine machinas in Tartaros et Lithuanos exoneravit: eosque ita terruit, ut relicto castro omnes diffugerent. Rex per Eustachium, hujus technae artificem, de illata injuria cum praefecto expostulat: qui quum se inscio ac inconsulto bombardarium machinas exonerasse dixisset, omnemque hujus facinoris culpam in illum transtulisset, mox bombardarium tradi sibi rex postulat; atque, ut plerumque in rebus deploratis fit, maxima pars, quo hostili terrore liberarentur, hunc dedendum censuere: solo Joanne Kovar praefecto renuente; atque ejus maximo beneficio tum Alemanus ille servatus fuit. Nam rex sive morae impatiens, sive quod milites praeda onustos haberet, re sua id exigente, subito (literis etiam Moscoviae Principis, quibus se tributarium perpetuo sibi fore obstrinxerat, in arce relictis) solutis castris, in Tauricam discessit. Porro tantam captivorum multitudinem ex Moscovia secum duxerat, ut ea vix credibilis esse videatur. Ajunt enim numerum octingentorum millium excessisse, quam in Capha partim Turcis vendiderat, partim interfecerat; nam senes et infirmi, qui vendi magno non possunt, adque laborem perferendum inutiles sunt, apud Tartaros juvenibus, non secus ac catulis lepores, quo primae militiae tyrocinia inde addiscant, aut lapidandi, aut in mare praecipitandi, aut alio quovis mortis genere interficiendi objiciuntur; qui autem venduntur; perpetuo sexennio servitutem servire coguntur: quo exacto, liberi quidem fiunt, provincia tamen decedere non audent. Sapgirej rex Cazan, quoscunque ex Moscovia captivos abduxerat, in Astrachan emporio non longe ab ostiis Volgae sito, Tartaris vendidit. Tartarorum regibus ita ex Moscovia profectis, Basilius princeps rursus Moscoviam rediit: atque cum in ingressu Nicolaum Alemanum, cujus solertia et diligentia castrum servatum fuisse dixi, in ipsa castri porta, quo ad excipiendum Principem ingens multitudo confluxerat, stantem vidisset, clara voce: Tua, inquit, fides erga me et diligentia, quam in servando castro praestitisti, nobis cognita sunt, hujusque officii gratiam cumulate tibi reponemus. Alteri quoque Alemano, Joanni, qui ab castro Rezan Tartaros exoneratis repente machinis depulerat, advenienti: Salvus ne es? inquit. Deus nobis vitam dedit, hanc tu denuo nobis conservasti: magna erit erga te gratia nostra. Uterque se liberaliter donatum iri a principe sperabat: nihil tamen illis datum est, quamvis Principem hac de re saepe fatigassent, promissorumque admonuissent. Qua principis ingratitudine offensi, dimissionem, ut patriam, a qua diu abfuissent, cognatosque suos possent invisere, efflagitant; ea re affectum est, ut decem priori stipendio cuique floreni, jussu Principis, adjicerentur. Interea cum in aula Prin-

cipis de Ruthenorum fuga ad Occam, quis ejus auctor extitisset, contentio fuisset orta: Seniores in Knes Demetrium Bielski exercitus ducem, hominem juvenem, a quo consilia sua spreta fuissent, omnem culpam transferebant, ejusque incuria Tartaros Occam transiisse: contra ille depulsa a se culpa, Andream juniorem fratrem Principis primum omnium fugam iniisse, caeterosque hunc secutos fuisse dicebat. Basilius, ne severior in fratrem, quem auctorem fugae fuisse constabat, esse videretur, ex praefectis unum, qui una cum fratre profugerat, injectis catenis, dignitate et principatu privavit. Ineunte deinde aestate, ut acceptam a Tartaris cladem ulcisceretur Basilius, ignominiamque quam fugiens et sub foene latitans susceperat, deleret, coacto ingenti exercitu, adjuncto etiam magno tormentorum et machinarum apparatu, quibus antea in bellis Rutheni nunquam usi fuerant, profectus ex Moscovia cum omni exercitu, ad Occam fluvium, Columnamque civitatem consedit; inde missis ad Mahmetgirej in Tauricam caduceatoribus, ad certamen cum provocat; superiore enim anno, se, non indicto bello, ex insidiis, furum latronumque more oppressum fuisse; ad ea rex respondit: Sibi ad invadendam Moscoviam satis multas vias patere: bella non magis armorum quam temporum esse: proinde ea se suo magis quam alieno arbitrio, gerere solere. Quibus verbis irritatus Basilii animus, tum etiam quod ulciscendi libidine arderet, motis castris, anno Domini 1523, in Novogardiam, inferiorem scilicet, ut inde Cazan regnum depopularetur, occuparetque, contendit. Inde profectus ad fluvium Sura, in finibus Cazanensium, castrum quod a suo nomine appellavit, erexit: neque tum ultra progressus, exercitum reduxit. Sequenti vero anno Michaelem Georgii, unum ex praecipuis consiliariis suis, majoribus quam prius copiis, ad subigendum Cazan regnum misit. Eo apparatu adeo terribili, Sapgirej rex Cazani perculsus, accersito ad se ex fratre nepote, rege Tauricae, juvenem tredecim annorum, qui interim regno praeesset, ad Turcarum Imperatorem, ejus auxilium opemque imploraturus, confugit. Cum autem juvenis avunculi monitis parens, iter aggrescus, ad Gostinovoosero, id est insulam quae mercatorum dicitur, intra Volgae meatus, non longe a castro Cazan sitam pervenisset, liberaliter honorificeque a regni principibus susceptus est. Nam Sejd, supremus Tartarorum sacerdos (qui in tanta apud eos auctoritate ac veneratione est, ut etiam reges advenienti occurrant, stantesque huic equo insidenti manum porrigant: capiteque inclinato, quod solis concessum est regibus tangant: nam Duces non ejus manum, sed genua: nobiles vero pedes, plebeji vestes tantum, aut equum manu attingunt) in eo comitatu fuit. Is Sejd, cum Basilii partes clam foveret, sequereturque, juvenem capere, et Moscoviam vinctum mittere satagebat: sed deprehensus, captusque, cultro in publico occiditur. Michael interea dux exercitus, coactis in inferiore Novogardia ad machinas commeatumque deferendum navibus, quarum tanta multitudo erat, ut fluvius alio qui amplus, navigantium multudine opertus undique esse videretur: ad Cazanum cum exercitu properabat; cumque ad mercatorum insulam Gostinovoosero pervenisset, locatis septima die Julii castris, viginti diebus, dum equitatum expectat, ibi commoratus est. Interea Cazan castrum, quod ex lignis exstructum erat, per quosdam a Moscis subornatos incenditur, ac intuente Ruthenorum exercitu funditus exuritur. Tanta occupandi castri occasio, adeo formidine ac igna via Ducis neglecta fuit, ut nec militem ad expugnandum castri collem eduxerit, nec Tartaros id denuo aedificantes impediverit: verum vigesima octava ejusdem mensis die trajecto in eam partem qua castrum situm est, Volga, ad Cazanca fluvium cum exercitu consedit, viginti diebus bene gerendae rei occasionem captans. Ibi moratus, nec longe ab eo Cazanensis quoque Regulus sua castra locat: emissisque Czeremissis peditibus, Rubus, Ruthenos saepius, frustra tamen, infestat; quae Scheale rex, qui quoque ad id bellum navibus venerat, scriptis literis admonet, ut regno suo haereditario cedat. Ad quae ille paucis: Si regnum hoc meum (respondit) habere cupis, age ferro decernamus utrique; id cui fortuna dederit, habeat. Dum Rutheni ita frustra moras trahunt, absumpto quae abduxerant, commeatu, fame laborare incipiunt; nam Czeremissis omnia circumquaque vastantibus, hostiumque itinera diligenter obseruantibus, nihil adferri poterat: adeo ut nec Princeps de exercitus sui, qua premebatur, necessitate cognoscere, nec ipsi quinque illi significari possent. Huic rei duos Basilius praefecerat: unum, Knes Ioannem Palicki, qui ex Novogardia instructis commeatu navibus, secundo fluvio ad exercitum descenderet: relictoque ibi commeatu, statu etiam rerum praesenti

rere, ac pectori quoque nudo applicare soleant. Plantam sibi tamen non visam esse, nec nomen se scire, nisi quod illic Samarcandeos vocetur: eamque esse ex animali instar plantae in terram defixo. Quae cum ab aliorum narratione non dissideant, mihi (inquit Postellus) pene persuadent, ut hanc rem minus fabulosam esse putem ad gloriam Creatoris, cui omnia sunt possibilia.

A Principe Schidak, progrediendo in Orientem viginti diebus, occurrunt populi quos Mosci appellant Jurgenci, quibus Barack Soltan, magni Chan seu regis de Cataja frater imperat. A domino Barack Soltan, decem diaetis itur ad Bebeid Chan. Hic est ille magnus Chan de Cataja.

Astrachan urbs opulenta, magnumque Tartarorum emporium, a qua tota circumjacens regio nomen accepit, decem dierum itinere infra Cazan in citeriore Volgae ripa, ad ejus fere ostia sita est, Quidam hanc non ad Volgae ostia, sed aliquot dierum itinere inde distare ajunt. Equidem eo loco quo Volga fluvius in multos ramos, quos quidem septuaginta esse ajunt, scinditur, pluresque insulas facit, totidemque fere ostiis Caspium mare tanta aquarum copia ingreditur, ut procul spectantibus, mare esse videatur, Astrachan sitam esse puto. Sunt alii, qui eam Citrahan appellant.

Ultra Viatkam et Cazan, ad Permiae vicinam Tartari habitant, qui Tumenskii, Schibanskii, et Cosatzkii vocantur; ex quibus Tumenskii in sylvis habitare, decemque milium numerum ajunt non excedere: alii praeterea Tartari trans Rha fluvium sunt, qui quod soli capillos nutriant, Kalmuki vocantur: et ad mare Caspium Schamachia, a qua etiam regio nomen accepit, ita appellati, homines in texendis sericeis vestibus excellentes, quorum civitas sex dierum itinere abest ab Astrachan, quam una cum regione rex Persarum haut ita diu (ut ajunt) occupavit.

Asoph civitas ad Tanaim, de qua supra, septem dierum itinere distat ab Astrachan: ab Asoph autem, Taurica Chersonesus, praecipue autem Praecop civitas, abest quinque dierum itinere. Inter Cazan autem et Astrachan, longo secundum Volgam tractu, ad Borysthenem usque, campi deserti sunt, quos Tartari nullis certis sedibus inhabitant: praeter Asoph et Achas civitatem, quae est duodecim miliaribus supra Asoph ad Tanaim: et minori Tanai vicinos Tartaros, qui terram colunt, certasque sedes habent. Ab Asoph ad Schamachiam sunt duodecim diaetae.

Ab Oriente Meridiem versus reflectendo, circa Maeotidis paludes et Pontum, ad fluvium Cupa, qui paludes influit, Aphgasi populi sunt, quo loci usque ad Merula fluvium, qui Pontum illabitur, montes occurrunt, quos Circassi, seu Ciki incolunt. Hi montium asperitate freti, nec Turcis, nec Tartaris parent. Eos tamen Christianos esse, suis legibus vivere, in ritu et caeremoniis cum Graecis convenire, lingua Slavonica (qua utuntur) sacra peragere, Rutheni testantur. Audacissimi piratae sunt; nam fluviis, qui ex eorum montibus fluunt, navibus in mare delapsi, quoscunque possunt spoliant: eos praesertim, qui ex Capha Constantinopolium navigant. Ultra Cupa fluvium est Mengarlia, quam Heraclea fluvius interlabitur: deinde Costatis, quam quidam Colchim esse arbitrantur. Post quem Phasis occurrit, qui priusque mare illabatur, haud procul ab ostiis Satabellum insulam facit: in qua fama est, Jasonis naves quoddam stetisse. Ultra Phasim, Trapezus.

Tauricae Chersonesi paludes, quae ab ostiis Tanais in longitudinem trecenta miliaria Italica habere dicuntur, ad caput S. Joannis, promontorium, qua in arctum coeunt, duo tantum miliaria Italica continent. In ea Krym civitas, olim regnum Tauricae sedes: a qua Krymski nominabantur. Postea toto Isthmo spacio mille ducentorum passuum ad insulae formam perfosso, reges non Krymskii, sed Praecopskii, ab illa nimirum perfossione sumpto vocabulo, nomen accepere. Praecop enim, lingua Slavonica perfossum sonat. Unde apparet, scriptorem quendam errasse, qui Procopium quendam ibi regnasse scripsit. Porro tota Chersonesus, sylva quadam per medium scinditur: eaque pars quae pontum respicit, in qua Capha insignis urbs, olim Theodosia dicta, Genuensium colonia, toto a Turca possidetur. Capham autem Mahumetes, qui expugnata Constantinopoli, Graecorum imperium destruxit, Genuensibus ademit. Alteram peninsulae partem Tartarus possidet. Omnes autem Tartari, Tauricae reges, originem suam ex Savolhensibus regibus ducunt: et cum domestica seditione aliqui regno pulsi fuissent, nec usquam in vicinia firmam sedem habere possent, hanc Europae partem occupavere: veterisque injuriae haud immemores, diu cum Savolhensibus dimicabant: donec patrum nostrorum memoria, Alexandro magno duce Lithuaniae in Polonia im-

perante Schachmet rex Savolhensis in partes Lithuaniae venit, scilicet ut initio cum Alexandro rege foedere, conjunctis viribus Mahmetgirej regem Tauricae ejicerent. In quam rem uterque quidem princeps consensit. Cum autem Lithuani juxta eorum consuetudinem longius quam par est, bellum differrent, uxor Savolhensis regis, ejusque quem in campis habebat exercitus, morae, tum etiam frigoris impatientes, eorum regem in oppidis quibusdam agentem sollicitant, obmisso Poloniae rege, ut in tempore rebus suis provideat. Quod cum illi persuadere non possent, uxor relicto marito, cum parte exercitus ad Mahmetgirej Praecopensem regem deficit: cujus impulsu, Praecopensis exercitum ad profligandas reliquas Savolhensis copias mittit. quibus dissipatis, Schachmet Savolhensis rex infelicitatem suam videns, sexingentis fere equitibus comitatus, Albam ad Thyram fluvium sitam, spe auxilii a Turca implorandi confugit. In ea civitate cum structas sibi, ut caperetur, insidias intellexisset, converso itinere, vix media parte equitum assumpta, Kioviam pervenit; ubi a Lithuanis circumventus, captusque, cum regis Poloniae jussu Vilnam deduceretur, obviam sibi rex progressus honorifice susceptum, ad Polonorum conventum secum duxit: quo quidem conventu bellum adversus Mengligerej decernitur. Sed cum Poloni in cogendo excercitu tempus longius, quam par erat, extraherent, Tartarus vehementer offensus, denuo de fuga cogitare coepit: in qua deprehensus, ad Troki castrum, quatuor a Vilna miliaribus retractus est; quem ego ibi vidi, unaque cum eo pransus sum. Atque hic Savolhensium regum imperii finis fuit: cum quibus et Astrachan reges, qui quoque ex eisdem regibus originem traxerunt, una perierunt; quibus ita oppressis et extinctis, regum Tauricae potentia majorem in modum adaucta, vicinis gentibus terrori erat, adeo ut et regem Poloniae ad certum stipendium pendendum cogerent, ea conditione, ut eorum opera quavis urgente necessitate utatur. Quin et Moscoviae Princeps, missis subinde muneribus illum sibi devincire solebat; quod ideo fit, quia cum mutuis assidue bellis implicentur, uterque Tartarorum ope armisque alterum se sperat opprimere posse. Cujus ille haud ignarus, acceptis muneribus utrumque vana spe lactabat; id quod vel eo tempore, dum ego Caesaris Maximiliani nomine apud Moscoviae Principem de pace cum rege Poloniae ineunda tractarem, apparuit. Nam cum Moscoviae Princeps ad aequas pacis conditiones induci non posset, rex Poloniae Praecopensem regem pecunia conduxit, ut Moscoviam cum exercitu ab una parte adoriretur, se quoque ex altera Opoczkam versus impetum in Mosci ditionem facturum; qua arte Poloniae rex Moscum ad tolerabiles pacis conditiones cogi posse sperabat. Quod Moscus animadvertens, missis Oratoribus suum vicissim apud Tartarum egit negotium, ut scilicet in Lithuaniam, quam tum omni metu vacuam ac praesidio destitutam esse dicebat, vires suas converteret. Cujus consilium Tartarus, sui commodi duntaxat ratione habita, secutus est. Atque is ejusmodi Principum dissensionibus potentior factus, cum imperii augendi libidine teneretur, neque quiescere posset, ad majora animum applicuit: Mamajque Nahaicensi principe sibi adjuncto, Tauricam anno Domini 1524, mense Januario, cum exercitu egressus, regem Astrachan adortus est; cujus urbem, cum ea relicta, metu profugisset, obsedit, et occupavit, mansitque victor in civitate sub tectis. Interim Agis Nahaicensium quoque princeps, fratrem suum Mamaj increpat, quod tam potentem vicinum suis copiis juvaret. Praeterea eum monet, ut Mahmetgirej regis in dies crescentem potentiam suspectam haberet; posse enim, ut insanabili ille animo esset, fieri, ut conversis in se fratremque armis, utrumque regno depulsum aut interimat, aut in servitutem deducat. Quibus verbis Mamaj permotus, fratri nunciat, eumque hortatur, ut quam magnis posset copiis ad se properaret; posse enim nunc, cum Mahmetgirej magno rerum successu elatus securius ageret, utrosque eo metu levari. Agis fratris monitis parens, ad praescriptum tempus se cum exercitu, quem ad defendendas in tot bellis regni sui fines jam prius coegerat affuturum omnino promisit. Qua re intellecta, Mamaj continuo regem Mahmetgirej monet, ne militem soluta disciplina sub tectis aleret, corrumperetque: sed urbe relicta, in campis potius, ut mos est, degeret. Cujus consilio acquiescens rex, militem in castra educit, advolat Agis cum exercitu, seque fratri jungit: atque hi non ita multo post Mahmetgirej regem nihil tale timentem, cum Bathir Soltan filio, vigintiquinque annos nato, prandentem, facto derepente impetu obtruncant, ejusque majorem exercitus partem fundant, et reliquos in fugam vertunt: ac ultra Tanaim, Tauricam usque insequentes caedunt, fugantque: Praecop civitatem, quam in Cher-

considerato, ocius ad se reverteretur; alter eandem ob rem cum quingentis equitibus terrestri itinere missus fuerat, qui a Czeremissis, in quos inciderat, cum suis caesus est, vix novem per tumultum fuga elapsis. Praefectus graviter saucius, tertio post die in manibus hostium obiit. Hujus cladis fama cum ad exercitum pervenisset, tanta in castris consternatio, quam varius de toto equitatu ad internecionem caeso subito obortus rumor etiam adauxerat, coorta est, ut nihil nisi de fuga cogitarent; in quam cum omnes consensissent, haesitabant adhuc, adverso ne fluvio, quod difficillimum erat, redirent, an secundo tantisper descenderent, donec alios fluvios attingerent, ex quibus post terrestri itinere longo circuitu reverterentur. In his dum fame, supra modum eos urgente, essent consulationibus, novem, quos ex quingentorum caede elapsos fuisse dixi, forte superveniunt, Joannemque Palicki cum commeatu adventurum nunciant: qui etsi cursum suum maturaret, sinistra tamen fortuna usus, majore parte navium amissa, cum paucis in castra pervenit. Etenim cum diutino labore fatigatus, una nocte quietis causa in Volgae littus se recepisset, Czeremissae continuo magno accurrentes clamore, quis nam proeternavigaret, sciscitantur? quos Palicki servitores, nautarum servos esse rati, jurgiis increpantes, flagris se postero die caesuros minantur, quod domini sui somnum ac quietem importunis vociferationibus interturbarent. Ad quae Czeremissae: Cras, inquiunt: aliud nobis vobiscum negotium erit: nam vinctos vos omnes Cazan ducemus. Mane igitur sole nondum apparente, cum densissima nebula totum littus occupasset, Czeremissae derepente in naves impetu facto, tantum terrorem Ruthenis incusserant, ut Palicki praefectus classis, relictis in manu hostium nonaginta majoribus navibus, in quibus singulis triginta viri erant, soluta a littore navi, medium Volgae teneret, nebulaque tectus fere nudus ad exercitum perveniret. Atque inde post, plurium navium comitatu rediens, haud dispari fortuna usus, in Czeremissarum insidias iterum polapsus est. Navibus enim, quibus deducebatur, amissis, ipse vix cum paucis incolumis evasit. Dum Rutheni ita fame hostilique vi undequaque urgentur, a Basilio missus equitatus Viega fluvio, qui a Meridie Volgam influit, octoque miliaribus a Cazan abest trajecto, ad exercitum contenderet, a Tartaris et Czeremissis bis excipitur: cum quibus congressi, multis utrinque desideratis, Tartaris deinde cedentibus, se reliquo exercitui conjunxerunt; atque ita exercitu equitatu firmato, Cazan castrum quintadecima Augusti obsideri coeptum est. Qua re cognita; regulus ad alterum oppidi latus in conspectu hostium, sua quoque castra locavit: emissoque subinde equitatu hostium, castra obequitare, eosque lacessere jubet; atque ita crebrae utrinque velitationes fiebant. Narratum est nobis ab hominibus fide dignis, qui ei bello interfuerunt, sex aliquando Tartaros in planiciem ad Mosci exercitum processisse: quos cum rex Scheale centum quinquaginta equitibus Tartaricis aggredi vellet, a duce exercitus prohibitum fuisse: duobusque milibus equitum ante eum collocatis, occasionem rei bene gerendae praereptam sibi fuisse. Hi cum Tartaros circumvenire, et quasi concludere, ne fuga elaberentur, vellent: Tartari eorum conatum hoc astu eludere, in sequentibus Moscis paulatim cedere, parumque progressi subsistere. Idem Mosci cum facerent, eorum Tartari timiditatem animadvertentes, mox arreptis arcubus tela in eos torquebant: inque fugam conversos persecuti, complures sauciabant. Moscis denuo in se conversis, paululum cedere, iterumque subsistere, atque ita hostem simulata fuga ludificare. Haec dum fiunt, duo Tartarorum equi, tormenti ictu prostrantur, illaesis tamen equitibus, quos reliqui quatuor salvos ac incolumes, duobus milibus Moscorum spectantibus, ad suos reduxere. Dum equites se ita mutuo ludificant, magna vi interea admotis tormentis, castrum oppugnabatur: neque obsessi segnius, exoneratis pariter in hostem tormentis, se defendebant. In eo certamine bombardarius, quem unicum in castro habebant, ex Ruthenorum statione sphaerula bombardica ictus, occubuit. Qua re comperta, mercenarii ex Germanis et Lithuanis milites, magnam spem ad occupandum castrum concipiunt: quibus si praefecti animus respondisset, haud dubie eo die castro potiti fuissent. Verum is cum suos inedia, quae quotidie etiam magis adaugebatur, premi cerneret, priusquam per internuncios, de ineundis induciis clam cum Tartaris egisset, adeo militum conatum non probavit, ut eos etiam cum iracundia corriperet, verberaque minaretur, quod se inscio et inconsulto castrum oppugnare auderent. Bene enim in tanta rerum angustia Principis sui rebus consultum fore putabat, si initis cum hoste quibuscunque induciis, tormenta et exercitum salvum reportaret. Tartari

quoque cognita praefecti voluntate, in spem bonam adducti, conditiones quas praefectus offerebat, scilicet ut missis in Moscoviam legatis, pacem cum Principe transigerent, libenter susceperunt; quibus ita constitutis, Palicki praefectus soluta obsidione, cum exercitu in Moscoviam reversus est. Fama erat, praefectum a Tartaris muneribus corruptum, obsidionem soluisse; quam quidam natione Sabaudiensis adauxerat: qui cum tormento sibi commisso, ad hostes deficere voluisset, deprehensus in itinere, atque severius examinatus, confessus est, se deficere voluisse: atque ut plures ad hanc defectionem sollicitaret, argenteos se nummos et pocula Tartarica ab hostibus accepisse; in quem tamen in tam manifesto scelere deprehensum, Praefectus nihil durius statuit. Reducto ita exercitu, quem centum octoginta miltium fuisse perhibent, Cazan regis Oratores ad pacem firmandam ad Basilium veniunt; qui etiam tum, dum nos Moscoviae essemus, aderant: neque adhuc ulla tunc futurae pacis spes inter eos erat; nam et nundinas, quae circa Cazan in mercatorum insula fieri consueverant, in Cazanensium injuriam Basilius Novogardiam transtulit: gravi indicta poena, si qui in posterum ex suis ad mercatum in insula proficiscerentur; eamque nundinarum translationem magno Cazanensibus incommode futuram sperabat, atque vel salis (cujus Tartari illis tantum nundinis copiam a Ruthenis habebant) emptione adempta, ad deditionem eos cogi posse. Verum hujusmodi nundinarum translatione non minus incommodi sensit Moscovia, quam ipsi Cazanenses. Plurimarum enim rerum, quae ex mari Caspio, Astrachan emporio, ad haec Persia et Armenia per Volgam importabantur, consecuta est caritas ac penuria: maxime autem nobilissimorum piscium, ex quorum numero Beluga est, qui citra et ultra Cazan in Volga capiuntur.

Hactenus de bello Principis Moscoviae cum Tartaris Cazaniensibus gesto. Nunc ad intermissam de Tartaris narrationem denuo redeo.

Post Tartaros Cazanenses, primi Tartari cognomento Nagai occurrunt, qui ultra Volgam, circa mare Capsium, ad fluvium Jaik ex provincia Sibir decurrentem habitant. Hi reges non habent, sed duces. Nostra tempestate tres fratres, aequali divisione provinciarum facta, ducatus illos obtinebant: quorum primus Schidak, civitatem Sarajczik ultra fluvium Rha, Orientem versus, cum adjacente ad Jaik fluvium regione obtinebat: alter Cossum, quicquid inter Kamam, Jaik et Rha fluvios esset: Schichmamaj tertius fratrum Sibir provinciae partem, et omnem circumjacentem regionem possidet. Schichmamaj interpretatur sanctus, vel potens. Atque hae quidem regiones omnes fere sylvosae sunt: extra eam quae ad Sarajczik vergit, quae campestris est.

Inter Volgam et Jaik fluvios, circa mare Caspium, habitabant quondam Savolhenses reges, de quibus postea. Apud hos Tartaros rem admirandam, et vix credibilem, Demetrius Danielis, vir (ut inter Barbaros) gravis ac fide singulari, nobis narravit: patrem suum aliquando a Principe Moscoviae ad Savolhensem regem missum fuisse: in qua dum esset legatione, semen quoddam in ea insula, melonum semini, paulo majus ac rotundius, alioqui haud dissimile, vidisse: ex quo in terram condito, quiddam agno persimile, quinque palmarum altitudine succresceret: id quod eorum lingua Boranetz, quasi agnellum dicas, vocaretur: nam et caput, oculos, aures, caeteraque omnia in formam agni recens editi, pellem praeterea subtilissimam habere, qua plurimi in eis regionibus ad subducenda capitis tegumenta uterentur; ejusmodi pelles vidisse se, multicoram nobis testabantur. Ajebat insuper, plantam illam, si tamen plantam vocari fas est, sanguinem quidem habere, carnem tamen nullam: verum carnis loco, materiam quandam cancrorum carni persimilem; ungulas porro non ut agni corneas, sed pilis quibusdam ad cornu similitudinem vestitas: radicem illi ad umbilicum, seu ventris medium esse; vivere autem tandiu, donec de pastis circum se herbis, radix ipsa inopia pabuli arescat. Miram hujus plantae dulcedinem esse: propter quam a lupis, caeterisque rapacibus animalibus multum appeteretur.

Ego quamvis hoc de semine et planta pro commento habuerim, tamen et antea tanquam a viris minime vanis auditum retuli: et nunc tanto libentius refero, quod mihi vir multae doctrinae Guilhelmus Postellus narravit, se audivisse a quodam Michaele, apud rempublicam Venetam publico Turcicae et Arabicae linguae interprete, quod viderit a finibus Samarcandae civitatis Tartaricae, caeterarumque regionum quae ad Euroaquilonem mare Caspium respiciunt, usque in Chalibontidem deferri quasdam pelles delicatissimas, plantae cujusdam in illis regionibus nascentis, quae aliqui Mussulmani ad capita sua rasa, fovenda mediis pileis inse-

sonesi ingressu esse dixi, obsident: tentatisque omnibus, cum ea nec vi nec deditione potiri posse viderent, soluta obsidione domum redeunt. Horum ergo opere rex Astrachan regno suo iterum potitus est: viresque regni Tauricae, cum Mahmetgirej fortissimo et felicissimo rege, qui potenter aliquandiu imperavit, conciderunt. Mahmetgirej occiso, frater ejus Sadachgirej, Turcarum imperatoris (cui tum serviebat) auxilio Praecopense regnum occupavit: qui cum Turcarum moribus imbutus, rarius praeter Tartarorum morem in publico versaretur, neque subditis suis se conspiciendum exhiberet, a Tartaris, qui hanc insolitam rem in Principe ferre non poterant, ejicitur, inque ejus locum ex fratre nepos substituitur, a quo cum Sadachgirei captus fuisset, nepotem, ne caede in se saeviat, sed a suo sanguine abstineat, senectutis suae misereatur, denique ut privatus reliquum vitae in castro aliquo deducere, nomenque duntaxat regium, tota regni administratione nepoti permissa, retinere possit, supplex orat, et impetrat.

Nomina dignitatum apud Tartaros haec fere sunt. Chan, ut supra dixi, rex est: Soltan, filius regis: Bij, dux: Mursa. filius ducis, Olboud, nobilis, vel consiliarius: Olboudulu, alicujus nobilis filius: Seid, supremus sacerdos: homo vero privatus, Ksi. Officiorum vero, Ulan, secunda a rege dignitas: nam reges Tartarorum quatuor viros, quorum consilio in rebus gravibus potissimum utuntur, habent: ex his primus, Schirni votatur: secundus Barni, tertius Gargni, quartus Tziptzan. Hactenus de Tartaris: nunc de Lithuania, Moscoviae vicina, dicendum est.

DE LITHUANIA.

Lithuania Moscoviae proxima est; non autem de sola provincia, sed regionibus illi adjacentibus, quae sub Lithuaniae nomine comprehenduntur, nunc loquor. Haec longo tractu ab oppido Circas, quod ad Borysthenem situm est, in Livoniam usque protenditur. Porro Circassi, Borysthenis accolae, Rutheni sunt, aliis ab his quo supra ad Pontum in montibus habitare dixi. His nostra tempestate praeficiebatur Eustachius Tascovicz, (quem cum Mahmetgirej rege in Moscoviam una profectum fuisse, supra dixi) vir belli peritissimus, astutia singulari: qui cum crebra cum Tartaris commercia haberet, saepius tamen eos fudit, quin et ipsum Moscum, cujus aliquando captivus fuerat, in magno saepe pericula adduxit. Eo anno, quo nos Moscoviae eramus, miro astu Moscos profligavit: dignaque mihi res visa est, quae hoc loco ascriberetur, Tartaros quosdam habitu Lithuanico in Moscoviam deduxit, in quos, seu Lithuanos, nullo metu Moscos irruituros sciebat. Ipse dispositis loco opportuno insidiis, Moscos ulciscentes praestolatur. Tartari depopulata parte Severae provinciae, Lithuaniam versus iter arripiunt: indeque mutato itinere, cum Lithuaniam tenuisse cognovissent, Mosci Lithuanos esse rati, mox vindictae cupiditate magno impetu in Lithuaniam irruunt, qua vastata, cum praeda onusti redirent, ab Eustachio ex insidiis circumventi, ad unum omnes caeduntur. Qua re cognita, Moscus Oratores ad Poloniae regem, qui de illata sibi injuria conquererentur, misit; quibus rex: Suos non intulisse, sed injuriam ultos esse, respondit. Ita Moscus utrinque delusus, damnum cum ignominia ferre coactus est.

Infra Circassos nullae habitationes Christianorum sunt. Ad Borysthenis ostia, Oczakow castrum et civitas, quadraginta miliaribus a Circass, quam Tauricae rex non ita diu Poloniae regi ademptam popsidebat. Hanc nunc Turcus tenet. Ab Oczakow ad Albam, circa ostia Thirae, quae veteri nomine dicitur Moncastro, quatuordecim miliaribus ab Oczakow, in Praecop quatuordecim miliaribus. A Circass circa Borysthenem ad Praecop quadraginta miliaribus. Supra Circassos septem miliaribus per Borysthenem ascendendo, Cainow oppidum occurrit, a quo decem et octo miliaribus est Kiovia, vetus Russiae metropolis: quam magnificam et plane regiam fuisse, ipsae civitatis ruinae, monumentaque, quae in ruderibus visuntur, declarant. Apparent adhuc hodie in vicinis montibus ecclesiarum, monasteriorumque desolatorum vestigia, praeterea cavernae multae in quibus vetustissima sepulchra, corporaque in his nondum absumpta visuntur. Ab hominibus fide dignis accepi, puellas ibi ultra septimum annum raro castitatem servare, rationes varias audivi, quarum nulla mihi satis facit: quibus, mercatoribus abuti quidem, sed abducere minime licet. Nam si quis abducta puella deprehensus fuerit, et vita et bonis, nisi Principis clementia servatus fuerit, privatur. Lex etiam ibidem est, qua externorum mercatorum (si qui ibi forte decesserint) bona aut regi cedunt, aut ejus praefecto: id quod apud Tartaros et Turcas, in Kiovensibus apud se mortuis observatur. Ad Kioviam monticulus quidam est, per quem mercatoribus via aliquanto difficiliore trans-

eundum est: in cujus ascensu, si forte currus aliqua pars frangatur, res quae in curru portabantur, Fisco vindicantur. Haec omnia D. Albertus Gastol Palatinus, Vilnensis regis in Lithuania vicegerens, mihi retulit. Porro a Kiovia ascendendo per Borysthenem triginta miliaribus, Mosyr ad fluvium Prepetz, qui duodecim miliaribus super Kiow Borysthenem influit, occurrit. Thur fluvius piscosus influit Prepetz, a Mosyr autem ad Bobransko, triginta. Inde ascendendo vigintiquinque miliaribus, pervenitur in Mogilew, a qua Orsa sex miliaribus abest. Haec jam enumerata secundum Borysthenem oppida, quae omnia in Occidentali littore sita sunt, regi Poloniae: Orientali vero, Moscoviae principi subjiciuntur: praeter Dobrovnam, et Mstislaw, quae Lithuaniae ditionis sunt. Trajecto Borysthene quatuor miliaribus Dobrovnam, indeque viginti Smolensko devenitur. Ex Orsa nobis iter fuit inSmolensko, et tumMoscoviam usque.

Borisovo oppidum viginti duobus ab Orsa in Occidentem miliaribus abest, quod Beresina fluvius, qui infra Bobransko Borysthenem influit, praeterlabitur. Est autem Beresina, ut oculis conspexi, amplior aliquanto Borysthene, ad Smolensko. Plane puto hunc Beresinam, id quod etiam vocabuli sonus indicare videtur, ab antiquis Borysthenem habitum fuisse, nam si Ptolemaei descriptionem conspexerimus, Beresina fontibus magis quam Borysthenis, quem Nieper appellant, conveniet.

Lithuania porro quos Principes habuerit, quando Christianismo initiata fuerit, ab initio satis dictum est. Hujus gentis res ad Vitoldi usque tempora, semper florebant. Si bellum aliunde ipsis immineat, suaque adversus hostium vim defendere debeant, vocati quidem, ad ostentationem magis quam ad bellum instructi magno apparatu veniunt: verum delectu habito, cito dilabuntur. Quod si qui remanserint, hi equis vestibusque melioribus, quibus instructi nomina dederunt, domum remissis, cum paucis quasi coacti, ducem sequuntur. Caeterum magnates, qui certum militum numerum suis sumptibus in bellum mittere coguntur, data duci pecunia, se redimentes, domi remanent: eaque res adeo dedecori non est, ut militiae praefecti, ducesque publice in conventibus castrisque proclamari faciant, si qui velint, numerata pecunia exautoratos domum redire posse. Tanta autem inter hos quidlibet agendi est licentia, ut immodica libertate non uti, sed abuti videantur, Principumque bona impignorata possideant: adeo ut Principes in Lithuaniam venientes, suis, ni provincialium ope subleventur, vectigalibus ibi vivere non potuerint. Gentis habitus oblongus, arcumque Tartarorum, hastam vero et scutum Hungarico more gerunt, equis bonis, iisdemque castratis, sine soleis ferreis, quos mollibus coercent lupatis, utuntur.

Vilna est caput gentis: civitas ampla, intra colles sita, ad confluxum fluviorum Veliae et Vilnae. Velia autem fluvius aliquot infra Vilnam miliaribus, Crononem influit. Cronon autem, oppidum Grodno, nomine haud ita dissimili, praeterlabitur, Prutenosque populos quondam ordini Teutonicorum subjectos (quibus nunc Albertus Marchio Brandenburgensis, posteaquam se regi Poloniae subdidit, cruceque et ordine deposito, haereditarius praeest) a Samogitis, eo loci quo Germanicum mare illabitur, dirimit: ubi est oppidum Mumel; nam Germani Crononem Mumel, patrio vero vocabulo Nemen appellant. Vilna porro nunc est muro cincta, multa templa aedesque lapideae in ea exaedificantur, in qua episcopalis sedes est, quam tunc Joannes regis Sigismundi filius naturalis, vir singulari humanitate praeditus, tenebat, nosque in reditu nostro humaniter excepit. Praeterea parochialis ecclesia, et aliquot monasteria et praecipuum Franciscanorum de observantia coenobium, maximis sumptibus extructum, excellit. Multo plura tamen sunt Ruthenorum templa in ea, quam Romanae obedientiae. In Lithuaniae principatu sunt tresRomanae obedientiae episcopatus: Vilnensis scilicet, Samogithiae et Kioviensis. Rutheni vero episcopatus in regno Poloniae etLithuania, aut suis in corporatis principatibus, sunt, archiepiscopus Vilnae nunc degens, Polocensis, Volodimeriensis, Lucensis, Pinski, Komensis, Praemissiensis; Lithuani melle, cera, cinere, quibus potissimum abundant, quaestum faciunt, quae magna ab eis copia Gedanum, deinde in Hollandiam deferuntur. Picem quoque et asseres ad fabricandas naves, frumentum quoque Lithuania abunde praebet. Sale caret, quod venale ex Britania habet. Quo tempore Christiernus Daniae regno ejectus, mareque piratis infestum esset, sal non ex Britania, sed ex Russia portabatur: quo etiamnum utuntur apud Lithuanos. Nostra tempestate apud Lithuanos duo potissimum viri bellica laude clari fuere: Constantinus Knes Ostroski et Knes Michael Linski. Constantinus ut plurimum Tartaros fudit: non occurrendo multitudini praedantium, sed praeda onustos sequeba-

tur, cumque redirent ad eum usque locum, in quo se omni metu solutos, respirandi et quiescendi commodum spatium habere putabant (is locus erat illi notus) cumque eos invadere constituisset, monuit suos, ut sib ea nocte cibaria pararent, nam se eis nullam ignis copiam in noctem futuram, esse facturum. Itaque sequenti die continuato itinere, cum Tartari noctu nulla flamma aut fumo apparente, putarent hostes regressos, aut dilapsos, eoque et equos in pascua dimitterent, mactarent, vorarent, et se somno dederent: Constantinus primo diluculo invadens, magnis cladibus eos affecit. Knes vero Michael Linski, qui cum adolescens adhuc in Germaniam venisset, et apud Albertum Saxoniae ducem eo tempore in Frisia bellum gerentem strenue se gessisset, ac per omnes militiae gradus magnum sibi nomen peperisset, Germanorumque apud quos adoleverat moribus imbutus, in patriam rediisset, apud Alexandrum regem magna auctoritate ac summo loco fuit: adeo ut rex arduas quasque res ex ejus judicio ac arbitrio constitueret. Accidit autem, ut cum Joanne Saversinski Palatino Trocensi, regis causa in dissensionem veniret, ubi compositis tandem rebus, in vita regis omnia quieta inter illos manebant: at mortuo rege, manebat Joanni alta mente repositum odium; nam ex eo privatus erat Palatinatu. Tum ipse et complices, atque amici, apud Sigismundum regem, qui Alexandro successerat, crimine affectati imperii, ab aemulis quibusdam delatus est, et proditor patriae nominatus. Cujus injuriae Knes Michael impatiens, cum saepe regem appellasset, rogassetque ut communi judicio, quo tantum crimen a se depellere posse dicebat, causam inter se et Saversinski auctorem discerneret: cumque rex illius petitioni locum non daret, in Hungariam ad Vladislaum regis fratrem proficiscitur: a quo literis et Oratoribus, quibus ad cognoscendam suam causam rex admonebatur, impetratis, tentatisque omnibus, cum causae suae cognitionem a rege impetrare non posset, indignitate rei permotus Michael, tale facinus se aggressurum, regi dixit, quod ipsi sibique aliquando foret moerori. At cum domum iratus se recepisset, quendam ex suis hominem sibi fidum, cum literis mandatisque ad Moscoviae Principem mittit. Scripserat autem, si Princeps securam liberamque adse vivendi cupiam, datis in hanc rem literis, atque addito juramento, sibi promitteret, eaque res honori aemolumentique sibi apud Principem foret, se castris quae in Lithuania possideret, aliisque vi aut deditione occupatis, ad se deficere velle. Eo nuncio Moscus, qui viri fortitudinem et dexteritatem cognitam haberet, merifice exhilaratus, omnia quae a se Michael peteret, datis ut volebat literis, juramentoque addito, se facturum recepit. Rebus ita apud Moscum ex sententia confectis, Michael ulciscendi libidine flagrans in Joannem Saversinski, qui tum in villa sua circa Grodno erat (in qua ego postea semel pernoctavi) toto impetu fertur, cumque ne elabi posset, dispositis circum aedes militum stationibus, immisso percussore quodam Mahumetano, in lectulo dormientem opprimit, obtruncatque: qua re peracta, ad castrum Minsko cum exercitu progressus, vi illud, aut deditione occupare nitebatur: sed Minsko occupatione frustratus, alia sub inde castra oppidaque aggressus est. Interea cum regis in se copias advenire, seque illi longe imparem esse intelligeret, obmissa castrorum oppugnatione, in Moscoviam se contulit: ubi a Principe honorifice exceptus est; nam Lithuaniam illi parem non habere sciebat. Unde magnam de eo spem conceperat, se ejus consilio, opera, industria, universam Lithuaniam posse occupare; qua spe haud prorsus frustratus est. Nam communicatis cum eo consiliis, Smolensko insignem Lithuaniae principatum denuo obsedit, et eam viri hujus industria magis quam viribus cepit. Unus enim Michael, militibus qui in praesidio erant, omnem urbis defendendae spem, sua praesentia ademit: eosque et metu et pollicitationibus, ut castrum proderent, permovit. Quod eo audacius majoreque studio faciebat, quoniam Basilius, si Michael Smolensko quacunque arte potiri posset, se castrum cum provincia adjacente perpetuo sibi concessurum promiserat. Quibus tamen promissis adeo ille postea non stetit, ut Michaelem de pactione se appellantem, vana tantum spe lactaret, atque illuderet. Qua re vehementer Michael offensus, nondum abolita e pectore Sigismundi regis memoria, cujus gratiam, opera amicorum quos in ejus aula tum haberet, se facile consequi posse sperabat, ex suis quendam sibi fidum ad regem mittit, seque, si quae gravius in se commisisset, condonaret, rediturum pollicetur. Grata haec legatio regi fuit: nuncioque continuo publicae fidei, quas petebat, literas dari mandavit. Verum cum Michael literis regiis non prorsus fideret, quo tutius redire posset, a Georgio Pisbek et Joanne de Rechenberg, equitibus Germanis, quos ea auctoritate apud regem ejus-

que consiliarios esse sciebat, ut regem vel inde tum possent ad servandam fidem cogere, similes literas efflagitavit, impertravitque. Sed cum ejus rei nuncius in Mosci custodias incidisset, captusque esset, re patefacta, Principique celeriter significata, Michael Principis jussu capitur. Eodem tempore nobilis quidam ex Trepkonum familia, adolescens Polonus, a Sigismundo rege ad Michaelem Moscoviam missus erat: qui ut mandata regis commodius exequi posset, perfugam se simulabat. Is quoque haud meliore fortuna usus, a Moscis capitur: et cum perfugam se diceret, neque sibi fides adhiberetur, adeo arcani continens fuit, ut etiam graviter tortus, id non revelaret. Porro cum Michael captus, in conspectum Principis in Smolensko adductus fuisset: Perfide, inquit, dignate pro meritis poena afficiam; ad quae ille: Perfidiae crimen, quod mihi impingis, non agnosco; nam si tu mihi fidem promissamque servasses, si delissimum me in omnibus servitorem habuisses; sed cum te eam floccifacere, meque a te insuper eludi viderem, grave mihi in primis est, ea quae animo in te conceperam, me exequi non potuisse; mortem ego semper contempsi, quam vel ea causa libenter subibo, ne vultum tuum Tyranne amplius conspiciam. Deinde Principis jussu in magnam populi frequentiam in Viesma abductus, ubi supremus belli Praefectus, projectis in medium gravibus, quibus vinciendus erat, cathenis: Princeps te, inquit, Michael maxima (ut scis) dum fideliter servires, gratia prosequebatur. Postquam autem proditione fortis esse volvisti, hoc te secundum merita tua munere donat; simulque cum dicto, cathenas illi injici jubet; qui dum ita spectante multitudine cathenis constringeretur, ad populum conversus: Ne captivitatis, inquit, meae falsa apud vos fama spargatur, quid fecerim, curque captus sim, paucis aperiam: ut vel meo exemplo, qualem Principem habeatis, quidque quisque vestrum de eo sperare debeat, aut possit, intelligatis. Ita orsus, totius sui in Moscoviam itineris rationem, quaeque Princeps scriptis literis, addito juramento, sibi promisisset, neque ulla ex parte promissis stetisset, referebat. Cumque sua de Principe expectatione falsus esset, voluisse denuo in patriam redire: ideo se captum esse; qua injuria cum praeter meritum afficeretur, mortem se non magnopere refugere, praesertim cum sciret, communi lege naturae omnibus aeque moriendnm esse. Et cum corpore valido, ingenioque ad omnia versatili esset, multum etiam valebat consilio, seriis jocosisque rebus aeque idoneus, planeque (ut ajunt) omnium horarum vir: qua animi dexteritate multum sibi gratiae authoritatisque apud omnes, Germanos praesertim, ubi educatus fuerat, conciliaverat. Tartaros, Alexandro rege imperante, insigni clade profligaverat: neque a Vitoldi morte, Lithuani tam praeclaram a Tartaris victoriam unquam reportarunt. Hunc Germani voce Bohemica, Pan Michael vocabant: qui cum, ut homo Ruthenus Graecorum in fide ritum ab initio, eoque post obmisso, Romanum secutus fuisset, quo Principis in se iram indignationemque leniret, mitigaretque, in vinculis denuo Ruthenicum assumpsit. De ejus liberatione, nobis in Moscovia existentibus, multi praeclari viri, in primis autem Principis conjunx, quae sibi ex fratre neptis erat, apud Principem laborabat; intercedebat pro eo etiam Caesar Maximilianus, litterasque speciales in priore mea legatione ad Principem nomine suo dederat: quibus tamen usque adeo nihil effectum est, ut mihi tum nec aditus ad se pateret: imo ne videndi sui copia dabatur. In altera vero legatione, cum forte de liberatione ejus tractaretur, saepius a Moscis interrogabar, an hominem novissem: quibus equidem, quod in re suam fore putabant, nomen me duntaxat ejus aliquando audivisse, respondi. Atque Michael tum liberatus ac dimissus fuit: cujus neptim Princeps, vivente adhuc priore uxore cum duxisset, tantam spem in eo ponebat, ut filios suos illius virtute a fratribus in regno tutos fore crederet: tutorem denique filiorum suorum testamento instituerat. Mortuo dein Principe, viduam lascivientem cum identidem increparet, proditionis crimine ab ea insimulatus, captusque infelix moritur. Qua re patrata, non longe post, ipsam quoque saevientem, veneno sublatam: adulterum vero Ovčzina dictum, in partes laniatum ac dissectum ajunt.

Volinia, inter Lithuaniae principatus, gentem bellicosiorem habet.

Lithuania admodum sylvosa est, paludes ingentes, et multos fluvios habet: quorum alii, ut Bog, Prepetz, Thur et Beresina, Orientem versus Borysthenem illabuntur, alii vero, ut Boh, Cronon, et Narew, Septentrionem versus decurrunt. Coelum inclemens, animalia omnis generis parva habet: frumento quidem abundat, sed seges raro ad maturitatem pervenit. Gens misera, et gravi servitute oppressa. Nam ut quisque famulorum caterva stipatus, domum colonia alicujus ingreditur, impune quid vis facere

res ad vitae usum necessarias rapere, absumere, crudeliter etiam colonum verberare licet. Colonis quavis de causa ad dominos suos absque muneribus aditus non patet; quod si etiam admittantur, ad Officiales et Praefectos relegantur: qui nisi munera accipiant, nihil boni decernunt, constituuntve. Neque vero haec solum tenvium ratio est, sed etiam nobilium, si a proceribus impetrare quippiam volunt. Audivi a quodam primario Officiale apud regem juniorem, qui dixit, Unum quodque verbum in Lithuania aurum esse, Regi quotannis imperatam pecuniam pro defendendis regni finibus pendunt. Dominis, praeter censum, hebdomatim sex dies laborare: Parocho denique ducta, vel mortua uxore, liberis similiter natis, aut vita defunctis, eo quo confitentur tempore, certam numerare pecuniam coguntur. Tam dura porro servitute a Vitoldi tempore in hunc usque diem detinentur, ut si quis forte capite damnatus fuerit, de se ipso, jubente domino, supplicium sumere, suisque manibus se suspendere cogatur; quod si forte facere recusaverit, tum crudeliter caesus, atque immaniter excarnificatus, nihilominus suspenditur. Hac severitate effectum est, ut si Iudex aut Praefectus in re praesenti constitutus, reo moram forte nectenti, minatus fuerit, aut solum modo dixerit, Festina, dominus irascitur: tum miser gravissima verbera extimescens, laqueo vitam finit.

Samogithia proxima Lithuaniae est provincia, in Septentrionem ad mare Baltheum, quae Prussiam quatuor miliarium Germanicorum spacio a Livonia dividit: nullo oppido, aut castro munito insignis; huic ex Lithuania a Principe Praefectus, quem sua lingua Starosta, quasi seniorem appellant, praeficitur; neque temere is, nisi gravissimas ob causas, officio movetur: sed quoad vivit, perpetuo manet. Episcopum habet Romano Pontifici subjectum. In Samogithia hoc in primis admirandum occurrit, quod cum ejus regionis homines procera ut plurimum statura sint, filios tamen alios corporis magnitudine excellentes, alios perpusillos, ac plane nanos, veluti vicissitudine quadam, procreare solent. Samogithae vestitu vili, eoque ut plurimum cinericio utuntur. In humilibus casis, iisque oblongioribus vitam ducunt, in quibus ignis in medio conservatur: ad quem cum paterfamilias sedet, jumenta totamque domus suae supellectilem cernit. Solent enim sub eodem, quo ipsi habitant, tecto, sine ullo interstitio pecora habere. Majores urorum cornibus pro poculis etiam utuntur. Audaces sunt homines, et ad bellum prompti: loricis, aliisque plurimis armis, praecipue autem cuspide, et eo breviore, venatorum more, in bello utuntur. Equos adeo parvos habent, ut vix credibile sit, ad tantos labores eos sufficere posse: quibus foris in bello, domique in colendis agris utuntur. Terram non ferro, sed ligno proscidunt: quod eo magis mirandum, cum terra eorum tenax, et non arenosa sit, quaque pinus nunquam crescit. Araturi ligna complura quibus terram subigunt, locoque vomeris utuntur, secum portare solent: scilicet, ut uno fracto, aliud atque aliud, ne quid in mora sit, in promptu habeant. Quidam ex provinciae praefectis, quo provinciales graviore labore levaret, multos ferreos vomeres adferri fecerat. Cum autem eo, sequentibusque aliquot annis, segetes aliqua coeli intemperie expectationi agricolarum non responderent, vulgusque agrorum suorum sterilitatem ferreo vomeri adscriberet, nec aliud quicquam in causa esse putaret, Praefectus veritus seditionem, amoto ferro, suo eos more agros colere permisit. Provincia haec nemoribus, sylvisque abundat, in quibus horrendae quandoque visiones fieri solent. Sunt etiamnum illic idololatrae complures, qui serpentes quosdam quatuor brevibus, lacertarum instar, pedibus, nigro obaesoque corpore trium palmarum longitudinem non excedentes, Givoites dictos, tanquam penates domi suae nutriunt: eosque lustrata domo statis diebus ad appositum cibum prorepentes, cum tota familia, quod saturati in locum suum revertantur, timore quodam venerantur. Quod si adversi quid illis accideret, serpentem Deum domesticum male acceptum ac saturatum esse credunt. Cum priori ex Moscovia itinere rediens, in Troki venissem, referebat hospes meus, ad quem forte diverteram, se eodem quo ibi eram anno, ab ejusmodi quodam serpentis cultore aliquot alvearia apum emisse: quem cum oratione sua ad verum Christi cultum adduxisset, utque serpentem quem colebat occideret, persuasisset, aliquanto post cum ad visendas apes suas eo reversus fuisset, hominem facie deformatum, ore aurium tenus miserabilem in modum diducto offendit. Tanti mali causam interrogatus, respondit, se, quod serpenti deo suo manus ne pharias injecisset, ad piaculum expiandum, luendamque poenam, hac calamitate puniri: multaque graviora, si ad priores ritus suos non rediret, eum pati oportere. Haec quamvis non in Samogithia, sed in Lithuania sunt acta, pro exemplo tamen adduxi. Mel nusquam melius, nobiliusve, quodque mi-

nus cerae habeat, albumque sit, quam in Samogithia, reperiri ajunt.

Mare quod Samogithiam alluit, quodque Baltheum, quidam Germanicum, alii Prutenicum, nonnulli Veneticum: Germani vero alludentes Baltheo, Pelts appellant: Sinus proprie dicitur; interluit namque Cimbricam Chersonesum, quam hodie Juchtland, et Sunder Juchtland Germani: Latini vero, nomine inde pariter sumpto, Juciam vocant. Alluit et Germaniam, quam Bassam dicunt, incipiendo ab Holsatia, quae Cimbricam contingit: dein Lubicensem terram, item Vismariam, et Rostok, Magno polensium Ducum civitates, totumque Pomeraniae tractum, id quod nomen ejus loci indicat, Pomorjae enim Slavonica lingua idem est, ac si diceres, Juxta mare, seu maritimum, Inde Prussiam, cujus metropolis est Gdanum, quod et Gedanum et Dantiscum appellatur, alulit. Porro Ducis Prussiae sedes est, quam Germani Regium montem appellant. Eo loci certo anni tempore, succinum mari innatans, magno hominum periculo, propter subitum maris accessum et recessum aliquando, piscatur. Samogithiam vix 4 miliaribus contingit: atque longo tandem tractu Livoniam, et eam partem quam vulgo Khurland, Curetos absque dubio vocant, et regiones quae Mosco subsunt: Finlandiam denique, quae Suetensium ditionis est, unde etiam Venedicum nomen originem duxisse arbitrantur, circumluit. Ab altera autem parte Suetiam contingit. Totum autem Daniae regnum quod insulis maxime constat, in hoc sinu continetur: exceptis Jucia et Scandia, quae continenti adhaerent. Gotlandia quoque insula regno Daniae subjecta, in hoc sinu est: ex qua plerique Gotthos prodiisse putabant: cum tamen longe angustior sit, quam quae tantam hominum multitudinem capere potuisset. Praeterea si Gotthi ex Scandia progressi fuissent, ex Gotlandia in Suetiam, et iterum reflexo per Scandiam itinere (quod rationi minime consentaneum est) oportuisset eos reverti. In Gothia insula adhuc Visbi civitatis ruinae extant, in qua omnium illac praeternavigantium lites ac controversiae cognoscebantur, ac constituebantur: eo etiam ex longinquis illis maritimis locis causae ac negotia deferebantur, provocabanturque.

Livonia provincia in longitudine secundum mare protenditur. Hujus metropolis est Riga, cui Teutonici ordinis magister praeest. In ea, praeter Rigensium archiepiscopum, Revaliensis et Ossiliensis episcopi sunt. Oppida habet complura: praecipue autem civitatem Rigam ad fluvium Dvina, non longe ab ostiis: item Revaliam et Derbtum civitates. Revaliam Rutheni Rolivan: Derbt vero Jurjowgorod appellant. Riga nomen suum utraque lingua retinet Fluvios navigabiles, Rubonem et Nervam habet. Hujus provinciae Princeps, fratres ordinis, quorum primi Commendatores vocantur, item proceres et cives, Germani fere omnes sunt. Plebs ut tribus fere linguis utitur, ita in tres ordines seu tribus est divisa. In Livoniam ex Germaniae principatibus, Juliacensi, Geldrensi, et Monasteriensi, quotannis novi et servitores et milites deducuntur: quorum pars in demortuorum, alii in eorum locum qui defuncti annuo officio, quasi manumissi in patriam redeunt, succedunt. Insigni equorum copia adeo abundant, firmique sunt, ut hactenus tam regis Poloniae quam magni Ducis Moscoviae hostiles et frequentes in agros eorum incursiones fortiter sustinuerint, seque strenue defenderint.

Anno Domini 1502, mense Septembri, Alexander Poloniae rex, magnusque Lithuaniae Dux, Magistrum Livoniensem Valtherum a Pletenberg, pactionibus quibusdam induxit, ut ipse instructo exercitu Moscoviae Ducis provincias aggrederetur: pollicitus, ubi is hostilem terram attigisset, cum magno se exercitu affuturum. Sed enim Rex cum ad constitutum tempus, sicuti receperat, non venisset, Moscique cognito hostium adventu, ingenti multitudine magistro occurrissent, isque cum se desertum videret, neque sine summa turpitudine periculoque retrocedere posset, suos primum pro tempore paucis adhortatus, mox exoneratis tormentis, strenue hostem aggreditur: primoque impetu Ruthenos dissipat, atque in fugam convertit. Cum autem pro numero hostium pauciores essent victores, graviorcque armatura praepediti, hostem longius persequi non possent: Mosci re cognita, recuperatis animis, denuo in ordines redeunt, atque Pletenbergii peditatum, qui circiter mille quingenti instructa phalange hosti se opposuerunt, aggressi strenue caedunt. In ea pugna Praefectus Matthaeus Pernaver, cum fratre Henrico, et vexillifero Conrado Schvartz, periere. Hujus vexilliferi egregium facinus memoratur; nam cum hostium telis obrutus, confectusque diutius stare non posset, priusquam occumberet, alta voce virum aliquem fortem, qui vexillum a se reciperet, inclamabat; ad cu-

jus vocem Lucas Hamersteter, qui se ex Braunsuicensibus ducibus, illegitimo tamen thoro, oriundum gloriaretur, illico accurrens, vexillum ex moribundi manibus capere nitebatur; quem Conradus, sive quod suspectam haberet illius fidem, sive quod tanto honore indignum esse arbitraretur, tradere recusavit. Cujus injuriae Lucas impatiens, educto gladio manum Conradi cum vexillo amputat. Conradus nihilominus vexillum altera manu et dentibus mordicus apprehendens, tenet, laceratque. Lucas vexilli fragmentis arreptis, proditisque peditum copiis, ad Ruthenos deficit. Hujus defectione factum est, ut quadringenti fere pedites ab hostibus misere trucidarentur: reliqua turba cum equitatu, servatis ordinibus, ad suos incolumes rediere. Hujus cladis autor Lucas, postea a Moscis captus, atque in Moscoviam missus, in aula principis aliquamdiu honesto loco fuit. Verum is acceptae a Moscis injuriae impatiens, ex Moscovia clam ad Christiernum Daniae regem postea profugit, a quo tormentis praeficitur. Cum autem pedites aliqui, qui ex ea clade evaserant, in Daniam elapsi, illius proditionem Regi indicassent, nec cum eo una militare vellent, rex Christiernus eum in Stockholm misit: mutatoque post regni statu, costerieus, alias Gustavus Suetiae rex, recuperata Stockholm, Lucam ibi inventum, numero familiarium suorum ascribit, et Viburg oppido praeficit: ubi cum nescio cujus criminis se insimulari cerneret, veritus graviora, denuo in Moscoviam se recepit: ubi ego illum honorifice vestitum, inter Principis stipendiarios vidi.

Suetia imperio Mosci contermina, Nortvegiae et Scandiae non secus conjuncta est, atque Italia Neapolitano regno et Pedemonti: marique Baltheo, dein Oceano, et eo quod nunc Glaciale appellamus, circumquaque fere alluitur. Suetia, cujus regia Holmia, quam incolae Stockolm, Rutheni Stecolna appellant, amplissimum regnum, multas et varias nationes complectitur: inter quas virtute bellica celebres Gotthi, qui in Ostrogothos, id est orientales: et Vestrogothos, id est occidentales Gotthos, pro regionum quas incolunt situ, divisi: indeque progressi, toti orbi, ut plerique scriptores memoriae prodiderunt, terrori fuere.

Nordvegia, quam quidam Nordvagiam appellant, longo tractu Suetiae adjacet, marique alluitur. Atque ut haec a Sud, id est Meridie ita illa a Nord, id est Septentrione, ad quem sita est, nomen accepit. Germani enim quatuor orbis plagis vernacula nomina innidere, provinciasque his adjacentes inde denominavere. Ost enim, Orientem significat: unde Austria quam Germani proprie exprimunt, Osterreich. Vest, Occidentem: a quo Vestvalia; ita a Sud et Nord, ut dictum est, Suetia et Nordvegia.

Scandia vero non est insula, sed continens, Suetiae regni pars, quae longo tractu Gotthos contingit, et cujus nunc bonam partem rex Daniae possidet. Caeterum cum eam, harum rerum Scriptores, majorem ipsa Suetia fecerint, ex eaque Gotthos et Longobardos pregressos fuisse retulerint: videntur, mea quidem sententia, haec tria regna veluti integrum quoddam corpus, Scandiae duntaxat nomine comprehendisse: quia tum illa terrae pars inter mare Baltheum, quod Finlandiam alluit, at Glaciale mare, incognita fuit: quaeque adhuc propter tot paludes, innumeros fluvios et intemperiem coeli inculta, atque parum cognita est. Quae res fecit, ut plerique hanc immensae magnitudinis insulam, uno Scandiae nomine appellarent.

De Corela supra dictum est, eam et regi Suetiae, et principi Moscoviae, quod ditioni utriusque Principis interposita est, tributariam esse; eaque re uterque suam esse gloriatur: cujus fines ad mare Glaciale usque protenduntur. Caeterum cum de Glaciali mari varia multaque a plerisque scriptoribus tradantur, haud abs re fore visum est, si illius maris navigationem paucis subjungam.

NAVIGATIO PER MARE GLACIALE.

Quo tempore Serenissimi Principis mei Oratorem apud magnum Ducem Moscoviae agebam, aderat forte Gregorius Isthoma, Principis illius interpres, homo industrius, qui apud Joannem Daniae regem, linguam Latinam didicerat; is anno Domini 1496, a suo Principe cum magistro David natione Scoto, regis Daniae tunc Oratore, quem ego quoque priori legatione illic cognovi, ad regem Daniae missus, totius itineris sui rationem nobis compendio retulit: quod cum nobis in tanta locorum difficultate arduum et nimis laboriosum videretur, paucis, sicuti ab eo accepi, describere volui. Principio dicebat, se cum David jam dicto oratore, a Principe suo dimissos, Novogardiam magnam pervenisse. Cum autem eo tempore regnum Suetiae a rege Daniae defecisset, ad haec Moscus cum Suetentibus dissideret, atque adeo commune et consuetum

iter illi propter tumultus bellicos tenere non possent, aliud iter longius quidem, ac tutius ingressos fuisse: ac primum quidem ex Novogardia ad ostia Dvinae ac Putivlo, difficili admodum itinere pervenisse. Dicebat autem iter hoc, quod ob molestias et labores nuncquam satis detestari poterat, esse spacio trecentorum mil. Conscensis denique in Dvinae ostiis quatuor naviculis, littus Oceani dextrum se navigando tenuisse, ibique montes altos et asperos vidisse: tandem confectis 16 miliaribus sinuque quodam trajecto, littus sinistrum adnavigasse; atque mari amplo a dextris relicto, quod a Peczora fluvio, quemadmodum et adiacentes montes, nomen habet, ad Finlappiae populos pervenisse: qui etsi humilibus in casis passim secundum mare habitant, ferinamque propemodum vitam ducant, feris tamen Lappis sunt mansuetiores. Eos Mosco vectigales esse dicebat. Relicta postea Lapporum terra, ac octuaginta miliaribus navigatione confecta, Nordpoden regionem, regi Suetiae subjectam, attigisse. Hanc Rutheni Kajenska Zemla, populos vero Kajeni appellant; inde emenso ac superato littore flexuoso, quod in dextrum protendebatur, ad promontorium quoddam, quod Sanctum Nasum appellant, se pervenisse dicebat. Est autem Sanctus Nasus, saxum ingens, ad nasi similitudinem in mare prominens: sub quo antrum vorticosum conspicitur, quod singulis sex horis mare absorbet, ac alternatim magno solitu reddit evomitque ejusmodi voraginem. Alii umbilicum maris, alii Charybdim dixere. Tantam autem hujus gurgitis vim esse, ut naves aliasque in propinquo res attraheret, involueret atque absorberet: neque se unquam in majori periculo fuisse ajebat. Nam gurgite subito ac violenter navem, qua vehebantur, ad se attrahente, vix magno labore renitentibus remis sese evasisse. Superato S. Naso, ad quendam montem saxosum, quem circumire oportebat, perveuisse: ubi cum ventis reflantibus aliquot diebus detinerentur, nauta, Saxum (inquit) hoc quod cernitis, Semes appellant: quod nisi munere aliquo a nobis placatum fuerit, haud facile praeteribimus; quem Isthoma, ob vanam superstitionem se increpasse ajebat; increpatus nauta subticuit, totoque illic quatriduo vi tempestatis retentos, ventis postea quiescentibus, solvisse. Cumque secundo jam flatu veherentur, nauclerum dixisse: Vos admonitionem meam de placando Semes saxo, tanquam vanam superstitionem irridebatis: at nisi ego noctu clam ascenso scopulo, Semes placassem, nequaquam transitus nobis concessus fuisset. Interrogatus, quid Semi obtulisset? avenae farinam butyro permixtam, super lapidem quem prominere vidimus, se fudisse dicebat. Postea cum ita navigarent, aliud ingens promontorium, Motka nomine, ad peninsulae speciem ipsis occurrisse: in cujus extremitate Barthus castrum, quod praesidialem domum significat, esset. Habent enim ibi reges Nordvegiae ad defendendos fines, militare praesidium. Tantam autem ejus promontorii longitudinem in mare esse dicebat, ut vix octo diebus circumiri posset; qua mora ne impedirentur, et naviculas et sarcinulas per Isthmum dimidii miliaris intervallo, magno labore humeris traduxerunt. Dein in Dikilopporum, qui feri Loppi sunt, regionem, ad locum Dront nomine, qui ducentis a Dvina in Septentrionem miliaribus abest, navigasse; atque eo usque Moscoviae Principem, ut ipsi narrant, tributa exigere solere. Relictis porro ibi scaphis, reliquum itineris terra trahis confecisse. Referebat praeterea, cervorum ibi greges, ut apud nos boum, esse, qui Nordvegorum lingua Rhen vocantur, nostratibusque cervis aliquanto majores sunt: quibus Loppi vice jumentorum utantur, hoc modo. Vehiculo in scaphae piscatoriae formam facto, cervos jungunt: in quo homo, ne citato cervorum cursu excidat, pedibus alligatur. Lorum, quo cervorum cursum moderatur, sinistra: dextra vero manu baculum tenet, quo vehiculi, si forte in aliquam partem plus aequo vergeret, casum sustineat; atque eo vehendi genere viginti miliaria se uno die confecisse, cervumque tandem dimisisse: quem ad dominum suum stabulaque consueta sponte rediisse, dicebat. Eo tandem itinere confecto, ad Berges civitatem Nordvegiae, recta in Septentrionem inter montes positam, indeque equitatione in Daniam pervenisse. Ceterum apud Dront et Berges in solstitio aestivali, dies viginti duarum horarum esse dicitur. Blasius alter Principis interpres, qui paucos ante annos a Principe suo ad Caesarem in Hispaniam missus fuerat, diversam, magisque conpendiariam itineris sui rationem nobis exposuit. Dicebat enim, cum ad Joannem regem Daniae missus fuisset ex Moscovia, Rostow usque pedes venisse: conscensisque navibus Pereaslaw, a Pereaslaw per Volgam in Castromow: indeque septem verst terrestri itinere ad fluviolum quendam se pervenisse, per quem cum in Vologdam primum, Suchanam deinde, et Dvinam, ad Berges usque Norvegiae urbem, navigasset

omniaque pericula et labores quos Isthoma supra retulit, navigando superasset, recta tandem Hafniam Daniae metropolim, quae Germanis Coppenhagen dicitur, pervenisse. In reditu uterque se per Livoniam in Moscoviam reversos fuisse, illudque iter annuo spacio confecisse dicebat; quamvis alter, Gregorius Isthoma, se media hujus temporis parte tempestatibus in plerisque locis detentum et remoratum fuisse ajebat. Uterque tamen constanter affirmabat, se mille et septingenta verst, hoc est 340 miliaria hoc itinere peragrasse, Demetrius item ille, qui novissime apud summum Pontificem Romae Oratorem egit, ex cujus etiam relatione Paulus Jovius Moscoviam suam descripsit, perque hoc ipsum ter in Nordvegiam et Daniam missus venerat, omnia supra dicta ita se habere confirmavit. Caeterum hi omnes, de congelato seu glaciali mari a me interrogati, nihil aliud responderunt, quam si in maritimis locis plurimos et maximos fluvios, quorum vehementi et copioso in fluxu maria longis spaciis ab ipsis littoribus propelluntur, vidisse, eosque ab ipsis littoribus per certa spacia una cum mari congelari: uti fit in Livonia, aliisque Suetiae partibus; quamvis enim concurrentium ventorum impetu glacies in mari frangatur, in fluminibus tamen raro, vel nunquam, nisi inundatio aliqua superveniat, glacies tum congesta elevatur, aut frangitur; nam glacierum frusta, fluviorum vi in mare delata, per totum fere annum supernatant: adeoque frigoris vehementia denuo concrescunt, ut aliquando plurium annorum glaciem in unum concretam, ibi cernere liceat; id quod ex frustis, quae a ventis in littus propelluntur, facile cognoscitur. Equidem et Baltheum mare in plurimis locis et saepius congelari, a fide dignis audivi. Dicebant, etiam in ea regione, quae a feris Loppis habitatur, Solem aestivali solstitio quadraginta diebus non occidere: tribus tamen noctis horis corpus solis caligine quadam obductum, ut radii illius non appareant, videri: tantumque luminis nihilominus praebere, ut nemo a labore suo tenebris excludatur. Mosci jactant, se ex illis feris Loppis habere vectigal; quod etsi verisimile non sit, mirum tamen non est, cum alios vicinos ab ipsis vectigal exidentes non habeant. Tributi autem loco pelles et pisces, cum aliud non habeant, pendunt. Persoluto autem annuo tributo, nemini se quicquam debere, suique se juris esse gloriantur. Loppi quamvis pane, sale, aliisque gulae irritamentis careant, solisque piscibus et feris utantur, multum tamen proni in libidinem esse perhibentur. Sagittarii porro peritissimi omnes, adeo ut si quas nobiliores in venatione feras nanciscantur, eas quo pelle integra et immaculata potiantur, missa in proboscidem sagitta interficiunt. Mercatores, aliosque hospites peregrinos, domi cum uxore, venatum euntes relinquunt; reversi, si uxorem hospitis consuetudine laetam ac solito hilariorem reperiant, munere aliquo hunc donant: sin minus, turpiter expellunt. Jam consuetudine hominum externorum, qui quaestus gratia eo commeant, innatam feritatem deponere, ac mansuetiores fieri incipiunt Mercatores libenter admittunt, a quibus ex crasso panno vestes, item secures. acus, coclearia, cultri, pocula, farina, ollae, idque genus alia ipsis afferuntur: ita ut coctis jam cibis vescantur, humanioresque mores induerint. Vestibus, quas ipsi ex diversis ferarum pellibus consuunt, utuntur, eoque habitu in Moscoviam aliquando veniunt: paucissimi tamen caligis, ac pileis, ex pelle cervina confectis, utuntur. Nullus illis aureae et argenteae monetae usus, sola rerum permututione contentis: et cum aliorum idiomata non calleant, apud exteros muti propemodum esse videntur. Tuguriola sua corticibus arborum tegunt: et nusquam certas sedes habent, sed absumptis uno loco feris ac piscibus, alio migrant. Narrabant etiam praedicti Moscoviae Principis Oratore, se in eisdem partibus altissimos montes, ad Aetnae similitudinem flammas semper eructantes vidisse: et in ipsa Nordvegia multos montes perpetua conflagratione coruisse. Qua re adducti quidam, purgatorium ignem ibi esse fabulantur; de quibus montibus, dum legatione apud Christiernum Danorum regem fungerer, eadem fere ab Nordvegiae Praefectis, qui tum forte aderant, accepi. Circa ostia Peczorae fluvii, quae sunt dextrorsum ab ostiis Dvinae varia magnaque in Oceano dicuntur esse animalia. Inter alia autem, animal quoddam magnitudine bovis, quod accolae Mors appellant. Breves huic, instar castrorum, sunt pedes: pectore pro reliqui corporis sui proportione aliquanto altiore, latioreque, dentibus superioribus duobus in longum prominentibus. Hoc animal sobolis ac quietis causa. cum sui generis animalibus, Oceano relicto gregatim montes petit: ubi antequam somno, quo natura profundio re opprimitur, se dederit, vigilem, gruum instar, ex suo numero constituit: qui si obdurmiscat, aut forte a venatore occidatur, reliqua tum facile capi pos-

sunt: sin mugitu, ut solet, signum dederit, mox reliquus grex excitatus, posterioribus pedibus dentibus admotis, summa celeritate, tanquam vehiculo per montem delapsi, in Oceanum se praecipitant: ubi in supernatantibus glacierum frustis pro tempore etiam quiescere solent. Ea animalia venatores, solos propter dentes insectantur: ex quibus Mosci, Tartari, et in primis Turci, gladiorum et pugionum manubria affabre faciunt: hisque pro ornamento magis, quam ut graviores ictus (ut quidam fabulatus est) incutiant, utuntur. Porro apud Turcos, Moscos et Tartaros hi dentes pondere veneunt, piscium que dentes vocantur.

Mare Glaciale ultra Dvinam, ad Peczora, et Obi ostia usque, longe lateque protenditur; ultra quae Engronelandt regionem esse ajunt. Eam cum ob altos montes, qui perpetuis nivibus obsiti rigent, tum perpetuam glaciem mari innatantem (quae navigationem impediat, periculosamque faciat) a conversatione seu commercio nostrorum hominum sejunctam, atque ideo incognitam esse audio.

DE MODO EXCIPIENDI ET TRACTANDI ORATORES.

Orator in Moscoviam proficiscens, ejusque limitibus appropinquans, nuncium ad proximam civitatem mittit, qui ejus civitatis Praefecto indicet, se Oratorem talis Domini, limites Principis ingressurum. Mox Praefectus, non solum a quo Principe mittatur, sed cujus etiam conditionis, dignitatisve sit ipse Orator, item quotus veniat, diligenter inquirit: quibus cognitis, aliquem cum comitatu, habita tam Principis a quo mittatur, dignitate, quam Oratoris ratione, ad excipiendum et deducendum Oratorem mittit. Interim etiam magno Duci, unde et a quo veniat, continuo significat. Missus, ex itinere pariter aliquem ex suis praemittit, qui Oratori significet, Magnum hominem advenire, qui eum certo loco (locum designans) excepturus sit. Porro Magni hominis titulo propterea utuntur, quod illud praedicatum Magnus, tribuitur omnibus excellentioribus personis; neque enim quenquam strenuum, aut nobilem, aut Baronem, illustrem aut magnificum vocant, aut alio denique id genus titulo ornant. Caeterum in congressu, missus ille adeo non cedit loco, ut nivem hyberno tempore, ubi subsistit, verrere, seu terrere ita jubeat, quo Orator praeterire queat: ipse interim via trita, seu publica non cedit. Praeterea in congressu et hoc observare solent; mittunt nuncium ad Oratorem, qui eum odmoneat, ut ex equo aut vehiculo descendat: si autem aliquis aut lassitudinem, aut aegritudinem causatus fuerit, tum respondent: quod nec proferre, nec audire verba Domini, nisi stando liceat. Imo missus diligenter cavet, ne prior ex equo aut vehiculo descendat, ne videatur hac re derogare domino suo; quin ubi Oratorem ex equo descendere animadvertit, tum primum et ipse descendit.

In priore mea legatione nunciabam occurrenti extra Moscoviam, me fessum esse de via et ut in equis expediremus expedienda, At sibi id faciundum (repetita priore causa) ne quaquam videbatur. Interpretes et alii jam descenderant, monentes me, ut et ego descenderem. Quibus respondebam, quamprimum Moscus descendet, me quoque descensurum. Equidem cum viderem ipsos eam rem tanti facere, deesse ipse quoque Domino meo, ejusque minuere auctoritatem, pariter nolui. Sed enim prior descendere cum renueret, illaque superbia aliquantisper protraheretur, finem facere volens, movi pedem ex subjice ephippiario, tanquam descensurus: qua re animadversa, missus continuo ex equo descendit: ego vero lente me ex equo detuli, ita ut illum a me illusum esse poenituerit.

Sub haec accedens, aperte capite inquit; Magni domini Basilii, Dei gratia regis et domini totius Russiae; et magni ducis, etc, (recitando potiores principatus) Locumtenens et Capitaneus N. provinciae, etc. jussit tibi significare. Postquam intellexit te Oratorem tanti domini, ad magnum dominum nostrum venire, misit nos tibi obviam, ut te ad se deduceremus; (repetende titulum principis, et Locumtenentis). Praeterea nobis demandatum est, ut inquireremus, quam sane equitaveris; (is enim modus est in excipiendo, Quam sane equitasti?) Dein Oratori dextram missus porrigit: neque rursus honorem prior exhibet, nisi videat Oratorem caput suum aperire. Sub haec, humanitatis forte officio adductus, ultro Oratorem compellat, quaerens, quam sane equitasset, Postremo dat signum manu innuens, Ascende et vade. Conscensis tandem equis, aut vehiculis, subsistit loco una cum suis: neque via cedit Oratori, sed postremus a longe sequito, curatque diligenter ne quisque retrocedat, aut subsequa-

tur: procedente Oratore, mox sciscitantur, primum nomen Oratoris, et singulorum servitorum: item nomina parentum, et ex qua quisque provincia oriundus sit, qualem quisque calleat linguam, et cujus sit conditionis, an principis alicujus servitor, an Oratoris consanguineus, aut affinis sit: et an prius quoque in eorum provincia fuerit; quae singula ad magnum ducem per literas contino referunt. Porro cum paululum progressus est Orator, occurrit homo, mandatum dicens se a Locumtenente habere, ut sibi de omnibus necessariis provideat,

Dobrovna igitur, oppidulo Lithuaniae, ad Borysthenem sito, egressi, octoque eodem die miliaribus confectis, cum limites Moscoviae attigissemus, sub divo pernoctavimus: fluviolum aquis redundantem ponte stravimus, ut post mediam noctem inde progredi, et Smolensko pervenire possemus. Nam ab ingressu, seu limite, in principatum Moscoviae, Smolensko civitas duodecim miliaribus tantum Germanicis distat. Mane cum ad unum fere miliare Germ. progressi essemus, honorifice suscipimur: atque inde vix ad dimidium miliare progressi, loco sub divo nobis constituto patienter pernoctavimus: postero die rursus ad duo miliaria progressis, locus pernoctandi constitutus fuit, ubi a deductore nostro prolixe et laute accepti sumus. Caeterum sequenti die (quae erat dies Palmarum) quamvis servitoribus nostris mandaveramus, ut nullibi subsisterent, quin cum sarcinis recta Smolensko contenderent: eos tamen, vix ad duo miliaria Ger. progressi, in loco ad pernoctandum constituto detentos invenimus. Nos autem cum ulterius pergentes viderent, obsecrabant, ut saltem ibi prandium sumeremus; quibus parendum erat. Ea etenim die deductor noster, Oratores sui domini ex Hispania a Caesare nobiscum revertentes, Knes Joannem Posetzen Jaroslawski, et Simeonem Trophimow secretarium invitaverat. Ego qui sciebam causam, cur nos tam diu in his solitudinibus detinerent (miserant etenim ex Smolensko ad magnum Ducem, nunciando adventum nostrum, expectantes responsum, an liceret nos ducere in castrum, necne) volui experiri animum illorum, ingrediorque viam Smolensko versus. Id alii procuratores cum animadvertunt, evestigio ad deductorem currunt, discessum nostrum nunciant: mox reversi, orant, miscentes etiam precibus minas, ut maneremus. Sed illis interea huc atque illuc cursitantibus, cum ad tertium fere pernoctandi locum pervenissemus, meus procurator inquit: Sigismunde quid agis. cur pro arbitrio tuo in alienis dominiis contra ordinationem domini progrederis. Cui respondi: Equidem non sum assuetus in sylvis, more ferarum, sed sub tectis et inter homines vivere. Oratores domini vestri transierunt per regnum domini mei pro arbitrio suo, et deducti sunt per civitates, oppida et villas. Hoc idem et mihi liceat. Neque est mandatum domini vestri, neque causam necessitatemve tantae morae video. Postea ajunt sese parum deflexuros, causantes noctem jam imminere: praeterea sero castrum ingredi haud quaquam convenire. Horum autem nos causas, quas praetendebant, contemnentes, recta Smolensko contendimus: ubi tam angustis tuguriolis, procul a castro accepti fuimus, ut equos, nisi prius effractis januis, inducere non potuerimus. Sequenti die rursus per Borysthenem traducti, ex opposito fere castri ad Borysthenem pernoctavimus. Tandem Locumtenens per suos nos excipit, atque quintuplici fere potu honorat: Maluatico scilicet, et Graeco vino, caetera erant medones varii, item pane et certis ferculis. Mansimus in Smolensko decem dies, expectantes responsum magni Ducis. Venerant autem duo nobiles a magno Duce, ut nostri curam haberent, nosque Moscoviam deducerent. Aedes vero utriusque nostrum ingressi, ornati commodis vestibus, nequaquam caput aperientes, putabant id nos priores facere oportere: quod tamen negleximus. Postremo, cum mandatum Principis utrinque referendum et audiendum esset, prolato Principis nomine, honorem exhibuimus. Caeterum quemadmodum variis in locis detenti tardius Smolensko veneramus: ita ibi quoque diutius quam par fuit, detinebamur. Ne autem longiore mora gravius offenderemur, aut ipsi desiderio quodammodo nostro deesse viderentur, semel atque iterum nos accesserant; dicentes, Cras mane discedemus. Nos itaque mane equos celeriter adornavimus, accinctique tota die expectavimus. Tandem vesperi cum quadam pompa veniunt, seque eo die haud quaquam expedire potuisse respondent. Cras mane tamen rursus, ut antea, iter sese ingressuros pollicentur: quod pariter distulerunt; nam vix tertia die post, circa meridiem discesseramus, eaque tota die jejunavimus. Sequenti quoque die longius iter constituerant, quam quo currus nostri pervenire possent. Interea temporis omnes fluvii hybernis nivibus dissolutis, aquarum multitudine redundabant. Rivuli quoque nullis coerciti ripis, ingentem aqua-

rum vim voluebant: adeo ut tuto, citraque maximos labores transiri non possent. Pontes enim ante horam, duas aut tres facti, exundantibus aquis natabant. Parum igitur abfuit, quin Comes Leonardus de Nugarolis, Caesaris Orator, altera die post discessum a Smolensko, submersus fuisset. Equidem dum in ponte jamjam natante starem, curaremque ut impedimenta transportarentur, equus sub eo conciderat, eumque in caeca ripa reliquerat. Procuratores duo illi, proximi tum Comiti, ne pedem quidem auxilii ferendi gratia movissent: adeo ut nisi alii a longe accurrissent, eumque juvissent, actum de eo fuisset. Veneramus eo die ad quendam pontem, quem Comes cum suis maximo periculo transierat. Ego, qui currus sciebam haud subsecuturos, citra pontem mansi, et villici cujusdam domum sum ingressus. Et cum procuratorem negligentius cibum curare viderem, propterea quod sese commeatum praemisisse responderet: ipse a matre familias cibum, quem libenter et justo precio dabat, comparabam. Hoc ille ubi rescivit, matronae illico inhibuit, ne quicque mihi venderent Quod cum animadverti, nuncium illius accersi, mandavique ut procuratori diceret, ut aut cibum tempestive ipse cu ret, aut emendi copiam permittat, quod nisi faciat, caput sim illi diminuturus. Novi, inquam, morem vostrum: multa conquiritis ex mandato domini, et hoc nostro nomine, quae tamen nobis non porrigitis; ad hoc non permittitis, ut nostris sumptibus vivamus; minatus sum, haec me Principi dicturum. His verbis minui illius auctoritatem, ita ut deinceps me non solum observaret, sed quodammodo veneraretur Post venimus ad confluxum Voppi et Borysthenis fluviorum, ibique oneravimus Borysthenem sarcinulis nostris, quae Mosajsko usque adverso flumine portabantur: nos vero Borysthene superato, in quodam monasterio pernoctavimus. Sequenti die equi nostri in spacio dimidii miliaris Ger. tres fluvios, aliosque plurimos rivulos redundantes, non sine periculo natare cogebantur. Nos illos per Borysthenem scalmis piscatoriis a monacho quodam vecti circumvimus, atque tandem 26 Aprilis Moscoviam attigimus. A qua cum dimidio mil. Ger. abessemus, occurrit nobis festinabundus, sudoreque diffluens, senex ille secretarius, qui in Hispaniis legatus erat, nuncians, dominum suum nobis obviam mittere magnos homines: nominans eos, qui nos praestolarentur, excepturique essent. Ad haec ait, decere ut in congressu ex equis descendamus, et stantes verba domini audiamus. Postea manu porrecta confabulabamur. Equidem inter alia causam tanti sudoris cum quaesivissem, mox alta voce respondit: Sigismunde, est alius mos serviendi apud dominum nostrum, quam tuum. Porro dum ita progredimur, videmus longo ordine, veluti, exercitum quendam, stantes: atque mox, nobis appropinquantibus, ex equis descendentes: quod et ipsi vicissim fecimus. Caeterum in ipso congressu, quidam initio ita orsus est: Magnus Dominus Basilius, Dei gratia rex et dominus totius Russiae etc. (totum titulum recitans) intellexit, vos Oratores fratris sui Caroli electi Rom. Imp. et supremi regis, ac ejus fratris Ferdinandi, advenisse: misit nos suos consiliarios, nobisque injunxit, ut a vobis inquireremus, quam sanus esset frater suus Carolus Rom. Imp. et supremus rex. Sub haec, similiter de Ferdinando. Secundus ad Comitem: Leonarde Comes, inquit, Magnus Dominus (totum titulum recensens) injuxit mihi, ut tibi obviam irem, teque in hospitium usque deducerem, tibique de omnibus necessariis providerem. Tertius hoc idem ad me dixit. Haec aperto capite, utrinque cum dicta et audita essent, primus rursus inquit: Magnus Dominus (recitando titulum) jussit, ut ex te Leonarde Comes, inquirerem, quam sane equitasses. Hoc idem ad me. Quibus juxta eorum consuetudinem respondimus: Deus det sanitatem magno Principi. Clementia autem Dei et gratia Magni ducis sani equitavimus. Idem hoc rursus: Magnus dux, etc. (subinde titulum repetens) misit tibi Leonarde gradarium cum ephippio, et alium quoque equum ex suo stabulo. Haec eadem ad me. Ad quae cum gratias egissemus, porrigunt nobis manus, et uterque utrumque nosrtum ordine interrogant, quam sane equitassemus. Tandem dicebant, Decere ut dominum eorum honoremus, equosque donatos conscendamus: quod quidem fecimus; atque fluvio Moscva trajecto, praemissisque aliis omnibus subsequimur. In ripa porro est monasterium: inde per planiciem, perque medias hominum turbas, quae undique accurrebant, in civitatem, atque adeo diversoria ex opposito sita deducti sumus. Erant autem aedes vacuae et habitatoribus, et omni supellec tile. Uterque vero procurator indiciabat suo Oratori, se una cum illis procuratoribus qui nobiscum ex Smolensko venerant, habere a Domino mandatum, nobis ut de omnibus necessariis provideant: statuebant etiam coram nobis

scribam, dicentes illum constitutum esse, ut quotidie cibum et alia necessaria afferat; hortantur denique, ut si quid usquam nobis deesset, illis id significaremus. Deinceps singulis fere diebus nos invisebant, semper de defectu inquirentes. Habent autem constitutam sustinendi rationem, aliam pro Germanis, aliam pro Lithuanis, aliam pro aliorum Oratoribus. Habent inquam certum numerum, et eum quidem praescriptum, constituti procuratores, quantum videlicet dent panis, potus, carnis, avenae, foeni, et aliarum omnium rerum, juxta numerum singularum personarum. Sciunt quantum lignorum ad culinam, item quantum ad vaporaria calefacienda, quantum salis, piperis, olei, caepe, aliarumque minimarum rerum in singulos dies dare debeant. Eandem rationem quoque observant procuratores, qui oratores deducunt et reducunt ex Moscovia. Caeterum quamvis satis superque tam cibi quam potus suppeditare solebant, tamen omnia fere quae petieramus, prioribus commutata dabant. Quintuplicem potum semper afferebant, triplicem medonem, duplicem cervisiam. Aliquando pro certis rebus mea pecunia ad forum miseram, praecipue vero pro vivis piscibus: id graviter ferebant, dicentes, domino eorum inde magnam fieri injuriam. Indicabam etiam procuratori, me nobilibus, quorum quinque numero mecum habui, lectulos curare velle. At ille mox respondebat, non esse consuetudinem, lectulis cuiquam providere. Cui respondi: Me non petere, sed velle emere: atque ideo secum communicare, ne posthac, ut antea, irasceretur. Sequenti itaque die reversus inquit: Retuli ad consiliarios domini mei, de quibus heri colloquebamur. Injunxerunt mihi, ut tibi dicerem, ne nummos pro lectulis exponeres; nam quemadmodum nostros homines in partibus vestris tractastis, eadem ratione sese et vos tractaturos pollicentur. Cum autem per biduum quievissemus in hospitio, quae sivimus a procuratoribus nostris, qua die Princeps nos accersurus, auditurusque esset: Quando cunque volveritis, respondent, referemus ad consiliarios domini. Mox petivimus. Erat nobis constitutus terminus, sed in alium diem rejectus. Pridie autem ejus diei, venerat ipse procurator, dicens: Consiliarii nostri domini mandarunt mihi, ut tibi nunciarem, te cras ad Principem nostrum iturum. Porro quotiescunque nos vocarunt, semper interpretes secum habuerunt. Eodem vesperi revertitur interpres, et dicit: Praeparate, quia vocaberis ad conspectum domini. Item mane revertitur rursus commonens: Hodie eris in conspectu domini. Dein vix quartali unius horae elapso, similiter utriusque nostrum venit procurator dicens: Jam jam magni homines pro vobis venient, atque ideo decet vos in easdem conventre aedas. Cum itaque Caesareum oratorem accessissem, continuo interpres advolat, et magnos homines, eosque praecipuos apud Principem viros, qui nos in aulam essent deducturi, nunc adesso ait. Erat autem quidam Knes Basilius Jaroslawski, magno Duci sanguine junctus: alter, unus ex iis qui nos nomine Principis exceperant: quos comitabantur plurimi nobiles. Interim procuratores nostri monebant nos, ut illis magnis hominibus honorem exhiberemus, et obviam iremus: quibus respondimus, scire nos debitum officium nostrum, atque etiam facturos. Caeterum cum jam illi ex equis descendissent, atque hospitale diversorium Comitis ingrederentur, procuratores, subinde nos urgebant, ut illis obviam procederemus, eorumque Principem in deferendo honore, nostris dominis quodammodo praeponeremus, nos vero interim dum illi ascenderent, nunc hoc, nunc aliud impedimentum simulantes, occursum tardamus, atque recta in mediis gradibus in illos incidimus: eosque ut aliquantisper respirarent, in habitationem ducere voluimus, sed id facere renuebant. Ipseque Knes inquit, Magnus Dominus (recitando integrum titulum) jussit vos ad se venire. Mox conscensis equis, magna comitante caterva progressi, in tantas hominum turbas juxta arcem incidimus, ut per eas vix magno satellitum labore ac opera penetraverimus. Est enim ea apud illos consuetudo. ut quotiescunque insignes externorum principum ac regum Oratores in aulam deducendi sunt, tum vulgus nobilium stipendiarii ac milites ex circumjacentibus ac vicinis regionibus, jussu Principis convocentur, urbis tabernae omnes ac officinae sub id tempus occludantur, vendentes ac ementes foro pellantur, cives denique undiquaque conveniant. Hoc autem eo fit, ut ex tam immensa hominum multitudine, subditorumque turba, Principis apud alenigenas potentia: ex tantis autem externorum principum legationibus, majestas apud omnes appareat. Porro arcem ingredientes, diversis in locis seu regionibus, diversi ordinis homines cellocatos vidimus. Juxta portam stabant cives: milites vero et stipendiarii aream tenebant; qui pedes nos comitabantur, antecedebant, et stando impediebant, ne ad gradus usque per-

veniremus, ibique ex equis descenderemus. Etenim prope gradus ex equo descendere, praeter Principem nemini licet. Quod ideo quoque fit, ut major Principi honor exhibitus videatur. Primum autem, ut ad medios gradus venimus, occurrunt nobis certi Principis consiliarii, porrigentes manum et osculum, nosque ulterius deducunt. Mox superatis gradibus, occurrunt et alii, majoris auctoritatis consiliarii: cedentibusque prioribus (est enim mos, ut priores sequentibus, ac proximis quibusque ex ordine cedant, ac loco suo tanquam regione attributa subsistant) salutando dextras porrigunt. Dein ingredientibus palatium, in quo vulgus nobilium circumstabat, primarii similiter consiliarii occurrunt, nos que ordine ac ratione praedicta consalutant. Tandem in aliud atrium, quod Knesis, aliisque generosioribus, ex quorum ordine ac numero consiliarii leguntur, septum erat: atque inde ad Principis usque conclave (ante quod stabant ingenui, qui quotidiana officia Principi praestant) ita deducti sumus, ut interim nemo prorsus ex circumstantibus, vel minimum honorem nobis exhibuisset; quin si aliquem nobis familiariter notum praetereventes, forte salutaremus, aut alloqueremur, adeo illo non respondebat, quicquam, ut perinde se exhiberet, ac si nunquam quemquem nostrum novisset, aut salutatus a nobis non esset. Ad Principem tandem quum ingrederemur, assurgebant nobis fratres Principis, si forte adsunt, non assurgunt, aperte tamen capite sedent) Consiliarii; atque unus ex primariis ad Principem conversus, ex more suo, non rogatus nostro nomine, in haec verba loquebatur: Magne Domine, Leonardus Comes frontem percutit: et rursus, Magne Domine, Leonardus Comes frontem percutit: de tua magna gratia; itidem de Sigismundo. Primum significat, quasi, inclinat se, aut honorem exhibet: secundum, gratias agit, de gratia accepta. Nam frontem percutere accipiunt pro salutatione, gratiarum actione, et aliis id genus rebus. Etenim quoties aliquis quicquam petit, vel gratias agit, tum caput inclinare solet: si enixius: id facere studet, tum ita se demittit, ut terram manu contingat. Si magni Duci pro re aliqua maxima gratias agere, aut petere ab eodem quicquam volunt, tum usque adeo se inclinant, demittuntque, ut fronte terram contingant. Princeps in loco eminentiore ac illustri, pariete imagine divi cujusdam splendente, aperto capite sedebat, habebatque a dextra in scamno pileum Kolpak, sinistra vero baculum cum cruce Posoch, atque pelvim cum duobus gutturniis adjuncto impositoque mantili; ajunt Principem, cum Oratori Romanae fidei manum porrigat, credere homini se immundo et impuro porrigere: atque ideo, eo dimisso, continuo manus lavare. Erat ibi quoque ex adverso Principis, loco inferiore, scamnum pro Oratoribus adornatum. Eo Princeps ipse, exhibito sibi prius (ut jam dictum est) honore, nos nutu et verbo accersit, manu scamnum demonstrans. Quo loci cum ordine salutaremus Principem, aderat interpres, qui verbum verbo reddebat. Audito autem inter caetera Caroli et Ferdinandi nomine, surrexerat, deque scabello descenderat; auditaque ad finem usque salutatione: Frater (inquit) noster Carolus electus Rom. Imp. et supremus Rex, sanus ne est. Dum Comes respondit, Sanus est: interim scabellum ascendit, et sedit. Haec eadem, finita mea salutatione, ex me de Ferdinando quaerebat. Dein utrunque nostrum ordine ad se vocabat, dicebatque: Porrige mihi manum; qua data, sunjungit, Sanusne equitasti? ad quae uterque nostrum, juxta illorum morem respondit: Deus det, ut tu sanus sis ad multos annos. Equidem clementia Dei, et tua gratia, sanus. Sub haec jusserat, ut sederemus. Nos vero, priusquam id fecimus, juxta illorum consuetudinem, Principi in primis, dein consiliariis et Knesis, qui pro honore nostro stabant, gratias, caput ad utramque partem inclinantes, egimus, Solent alioqui aliorum Principum Oratores, praesertim qui ex Lithuania, Livonia, Suetia, etc. mittuntur, in conspectum Principis admissi, una cum comitatu ac servitoribus, singuli singula munera offerre.

Porro consuetudo offerendi munera est ejusmodi. Audita et exposita legatione, mox consiliarius is qui Oratores ad Principem introduxit, surgens, clara et aperta voce omnibus audientibus ita dicit: Magne Domine, N. Orator frontem percutit, N. tali munere: hoc idem de secundo et tertio repetit. Dein singulorum nobilium ac servitorum, eodem modo et nomina et munera exprimit. Constituito denique illi in latere Secretarius, qui pariter et Oratorum, et singulorum ex ordine offerentium nomina et munera nominatim signat. Ejusmodi autem munera ipsi Pominki, quasi Mnemosynon quoddam appellant, nostros vero admonebant de muneribus: quibus respondimus. Non esse moris nostri. Sed redeo ad propositum.

Salutatione exposita cum paulisper sedissemus, invitaverat ordine utrumque nostrum

Princeps hisce verbis: Prandebis mecum. In priore mea legatione, ut hoc quoque adjiciam, juxta illorum consuetudinem me hoc modo invitaverat: Sigismunde, comedes sal et panem nostrum nobiscum. Mox dein vocatis ad se procuratoribus nostris, nescio quid illis demissa voce dixerat; a quibus vicissim admoniti interpretes: Surgite, inquiunt, eamus in aliam habitationem; in qua dum reliquum legationis ac mandatorum quibusdam consiliariis ac secretariis a Principe constitutis exponimus, adornabantur mensae. Constituto porro prandii apparatu, Principe, fratribus ac consiliariis jam discumbentibus, in coenaculum ipsi cum essemus deducti, continuo consiliarii caeterique omnes ordine nobis assurrexerunt: quibus vicissim, morem eorum edocti, priusquam consederant, gratias, caput ad omnes partes inclinando, egimus: locumque in accubitu, quem nobis ipse Princeps manu designabat, cepimus Caeterum tabulae in coenaculo circumcirca adornatae erant. In medio stabat abacus, gravis diversis aureis et argenteis poculis. In tabula, ad quam Princeps sedebat, utrinque tantum intervalli relictum erat, quantum ipse manibus expansis spacii pertingere posset: infra qnod fratres, si forte adsunt, a dextris senior, junior a sinistris, sedent. A fratre rursus paulo ampliore spacio interjecto, seniores Knesi, consiiiarii, ordine ac gratia quam quisque apud Principem obtinet observata, sedebant. Ex opposito Principis in alia tabula nos sedebamus: atque parvo intervallo interposito, familiares ac servitores nostri; quibus ex adverso, in altero latere, ordine sedebant hi, qui nos ex hospitio in aulam deducebant; in posterioribus utrinque oppositis tabulis, sedebant hi quos Princeps singulari gratia invitaverat: quibus stipendiarii nonnunquam adhibentur. In tabulis posita erant vascula, quorum alia aceto, alia pipere, alia sale repleta erant: singula autem per longitudinem tabulae ita collocata et distributa erant, ut semper quatuor numero convivae, singula haec tria haberent. Sub haec dapiferi, splendidis vestibus ornati, ingressi, abacum circumeuntes, ex adverso Principis, neglecto omni honore, subsistunt: dum omnes vocati convivae accumberent, dumque cibum afferre juberentur. Interim omnibus discumbentibus, Princeps quendam ex suis ministris vocarat, ac duo sibi oblonga panis frusta dederat, inqniens: Da Leonardo Comiti, et Sigismundo, hunc panem. Minister assumpto secum interprete, ordine utrique nostrum ita obtulit: Leonardo Comes. Magnus Dominus Basilius, Dei gratia Rex et Domiinus totius Russiae, et Magnus Dux, facit tibi gratiam suam, et mittit tibi panem de sua tabula. Haec verba interpres clara voce reddebat. Nos stantes, Principis gratiam audiebamus. Assurrexerant et alii, extra Principis fratres, pro honore nostro. Pro ejusmodi autem gratia ac honore, alia responsione opus non est, quam ut panem oblatum accipias, super tabulam ponas, gratiasque ipsi Principi capitis inclinatione, dein consiliariis item aliis, ad omnes partes caput circumferendo et inclinando agas. Porro pane ipso Princeps suam erga aliquem gratiam, sale vero amorem ostendit. Neque vero majorem honorem potest alicui exhibere in suo convivio, quam si alicui sal de sua tabula mittit. Panes praeterea formam helcii equini habentes, mea opinione, omnibus iis vescentibus, durum jugum et perpetuam servitutem designant. Tandem pro cibo dapiferi nullo rursus honore Principi exhibito, egressi, aquam vitae, quam ab initio prandii semper bibunt: dein cygnos assos, quos fere pro primo ferculo, quoties carne vescuntur, hospitibus apponere solent, attulerant. Ex quibus tres sibi appositos Princeps cultello pungens, qui nam melior, aliisque esset praeferendus, explorabat, eosque continuo auferre jusserat, Egressi mox omnes, eo quo intraverant ordine, cygnos discerptos, ac in partes divisos, in minores patinas, easque singulas singula quatuor frusta posuerant, Ingressi, quinque patinas Principi apposuerant: reliquas fratribus, consiliariis, Oratoribus, aliisque ordine distribuerant. Astat quidam, qui Principi poculum porrigit: is scilicet, per quem panem et alia fercula singulis mittit. Solet autem Princeps portiunculam dapifero ad praegustandum dare, dein a diversis partibus decerpere, gustareque: post fratri, aut consiliario alicui, aut Oratoribus, unam patinam, ex qua ipse gustavit, mittere. Semper autem majori solennitate Oratoribus hujusmodi obsonia, ut de pane dictum est, offeruntur: in quibus accipiendis, non solum ei cui mittuntur, sed aliis singulis assurgendum, adeo ut toties exhibita Principis gratia, assurgendo, stando, gratias agendo caputque subinde in omnes partes inclinando, non mediocriter quispiam defatigetur. In priore legatione, cum Caesaris Maximiliani Oratorem agere, et convivio acceptus fuissem, aliquoties pro honore fratrum Principis surrexeram: sed

illos cum mihi vicissim neque gratias agere, neque vices ullas reponere viderem, deinceps quoties gratiam a Principe accepturos animadvertebam, coepi tum continuo cum aliquo loqui, dissimulans omnia: et quamvis quidam ex opposito mihi innuebant, meque stantibus Principis fratribus appellabant, ego tamen usqueadeo dissimulabam omnia, ut vix post tertium admonitionem ex eis, quidnam sibi vellent, quaererem. Caeterum, cum fratres Principis stare respondissent: ego priusquam respicerem, assurgeremque, caeremoniae quodammodo finiebantur. Dein cum aliquoties tardius assurrexissem, iterumque statim sedissem, idque qui ex opposito sedebant, riderent: itidem quam ob rem risissent, tanquam aliud agens, interrogabam. Sed cum nemo causam aperire vellet, tandem quasi intellecta causa, vultu in gravitatem composito dicebam: Ego nunc non adsum, ut privata persona: certe qui dominum meum negligit, hunc et ego negligam. Praeterea cum Princeps alicui ex junioribus obsonum mitteret, equidem etiam admonitus ut non assurgerem, respondi: Qui dominum meum honorat, hunc et ego honorabo. Porro cum assos cygnos coeperamus edere, apponebant acetum, addito sale et pipere: iis enim loco embammatis, seu jusculi utuntur. Lac praeterea acidum in eundem usum appositum, item cucumeres falsi, ad haec pruna eadem ratione condita, prandii tempore e mensa non removentur. Eadem ratio in aliis inferendis ferculis servatur: nisi quod rursus, ut assatura, non efferantur. Apponuntur varii potus, malvaticum, Graecum vinum, varii etiam medones. Princeps communiter semel aut bis porrigi sibi poculum suum jubet: ex quo cum bibit, Oratores ad se ordine vocat, Leonarde, Sigismunde (dicens) venisti a magno domino, ad magnum dominum: fecisti magnum iter: posteaque vidisti gratiam nostram, et serenos oculos nostros, bene tibi erit; bibe et ebibe, et bene ede usque ad saturitatem: deinde quiesces, ut tandem ad dominum tuum redire possis. Omnia et singula vasa, in quibus cibus, potus, acetum, piper, sal, et alia apposita vidimus, dicunt esse ex puro auro: id quod ex pondere verum apparebat. Sunt quatuor personae, quae singulae ex utraque parte abaci stantes, singula pocula tenent, ex quibus Princeps plerumque bibit, et saepius Oratores alloquitur, monetque eos ut edant. Aliquando etiam sciscitatur aliquid ab eis, seque valde urbanum et humanum exhibet. Interrogabat me inter alia, an rasissem barbam? quod unica dictione fit, scilicet Bril; cum faterer, dicit, Et hoc juxta nostrum: quasi diceret, Et nos rasimus. Cum enim alteram uxorem duxisset, totam barbam abraserat: quod nunquam ab aliquo Principe factum perhibebant. Antea ministri tabulae, instar Levitarum sacris inservientium, dalmaticis induti erant, cincti tamen: nunc vero habent vestes diversas, quas Terlik vocant, gemmis et unionibus graves. Prandet aliquando tres aut quatuor horas. In prima mea legatione, etiam ad unam usque noctis horam prandebamus. Quemadmodum enim de rebus dubiis consultantes, saepe totum diem consumunt, neque digrediuntur, nisi rè prius mature deliberata, constitutaque: ita conviviis pariter seu comessationibus integrum absumunt nonnunquam diem, intendentibusque tandem tenebris secedunt. Convivas saepe et ferculis et potu honorat. A prandio in negotiis gravioribus nihil agit: quin finito prandio dicere solet Oratoribus, Ite nunc; dimissos, illi ipsi qui eos in aulam deduxerant, rursus in diversoria reducunt: seque mandatum habere dicunt, ibi ut maneant, illosque exhilarent. Afferuntur argentea pocula, et certa vascula multa, cum certo potu: omnesque in hoc student, quo temulentos eos faciant. Sciunt autem pulchre homines invitare ad bibendum; et quum nullam aliem habent occasionem propinandi, incipiunt tandem bibere pro sanitate Caesaris, fratris ejus, Principis, aliorum denique incolumitate, quos videlicet in aliqua dignitate et honore constitutos credunt. Illorum nomine quemquam recusare poculum, non debere, nec etiam posse, existimant. Ita autem bibitur. Qui incipit, sumit poculum, ac in medium habitationis procedit: stansque aperto capite, festivo sermone exponit, pro cujus sanite bibat, quidque illi precetur: mox evacuato ac obverso poculo, verticem tangit, quo omnes videant se ebibisse, et sanitatem illius domini, cujus nomine bibitur, exoptare. Postea ad locum supremum se confert, plura pocula implere jubet, mox suum cuique porrigit, nomenque pro cujus salute bibendum sit, addit; singuli itaque ad medium habitationis ire, ac evacuatis poculis in suum redire locum coguntur. Qui vero longiorem compotationem effugere velit, fingat se necesse est temulentum, aut somno oppressum esse: aut, ut illos inebriet, aut saltem post multa exiccata pocula se amplius nequa-

quam bibere posse, affirmet. Etenim non credunt convivas bene acceptos, ac laute tractatos, nisi temulenti reddantur. Hunc morem communiter nobiles, et quibus permissum est medonem ac cervisiam bibere, observant. In priore legatione negotiis confectis, cum me dimitteret, finito prandio ad quod eram vocatus (solent enim legatos tam discedentes, quam advenientes, convivio accipere) surrexerat Princeps, subsistensque ad tabulam, poculum sibi dari jusserat, dicens: Sigismunde, ego volo pro amore, quem habeo erga fratrem nostrum Maximilianum, Romanorum electum Imperatorem, et supremum Regem, proque sanitate sua; poculum hoc ebibere: quod et tu ebibes, et alii omnes ordine, ut videas amorem nostrum erga fratrem nostrum Maximilianum, etc; eique referas, quae videris. Dein porrigit mihi poculum, et dixit: Ebibe pro sanitate fratris nostri Maximiliani Elect. Rom. Imperatoris, et supremi Regis. Porrigebat et aliis omnibus qui prandio intererant, aut alioqui astabant, et ad singulos iisdem verbis utebatur. Acceptis igitur poculis, parum retrocessimus, caputque erga principem inclinantes, bibimus. Quibus finitis, me ad se vocat, manum porrigit, ac inquit: I nunc. Solet praeterea communiter Princeps, negotiis Oratorum ex aliqua parte pertractatis atque constitutis, eos ad venationem et solatium invitare. Est juxta Moscoviam locus arbustis consitus, leporibus percommodus, in quo quasi quodam leporario fovetur maximus numerus leporum: quos proposita maxima poena capere, praeterea arbusta ibi secare, nemo audet. Nutrit etiam quamplurimos in vivariis ferarum, atque aliis locis. Et quotiescũnque vult ejusmodi uti solatio, tum ex diversis locis lepores comportare jubet; nam quo plures lepores ceperit, hoc majore solatio et honore negotium se confecisse putat. Item cum in campum venerit, tum certos suos consiliarios, adjunctis certis etiam aulicis, seu equitibus, pro Oratoribus mittit, eosque ad se deduci jubet. Deducti itaque, Principique appropinquantes, de equis, consiliariorum admonitione, descendere, et ad Principem re aliquot passibus coguntur. Nos eadem ratione in venatione ad se deductos, in equo exornato sedens, veste splendida indutus, chirothecis depositis, tecto tamen capite, humaniter exceperat, nudamque porrexerat manum, perque interpretem dicebat: Exivimus ad solatium nostrum, vocavimus vos ut interessetis solatio nostro, atque inde aliquam voluptatem caperetis: proin equos conscendite, nosque sequimini. Habuit tegmen quod Kolpak appellant, quodque utrinque a tergo et a fronte moniliam habebat, ex quibus laminae aureae in modum pennarum in altum tendebant, incurvantesque sursum deorsumque ferebantur. Vestis erat instar Terlik, aureis filis contexta; ex cingulo pendebant duo oblongi patrio more cultelli, et pugio pariter oblongus; a tergo habebat sub cingulo genus quoddam armorum veluti caestum quo communiter in bello utuntur. Est etenim baculus cubito aliquantulum longior, cui corium duarum palmarum longitudine est affixum: in cujus extremitate clava aut aenea, aut ferrea, seu frustum quoddam existit; hoc tamen auro undique exornatum erat. Claudebat ejus dextrum latus, expulsus Casani rex, nomine Scheale, Tartarus: sinistrum vero, duo juvenes Knesi; quorum alter securim ex ebore, quam ipsi Topor vocant, ea fere forma qualis in Hungaricalibus aureis expressa cernitur, dextra ferebat: alter vero clavam pariter Hungaricae similem quam ipsi Schestopero, id est sexpennatam appellant. Rex Scheale accinctus erat duplici pharetra: in una sagittas reconditas, altera vero arcum inclusum quodammodo habebat. Aderant in campo plusquam trecenti equites. Porro dum ita per campum incedimus, Princeps non aliquoties, nunc hoc, jam alio loco subsistere, aliquando ad se propius venire jusserat. Dein ad locum venationis perductos, alloquebatur, consuetudinem esse dicens, ut quoties in venatione ac suo solatio esset, tum ipse et alii boni viri suis manibus canes venaticos ducerent: itidemque nos ut faceremus, hortabatur. Constituerat denique unicuique nostrum duos homines, quorum uterque canem ducebat, quibus ipsi pro solatio nostro uteremur. Ad ea respondebamus: Nos hanc suam gratiam grato accipere animo, eundemque morem apud nostrates esse; illa autem excusatione ideo utebatur, quod apud eos canis immundum animal habetur: et turpe est, canem nuda manu attingere. Caeterum stabant longo ordine centum fere homines, quorum dimidia pars nigro, altera flavo colore erat vestita. Non longe ab iis substiterant omnes alii equites, prohibentes ne illac transcurrerent ac elaberentur lepores. Porro nemini ab initio dimittere canem venaticum permissum erat, quam regi Scheale, et nobis. Princeps primus inclamabat venatorem, ordili jubens: qui continuo concitatissimo equi cursu ab caeteros venatores, quorum magnus erat nume-

rus, advolat: mox uno ore omnes exclamant, canes molossos et odoriferos immittunt; ubi sane perjucundum erat audire tot, tamque varios canum latratus; habet autem quam plurimos, et eos quidem optimos, canes. Quosdam autem ad insequendum lepores tantum Kurtzos dictos, perpulchros pilosis caudis et auribus, communiter audaces, tamen ad longius currendi ac persequendi spacium haud commodos. Cum lepus sese offert, dimittuntur tres, quatuor, quinque aut plures canes, eum undique adorientes: quo apprehenso, magno plausu acclamant, ac si magnam feram cepissent. Porro lepores si tardius aliquando excurrunt, solet tum Princeps continuo aliquem, quemcunque inter arbusta leporem in sacco habentem conspexerit, nominare, ac Hui hui inclamare: qua voce leporem emittendum significat. Egrediuntur itaque lepores nonnunquam quasi somnolenti, saltantes inter canes, veluti capreoli aut agnelli inter greges. Cujuscunque canis plures capit, is eo die optimum strategema praestitisse putatur. Princeps ipse pariter Oratori, cujus canis plures ceperit, applaudere videtur. Porro venatione tandem finita, omnes convenerant, leporesque comportaverant: quos tum numerabant; numerati vero sunt circiter 300. Aderant ibi tum Principis equi, non ita multi, nec satis pulchri; etenim in priore legatione simili solatio cum interfuissem, vidi longe plures ac pulchriores, praesertim ejus generis quos nos Turcicos, illi vero Argamak vocant. Aderant quoque complures falcones, alii albi, alii phoenicei coloris, magnitudine excellentes: quos nos Girofalcones, hos illi Kreczet appellant: quibus venari cygnos, grues, et alias id genus aves capere solent. Sunt autem Kreczet, aves audacissime quidem: at non tam atroces, impetuque horrendo, ut aliae aves quantumvis rapaces, illarum volatu, seu conspectu (quemadmodum quidam de duabus Sarmatiis fabulatus est) decidant, extinguanturque. Illud quidem experientia ipsa constat, si quis venatur accipitre, aut niso, aut aliis falconibus, et interim Kreczet (quam a longe volantem continuo sentiunt) advolaverit, quod praedam ulterius nequaquam insequuntur, sed pavidae subsistunt. Retulerunt nobis fide digni ac insignes viri, Kreczet, quando ex illis partibus ubi nidificant, afferuntur, tum aliquando 4, 5, aut 6, in quodam vehiculo ad hoc praeparato, simul includuntur: atque escam quae illis porrigitur, observato certo quodam senii ordine, capere solent. Id autem ratione, an natura illis indita, an quo alio modo fiat, incertum est. Praeterea quemadmodum in alias aves adverso impetu feruntur, rapacesque existunt: ita inter se ipsas sunt mansuetiores, mutuis sese morsibus minime dilaniantes. Nunquam aqua se, ut caeterae aves, lavant: sed sola arena, qua pediculos excutiunt, utuntur. Frigiditate adeo gaudent, ut perpetuo aut super glacie, aut lapide stare soleant. Sed redeo ad institutum. Princeps ex venatione ligneam quandam turrim versus, quae abest a Moscovia quinque millibus passuum, progressus est, ubi aliquot tentoria erant collocata, primum, magnum et amplum, instar domus, pro se: aliud pro rege Scheale: tertium pro nobis: dein alia pro aliis personis, et rebus; in quae cum ordine deducti essemus. Princeps in suum pariter ingressus, vesteque commutata, nos continuo ad se accerserat, nobisque ingredientibus, sedebat in sede eburnea: latus ejus dextrum claudebat rex Scheale, nos ex adverso loco, alias Oratoribus, dum vel audiuntur, vel de negotiis tractant, destinato. Infra regem sedebant certi Knesi et consiliarii; in sinistro latere, Knesi juniores, quos favore singulari ac gratia sua prosequitur Princeps. Discumbentibus itaque omnibus, apponebantur primum confectiones (ut vocant) coriandri, anisi, et amygdalorum: dein nuces, amygdala, atque saccari integra pyramis: quae ministri genibus flexis Principi, regi, et nobis, tenentes porrigebant. Potus similiter de more dabatur: Princepsque gratiam suam (ut in prandiis assolet) exhibebat. In priore mea legatione eo loci etiam prandium sumpsimus. Et cum inter prandendum, panis, quem ipsi Beatae Virginis vocant, quemque quoddammodo consecratum venerari, atque etiam edere, quem deniqne communiter in habitationibus loco eminentiore honorifice servare solent, cum forte tentorio commoto in terram decidisset: tum Princeps, atque omnes alii eo casu gravissime obstupefacti, trepidantes stabant. Tum mox accersitus sacerdos, hunc ex gramine, summo studio ac veneratione colligebat. Post finita collatiuncula potuque quem nobis porrexerat Princeps, sumpto, nos dimiserat, dicens: Ite nunc. Dimissi, honorifice usque in hospitia nostra deducti fuimus. Habet et aliud genus solatii, quo pro aliis Oratoribus (ut accepti) solet uti. Aluntur ursi, capti in quadam amplissima et ad hoc constituta domo: in qua Princeps, assumptis Oratoribus, ludos exhibere solet. Habet quosdam infimae conditionis homines,

qui jubente spectanteque Principe, ligneis furcis occursant ursis, eosque ad pugnam lacessunt. Congressi tandem, si forte a provocatis ac in rabiem conversis ursis laniati fuerint, ad Principem currunt clamantes: Domine, ecce vulnerati sumus; quibus Princeps: Abite, inquit, faciam vobis gratiam. Dein illos curare, vestes praeterea et certos modios frumenti illis largiri jubet.

Caeterum cum jam absolvendi dimittendique eramus, honorifice, ut antea, ad prandium invitati, ac in aulam deducti fuimus, Utrique praeterea honoraria vestis, zebellinis pellibus subducta, oblata fuit; qua indutis, inque Principis conclave ingressis, Marschalcus continuo utriusque nostrum nomine, ordine dicebat: Magne Domine, Leonardus et Sigismundus, de magna tua gratia, frontem percutit: hoc est, ob acceptum munus gratias agit. Vesti honorariae adjunxerat zebellinorum quadragenas duas, hermelinorum vero 300; atque aspreolorum pelles 1500. In priore legatione addiderat mihi vehiculum, seu traham, cum praestanti equo, et alba ursina pelle, alioque tegumento commodo. Dederat denique multa piscium, Belugae, Osetri, et Sterled, in aere durata, sed infalsa frusta: meque perhumaniter dimiserat. Porro reliquas ceremonias, quibus in dimittendis Oratoribus utitur Princeps, item quando limites suae ditionis ingressi Oratores excipiuntur, rursusque dimissi, ad eosdem usque reducti tractantur, sustentanturque, supra in Lithuanorum Oratorum dimissione copiose explicavi.

Caeterum, quia de pace perpetua tractanda, aut saltem induciis inter Moscoviae principem ac Poloniae regem ineundis, a Caesare CAROLO et fratre ejus FERDINANDO Austriae archiduce, missi fuimus, caeremonias, quibus Moscoviae princeps tum in firmandis induclis utebatur, subjungere visum est. Conclusis itaque, ac in certam formam redactis cum Sigismundo rege Poloniae induciis, in aulam Principis vocati, cum in habitationem quandam deducti essemus, aderant Lithuani Oratores: veniunt etiam eo Principis consiliarii, qui easdem nobiscum concluserant; atque in hanc sententiam sermone ad Lithuanos converso verba faciunt: Voluit quidem Princeps noster, in singularem gratiam ac petitionem magnorum principum, pacem perpetuam cum Sigismundo rege vestro inire. Ea autem cum nullis conditionibus fieri nunc possit, se inducias ad eorundem principum adhortationem inire voluisse. Quibus constituendis, ac legitime firmandis, vos Princeps accersiri jussit, ac praesentes esse voluit. Tenebant porro literas, quas Princeps regi Poloniae daturus erat, confectas, sigillo appenso, et eo quidem parvo ac rubro communitas: in cujus sigilli parte priore imago erat, homo nudus equo sine sella insidens, hastaque draconem transverberans: a tergo vere aquila biceps, utroque capite coronato, cernebatur. Habebant praeterea induciales literas, certa formula compositas: quarum similes, ac eodem exemplo, nominibus ac titulis duntaxat mutandis; rex ipse vicissim Principi erat missurus: in quibus nihil prorsus immutatum erat, excepta hac clausula, quae ad finem literarum addita erat: Nos Petrus Giska palatinus Polocensis et capitaneus Drohiczinensis; et Michael Bohusch Bohutinovicz thesaurarius magni ducatus Lithuaniae, et Stovinensis; ac Kamenacensis. Capitaneus, Oratores regis Poloniae et Magni Ducis Lithuaniae, fatemur, eoque etiam nomine crucis signum deosculati sumus, nosque obstrinximus, Regem videlicet nostrum easdem pariter osculo crucis confirmaturum: in cujus rei meliorem fidem hasce literas nostris signetis communivimus. His itaque auditis ac visis omnes una ad Principem vocamur. Ad quem cum ingressi essemus, mox certo loco nos sedere jusserat, ac in haec verba loquebatur: Joannes Francisce, Comes Leonarde, Sigismunde, efflagitastis a nobis Clementis Papae septimi, ac fratris nostri Caroli, ejusque fratris Ferdinandi nomine, ut pacem cum Sigismundo Poloniae rege perpetuam iniremus. Eam commodis utrinque conditionibus facere cum haudquaquam potuimus, rogastis, ut saltem inducias imponeremus; quas quidem amore nostro in principes vestros, nunc facimus, acceptamusque: super quibus dum Regi justitiam nostram facimus, easque confirmamus, vos praesentes esse volumus, quo dominis vestris referatis, vos factis, ac jam legitime firmatis induciis interfuisse, vidisse, nosque illorum amore haec omnia fecisse. Qua oratione finita, Michaelem Georgii consiliarium vocat, ac crucem deauratam ex opposito de pariete fune serico pendentem, sumere jubet. Mox consiliarius, sumpto mundo lintheolo, quod super fusorio cantaro, in pelvi collocato, jacebat, crucem magna cum veneratione apprehendit, dextraque tenet. Secretarius pariter literas induciales junctas utraque manu tenebat, ita tamen, ut Lithuanorum literae alteris sucjectae, eatenus prominerent, quatenus clausula, qua se Lithuani ob-

strinxerant, appareret: super quas simul, ubi Michael dextram, qua crucem tenebat, posuisset, Princeps surgens, sermone ad Lithuanorum Oratores converso, longa oratione narrabat, se quidem pacem ad singularem petitionem ac cohortationem tantorum Principum, quorum legatos eo nomine ad se missos viderent, non refugisse, si ea ullis sibi commodis conditionibus fieri potuisset: et cum pacem perpetuam inire cum rege illorum non posset, in horum gratiam quinquennales se inducias, vigore literarum (literas digito demonstrans) inisse: quas quidem, quoad Deus volet, servabimus, inquit, nostramque justitiam fratri nostro Sigismundo regi faciemus: ea tamen conditione, ut similes per omnia literas, eodemque exemplo scriptas, rex nobis det, easque praesentibus Oratoribus nostris confirmet, justitiam suam nobis faciat, ac illas ad nos tandam per Oratores nostros transferendas curet. Interim etiam juramento vos obstringetis, ea omnia et singula regem vestrum facturam, observaturamque. Dein crucem respicit, seque ter signo crucis, capite toties inclinato, ac manu ad terram fere dimissa munit; propiusque accedens, labia, ac si oraret, movens, os lintheolo tergens, inque terram expuens, crucem tandem deosculatus, fronte eam primum, dein utroque oculo attingit; retrocedens, rursus cruce, capite inclinato, se munit. Postea Lithuanos, ut accederent, idemque ipsi facerent, monet. Oratores antequam id facerent, inscriptionem, qua se obstrinxerant, pluribus quidem verbis congestam ac compositam, nihil tamen aut parum admodum ultra supradictam sententiam continentem, Bogusius nomine, Ruthenus, recitabat: cujus verba singula Petrus, fide Romanus, collega repetebat; eadem nobis pariter interpres Principis ad verbum reddebat. Post recitata ac interpretata inscriptione, Petrus ac Bogusius ordine ipsam crucem, astante Principe, deosculantur. Quibus finitis, Princeps sedens in haec verba loquebatur: Vidistis nos fratri nostro Sigismundo Poloniae regi, justiciam nostram ob singularem petitionem Clementis, Caroli et Ferdinandi fecisse. Dicite ergo dominis vestris, tu Joannes Franciscae Papae, tu Comes Leonarde Carolo, et tu Sigismunde Ferdinando, nos ea illorum amore, et ne Christianus mutuis bellis fundatur sanguis, fecisse. Haec cum longa oratione, additis consuetis titulis, perorasset: nos illi vicissim ob singularem ejus erga principes nostros observantiam gratias egimus, nosque mandata illius diligenter executuros promisimus. Dein duos ex suis praecipuis consiliariis et secretariis, ad se vocat, eosque legatos jam ad Poloniae regem institutos, Lithuanis innuit. Postremo multa pocula suo jussu allata, nobis, Lithuanis, atque adeo omnibus et singulis, tam nostris quam Lithuanorum nobilibus, manu sua porrigebat. Lithuaniae denique Oratores nominatim appellans, dicebat: Quae nunc egimus, et quae alioqui ex consiliariis nostris intellexistis, ea fratri nostro Sigismundo regi exponetis. Haec cum dixisset, surgit, et rursus inquit: Petre, et tu Bogusi, fratri nostro Sigismundo Poloniae regi, et magno Duci Lithuaniae, vos nostro nomine (caput interim parum movens) inclinabitis; moxque sedens, utrumque accersit: dextram illis, atque etiam ipsorum nobilibus ordine porrigit, dicitque, Ite nunc; atque sic illos dimiserat.

ITINERA IN MOSCOVIAM.

Anno 1515 venerant Viennam ad Caesarem Maximilianum, Vladislaus, et ejus filius Ludovicus, Hungariae et Bohemiae, ac Sigismundus Poloniae, reges: ubi contractis ac conclusis matrimoniis filiorum et nepotum, confirmataque mutua amicitia, inter caetera Caesar pollicitus erat, se Oratores suos ad Basilium Moscorum ducem missurum, qui inter hunc et Poloniae regem pacem facerent. Ad hanc legationem Caesar destinaverat Christophorum episcopum Labacensem, et Petrum Mraxi. Sed dum Episcopus protraheret negotium, et interim regis Sigismundi secretarius Joannes Dantiscus, postea episcopus Varmiensis, morae impatiens, profectionem sedulo urgeret, hoc legationis munus mihi non ita pridem ex Dania reverso, fuit impositum. Mandatis itaque continuo a Caesare Haganoae Alsatiae oppido acceptis discedens.

Trajecto primum Rheno, per Marchionum Badensium ditionem et oppida, Rastat, Etlingen, Pfortzach, in ducatum Virtenbergensem, Constat: oppidum denique imperii Eslingen ad Necarum, quem et Nicrum appellant, situm, indeque Gopingen et Geislingen veni.

Ulmae mox Danubio superato, per Gunsburg, ac oppidum Purgav, a quo Marchionatus Burgoviae nomen habet, Augustam Vindelicorum ad Lycum fluvium perrexi: ubi me praestolabantur Gregorius Zagrevski Moscus nun-

eius, et Chrysostomus Columnus secretarius Elizabethae viduae Joannis Sfortiae Mediolani et Bharii, qui itineris erant comites.

Relicta Augusta sub initium anni 1516 ultra Lycum, per Bavariae civitates et oppida, Fridberg, Inderstorff, Freysingen, id est Frisingensem episcopatum ad fluvium Ambor, Landshut ad Iseram flu. Gengkhofen, Pfarkirchen, Scharding ad Oenum transivimus. Oenoque superato, ripasque Danubii legentes, Austriam supra Onasum attigimus. Lincium oppidum in ripa Danubii situm, caput eius provinciae ingressi, pontemque illic Danubio impositum transeuntes, per oppida Galneukirchen, Pregarten, Pierpach, Kunigsvisen, Arbaspach. Rapolstain, in archiducatum Austriae, atque adeo oppida Claram vallem, vulgo Tzvelt dictam, Rastenfeld, Horn, et Retz pervenimus.

Moraviae recta dein, ultra fluvium Teja, qui pro majori parte Austriam a Moravia dirimit, oppidum Snojmam appulimus: ubi Petrum Mraxi collegam meum vita defunctum esse intellexi; et ita solus hoc munus, quod Caesari gratum erat, obivi.

Ex Snojma, Volfernitz, Brunam, dein Olmutium sedem Episcopalem ad fluvium Morava sitam: tres illae civitates Snojma, Bruna et Olmutium sunt primae in Marchionatu; indeque Lipnik,

Hranitza, Ger. Veissenkirchen.

Itzin, Ger. Tischein.

Ostrava, Ger. Ostra oppidum: ubi Ostravitza fluvium, qui oppidum alluit, et Silesiam ab ipsa Moravia dirimit, transivimus.

Silesiae post ducum Theschinensium oppidum Freistat, ad Elsa flu. situm.

Strumen, Ger. Schvartzvasser.

Ptzin, Ger. Ples principatum: a quo progrediendo duorum miliarium spacio, est pons trans Istulam, limes Bohemicae ditionis.

A ponte Istulae Polonica est ditio, et usque Oschventzin principatum, Germanice Auschvitz, quo loco fluvius Sola Istulam ingreditur, est iter unius miliaris.

Extra Oschventzin, per pontem superamus Istulam: et confectis 8 mil.

Poloniae regni caput Cracoviam pervenimus, currusque nostros trahis imposuimus. A Cracovia progressi,

Prostovitza, 4 miliar.

Vislitza, 6 miliar.

Schidlow, 5 mil.

Oppatow, 6 mil.

Savichost, quatuor mil. ubi rursus trajecto, et ad sinistram relicto Istula fluvio,

Ursendow, quinque miliar.

Lublin, septem miliar. Palatinatum, quo loci certo ac stato anni tempore insignes habentur nundinae, ad quas ex variis orbis partibus homines, Moscovitae, Lithuani, Tartari, Livonienses, Prutheni, Rutheni, Germani, Hungari, Armeni, Valachi atque Ebrei confluunt.

Czeko, octo miliar. Antequam huc perventum est, labitur fluvius Viepers, septentrionem versus.

Mesericz octo mil. paulo longius progrediendo, est limes Poloniae.

Lithuaniae oppidum Melnik, sex mil. ad Buh fluvium.

Bielsko, octo mil.

Narew, quatuor mil. ubi ejusdem nominis fluvius ex quodam lacu et paludibus, quemadmodum Buh. effusus, et in Septentrionem decurrit.

Ex Narew, transeundo sylvam octo miliaribus: extra quam est oppidum Grinki, in quo regii homines, qui et commeatum suppeditabant (Pristavos appellant) et Vilnam usque deducebant, me praestolabantur; tum in

Grodno, sex miliar. Est ibi satis commodus pro ejus regionis natura principatus. Castrum cum civitate ad fluvium Nemen, qui ger. Mumel appellatur, quique ipsam Prussiam alluit, quae olim a supremo Theutonici ordinis magistro gubernabatur. Sed eam nunc Albertus Marchio Brandenburgensis haereditarii ducatus nomine tenet. Crononem hunc fluvium puto, alludens nomini oppidi; ibi Joannes Savorsinski, a Michaele Linski in ea domo, aut (ut ajunt) curia, in qua hospitatus eram, oppressus est. Porro hic reliqui Moscorum nuncium, quem rex Vilnam ingredi prohibuit. Inde progressus,

Prelai, duo miliaria.

Volconik, quinque miliaria.

Rudniki, quatuor miliaria.

Vilnam, quatuor miliaria quoque.

Ante Vilnam autem viri insignes praestolabantur, qui me regis nomine cum honorifice excepissent, atque in traham, seu amplum vehiculum pulvinaribus stratum, et stragulis auro et serico contextis collocatum, regiis ministris latus utrumque claudentibus, officiumque perinde ac si ipse rex veheretur praestantibus, in hospitium usque deduxissent: mox aderat Petrus Tomicki, tunc episcopus Premisliensis,

regni Poloniae vicecancellarius, vir omnium testimonio virtute singulari ac vitae integritate praeditus, meque regis pariter nomine humanissime consalutavit, excepitque. Ad ipsum denique regem, magna aulicorum caterva sequente, paulo post deduxit: a quo multis primariis viris, proceribusque magni ducatus Lithuaniae praesentibus, honestissime exceptus fueram.

Vilnae porro eo tempore inter caetera, matrimonium inter ipsum regem, et Bonam Joannis Galeacii Sfortiae ducis Mediolani filiam, Caesare promovente, me nuncio, contractum atque conclusum fuit.

Erant ibi in arctis custodiis tres Moscovitici duces, quibus summa rerum, atque adeo Moscoviticus exercitus, anno 1514 ad Orsam commissus fuerat: inter quos erat Joannes Czeladin primus. Quos equidem regis permissu salutatus, eo quo potui studio consolabar.

Vilna caput magni ducatus Lithuaniae, eo loci sita est, quo confluunt Velia et Vilna fluvii: inque Nemen, seu Crononen illabuntur. In ea relicto Chrysostomo Columno, non diu detinebar.

Vilnam die 14 Martii egressus, non publica atque usitata via, quarum una per Smolensko, altera vero per Livoniam itur in Moscoviam: sed media inter has usus, recta Nemenczin quatuor miliaribus, indeque Svintrava octo miliaribus, superato Schamena fluvio, perveni.

Sequenti die Disla, sex mil. ubi ejusdem nominis lacus est: atque Drisvet, quatuor mil. ubi nuncius Mosci, quem Grodno reliqueram, ad me rediit.

Braslaw, quatuor miliaribus ad lacum Naver, qui in longitudinem uno miliari patet.

Dedina, quinque miliar. atque Dvina fluvium, quem Livonienses (quorum ditionem percurrit) Duna appellant (sunt qui Turantum esse volunt) attigimus.

Drissam dein septem mil. properantes, rursus sub Betha oppido ad Dvina fluvium pervenimus: per quem glacie concretum, vehiculis, ejus gentis more, 16 miliaribus sursum versus dum veheremur, duae nobis tritae viae occurrerunt. Cum itaque utram ingrederemur, dubitaremus: mox servitorem in domum rustici in ripa sitam sciscitatum misi; quia vero sub meridiem glacies magnopere liquescebat, nuncius juxta ripam liquefacta ac fracta glacie demersus, vix tandem extractus fuit; accidit etiam, ut quodam loco fluvius utrinque liquefacta prorsus et absumpta glacie, ea duntaxat glaciei parte, quam continua vectio induraverat, imo non nisi quatenus vehiculorum orbitae complectebantur, nobis tanquam pons quidam, non sine gravi horrore ac periculo transitum daret. Augebat metum fama communis: quia non diu ante, aliquot centum Moscoviticos praedones, per eundem fluvium glacie concretum transeuntes, ad unum omnes fuisse submersos, ferebatur.

A Drissa Doporoski sex miliaribus, indeque Polocko principatum, quem Vaivodatum appellant, ad Dvinam fluvium, quem alii Rubonem appellant, venimus: ubi honorifice, in maxima hominum occurrentium frequentia excepti, magnifice ac laute tractati, ad proximam denique mansionem usque deducti fuimus.

Inter Vilnam et Polocko plurimi lacus, crebrae paludes, atque immensae longitudinis sylvae sunt, ut quae ad quinquaginta mil. Ger protenduntur.

Ulterius progressi iter, in limitibus regni minime tutum, ob crebras utriusque partis excursiones, hospitia deserta, aut nulla habuimus: perque magnas paludes ac sylvas, tandem Harbsle et Milenki, pastorum casas, venimus: in quo itinere Lithuanus deductor me deseruerat. Accedebat ad hospitiorum incommoditatem, itineris summa difficultas; si quidem inter lacus et paludes nive et glacie labescente nobis eundum erat, dum Nischam oppidum, ad quendam ejusdem nominis lacum situm, indeque Quadassen quatuor miliaribus, quo loci cum magno pavore et periculo lacum quendam, aqua supra glaciem extante transivimus, atque ad tuguriolum rustici cujusdam perveneramus, quo ex ditione Mosci, Georgii comitis mei cura commeatus allatus erat. Eo loci equidem limites utriusque Principis observare ac discernere non potui.

Moscoviae sine contradictione ditio Corsula: ubi, duobus fluviis Velicarecka et Osternicza trajectis, indeque duobus mil. confectis, venimus ad

Opoczka civitatem cum castro, ad Velicarecka sitam; quo loci natans pons est, quem equi plerumque genutenus in aqua transeunt. Hanc arcem rex Poloniae, dum ego Moscoviae de pace tractarem, obsederat. In illis porro locis, quamque propter crebras paludes, sylvas, et innumeros fluvios, exercitus aliquo commode duci non posse videatur: nihilominus tamen quocunque volunt, recta contendunt: co-

lonorum nimirum multitudine praemissa, qui quaelibet impedimenta arboresque incidendo submovere, paludes ac fluvios pontibus sternere coguntur.

Voronetz dein octo miliaribus oppidum situm ad Soret fluvium, qui recepto in se Voronetz fluvio, non longe infra oppidum Velicarecka illabitur.

Viburg quinque miliar.

Volodimeretz oppidum cum propugnaculo, 3 fere miliar.

Brod coloni cujusdam domum, pariter 3 miliar, indeque 5 miliaribus emensis, stratoque ponte per Ussa fluvium, qui Scholonam influit,

Parcho civitatem, cum castro, ad Scholona fluvium sitam: Opoca villam quandnam, sub quo Vidocha fluvius Suchonam ingreditur, quinque miliaribus; inde septem superatis fluviis,

Reisch villam, quinque pariter miliar.

Dverenbutig villam, quinque mil. infra quam dimidio miliari Pschega, Strupin fluvio in se recepto, influit Scholonam: in quem alii quatuor fluvii, quos eo die transivimus, illabuntur.

Sotoki homuncionis domum, 5 miliar. a qua 4 miliar. Novogardiam tandem magnam quarta Aprilis attigimus. Caeterum a Polocko Novogardiam usque, tot paludes ac fluvios superavimus, ut eorum nomina ac numerum ne incolae quidem teneant: tantum abest, ut illos quispiam commemorare ac describere posset.

Novogardiae paululum respirans, ac septem diebus quiescens, ab ipso locumtenente in die Palmarum convivio acceptus fui: atque ab eodem amanter admonitus, ut servitoribus equisque illic relictis, per dispositos, seu postarum (vulgo loquuntur) equos Moscoviam irem. Cui morem gerens, egressus primum Beodnitz quatuor miliaria, indeque totius diei iter juxta Msta fluvium, qui navigabilis est, et ex Samstin lacu oritur, confeci. Eo porro die cum per pratum liquiescente jam nive, citato equorum cursu proficisceremur, pueri mei natione Lithuani equulus ceciderat, ita ut cum puero prorsus praecipitaretur: seque denuo in modum rotae convolvens, in posteriores pedes daret, consisteretque et interea nec terram latere attingeret, nec puerum sub se prostratum ac jacentem laederet.

Post recta Seitskow, ultra fluvium Nischa, sex miliar.

Harosczi ultra fluvium Calacha, septem miliar.

Oreat Rechelvitza ad fluvium Palamit, 7 mil. Eodem die transivimus 8 fluvios, et unum lacum, congelatum quidem, sed aqua supra glaciem conpletum.

Tandem sexta feria ante Paschatis festum in domum postarum pervenimus, tresque lacus superavimus: primum Voldaj, qui uno miliari in latitudinem, duobus vero in longitudinem patebat: secundum Lutinicz, non admodum magnum: tertium Ihedra, cui ejusdem nominis villa ab Oreat octo miliar. adjacet; quo sane die per hosce lacus, congelatos adhuc, sed aquarum multitudine nive liquiescente inundantes, tritam viam secuti, difficillimum ac periculosissimum iter habuimus: nec deflectere de via publica cum ob nivis altitudinem, tum quod nullum vestigium alicujus semitae apparebat, audebamus. Confecto itaque tam difficili atque periculoso itinere, venimus

Choitilova septem miliar. infra quam duobus Schlingva et Snaj fluviis, eo loco quo confluunt, inque Msta fluvium illabuntur, superatis, Voloschok attigimus: ibique in die Paschatis quievimus. Post septem miliaribus confectis, trajectoque Tverza fluvio,

Vedrapusta oppidum in ripa situm: indeque 7 miliar. descendentes,

Dverschak civitatem, infra quam 2 miliaribus Schegima fluvio navicula piscatoria transmisso, in

Ogossa oppido, uno die quievimus; sequenti die per Tverza fluvium septem miliar. navigantes,

Medina appulimus; sumptoque prandio, rursus naviculam ingressi, 7 miliaribus Volgam, celeberrimum fluvium, atque adeo

Tver principatum attigimus; ubi sumpta majore navi, per Volgam navigantes, non ita longe post ad congelatum, ac glacierum frustis refertum ipsum fluvium venimus: inque quodam loco, maximo labore ac sudore appulimus; altumque congesta in acervum glacie, ripam vix tandem superavimus: indeque pedestri itinere in coloni cujusdam domum venientes, parvosque ibi repertos equos conscendentes, ad monasterium divi Heliae venimus; ubi commutatis equis,

Gerodin oppidum ad Volgam situm, tribus inde miliaribus rectaque post

Schossa 3 miliaribus,

Czorno domum postarum, 3 miliar.

Clin oppidum, ad fluvium Januga situm, 6 miliar.

Piessack domum postarum, 3 miliar.

Czorna, ad fluvium ejusdem nominis situm, 6 miliar,

Moscoviam, 3 miliar. tandem decimaoctava

Aprilis pervenimus: ubi quomodo consalutatus atque exceptus fuerim, abunde satis in hoc libro exposui, cum de exceptione ac tractatione Oratorum egissem.

REDITUS.

Dixi ab initio, me in Moscoviam ad componendos Poloniae et Moscoviae principes, a Divo Maximiliano Imperatore missum fuisse, sed re infecta inde rediisse; nam dum Moscoviae, praesentibus etiam regis Poloniae Oratoribus, de pace ac concordia tractarem, interim rex instructo exercitu Opoczka castrum, ne quicquam tamen, oppugnabat; quare Princeps inducias cum rege facere pernegabat: meque intercepto quidem negotio, honorifice tamen dimiserat. Relicta itaque Moscovia, recta

Mosajsko, 18 miliar.

Viesma, 26 miliar.

Drogobusch, 18 miliar.

Smolensko dein, 18 miliar. perveni; abinde duabus noctibus ibi sub dio in magnis nivibus quievimus: ubi ab deductoribus meis laute ac honorifice tractabar, et strato in longum aliquanto altius foeno, corticibus arborum superimpositis stratisque linteis, attractis more Turcarum seu Tartarorum pedibus mensae accumbentes, cibum capiebamus, bibendoque aliquanto largius, coenam producebamus. Altera nocte veneramus ad quendam fluvium, minime tum quidem congelatum; sed post medium noctis, ob infestum frigus usque adeo concretum, ut per glaciem plusquam decem onusta etiam vehicula traducta sint; equi vero alio loco, quo celerius majoreque impetu decurrebat fluvius, compulsi, fracta glacie transibant. Eo loci duodecim a Smolensko miliar. relictis deductoribus, in Lithuaniam profectus sum: et a limite octo miliaribus, ad

Dobrovnam veni, ubi rerum necessariarum justam quidem copiam, sed hospitium Lithuanicum habui.

Orsam quatuor miliar. quousque a Viesma a dextris Borysthenem habuimus, quem tum haud longo intervallo supra infraque Smolensko trajicere cogebamur; eoque circa Orsam relicto, recta

Druzek, 8 miliar.

Gredno, 11 miliar.

Borisow, 6 miliar. ad fluvium Beresina, cujus fontes Ptolomaeus Borystheni adscribit.

Lohoschak, 8 miliar.

Radochostje, 7 fere miliar.

Crasne Sello, 2 miliar.

Modolesch, 2 miliar.

Creva oppidum cum castro deserto, 6 mil.

Mednik pariter oppidum cum castro deserto, 7 miliar. indeque

Vilnam tandem pervenimus: ibique post regis in Poloniam discessum, paucis diebus, dum servitores cum equis meis ex Nevogardia per Livoniam reverterentur, commoratus sum; quibus receptis, mox inde quatuor miliaribus de via in Troki deflexi, ut ibi in quodam horto conclusos ac conseptos Bisontes, quos alii Uros, Ger. vero Auroxen appellant, viderem. Palatinus porro, etsi meo inexpectato ac improviso adventu quodammodo offendebatur, me nihilominus tamen ad prandium invitavit: cui intereat Schachmet rex Savolhensis Tartarus: qui eo loci in duobus muratis, et inter lacus extructis castris, veluti liberis custodiis, honeste servabatur. Is inter prandendum variis de rebus per interpretem mecum colloquebatur: Caesarem praeterea fratrem suum appellabat, omnesque principes ac reges inter se esse fratres dicebat.

Sumpto prandio, acceptoque a Palatino juxta Lithuanorum consuetudinem munere, primum Moroschei oppidum, dein Gredno 15 miliar.

Grinki, 6 miliar. Sylva post superata,

Narew, 8 miliar. atque

Bielsko oppidum venimus, ubi Nicolaum Radovil palatinum Vilnensem offendi, cui jam antea Caesaris literas reddideram: qui etsi antea me equo gradario, duobusque aliis pro vehiculo donaverat, castratum tamen et bonum jam denuo equum dono dedit: obtrusitque preterea aureos aliquot Hungaricales, adhortando, ut ex his annulum mihi fieri curarem, quo induto, quotidieque inspecto, sui facilius, et praesertim apud Caesarem recordaret. Ex Bielsko in Briesti castrum cum oppido ligneo, ad fluvium Buh, in quem Muchavetz, illabitur,

Lamas oppidum: ubi Lithuania relicta,

Poloniae primum oppidum Parczow ingressus, supra quod non ita longo intervallo lasonica fluviolus labitur, Lithuaniamque a Polonia dirimit post

Lublin, 9, miliar.

Rubin,

Ursendoff,

Savichost, ad trajectum Istulae.

Sandomir civitatem cum castro, ad Istulam sitam, distantemque a Lublin 18. miliar.

Poloniza, ad fluvium Czerna: in quo nobilissimi pisces, quos vulgo Lachs appellant, capiuntur.

Civitatem novam Corczin appellatam, oppidum cum castro murato.

Admonet me hic locus rei prodigiosae, et pene incredibilis, qua minime praetereundam esse putavi. Cum quodam tempore ex Lithuania redirem per hanc regionem, incidi in hominem apud Polonos primarium Martinum Svorovski: qui me multis precibus invitatum, in domum suam deduxit, ibique quam lautissime habuit. Dumque, ut fit, familiariter multis de rebus colloqueremur, narravit idem mihi, virum quendam nobilem cognomento Pierstinski, quo tempore Sigismundus rex circa Borysthenem belligeraretur, graviorem armaturam equestrem indutum, sub ipsa usque genua, inter Smolensko et Dobrovnam ingressum Borysthenem, ibique ab equo rabie correpto, in medium flumen abreptum et excussum esse; et cum diu non comparuisset, ac plane pro perdito et deplorato habitus esset, subito sub aquis in ripam egressum esse, ipso rege Sigismundo et ejus exercitu tribus fere hominum millibus inspectantibus. Etsi veró aucteritate hominis movebar, tamen cum difficilia creditu dicere visus esset, evenit, ut eodem die ipso, Martino comitante, huc ad novam civitatem Corczin perveniremus: ubi tum vir summa apud Polonos dignitate, Christophorus Schidlovecki castellanus Cracoviensis, et ejusdem loci Capitaneus, agebat. Ibi cum idem me splendidissimo convivio cum multis aliis clarissimis viris excepisset, recurrente narrationis illius de Pierstinski memoria, non potui mihi temperare, quin de ea mentionem facerem: quod sane per opportune accidit. Nam hoc non tantum convivae ipsi, etiam regem ipsum tanquam oculatum testem citantes, confirmarunt: sed aderat in eodem convivio ipsemet Pierstinski, qui casum hunc suum ita exposuit, ut pro credibili haberi possit. Dixit autem, quod equo excussus ter se extulerit supra aquas: atque ibi venisse sibi in mentem, quod ante dici audivisset, pro perdito habendum esse cum, cui non succurritur, cum tertio effertur. Itaque se oculos aperuisse, atque ita sublata altera manu esse progressum, seu signo dato, ut ei subveniretur. Rogatus autem, an hausisset aquam; bis se hausisse, respondit. Haec ut audita mihi sunt, ita aliis narrata volo. Sed nunc ad continuandum iter meum revertor.

Prostvitza, ubi optima cervisia coquitur; indeque

Cracoviam, caput regni, sedem regalem, ad Istulam sitam, 18. miliar. a Sandomir distantem, urbem in quam clericorum, studiosorum atque mercatorum frequentia celebrem, pervenimus: ex qua, a Rege ipso, cui opera mea grata erat, munere accepto, honestissime fui dimissus; rectaque.

Lipovetz sub castrum, sacerdotum aliquid gravius delinquentium carcerem:

Indeque 3 miliar. Osventzin, Silesiae quidem oppidum, Polonicae tamen ditionis, ad Istulam situm, quo loco Sola fluvius ex montibus, qui Silesiam ab Hungaria dividunt, decurrens, Istulam ingreditur. Non longe sub eodem oppido Prejssa fluvius ex alia parte Istulae, Silesiam a Polonica et Bohemica ditione dirimit, Istulam quoque influit.

Ptzina, Ger. Ples, principatum in Silesia Bohemicae ditionis, 3. mil.

Strumen, Ger. Schwartzwasser, 2. miliar.

Frejstaetel. ducum Teschinensium oppidum, quod Elsa fluvius praeterlabitur, qui in Oderam exoneratur.

Moraviae dein Ostrava oppidum, quod Ostravitza fluvius alluit, Silesiamque a Moravia dividit.

Itschin, Ger. Titzein oppidum, quatuor miliar.

Hranitza. Ger. Weissenkirchen oppidum, quod Betvuna fluvius praeterlabitur. 1. miliar.

Lipnik 1. miliar. unde cum Vistriciam 2. miliar. recta contendentes, forte ex quodam colle Nicolaus Czaplitz, ejus provinciae nobilis, sibi nos obvios conspexisset, mox pixide arrepta, ad conflictum se quodammodo cum duobus comitibus praeparabat. Qua re equidem non temeritatem hominis, sed ebrietatem potius animadverteram: ac continuo servitoribus mandaveram, ut ei nobis occurrenti media via cederent. Sed ille hoc humanitatis officio neglecto, in altam nivem se conjecerat, nosque praetereuntes torve intuebatur: servosque a tergo cum vehiculis sequentes, ad hoc ipsum genus officii, quod illi praestare haud quamque poterant, cogebat: strictoque gladio minabatur. Ea re exorto utrinque clamore, factoque servorum qui post erant concursu, ipse mox telo balistae laesus, equus pariter vulneratus sub eo conciderat. Postea cum Moscis Oratoribus iter institutum prosecutus, veni Olmutzium, quo ille quoque saucius pervenerat: statimque, veluti ejus regionis

incola notus, turba hominum (qui fodendis aggerendisque piscinis operam locant) collecta, ulcisci sese volebat. Cujus ego tamen conatus maturo consilio repressi, ac intercepi. Ex Olmutzio

Bischow oppidulum, 4. miliar.

Niklspurg, 4. miliar. arcem splendidam, cum oppido; quod etsi uno miliari ultra Tejam fluvium, qui multis in locis Austriam a Moravia dirimit, situm est, Moraviae tamen adjacet, ejusque ditioni subjecta est.

Austriae inde oppidulum Mistlbach, 3. miliar.

Ulrichskirchen, 3. miliar.

Viennam, ad Danubium sitam urbem, a multis scriptoribus celebratam, tribus pariter miliaribus confectis pervenimus: quo equidem duo integra vehicula ex Moscovia usque deduxi.

Ex Vienna, Novam civitatem, 8 miliar. indeque ultra montem Semring, interque Styriae montes Salisburgum usque veni. Post Oeniponti, in Comitatu Tirolensi oppido, Caesarem assecutus: cujus Majestati non solum ea quae ex mandatis gesseram, grata erant: sed etiam relatio de caeremoniis et consuetudine Moscovitarum, auditu valde jucunda. Quare etiam Mattheus Cardinalis Salisburgensis, Caesari admodum carus, Princeps industrius, et in rebus agendis versatissimus, jocose coram Caesare protestatus est, ne Caesar, se absente, reliquum caeremoniarum ex me audiret, cognosceretve.

Expedito mox ac dimisso a Caesare Moscorum Oratore, equidem in Hungariam ad regem Ludovicum, cum sub id tempus institutus Orator fuissem, eundem per Oenum ac Danubium Viennam deduxi: eoque ibi relicto, ipse continuo Pannonium currum conscendi, quo trijugis equabus curru volitante celerrime ferebar, paucisque horis Budam triginta duobus miliar. perveni. Tantae autem celeritatis causa est, tam commoda per justa intervalla respiratio equorum, et permutatio. Quarum prima utuntur in Pruk, oppidulo ad Leitham fluvium, qui Austriam ab Hungaria dividit, distatque a Vienna 6 miliar. Secunda in Ovar castro, cum oppidulo, Ger. Altenburg, 5 miliar. Tertia in Jaurino oppido, sedeque Episcopali. Hunc locum Hungari Jurr, Germani vero ab Raba fluvio, qui oppidum alluit, Danubiumque ingreditur, Rab appellant. Hoc quidem in loco, qui ab Ovar 5 miliaribus distat, equos permutant. Quarta, sex infra Jaurinum miliaribus, in pago Cotzi, a quo et vectores currus nomen acceperunt: Cotzique adhuc promiscue appellantur. Ultima in Vark pago, quinque a Cotzi miliaribus: quo loci equorum solens, num qui clavi vacillent, aut desint, inspiciunt, currus loraque sarciunt: quibus omnibus refectis, Budam, sedem regalem, 5 inde miliar. invehuntur.

Budae sede regia exposita, ac confecta legatione, finitisque comotiis, quae haud procul ab urbe, ab eo loco quo celebrantur, Rakhusch vulgo appellantur, a rege honestissime dimissus, ad Caesarem redii: qui proxima Januario post, anno scilicet Domini 1519 mortem obiit. Hancque in Hungariam profectionem, quod Moscoviticae conjuncta, unoque prope et continuo itinere confecta fuit, adjicere volui.

Caeterum cum in regni Hungariae mentionem inciderim, non possum equidem sine gemitu et gravissimo dolore commemorare, quomodo hoc regnum antea florentissimum et potentissimum omnibus quodammodo intuentibus tam subito afflictissimum factum sit. Est quidem, ut caeteris rebus omnibus, ita etiam regnis et imperiis terminus quidam constitutus: sed nobilissimum Hungariae regnum certe non tam fatis trahentibus, quam mala et iniqua administratione, plane ad in tertium redactum esse videtur. Mathias rex, neque regio sanguine natus, neque vetusto ducum aut principum stemmate clarus, non tamen nomine solum rex fuit, sed ipsa re regem praestitit: ac non modo Turcarum principi fortiter restitit, ejusque gravissimas impressiones invictus sustinuit: verum et ipsi Romanorum Imperatori, atque adeo Bohemiae et Poloniae regibus negocium fecit: denique omnibus vicinis suis terrori fuit. Quemadmodum autem hujus regis virtute, ac rebus praeclare gestis, Hungariae regnum ad summam potentiam ipso vivente pervenerat: ita eo sublato, quasi mole sua laborans, inclinare coepit. Nam qui ei successit Vladislaus Boemiae rex, Casimiri Poloniae regis filius primogenitus princeps quidem pius, religiosus, et vitae inculpatae: sed ad moderandam tam bellicosam gentem, in tanti praesertim hostis vicipitate, minime sufficiens fuit. Etenim tot rebus secundis ferociores et insolentiores facti Hungari, benignitate et clementia regis abutebantur ad licentiam, luxuriam, desidiam, fastum: quae vitia eo tandem evasere, ut etiam rex ipse contemptui haberetur. Porro Vladislao defuncto, sub ejus filio Ludovico cum haec ipsa vitia magis ac magis invalere: tum si qua reliqua fuit belli disciplina, ea tota est amissa; nec po-

fuit rex puer his malis ob aetatem mederi: nec alioqui ad eam, quam decebat, gravitatem educatus fuit. Primores regni, ac praecipue praelati, luxu pene incredibili diffluebant: et certabant quasi aemulatione quadam tum inter se, tum cum baronibus, ut alii alios profusione et splendore vincerent. Iidem nobilitatem partim beneficiis ac praemiis, partim etiam potentia ac metu sibi obnoxiam tenebant, ut plures assectatores haberent, ac eorum studiis et acclamationibus in publicis conventibus juvarentur. Mirum dictu, qua pompa, quo apparatu, ac quibus equitum utriusque armaturae copiis Budam sunt ingressi, praecinentibus tubicinibus ad cujusdam quasi triumphi speciem.

Porro in regiam cum irent, aut inde redirent, tanto deductorum et stipatorum comitatu undique septi incedebant, ut vici et plateae vix catervam caperent. Cum vero prandendum esset, tota urbe ad aedes cujusque tubae non aliter atque in castris resonabant: et ducebantur praedia in multas horas, quae somnus et quies excipiebant, cum contra quasi solitudo quaedam esset circa regem, et fines regni interea destituti necessariis praesidiis, impune ab hostibus vastarentur. Episcopatus dignitates, et praecipua quaeque officia promiscue, non pro meritorum ratione, conferebantur: et quo plus potentiae quisque obtinebat, hoc plus juris habere credebatur. Itaque laborabat justicia, et premebantur infirmiores: ac omni bono ordine sublato atque everso, subinde inveniebatur aliquid, quod Reipubl. labem aliquam cum vulgi detrimento afferret: cujusmodi fuit illa innovandae argenteae monetae licentia, per quam prioribus bonis numis conflatis, alii deteriores passim cudebantur: et his rursum sublatis, alii fiebant meliores: qui tamen justum precium tenere non potuerant, sed nunc pluris, nunc minoris habiti sunt (pro ut locupleciorum cupiditati libuit:) qui etiam a quibusdam privatis pene palam impune sunt adulterati. Denique ea erat in universa Hungaria omnium rerum inclinatio, vel potius confusio, ut quivis vel minimam experientiam habens, regnum hoc tot malis obnoxium, etiamsi nullum vicinum haberet hostem, mox perire oportere perspiceret. Ego quidem certe cum oratorem Principis mei Budae agerem, non dubitavi, quasi aliud agens, serenissimam Hungariae reginam Mariam admonere, ut futura consideraret, sibique in omnem eventum praesidii aliquid compararet et seponeret: neque ut domini et mariti sui potentiae et juventae, aut fratrum suorum opibus nimium fideret. Nam haec omnia morti et infinitis casibus obnoxia esse. Meminisset veteris proverbii, quo fertur, Bonum esse, habere amicos: sed miseros esse, qui his uti cogantur. Gentem Hungaricam ferocem et inquietam, seditiosam et turbulentam, advenis et exteris parum aequam et amicam esse. Imminere Hungariae hostem potentissimum: neque quicquam magis affectare, quam ut id suam in potestatem redigat. Referre itaque ipsius, ut aliquid recondat, unde sibi et suis, si quid adversi accidat, opitulari possit. Et alioqui magis regium esse, juvare alios, quam alieno auxilio indigere. Etsi vero bonam in partem pro more regio accepta fuit haec admonitio, mihique actae sunt gratiae: tamen quod mihi tum praesagiebat animus, quodque metuebam, nihil proficientibus bonis ac fidis monitoribus et consultoribus, ingenti nostro malo evenit: neque dum hujus tragoediae finis est. Aula mansit, qualis erat: et nihil remissum est a pompa, fastu, insolentia ac luxu, donec concideret; ut non inepte quidam ex aulicis tum dixerit, se nunquam vidisse vel audisse regnum ullum, quod majore, atque Hungaria, gaudio et tripudio periret.

Etsi vero plane desperatae res Hungarorum essent, tanta tamen eorum erat insolentia, ut hostem praepotentem et vicinum, Turcam, non modo superbe contemnere, sed etiam injuriis et contumeliis adversus se provocare non dubitarent. Nam cum hic, qui nunc imperat, Solimannus, patre suo defuncto de more denunciasset vicinis, se paterno solio potitum esse, et portam suam patere omnibus, sive pacem sive bellum petentibus: idque praecipue per Oratores suos Hungaris significasset: nec deessent qui suaderent, eos cum Polonis, ut antea, a Solimanno pacem petere debere: Hungari non modo repudiavere consilia salutaria, sed etiam Oratores ipsos Turcae captos detinuere. Qua contumelia irritatus Solimannus Hungariam hostiliter invasit: captaque primum Nandoralba, fortissimo non tantum Hungariae, sed universi orbis Christiani propugnaculo, ad alia capienda progressus, eo pervenit, ut regia sede Buda et praecipuis quibusque ac munitissimis arcibus, ipsaque regni parte optima et florentissima potiretur. Unde iis quae restant, nunc ita imminet, ut pene pro victis ac debellatisque haberi possint. Videbantur quidem sibi Hungari aliquam habere causam ad detinendos Solimanni Oratores, quod pater ejus Oratorem

Hungarorum ad se missum Barnabam Bel detinuisset, secumque in expeditionem adversus Sultanum susceptam duxisset: quem tamen eo bello confecto, bene muneratum remiserat. Sed mussitandum hoc erat potius Hungaris: cum, ut dicitur, vana sit sine viribus ira: quam per impotentem ultionem provocato potentiore sibi exitium accersere, et in idem discrimen vicinos adducere. Cum Solimannus Budam ante semel captam, sed Joanni Zapolitano redditam, denuo profligato exercitu nostro, qui eam post Joannis mortem obsessam tenebat, denuo cepisset et occupasset: ego ad eum Principis mei nomine, cum illustri Comite Nicolao a Salmis, Orator accessi: et in parte pacis habui, dextram osculari tyranni. Quo tempore non tantum de tota Hungaria, sed etiam conterminis provinciis actum esse videbatur.

Porro quam inique comparata fuerat pugna Ludovici regis cum Solimanno, notius est quam ut dicere sit necesse. Objectus est rex adolescens, militiae rudis, et nullo ante in bello versatus, cum paucis, magna ex parte imbellibus, hosti callidissimo, ac multis recentibus victoriis exultanti: trahentique secum robur exercitus, quo orientem et magnam Europae partem debellarat. Quae praecipue futurae erant Hungarorum vires, eas Joannes Zapoliensis Vajvoda Transylvanus apud se retinuit, neque in auxilium regis sui accedere permisit. Idem vero extincto rege, sceptra invasit, quae dudum concupiverat: imo quae ei pater ipsius Stephanus Zapoliensis, adhuc puero destinarat. Memini enim me audivisse a Joanne Lacki, qui Casimiri regis Poloniae secretarius, ac postea Archiepiscopus Gnesnensis fuit: hunc Stephanum Zapoliensem, quum, Mathia rege mortuo, apud quem summam auctoritatem obtinuerat, decreando novo Rege ageretur, filium suum Joannem adhuc infantem complexum, dixisse: Si tantulus esses fili (modo corporis paulo majore ostenso) nunc rex Hungariae esses. Idque idem Archiepiscopus seu bene ominatum, et quasi praejudicii cujusdam vim habens, non destitit jactitare, cum inter nos de pace inter Principem meum et Joannem concilianda ageretur. Quod autem evenit; ut Joannes dignitatem et sedem regiam cum aliqua parte Hungariae per Solimannum obtineret: idem nunc etiam soboles ejus, aut hi potius in quorum potestate est, contra omnia jura et pacta affectant: nihil pensi habentes, neque cogitantes, quam perfidiose antea a tyranno tractati et Buda ejecti fuerint. Sed feruntur excaecati regnandi libidine animi in interitum suum, eodemque vicinos trahunt.

Si Christiano orbi nullum fuisset in Hungaria praesidium (quod tamen fuisse maximum, quotidiana experientia, et jam clades additae cladibus testantur) tamen vel propter solas opes, quas Deus optimus maximus in Hungariam largissime effudit, et inde vicinis nationibus suppeditavit, non tantum Hungaris ipsis, sed Christianis omnibus, pro ejus salute tanquam pro communi patria, esset laborandum. Nam quid fere est in tota rerum natura boni et preciosi, quod Hungaria non habeat? Si metalla quaeras, quae pars est orbis Hungaria foecundior auro, argento, cupro, chalybe, ferro? Nam plumbi minus babet, et stanno carere dicitur: si tamen carere est, quod nondum inveniri contigit. Quin et salem metallicum habet, optimum et purissimum, qui instar lapidum in lapicidinis caeditur.

Et quod jure mireris, alicubi etiam aquae metallorum speciem vertunt, et ex ferro cuprum reddunt. Vina dat pro locorum diversitate, ut fit, diversa: sed plerisque in locis etiam extra Sirmium, vini proventu et bonitate clarum, quod amisimus, tam generosa et excellentia, ut pro Creticis haberi possint. Taceo frugum ac omnis generis optimorum fructuum infinitam copiam. Porro feras, et quicquid venatu vel aucupio capitur, quid attinet commemorare? Ita enim his abundat Hungaria, ut interdicere rusticis, ne vel venentur, vel aucupentur, pro re valde insolente habeatur: nec pene minus plebejorum que nobilium epulae sint, lepores, damae, cervi, apri, turdi, perdices, phasani, bonasi, et quicquid est ejusmodi quod ad mensas delicatiores alibi expetitur. Pecoris certe adeo abundans est, ut jure mirari possis, unde proveniant tot et tanta boum et ovium agmina, quae in exteras regiones, Italiam, Germaniam, Bohemiam mittit. Nam cum per Moraviam, Austriam, Stiriam, Slavoniam, perque alias Hungariae vicinas provincias multae pateant viae, per quas pecus agminatim expellitur: observatum est, per solam viam Viennensem uno anno plus quam octoginta millia boum in Germaniam acta esse. Jam de piscium omnis generis copia quid dicam? quae cum ad Danubium, Dravum, Savum, et alia minora flumina, tum ad Tibiscum, mediam fere Hungariam ab Oriente et Septentrionibus percurrentem, tanta est, ut fere quo minimo veneant, ac tantum non gratis dentur pisces: saepe etiam vel gratis dati,

non auferantur. Nec est tantum ubertas quaedam pene incredibilis tantarum opum in Hungaria: sed etiam tanta bonitas, ut quae aliis in locis nascuntur ejusdem generem, Hungaricis nequaquam conferri aut aequiparari possint. Quo major et tristior erit nota hujus saeculi apud posteritatem, quod non omnes vires suas ad servandum regnum tam opulentum, et ad cohercendum Christiani nominis hostem capitalem, tam opportunum converterit.

ITER SECUNDAE LEGATIONIS.

Mortuo Caesare Maximiliano, Stiriensium Orator ad Carolum Hispaniarum regem, archiducem Austriae, tum electum Rom. Imperatorem, ad cujus Majestatem postea et Moscus suos miserat Oratores, qui confoederationes cum Max. Imp. initas jam denuo confirmarent, missus sum. Ut autem vicissim Imperator Mosco gratificaretur, dederat negocium fratri D. Ferdinando, Archiduci, ut Ludovicum Hungariae regem admoneret, quo is apud suum patruum Sigismundum Poloniae regem tantum efficeret, ut ad aequas pacis seu induciarum conditiones cum Mosco consentiret. Viennae itaque Austriae Leonardus Comes Nugarolae, nomine Caroli Rom. Imp. et ego fratris suae Majestatis Ferdinandi, Infantis Hispaniarum, Archiducis Austriae, etc. conscensis curribus Pannonicis, ad Ludovicum regem Hungariae properantes, Budam venimus: ibique expositis mandatis, negotiisque ex sententia confectis dimissi, Viennamque redeuntes, mox cum Mosci Oratoribus, qui tum ex Hispaniis a Caesare redierant, egressi per oppida,

Mistelbach, 6. miliar.

Visternitz, 4. miliar.

Vischa, 5. miliar.

Olmutium, 4 miliar,

Sternberg 2 miliar.

Parn ferrifodinas, 2. miliar, indeque duobus miliaribus pontem Morava fluvio impositum transeuntes: ibique Moravia relicta.

Silesiae oppidum et principatum ingressi, Jagerndorff tribus miliaribus, tum per

Lubschiz, 2. miliar.

Glogovia parva, 2. miliar.

Crepitza, 2. miliar. Et post trans Oderam flu.

Opolia civitatem cum castro, ad Oderam fluvium sitam, ubi ultimus Opoliensium Dux suam sedem habebat, 3. miliar.

Oleschno, Ger. Rosenberg, trans fluvium Malpont, qui tum aquarum multitudine mirum in modum redundabat, 7 miliar.

Poloniae oppidum Crepitza vetus, duo fere miliaria pervenimus, quo in loco cum Poloniae regem, Pietercoviae oppido (in quo Regnicolae habere comitia ac celebrare solent) esse intelleximus, illico eo servitorem praemisimus. Reversus, cum inde Regem jam recta Cracoviam profecturum renunciasset, iter nostrum ex Crepitza eo nos pariter direximus, atque primum

Clobucko, 2. miliar.

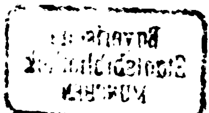
Czenstochow monasterium, in quo imago divae Virginis magno concursu populi, praecipue vero Ruthenici colitur, 3. miliar,

Scharki, 5. miliar.

Cromolow, 3. miliar.

Ilkusch insignes plumbifodinas, 4. miliar.

Cracoviam inde post 5. miliar. confectis, secunda Februarii die pervenimus: ubi nihil tum nobis honoris fuit exhibitum, neque nobis quisquam obviam processit, neque hospitia designata, seu constituta erant, neque humanitatis officio quisquam aulicorum nos consalutavit, excepitve, perinde ac si de adventu nostro nihil prorsus intellexissent. Impetrato post ad Regem aditu, causam legationis nostrae elevabat, officiumque Principum nostrorum tanquam intempestivum reprehendebat: maxime vero, cum Oratores Mosci, a Caesare ex Hispaniis usque redeuntes, nobiscum videret: Moscum ideo moliri aliquid suspicabatur. Quae nam tandem, inquit, vicinitas, aut sanguinis conjunctio Principibus vestris cum Mosco intercedit? quod ultro se medios constituerent: praesertim cum Rex ipse a Principibus nostris nihil tale peteret, hostemque suum facile ad aequas pacis conditiones cogere posset. Nos vero consilia pia et Christiana, mentem que synceram Principum nostrorum testabamur, illosque nihil magis quam pacem, ac mutuam inter Christianos Principes amicitiam ac concordiam ex animo optare velle, atque omni studio procurare. Dicebamus etiam: Si Regi non videtur, ut nostra mandata prosequamur, tum aut re infecta redibimus, aut Dominis nostris ea nunciabimus, et responsum super ea re expectabimus. Qua re audita, humanius aliquanto ac liberalius etiam in hospitiis tractabamur. Eo tempore data erat mihi occasio petendi mille florenos, quos mihi mater Reginae Bonae, quod jampridem ex Caesaris Maximiliano mandato hoc ipsum matrimonium filiae tractassem, inscriptione data, promiserat:

quam Rex tum benigne a me acceperat, eamque ad reditum meum servarat, mihique postea reverso satisfieri curaverat.

Die Februarii quartadecima, Cracovia relicta, trahis seu vehiculis satis commodo itinere per Poloniae oppida,

Novam civitatem, Corczin,
Poloniza,
Ossek,
Pocrovitza,
Sandomeria,
Savichost,
Ursendof,
Lublin,
Parczow,

Lithuaniae tum oppidum tribus miliaribus Poloviza attigimus, ubi plurima itinera, propter crebras paludes, pontibus strata transivimus; indeque

Rostovsche, 2 miliar.
Pessiczatez, 3 miliar.

Briesti, 4 miliar. magnum oppidum cum castro, ad Buh fluvium, in quem Muchavetz illabitur.

Camenetz oppidum, cum lapidea turri in arce lignea, 5 mil. indeque duobus fluviis Oschna et Beschna trajectis, confectisque 5 miliaribus.

Schereschova recens aedificatum oppidum in magna sylva, ad fluvium Lisna, qui et Camenetz praeterlabitur, situm, venimus.

Novidvor, 5. miltar.
Porossova, 2 miliar.

Volkovitza, 4 miliar. quo loce commodius hospitium in tota profectione non habuimus.

Pieski oppidum ad fluvium Selva, qui ex ipsius Russiae Volinia provincia procurrit, Nemenque influit.

Mostu uno miliari ad fluvium Nemen situm oppidum, quod a ponte Nemen imposito, nomen accepit: Most enim pons est.

Czutzma, 3 miliar.
Basiliski, 3 miliar.
Radomi, 5 miliar.
Hestlitschkami, 2 miliar.
Rudniki, 5 miliar.

Vilnam, 4 miliar. Porro per haec loca a Volkovitza usque enumerata, hoc tempore non perveneramus Vilnam: sed cursum nostrum in dextram Orientem versus flectentes, per

Solva,
Slonin,
Moschad,
Czernig,
Oberno,
Ottmut,
Cadajenow,

Miensko oppidum, a Volcovitza 35 miliar. distans; inde praeterea omnes fluvii in Borysthenem feruntur, cum alii relicti in Nemen decurrant.

Borissow oppidum ad fluvium Beresina situm, 18 miliar, de quo supra.

Reschak 40 miliar. In illis porro locis, propter maximas solitudines, non compendiosa, sed communi via usi, Mogilew oppido, ad dextram intervallo 4 miliar. relicto, per

Schklow, 6 miliar.
Orsa, 6 miliar.

Dobrovna, 4 miliar. aliaque loca in priore itinerario exposita, Moscoviam tandem venimus: ubi diu tractantes, nec tamen aliud extorquere potuimus, quam ista: Si rex Poloniae vult nobiscum pacem, mittat ad nos, ut consuetum est, Oratores suos, et nos volumus cum illo pacem nobis competentem. Misimus tandem nostros ad regem Poloniae (qui tum in civitate Gdanensi fuit) destinavitque ad hortationem nostram suos Oratores, Petrum Gyscha palatinum Plocensem, et Michaelem Bohusch Lithuanicum thesaurarium.

Porro Princeps cum Oratores Lithuanos haud procul a Moscovia esse cognovisset, subito se venationis praetextu ac recreandi animi gratia, tempore minime tamen ad venandum congruo, Mosaisko, quo loco maximam habet leporum copiam, contulerat: nosque ad sese, ne fortasse Lithuani urbem ingrederentur, vocaverat; ubi impetratis confirmatisque induciis, undecima Novembris dimissi, sciscitabatur Princeps, qua via nos redituri essemus, quia Turcam Budae fuisse intellexerat: quid autem effecisset, se ignorare ajebat. Eadem qua veneramus via, Dobrovnam usque reversi, impedimenta nostra, quae ex Viesma per Borysthenem miseramus, ibi recepimus: Pristavumque Lithuanum, qui nos eo loci expectabat, reperimus: a quo, Ludovicum Hungariae regem periisse, tum primum intelleximus.

A Dobrovna 4 mil. venimus Orsam: unde eodem itinere, quo ego in priore reditu usus eram, Vilnam pervenimus: ibique ab Regis naturali filio, Joanne, episcopo Vilnensi humaniter accepti, lauteque tractati fuimus; tum

Rudnik, post 4 miliar.
Volkonik, 3 miliar.

Meretsch oppidum, quod ab ejusdem nominis illic fiuvio nomen habet, septem miliar.

Osse, 6. miliar.

Grodno principatum ad Nemeo fluvium situm, septem miliar.

Grinki, 6. miliar. quo cum prima Januarii proficisceremur, tam durum frigus obortum fuit, impetusque ventorum nives in modum turbinis volvens, dispergensque, adeo ut hoc tanto tamque infesto frigore equorum testiculi, et aliqua ex parte caniculae ubera congelata, corruptaque exciderint. Equidem nasum, nisi tempestivius a Pristavo admonitus fuissem, fere amisissem. Ingressus enim hospitium, vix tandem, nive, monitu Pristavi, nasum macerando ac fricando, non citra dolorem sentire coeperam, scabieque quoddammodo oborta, ac dein paulatim arescente, convalueram; gallumque Moscoviticum, more Germanorum super currum sedentem, frigoreque jamjam morientem, servitor crista, quae gelu concreta erat, subito abscissa, non solum hoc modo servavit, verumetiam ut erecto statim collo cantaret, nobis admirantibus, effecit.

A Grinki, per magnam sylvam, in

Narew, 8. miliar.

Bielsco, 4. miliar.

Milenetz, 4. miliar.

Mielnik, 3. miliar.

Loschitzi, 7. miliar, Post 8 miliar.

Poloniae oppidum tandem Lucow, ad Oxi fluvium situm. Hujus loci praefectus Starosta, quasi dicas senior, appellatur: sub cujus ditione tria milia nobilium esse feruntur. Sunt ibi aliquot villae atque pagi, in quibus tantus nobilium crevit numerus, ut nullus sit colonus.

Oxi oppidum ad fluvium ejusdem nominis situm, 5. miliar.

Steschitza oppidum, sub quo Vieprs fluvius Istulam ingreditur, 5. miliar.

Svolena oppidum, 5. miliar. quo loco Vieprs fluvio transmisso,

Sonna, 5. miliar.

Polki, 6. miliar.

Schidlow oppidum muro cinctum, 6. miliar.

Vislitza oppidum muratum in lacu quodam situm, 5. miliar.

Prostvitza, 6. mliar. indeque 4. miliar.

Cracoviam tandem reversi sumus: ubi multa quidem praeter mandata, sed quae tamen Domino meo Bohemorum regi recens electo non ingrata et profutura sciebam, tractavi.

Ex Cracovia iter nostrum Pragam versus dirigentes, per

Cobilagora, 5. miliar.

Ilkusch plumbifodinas, 2. miliar.

Bensin oppidum, 5. miliar. infra quod haud longo intervallo Pieltza fluvius Poloniam a Silesia dirimit.

Silesiae oppidum Pielscovitza, 5. miliar

Coslo oppidum muratum, ad Oderam fluvium, quem Viagrum appellant, situm, quatuor. miliar.

Biela, 5. miliar.

Nissam, 6. miliar. civitatem, Vratislaviensium Episcoporum sedem, in qua ab Jacobo episcopo perhumaniter accepti ac tractati fuimus.

Otmachaw castrum episcopi, 1. miliar.

Baart, 3. miliar.

Bohemiae oppidum Glatz, Comitatus. 2. mil.

Raneritz, 5. miliur.

Jeromiers pariter, 5. fere miliar.

Bretschaw, 4. miliar.

Limburg, 4. miliar. civitatem ad Albim fluvium sitam.

Pragam tandem, caput regni Bohemiae, 6. miliar. ad Moldavam fluvium sitam, perveni, meumque Principem jam Bohemorum Regem electum, eoque ab coronationem vocatum reperi: cui equidem coronationi vicesima quarta Feb. interfui. Porro Oratores Mosci, qui me sequebantur, et quibus officii atque honoris gratia obviam processeram, dum arcis et urbis magnitudinem intuerentur, non esse castrum, aut civitatem, sed regnum potius dicebant, quod sine sanguine acquiri permagnum esset.

Caeterum rex clemens et pius, audita ac cognita relatione mea, consultationeque de rebus tum imminentibus finita, grata habuit quae gesseram, de diligenti mandatorum suorum expeditione, deque his quae praeter mandata profutura tum effeceram: et quod me aegrotum quidem, ad omnes labores obeundos obtuleram, gratiam suo ore pollicebatur. Quae omnia cum Regi grata essent, mihi jucundissima fuere.

F I N I S.

II.

PAULI JOVII NOVOCOMENSIS

DE LEGATIONE

BASILII MAGNI PRINCIPIS MOSCOVIAE AD CLEMENTEM VII. PONTIFICEM MAXIMUM LIBER.

II.

PAULI JOVII NOVOCOMENSIS.

DE LEGATIONE

BASILII MAGNI PRINCIPIS MOSCOVIAE AD CLEMENTEM VII. PONTIFICEM MAXIMUM LIBER.

DE LEGATIONE MOSCOVITICA.

REGIONIS primo situs, quem Plinio, Strabonique et Ptolemaeo parum notum fuisse perspicimus, pressa brevitate describetur, et in tabula typis excusa figurabitur: inde gentis mores, opes, religionem, militiaeque instituta, Tacitum imitati, qui a perpetuis historiis libellum de Germanorum moribus sejunxit, per strictiore stilo narrabimus, eadem fere sermonis simplicitate utentes, qua nobis ab ipso Demetrio, curiosa ac leni vestigatione lacessito, per ocium exposita fuere. Demetrius enim haud inepte Latina utitur lingua, utpote qui in Livonia a teneris annis in ludo prima literarum rudimenta didicerit, et insigni variarum legationum munere functus, plures provincias Christianorum adierit. Nam quum antea ob spectatam fidem ac industriam, apud Suetiae Daciaeque reges, et magnum Prussiae magistrum, Oratorem egisset, novissime apud Maximilianum Caesarem, dum in ejus aula omnis generis hominum refertissima versaretur, si quid barbarum quieto dociliquc ingenio inerat, elegantium morum observatione detersit. Causam vero hujusce suscipiendae legationis praebuit Paulus Centurio Genuensis, qui cum acceptis a Leone X. Pontifice commendaticiis literis, mercaturae causa in Moscoviam pervenisset, cum Basilii principis familiaribus ultro de consociandis utriusque ecclesiae ritibus agitavit. Quaerebat enim Paulus insano, vastoque animo, novum et incredibile iter petendis ab India aromatibus. Fama namque cognoverat, cum in Syria, Aegyptoque et Ponto negotiaretur aromatur, aromata ex ulteriore India adverso amne Indo subvehi posse, atque inde modico terrestri itinere superatis Paropanisidis montium jugis, traduci in Oxum Bactrianorum amnem: qui iisdem fere montibus, quibus Indus, oritur, adverso fonte in Hyrcanum mare, raptis secum multis amnibus, ad Stravam portum effunditur. Porro ab ipsa Strava tutam facilemque navigationem videri, usque ad emporium Citrachan, ostiumque Volgae amnisi: inde vero adversis semper amnibus, Volga scilicet, et Oca, et Mosco, in urbem Moscam: ab Mosca autem, terrestri itinere Rigam, et in ipsum mare Sarmaticum, omnesque occiduas regiones facile perveniri posse, contendebat. Vehementer enim et supra aequum, Lusitanorum injuriis erat accensus, qui India magna ex parte armis domita, occupatisque omnibus emporiis, cuncta aromata coemerent, et in Hispaniam averterent, atque ea graviore quam antea precio ac impotenti quaestu omnibus Europae populis venditare consuevissent: quin et dili-

genti adeo cura Indici maris littora perpetui sclassibus custodirent, ut eae negotiationes penitus intermissae atque desertae videantur, quibus per sinum Persicum, ac adversum Euphratem, et per Arabici maris angustias, secundoque demum Nilo per mare nostrum Asia omnis atque Europa abunde et viliore quidem precio complebantur: deteriore etiam Lusitanorum mercimonio, quum remotissimae navigationis incommodo, sentinaeque vitiis aromata corrumpi, eorumque vis et sapor, odoratusque ille spiritus, multa demum mora in Olysipponensibus conditoriis promercalibus evanescere atque exspirare videatur, cum asservetis semper recentioribus, vetera tantum, et multo quidem situ mucida venundari quereretur. Caeterum Paulus quanquam de iis rebus acerbissime apud omnes disserendo, et Lusitanis ingentem conflando invidiam, multo auctiora fore vectigalia regia, si id iter aperiretur, et aromata ab ipsis Moscovitis, qui tantam eorum vim omnibus ferculis absumerent, vilius emi posse perdoceret: nihil tamen quod ad eam negotiationem pertineret, impetrare potuit; quoniam Basilius homini externo ac ignoto, eas regiones quae ad Caspium mare et Persarum regna aditum praeberent, minime aperiendas esse existimabat. Itaque Paulus omnibus exclusus votis, ex mercatore legatus factus, Basilii literas, Leone jam vita functo, ad Hadrianum pontificem retulit, quibus ille cum multo verborum honore egregiam voluntatem erga Romanum Pontificem ostendebat. Paucis enim ante annis Basilius ardente cum Polonis bello, quum Lateranensis conventus haberetur, per Joannem Daciae regem, hujus Christierni, qui nuper regno expulsus est, patrem postularat, ut iter tutum legatis Moscovitis ab urbem Romam praeberetur. Verum quum eodem forte die, et Joannes rex et Julius Pontifex ab humanis excessissent, sublato ad id sequestro, consilium mittendae legationis omisit. Exarsit subinde bellum inter ipsum et Sigismundum Poloniae regem: quod quum insigni ad Borysthenem parta victoria a Polono feliciter confectum esset, Romae supplicationes sunt decretae, veluti devictis caesisque Christiani nominis hostibus: quae res et regem ipsum Basilium, et universam gentem ab Romano Pontifice haud mediocriter alienavit. At cum haec Hadrianus Sextus fato extinctus, Paulum jam secundo itineri accinctum destituisset, suffectus ei Clemens VII, illum etiam tum Orientis iter insano animo voluntatem, cum literis in Moscoviam transmisit, quibus Basilium propensissimis adhortationibus invitabat, ad agnoscendam Romanae ecclesiae majestatem, feriendumque communibus in religione sensibus perpetuum foedus, quod illi maxime salutare atque honorificum fore testabatur: ita ut Pontifex polliceri videretur, se ex sacrosancta auctoritate Pontificia eum regem collatis regalibus ornamentis appellaturum, si rejectis Graecorum dogmatibus ad auctoritatem Romanae Ecclesiae se conferret. Cupiebat enim Basilius regii nominis titulum concessione Pontificia promereri, quum id dare sacrosancti juris esse et Pontificiae majestatis judicaret: quando et ipsos quoque Caesares a Pontificibus maximis diadema aureum et sceptrum, Romani imperii insignia, accipere inveterata consuetudine cognovisset; quanquam et id pluribus a Caesare Maximiliano legationibus postulasse ferebatur. Igitur Paulus, qui feliciore aliquanto cursu, quam multo cum quaestu percurrere terrarum orbem ab ineunte aetate didicerat, quanquam senex et antiqua stranguria tentatus, prospero celerique itinere Moscam pervenit, ubi a Basilio humaniter est susceptus. Fuit interea in ejus aula menses duos, diffisusque viribus, et ejus immensi itineris difficultate deterritus, quum Indicae negotiationis spes omnes ac inexplicabiles cogitationes penitus abjecisset, cum Demetrio legato, priusquam eum in Moscoviam pervenisse putaremus, Romam rediit. At Pontifex magnificentissima Vaticanarum aedium parte, ubi laquearia aurata, lecti serici, aulaeaque eximii operis visebantur, Demetrium suscipi, et togis sericis vestiri jussit: attribuitque ei comitem, ac rerum divinarum pariter et urbanarum monstraterem, Franciscum Cheregatum, episcopum Aprutinum, longinquis saepe ac dignissimis legationibus functum, qui ipsi Demetrio vel in Moscovia, Pauli sermonibus erat notissimus. Porro Demetrius ubi aliquot dierum quiete recreatus est, detersis elotisque sordibus, quas longo ac laborioso itinere contraxerat, assumptoque insigni patrio habitu, ad Pontificem deductus, eum de more supplex adoravit, munusque Zebellinarum pellium suo, regioque nomine obtulit; tum vero Basilii literae datae, quas ipsi antea, et demum Illyricus interpres Nicolaus Siccensis in hanc sententiam Latinis verbis transtulerunt. Clementi Papae, pastori ac doctori Romanae ecclesiae, Magnus dominus Basilius Dei gratia Imperator ac dominator totius Russiae, nec non magnus dux Volodimariae, Moscoviae, Novogrodiae, Plescoviae, Smoleniae,

Meriae, Jugoriae, Peremniae, Vetchae, Bolgariae, etc. Dominator et magnus Princeps Novogrodiae inferioris terrae, Cernigoviae, Razaniae, Volotchiae, Rezeviae, Belchiae, Rostoviae, Jaroslaviae, Belozeriae, Udoriae, Obdoriae, Condiniaeque, etc. Misistis ad nos Paulum centurionem, civem Genuensem, cum literis, quibus nos adhortati estis, ut vobiscum, caeterisque Christianorum principibus consilio ac viribus conjuncti esse vellemus, adversus Christiani nominis hostes, ac nostris vestrisque legatis ultro citroque commeandi tutum ac expeditum iter pateret, ut mutuo amicitiae officio, de amborum salute et statu rerum cognosci possit. Nos autem, Deo bene atque feliciter adjuvante, sicuti hactenus, adversus impios Christianae religionis hostes impigre constanterque stetimus, ita et in posterum stare decrevimus. Itemque cum caeteris Christianis principibus consentire, et pacata itinera praestare, parati sumus. Quas ob res mittimus ad vos Demetrium Erasmium, nostrum hominem, cum hac nostra epistola, Paulumque centurionem remittimus. Demetrium autem celeriter remittetis, cumque incolumem et inviolatum usque ad fines nostros esse jubebitis. Idem nos quoque praestabimus, si cum Demetrio legatum vestrum mittetis, ut sermone ac literis certiores de rebus administrandis reddamur, sicut perspectis Christianorum omnium voluntatibus, nos etiam optima consilia capere valeamus. Datum in Domino nostro, in civitate nostra Moscovia, anno ab initio mundi septimo millesimo, tricesimo, tertio Aprilis. Caeterum Demetrius, uti est humanarum rerum et sacrarum praesertim literarum valde peritus, occultiora de magnis negotiis mandata habere videtur, quae mox cum privatis congressibus expositurum speramus: nam a febre, in quam ex coeli mutatione inciderat, pristinas vires et nativum vultus ruborem recuperavit, ita ut pontificiis sacris, quae in honorem divorum Cosmae et Damiani, solenni apparatu, musicisque concentibus confecta sunt, sexagenarius senex, et cum voluptate quidem astiterit, et in senatum venerit, quum Campegius Cardinalis a Pannonica legatione tum primum rediens, a Pontifice omnibusque aulae ordinibus exciperetur, quin et sacrosancta urbis templa et Romanae magnitudinis ruinas, priscorumque operum deploranda cadavera mirabundus inviserit, ita ut credamus eum propediem explicatis mandatis, cum legato pontificio, Episcopo Scarense, dignisque acceptis a Pontifice muneribus, in Moscoviam esse rediturum. Moscovitarum nomen recens est: quanquam de Moscis Sarmatarum affinibus Lucanus meminerit, et Plinius Moscos ad Phasidis fontes supra Euxinum ad Orientem constituat. Eorum regio latissimos habet fines, et ab aris Alexandri magni circa Tanais fontes ad extrema terrarum, Borealemque Oceanum, sub ipsis fere Septentrionibus extenditur: campestris magna ex parte, et pabuli quidem ferax, sed aestate pluribus in locis admodum palustris; nam ea omnis terra magnis frequentibusque amnibus irrigatur, qui ubi nivibus hybernis multo solis vapore colliquatis, et resoluta ubique glacie contumescunt, campi passim in paludes abeunt, cunctaque itinera continentibus aquis et coenosa illuvie defoedantur, donec novae hyemis beneficio restagnantia flumina, ipsaeque paludes iterum cogantur, et vias solidissimo constratas gelu, vel transituris curribus praebeant. Hercynia sylva quotam Moscoviae partem occupat, ipsaque passim positis ubique aedificiis incolitur, jamque longo labore hominum rarior facta, non eam, sicuti plerique existimant, horridam densissimorum nemorum impenetrabiliumque saltuum faciem ostendit. Caeterum ea immanibus feris plenissima, per Moscoviam perpetuo tractu inter ortum solis, et Boream, ad Scythicum Oceanum excurrere traditur: ita ut spes hominum ejus finem curiose scrutantium infinita magnitudine sua semper eluserit; ea in parte quae vergit ad Prussiam, uri ingentes et ferocissimi taurorum specie reperiuntur, quos Bisontes vocant: itemque Alces cervina effigie, et cum carnea proboscide, altisque cruribus, et nullo suffraginum flexu: Lozzi a Moscovitis, a Germanis vero Helenes appellati, quae animalia C. Caesari nota fuisse videmus. Praeterea ursi inusitatae magnitudinis, et praegrandes lupi, atro colore formidabiles. Ab ortu Moscovia finitimos habet Scythas, qui Tartari hodie nuncupantur, gentem vagam, et bello omnibus seculis illustrem. Tartaris pro domibus sunt carri, centonibus coriisque contecti: ab quo vitae genere Hamaxovios antiquitas eos appellavit. Pro urbibus vero, ac oppidis immensa castra, non fossis, aut materiae claustris, sed infinita sagittariorum equitum multitudine vallata. Dividuntur Tartari per Hordas: ea est eorum lingua, consentientis in unum populi congregatio, ad effigiem civitatis. Hordis singuli praesunt Imperatores, quos genus, aut bellica virtus dedit; saepe enim cum fini-

timis bella gerunt, ac ambitiose admodum et atrociter de imperio decertant. Hordarum infinitum prope numerum esse constat: quippe Tartari ad Cathajum usque celeberrimam in extremo ad orientem Oceano civitatem, latissimas solitudines tenent. Porro qui proximi sunt Moscovitis, mercaturae commercio et frequentibus eorum irruptionibus sunt noti. In Europa ad Dromon Achillis Taurica in Chersoneso sunt Praecopitae, quorum Principis filiam Selymus Turcarum Imperator uxorem duxit. Ii Polonis maxime sunt infesti, lateque inter Borysthenem et Tanaim cuncta populantur: et cum Turcis sicuti religione, ita et caeteris in rebus mirifice consentiunt: qui in eadem Taurica Caffam Ligurum coloniam obtinent, Theodosiam antiquitus appellatam. Ii vero Tartari, qui inter Tanaim et Volgam amnem in Asia latos campos inhabitant, Basilio Moscovitarum regi parent, et Imperatorem aliquando ejus judicio deligunt. Inter eos Cremii, intestinis seditionibus laborantes, quum antea opibus et belli gloria maxime valuissent, paucis ante annis vires simul ac omnem dignitatem amiserunt. Trans Volgam, Casanii Moscovitarum amicitiam religiose colunt, ac eorum se clientes esse profitentur. Ultra Casanios ad Boream sunt Sciabani, multitudine armentorum ac hominum potentes. Post eos sunt Nogai, qui summam hodie opum et bellicae laudis obtinent auctoritatem. Eorum Horda quam amplissima nullum habet Imperatorem, sed Reipublicae Venetae more multa seniorum prudentia, strenuorumque virtute gubernatur. Ultra Nogajos, haud magno ad meridiem deflexu, versus Hyrcanum mare, Zagathai Tartarorum nobilissimi, oppida lapide constructa incolunt, regiamque habent Samarcandam urbem, eximiae magnitudinis et claritatis: quam Jaxartes, maximus Sogdianae amnis interfluit, atque inde ad centum miliaria in mare Caspium effunditur. Cum iis populis aetate nostra Hismael Sophus, rex Persarum, dubio saepe eventu bella gessit: timoreque eorum adductus, dum vires omnes imminentibus opponuntur, Selymo una acie victori Armeniam, Taurisiumque regni caput praedae reliquit. Samarcanda urbe ortus est Tamburlanes, sive ut Demetrius dicendum monet, Themircuthlu, qui Bajazetem Ottomanum, hujus Solimani tritavum, apud Ancyram Galatiae urbem ingenti praelio superatum cepit, et per omnem Asiam ab se terribili maximi exercitus impetu devictam, ferrea inclusum cavea, in triumphi pompa circumduxit. Ab hac regione ad Moscovitas plurima vestis serica adducitur. Caeterum mediterranei Tartari nihil praeter equorum pernicium greges, et nobiles nulla filiorum textura, sed coactis ex lanis, candidos centones praebent: e quibus Feltriae vestes penulae, ad perferendum omnem imbrium injuriam idoneae, atque pulcherrimae conficiuntur; a Moscovitis autem laneas tunicas et argenteam monetam petunt, quum ab iis omnis corporis cultus, superfluaeque supellectilis apparatus contemnatur: solo etenim centone ad irati coeli contumeliam fortiter sustinendam contenti sunt, et solis confisi sagittis hostem arcent: quanquam dum in Europam excurrendum esse decrevissent, principes eorum ferreas galeas et loricas, gladiosque falcatos, a Persis nostra tempestate coemerint. A meridie Moscovitarum fines iisdem ab Tartaris clauduntur, qui supra Maeotim paludem in Asia, et circa fluvios Borysthenem et Tanaim in parte Europae, planiciem ad Hercyniam vergentem tenent. Roxolani, Getae et Bastarnae antiquitus eam plagam incoluere, unde Russiae nomen effluxisse crediderim; nam Lithuaniae partem, Russiam appellant inferiorem: quum ipsa Moscovia, Russia alba nuncupetur. Lithuania itaque ab Cori venti flatibus Moscoviam spectat: ab occasu vero, mediterranea Prussiae atque Livoniae ipsis Moscovitae finibus inseruntur, ubi mare Sarmaticum ab Cymbricae Chersonesi angustiis irrumpens, lunato sinu ad Aquilonem inflectitur. In extremo vero ejus Oceani littore, ubi Norvegia atque Suetia amplissima regna. Isthmo veluti quodam continenti adhaerent, Lapones existunt, gens supraquam credibile sit, agrestis, suspiciosa et ad omne externi hominis vestigium, navigiique conspectum, maxime fugax. Ea neque fruges, neque poma, neque ullam omnino vel terrae, vel coeli benignitatem novit: sola sagittandi peritia cibum parat: variisque ferarum tergoribus vestitur. Gentis cubilia, cavernulae siccatis repletae foliis, cavique arborum stipites, quos vel intromissa flamma, vel ipsa vetustas, inducta carie fabricarit. Aliqui ad mare, ubi ingens est captura piscium, ineptis, sed felicibus artificibus piscantur, duratosque fumo pisces tanquam suas fruges recondunt. Laponibus exigua corporum statura, luridi contusique vultus, pedes vero velocissimi. Ingenia eorum ne ipsi quidem proximi Moscovitae noverunt, quum eos parva manu aggredi, exitialis insaniae esse dicant: magnis vero copiis inopem rerum omnium vitam du-

centes lacessisse, neque utile, neque omnino gloriosum unquam existimarint. Ii candidissimas pelles, quas armelinas vocamus, cum varii generis mercimoniis permutant: sic tamen, ut omne mercatorum colloquium conspectumque defugiant, adeo ut mutua rerum venalium collatione facta, et relictis medio in loco pellibus, cum absentibus et ignotis, syncerissima fide permutationes transigantur. Ultra Lapones in regione inter Corum et Aquilonem, perpetua oppressa caligine, Pygmaeos reperiri, aliqui eximiae fidei testes retulerunt: qui postquam ad summum adoleverint, nostratis pueri denum annorum mensuram vix excedant: meticulosum genus hominum, et garritu sermonem exprimens, adeo ut tam simiae propinqui, quam statura ac sensibus ab justae proceritatis homine remoti videantur. Ab Aquilone vero innumerabiles populi Moscovitarum imperio parent, qui ad Oceanum Scythicum, itinere trium fere mensium extenduntur. Proxima Moschoviae regio est Colmogora frugibus abundans, quam interluit Dividna, fluviorum totius Septentrionis longe amplissimus, qui alteri fluvio minori in mare Baltheum erumpenti, nomen dedit. Is statis et Niloticis similibus incrementis, nec incertis anni temporibus circunjectos inundat campos, pinguique alluvie, algentis coeli injuriis, saevisque Aquilonis flatibus mirifice resistit: quum nivibus imbribusque auctus inflatur, adeo lato alveo in Oceanum per incognitas gentes in speciem ingentis pelagi defertur, ut expedito navigio unius diei remigatione transire nequeat; ubi vero aquae mox resederunt, vastae passim insulae fertilitate nobiles relinquuntur. Frumentum namque terrae traditum, nullo aratri beneficio prouenit, admirabilique celeritatae naturae festinantis, ac novam superbi amnis injuriam timentis, oritur simul et adolescit, atque in aristas educitur. In Dividnam influit Juga amnis: in ipsoque confluentium angulo celebre est emporium, nomine Ustjuga, a Mosca regia urbe sexcentis miliaribus distans. In Ustjugam a Permiis, Pecerris, Inugris, Ugulicis, Pinnagisque ulterioribus populis, preciosae pelles martarum, zebellinorumque, luporum cervariorum, et nigrarum albarumque vulpium conportantur, et ab iis vario mercimonii genere permutantur. Zebellinos vero, levium pilorum tenui canicie probatissimos, quibus nunc principum vestis fulcitur, et delicata matronarum colla, expressa vivae animantis effigie, conteguntur, Permii et Pecerri praebent: sed quos ipsi ab remotioribus etiam gentibus, quae ad Oceanum pertinent, per manus traditos accipiant. Permii et Pecerri paulo ante aetatem nostram more gentilium idolis sacrificabant: nunc vero Deum Christum colunt. Ad Inugros, Ugolicesque, per asperos montes pervenitur, qui fortasse Hyperborei antiquitus fuerunt. In eorum jugis nobilissimi falcones capiuntur; ex iis genus unum est candidum, guttatis pennis, quod Herodium dicunt. Sunt et hierofalchi, ardearum hostes, et sacri, et peregrini, quos antiquorum principum luxus in aucupiis non agnovit. Ultra eos, quos modo nominavi, populos, Moscovitis regibus tributa pendentes, aliae sunt nationes extremae hominum, nulla certa Moscovitarum peregrinatione cognitae: quando nemo ad Oceanum pervenerit: sed fama tantum, ac ipsis plerunque fabulosis mercatorum narrationibus auditae. Satis tamen constat, Dividnam innumerabiles trahentem amnes, ingenti cursu ad Aquilonem deferri, mareque ibi esse longe vastissimum, ita ut illinc ad Cathajum legendo oram dextri littoris, nisi terra intersit, navibus perveniri posse, certissima conjectura credendum sit. Pertinent enim Cathajni ad extremam Orientis plagam, ad Thraciae ferme parallelum, Lusitanis in India cogniti, quum proxime ad coemenda aromata per regionem Sinarum, Melacham usque ad auream Chersonesum navigarint, vestesque ex zebellinis pellibus attulerint: quo vel uno argumento, non longe ab Scythicis littoribus Cathajum urbem abesse putamus. Caeterum cum a Demetrio quaereremus, an apud ipsos ulla de Gotthis populis vel fama per manus a majoribus tradita vel ex ipsis literarum monumentis memoria superesset, qui ante mille annos et Caesarum imperium, et urbem Romam omnibus injuriis deformatam evertissent: respondebat, et Gotthicae gentis et Totilae regis nomen clarum esse atque illustre, in eaque expeditionem coivisse plures populos, et ante alios, Moscovitas: crevisseque eum exercitum ex colluvie Livoniorum et Circumvolganorum Tartarorum: sed propterea omnes Gotthos fuisse appellatos, quoniam Gotthi, qui insulam Islandiam sive Scandaviam incolerent, auctores ejus expeditionis extitissent. Iis maxime finibus Moscovitae ex omni parte clauduntur, quos Modocas Ptolemaeo fuisse credimus: hodie autem a Mosco amne haud dubie sic dicti, qui et regiae urbi, quam interfluit, suum quoque nomen indiderit. Ea est omnium Moscoviae urbium longe clarissima, tum situ ipso, qui regionis medius esse existimatur, tum insigni

fluvium opportunitate, domorumque frequentia, et munitissimae arcis celebritate. Oblongo etenim aedificiorum tractu, secundum Mosci fluminis ripam ad spacium quinque miliarium extenditur; domus in universum sunt ligneae, distinctae in triclinia. coquinas, et cubilia, capacitate amplae, nec structuris enormes, aut nimium depressae: trabes enim ingentis magnitudinis ab Hercynia sylva supportantur, quibus ad rubricae lineam delibratis, et contrario ordine inter se ad rectos angulos conjunctis et confibulatis, exteriora domorum septa singulari firmitate, nec multa impensa, et summa celeritate constituuntur. Domus ferme omnes, et ad usum olerum, et ad voluptatem privatos habent hortos, unde rarae urbis circuitus longe maximus apparet. Singulae regiones singula habent sacella: sed conspicuo in loco templum est deiparae Virgini dicatum, celebri structura atque amplitudine, quod Aristoteles Bononiensis mirabilium rerum artifex, et machinator insignis, ante sexaginta annos extruxit; ad ipsum urbis caput, Neglina fluviolus, qui frumentarias agit molas, Moscum amnem ingreditur, peninsulamque efficit: in cujus extremitate arx ipsa cum turribus ac propugnaculis, admirabili pulchritudine Italorum architectorum ingenio constructa est. In subjectis urbi campis capreolorum et leporum incredibilis multitudo reperitur: quos nemini plagis et canibus sectari licet, nisi Princeps id ad voluptatem intimis familiaribus, vel peregrinis legatis indulserit. Tres ferme urbis partes duobus alluuntur fluminibus: reliqua vero, latissima fossa, atque ea multa aqua ex ipsis amnibus corrivata praecingitur. Urbs etiam ab adverso latere alio flumine quod Jausa dicitur, munita est: id pariter in Moscum paulo infra urbem evolvitur. Porro Moscus ad meridiem excurrens, in Occam amnem multo majorem apud oppidum Columnam sese effundit: nec magno inde itineris spacio Occa ipse; et suis et alienis undis magnus et tumens, exoneratur in Volgam, ubi ad confluentes situm est oppidum Novogrodia minor, de nomine majoris urbis, ex qua deducta est ea colonia, nuncupatum. Oritur Volga, qui antiquitus Rha fuit, e magnis vastisque paludibus qui Candidi lacus appellantur. Sunt eae supra Moscam inter Aquilonem et Corum, emittuntque cunctos ferme amnes, qui diversas in regiones diffunduntur, uti de Alpibus videmus: e quorum jugis ac fontibus Rhenum, Padum ac Rhodanum, innumerabilesque minores fluvios manare compertum est. Siquidem eae paludes pro montibus perenni scaturigine, humorem affatim praebent, quum nulli omnino montes in ea regione multa etiam hominum peregrinatione reperiantur: ita ut Ryphaeos montes et Hyperboraeos toties ab antiquis celebratos, plerique Cosmographiae veteris studiosi penitus fabulosos esse arbitrentur. Ex iis itaque paludibus Dividna, Occa, Moscus, Volga, Tanais atque Borysthenes oriuntur. Volgam Tartari Edilum, Tanaim vero Don appellant: ipse Borysthenes Neper hodie nuncupantur; hic paulo infra Tauricam in pontum Euxinum decurrit. Tanais autem a Maeoti palude, ubi Azoum est, nobile emporium, excipitur. Volga vero ad meridiem Moscam urbem relinquens, vasto circuitu ingentibusque maeandris primo ad Orientem, mox in Occasum, ac demum ad Austrum magna aquarum mole praecipitatus, in Hyrcanum mare devolvitur. Supra ejus ostium urbs est Tartarorum, nomine Citrachan, ubi a Medis, Armeniisque et Persis mercatoribus nundinae celebrantur. In ulteriore Volgae ripa Tartarorum oppidum est Casanum, a quo Casaniorum Horda nomen ducit: distat a Volgae ostio, Caspioque mari quingentis millibus passuum. Supra Casanum autem centesimo et quinquagesimo miliari ad ingressum amnis Surae, Basilius qui nunc regnat, Surcicum oppidum condidit, ut in ea solitudine mercatoribus ac viatoribus, qui de rebus Tartaricis ac ejus inquietae gentis motibus proximos finium Praefectos certiores reddunt, certa et tuta mansio cum tabernis hospitalibus statueretur. Moscovitarum Imperatores variis temporibus, uti ex usu praesentium rerum fuit, vel libido, nova ac obscura loca nobilitandi longius pertraxit, apud diversas urbes imperii atque aulae sedem habuere. Siquidem Novogardia, quae Caurum et solem fere occidentem spectat, versus Livonium mare non multis ante annis totius Moscoviae caput fuit, summamque semper obtinuit dignitatem, propter incredibilem aedificiorum numerum, latissimique et piscosi lacus opportunitatem, et vetustissimi ac venerabilis templi famam: quod ante quadringentos annos Byzantiorum Caesarum aemulatione, sanctae Sophiae Dei filio Christo dicatum fuit. Novogardia perpetua quasi hyeme et tenebris longissimarum noctium premitur; nam polum Arcticum ab Orizonte sexaginta quatuor gradus elevatum videt: sex fere gradibus ipsa Mosca ab aequatore remotior, qua coeli ratione sol-

stitil tempore propter exiguas noctes continuatis fere solis ardoribus aestuare perhibetur. Urbs quoque Volodemaria regiae nomen adepta est, quae ad ortum solis ducentis amplius miliaribus a Mosca distat: eoque sedem Imperii ab strenuis Imperatoribus necessaria ratione translatam ferunt, ut ex propinquo, quum tum bella continenter cum finitimis gererentur, paratiora praesidia adversus Scytharum irruptiones opponerent; est enim citra Volgam in ripis Clesmae amnis sita, qui in Volgam evolvitur. Caeterum Mosca, vel ob eas, quas diximus, dotes, Regiae nomine dignissima judicatur: quoniam medio quodam totius frequentioris regionis ac Imperii loco sapientissime constituta, munitaque arce et fluminibus, consensu omnium, praecellentiae meritam laudem, honoremque nulla aetate defuturum sibi vendicasse caeterarum urbium collatione videatur. Distat Mosca ab urbe Novogrodia quingentis millibus passuum, medioque ferme itinere Ottoferia Volgae amni imposita occurrit. Is amnis, uti fonti proximus, nondum receptis tot amnibus, exiguus lenisque permeat; inde per nemora et campestres solitudines Novogrodiam pervenitur. Porro a Novogrodia ad Rigam proximum Sarmatici littoris portum, paulominus quingentorum miliarium iter est. Isque tractus superiore commodior putatur, quum frequentes habeat vicos, urbemque Plescoviam viae impositam, quam duo amnes complectuntur. Ab Riga autem, quae magni magistri militiae Livoniorum ditionis est, ad Lubeccam Germaniae portum in sinu Cymbricae Chersonesi miliaria paulo plus mille periculosae navigationis numerantur. Ab urbe Roma vero Moscam duobus milibus et sexentis miliaribus distare compertum est, brevissimo scilicet itinere euntibus per Rhavennam, Tarvisium, Carnicas alpes, Villacumque Noricum, et Vienna Pannonicam; atque inde superato Danubio, per Olmutium Moravorum usque ad Cracoviam Poloniae regiam, mille et centum miliaria existunt. Ab ipsa vero Cracovia ad Vilnam Lithuaniae caput: quingenta: et totidem ab ea urbe ad Smolenscum ultra Borysthenem situm, et a Smolensco ad Moscam sexcenta computantur; verum id iter, quod est a Vilna per Smolenscum ad Moscam, hyeme per nives longo concretas gelu, lubricamque, sed multo attritu solidatam glaciem expeditis in curribus in credibili celeritate conficitur: aestate vero nisi difficili laboriosoque itinere campestria superari nequeunt; nam ubi nives perpetuis solibus dissolvi eliquarique coeperint, in paludes coenosasque voragines abeunt, viris pariter et equis in extricabiles, nisi ligneis pontibus infinitio prope labore consternantur. Terra Moscovia in universum neque vitem, neque oleam, neque paulo suavioris pomi frugiferam arborem, praeter melopepones et cerasa, producit: quum teneriora quae que gelidissimis Boreae flatibus exurantur; campi tamen tritici, siliginis, milii, panicique et omnis generis leguminum segetes ferunt; sed certissima messis in cera et melle consistit. Regio enim tota foecundissimis apibus plene est, quae non in manufactis agrestium alvearibus, sed in ipsis arborum cavis probatissima mella conficiunt; hinc per sylvas, et opacissimos saltus, frequentia ac nobilia apum examina ramis arborum pendentia videre est, quae nullo aeris crepitu colligere sit necesse. Reperiuntur saepe favorum ingentes massae arboribus conditae, veteraque mella deserta ab apibus, quum singulas arbores, in vastis nemoribus rari aggrestes minime perscrutentur, ita ut in admirandae crassitudinis arborum stipitibus permagnos mellis lacus aliquando reperiant. Retulit et cum multo omnium risu Demetrius legatus, ut est ingenio comi et faceto, proximis annis vicinae suae agricolam, quaerendi mellis causa in praegrandem causam arborem superne desiliisse, eumque profundo mellis gurgite pectore tenus fuisse haustum, ac biduo vitam solo melle sustinuisse, quum vox opem implorantis in ea sylvarum solitudine, ad viatorum aures penetrare nequivisset: ad extremum vero desperata salute, mirabili casu, ingentis ursae beneficio inde extractum evasisse, quum forte ejus beluae ad edenda mella more humano se demittentis, aversos, renes manibus comprehendisset, et eam subito timore exterritam ad exiliendum tum tractatu ipso, tum multo clamore concitasset. Nobile quoque linum, et cannabum in restes, multaque item boum tergora, et massas cerae ingentes, Moscovitae in omnem Europae partem mittunt. Nulla auri argentive, vel ignobilioris metalli, ferro excepto, apud eos vena, secturave reperitur: nullumque est tota regione, vel gemmarum vel preciosi lapilli vestigium, ea omnia ab externis populis petunt; naturae tamen injuria, quae tot bona prorsus inviderit: uno pellium nobilissimarum mercimonio resarcitur, quarum precium incredibili hominum cupiditate et luxu adeo crevit, ut in singulas vestes suffulturae, millenis aureis nummis veneant. Fuit autem tempus, quo

haec vilius emebantur: quum remotissimae Septentrionis nationes politioris cultus, nostraeque adeo anhelantis luxuriae penitus ignarae, summa simplicitate, eas vilibus ac ridiculis saepe rebus permutarent: ita ut vulgo Permii, atque Pecerri, tantum pellium Zebellinarum pro ferrea securi rependerent, quantum earum simul connexarum ipso securis foramine, quo manubrium induitur, Moscovitae mercatores extrahere poterant. Ante quingentos annos Moscovitae gentilium deos coluere, Jovem scilicet, Martem et Saturnum, et plerosque alios, quos sibi insano errore hominibus ex industriis, aut regibus antiquitas finxit. Tunc vero primum Christianis sacris initiati, quum Graeci antistites haud satis constantibus ingeniis a Latinorum ecclesia dissentire coeperunt: factumque est, ut Moscovitae eos religionis ritus, quos a Graecis doctoribus accepissent, iisdem sensibus, et sincerissima quidem fide sequerentur. Spiritum enim sanctum, tertiam in divina Trinitate personam, a patre Deo solum produci persuasum habent: quum rectissima veritate a patre simul Christoque filio proficisci credendum sit; verum ea controversia apud conventum Florentinum, praesidente Eugenio quarto Pontifice, magna partium contentione agitata, eum exitum habuit, ut pertinacia Graecorum in sermone potius quam in sensu castiganda videretur: quum Graeci antistites evidentissimis convicti rationibus spiritum sanctum a patre per filium produci faterentur. Sacramentum quoque non ex azymo, uti jure debemus, sed ex fermentato pane conficiunt: idque sub utraque specie, sicuti soli apud nos sacerdotes, panis scilicet, divinique sanguinis, ab eorum presbyteris universo populo communicatur: quo maximo errore imbuti Bohemi, paulo ante patrum nostrorum memoriam a Latinorum ecclesia desciverunt. Caeterum quod valde alienum a Christiana religione esse videmus, nullis sacerdotum suffragiis, nullaque propinquorum, aut amicorum pietate juvari mortuorum manes arbitrantur: fabulosumque esse purgatorii locum putant, e quo tandem piorum animae, cum diuturna ignis poena, tum multis parentationibus, indulgentiaque summorum pontificum expiatae, immortalium foelicitatem beata in coeli sede consequantur. Caeteris in rebus easdem fere ceremonias tenent, quae a Graecis usurpatae sunt, Romanamque ecclesiam caeterarum omnium principatum obtinere, superbe at pervicaciter negant; sed ante alia, Judaeorum genus, vel memoria quidem horrent, nec eos intra fines admittunt, veluti pessimos atque maleficos homines: qui etiam novissime Turcas aenea tormenta conflare docuerint. Christi vitae miraculorumque omnium historia ab Evangelistis quatuor conscripta, itemque Pauli epistolae, dum sacra fiunt, e suggestu clariore voce recitantur, probataeque vitae sacerdotes homelias Ecclesiae doctorum publice legunt, etiam iis horis, quibus sacra minime conficiuntur; non enim Oratores cucullatos, qui advocato populo concionari, et ambitiose nimis atque subtiliter de divinis disserere soliti sunt, admittere fas putant: quoniam rudes imperitorum animos simplici potius doctrina, quam altissimis arcanorum interpretationibus ad sanctiorem morum frugem evadere, viri solidae religionis arbitrantur. Hos, quos modo diximus, sacros libros, itemque novi ac veteris instrumenti enarratores, praeterea Ambrosium, Augustinum, Hieronymum atque Gregorium, in linguam Illyricam traductos habent, religioseque custodiunt. Antistites, Principesque minorum sacerdotum singulis urbibus pagisque praefecti sacra curant, controversias dirimunt, et moribus depravatos summa quadam vindicandi potestate persequuntur. Regem sacrorum, quem ipsi Metropolitam vocant, a Constantinopolitano Patriarcha petunt: Archimandritae autem et Episcopi, conjectis in urnam meliorum nominibus, sorte ducuntur. Eorum vero hominum qui humanis cupiditatibus ultro renunciarunt, divinarumque rerum contemplationi et sacrorum ministerio sese dedicarunt, duplex est genus; utrunque coenobia incolit: sed alterum est vagum, et paulo solutioris vitae, sicuti apud nos divorum Francisci atque Dominici sectam profitentes: alterum constat ex sanctioribus monarchis, quorum ordinem divus Basilius instituit; iis ne limine quidem vel in suprema vitae necessitate, pedem efferre fas est. Procul enim ab oculis profanorum singulari duritie vitam in occultioribus adytis degunt, summamque subactae carnis et confirmati in religione animi opinionem praebent. Universus populus quater in anno, et pluribus semper diebus jejunare consuevit, abstinetque ab esu carnium, ovorum, et lactis. In vero primum, more Latino, post diem Cinerum: mox adulta aestate, in honorem divorum Petri et Pauli: et initio autumni demum, cum assumptae in coelum Mariae virginis memoriam celebramus: postremo sub ipsam hyemem, cum adventus Domini pronunciatur. Per hebdomadam vero, diem Mercurii sine carnibus,

diem autem Veneris sine ovis lacteque traducunt: sed Saturni dies mensa omnibus obsoniis opipare referta, hilariter excolitur. Caeterum secus ac nos solemus, nullas festorum dierum vigilias observant. Religiosissime templa venerantur, adeo ut ea neque viros neque feminas venereis pollutos conplexibus intrare fas sit, nisi prius privatis balneis abluantur. Saepeque accidit, ut complures utriusque sexus sacra audientes, extra limen consistant, et propterea a petulcis iuvenibus recentis incontinentiae notati, facetis aliquando nutibus salutentur. In ipso natali die Joannis Baptistae, et in Paschate, trium Magorum, presbyteri sacratos panes parvos toti populo largiuntur, quorum esu febribus conflictatos allevari existimant. Alia quoque sacra, certo anni tempore apud flumina gelu concreta celebrantur. In ripa tabernaculum constituunt, et advocata nobilitate hymnos numeroso concentu pronunciant, sacraeque lymphae multa aspergine profluentem purificant, et solenni ceremonia stratum et consecratum circumcisa et revulsa glacie protinus asperiunt. Iis rebus rite confectis, si qui adsunt languentes vel morbosi, in flumen desiliunt, et sacris aquis abluuntur, quum ob id elui morborum sordes persuasum habeant. Defuncti, uti apud nos, mediocri funeris pompa comitantibus presbyteris efferuntur, capite mappa velato: caeterum non in templis, uti apud nos impia prope, vel abominabili certe corruptela usurpatum est, sed in septis ac exterioribus templorum vestibulis sepulturae traduntur, iisque more nostro quadragenis diebus parentant: quod certe mirum videtur, quum in purgatorio loco expiari animas, et criminum poenam ullis amicorum suppliciis, ulloque pietatis officio mitigari penitus negent. In caeteris, eadem quae a nobis de religione sentiuntur, constantissime credunt. Moscoviae Illyrica lingua, Illyricisque literis utuntur, sicuti et Sclavi, Dalmatae, Bohemi, Poloni, et Lithuani. Ea lingua omnium longe latissima esse perhibetur; nam Constantinopoli Ottomanorum in aula familiaris est, et nuper in Aegypto apud Memphiticum Sultanum et equites Mamalucos haud ingratis auribus audiebatur. In hanc linguam ingens multitudo sacrorum librorum industria maxime divi Hieronymi et Cyrilli, translala est. Praeter quoque patrios annales, Alexandri etiam magni, Romanumque Caesarum, itemque M. Antonii et Cleopatrae memoriam iisdem literis commendatam tenent; Philosophiam vero, et sideralem scientiam, caeterasque disciplinas et rationalem medicinam nunquam attigere; iique pro medicis se gerunt, qui alicujus paulo ignotioris herbae vires, se pluries observasse profitentur. Anni apud eos non a natali Christi, sed ab ipso mundi initio numerantur, qui non a mense Januario, sed a Septembri incipiunt. Leges toto regno habent simplices, summa principum et justissimorum hominum aequitate conditas: et propterea populis valde salutares, quoniam eas ullis causidicorum cavillationibus interpretari atque pervertere non licet. De furibus, sicariis et latronibus supplicium sumunt. Quum de maleficiis quaestionem habent, reos multa gelida aqua superne demissa perfundunt, quod intolerandum tormenti genus esse perhibent. Nonnunquam obduratis et contumacibus, ut confessio criminis exprimatur, ligneis cuneolis digitorum ungues convelluntur. Iuventus omnis variis ludis, sed militiae proximis sese exercet: in stadio cursu contendit, in palaestra colluctatur, pernicitati equorum studet: omnibusque praemia, et praesertim sagittariorum peritissimis proponuntur. In universum Moscovitae statura sunt mediocri, sed quadrata, et valde torosa: caesii omnibus oculi, prolixae barbae, crura brevia, et ventres extenti; equitant contractis admodum cruribus; et peritissime, vel aversi et fugientes, sagittas emittunt. Domi opipare potius quam laute vivunt: nanque omnium ferme cibariorum quae vel a luxuriosissimis desiderari possunt, mensae eorum et parvo quidem precio passim instruuntur. Gallinae siquidem, et anates, singulis saepe argenteolis tenuibus nummis veneunt; majoris minorisque pecoris incredibilis est copia: ot occisae media hyeme juvencae, concretis gelu carnibus duorum fere mensium spacio non putrescunt. Venatione et aucupio, uti apud nos; nobiliora obsonia parantur; nam venaticis canibus, et plagis omnis generis feras capiunt: et asturibus, atque falconibus, quos mirificos regio Pecerra praebet, non modo phasianos, et anates, sed cycnos et grues consectantur. Astures ex genere infimo aquilarum, vel milvorum, falcones vero accipitrum nobile genus antiquis fuisse putamus. Capitum quoque avis subnigra, puniceis superciliis, magnitudine anseris, quae pulparum sapore phasianorum superat dignitatem: Moscovitica lingua Tether nuncupata, quae Plinio Erythratae vocatur, Alpinis populis cognita, et maxime Rhetis, qui saltus ad Abduae amnis fontes incolunt. Ingentes etiam sapidissimosque pisces, et ante alios Sturiones, quos

Siluros antiquitus fuisse putamus, Volga praebet: et ii quidem hyeme multa inclusi glacie, recentes pluribus diebus asservantur. Aliorum vero piscium multitudinem ferme incredibilem ex candidis, quos diximus lacubibus expiscantur. Vino nativo quum penitus careant, advectitio uti solent: sed in festis conviviis tantum, et sacrificiis. Ante alia Creticum subdulce maximo in honore habetur, sed in usum medicinae tantum, vel principalis luxuriae ostentationem: quum miraculi loco sit eductum Creta per Gaditanas fauces, et tantis conclusi maris Oceanique fluctibus agitatum, incorrupta suavitatis ac odoris dignitate, inter Scythicas nives, ebibisse. Populus vero medonem bibit, ex melle lupulisque decoctum, quod picatis in cadis veterascit, et ex antiquitate nobilitatem adsequitur. In usu quoque sunt birra atque cervisia, sicuti aqud Germanos Polonosque videmus, quae ex tritico, zeaque vel ordeo decoctis, omni convivio circumferuntur. Hanc quadam cognata cum vino potestate, largius conpotantibus ebrietatem inducere adfirmant. Medonem ac birram per aestatem infrigidare, infusa poculis glacie voluptatis gratia solent; nam ingentia glaciei frusta nobilium in cellis subterraneis singulari studio reconduntur. Sunt et, qui in deliciis habeant, succum ex subausteris cerasis expressum, qui perspicui et purpurissantis vini colorem et saporem jucundissimum refert. Uxores et feminae, non in eo honore sunt apud eos, ut apud caeteras gentes; nam prope ancillarum loco habentur. Viri insignes earum vestigia mirum in modum observant, et pudicitiae diligentissime cavent; non enim adhibentur conviviis, neque sacrorum causa remotiora templa petere, aut temere in publicum egredi permittuntur. Caeterum vel ab externis hominibus, et exiguo quidem precio, ad Venerem omne vulgus feminarum facile pellicitur, adeo ut parum earum amoribus studere viri nobiles existimentur. Basilius ante viginti annos Joannem patrem amisit. Is Sophiam, Thomae Palaeologi, qui late in Peloponneso imperabat, Constantinopolitanique Imperatoris erat frater, uxorem duxit; ea tum Romae erat, Thoma patre Turcarum armis Graecia pulso; ex hac quinque liberi felici fecunditate suscepti, ipse Basilius, Georgius, Demetrius, Simeon, et Andreas. Demetrio et Simeone jam pridem morbo ab sumptis, Basilius Salomoniam Georgii Soborovii, eximiae fidei atque prudentiae consiliarii, filiam, in matrimonium sibi collocavit: cujus feminae singulares virtutes una sterilitas obscurat. Solent autem Moscovitae, cum de uxore ducenda deliberant, omnium toto regno puellarum virginum delectum habere, ac forma virtuteque animi praestantiores ad se perduci jubere: quas demum per idoneos homines, fidelesque matronas inspiciunt, ita diligenter, ut secretiora quoque ab iis contrectari explorarique fas sit. Ex iis vero magna atque solicita parentum expectatione quae ad Principis animum responderit, regiis nuptiis digna pronunciatur; caeterae vero, quae de formae pudicitiaeque et morum dignitate contenderant, saepe eadem die in gratiam Principum, proceribus atque militibus nubunt: sic ut mediocri loco natae plerunque, dum Principes, regiae stirpis clara stemmata contemnunt, ad summum regalis thori fastigium, uti et Turcas Ottomanos solitos esse videmus, pulchritudinis auspiciis evehantur. Basilius quadragesimumseptimum aetatis annum non attingit, specie corporis eximia, animi virtute singulari, suorumque studio ac benevolentia, et rebus gestis, progenitoribus suis anteferendus. Nam cum per sex annos cum Livoniis, qui septuaginta duas urbes foederatas in ejus belli causam trahebant, armis contendisset, paucis legibus datis potius quam acceptis, victor discessit. Polonos quoque initio statim ipsius Imperii, acie profligavit: Constantinumque Ruthenum copiarum ducem, captum et cathenis vinctum, Moscam perduxit. Sed ipse aliquanto post ad Borysthenem, supra Orsam urbem, ab eodem Constantino, quem dimiserat, magno praelio est superatus: ita tamen, ut Smolenscum oppidum, quod antea Moscovitae occuparant, post tantam etiam victoriam a Polonis partam, in dttione Basilii relinqueretur. Sed adversus Tartaros, et maxime Europeos Praecopitas, saepius secundo praelio a Moscovitis est dimicatum, ulciscendis fortiter injuriis, quas illi repentinis incursionibus intulissent. Supra enim centum et quinquaginta milia equitum Basilius ad bellum ducere consuevit, distinctis per vexilla turmis, quae suos duces sequuntur. Regiae alae vexillo inscripta est Josuae Hebraei imago, illius qui, ut sacrae referunt historiae, a Deo maximo longissimum diem, retardato solis cursu, piis precibus impetravit. Pedestres copiae nullo prope usui sunt in illis vastis solitudinibus, tum ex ipsa veste quae fluxa talarisque est: tum ex hostium consuetudine, qui cursu potius et equitandi celeritate, quam vi statariae pugnae, vel ipso congressu militiam exercent. Equi eorum statura

infra mediam existunt, sed robusti et velocissimi habentur. Equites prapilatis hastis, clavisque fereis et sagittis rem gerunt; paucis falcati sunt gladii.' Corpora vero clypeis rotundis, ut Asiatici Turcae: vel inflexis et angularibus parmis, more Graecorum, itemque lorica et galea pyramidali proteguntur. Basilius etiam Sclopettariorum equitum manum instituit: multaque aenea tormenta Italorum fabrorum artificio conflata, suisque imposita curribus in arce Moscae visunt. Ipse insigni apparatu et singulari comitate, qua tamen Regia majestas nulla ex parte corrumpitur, publice cum proceribus atque legatis epulari solet, magnumque inaurati argenti pondus duobus abacis expositum, eodem triclinio conspicitur. Nullam praetoriani militis cohortem, praeter ipsam familiam, corporis custodiae causa circum se habere, vel alibi alere consuevit. Ab urbana enim fideli multitudine stationes habentur; nam unaquaeque urbis regio foribus, cancellisque sepitur: nec temere per noctem, aut sine lumine, in urbe vagari licet. Aula omnis constat ex regulis, et ex ipso militum delectu, qui per statos mensium circuitus, frequentandae, nobilitandaeque regiae causa per vices ad implenda comitatus officia e singulis regionibus accersuntur. Porro exercitus omnis quum bellum ingruit, vel hostibus indicitur, ex evocatis veteranis, novisque provinciarum delectibus cogitur; nam cunctis in urbibus praefecti militiae juventutem inspiciunt, idoneosque in ordines militum transcribunt: quibus ex aerario provinciarum, certa, pacis tempore, sed ea quidem exigua, stipendia persolvuntur. Verum qui militant, immunitate vectigalium gaudent, et caeteris paganis praestant, regiaque gratia omnibus in rebus potentes existunt. Patescit namque verae virtuti nobilis locus, quum bellum geritur: siquidem egregio et in omni rerum administratione salutari instituto, ad suum quisque spectatum facinus, vel perpetui praemii, vel ignominiae sempiternae fortunam assequitur.

FINIS.

III.

JOANNIS FABRI

MOSCOVITARUM RELIGIO.

III.

JOANNIS FABRI

MOSCOVITARUM RELIGIO.

EERDINANDO HISPANIARUM PRINCIPI ETC.

Cum humaniter salutasses, ac magnifice pro tegioſin te animo accepisses, serenissime Princeps, Oratores Moscovitarum, qui jam a sacratissima Caesarea majestate ex Hispaniis feliciter, cum et illic pleraque magis etiam quam vel par esse possit, in eos magnificentissima collata essent, laeti ad te Tubingam redierant statim, ut est excellentissimi tui ingenii consuetudo, commisisti, ut quam primum, mecum sumptis aliquot insignibus, qui hujusmodi negocio pares esse viris tum eruditis, tum multarum rerum usu praeditis, istiusmodi Moscovitarum, nobis Germaniae viris prius admodum incognitorum percontaret: idque tuo nomine originem, ritus, mores, religionem atque id genus alia, quod et ob hoc facile fieri poterat, quoniam interprete utebantur ipsi: qui eum et natus Moscovita esset, praeter suam vernaculam linguam et Germanice et Latine mediocriter callebat. Ob id maxime desiderasti Princeps serenissime procul dubio si cui forte mirum videretur, quo certior factus, cum quibusnam olim divus Caesar Maximilianus avus tuus pro communi Rep. foedus iniisset. Tum aliud est, quod forte huic rei perquirendae plus addidit desiderii, ut cum olim in conventu vel doctorum hominum, ubi frequens esse soles, vel principum, mentio quaedam de exteris inciderit, id quod usu non possis, saltem monumentis admonitus, aeque in lucem proferre queas, quicquid est ex variis exterorum moribus. Quare et ipse facile motus, atque, ut par erat, votis tuis obtemperavi, accessimus simul, primumque quae tui animi sententia esset, exposuimus: id quod et illis summe placaverat, talis Principis indolem ac ingenium mirantibus. De quo et plurimum spei sibi polliceri poterant, quod unus esses ex omnibus, ad quos ipsi, longa quidem profectione, quae jam biennium compleverat, ab Oriente facta in Occidentem, diverterant hospitalitatis jure antiquissimo, qui gentis suae varia amplecteretur. Itaque et ipsi talibus benevoli facti, nihil omnino eorum obticebant quae quaerebamus, verum omnia cum foenore reddebant. Idem et ego tibi facturus serenissime Princeps, quo ordine, quibus velocis, universa hujusmodi hominum in publicum proferri possunt, etiam majora quam illi retulerunt nihil relinquens fidi interpretis munere functurum exponam. Primo itaque omnium tum congruum tum necessarium mihi visum ut quae nominis appellatio huic genti existat hodie passim vulgo: tum quae prisca fuerit, referam, ubi et maximus nobis labor incumbit. In conferendis namque vel Graecorum cum Latinis monumen

tis, vel vetustissimis illis cum recentioribus, non mediocris exigitur ingenii judicium. Facile enim omnia commutari contingit, quemadmodum in moribus fieri frequenter cernitur. Invenio itaque; eos populos, quos communi vocabulo nos Moscovitas appellamus hodie, olim, teste Plinio, Roxolanos esse dictos, quos tamen aliquantulum, commutata litera, tabula Europae octava Ptolomaeus Rosolanos nominat, quemadmodum et Strabo. Qui etiam multo jam tempore Rutheni dicti fuere. Atque hi sunt, qui quondam adversus Mithridatis Antipatorum duces strenue dimicarunt, veluti Strabo refert. Hodie vero, cujusmodi et antea memini, pro temporum varietate, nihil plus immutari cernimus, quam regionum, provinciarumque nomina. Quoniam urbs est illis regalis totius provinciae Moscovia dicta, unde et Moscovitae nomen acceperunt, vel ut aliis placet, veluti Volaterrano, a fluvio Moscovii, utcunque derivaveris hoc modo non admodum retulerit, dummodo nominis ratio liquida fiat. His olim praefuit Joannes dux, cui Helena conjux erat de Palaeologorum, hoc est Constantinopolitanorum Imperatorum genere nata. Ultra hos Roxolanos quidem Strabo ait neminem habitare. Sunt itaque Rutheni sive Moscovitae Orienti plus confines propioresque, ac Borysthenem conterminant ex uno latere Lithuanitis, dein Polonis, atque Tartaris ex alio latere. Qui quidem Tartari illi saepe hostiles manus inferunt, crebras incursiones faciunt. A Caesare item Caphensi, qui certe praesidio Tartarorum potentissimus existit, et a Capha nomen ducit, juxta mare in Taurico Chersoneso residens innumera belli mala sustinent quasi omni momento. Versus itaque Septentrionem mari clauduntur glaciali, cujus littus cum sit amplissimum universum fere Moscovitarum ducis existit. Atque hoc mare est, quod veteres, lacum Cronium, ob ejus glaciem perpetuam fere appellarunt. Cronium enim ἀπὸ τοῦ χρόνου Graece Latine Saturno appellato, venit: qui quoniam senex frigidus ac tardus extitit, pro hujusmodi astro a poetis ponitur. Hinc quaecunque frigida tardaque sunt, et hujusmodi, Cronia appellari consueverunt, et hoc mare Cronium, quod immenso Septentrionis communi frigore, et hac parte maximo, quanto longius a sole est multis milibus passuum congelari soleat. Quapropter et Hecthaeus, teste Plinio, Amalchium vocat, lingua Scytharum, quod Latine quoque interpretari potest congelatum. Sic in contrarium eadem de causa, ab Ammonio historico, lacus qui prope Constantiam est, quem Solinus alias Pregantinum nominat, Acronius vocatur, quod ne quaquam ex integro unquam congelatus memoretur. Verum ne longius ab instituto aberremus, Moscovitarum certe ducis imperium adeo latis protenditur longisque; agris, ut aliquot spatia Aliae complectatur, aliquot etiam Europae, eaque minime parva. Moscovia autem urbs est, ut quod alias minime consequi possumus hoc comparatione quasi ob oculos commodiori modo ponamus, duplo major quam sit Colonia Agrippina, quemadmodum ipsi retulerunt, qui in profectione ista hujusmodi urbis, plus forsan quam reliquarum Germaniae explorandi curam habere. Huic tamen magnitudine non imparem habent, et aliam urbem Vladimeri, tum Plescoviam, et Novigradiam, Smolnae et Otiferi, quas regiis, amplissimisque aedificiis extructas dicebant, muris quoque bene munitis, illisque tum ex quadratis, tum decoctis lapidibus extructis. Quarum etiam Plescovia praeter caeteras praemunita muris tribus cingitur. Reliquae vero quas habent innumeras, non usque adeo celebres habentur. Quoniam ab his quas praediximus, titulum suum ac inscriptionem Russiae imperator accepit. Nam in praesentiarum, quoties vel per Oratorem, vel per epistolam sese Moscovitarum Imperator insinuat hoc titulo uti consuevit: Basilius Dei gratia Imperator totius Russiae, ac magnus dux Vladimeri et Moscoviae, Novigradiae, Plescoviae, Smolnae et Otiferi. Atque certe ille est titulus, quo anno proximo elapso 24 mense Augusto, dum in inclita Vienna tua, te ex magni Basilii nomine salutarent, sunt orationem suam exorsi. Habet princeps Moscovitarum sub se principes multarum provinciavum, eosque praepotentes. Ex quibus non postremus est canus ille et barbatus, quem velut Oratorem Ruthenorum Imperator misit, ut serenitatem tuam primo, ac post Caesarem majestatem in Hispaniis adiret. Qui et triginta milibus equitum quoties belli necessitas exigit Imperatori suo succurre solet. Sunt et alii principes quorum potentia non parva est. At illud singulare est, quod in ipsis summe commendari potest, ut nullus sit eorum tam illustris, dives ac praepotens, quin accersitus a duce perquam humillimum etiam praeconem, statim advolet, omnibus mandatis sui Imperatoris, instar dei, obtemperet, etiam in iis causis, quae vel vitae detrimentum periculumque exigere videntur. Imo haec maxima noxa, ac ignominia apud ipsos censetur, quum minus aliquis in

cunctis duci suo pro voluntate egerit. Econtra praeclarissimam in viro esse obedientiam. Id circo intra paucos dies aliquando bis, aut ter contena millia, vel alias ingentem quandam multitudinem congregare potest, contra hostes suos aut Tartaros, aut Caesarem Caphensem, vel alios quosuis exercitum ducturus, adeo nulla est natio quae imperatori suo magis obediat, nihil plus viro dignum aut gloriosius esse ducentes, quam pro principe etiam mori. Sic enim recte se immortalitate donari existimant. Ideo etiam frequenter contra Tartaros, Turcas, et alios cum tam potenti equitum exercitu, instar apum collecto, fortissimos triumphos agere solent. Et eo tempore, quo Caesar Maximilianus cum ipsis foedus iniit, cum rege Poloniae bellum gesserunt. Qui ut in dies bella gerunt, indies quoque aptiores ad vim inferendam exercitu, tum ad propugnandum, tum ad conserendum manus fieri solent. Nam cum olim, pro more Parthorum, plus fugiendo quam insequendo victoriam nacti essent, jactu jaculorum ex arcubus, nunc vero ad omnes belli insultus, vel inferendos vel patiendos aptiores facti, et aeneis machinis, quas bombardas vocant, utuntur, atque mirae magnitudinis acies instruunt, industria qua fieri solet. Et si summam cupis, ajunt plerique historici, quod Moscovitarum gens sit, quae nunquam sit experta pacis commoda, quae nisi natura, situque adeo munitissimam haberet terram, periculum sit, jam saepissime eam expugnatam fuisse. Lingua vero eis est, qua sibi multum cum Bohemis, Croatis, et Slavonibus convenit, adeoque vicinia, ut Sclavo Moscovitam plene percipiat, nisi quantum visum est nonnullis, Moscovitis asperam magis ac duriorem esse phrasim. Sclavonum autem linguam a confusione, quae in Babel tempore Nembrotis fortis illius in Genesi venatoris facta est, nomen accepisse tradunt historici. Eam tamen rem satis mirari non possum, quod cum inter Dalmatiam quidem et Moscoviam, utraque Pannonia sita sit. Ungaro tamen nihil minus quam cum linguae cognatione conveniat cum Moscovita. Quare conjectura est, olim has gentes per legiones divisas esse, atque ex Dalmatia illuc migrasse: ob hoc quoque asserit Volateranus Ruthenorum linguam semidalmaticam esse. Utcunque tamen fuerit, hoc certum esto, Bohemis, Croatis, Dalmatis, et Moscovitis lingua convenire, id quod e tuis interpretibus, quos in aula tecum fovebas, quotquot eramus, deprehendimus. Nam cum et illi interpretes inter Croatos et Dalmatas nati essent, nullusque unquam illorum vel Moscovitas accesserat, vel moratus cum eis fuerat, adhuc tamen tunc praesentes verba illorum deprehendere poterant. Sunt etiam in Moscovia nemora mirae magnitudinis, in quibus vulpes nigri, et ursi albi venantur; ita monumentis prius admoniti, nunc vero demum interprete Oratorem edocti. Nec mirum fortassis, in causa enim facile fuerit nimium illud Septentrionis frigus, quod semper mater est albedinis, uti philosophia constat. Vivunt autem in sylvis plerique venationibus ferarum admodum sedulo incumbentes. Habent et apes frequentissimas, a quibus mel et ceram cum copia colligunt, quae tamen apud illos mediocris admodum sunt precii. Cum vero belli frequentia terram eorum incultam ac neglectam faciat, vitae suae necessaria non aliunde magis, quam e pellibus quaeritant, ad quas comparandas mercatores tum e nostris, tum e longinquioribus veniunt regionibus, ea est illorum nobilitas; qui namque nobilissimi sunt apud nos, ab illis nobis comparamus: veluti sunt pelles Zobolini, Martyres, Hermelini, et his similes. Simplici verborum fide, non longis ambagibus contrahunt, mercem pro merce. Quamvis enim aureorum et argenteorum numismatum ipsis et multus usus sit, tamen pro frugibus, ac reliquis vitae necessariis pelles frequentissime commutant. Sunt etiam ex gentibus ejus imperatoris, qui vino et frumento neque utuntur, neque habent, sed uti bestiae bestiis vescuntur: id quod cum Tartaris commune habent, ignobile vulgus est, et omnino sylvestre Tartariae vicinum, ad littus maris glacialis in sylvis habitans. Alii vero aliarum urbium Moscoviae, scilicet Novigradiae, etc, cives in esu piscium nobiscum magis civiliter communicant: in decoquendo vero nonnihil a nobis discrepant, quantum ipse vidi. Et cujus fere oblitus fuissem, Volateranus scribit, Ruthenos uti moneta non signata: illud tamen experiri volens, ab ipsis certior factus, monetae Ungariae multum usum apud eos esse. At quod maximum est in vita, fidem Christianam sequuntur, quam a sancto Andrea apostolo, fratre Simonis Petri, primum eis praedicatam affirmant. Ea quoque quae sub Constantino Magno a 318 episcopis, anno 319 in Nicea urbe Bithyniae primo Niceno concilio conclusa, ac a Basilio Magno, et sancte Chrysostomo tradita et praedicata fuerunt, tam sancta, tam firma, tam sincera esse credunt ut ab illis hac-

tenus nunquam licuerit transverso digito, ut ajunt, recedere cuiquam, sicut neque ab Evangelio Christi. Ea quoque vel modestia est eorum, ut quae a sanctis patribus in suis conciliis semel sint decisa, nunquam audeat quisquam suae professionis in dubium denuo vocare. Constantiori itaque animo quam plerique nostrum in hac prima fide perseverare solent, quam ab Apostolo Andrea, suisque successoribus, sanctisque patribus didicerunt, atque ab ubere materno suxerunt. Nequaquam sese in varias scindi haereses patiuntur. Verum si qua vel fidei difficultas, vel ritus religionis inciderit, universa ad Archiepiscopum, ac reliquos episcopos, pro ipsorum tantum spiritu definienda refertur, neque quicquam inconstanti vulgo et inconcordi relinquitur. Sacerdotis enim labia custodiunt legem dei, et lex ex ore ejus requirenda erit. Habent autem archiepiscopum, qui in urbe Moscovia, in eo loco ubi sedem imperator habet, cathedram archiepiscopalem obtinet. Sunt et episcopi quamplures, in Novigradia unus, in qua et Isidorus extitit, sub Eugenio pontifice Romano. Cardinalis teste Raphaele. In Roscivia alius, alius in Sustali, alius in Otiferi, alius in Smolne, alius in Resan, Colmum, Volut, et Frotini praeficiuntur episcopi: qui et suas habent dioeceses. Hi quidem omnes episcopi archiepiscopum velut supremum agnoscunt. Archiepiscopus autem ille, antequam patriarcha Constantinopolitanus a Mahometica tyrannide suppressus esset, semper hunc patriarcham ut superiorem recognovit. Huic tamen Romanum pontificem veluti Petri successorem praecessisse, semper ac merito fatentur. Neque hodie ejus rei immemor Ruthenorum imperator, adhuc pietatis ejusmodi diligens custos: quotannis enim Constantinopolitano patriarchae in hanc usque horam, quo vivere, et Aegyptiacae servitutis finem aequa mente expectare possit, eleemosynam mittere consuevit. Satis namque impium sibi videretur, eum deseri, quem totidem ecclesiis praefuisse notum sit, et a quo unico fere totidem, tantarumque provinciarum religio olim dependerit. Cum vero episcoporum nomina sedesque inciderit mentio, auctoritatem illorum planius ac rudius (ut ajunt) promulgare placuit: ubi video illos a nostris in plerisque non multum differre: rem enim ex ordine compertus sum. Nam apud Moscovitas ea lex et sanctio, ut presbyteros, et omnes quotquot clerici sunt solos ordinent episcopi. Neque ulli presbytero unquam quenquam confirmare licet. Hoc enim muneris episcopo soli incumbere asserunt, ut posteaquam tinctus aqua adultus fiat, per impositionem manuum episcopi, et signaculum crucis adeptae fidei testimonium reddat, firmeturque per unctionem, quae in fronte fieri solet. Iidem in coena domini chrisma et oleum celebrant atque conficiunt, cujus dein usus sit in baptisando, confirmando, ungendo infirmos. Soli sunt qui instituunt et destituunt presbyteros. Neque unquam licet laicis in ipsos animadvertere, recte ob oculos habentes Pauli doctrinam ad Timotheum qua dicit: Accusationem adversus presbyterum ne admiseris, nisi sub duobus aut tribus testibus. Ita nec se unquam imperator ipse de poenis clericorum ingerit, hoc episcopalis tantum animadversionis constanter affirmant et praedicant, ut eos arguat et castiget, quos sibi subditos evangelicus ordo, ac in sortem domini vocatio fecerit. Habent et episcopi suos vicarios et officiales, quemadmodum et nostri, qui jurisdictionem in subditos exercent, et justitiam in rebus ecclesiasticis administrant. Decimis, quemadmodum a Deo decretum est, quoque vivunt episcopi: dominiis utuntur jure concessis, villas ac castra possident. Reliqua vero sacerdotum turba aliquibus decimis, oblationibus, et aliis quamplurimis tam vivorum quam mortuorum aluntur. Pro iis enim beneficia habent fundata, quorum patroni sunt tam spirituales quam laici. Severiori tamen cura hic agitur quam soleat interdum nobiscum, negligentius scilicet. Nemini enim facile aliquod munus ecclesiasticum commendatur, neque confertur beneficium, nisi prius huic ipsi satisfacere posse comprobetur: per ejus rei tamen peritos, velut episcopos aut vicarios. Sunt episcopis suae familiae, tum nobilibus, tum aliis constitutae. Hi certe sunt episcopi, per quos statque caditque universa Ruthenorum religio. Divina saepe quum cum imperatore conveniunt peragere solent. Pro insignibus tanti hujus muneris baculis utuntur, et mitris, perinde atque nostri solent episcopi. Ea vero abstinentia est, quae nunquam satis laudari poterit, insignis admodum et magna: tum archiepiscopi, tum reliquorum episcoporum cibi atque potus, nec minor vero quam monachis ejus regionis, quibus ipsa solet esse refertissima, qui quidem ea lege obstricti abstinentiae, ut nunquam in perpetuum carnibus vesci liceat. Ne igitur tam facile vesana nostrae Germaniae cohors se solam deludi atque

onerari ducat, quasi monstris monachis, plebs certe Dei selecta est, passim per universum quae increbuit, quam quidem hodie mirari solent, nescio quibus persuasi, quasi novam faciem, cum fere nulla professio Christianorum sit antiquior, vel adhuc magis Evangelio accedens, quam stulta hominum nostrorum opinio, veneratur, magni aestimat gens efferata bello continuo, id quod nos abominationes dicimus. Non procul ab urbe Moscovia monasterium est amplissimum, in quo trecenti fratres perpetuo fere sub regula magni Basili degunt, in quo etiam sepulchrum sancti Sergii abbatis, quod ab exteris e longissimis etiam agris frequentatur: multis enim miraculis celebre factum est, Christianorum admiratione non parum dignis. E quibus vel unicum in medium prolatum sufficiet, omnium illustrissimum, quod paucos ante annos illic contigit, duobus caecis quidem visus donatus est. Cum n. abbas ille viveret, tanta vitae sanctitate extitit, ut facile sibi persuaserint, atque credant jam multa ipsum precibus suis apud deum posse efficere, atque consequi mortalibus. Ideoque monumentum ejus crebro mira cum devotione accedunt, honorantque. Universi vero tum monachi, tum virgines Vestales, quotquot sunt in monasteriis unicae regulae, unique habitui obnoxii, nigro scilicet, usque adeo religiose vivunt, ut non mirentur solum, verumetiam summo honore eos prosequantur. Neque ipsis tam vilis ratio voti habetur, velut hodie nobiscum, verum cum quis ingressus fuerit monasterium, nunquam in perpetuum quoquo modo, quave indulgentia ei licebit exire, aut reliquo votum irritum facere. Vota vero tria sunt quae exhibent, seu nostri, Obedientiae scilicet, paupertatis, et castitatis. Quae si quis praetergressus, e monasterio qui prosiliit, deprehenditur, perpetuo carcere in poenam tanti sceleris clauditur. Tanta est votorum sanctitas, ut etiam quamvis multa apud Ruthenos archiepiscopi et episcoporum auctoritas sit, in his tamen illis minime quicquam concessum est. Quod fovendum et reddendum domino utriusque testamenti scriptura edoceat, imo ipsa veritas requirat. Castitatis itaque adeo ratio haberi solet, ut nunquam monachis uxores ducere, neque monialibus nubere liceat. Ita enim a Paulo et tota Ecclesia prohibentur. Is autem qui virginem bonae famae duxit, in sacerdotem ordinatur, in monachum tamen nunquam recipitur. Episcopus autem vel sacerdos posteaquam coelebs in sortem domini vocatus atque conscriptus fuerit, conjugio non copulatur, sed perpetuae castitati adstringitur. Quod si quis concubinatus crimen admiserit, (quod tamen apud Ruthenos vitium est rarissimum) acerrima poena ab episcopo affligitur, suoque beneficio privatur. Cumque uxor semel mortua fuerit, quamprimo duxit, in perpetuum quoque aliam in uxorem nunquam ducit. Non bigamum nanque, at unius uxoris virum episcopum instituit Paulus. Et quod pietati colophonium addere videtur, devotionisque spiritum augere: ut cum sacerdos divina celebraturus est, in conjugio constitutus, maximeque in missa celebranda observari solet, minime phas esse putant, praecedenti nocte cum uxore dormire: periculum enim illic esse verentur, si non cum peccato id fiat. Ideo quoque pro pleniori reverentia nocte sequenti ab uxoribus quoque abstinent. Ea est in his quidem tanti corporis et sanguinis mysterii reverentiam, is cultus, haec spiritus persuasio. Videant igitur nunc nostri quam pollutis manibus hoc sacrosanctum mysterium, pignus omnis redemptionis nostrae, tractare soleant. Moveret optarim vel unicum Davidis exemplum: qui cum extremo jam fere jejunio laboraret, non tamen propositionis panes ab Abimelech obtinuisset, nisi ipse et servi ejus ab heri, et nudiustertius ab uxoribus, aut aliis mundi fuissent. Cur igitur non munditiei ille quoque studeret magis, qui vasa domini, imo ipsum dominum administraturus est, et manibus contrectaturus? Est et aliud officium sacerdotum praecipuum, ut Evangelium Christi populo annuncient, salutem scilicet et pacem: id quod fieri consuevit ubique omnibus diebus dominicis, festis quoque divae virginis Mariae, apostolorum item et quorundam confessorum, martyrumque. Verbum autem domini pari devotione et praedicatur et auditur. Magna quoque est illis reverentia virginis Mariae, crebris quidem orationibus veluti Christi mater pro intercessione apud filium rogatur. Vere enim ea putatur, cum theotocos sit, quae pro nobis in terris plurima possit a filio consequi. Festa itaque ejus, Annunciationis, Purificationis, Nativitatis, Assumptionis, et quotquot denique inciderint, jejuniis indictis, orationibus, missis tum lectis, tum decantatis celebrare, pro communi ritu ecclesiae solent Graecorum: quemadmodum et toto anni spatio excepto quadragesimali tempore, quando S. Gregorii missam theologi celebrare consueverunt. Est autem utraque missa ter prolixior quam si ea quae apud

Latinos communis habetur. Qualis autem sit Missa S. Gregorii Papae, non omnino ignorat Serenitas tua, cui nonnunquam interfuit in Hispaniis, ubi in quibusdam partibus peragi compertum est, mihi tua aliquando referente solennitate. Devotis quidem mentibus accedunt illam populi audituri, tanquam participes futuri ejus. Solet autem hoc differre illorum Missa a nostra, quod Moscovitae in pane fermentato, Graecorum more, conficiunt. Calici item tantum aquae quantum vini rubei miscent: quam aquam et calidam esse volunt, quod ex latere Domini non sine mysterio magno profluxerit sanguis et aqua, quam calidam fuisse credere phas est: alloqui enim miraculum vix censeri posset. Hocque sacramentum corporis et sanguinis a solo sacerdote consecratur, qui veluti nostri fere stola alba indutus, tota mente ad deum elevata, id efficere conatur mysterium, quod pro sufficienti pignore omnium promissionum suarum Christus in ultima coena reliquit, quemadmodum universus orbis fatetur. Epistolam item et Evangelium aeque in Missis habent. At lecto Evangelio non mox Nicenum illud symbolum, sed post angelicum cantum, qui Sanctus appellatur, primum fides Nicena decantari solet, cumque dominicae orationi finis factus fuerit, mox antiphona de virgine Maria sequitur. Consecratio itaque aeque ab ipsis verbis fit a Christo probatis, quibus et eam vim concessam credunt, ut prolatis ipsis a sacerdote, mox creatura creatori suo cedat, illudque quasi necessarium esse. Dum vero sic conficitur, ecce panis justae magnitudinis ordaceus opponitur, in cujus medio hostia est, cui crucifixi forma, perinde ut apud nos, impressa cernitur, quam vi benedictionis in corpus Christi conversam sacerdos sibi sumit et manducat, reliquum vero panis per frusta divisum petentibus distribuit: quem singuli, non ut corpus Christi, sed veluti benedictum aliquem, et quodammodo sanctum panem cum summa devotione suscipiunt. Solent itaque has Missas celebrare de trinitate, de beata Virgine, deque aliis sanctis, Et quoniam illis procul dubio Purgatorii opinio est, igitur assidue pro defunctis orant, Missis subveniunt. In qua quidem re tanta illorum est religio, ut plerique bina pro mortuis anniversoria, ut vocant, agant. Alterum qui fatalis quo mortuus est die agitur: alterum autem quo ab ecclesia institutum, sancti illius, cujus nomen habuit proprium, festum celebratur. Ad haec fiunt frequentes oblationes et eleemosynae Christianorum. Hoc quicquid est rituum, et potissimum missarum, omne quidem ex institutione primaeva ecclesiae esse affirmant, uti tradunt etiam Chrysostomus, Basilius magnus, ac Gregorius theologus. Haec igitur sunt brevius dicta quam vel par sit huic mysterio: nemo enim facile reperiri poterit Christianorum, qui humanis praeconiis satis commendare poterit turbae fidelium, adeo multum momenti, remissionis vitiorum ex hoc pendere merito credimus. Jam vero ad reliqua salutis Christianae sacramenta pedem conferemus. Eucharistiae quidem sacramentum, quantum ipsis in usu est, populo administrari solet. tempere quo Christus ipse instituit: et dein secuta ecclesia, paschali scilicet, alia tamen serie forsitan quam Romana Ecclesia faciat, atque decreverit. Baptismum pro sacramento primo, adeoque praecipuo ducunt, quapropter hoc si quisquam neglexerit, deriseritque, mortis poena affligitur. Baptisant itaque pueros in nomine patris et filii et spiritus sancti. Huic muneri fungendo, quaecunque necessitas inciderit, nemo hominum sufficere putatur, nisi sacerdos extiterit. Prius vero quam baptismus administretur, orationes fiunt frequentes ac devotae a sacerdote, a parentibus, a patrinis, a proximis, ab amicis, et quicunque denique adsunt, quo deus optimus maximus sese et coelo per plenitudinem gratiae suae puero per universum vitae suae curriculum assistere dignetur.

Quibus certe precibus ad deum fusis, in ecclesia, ad quod peragendum illic baptisterium ordinatum est: aut tempore brumali, molestiam frigoris fugientes, in loco secretiori puer baptisari solet. In cujus rei testimonium adhibentur patrini, pro more etiam nostro, quibus ex pollicitis incumbit, ut hujus baptismi memores esse velint, ut puerum olim cum aetas patitur aut expostularit, in fide erudiri non negligant, ut deum pro tanta gratia laudent, ac orent, ut donum hoc divinissimum fidei datum in dies augere dignetur. Praelectis itaque orationibus, atque etiam exorcismis, cum puer fortioribus naturae viribus apparet, ter totus immergitur, alioquin aqua tingitur, raro tamen: conspersio enim minus sufficiens judicatur. Oleo et crismate interim quoque appositis fronti et scapulis. Sal vero quod a nostris adhibetur, et lutum ex saliva et pulvere, non admodum receptum est Moscovitis: abrenunciationem vero trinam, fidei quoque confessionem trinam in usu retineni. Haec certe cuncta ab his qui apud

Rosolanos prima fidei fundamenta jecerunt, quasi per manus tradita, illi perpetuo firma, syncera, incorrupta servarunt: neque Christiani hominis esse ducunt, instar arundinis vento agitatae; facile cujusquam persuasione ab his proturbari in futurum, neque si angelus de coelo descenderit, cerae instar torquendas dabunt mentes eorum ab hoc instituto. Interrogati dein per nos, quantum ipsi circumcisioni tribuerint, num et ipsi in usu haberent. Procul quidem ab eis abesse responderunt, ut vel scintillam veteris et aboliti Judaismi observent, imo in detestationem illius nec quisquam Judaeorum per universum Ruthenorum imperium admittetur, etiamsi multis millibus aureorum hoc consequi praesumeret. Id tamen non negabant, Tartaros sibi multum persuadere e praeputio, eosque omnes circumcidi pro labe abluenda veteris Adae, contagionis instar contracta: in hoc Mahometicam legem secutus, quam Mahomet instituit, ut statim quam plurimos sibi compararet sequaces, cum pronos ac benevolos ad eam suscipiendam faceret Judaeos. Quam rem sedulo affirmabant ab eis procul abesse, nihilque quod non ex omni parte Evangelicae veritati, orthodoxae fidei, huicque quam tot seculis, intemeratam, impollutam, sanctam retinuerint, consonet redoleretque, quod ab ubere ipso tenelli suxissent, admittere. Cui si quid contrarium inciderit, per haereses sese intrudere coeperit, principio quidem obstant, antequam velut cancer latius serpat, quam eradicari possit, statim pontificali censura, quasi membrum putridum, resecant ac rejiciunt. Christi professionem ac crucem ejus nunquam se neglecturos constantor affirmantes, neque unquam idololatriae obnoxios futuros. Esse tamen plerosque in sylvis, longius a conversatione hominum, qui facti sunt idololatrae.

Cum vero jam adultus est puer,. et perfectam aetatem consecutus, ita ut suae fidei Christianae testimonia reddere potest, ad episcopum ducitur, ut confirmationis hujusmodi fidei sacramentum recipiat, quod et chrismate in fronte per signum crucis confertur. Administratio vero hujusmodi sacramenti nulli concessa: nisi episcopis: quo conjecturare licet atque argumenti loco haberi, quandoquidem omnem religionem suam per manus traditam habent ab apostolis, impositionem illam manuum vel in confirmatione, vel in ordine sacro soli episcopo traditam esse, sicque hactenus monumenta omnia tenuerunt, atque perpetua observatione custoditum est. De matrimonio si qua dicenda sunt: hoc certum esse affirmarunt, consanguinitatis; simul atque affinitatis multum curae ac solicitudinis esse ipsis, neque unquam facile negligi, adeo quoque ut nec unquam in quarto gradu vel repertus sit, qui contraxerit, neque indultum, verum perpetuo illicitum. Hoc enim a sanctis patribus sancitum semel, nunquam irritum facere conantur. Et quod plus est, illud quicquid est cognationis, quod in baptismate et confirmatione contrahunt patrini, in universum aeque observare solent, atque ecclesiae Romanae decretis cautum est. Quod si in his decernendis concertatio oborta fueri , lis omnis episcoporum arbitrio dirimitur, ita tamen, ut nequaquam indulgentia causam leniorem fecerint, quo nulla fraus fiat omnino constitutionibus. Adulterii abominatio fortassis major illis quam nobis existit. Illud enim summa execratione detestari et persequi solent. Lex est etiam firma, ut quamdiu vir vixerit, simul alteri nubere uxor non possit. At hoc defuncto primum etiam lege liberatur, alioquin individua consuetudine vitae cum marito commorandum est. Unicum etiam solamen omnium miseriarum et calamitatum quae accidunt, tum felicitatis aeque summa aestimatur proles, laborum patientiam parit: infelicium tolerantiam, spem meliorum, famae curam, virtutis calcar, sudoris sedulitatem, et reliqua hujusmodi, quibus parentes posteris suis adcommodare student. Sacri ordines quoque apud ipsos suis quibusdam obsecrationibus et caeremoniis sacerdotibus conferuntur. Neque illis clavium potestas tradita creditur, nisi ad imitationem Christi in aures illorum dicatur: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Hujusmodi certe Evangelii forma, a Christo nobis praescripta, omni huic qui ab episcopo vocatus, ordinatusque in presbyterum fuerit, auctoritas tribuitur, qua vel a peccatis solvere, vel iis ipsis obnoxios sinere potest. Sacerdotali n. hoc Ministerio Moscovitae ad poenitentiam utuntur. Quisquis namque ad provectiorem aetatem, atque etiam venerit, quae ingenii sub viribus uti potest, ac discernere inter bonum et malum, rectum et pravum, lepram et non lepram, per contritionem sese peccasse agnoverit, recte spiritus contribulati sacrificium reddens, mox ad pedes sacerdotis procidit, et in aurem illi, ut qui sedem dei teneat, scelera omnia admissa sigillatim, quantum memoria recolligere potest, ex ordine cum planctu aut gemitu declarat, a quo postea beneficium absolutionis, tanquam Christi-

vicario, accipit. Huic rei conficiundae quoque tempus habent constitutum: quotannis enim Paschae festo pro ecclesiastica ordinatione facere coguntur, plerique tamen devotiores ad celebriores festivitates exomologesin auricularem facere non negligunt. Id si quis constituto tempore Paschatis neglexerit, anathema esse solet omnibus, abominaturque, ipseque ab omnium conversatione, adeoque ab ecclesiae ingressu coercetur. Confessus itaque quo digne particeps fieri possit tanti mysterii corporis et sanguinis domini, prius per aliquot dies corpus affligat oportet, et in servitutem usque redigat carnem suam, reliquosque poenitentiae fructus dignos in testimonium afflictae conscientiae peragat. Proin jejunium illud quadragesimale a Christo et apostolis nobis institutum prorsus affirmant, quo quidem tempore, quoniam omnium procreantium Veneri commodissimum est, atque pruritus acerbissimus animantium cunctorum non est quod plus provocet, opus est summe, ut veteris illius Adae insultus perdomemus carnis abstinentia, quae certe abstinentia apud hos quidem septem hebdomadis summa diligentia perficitur, adeo ut hoc tempore in perpetuum nulli suorum hominum, carnibus, ovis, caseo, et butyro vesci liceat. Praeter hoc etiam a decima die Novembris ad festum usque Nativitatis salvatoris nostri Jesu Christi, jejunant, habent et alias hebdomadas continuas, quibus jejunant: ut in Junio ad festum Petri et Pauli. Aliquot item hebdomadas in Augusto ad festum Assumptionis Mariae, tum diem Veneris per universum annum, quidam et Mercurii, Votum proin fecerant octo ex peregrinis illis, qui cum tua Serenitate fuerunt, ut singulis hebdomadis tres dies ab esu carnium abstinerent, Lunae scilicet, Mercurii, et Veneris, id quod divina gratia hactenus observatum ajebat interpres. Tanta est autem illis harum constitutionum observantia, ut quocunque jejunio piaculum esset, aliquem carnibus vesci aut ovis. Narrabant interim quoque ex suis inveniri, qui cum jejunia persolvunt, nihil quod unquam visum sit vita fungi, neque pisces ipsos ederent: Inveniri et alios qui jejunio statutis diebus, neque vinum, neque quicquam aliud potuum bibant. Qua re audita ita moti, ut mente, ἐνθουσιασμῷ correpti, destituti videremur, quod admodum iniquam esse nostrorum Christianorum cum illis in rebus istis Christi religionem concernentibus comparationem apparabat. Nec magis unquam quicquam animis nostris tenacius inhaesit, quod nos qui nobis ipsis multum persuademus de arbore fidei nostrae, fructu quidem deteriores illis esse contingat. Oremus igitur sedulo boni Christiani, ut semel obdurationi huic Pharaonicae cordium nostrorum finem imponat, ac gratiam retribuat, ut cum aliis quos alias ferinae vitae aestimamus, cognoscere liceat his fructibus bonae arboris: ut est abstinentia, animas nostras deo lucrari, deum propitium, immemo: remque scelerum nostrorum fieri, quandoquidem Ninivitarum poenitentiam ac ingemiscentem, afflictumque spiritum semel est oculis immensae misericordiae suae contemplatus. Tuentur et alios poenitentiae gradus, quibus deum nobis reconciliari credunt. Ex quibus et potissimus est Oratio, in qua frequentenda non facile similes reperiri censeo. Omni namque diluculo cuncti eorum, toto corpore in pulverem ipsum prostrati, prolixas orationes, et quotidianas ad deum fundunt, et fere absque omni temporis intercapedine rogant precibus. Quarum primum locum obtinet oratio dominica, dein cum archangelo Gabriele diva virgo salutatur. Dicunt et fidei professionem symbolo, quae apostolorum esse a veteribus persuasi sumus: et nullus eorum est, qui non singulis diebus litaniam persolvat. Qui vero ditiores sunt, e quorum facultatibus est magnos et iis sumptus posse facere, Ruthenicis literis imbuti, libros orationum sibi comparant, earum solum tum quae ab ecclesia receptae sunt, cujusmodi apud Oratores vidimus. Imaginum vero non tam levis cura aut contemptus apud ipsos viget, veluti apud nos his factionibus hujus seculi increbruit praeter omnem pietatem: verum ut monumenta, quo nec unquam immemores beneficiorum Dei fieri contingat, prae oculis habent. Nam cum apud fratres D. Francisci cubiculum ingressus essem, quo praecipuus Oratorum dormire consueverat, inveni illic pulchro ex ordine ad caput dormientis posita, imaginem divae Virginis mira honestate depictam, et instar ejus, quam in Moscovia esse ajebat, a S. Luca olim depictam, dein tabulam incarnationis Domini, aliam quae ostentabat, ut amice susceptus est in ulnas Simeonis, aliam quae profectionem in Aegyptum, aliam quae passionem, resurrectionem, et triumphabundam ascensionem in coelos teneret. Erat et alia tabella, in qua pulcherrime depictae fuerant tum moerores, tum gaudia D. virginis Mariae. Postremo erat, quae Apostolorum figuras et nomina continebat. Ac sinistram autem mensa, qua positus erat liber justae magnitudinis, Ruthenicis literis, e quo di-

cebant Ducem quotidie orationes suas quasi pensum solvere. Frequentes conveniunt in Ecclesiis, quas et ipsi magni sumtibus extruunt, Orationis domos ex Evangelio vocitantes, quasque imaginibus variis Crucifixi, D. Virginis, Apostolorum et aliorum quorundam ornant, id quod licere sibi ex moribus vetustissimorum Christianorum praedicant. Neque tam facile ipsos movet, quod apud Graecos Constantinopoli ante septingentos annos extiterunt, qui imagines idololatris convenire docuerunt, neque phas esse, ut cum vere Christianis reperiantur. Qui certe secunda dein Nicena synodo damnati fuerunt, quotquot pertinaci animo hanc sententiam sunt tutati. Neque est, ut vel unum aut alterum, qui his ut monumentis utitur, adorare, facile reperiri queas. Quoniam nemo est, qui vel ignorat a lege prohibitum esse, ne veneremur lapides. Econtra etiam nullibi scripturae locus est, quo non uti liceat iis monumentis, qui vetet. Imo et in conviviis illi ob oculos ponere consueverunt monumenta hujusmodi, ut in perpetuum animo obversentur, quae praestitit nobis Deus, utque facilius recordentur universae vitae nostrae exempli, Christi. At quod e caeremoniis est, communem habent nobiscum usum, in sacris candelarum, quoniam cera opulentissimi sunt, frugibus vero terrae, et iis omnibus, quae ex substantia sunt alicujus, veneraudum ducunt Deum, quae candelae tunc potissimum accenduntur, quando totius redemptionis nostrae mysterium corporis et sanguinis Domini in Missa a sacerdote contrectatur. In organa vero illa Pipiniana, quae tamen nobis primo a Graecia sunt missa, nullos omnino sumptus faciunt, neque hactenus usi.

Neque illud quidem minori, quam reliqua, quae egregie faciunt, loco habendum erit, quod plurimos commendatos habent pauperes, quibus quisque pro sua facultate, atque quantum Evangelii pietas consulit, exponit eleemosynas, vestit, potat, pascit, hospites colligit, et reliqua agit hujusmodi, quibus filios Dei in vita provehere potest, timens ne quo tam horrendi judicii reus fiat, quod Christus dicturus est in valle Josaphat hoedis, postquam separaverit ab ovibus. Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus: Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare: sitivi, et non dedistis mihi potum: hospes eram, et non collegistis me, nudus, et non operuistis me. Quandiu enim non fecistis uni de minoribus istis, nec mihi fecistis. Sicque non parce, sed libenter ac benigne largiendo sementem faciunt poenitentiae, jejunio, orationibusque, ac reliquis quibus poeniténtiam consummari videtur, ut et aliquando copiose metant, noxae scilicet obliterationem, et gratiae suae largitionem, sempiternaeque vitae munus, ad quod omnes nos spirare ex cunctis viribus cordis nostri convenit unice. Constituunt ad haec peregrinationes ad praescripta quaedam ac sancta loca: quam rem nunc lubens praetereo. Nam si cuncta referenda essent Serenitati tuae, quae ex illorum religione essent, justo quidem volumine illud agendum foret. Is quoque, qui morbo aliquo praegravatus est, cujusmodi in extremum mortis periculum ducere videtur, non solum auriculari confessione sua peccata enumerare solet: verum ad hoc etiam, ut fidem suam testetur in Christum, qui hoc modo testamento reliquit se remissurum noxam sacramento eucharistiae providetur. Extremam item unctionem minime negligit. Tum pro aegrotante frequentes fiunt orationes, atque litania res agitur. Sicque tandem exacta exomologesi, pro rituque communi Christianorum omnibus perpetratis, confessus ille a sacerdote absolvitur. Septem igitur numero sacramenta habent, velut ea, quae sine omni fraude promissionum suarum eum, qui pro Christiani pietate ipsis utitur, participem ac compotem faciunt. Neque tam facile se deludi talibus promissionibus suspicantur: sed constanti animo credunt iis omnibus, quae ab Ecclesia docentur. Praecepta ita decem eadem auctoritate tenent, qua Mosi primo tradita sunt, qui si nunquam intermoritura, certi per verbum ejus, quod venerit ut impleret legem, minime ut solveret. Indulgentias ab Archiepiscopo et Episcopis accipiunt, magis tamen easte forsitan ab ipsis agitur in ea re, quam a nostris. Impiissimum enim esse ducunt, ut quae ipsi gratis acceperint, sibi magnis sumptibus redimenda essent. Neque fas est ulli Episcopo dare potestatem vescendi carnibus.

Gymnasia habent, pauciora tamen, in quibus pueri nobilium bonis literis, maximeque sacris instituuntur, lingua Ruthenica frequentiss. admodum pauci sunt, qui peregrinis linguis operam impendant. Graecae plerique incumbunt ob sanctorum patrum Chrysostomi Nazianzeni, Basilii, et reliquorum monumenta, omniumque eorum gratia, quae a Graecis derivata ad eorum mores vel religionem adcommodari possunt. Hebraeam omnino negligunt, nisi quod unica haec vox Alleluja in Missa frequentari solet. Mattheus, Marcus, Lucas Joannes epistolae Pauli, et reliquae a nobis receptae

cum Adocalypsi, inter canonicas novi Testamenti scripturas recensentur. De canonicis vero veteris Testamenti idem asserunt, quod deveteris crevit Ecclesia catholica. Pontificem Romanem ut Christi vicarium et successorem Petri agnoscunt. Proptorea S. Clementis, S. Leonis, et Divi Gregorii festa apud Moscovitas celebrari consueverunt. Quod autem ab eo apostatae veluti ac schismatici damnentur, hoc veliat judicio justi judicis Dei committere dicebant. Saepissime certe tentatum est eos persuaderi, quo ad Occidentalem Ecclesiam redirent, quae tamen fuerint, quae infelicius homini frustrata sint, forte plus profuerit obticere, quam commemorando vel scandalum infirmioribus praebere, vel odium quorundam in me contrahere. Bene tamen se sperare affirmabant, ut quando cum Caesarea Majestate, capite omnium, simul atque tua serenitate conveniat, facile eventurum, ut is qui vera pax est, eis etiam cum summo pastore ut conveniat effecturum. Dissentiunt a nobis in sacramenti consecratione aliquantulum, ac fractione panis, spiritum sanctum a solo patre, nec a filio procedere, perinde atque Graeci tuentur. Quanquam vero sint apud Graecos plerique, qui purgatorium negent, et alii qui purgatorium scripturis probare conentur. In hoc tamen se non facile scissuram pati affirmant, quin id ipsum firmiter cum Romana Ecclesia teneant. Missas nostras animo promptissimo audiunt, neque aliud magis cruciari ajunt, quam quod a quibusdam quasi alieni a fide vitentur: quando omnia fere nostra sacra cum studio observent. Festa item quatuor solennia celebrant, Natalis scilicet Domini, Paschae, et Pentecostes, atque diei, quo mater Domini a filio assumpta est in coelum. Magno loco habent apostolos, praecipue tamen S. Nicolaum, quem celebrant, honorant, atque invocant. Neque ipsis solum, verum et Tartaris atque Mahometanis plurimis est peculiare. Diem Palmarum ad imitationem Ecclesiae Romanae celebrant, palmas et olivas, atque reliquas hujusmodi arbores benedicentes: Hancque benedictionem creaturarum, non solum ab Ecclesia pie receptam, sed et sacris literis recte fundatam probant. Ex aqua enim, quae est in Numeris, cap. 5 et 19 aperte monstretur, quid execrationes possint. Et e Paulo a Timotheum, sanctificari creaturam per verbum et orationem, notissimum est omnibus. Apud ipsos denique per verba incantari serpentes, per verba ejici daemones, et liberari obsessos commune sit. Per jejunium enim et orationem expelli daemonium, Christus post se scriptum reliquit. Signum crucis ac imaginem crucifixi, etiam contra hostes pugnaturi secum deferunt, inde triumphari desiderantes, unde et Christus. Sanctos vere pro nobis apud Deum intercedere posse credunt, ac quod sedulo faciant, sperant, quorum etiam vota facilius exaudiri autumant. Quare et eos invocant et venerantur. Eos quoque qui publice peccant, excommunicatione persequuntur, quam eorum lingua obscha vocant, quam si quis incurrit, e communi omnium hominum consortio, et conversatione ecclesiastica ejicitur. Unicum est, quod a nobis sane probari non potest, et a nostris institutis alienissimum, quod pueris vix dum tres annos natis Eucharistiae sacramentum praebent, quodque in pane fermentato conficiunt, et ex coclcari panem vino intritum pro corpore et sanguine populo ministrant.

Hi sunt itaque mores Moscovitarum, haec religio, illa pietas, Serenissime Princeps, quae in universum inclita tua in rebus divinis procurandis sedulitas ignorare omnino noluit, ideoque jussu tuo haec certe illorum hominum perquisita sunt, qui quod Turcis ac Tartaris undique circundati, ac mare glaciale longissime a nobis sunt siti, igitur hactenus aliquot secula parum commercii cum imperio nostro, adeoque Christianis habuerunt, nihil tamen minus quam sacrosanctam illam fidem in Christum, quam primitus a patribus eorum plantari in eis contigit, temeraria, impia, pollutaque inscitia labefactari permiserunt, verum adhuc integram, synceram devotamque conservant. Quo fit, ut Serenitas tua satis mirari non potuerit, qui fiat, ut qui continuo bello ferocientes, pacem nunquam consecuti, adeo constanti animo suam tueantur vetustam religionem. Germanos autem totos a Christo alienatos jam aliquandiu extitisse. Quisnam daemon, aut quae erynnis eos fascinarit, satis augurari non possum, qui eos nescio in quam furiam atque tyrannidem convertit, quam non solum absque ratione in eos exercuerunt, qui Christi testimonio aeternam patriam, imo quod plus est, libere interpellandi munus sunt consecuti, pro iis qui in terris laborant cum periculo, et jactura animae suae. At quod omnium maxime, ut semel dicam, Germanis indignum, qui semper Christianissimi sunt aestimati, merito videri potest, quod pugnantia potius cum religione deligere coeperint. Ubi enim illorum vitae ratio perspicua est, illic nostri mortem magis amplectuntur: ubi hi Evangelium Dei, illi certe iram hominum plantarunt: ubi hi jejuniis dediti sunt, illi certe crapulae: ubicunque hi vitam duram

agunt, illi quidem mollem, et quod hi conjugio ad castitaten, nostri certe Germani minus recte ad libidinem uti coeperunt, quodque certissimum esse potest, ut his sacramenta molem peccatorum auferunt, ita nostris, pro dolor, accumulationem, qui contemnunt. Et quod ad Rempublicam pertinet, hi aristocratiam amplectuntur, nostri vero democratia, oligarchiaque omnia magis misceri volunt. Merito igitur tu atque universi Principes Germaniae indignari possunt, hucque deventum esse dolere, quod pro genvina hactenus pietate sui sint amplexi omnem impietatem, et in deos, et in parentes, majoresque, et in patriam. Obliti enim veteris probitatis, suam ipsorum patriam, tum animas hostibus prodere solent. Interim tamen bene sperandum censeo, statim enim sua mole corruet iniquitas. Caeterum hilari fronte, sereno vultu haec mea, minora etiam quam vel aequa esse possint Serenitati tuae, nunc accipias rogo, bonique consulas, brevi quidem daturus, forsan quae plus juvarint animum tuum. De Sophi magni Regis Persarum tum moribus, tum legibus, tum pietate: cujus Orator in comitiis Nurnbergensibus olim tuam convenit Serenitatem. Bene vale, et me tibi devinctum atque commendatum, ut soles, in perpetuum habere velis oro. Data Tubingae, 18. Septembris, anni 1525.

F I N I S.

IV.

CLAUDII GUISANI.

XII. QUAESTIONES

ET

GRAECORUM AD EAS RESPONSIONES.

IV.

CLAUDII GUISANI.

XII. QUAESTIONES,

ET

GRAECORUM AD EAS RESPONSIONES.

QUAESTIO PRIMA.

CREDUNTNE Graeci, panis ac vini substantiam in Christi corpus mutari, manentibus tantum panis accidentibus, sine subjecta substantia?

RESPONSIO.

Credimus et confitemur, panem in Christi corpus, ac simili ratione vinum in Christi sanguinem ita mutari: ut neque panis, neque substantiae ipsius accidentia maneant, sed in divinam, substantiam transelemententur; de quo magni patris illius Chrysostomi testimonium, cujus exstant verba in Evangelii per Matthaeum memoriae proditi 26. cap. audito. Quum Christus ait, Hoc est corpus meum: panem qui con secratur in ara, non signum, sed ipsius Domini corpus esse demonstrat. Non enim dixit, Hoc est signum: sed, Hoc est corpus meum. Quippe vi quadam ineffabili fit mutatio, tametsi nobis esse panis videatur. Nam quum imbecilli nos simus, et propterea tum crudae, tum humanae carnis manducationem nequaquam admissuri: iccirco nobis quidem esse panis videtur, verum reapse caro est. Prodeat itidem nobis sanctissimus ille Bulgarorum antistes, et horum Evangelii verborum mentem indicet; cujus quidem haec verba sunt in 14 capitis evangelistae Marci explicatione, dictum illud, Hoc est corpus meum declarantis. Hoc ipsum, inquit, corpus meum est, quod nunc accipitis. Nec enim panis dominici corporis signum est, sed in illud ipsum Christi corpus mutatur. Et Dominus ait: Panis quem ego dabo, caro mea est. Item, Nisi carnem filii hominis comederitis, et sanguinem ejus biberitis, vitam in vobis non habetis. Cur autem ais, At qui caro non cernitur? Propter nostram hoc, mi homo, fit imbecillitatem. Nam quum panis et vinum res sint nobis familiares et usitiatae, qui sanguinem et carnem proponi nobis nequaquam laturi eramus, sed cum stupore quodam fastidituri: propterea benignus ille in homines Deus demittendo se nobis accommodans, panis quidem ac vini speciem retinet, verum ipsas res in carnis sanguinisque vim transelementat. Idem ab homine divino Damasceno in Theologicorum 6. cap. verbis hisce traditur: Quia consueverunt homines panem edere, ac vinum aquamque bibere: suam cum eis divinitatem conjunxit, eaque corpus et sanguinem suum fecit, uti per res usitatas ac naturales, ad ultranaturales penetremus. Corpus divinitati reapse unitum est, illud ipsum corpus inquam, ex virgine sancta quod sumtum

fuit. Neque sic accipienda sunt haec, quod corpus illud sursum translatum de coelo descendat: sed quod panis et vinum in corpus sanguinemque Christi mutentur. Quod si modum, quo id fiat, requiris: satis esto tibi, quod audias per Spiritum sanctum fieri; quemadmodum etiam a sancta illa deipera sibi et in se per Spiritum sanctum carnem produxit; neque tamen aliud quidquam scire possumus, quam quod Dei quidem sermo verax sit, et efficax, et omnipotens: modus autem minime pervestigabilis. Neque deterius fuerit etiam hoc dicere, quo pacto panis per manducationem, vinum et aqua per ipsum haustum in corpus atque sanguinem comedentis et bibentis mutentur, aliudque corpus fiant: sic panem illum propositionis, itemque vinum et aquam per invocationem et accessum sancti Spiritus modo quodam ultranaturali in corpus ac sanguinem Christi mutari, quam quidem non duo sint, sed unum et idem. Rursus eodem capite: Panis et vinum nequaquam figura sunt corporis atque sanguinis Christi, (absit hoc) sed corpus ipsum Domini, quam dixit: Hoc est non corporis mei figura, sed corpus: non figura sanguinis, sed sanguis. Et rursum: Quod si qui panem ac vinum signa corporis atque sanguinis Domini appellarunt, non (uti Basilius ille divinitus adflatus ait) hoc nominis oblationi post sanctificationem tribuerunt. Nimirum signa futurorum vocantur, non quasi revera corpus at que sanguis Christi non sint: sed quod nunc quidem per ea divinitatis Christi participes efficiamur, quum in altera vita simus intellectiliter eo per solam contemplationem adspectumque fruituri. Et rursum: Propterea cum omni timore, conscientia pura, fide dubitationis experte accedamus: et eveniet omnino nobis, quemadmodum citra dubitationem credimus. Beatus etiam Paulus in epistola priore ad Corinthios ait: Quisquis indigne panem hunc comederit, aut Domini poculum biberit: ob Domini corpus atque sanguinem poenas dabit. Priscus autem Doctor ille Magnes in Evangelii Apologia, quam ad Theosthenem scripsit: Revera, inquit, corpus et sanguis Christi est eucharistia, non sanguinis et corporis figura, quemadmodum nugatores quidam parum mentis compotes tradiderunt. Praeter hos denique magnus ille Basilius in sacris Hierurgiae suae precibus in hanc sententiam loquitur: Fac me per efficacitatem sancti Spiritus idoneum, ut indutus gratia sacerdotali, arae tuae sanctae adstem, corpusque tuum sacrum ac immaculatum cum pretioso sanguine religiose tractem. Denique sanctissimus antistes Dyrrhachii Nicolaus Cabasilas capite 27, et ante hunc doctissimus ac perspicacissimi vir ingenii Maximus, in declaratione sacrae Liturgiae verbis hisce prorsus inter se consentientes utuntur: Ubi sacrosanctum et omnipotentem ipsius spiritum receperint, panis quidem in pretiosum et sanctum corpus ejus mutetur, vinum vero in ipsum sanguinem ejus sanctum et immaculatum. Haec ad primae quaestionis confirmationem sufficiunt.

QUAESTIO II.

Existimant ne sacramentum hoc vi verborum Christi, Hoc est corpus meum: et, Hic est sanguis meus: quibus ad de cetera sequentia, confici: an vi et efficacitate Spiritus sancti, sacrarumque precum?

RESPONSIO.

Hoc rursum tibi divinus ille Chrysostomus verbis hisce planum faciet. Quemadmodum. inquit, verbum illud opificis, Augescite ac multiplicamini, semel quidem a Deo pronuntiatum fuit, verum nunquam non efficax est: sic etiam verbum hoc semel a Servatore prolatum, efficacitatem suam perpetuo obtinet. Sed tamen videamus, num ad incrementum nostri alterius rei nullius egeamus, an et nuptiae, et conjunctio, et alia quaedam studiose curanda requirantur? nequit certe absque his fieri, ut hominum genus conservetur ac propagetur. Quamobrem ut istic ad procreationem liberum nuptias esse necessarias arbitramur, quibus peractis etiam pro hoc ipso precamur, neque tamen iccirco verbum illud opificis ignominiose aspernari videmur, quippe quod causam quidem esse procreationis sciamus, verum nihilominus procreandi modum per nuptias, educationem, aliaque talia progredi: sic etiam heic ipsa Domini verba sacramentum hoc efficere credimus, sed per sacerdotem, et ejus Deum compellantis tum verba tum preces. His testimonio est divinus ille Cabasilas capite 29, et Bulgarorum archiepiscopus in 14 capitis Evangelii per Marcum descripti explicatione sic ait: Quum benedixisset, hoc est, egisset gratias, fregit panem id quod nos etiam facimus, preces quasdam addendes. Praeterea Symeon ille Thessalonicensis archiepiscopus in Liturgiae declaratione: Nos, inquit, traditiones illas observantes, quas accepimus,

nimirum uti Servator per seipsum, per apostolos, per patres tradidit, tam verendae communionis mysteria cum Sancti spiritus imploratione, per ipsa Domini verba, et sacerdotum preces peragimus: quam omnes res sacras per invocationem Sancti spiritus, sacerdotis preces, signumque crucis perfectionem consequi credimus, uti ex traditionibus divinis accepimus. Propterea magnus ille Basilius in Liturgia sua, post istaec verba, Accipite, comedite, hoc est corpus meum: item post illa, Bibite de hoc omnes, hic est sanguis meus: sic quadam in precatione subjicit: Te precamur et obsecramus, sanctissime omnium, ut ex bonitatis tuae benevolentia spiritus ille sacer in nos veniat, et in haec proposita munera, eaque benedicat ac sanctificet: panem quidem hunc, preciosum Domini, Dei, Servatorisque nostri Jesu Christi corpus efficiendo: quod autem hoc poculo continetur preciosum sanguinem Domini Dei Servatorisque nostri Jesu Christi, qui pro vita saluteque mundi effusus est: nos universos denique, panem eumdem et idem poculum participantes, alterum cum altero uniat in ejusdem Spiritus sancti communionem, ut minime quispiam nostrum vel in judicium vel condemnationem veniat: simul efficiens, ut sacrosancti corporis et sanguinis Christi tui participes fiamus. Itaque profitemur et credimus, per ipsa Domini verba, perque Spiritus sancti vim, ac preces sacras, mysterium hoc perfici, quemadmodum per exposita testimonia demonstratum est; atque hactenus haec ad alteram quaestionem dicta sufficiunt.

QUAESTIO III.

An sacerdos divinum hoc sacrum peragens, exclusis laicis, corpus ac sanguinem Christi, sive panem benedictum participat?

RESPONSIO.

Si quispiam laicus dignus et idoneus fuerit, nihil est quod eum a participatione immaculatorum mysteriorum arceat. Omnes quidem apud nos laici quavis in liturgia panem benedictum accipiunt, quem nos Antidorum sive Vicarium donum appellare consuevimus: idque fit apud nos ex divinorum patrum traditione. De hoc audi sapientem illum Cabasilam cap. 53 hoc quodam modo disserentem. Secundum hae allatum panem, ex quo panem sacrum resecuit, multas divisum in partes fidelibus distribuit, uti qui ex eo sacer factus sit, quod ipsi Deo dicatus fuerit ac oblatus. Illi vero cum omni cum reverentia accipiunt, ac dextram exosculantur, uti quae recens sacrosanctum Servatoris corpus attigerit, ac profectam inde sanctificationem non solum hauserit, sed etiam communicare cum attingentibus queat. Praeterea sanctissimus ille Symeon Thessalonicensis archiepiscopus in hanc sententiam de hoc pane loquitur: tum pontifex egreditur, et vicissim populo quod Antidorum vocant, largitur. Quippe quum pontifex Christum (uti diximus) repraesentet: iccirco et sacrum peragit, et tum ipse Christum participat, tum sanctificatis lustratisque porrigit. Quumque populum quoque participem fieri sanctificationis oporteat: intellectiliter cum fidelibus ea sanctificatio communicatur, quae ex precibus et reverendo illo sacro provenit. Et vero quum eidem populo sit necessarium, ut quum corporibus ipse praeditus sit, etiam per res quasdam sensiles sanctificationem percipiat: propterea vicarium munus illud usurpatur, quod est panis sanctificatus, et oblatus in propositione, cujus media maxime pars exsecta, rei sacrae peragendae offertur. Is deinde donorum, hoc est, reverendorum mysteriorum loco, ut qui et lancea signatus sit, et verbis sacris adhibitus, praebetur iis, quotquot mysteria non participant. Haec ad tertiam quaestionem respondisse satis est.

QUAESTIO IV.

Quale sacrum hoc esse statuunt? actionis ne gratiarum, an pro peccatis expiatorium?

RESPONSIO.

Hanc etiam quaestionem tibi divinus ille Cabasilas ceterique Theologi solvent. Nam cap. 52 Cabasilas inquit: Dignum et illud est, de quo inquiratur. Quum sacrum hoc et gratiarum actionis causa sit institutum, et supplicationis: quamobrem non ab utroque nomen ei datur, sed a gratiarum actione tantum? Nimirum ab eo, quod majorem in eo locum sibi vindicat. Plures enim heic se gratias agendi, quam supplicandi occasiones offerunt; quippe quum plura acceperimus, quam ea sint, quae petimus; haec pars quaedam sunt, illa totum. Quae supplicamus ut consequamur, pars sunt eorum, quae accepimus. Accepimus omnia, Deum quod attinet: qui quidem reliqui nihil fecit, quod nobis non dederit; verum uti quaedam consequamur,

needum opportunum est: in quo genere sunt corporum immunitas ab interitu, et immortalitas, e caeleste regnum. Quaedam consecuti, non retit nuimus: cuiusmodi sunt remissio peccatorum, aliaque dona, quae per sacramenta nobis exhibentur. Quaedam amisimus, abusi nimirum eis, ne priores evaderemus: qualia sunt tranquillitas, commoda valetudo, divitiae; quibus abutuntur, quotquot ea materiem voluptatis et improbitatis faciunt. Denique bonis praesentibus exuimur, lucri majoris causa, cujusmodi Jobo quiddam accidit. Ex quibus manifestum est, Deum supplicationi locum nullum nobis reliquisse, quum nullam non causam agendi gratias habeamus. At vero nosmetipsi egestatem nobis ignavia nostra conciliantes, supplicatione opus habemus. Et videamus, ob quae nam supplicemus. Num propter remissionem delictorum? Eam vero per sacrosanctum baptismum nullo labore nostro consecuti sumus. Cur igitur illam petimus iterum? quod rursum peccatis obnoxii facti simus. Et quae nobis est reatus illius causa? nos ipsi. Sumus igitur iidem in causa, quamobrem supplicare nos oporteat. Basilius autem, rerum ille divinarum interpres, in quadam Hierurgiae suae precatione: Da (inquit) Domine, ut pro peccatis nostris et hujusce populi ignorationibus sacrum hoc nostrum sit acceptum, tibique gratum. Et alia in precatione consimiliter ait: Fac nos idoneos, ut citra condemnationem haec immaculata vivificaque mysteria participemus ad remissionem delictorum, et spiritus sancti communionem. Quinetiam divinus ille Chrysostomus in quadam Hierurgiae suae precatione consonis omnino verbis utens inquit: Offerimus quoque tibi rationalem hunc et expertem sanguinis cultum, teque obsecramus, rogamus, supplicamus, ut in nos et haec dona proposita spiritum sanctum tuum demittas, ut ea participantibus ac animae sobrietatem faciant, ad peccatorum remissionem, ad communionem Spiritus sancti, ad regni coelestis certificationem ad animi erga te libertatem, non ad judicium vel condemnationem. Itaque tam hinc, quam inde apparet, proprie divinum hoc sacrum et expiatorium et gratiarum actionis dici, quemadmodum est demonstratum. Satis de quaestione 4 dictum.

QUAESTIO V.

An necessarium arbitrantur esse, ut laici tam in specie panis, quam in vini Christum participent?

RESPONSIO.

Hanc Dominus ipse quaestionem tibi solvet, qui hoc modo in Evangeliis, capite Joannis 6. loquitur: Amen amen dico vobis, nisi filii hominis carnem comederitis, et sanguinem ejus biberitis: vitam in vobis non habetis. Qui mea carne vescitur, meumque sanguinem bibit: is vitam habet aeternam, eumque ultimo ego die suscitabo. Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potio. Qui mea carne vescitur, meumque sanguinem bibit: is in me manet, et ego in eo. Beatus etiam Paulus in priore ad Corinthios epistola magistro suo consona profert. Quisquis, ait, indigne panem hunc comederit, aut Domini poculum biberit: ob ipsius Domini corpus atque sanguinem poenas dabit. Et divinus ille magnusque Basilius in quadam Hierurgiae suae precatione sic loquitur: Respice Domine Jesu Christe, qui Deus noster es, e sacrosancto domicilio tuo, deque solio gloriae regni tui, et ad sanctificandum nos veni, qui et superius una cum patre consides, et nobis heic inadspectabiliter ades. Dignare potenti manu tua immaculati corporis tui, pretiosique sanguinis participes facere nos, et per nos omnem hunc populum. Qua propter juxta dictum illud Domini, qui carnem ejus non comederit, et sanguinem ejus non biberit: eum ultima die non suscitabit. Itaque necesse est quemlibet Christianum, sive sacris additum, sive non, utraque participare. Satis et de 5 quaestione dictum.

QUAESTIO VI.

Num sacerdos aliquando rem sacram peragit populo non praesente, sed tantum homine uno? et an laici eucharistiam congenulando venerantur?

RESPONSIO.

Omnino sacerdos quilibet rem sacram populo non praesente peragit, saltem uno cum puero, qui aliquibus in locis sacrae hujus actionis ei respondere possit: cui quidem actioni quum adsunt laici, ad terram usque coram eucharistia religiosa cum reverentia procidunt. Hoc respondisse sat esto, ne ob responsionum prolixitatem quaestiones obscurae ac inexplicatae relinquantur.

QUAESTIO VII.

Num peccantes orare sanctos consueverunt, utentes scilicet hujusmodi verbis: Sancte Petre, ora Deum pro me?

RESPONSIO.

Hoc etiam ita se habere dico. Nam ex divinorum patrum prisca traditione sic dicere consuevimus: Sancte Apostolo Petre (vel quicumque tandem apostolorum fuerit) deprecator pro nobis peccatoribus esto. Consimiliter appellare singulos sanctorum ordines solemus, martyres religiosos, et alios. Satis de 7.

QUAESTIO VIII.

Habentne in ecclesiis simulacra sculpta? et quamobrem non habent?

RESPONSIO.

Simulacra sculpta non habemus propterea, quod a divinitus gubernatis patribus ea non acceperimus: qui quidem maxime dehortantur, ne illa colamus, et congenulando veneremur. Audi quid unus ex Christi Dei majoribus Davides in psalmo 96 dicat: Pudore aedificiantur omnes, qui sculpta simulacra venerantur, et de astris suis freti gloriantur. Itidem Moses in Deuteronomio: Per simulacra, inquit, sua me iritarunt. Et rursum Davides psalmo 134: Simulacra gentibus peculiaria sunt. Qua propter simulacra et sculptula statuas de sententia nostrorum Theologorum gentes habet, non sancta illa natio, quae est Christianorum. Iccirco sacrosacta Carthaginiensis Synodus capite 64 sic ait: Quod reliquias simulacrorum attinet, quae aboleri debebant: a religiosissimis Imperatoribus petendum, ut simulacrorum reliquias, quae per universam Africam superant, exscindi omnino jubeant. Ac rursus eadem Synodus canone 95 sic ait: Defunditus exstirpandis reliquiis simulacrorum similiter placuit, esse petendum a gloriosissimis imperatoribus, ut reliquiae cultus simulacrorum non Xoanis modo, sed etiam ubivis locorum omnibus modis aboleantur. Haec breviter octava responsione comprehensa, non displicitura tibi confido.

QUAESTIO IX.

Creduntne Graeci purgatorium quemdam ignem esse, quo prius animae purgentur, quam in coelum perveniant?

RESPONSIO.

Breviter ad hoc etiam tibi respondeo, de quo tantum non infinitis locis ac temporibus quaesitum est. Invenies et scripta de hoc Theologorum nostrorum opera. Quamobrem quid Graeci universi hac in parte sentiamus, audito. Nequaquam post mortem et ex hac vita discessum restare purgatorium quendam ignem credimus. Nam psalmorum auctor ait: Quis apud inferos tibi confitebitur? quasi dicat, nemo. Tentationes quidem illas, quas in hac vita experimur, quasi purgatorium quemdam ignem esse statuimus. Nam ejusmodi tentationum diuturnitate, quae nostri castigandi causa contingunt, homines interdum a peccatis expurgantur; quemadmodum in illo dicto significari vides: Per ignem et aquam transivimus, ac eduxisti nos ad recreationem. Quod si esset ante judicium ejusmodi purgatorius animarum ignis a morte, nimirum universae animae infinita temporis diuturnitate sic perpurgarentur, ut judicii tempore nulla poenis obnoxia reperiretur. De quo porro consequeretur, a Christo frustra dictum: Hi quidem ad supplicium aeternum, justi vero aeternam ad vitam abibunt. Item illud: Qui recte se gesserint, ad resurrectionem vitae: qui scelerata facinora designaverint, ad resurrectionem judicii. Haec orientalis est ecclesiae sententia, quam in hodiernum usque diem retinet.

QUAESTIO X.

Existimantne post hanc vitam animas suppliciis quibusdam propterea purgari, quod in hac vita meritas poenas non dederint?

RESPONSIO.

De hac quaestione, saepius agitata, prudenter et perspicaci animo velim audias, quae Theologorum nostrorum sententia sit. Eorum hominum animae, quorum quasi media quaedam conditio est, qui scilicet mortiferis in peccatis diem extremum non clauserunt, nec tamen omnino expertes culpae fuerunt, poenitentiae ve fructus declararunt: horum inquam animae creduntur a nostris ejusmodi delictorum ratione purgari, non per purgatorium aliquem ignem, vel determinata certo quodam loco supplicia (nam id nusquam traditum extat) sed nonnullae in ipso diremtu a corpore per solum metum, uti Gregorius ille cognomento Theologus pronuntiat: non nullae post diremtum a corpore, fortassis etiam apud orcum detentae, non quod in igne supplicio ve sint, sed velut in custodia et vinculis coerceantur.

His omnibus opitulari preces eorum nomine factas dicimus, concurrente cum his divina bonitate et clementia, quae ad hujusmodi peccata pleraque connivet, eaque mox condonat, nimirum si quae ex imbecillitate humana commissa sunt, quemadmodum magnus ille Dionysius ait in consideratione mysterii de iis, qui sancte consopiti quiescunt. Nam alios, uti diximus, expurgat metus: alios tortura conscientiae, qnae animum acrius rodit, quam quivis ignis: alios sola divinae gloriae amissio, et incertitudo ejus, quod futurum est, num his sint potituri. Quae quidem omnia quavis alia re magis hominem torquere ac poenis subjicere, docet ipsam et experientia. Chrysostomum quoque testem habemus, in omnibus prope, vel plurimis saltem moralibus concionibus suis hujusmodi quaedam tradentem: ac praeterea Dorotheum sectatorum solitariorum exercitiorum, in oratione de Conscientia. Quin etiam in aevo futuro magis per haec supplicia torqueri eos, qui puniuntur, sacri Doctores tradunt. Quam in sententiam et magnus ille Gregorius cognomento Theologus in oratione de plaga grandinis inquit: alios quidem excipit lux ineffabilis, et sacrosanctae imperatricisque rerum Trinitatis contemplatio: alios vero inter caetera tortura quaedam, vel potius ante caetera rejectio a Deo, e finis expers conscientiae foeditas atque turpitudo. Ab hujusmodi ergo malis ut ii liberentur, qui obdomierunt, a Deo petimus, et liberari credimus: non autem a supplicio quodam alio vel igne, qui diversus sit ab iis, quae Deus aeternum duratura minatus est. Praeterea consopitorum animas ex orci detentione tamquam carcere quodam per preces liberari, testatur inter alios multos magnus etiam Basilius, in precibus suis, quae tempore Quinquagesimae legi consoeverunt, ad verbum ita scribens: Qui hoc perfecto salutarique festo placationes ac preces supplices pro iis, qui apud orcum detinentur, accipere dignatus est, ac nobis spes magnas facis, futurum ut detentis liberatio ab iis molestiis, quibus adfliguntur, et recreatio abs te contingat: pro quibus ipsis animis placatorias preces et sacra tibi offerimus. Itidem Theophanes confessor et sacris fastis inscriptus, in hymnorum de consopitis uno, tali 'quodam modo pro eis precatur: A lacrymis et gemitibus orci servos tuos libera. Et ecclesia nostra quodam in modulo de iis qui obdormiverunt, hac precatione utitur: Miserere figmenti tui Domine, atque id benignitate tua mundato. Hac in sententia fuerunt et alii, qui hos secuti sunt, Doctores: nosque jubent illam amplecti, profiteri veram credere. Habes quid nos de quaestione 10 statuamus.

QUAESTIO XI.

Traduntne confessionem esse, quae quidem ipsa sit sacramentum a Christo institutum, ad salutem necessarium? Num item existimant in ea singulorum peccatorum enumerationem faciendam esse? qnibus denique verbis sacerdotes iis qui deliquerunt, peccata remitunt?

RESPONSIO.

Ad hanc quoque interrogationem XI juvante Deo sic respondebo, quemadmodum divinis e literis accepi. Davides auctor generis Christi Dei, perspicue sic in 8 psalmo inquit: Confitebor tibi Domine toto corde meo. Et frater ille Domin Jacobus in epistola sua Catholica: Confitemini, ait, invicem delicta, et supplicate alius pro alio, ut sanemini. Dominus autem in 19. capite Evangelistae Matthaei sic inquit: Amen dico vobis, quae cumque in terra ligaveritis, ligata fore in coelo: et quaecumque in terra solveritis, in coelo soluta fore. Tunc agressus eum Petrus: Quoties, ait, peccanti in me fratri meo ignoscere debeo? ad septiesne? Cui Jesus: Non dico tibi ad septies, sed ad septuagies septies. Idem alibi capite 17 Lucae inquit: Si in te peccaverit tuus frater repraehende eum: et si eum poeniteat, ignoscito ei. Denique Deus et homo Jesus, confessionis nullius egens, in ejusdem Evangelistae 10 capite sic patrem suum compellat: Confiteor tibi pater, coeli terraeque Domine. Quamobrem ut idem nos quoque faciamus, a Christo ad salutem est institutum. Et omnino peccatorum enumeratio fieri debet, quemadmodum illi magni rerum divinarum praecones atque lumina, Basilius, et cum fratre consentiens antistes Nyssae Gregorius, aliique hos subsecuti Doctores praecipiunt. Quippe de singulis etiam delictis canonem scripto comprae-hensum nobis tradiderunt. Nam qui caedem commisit, de magni Basilii sententia, quae in canone 56 exstat, a sacris mysteriis totos 20 annos arcebitur, itemque paedico annos 15. Et Ancyrana Synodus canone 20 adulterum a participatione sacrorum mysteriorum annos 7 excludit, atque ita deinceps serie quadam cum his alii quoque divini doctores consentiunt. Et quamobrem is qui confitetur, viris spiritualibus pec-

eata singula fateri debet, una cum loco et modo. Uti nimirum spiritualis pater adhibere medicinam eissecundum instituta sanctorum patrum, possit. Absolvunt autem spirituales patres ac sacerdotes eos, qui deliquerunt, hujusmodi quadam oratione: Benignus ille Deus, qui propter nos abjectos vilesque homines, et salutis nostrae causa naturam humanam adsumsit, totiusque mundi peccata tollit ac gestat, nunc quoque pro benignissima sua misericordia et bonitate tibi haec omnia condonabit, mi frater, quae modo coram ipso indignitati meae recensuisti, remittetque tibi omnia tam in hoc quam futuro aevo, qui omnium salutem vult, et est benedictus saeculis infinitis. Amen. Haec ad II quaestionem respondisse sufficit.

QUAESTIO XII.

Quot et quaenam sunt sacramenta?

RESPONSIO.

Sunt omnino septem nimirum Baptismus, Unctio, Communio, Manuum impositio, Conjugium Poenitentia, et Oleum sacrum.

FINIS.

V.

JOANNIS LEVENCLAVII

DE

MOSCOVITARUM BELLIS

COMMENTARIUS.

V.

JOANNIS LEVENCLAVII

DE MOSCOVITARUM BELLIS ADVERSUS FINITIMOS GESTIS

COMMENTARIUS.

Quando de Russorum (qua appellatione populi omnes magni Moscorum principis imperio subjecti veniunt) situ, diversis regionibus civitatibus amplitudine gentis, religione, moribus et institutis, plerique viri clarissimi satis multa litteris hactenus prodidere, praesertim illustris ille Baro Herberstejnus, cujus unius commentarii vel admodum curiosis satisfacere possunt: operae nos pretium facturos putavimus, si quibus potissimum bellis famam nominis aliquam consecuti essent, una eademque perpetua narratione breviter (quantum ejus fieri posset) explicaremus. In hanc cogitationem magno animi studio incumbentibus, visum est nequaquam ordiri commemorationem hanc a priscis illis saeculis, quibus natio barbara necdum exteris, ac nobis praesertim ad solem occidentem vergentibus nota satis fuit: sed a patrum memoria tantum qua per Europam clarere cepit, vix ante vel ipso nomine cognita. Veteres quidem historias quod attinet, scio perantiquis in Annalibus Germanorum reperiri, venisse ad Imp. Caes. Henricum IV. Aug. qui tum in urbe Vangionum Berbetomago (Bormatiam hodie vocant) agebat, Russorum principem, declarandae suae in Augustum observantione causa. Verum ex variis indicationibus quantum colligere licet, videtur hoc intelligendum potius de Russis illis, qui hodie Polonorum regi parent ac nostro imperio sunt viciniores. Habebant illi tum principem peculiarem, qui majestatem Imperatoris Romani, regnantis ad solem occidentem, agnosceret. Parebant eidem Imperatori et Sarmatae, quos hodie Polonos vocamus: sed hi paulatim ob nostrorum principum secordiam, publicaque discidia, quorum praecipui auctores erant pontifices non sacri, sed exsecrandi non a nostris modo defecerunt: verum etiam imperio suo finitimas gentes, Russos, plerosque Scythas, quos hodie Tartaros diximus, Lithuanos, Samogithios, Masovios, nostraque demum memoria Borussos magna cum parte Livoniorum adjunxerunt. Utut sane res habeat equidem infitiari nolim ejusdem originis utrosque Russos esse: verum illos remotiores parum cum nostris habuisse commercii crediderim. Graecis recentioribus notior haec fuit natio quippe quae magnis in Pannoniam viciamque Thraciam irruptionibus plurimum Constantinopolitanis Imperatoribus negotii fecit. Narrantur haec prolixe a Zonara, Cedreno, Gregora, ceterisque Graecorum annalium scriptoribus, quorum nos plerisque typis necdum editos, et vidimus et legimus. Frequens apud illos Rossorum sic

enim nuncupant) appellatio reperitur, de voce Roxolanorum veterum (ut quidam perhibent) orta. Et quidem opera Graecorum tandem Christiana ad religionem perducti sunt, in hoc genere postremi omnium (si Lithuanos, Borussos et Livonios excipias) Europae nationum. Qua de causa factum est ut ecclesiae Graecae tam in doctrina, quam religiosis ritibus auctoritatem sequantur. Ac veri profecto simile fuerit, nationem barbaram, que prius in Thraciam excurrere consuevisset, ob ejus regionis opulentiam, ex Christianiae religionis disciplina mitiorem factam, pristinum illud studium vexandi finitimos abjecisse, praesertim postquam a vicinis Scythis sive Tartaris graviter premi cepisset. Propterea nihil admodum memorabile de ipsis proditum monumentis litterarum accepimus ante Casimiri Sarmatarum regis imperium, cujus filii natu majores duo, Joannes Albertus et Alexander, perpetuas eum Moscis inimicitias exercuerunt: tertius vero Sigismundus res adversus eosdem memoria dignas gessit: ad quas prius quam veniamus, lubet id Livoniorum adversus Moscos praelium recensere, quod paucis annis ante pugnatum incredibili virtute fuit, nec satis hactenus nostris hominibus explicatum: quando qui Paulo Jovio et Sigismundo Baroni Herberstejno rem narrarunt, suis usi rationibus, aliter commemorarunt, quam nos apud ipsos Livonios acceperimus. Velim vero, lector, non prolixam a me historiam exspectes, sed rerum praecipuarum indicationem brevem: ne commentarii modum excedat narratio, quae cetero qui tanta in varietate plus aequo fortassis excresset.

Erant elapsi anno a nato ex virgine Jesu Christo Dei F. 1500 quum ab ortis simultatibus inter Moscorum principem et collegii sive ordinis Teutonici apud Livonios ducem, quem Magistrum militiae vocant, tandem bellum incoactum est, in quo aliquamdiu nihil admodum memoria posteritatis dignum gerebatur. Erat id temporis dux gentis Basilius Joannes F. (dictus antea Gabrielus) matre Graeca Sophia Thomae Palaeologi, clarissimi principis in Peloponeso, filia natus. Is quum Joanni patri successisset, singulari gloriae cupiditate flagrabat: et multis sane rebus egregia cum laude gestis hoc consecutus est, ut majoribus suis anteferretur. Habebat hostem in hoc bello nec viribus admodum imparem, et rei militaris scientia clarum. Nam ordini Teutonico cum imperio potestateque praeerat Gualterus Pletemburgius, equestri familia natus apud occidentales Saxones, quos hodie Bestualos appellant, magni vir animi et consilii, qui mature adjunxerat sibi 72 civitates Germaniae, quae Saxonico in solo sitae foedus inter se multo ante pepigerant, eique nomen ab Ansa dederant, quasi quae perpetuis velut ansis inter se cohaererent. Ab his pecuniam in belli sumtum, alia que necessaria largiter accipiebat. Tandem non exspectandum ratus, ut intra fines suos exercitu adducto bellum Moscus ingenti cum agrorum depopulatione pro gentis immanitate barbara gereret: ultro belli sedem in hosticum solum transferendam statuit, et si hostis occurrat, praelio decernendum. Et faciebat hoc eo fidentius, quod Alexander Polonus per internuntios promiserat, se quamprimum Pletemburgius fines hostium attigisset, ab altera parte suis cum copiis Moscos invasurum, in quo tamen ejus deinde spem plane fefellit. Itaque Pletemburgius lectissima septem Germanicorum equitum millia cum quinque millibus Curonum (Livoniorum hi sunt natio, Gualterique tum imperio parebant) intra fines hostium ducit et munitiones quasdam occupat, inde castris motis a. d. 16 Cal. Octobr. recta Plescoviam pergit, urbem amplam ac Livoniae vicinam. Occurrit huic ei Moscus, incredibili cum hominum multitudine. Nam ingens erat ad urbem planicies ad conflictum longe aptissima. Perhibent habuisse Moscum supra centena suorum hominum millia quibus triginta millia Scytharum sive Tartarorum adjunxerat: etenim ut latissimae sunt eae regionis, ita hominum copia nimium quantum abundant. Multitudine Moscus fidere, Pletemburgius ob paucitatem suorum minime terreri: qui turbam imbellem, inconditam perexiliter munitam orientalium more, suorum virtuti cessuram sciret, ubi primum sagittis emissis ventum ad monus foret. Itaque brevi cohortatione suos excitatos recta Scytharum in agmen oppositum ducit. Solent enim Mosci Tartaros primos in hostem immittere, ut qui sagittarum ejaculatione plurimum valeant et equorum pernicitate recipere se quo velint possint. In eos Pletemburgius aenea tormenta bellica feliciter displodit: inde suos propius eum hoste manum conserere jubet, quorum impetu mox ille fundi fugarique: nam inermes adversus armatos haud quaquam subsistere poterant. Succedunt his Mosci duodecim in agmina distributi, quorum singula hominum ad novem millia continerent. Eos quoque Pletemburgii miles non modo fortiter excipit, ac dimicantes sustinet: sed etiam pari felicitate disturbat, caedit, vincit. Hostium

reliquae re desperata noctis interventu Plescoviam fuga se recipiunt. Incredibilem sane cladem acceperant cujus erant argumenta campi latissimi passim cadaveribus cooperti; neque desunt, qui tradant ex Tartaris atque Moscis hominum ad octoginta millia periisse, de Pletemburgii militibus vulneratos quidem fuisse jactu sagittarum plurimos, sed unum tantum interemtum; quod tamen nobis in medio relinquerere placet. Herberstejnus signiferi cujusdam proditione caesos a Moscis ad 400 pedites fuisse refert, ceteres incolumes evasisse. Hoc quidem certe constat, felicem hunc ducem exiguo cum suorum damno multis millibus caesis maximum hosti detrimentum attulisse. Satis hoc vel inde colligi poterat, quod ea planicies, in qua pugnatum fuerat, et quae supra sexaginta stadia longe late que patebat, undique cadaveribus constrata cernebatur. Accedit et illud, quod mox suis hominibus ad Pletemburgium missis de pace Moscus agebat: id quod minime facturus fuerat, nisi cladem ingentem accepisset. Nec militiae Magister actionem de pace rejicit, qui videret eam nunc condicionibus sane commodis, et prorsus e re sua constitui posse Quapropter confecta pax in annos totos quinquaginta, et commerciorum gentis utriusque jura vetera renovata. Praecipuam in hoc praelio cataphractorum equitum virtutem enituisse, plurimumque momenti ad obtinendam victoriam attulisse, traditum est: quos Mosci cum admiratione maxima ferreos homines nuncupant. Hi passim ordines hostium perrumpebant, ex equis eos dejiciebant, cum equis ipsis sternebant, dejectos stratosque proculcabant; nam prisco more gentis Mosci nullis erant idoneis armis adversus talem hostem instructi, non loricis, non ferreis thoracibus muniti; et arma sunt illis alia nulla, quam sagittae, hastae leves, et copides, hoc est, leviter incurvati ac breves gladii. Pace cum Pletemburgio facta, Moscus missis Livoniis, Polonos aggreditur, quorum cum regibus, Casimiro, Joanno Alberto, Alexandro varias eum simultates exercuisse, iam antea monuimus. Inter alia, quae contra Polonos gessit hoc memorandum, quod quum antea Mosci a Polonis vinci plerumque consuevissent: ipse primus vinci victores posse demonstravit, Polonis acie justa profligatis. Ipsum etiam Polonici exercitus ducem, rerum bellicarum insigniter peritum, Constantium Ostroschium cepit, vinctum cathenis Moscoviam abduxit, totos annos septem in carceribus detinuit. Est in Lithuanorum Moscorumque finibus ad ripam Borysthenis (quem Brisnam hodie dicunt) oppidum, quod Smolenscum vocant. It Basilius esse sui juris et imperii contendebat, Poloni regno suo vindicabant. Itaque Basilius anno 1513 coactis amplis suorum copiis Smolenscum obsidet, omnibusque viribus oppugnat, sed frustra; nam quum nihil efficere se videret, propter virtutem praesidiariorum, atque etiam venire Lithuanorum audiret satis validam manum, quae obsessis opem ferret: in aliud tempus rem differendam rarus, obsidionem soluit, copiasque summa celeritate domum reducit. Anno sequenti revertitur, et corruptis per largitionem illorum animis, quibus tuendi Smolensci cura mandata fuerat, oppido proditione potitur. Eo non contentus, tripartito agmine finitimos agros late populatur, et Lithuaniam invadit. Habebant id temporis Poloni regem Sigismundum, Casimiri F. et quidem natu minimum, qui fratribus suis ordine regnum adeptis, et excepto solo Vladislao Boemorum Hungarorumque rege, vita functis successerat. Is quo mature hosti occurreretur, Constantino (qui non multo ante dimissus a Basilio fuerat) mandat uti copias satis amplas conscribat, et obviam hostibus eat, ne ulterius progrediantur. Existimabat neminem rectius opponi Basilio posse, quam eum, qui et magni nominis dux esset, et acceptas a Basilio superioribus annis contumelias injuriasque praeclaro facinore ulcisci cogitaret. Advolat ille cum non magna, sed selectissima militum manu, quum que pervenisset ad Borysthenem, cujus ripam alteram Moscus insigni cum exercitu magno que tormentorum aeneorum numero custodiebat: vado reperto, ponteque constructo, summa prudentia tam pedestres quam equestres copias trajicit. Neque parum ei barbarorum superbia profuit, qui transitum nullo conatu impediebant: uti qui se rebus omnibus longe hostem superare putarent. Habebat omnino in exercitu Constantinus hominum ad septem decem que millia, in quibus erant equitum decem et quatuor, peditum tria millia. Basilius equitum supra quadraginta millia ducebat Ex iis septem millia seligit, ac propinquam in vallem abdit, ut medio in ardore pugnae hostem a tergo aggrederentur, eaque ratione nec opinantem pertubarent. Ceteros in agmina tria divisos aciei Constantini opponit. Is ex adverso cataphractos equites Polonos in acie prima collocat, qui sagittas hostium exciperent: ab latere dextro sex Lithuanorum equitum millia totidem

a sinistro: peditem a tergo, cujus virtuti plurimum tribuebat. Primum Moscorum agmen cum suis feliciter perrumpit, inde alterum adoritur. Tum Basilius cum tertio nonnihil pedem referre, et exitum pugnae spectare; nam futurum putabat, ut qui ex insidiis hostem a tergo invasuri erant, aciem omnem vel solo terrore perturbarent, disjicerent, caederent. Verum iis animadversis peditum agmen quadratum occurrerat, et omnes in fugam conjecerat. Itaque quum hi tertium Mosci agmen recta peterent, Basilius abjecta spe victoriae cum nobilioribus semet ex acie sub ducit; ducem fugientem ceteri sequuntur. Pugnatum fortiter ab iis, qui Polonis oppositi media in acie steterunt. Sed quum pariter Lithuani atque pedites superatis iis, quos adversos habuerant hos etiam ab omnibus partibus invaderent: tamdem ipsi quoque fuga sibi consuluerunt. Commissum hoc praelium est a. d. 6. eid. Septembr. anno 1514. Capta hostium castra, regia Basilii suppellex. aenea tormenta, cum 5000 equorum; Caesa Moscorum 7000. Venerunt et praecipui quidam duces in hostium potestatem. Hinc ad Smolenscum oppugnandum recta ductae copiae, sed irrito conatu. Nam Basilius ex acie fugiens ejus quod futurum putarat metu, fortissimos quosque in oppidum miserat, qui ei praesidio essent: itaque Constantinus ob propugnatorum virtutem et alienum anni tempus recuperatione desperata, trans Borysthenem copias in hiberna deducit. Hoc modo Jovius rem gestam narrat. Qui Herberstejni fidem sequi maluerit in ejus Commentariis aliter indicata quaedam reperiet. Secundum haec anno 1516 Mosci Lithuaniam iterum populabundi percurrerunt. Eos deinceps Joannes Tarnovius Polonus, felix et prudens imperator, justo praelio vicisse ad Starodubam perhibetur: quae res quo pacto gesta sit, quum nobis necdum satis liqueat, in hoc quidem tempore amplius aliquid proferre supersedebimus, praestaturi fortassis aliquando, ne quid hac etiam in parte lector desideret. Convertit certe Basilius, pace cum Polonis facta. vim omnem armorum adversus Tartaros, quos anno 1527; insigni victoria sic superavit et caecidit. ut eorum supra 20,000 uno praelio periisse tradantur. Et quandum mali prius Moscis ab hac gente fuerit illatum, prolixe Baro Sigismundus exponit. Quum autem memoratu digna tantum colligere voluerimus, multorum heic annorum mentione praetermissa, quibus scilicet nihil admodum insigne gestum fuit. ad propria veniamus. Anni 1555 media hieme (nam id tempus iis in regionibus apitissimum esse rei gerendae propterea solet, quod tum stagna, paludes, flumina congelata facilem transitum praebeant) bellum inter Gustavum Suedorum regem, ac Joannem Basilium Moscorum principem exortum, probe biennium totum duravit. Ei causam dedere praefecti utriusque principis in limitibus collocati, qui semel susceptis inimicitiis alternatim praedas abigebant, et omnia longe lateque flammis ac ferro populabantur. Quo factum, ut ipsi etiam principes iritati, suos quosque praefectos defendendos susciperent. Moscus ducenta hominum millia cogit, et in Finlandiam exponit: Hi tormentis aeneis muniti ad oppidum Viburgum usque contendunt, miserabilem in modum omnia diripiunt et igne vastant. Qua crudelitate in suos exercita motus Gustavus, simul et Germanicum militem arcessit, et quantas omnino posset hominum suorum copias magna celeritate cogit. Valido jam instructus exercitu, recta pergit in hostem. Is vero regis adventu per exploratores cognito, ad discessum mox sese comparat, more Turcarum aliorum que barbarorum incolas etiam ipsos abducit, cetera foedis incendiis vastat. Cedentes Suedus ad arces usque duas Mosci subjectas imperio persequitur. Nihil tamen aliud efficit, nisi quod ingressus agrum hostilem pari truculentia saevit in omnem aetatem ac sexum, aedificiis flammas subjicit, hominum corpora cum facultatibus ac jumentis in servitutem abducit. Accidit inter alia, ut quadringenti Mosci, magna ex parte nobilibus familiis nati, (Bojaros sua lingua vocant) in glacie consistentes de tota belli ratione consultarent. Ea pondere nimio vel alio quopiam casu rupta, mox in aquas mersi pereunt. Territi hac suorum calamitate ceteri, oblatas a Gustavo condiciones pacis opera concionatoris cujusdam Aboensis citra detrectationem ullam accipiunt: inde missis etiam utrinque legatis majoris fidei caussa pax consensu principum sancitur, et ab utroque praeclarum ad posteros exemplum statuitur, adfectis merita poena belli primis auctoribus. Exponenda deinceps nobis ea bella veniunt, quae adversus Livonios Mosci crudelissime gesserunt. Prius vero, quam ad illorum commemorationem accedamus, civiles eorumdem Livoniorum furores indicari par est, quibus eorum vires usque adeo sunt accisae: ut hosti novo, potenti, supraque modum humanum saevo resistere non possent. Referri certe debet hujus regionis calamitas inter exempla vicissitudinis rerum hu-

manarum et corruentium imperiorum illustria, quorum casus ac mutationes ex civilibus discidiis plerumque solent oriri. Constitutum hoc imperium fuerat felicibus auspiciis ante 300 annos, ex occasione propagandae Christianae religionis. Porrigere se regionem ipsam constat in longitudinem supra quatuor stadiorum millia, quum in latitudinem minimum ad 1300 stadia pateat. Habebat principem sane potentem, quem Magistrum militiae vocabant, equestris collegii (vulgus ordinem appellat) praesidem: quae quidem dignitas ad neminis heredes transibat, sed uno rebus humanis exemto, de ipso collegii corpore in ejus locum alius sufficiebatur. Habebat praeter hunc, summum antistitem (Archiepiscopum graeco vocabulo dicimus) Rigensem, ac secundum illum antistites alios tres, Dorpatensem, Habselensem, cui et Osela Curonum parebat, ac Revaliensem. Horum singulis oppida, territoria, munitae arces erant annuique fructus uberes. Habebat civitates et amplas, neque pro consuetudine barbarorum exstructas, quales pleraeque sunt in regnis septentrionalibus: sed insignem ad elegantiam ornatas. Inter eas principe loco sunt Riga, Bremensium Germanorum colonia, sita commodo loco ad amnem Dünam, cuius in Oceanum, quem hoc loco Balticum a baltei similitudine nuncupant, semet exonerantis ostium ab urbe ad 60 stadia distat, et habet fluvius eam magnitudinem, ut ex mari naves ad urbem subvehi possint: altera Revalia, Danorum a rege Voldemaro condita, portu in mari baltico insigni clara: tertia Dorpatum, Russis finitima, propter cuius moenia Beca fluviolus labitur, ad commercia cum Russis peropportunus. Nam in eorum fines delatus, emensis omnino 200 stadiis, in amplissimum se stagnum exonerat, quod Pebussam vocant: itaque fit, ut Dorpato Plescoviam usque perveniri navigio possit. Insigniter hoc stagnum vario piscium genere abundat. Porrigit in longitudinem ad 360 se stadia, et sex septemve receptis amnibus, in Oceanum uno fertur alveo: qui quum de praeruptis scopulis praecipiti lapsu ruat, idem vicinioribus accidit, quod usuvenire habitantibus ad Nili catarractas accepimus, uti nimirum paullatim surdescant. Secundum has civitates, oppida sunt alia minora, magnificis arcibus munita: primum Venda, propter aulam Magistri militiae nobilitata, et in medio totius regionis sita: deinde Velinum, Pernovia maritima, Veseburgum, Volmaria, Vitestenum Narva, et alia. Praeter Germanos, qui tum rerum potiebantur, habet et Livonia Curones, Estenos, Lettos, nationes tam moribus quam lingua diversas. In eadem regione, sivinum, oleum, et alia quaedam mitiori coelo subiectis terris concessa divinitus excipias, (nam his advecticiis tantum utuntur) cetera ad usum humanum necessaria reperiuntur ea copia: ut cum exteris omnino large communicentur. Ejus ergo status et incolumitas quum intestino discidio sic labefactata fuerit, ut ingens rerum omnium subsecuta mutatio sit: operae pretium erit, hoc ipsum discidium, ejus que causas, cum toto civili bello, breviter (quantum ejus fieri poterit) narrari. Fuerat annis multis Archiepiscopus Rigae Guilhelmus, patre Marchione Brandeburgio matre Polonica, regis Casimiri filia, Sigismundi sorore natus. Inter alios hujus fratres, quos numero non paucos, et illustres omnino principes habebat, erat Albertus, qui Friderico Saxoniae Ducum gente nato, magno Teutonicorum equitum in Borussia Magistro successerat: nam et Borussia Livoniae vicina collegium equestre tum habebat, cum quo se ante aliquot saecula Livonienses equites mutuae defensionis causa conjunxerant. Albertus hic multis annis cum avunculo Sigismundo rege bella gessit fortiter, ut adversus Polonum collegii sui jura defenderet: qui fratrum, patris, aliorumque majorum suorum exemplo Borussiam sub imperii sui jurisdictionem revocare volebat, quae se unius imperatoris Romani auctoritatem sequi profiteretur. Quum autem multos (ut diximus) annos haec bella durarent, ac viribus inferior Albertus saepius implorata Imp. Caes. Caroli V. Aug. (qui tum Hispanicis Italicisque motibus mirifice distinebatur) ope, nihil impetrasset: tamdem vi majore coactus, Sigismundo se regi anno 1125 summittit. Itaque Sigismundus ei detractis aliquot civitatibus, Gedano, (quod hodie Dantiscum vocant) Torona, Mariaeburgo, Elbinga: reliquam ditionem, abolito equitum in iis locis collegio, beneficiario clientelae jure sic concedit, ut ea tum ipse, tum nati ex eo heredes masculi, et heredibus masculis dificientibus, proximi e Brandeburgiorum principum gente agnati cum hac condicione fruerentur, si Poloniae regum se clientes, non imperatoris Romani, Borussiae nomine profiterentur. Quod quidem id temporis primum incoatum, anno superiore nimirum 1521 renovatum est. Nam quum Albertus ante triennium unico filio Alberto Friderico ex altera conjuge Brunsvigii Ducis

Erici filia herede relicto decesserit, Sigismundus Augustus Sigismundi regis F. arcessitis ad se AlbertoFriderico, Georgio Friderico, et Ioachimo Septemviro, Marchionibus Brandeburgiis agnatis: illi praesenti, et horum legatis publica caeremonia beneficium successionis Borussiacae concedere voluit, ne qua in posterum contentio posset oriri: quo ipso tempore Moldavorum etiam (Dacos olim dixere) principem in clientelam suam recepit. Haec propterea recensere hoc loco voluimus, quod Alberti mentio deinceps occurret. Nunc ad Guilhelmum revertamur Erat is provecta jam admodum aetate, ac propterea gubernationis onus esse soli sibi grave molestumque dicens, de constituendo sucessore cum Canonicorum suorum collegio delibcrabat, qui etiam vinum parte aliqua negotiorum, sublevaret. Solent in collegiis hoc hominum genus Coadjutores appellare. Simul suam ut mentem ac consilium aperiret, neminem se huic muneri scire profitebatur aptiorem Christophoro Alberti Megalburgii Ducis F. cuius indoles magnum aliquid de ipso policeretur. Hoc institutum, et haec oratio Guilhelmi Archiepiscopi permolesta erat Magistro militae Guilhelmo Fürstembergio, nato equestri apud Bestvalos genere, qui non ita pridem Henrico Galensi vita defuncto in hoc magistratu successerat. Totus etiam ordo equestris collegii suspectum Archiepiscopi consilium habebat. Verebantur enim, ut ajebant ipsi, ne itidem ut in Borussia factum fuisse diximus, abolito equitum collegio, ad unius alicujus illustri familia nati dominatum heic quoque rerum summa perveniret. Accedebat et alia causa. Nam quia superioribus annis cives Rigenses una cum doctrina ritus etiam Romanae religionis aboleverant, et omnibus in templis concionatores suos praefecerant: archiepiscopus illud ad violationem suae dignitatis, suique juris, quod in ecclesias haberet, praejudicium factum adserens: a civibus aliquid multae nomine petebat. Contra Magister militae dicere, si non majus, saltem par sibi jus in rempublicam Rigensem esse, qui et arcem in urbe haberet: quare multari cives Archiepiscopi unius arbitratu, numquam se passurum profitebatur. Hae quidem causae publice praetexebantur, verum erant et aliae nonnullae, quae jamdudum animos utrimque pungebant. Nam Archiepiscopus tum muneris ecclesiastici dignitate, tum nobilissimi ortus praestantia fretus, (erat enim Brandeburgia, seu diximus, gente prognatus) primum in rebus omnibus sibi locum deberi volebat. Itaque principem in comitiis sedem sibi vindicabat, atque ipsum quoque comitiorum indicendorum jus ad se pertinere contendebat ex quo deinceps alia quoque nata est offensa, bellique occasio: quemadmodum infra loco suo sumus indicaturi. Omnium denique gravissima capiendorum armorum erat causa, quam haud scio an non recte ἀφορμήν verbo Thucydideo simus appellaturi, quod militiae Magister intercepisse se Guilhelmi Archiepiscopi scriptas ad Albertum fratrem Borussiae Ducem litteras diceret, quibus eum hortaretur, peditum illa 10,000 quamprimum mitteret: commodius rei gerendae offerri nullum posse, quam hoc ipsum, quo collegium equestre discidiis maximis laboraret. Negavit semper deinceps Guilhelmus Archiepiscopus, tale quiddam ab se fuisse scriptum: negavit Albertus Borussiae Dux, Guilhelmi frater: negavit Poloniae rex. quidquam inter Archiepiscopum ac se actum clam de oppressione illis collegii fuisse: verum Magister militiae constanter adfirmabat, se productis litteris (si quidem res ita posceret) hoc comprobaturum. Quumque collegii Mareschallus (secundum is a Magistro dignitatis ac potentiae gradum obtinebat) suos moneret, ne temere bello Archiepiscopum obruerent: conclamare universi, occultam inter Archiepiscopum et Mareschallum conspirationem factam, et communicata consilia: nihil esse reliquum, nisi ut armis oppressores liberatis publicae coerceantur. Accessit et hoc, quod Archiepiscopo Mareschallus promisisse ferebatur, se quasdam arces occupatas ei traditurum. Et perhibetur sane ad unam atque alteram arcem accessisse, utque admitteretur, postulasse: quod num hoc an alio consilio, sui fortasse defendendi adversus vim subitam causa fecerit, nobis haud liquet: scriptum quidem non multo post publicavit, quo se variis argumentis purgat. Simul ad Poloniae se regem confert, a quo perhumaniter ac benigne accipitur, mandante suis, ut eum ab injuriis quorumcumque defenderent. In hunc modum inflammatis utrimque animis, seque comparantibus ad gerendum civile bellum: comitia publica militiae Magister indicit, et ordines omnes Vendam convenire jubet. Coiere frequentes universa ex provincia singulorum ordinum homines Archiepiscopo excepto, qui propterea non venire se protestabatur, quod comitia more majorum indicta non fuissent, quorum indicendorum jus ad se pertineret. De hac contumacia questus ad omnes militiae Ma-

gister, atque illis etiam expositis, quae de litteris interceptis aliisque consiliis antea commemoravimus: monet Archiepiscopum loco publici hostis habeant, omnesque videant, ne quid respublica detrimenti capiat. Respondent omnes, bello compescendum hostem patriae: simul auxilia singuli sua policentur. Quod decretum ubi accepisset Archiepiscopus, ad defensionem se contra vim illatam parabat: et suos ut arma principis sui tuendi causa corriperent, quem inaedita causa prorsus innocentem invadi cernerent, hortabatur. Contra militiae Magister missis ad subjectos imperio Archiepiscopi ordines litteris eo quo principi suo devincti sacramento essent, omnes liberabat. Simul prisci foederis eos pactique commonefaciebat quo convenerat, ut si quando quisquam ejus regionis principum moliri vel adversus unum aliquem, vel plures, vel universam denique rempublicam res novas depraehenderetur: ejus subditi nullo se amplius fidei sacramento teneri scirent, nec injusta conantem ulla re juvarent. Hac re factum, ut destitutus a suis Archiepiscopus, Coquenhusium sese reciperet, locum per se valde munitum, sed in quo ad perferendam obsidionem diuturnam parum commeatus suppeteret. Fugientem militiae Magister cum exercitu valido persequitur, et arcem obsidione cingit. Factum hoc mense Quinctili, anno 1556. Archiepiscopus, qui liberandi sui rationem nullam cerneret, die obsidionis octavo deditionem facit. Posteaquam in hostium potestatem venisset custodiae mandatur: simul omnis ejus ditio cum oppidis et arcibus occupatur, ac fisco addicitur. Mitius cum Christophoro Megalburgio duce actum, sed tamen eidem etiam additi qui diligenter observarent, ne posset elabi. Putabatur hic finis esse belli a plerisque, sed longe aliter res cecidit. Nam ubi captum Guilhelmum Archiepiscopum, fratrem germanum suum, Borussiae Dux Albertus accepit: mox ad arma tum suos evocat, tum equitum peditum que Germanorum copias quantas potest maximas fratris in libertatem vindicandi causa conscribit. Quam quidem ad collectionem exercitus operam ei strenue navabat Joannes Albertus Megalburgius, et litteris et armis clarissimus princeps, quarum rerum laudem pauci simul sunt consecuti, Christophori designati Rigensis antistitis frater, quo cum nupta erat Anna Sophia filia Borussiae Ducis Alberti e priore conjuge, Sophia Friderici Danorum regis filia. Praeterea calamitatem fratris per internuntios Polonorum regi Sigismundo Augusto exponit et opem ab eo postulat. Quapropter hic quoque supra hominum 6000 liberandi Archiepiscopi causa cogit, primum quia negligere se posse factam suo consobrino injuriam negaret: deinde quod episcopatus Rigensis Lithaniae finitimi se patronum profiteretur. Interim Fürstembergius quoque militiae Magister adversus utrumque se munit, equitum Germanorum ex ditione sua, et Dorpatensis, Habselensis, Revaliensis, episcoporum auxiliis ad octo millia, magnum item peditatum cogit. Simul suos quosdam homines cum pecunia Lubecam mittit, urbem Saxoniae maritimam, qui pedites praesertim collectos in Livoniam mari transportarent. Polonus primum antistitem quaemdam cum hujusmodi mandatis ad militiae Magistratum mittit: Guilhelmum Archiepiscopum libertati quamprimum restitueret, ablata redderet, sibi compositionem ortorum inter utrosque discidiorum permitteret. Quum infecta re legatus revertisset, rex Magistro militiae cum suis bellum denuntiat, et cum amplissimis copiis per Lithuaniam suam ad Livoniorum fines contendit. In hoc rerum statu Christianus Friderici F. Danorum Norvegiorumque rex, religiosus et optimus princeps, insigni ad utrosque legatione missa, de revocandis ad pacem animis agebat. Hi quum aliquamdiu apud utrosque non sine fructu egissent, accessit Ferdinandi Caesaris designati lagatus, missus e comitiis, quae Augustae Tiberiae (Ratisbonam hodie vocant) habebantur, mense Januario anni 1557. Venit et Pomeraniae Ducem nomine legatus, transigendi negotii causa. Diu rebus ultro citroque agitatis, tamdem militiae Magister in castra Poloni cum Archiepiscopo custodia liberato venit, ubi deinde pax his fere condicionibus initur. Primum militiae Magister Guilhelmum Archiepiscopum omnino in integrum restituito, damnumque datum conpensato. Deinde Polono regi sumtus in expeditionem factos refundito. Graves erant hae quidem Fürstembergio, sed quando aliter id temporis agi non poterat, acceptae. Hoc modo thesaurus, quem publicum habebant, a multis annis intactum, magno cum reipublicae damno fuit exhaustus, et Livoniorum attritae vires. Itaque secutae sunt deinceps magnae totius rerum status mutationes, quas nunc (uti promisso nostro satisfaciamus) ordine narraturi sumus. Nam redeundum tandem etiam ad res a Moscis gestas. Dictum a nobis est initio commentarii hujus, post pugnatum feliciter adversus Moscos duce Pletemburgio praelium, pacem in annos 50

fuisse factam. Hi quum anno 1550 exiissent, Justus Reccius, equestri loco natus apud Bestvalos, qui Dorpatensis antistes erat, magnae tam apud suos, quam vicinos Russos auctoritatis, missis ad Moscum legatis indutias in annos 5 novas impetrat, his condicionibus: Primum daret operam, uti fana Moscorum diruta, quae Rigae, Revaliae, Dorpati singula prius, quam status Pontificiae religionis apud Livonios mutaretur, habuerant, quamprimum instaurarentur: deinde tributum e Dorpatensi ditione per capita collectum mitteret, quod quidem a priscis annis deberi sibi Moscus ajebat. Haec si proximo quinquennio bona fide praestarentur, ulterius se 15 annorum indutias concessurum policebatur. Hac re confecta, Justus in patriam sese contulit; erat enim in collegio canonicorum Monasteriensium, tametsi Dorpatensem episcopatum accepisset. Eam ipsius abitionem alii aliter interpretabantur. Nonnulli dicere, magnas eum opes e Dorpatensi ditione conflatas secum avexisse: quumque suis spem reditus certam facere vellet, quo absque ordinum impedimento posset discedere, majoris fidei causa sacrosanctis symbolis acceptis reversurum se promisisse; cujus sane narrationis fides penes auctores esto. Alii mitius sentire, qui animum ejus quietis studio tantum dignitatis gradum negligere ajebat, praesertim qui matura prudentia tempestates imminentes secum ipse praecepisset. Dorpatensis quidem ditionis ordines omnes reditum ipsius magne desiderio diu expetebant, id quod etiam missis legatis declararunt: Quos Monasterii nos apud ipsum anno 1552 vidimus, et in Livoniam redeuntes, Lubecam usque comitati sumus, ubi Albertum patruum habebamus. Sed malebat (uti diximus) Monasterii degere in nobili canonicorum, quod istic est, collegio: quamquam hoc quoque deinceps reliquit, et aetate jam provecta uxorem duxit. Posteaquam ex legatis de voluntate consilioque Reccii Dorpatenses accepissent, Hermanum archimandritam Falconaviensem, hominem obscuris natum parentibus, in ejus locum sufficiunt. Patriam habebat Vesaliam sitam ad Rheni ripam in Cliviorum Ducis jurisdictione, quam inferam propterea vocant, quod ejusdem nominis aliud sit ad ejusdem Rheni ripam oppidum, quondam municipium imperatorium, nunc Septemviro Trevirensi subjectum. Heic pater ejus pileos factitarat, quos homines ab eo plebei ad arcendas a capite pluvias emebant. Hermanus ipse ante annum ab hoc 25 ex oppido Dorpatensi cum quibusdam aliis sui ordinis monachis secesserat, quo tempore Pontificia istic religio profligabatur, seque non procul inde receperat in monasterium Falconaviense, cujus deinceps Archimandrita factus, nunc ad dignitatem antistitis vocabatur. Eram ego, quo haec tempore gerebantur, in oppido Dorpatensi una cum magistro in litteris meo, cui me patruus Albertus formandum tradiderat, Henrico Heningo, magnae virtutis et doctrinae viro, qui deinceps in ditione Spanhemensi ad Mosellam fluvium ab illustrissimis Palatinis principibus et Marchionibus Thermarum, qui agrum illum pari jure simul possident, ecclesiis est praefectus. Causae quamobrem ad munus illud Hermanus vocaretur, hae putabantur esse praecipuae: quod in monasterio suo sic se gessisset, ut opulentus esse crederetur: et quod idem praestaturus existimabatur in episcopatu, cujus opes ab antecessoribus imminutae nonnihil erant. Biennio post, quam ad gubernationem accessisset, quia sciret indutias a Mosco concessas exspirasse: (nam agebatur jam annus 1555) legatos ad Moscum mittit, adjungento suos homines militiae magistro, qui cum eo de prorogandis indutiis agerent. Moscus se quidquam amplius concessurum negat, quia nihil eorum praestitissent, de quibus antea convenisset. Sed tamen intercedentibus ipsius consiliariis, fit in annos tres indutiarum prorogatio, quibus et templa Russorum apud Livonios in tribus illis (quae diximus) oppidis instaurarentur, et tributum e ditione Dorpatensi colligeretur. Postulabat autem tributi nomine, ut singula capita more Turcico marcam unam penderent. Et marcae quinae numum aureum scutatum unum conficiunt. Has conditiones legati accipiunt, quia discedentibus mandarat Hermanus episcopus, ut quovis modo bellum averterent. Discessuris Moscus hominem quemdam suum adjungit, qui nisi conventa Dorpatensis antistes atque civitas signis suis communirent, pro gentis more crucem osculari recusaret. Hac enim caeremonia solent uti, quum sanctissime se volunt obligare. Fit obsignatio, sive quod colligi vires interea posse putaretur, quae hostis impetum retunderent, sive alia de causa. Geritur interea bellum intestinum, quod exposuimus. Eo condicionibus illis, quas indicavimus, composito ac sublate, militiae magister anno 1557, in autumno quemdam percunctatum mittit, velut ne Moscus mittendis de pace legatis itinera tuta policeri: an omnino pacem deneget. Videbat enim, factas nuper indutias anno proxime sequenti finem habituras

Respondet Moscus, quamdiu sex Germanorum peditum signa relinquantur intra fines Livoniorum, (retinuerat enim illa militiae magister apud se, bello Polonico sopito) non se posse credere, Livonios serio pacem expetere. Sin eum militem dimittant, se vicissim legatis accedendi et agendi de pace potestatem facere. Fürstembergius hoc responso accepto, Vendam ordines convocat. Deliberatum in comitiis, quid fieri potissimum debeat. Quidam obtemperandum ajunt, nec iritandum hostem barbarum. Adversantur his alii, quod scire se dicerent, quo Moscus spectet. Arrepturum quemvis praetextum belli, quamprimum dimissus miles fuerit. Iccirco se modis omnibus consulere, ne copiae minuantur, sed potius duplicentur, et in finibus hosti opponantur, si quid ille forte sit moliturus. Consultatione facta vincit prior sententia; miles exauctoratur; mense novembri splendida legatio Moscoviam mittitur; suos quosdam homines Dorpatensis episcopus adjungit. Est in more Moscorum, ut legatos non tam cito mandata suorum principum exponere jubeant, atque fieri apud nos consuevit: sed aliquamdiu detineant, variisque caeremoniorum, colloquiorum, conviviorum generibus excipiant. Id nunc quoque Livoniorum legatis usuvenisse accepimus, quibus inter alia benevolentiae signa Moscus hoc etiam honoris detulerit, ut eos ad infantis illo tempore sibi nati baptismum tamquam testes adhiberet. Post aliquot dies suum in conspectum eos adduci jubet; munera quae magistri militiae nomine, ac Dorpatensis episcopi offerebantur, accipit; legationem audit. Hinc num pactis conventis stetissent, interrogat: ac nominatim quaerit, secum ne tributum ex ditione Dorpatensi adferrent? Illi primum excusant se quanto studio possunt, et ad purgandos Livonios bellorum tumultus in medium proferunt, quibus impediti praestare pleraque non potuerint hactenus, quae tamen deinceps bona fide sint executuri. Orant, exiguam moram moleste non ferat. Quod autem Dorpatense tributum attineat, se majorum annales evolvisse diligenter, e quibus intellexerint, nihil hujus ditionis nomine Mosco deberi. Quum haec Moscus audivisset, per interpretem eis in hanc sententiam respondet: Quando benevolentia gratiaque mea toties erga vos declarata, quum Reccio, quum militiae Magistro, quum huic ipsi Dorpatensi episcopo indutias prorogavi, quum aliis vos honoribus et beneficiis adfeci, plane vos abuti video, nec quidquam eorum praestare, quae cum crucis osculo sanctissime polliciti hactenus estis: alia ratione vobiscum agam, quorum omnino multandam armis perfidiam fraudesque video. Illi contra rogare; ne vim faciat iis, qui Romano imperatori pareant, quo cum ipsi foedus sit. Verum quum flecti nullis nec verbis, nec promissis, nec precibus animum ejus posse cerneret: abeundi copiam, cum itineris duce postulant. Concessi qui deducerent, sed insigni cum fraude. Nam data opera (quemadmodum haud dubie mandatum ipsis fuerat) tam obliquis itineribus, tam deviis hinc inde oberrarunt: ut post menses amplius duos, nimirum sequentia anni 1552 Februario mense primum ad suos reverterentur. Interea non solum per alios ex suis celeriter ablegatos Livoniis bellum indicit: sed etiam pari celeritate coactas ingentes copias in eorum fines prius immittit, quam legati reversi monere suos de imminenti periculo potuissent, quo prorsus ad defensionem imparatos opprimeret. Litterae, quibus bellum denunciabatur, in haec verba perscriptae fuerunt.

EPISTOLA MOSCI.

Misistis ad nos, Guilhelme militiae Magister, Archiepiscope Rigensis, Dorpatensis et ceteri antistites, ordinesque provinciae Livoniae universi, legatos vestros, egregios viros, Joannem Bochorstium, Otonem Grothusium, Volmarium Vrangelum, et alios his adjunctos, qui honore nobis exhibito summisse peterent, ut datis ad praefectos nostros Novogardiae Plescoviaeque litteris significaremus, cogitare nos de pace cum militiae Magistro, Archiepiscopo Rigensi, Dorpatensi et ceteris episcopis, omnibusque Livoniae populis ineunda: quibus antea mandatum a nobis erat, nullam vobiscum amicitiam pacemve colerent, quos ut homines injustos et pactorum violatores omnino multare decrevissemus. Impetrarunt hi legati vestri, quod cupere vos ajebant, estque pax inter nos constituta conditionibus hujusmodi: Ut damna nobis data per summam injuriam, deinceps compensaretis: ut subditis nostris mercaturam facientibus jus esset cum vestris negotiandi, et omnis generis merces, nimirum ceram, variorum animalium pelles, coria, sevum, loricas, thoraces ferreos, et arma cetera inter se permutandi: ut Dorpatensis episcopus annorum praeteritorum tributa conquireret, exacta de quovis subditorum suorum

in loco: ferunt ex Livoniorum praesidiariis quosdam plus aequo fortasse poculis accensos, in eorum mediam turbam tormenta bellica displosisse. Quibus quum aliqui laesi fuissent, nihil illi propter indutiarum religionem contra moliri: sed celeritate summa rem, uti fuerat acta, principi suo nuntiant. Quapropter ille indignabundus Livoniorum legatos infecta re cum ipsis muneribus dimittit, et minas gravissimas addit. Simul ingentem mittit exercitum, qui Narvam Germanicam obsideret, ejusque muris tormentorum bellicorum vi dejectis, oppidum ad deditionem compelleret. Russi obsidionis actavo die machinis quibusdam ignes in oppidum ejaculantur, et incendiis exitatis ad muros accurrunt. Qui intus erant praesidii milites, quum distrahi se per ignem et hostes viderent, una cum civibus in arcem confugiunt. Erant omnino 300 pedites, et equites 150. Quum ob commeatus inopiam sustinere se diutius obsidionem non posse viderent, deditionem hac condicione faciunt: ut praefecto cum omnibus suis abire salvo liceret, suasque res cuique secum asportare. Data fides, sed quod facultates attinet, non servata. Cives praefecto discedente, Mosco se sacramento devinciunt. Eorum exemplum vicini sequuntur, quum opitulante nemine per Moscos omnia diripi vastarique cernerent. Hoc modo plerique rem gestam fuisse volunt. Alii diversum tradidere. Nam Moscos ajunt exorto apud Germanicam Narvam incendio, trajecto intermedio flumine, quum flammis restinguendis tam praesidiarii Livoniorum milites, quam cives occupati essent, oppidum cepisse. Secundum haec Moscorum agmina Dorpatensem ditionem invadunt, homines numero ad 80,000 Nienhusianam arcem sub mensis Junii finem obsidione cingunt. Eo cognito, militiae Magister cum 1,000 equitum, quibus 300 Dorpatensis antistes adjungebat, obsessis opem ferre nititur. Erant in arce praesidiarii milites vix 70, deque vicinis agricolis non admodum multi. Qua propter hi quoque spe defensionis abjecta, semet hosti dedunt. Quod ubi nuntiatum militiae Magistro fuisset, qui non procul aberat, simulque significatum, universo cum exercitu ad ipsum opprimendum hostem adventare: cedendum in hoc tempore censet, quo tantis viribus esset impar. Itaque nemine jam impediente Russicarum copiarum dux Petrus Sisegaledrus (hoc Moscorum lingua nomen ei datum erat a sex triremibus, quibus piraticam exercuerat) recta Dorpatensem civitatem cum exercitu petit; obsidionem a. d. 3 eidus Sextil. incoat, quum intus praesidia perexigua forent, civibus morbo magna ex parte absumtis. Post paucos dies in urbem mittit, qui obsessis significarent, neminem se coacturum, ut contra fidem imperatori Romano datam in principis sui verba juraret. Potius se abitionem tutam illis policeri, qui sub Moscorum imperio vivere detrectarent. Deditionem facturis, et sacramentum principi suo praestaturis, omnes se fortunas salvas et integras conservatum. Qui neutrum horum amplecti vellent, eis non posse non extrema se minari. Has condiciones major pars civium non illubenter accipit, et continuo deditionem facit. Tantum 200 armati, et pari prope numero inermium feminarum, se num, puerorumque turba, recusato Moscorum jugo, non sine magnis periculis Revaliam sese conferunt Parum enim abfuit, quin contra ipsius Sisegaledri voluntatem a Tartaris spoliarentur. Inter alios Hermanus quoque Dorpatensis antistes in Moscorum potestatem venit, qui ab imo (sem diximus) loco magnum ad honoris potentiaeque fastigium evectus, extrema in senecta fortunae fit ludibrium, et humanarum rerum inconstantiam experitur. Conspectus est hoc ipso tempore, nimirum mense Sextili, cometa: de quo, quum memorabiles quidam casus deinceps acciderint, paulo post aliquid dicturi sumus. Erant et comitia, quum Carolus Augustus per legatos imperium resignasset, ab ejus successore Ferdinando ad urbem Augustam Vindelicorum indicta, in quibus variis de rebus ad salutem imperii pertinentibus ageretur. Ad ea sub initium anni 1559 militiae Magister ex equestri collegio sapientem disertumque virum Georgium Siburgum mittit, praefectum arcis Duneburgensis: qui ordinibus imperii miserabilem Livoniae statum exponeret, auxiliaque contra Moscos peteret. Hanc ille causam quamvis summo egerit studio, parum tamen effecit. Itidem actum deinceps anno sequenti Spirae inter ordinum imperii legatos, quo pacto Livoniae succurreretur. Ac Ferdinandus quidem quum imperii nomine nummum aureorum 100,000 pro ejus temporis ratione, quo passim perturbata essent omnia, Livoniis obtulisset: memoriae proditum est, potius eos nihil, quam tantillum accipere voluisse. Eodem anne 59 Tartari more suo Moscorum in fines excurrerunt, eosque populabundi graviter vexarunt. Itaque suos Moscus ex Livonia revocat, tantum oppidis et arcibus, quibus potitus fuerat, milite praesidiario munitis. Anno sequente, domitis et ejectis extra fines suos Tartaris, in

Livoniam revertitur, et oppidum Velinum magnis cum copiis obsidione cingit. Erat illud arce praeclara munitum, in qua hoc tempore satis magno cum praesidio Guilhelmus Fürstenbergius militiae Magister, magni vir animi, erat. Parabat is sese ad defensionem, ac suos ad virtutem cohortabatur. Verum sive socordia, sive singulari perfidia militum deditio facta est, et ipse desertus in hostium potestatem venit. Magna deinde pars floris Livoniorum caesa, capta, Moscoviam abducta, per summam immanitatem barbare tractata. Solent omnino magnas rerum mutationes quum alia signa protendere, tum cometarum tristes adspectus. Diximus autem in ipso harum calamitatum principio conspectum fuisse cometam, qui cauda versus occasum initio porrecta, deinde se totum ad septentriones inflexit. Secuta profecto eventa quaedam insignia, versus occasum, mors CaroliV. Augusti quo bello ac pace clariorem principem multa saecula non viderunt. Mortua mox et ejusdem soror Maria, bellicosa femina, et Angliae regina Maria Philippi Caroli Ferdinandi conjux, cujus mortem magna per Angliam secuta est mutatio. Adde his Henricum Galliarum regem, plane Mavortium, in ludis equestribus laesum, ac non multo post mortuum, secutosque regni terribiles admodum motus. Versus septentriones non magnis intervallis mortui sunt Christianus Danorum Norvegiorumque rex, Christiernus eorundem aliquando regnorum dominus, sed ob crudelitatem expulsus, et in custodia multis annis habitus, Gustavus denique Suedorum rex, qui ex equestri ordine ad eam dignitatem pervenerat. His successere filii, Fridericus Christiano Gustavo Ericus. In ipsis regni auspiciis Fridericus cum duobus patruis, Joanne ac Adolfo, Ducibus Holsatorum, Ditmarsos aggreditur. Ea natio 400 amplius annis Holsatorum principibus quorum aliquando paruerat imperio, feliciter adversata fuerat, suamque libertatem tutata. Verum hoc tempore citius est debellata, quam quisquam hominum, qui et ferocitatem gentis, et naturales locorum munitiones cognitas haberet, existimasset. Itidem capto Guilhelmo Fürstenbergio Livoniae status in universum mutatus est. Nam surrogatus in captivi principis locum Gotardus Ketelerus, equestri apud Bestvalos genere natus, quum ab imperio Romano frustra exspectari auxilia cerneret: vicino Poloniae regi fidelitatis sacramentum ea lege praestat, ut vicissim rex eum contra Moscum et hostes alios defenderet. Itaque Curolandiae Semigalliaeque Dux creatus, regiones easdem seu cliens in perpetuum pro se suisque heredibus masculis accipit: in ceteris, quae equestris antea collegii fuerant, nunc a Polono rege occupabantur, praesertim in urbe Rigensi Regius vicarius constituitur. Neque multo post Annam principem Megalburgiam, ex antiqua regum Obotritorum familia natam, Joannis Alberti Megalburgii, Borussiae Ducis generi, et Christophori Rigensis Archiepiscopi sororem matrimonio sibi jungit. Episcopatum Habselensem Magnus Holsatiae Dux, Christiani regis Danorum filius, et Friderici frater, accipit. Dorpatum cum omni agro finitimo, itemque Narva, Velinum, Vitestenum munita loca in Mosci potestate manent. Revalia se Suedorum regi Erico dedit, qui deinceps Pernoviam quoque occupavit, sed non retinuit. Nam Polonus hanc ei per Gotardum rursus eripuit. Revaliae ad Suedorum regem transitio novo bello causam praebuit. Ericus enim coronationis suae tempore Lubecensium legatis non solum, promiserat, sed datis etiam litteris testatus fuerat, se majorum suorum, ac praesertim Gustavi patris exemplo priscas ipsis immunitates, quae privilegia vocant, in regno suo salvas relicturum. Eae spectabant potissimum ad negotiationes cum ejus subditis et aliis nationibus, praesertim Moscis, citra impedimentum ullum exercendas. Verum posteaquam auctus est imperio tam insignis oppidi, cui nec elegantia nec magnitudine par ullum in toto Suedorum regno reperitur: vicissim Revaliensibus tamquam sibi jam subjectis gratificari volebat. Conabantur autem illi mercatoribus Germanis iter mari praecludere, ne pervenire Narvam possent, quae jam Mosco parebat, et commercia prisca cum Russis habere. Hoc consilium eo spectabat, ut cum mercibus suis Revaliam petere cogerentur, easque Revaliensibus vendere: qui deinde cum Moscis contrahendo, lucrum aliorum labori sumtuique debitum interciperent. Itaque Suedus rem suis gratam facturus classem instruit, itinera mari obsidet, Lubecensibus Narvam profecturis contra fidem datam naves cum mercibus eripit. Famam inde spargit, esse repertam in eis magnam armorum vim, aliarumque rerum ad bellum gerendum idonearum, quas Moscis vendere praesenti cum totius Christianae reipublicae discrimine voluerint. Idem Ericus jam Fridericum quoque Danorum regem injuriis quibusdam irritarat. Quamobrem inter hos inito foedere bellum Suedo denuntiatur. Sub ejus initium Ericus Joannem germanum fratrem

capite marca, nobisque tertio foederis initi anno ea mitteret, ac deinceps quotannis tributum nobis debitum persolveret: ut omnibus ad nostra se stipendia conferre volentibus, cujuscumque tamdem nationis homines essent, liber ad nos aditus pateret: ut nec regi Poloniae, magnoque Lituaniae Duci, nec ejus successori suppetias ferretis: ut omnia denique contenta litteris de pace sancita confectis, multotiesque descriptis, fide bona praestaretis. Secundum haec non legati solum vestri, harum litterarum nomine, spectantibus nobis crucem sacrosanctam sunt exosculati: verumetiam quum praefecti nostri Novogardiani et Plescoviani easdem jussu nostro per internuntium suum, Molardum Torpicum, ad vos misissent, ipsi quoque crucem tum vestro nomine, tum subditorum vestrorum osculati estis, dextras amicitiae symbolum porrexistis, scriptas de pace litteras octo sigillis spectante Melardo munivistis, munitas praefectis nostris remisistis: ut omnibus modis fidem nobis faceretis, egregie vos pacta conventa servaturos. Verum ne tantillum quidem eorum hactenus praestitistis, quae nobis usque adeo sancte polliciti estis. Quod tametsi nos animadverteremus, ne tamen ad arma res veniret, temereque Christianorum sanguis effunderetur: saepenumero vestri vos officii per litteras commonefecimus. Praeterea per legatum ad nos vestrum Gerardum Flemingum, per internuntium Valentinum, per melchiorem ejusque collegas, per Henricum denique Guinterium vobis significavimus, petere nos ut abstineatis iniquis a sermonibus, et a veritate alienis, quibus existimationem famamque nostram laedere consuevistis: itaque vos geratis, agnita superiorum temporum culpa, quemadmodum et litterarum, et osculi crucis religio postularet. Hanc benignitatem nostram aspernari non dubitastis, atque etiam astuto consilio litteras a nobis petere, quibus mittendis ad nos legatis de itinerum securitate caveretur: hac una nimirum de causa, ut re diutius protracta, nobis deinceps illuderetis. Quamobrem quum nulla legis divinae, nulla fidei pactorum ratione habita, et crucis osculo neglecto, nostram quoque clementiam floccipendere sitis ausi: Deo favente vindicare tamdem injurias sceleraque vestra vel justitiae nostrae crucisque supremi Dei violatae nomine cogitamus. In quo conatu si sanguis alterutrorum profundetur, non nobis hoc imputari, sed injusticiae vestrae debet. Nam scire vos omnino volumus, non minus esse nos Christianum magistratum, ac vos sitis: nec rem gratam nobis accidere, quum sanguis innoxius hominum vel Christianorum, vel etiam ethnicorum effunditur. Ut autem intelligatis, quam inique nobiscum egeritis: decrevisse nos insignem potentiam nostram adversum vos reapse declarare, hac epistola significamus, qua quidem ipsa bellum denuntiamus, ac severe vobis edicimus, ne hominem hunc nostrum, qui litteras hasce vobis exhibet, invitum detineatis: sed liberum ei reditum ad nos concedatis. Datae in dominio, aula et urbe nostra Moscovia, anno 7067, mense Novembri.

De hisce litteris animadverti facile potest, quae Mosce belli gerendi causae fuerint. Edixerant sub poena gravissima Livonienses, ne quis loricus, thoraces ferreos, arma ferrea ceteris membris muniendis facta, pulverem tormentarium, bombardas (ut vocant) manuarias, quidquam rerum aliarum in usum belli excogitatarum vel pretio Moscis venderet, vel pro mercibus (qui hodieque populorum aquilonalium mos est) commutaret. Nolebant enim his rebus, quarum opifices apud ipsos desiderarentur, nationem per se dominandi cupidam magno cum finitimorum, suoque in primis tum terrore tum detrimento armari. Hoc edictum sibi molestissimum esse, jamdudum Moscus significaverat. Accedebat tributi Dorpatensis adsidua flagitatio, cujus ditionis nomine Livonii nihil ei deberi volebant. Dabant operam iidem Livonienses, ne aliarum nationum homines, neve opifices, neve milites per ipsorum fines ad Moscos sese conferrent, eisque stipendia facerent. In hoc genere superioribus annis quiddam acciderat, quod aegerrime Moscus ferebat. Miserat magnis instructum pecuniis Germanum quemdam, qui ejus in aula vixerat, ad Carolum Augustum et Ferdinandum Caesarem, sub specie quidem prisci foederis, sed revera quo impetraret, quod cum animo suo dudum expetiverat. Erat hic legatus in celebribus illis imperii comitiis Augustanis, quae captis Saxone Septemviro, Cattoque principe, anno 1548. sunt habita. Mandatis Mosci legato datis hoc quoque continebatur. Si Carolus ac Ferdinandus legato potestatem facerent stipendio suo colligendi homines variarum artium et opificiorum peritos, qui litteris Caesareis instructi per Livoniam, ut imperio Romano subjectam provinciam, intra fines suos impediente nemine venire permitterentur: Moscum vicissim animi grati declarandi causa sumtu suo totum triennium selecta suorum hominum triginta millia, qui more gentis equites omnes es-

sent, adversus Turcas in armis habiturum. Concessum hoc legato fuit per Augusti Caesarisque diplomata. Quapropter multis dato viatico persuadet, ut Lubecam sese conferrent, urbem Saxoniae maritimam, unde navibus in Livoniam transportati. ad sui deinceps principis fines contenderent. Sunt omnino sic a natura comparati Russi, ut ex ingeniis suis difficulter aliquid ad usum humanum praeclari excogitent. Verum iidem si quid ab aliis inventum, quo pacto fiat intueantur: non modo feliciter imitari, sed etiam industria sua nonnihil inventis addere possunt. Hac de causa Germanos homines variarum rerum peritos magnopere Moscus expetebat, ut nationem suam per se rudem ac barbaram, cultiorem redderet. Quid fit? Ubi Lubecam venissent, diditusque jam antea de ipsis rumor esset, quo tenderent: adire magistratum mercatores praesertim Livonienses, quorum istic magna frequentia, dicere singulari cum detrimento non modo Livoniorum, sed ipsorum quoque Germanorum hos homines ad Moscos accessuros: orare denique, nautis omnibus interdicant, ne quis eos trans mare Balticum vehat. Hoc impetrato, paulatim dissipati sunt, praesertim numis deficientibus, unde victitarent. Legatus ipse, quum eamdem ad urbem venisset, petentibus ita Livoniis, qui jure se adversus improbi facinoris auctorem experiri velle dicerent, in carcerem conjectus est: e quo tamen ille post aliquod tempus solerter evasit, Quumque se, quem faciei rubedo nimia facile proditura foret, per eas regiones ad horum penetrare non posse animadverteret: Valentinum Engelhartum Gothanum, qui haec mihi narravit, hominem tum Astronomicarum, tum Geographicarum rerum peritia per Germaniam clarissimum adit, eumque de omnibus in Moscorum regna ducentibus itineribus consulit. Quid autem ei deinceps acciderit, equidem dicere non habeo. Id quidem conjectari non abs re licet, hujus hominis tantaeque pecuniarum summae jacturam Mosci animum haud mediocriter pupugisse. Quamobrem indicto sub finem anni 57 bello, mox sequentis anni Januario mense tantum non infinitam Tartarorum Moscorumque manum intrare fines agri Dorpatensis jubet. Hi circa eidem Janua; propter arcem Neinhusianam ingressi, ferro et igni per summam immanitatem omnia vastant. In hostium castris qui plurimum, 60000, qui minimum, 20000 fuisse perhibent. Maximas certe copias Moscus haud difficulter cogere potest, et indicatis modo vel pares vel etiam majores: sed cur tantas nunc mitteret, causa non erat, praesertim quum sciret hostem imparatum, qui se per legatos aliquid effecturum putaret, nullis viribus resistere posse. Quo similius vero est, posteriorum sententia definitum numerum fuisse missum. Ceterum mox ab ingressu incredibili furore saevitum in omnem aetatem, sexum, ordinem toto amplius mense; nec quisquam manus hostiles evasit, qui non in oppidum Dorpatense, vel arcem aliquam (habet enim nonnullas episcopus) confugisset. Hinc progressi Narvam ad ejusdem nominis flumen situm oppidum petunt, perque militiae Magistri ditiones eadem immanitate grassantur. Nomine resistente per stadia 1280 in longum, quibus a Narva Nienhusium distat, itidemque ad 400 stadiorum latitudinem depopulati omnia, multis hominum millibus secum abductis, intra fines suos revertuntur. Hoc ingenti damno accepto, Magister militiae suos Vendam convocat, de praesenti rerum statu deliberandi causa. Fuerunt heic aliorum aliae sententiae. Nonnulli volebant, hosti par pro pari referendum, conscriptoque subito milite fines ipsius consimili atrocitate percurrendos. Alii censebant mittenda munera, quibus barbari hostis animus deleniri facile consueverit. Posse triginta scutatorum millibus impetrari pacem, quae pecunia militi per exiguum ad tempus suffectura sit. Considerandam potissimum et temporis rationem, quo imparati a rebus omnibus ad bellum gerendum necessariis essent, et hostis potentiam. Haec a pluribus probata sententia. Simul ablegantur, qui expeditis itineribus ad Moscum contenderent, et ab eo mensium quatuor indutias peterent, et internuntiis incundae pacis causa Moscoviam profecturis, litteras salvi commeatus adferrent. Quum Moscus his nihil denegaret, decreta mox legatio, quae transigendi negotii causa cum eo ageret. Ubi ventum ad aulam Mosci, contra spem adversa cuncta reperiunt, animo principis novo quodam casu insigniter exacerbato. Diximus esse apud Livonios amnem Narvam. Ad ejus utramque ripam duo sita sunt ejusdem cum amne nominis oppida. Alteram Russicam, alteram Germanicam Narvam vocant. Utraque suis arcibus est munita, quarum ea quae Mosco paret, Ivanogroda dicitur, a Joannis principis nomine, qui eam Itali cujusdam architecti opera exstruxit: alteram Magistri militiae praefectus perpetuo cum praesidio tenebat. Quum faciis indutiis Russi, quorum erant ad tria millia in praesidio, festo quodam die convenirent inermes patenti quodam

Finlandiae ducem, quo cum nupta Poloniae regis soror erat, noctu nihil tale opinantem in Aboensi arce capit, et annis aliquot deinceps in vinculis habet. Ea de causa Polonus etiam Erico bellum indicit, qui nihilo magis territus insolenter admodum multa designat, uno eodemque tempore Brittanniae reginam, quae jampridem ipsius conjugium aspernata fuerat, de nuptiis iterum sollicitat, et Philippi Cattorum principis minimam natu filiam uxorem poscit. Qua re patefacta, utraque praeter spem exidit, et Philippus filiam suam Adolfo Friderici regis, Suedorum hostis, patruo in matrimonium collocat. Tandem Ericus lictoris (ut ajunt) Stocholmiensis filiam, ex qua jam sobolem conceperat, uxorem ducit: et eodem tempore de fratrum ac praecipuorum e nobilitate virorum caede consilium capit. Eo animadverso a fratribus opprimitur, et carceri mancipatur. Joannes (quem antea captivum fuisse diximus) primum se regni gubernatorem, deinde regem nuncupat. Ejusdem belli inter Danos et Suedos initio, Ericus dux Brunsvigius cum 20 peditum signis, quae adjunctas equitum copias habebant, occupata Varendorpia, Monasteriensi episcopo, cujus id oppidum erat, 62,000 numum aureorum extorquet, inde per mediam Saxoniam, Megalburgensium et Pomeranorum agros, in Borussiam contendit. Ubi quum Borussiae Dux Albertus, ipsius sororius, ab amnis Vistulae trajectu eum arceret, cum suis pedem refert. Hac expeditione sibi nuntiata, Polonus Christophorum Megalburgium, Archiepiscopum Rigensem, qui Guilhelmo Brandeburgio successerat, in vincula conjicit. Num aliquid inter hunc et Ericum Brunsvigium tractari subolfecerit, incertum. Hoc modo multiplices rerum mutationes in iis locis, non admodum magnis (seu diximus) temporum intervallis semet ex aliis aliae velut exceperunt. Ad Moscos redeamus, quorum bella praecipue nunc exponimus, quamquam hactenus indicata non prorsus ab instituto nostro sunt aliena; quippe de nonnullis horum exorta sunt quaedam quasi discidiorum semina, quibus arreptis Mosci ulterius progressi sunt. Eorum principi molestissimum erat, Livoniorum majorem partem Polono se adjunxisse, qua cum gente nec ipsi, nec majoribus ejus umquam convenerat. Itaque Polonum bello persecuturus, qui suos hostes declaratos in fidem patrociniumque suscepisset, coactis suorum ducentis millibus, praeter ingentem Tartarorum manum, Lithuaniae fines ingreditur, ad oppidum Polozcum recta tendit, copias suas quinquies non solum nullo cum fructu, sed etiam magno detrimento irruere jubet, tandemque sexta vice capit. Ex captivis praecipui vincti cathenis ferreis, et Moscoviam abducti: ceterorum ad 40,000 interfecti: urbs ipsa flammis injectis cremata. Sub initium haec anni 1563 acciderunt. Nec Polonus suis opem ferre poterat, propter deplorandas ejus regni discordias. Et erant praeterea tam superbi Lituanorum animi, ut a Polonis opem implorare nollent, qui vicissim rogari velle videbantur, ut succurrerent. Magna per omnem viciniam discurrentibus Tartaris atque Moscis damna data. Quumque tandem Nicolaus Radivilus Olichae Dux Lituanorum satis magno exercitu instructus, hostem aggredi vellet: cessit ille, sibique mature consuluit. Secundum haec Polonus vicissim cogitare, quo pacto vires Mosci frangeret, et recens illatas suis injurias vindicaret. Ad hanc rem percommoda se denique obtulit occasio. Notum est, ac jam ante saepius a nobis indicatum, perpetuis excursionibus vel Tartaros a Moscis, vel Moscos a Tartaris vexari. Quum hi nonnihil fractis viribus, paulatim futurum viderent, ut Mosci jugum subire cogerentur, cui se jam unum et alterum nationis suae regnum summiserat: Turcas arcessendos statuunt, quemadmodum et anno 1523 fecerant, quorum natio maxime Moscis est formidabilis. Turcarum Imperator haud invite policetur auxilia; solum hoc restabat, ut quo potissimum itinere profecti Turcae Tartaris sese conjungerent, dispiceretur. Placet a Polono rege Turcis confoederato petendum, ut iter eis per fines suos concederet. Hoc abs rege Moscis infenso non difficulter impetratum Igitur ex inferiore Pannonia per Moldavorum agros Turcis tributarios, latissimosque Podoliae campos, qui ad imperium Poloni spectant, profecta Turcarum 110,000 Tartaris opem adversus Moscos ferunt, eisque magna clade adfectis, munitiones quasdam occupant: quibus quum praesidia satis valida imposuissent, eadem via qua venerant, Pannoniam repetunt. Verum quia per Podoliam redeuntibus, magnae solitudines peragrandae erant: ob commeatus inopiam maxima pars eorum cum equis periisse dicitur. Facta sunt haec anno 1569. Quo ipso tempore Moscus, ut adfinitatibus Christianorum principum res suas constabiliret, cum Holsatorum duce Magno, qui Habscelensem et Oselensem ditionem tenebat, agere cepit de contrahendo inter ipsum et sororem suam matrimonio, cui daturus in dotem esset, quidquid oppidorum,

arcium, agri Livoniorum in finibus occupasset. Conciliatae sunt deinceps eo facilius inter hos illae nuptiae, quod Magni pater Christianus Danorum rex cum Mosco foedus habuerat, id, quod a Eriderico rege Magnoque Duce fratribus renovatum erat. Idem Magnus aliquanto post Revaliam quoque solerter occupavit, et ejectis Suedis eam sui juris fecit. Hoc anno 1570 accidit, quum proxime praecedenti Petrus Muccus et Matthaeus Tidemannus cognatus meus, Danorum Lubecensiumque classis imperatores, singulari felicitate portum Revaliensem prima aurora pernebulam invasissent, ex hostium classe majorem navium partem ingenti cum pecunia, supellectile bellica, merciumque copia secum avexissent, reliquas numero ad 30 exussissent; quo facto, non parum hostis imminutae sunt vires, qui astuto consilio pacem expetere se simulabat, ut sub induciarum praetextu arcessitis e Livonia copiis, nostres imparatos obrueret. Diximus insigni damno Moscum a Turcis adfectum fuisse. Quapropter ablegatis ad Polonum suis hominibus, cum eo graviter expostulat, qui Turcis Christiani nominis hostibus ad se invadendum per Podoliam eundi potestatem fecisset. Polonus contra queri quum de aliis priscis, tum recenti potissimum damno, quod ex vastatione Polozcoi et totius agri finitimi accepisset. Multis actis ultro citroque, tandem ad pacem ineundam anno 1570 convenitur. Postulata Mosci haec erant. Primum ne Turcas Polonus deinceps iter facere per ipsius imperium contra se pateretur. Deinde damnum datum resarciret. Tertio, filium suum ad se reciperet, arbitratu suo moreque gentis educaret, ac successorem in Poloniae regno Lithuaniaeque magno ducatu designaret. His se conditionibus pacem facturum ostendebat, quae nisi reciperentur, dira quaedam minari videbatur. Ad ea Polonus primum respondebat, velle se vicissim toties illata sibi damna praestari. Quod autem filium Mosci attineat, eum se propterea sibi successorem non designaturum, quae in hac aetate, quae satis adhuc vegeta sit, uxorem aliam ducere sobolis gignendae causa cogitet. Minis Mosci usque adeo se non terreri, ut si quidem bellum quam pacem malle Moscum animadvertat, majores etiam Turcarum copias, quam nuper, in ejus fines sit immissurus. Hoc modo quum pax certa constitui non posset, saltem ad indutias ventum accepimus, Haec nos de bellis Moscorum, et finitimarum quarundam gentium, exponenda brevi commentario propterea duximus: quod pleraque, recentiora praesertim, longius dissitis nationibus ignota, liberali praeditis ingenio, rerumque gestarum apud exteros studiosis haud injucunda lectu, et aliqua ex parte fructuosa quoque futura confideremus. Sunt enim in his exempla nonnulla, quae viros prudentes de maximis rebus commonefacere possunt. Nostram quidem operam atque studium lectores aequi bonique facere cupimus, et omnino facturos speramus.

F I N I S.

VI.

ANGLORUM NAVIGATIO

AD MOSCOVITAS.

VI.

ANGLORUM NAVIGATIO

AD

MOSCOVITAS.

Postquam merces nostras apud finitimas gentes sordere negotiatores nostri animadverterunt, quaeque avorum nostrorum memoria certatim a peregrinis mercatoribus expeterentur, imminuto jam pretio etiam exportatae fastidiosum reperirent emptorem, exoticarum vero mercium pretia, in immensum extenderentur: Londinenses quidam, viri graves, ac Reipublica suae inprimis amantes, hanc cogitationem susceperunt, quo huic malo mederentur. Nec quaerentibus (ut videbatur) remedium defuit, quo tantum incommodum declinarent. Nam cum Hispanorum ac Lusitanorum opes (inventis nuper novis terris) magnopere auctas viderent, eandem viam sibi insistendam rati, novam navigationem instituunt. Cum eodem tempore Sebastianus Cabota vir celeberrimus in urbe moraretur, coepere primo cum illo agere, ac serio consultare, ac re demum inter plures jactata, tandem convenit tres naves expediri, quibus aquilonaris mundi tractus, nostris etiam pateret, atque ad ignota regna viam patefaceret. Ad hanc rem tam arduam et ancipitem, cum multa forent dispicienda, primum veluti in Senatum quendam viros graves, ac prudentiae spectatae legunt, qui collatis consiliis sententias suas exponerent, et in omnem eventum salubriter prospicerent. Lectus hic Senatulus censuit in rem fore, quandam pecuniae summam publice cogi, qua tot naves instruerentur, Et ne quisquam privatim gravi pecunia premeretur, placuit vicenas quinas libras viritim colligi (tantum enim impendebat, qui in hoc quasi novum collegium voluit ascisci.) Coacta itaque ad sex millia librarum summa, tres naves mercantur, quarum maximam partem de integro aedificandam ac reficiendam curant. Qua quidem in re mercatorumne cura an fabrorum diligentia majori me afficiat delectatione, penitus est incertum. Illi enim assamenta firmissima, pulchreque siccata ad navium fabricam comparant, hi indefesso labore ac arte summa, eadem inter se committunt. Rimis stupa obstructis, ac carinis picatis, unius etiam imam partem invento peracri et ingenioso muniverunt. Acceperant enim in quibusdam Oceani partibus teredines generari, quae vel crassissima robora perforarent. Quo magis ab hoc periculo navigantes forent securi, partem navis undis depressam tenuibus plumbi laminis obducunt. Post fabricatas naves ac armamentis instructas coepit illos non minor viatici solicitudo, quod pro temporis ratione, et navigationis longinquitate fuerat prospiciendum. Ad haec cum prospicerent Orientalem orbis plagam esse petendam, nec illuc pervium

mare, nisi Borialem mundi tractum naucleri tenerent: ubi, an pateret aditus, jam tum in incerto erat: octodecim mensium commeatu naves instruunt: quod quidem hoc consilio faciunt. Cum nostris per illam immensi et horrendi frigoris oram fuerat trajiciendum, prudenter in rem consulentes, sex mensium cibaria praebent, quo illuc navigare, totidem mensium quo ibi moram facere, hiberno coelo reditum negante, rursum tantundem que remeare possint, assignant. Post repositam, ut diximus, poenum, post arma omnis generis in naves congesta: Duces ac quasi antesignani tantae rei deerant, cui etsi multi sese offerrent, rerum ancipitum ignari, tamen Hugo Vilibejus, vir inprimis strenuus, et non obscuro loco natus, hanc curam sibi delegari impensius postulat. Cujus facile prae caeteris, cum ob corporis formam (erat enim procerae staturae) tum ob singularem in re bellica industriam a Mercatorum collegio habetur ratio. Constituitur ergo Navarchus, assignaturque illi navis praetoria, sic ut in caeteras quoque imperium haberet. Cum de reliquarum praefectis consuleretur, ac huic muneri multi offerrentur, omnium consensu vicit Ricardus Cancelerus vir ob multa ingenii documenta spectabilis, in quo uno summa conficiendi negotii spes erat. Hunc aluerat Henricus Sydneus adolescens nobilis, Regique Eduardo apprime carus: qui Mercatorum concilium adiens, pro singulari sua facundia coram in hanc sententiam verba fecit.

Vehementer pium institutum vestrum amplector (viri honestissimi) qui pro egregia vestra erga patriam pietate in rem, et Anglis, ut spero, utilem, ac patriae communi honorificam, animo et cogitatione incumbitis. Quem quidem conatum vestrum nos quoque pro viribus adjuvare paramur; nec quicquam nobis tam carum ducimus, quod non libenter hujus tam laudabilis propositi nomine non expenderimus. Inprimisque mihi gratulor, me illud ingenium fovisse, quod vobis tam praeclara molientibus aliquo modo usui esse possit. Nihilominus tamen vos hujus rei nescios esse nolim, me Cancelerum eo animo a me dimittere, non quod fastidiam, vel quod mihi gravis alumnus esse videatur: sed ut promptam in adjuvando vestro consilio voluntatem meam pariter intelligeretis, atque Cancelero meo commendatione mea debita tribueretur auctoritas. Vos illum fama, ego illum experientia: vos verbis, ego rebus: vos sermone et congressu: ego quotidiano convictu hominis ingenium penitus habeo perspectum et exploratum. Nec latere vos debet (honestissimi patres) quanta discrimina et vestro et patriae nomine aditurus est. Cujus (si propitia numina proficiscentem servent) nos non immemores esse decebit. Nos pecuniolam fortunae aleae credimus: ille dulcissimam vitam saevissimo mari, et incertis periculorum casibus exponet: nos cum notis et amicis suavem vitam transigemus: ille dum ignotos et indomitos nautas in officio continere studebit, quantis laboribus frangetur, quot periculis vigiliisque angetur, quas molestias devorare cogetur? Nos patrias sedes tenebimus: ille extera et ignota regna petet, ille barbaris et ignotis gentibus salutem committet: ille monstrificis etiam ponti beluis caput objectabit. Quapropter pro periculorum magnitudine, pro officii sui dignitate, vestro favore abeuntem prosequi, et si sors ferat, ut eum reducem conspiciamus, magnifice quoque munerari conveniet.

Postquam haec, aut non longe alia, multo disertissime egregius adolescens perorasset, alius illum contemplari, alius a proximo sciscitari, alius (cui nota viri virtus) tacite gaudere, ac arcanam spem concipere, illum olim in magnum virum causurum. Atque putare inchoatas has adolescentis virtutes, magnopere olim patriam ornaturas. Conticescentibus omnibus gravissimis patriam ornaturas. Conticescentibus omnibus gravissimis patrum, visum est de Orientali orbis tractu, quoad ejus fieri potest, sciscitari, investigare, ac diligenter perquirere. Accersebantur hoc nomine Tartari duo, qui Regi erant ab equili: aderat interpres. Illi per interpretem, super patria, super gente interrogati, nihil penitus responderunt. Quippe qui (ut false quidam palam dixit) poculis exhauriendis, quam populorum moribus discendis magis erant assueti Post multa ultro citroque jactata, tandem censent solvendi tempus constitui: quod multum anni jam consumptum visum plerisque: et si diutius moram traherent, fore ut glacies viam obstrueret. Placuit itaque omnibus, ut ad vicesimum diem Maji praefecti nautaeque naves conscenderent, ac (faventibus superis) ex portu Radlyfensi secundo aestu solverent. Illi salutatis necessariis, alius conjuge ac natis, alius cognatis et affinibus, alius amico cognatis cariore, ad dictum diem adsunt. Solutis jam navibus, ac reciprocante aestu leni cursu Grenovicum feruntur: remigibus interim grandiores naves celocibus seu speculatoriis naviculis remulcantibus. Hi novo vestitu coloris veneti eleganter ornati incumbunt remis atque aequora verrunt. Cum nunc pro-

xime Grenovicensem regiam essent: sub advenientium famam effundunt sese aulici: concurrit vulgus, stabat frequens in ripa, prospectat ex fenestris Senatus Regius. Alii turrium fastigia ascendunt. Vibrantur bombardarum fulmina, tartareae volvuntur nubes: Martium sonant crepitas summa montium juga, reboant valles, reboant sylvae, claraque natarum percellit sidera clamor. Stat alius in puppi, ac gestu quo potest, amicis valedicit. Alii in foris obambulant. Hic cancellatis funibus pendet, ille antennis libratur, alius e summo malo prospectat. In summa triumphalis cujusdam pompae festa facies fuit. At (heu dolor) optimus Rex Eduardus, cujus praecipue nomine hic tantus apparatus, per valetudinem solus aberat. Quorum discessum tristissima illius mors (ac nunquam siccis oculis mihi memoranda) post paucos dies subsecuta est. Vovicum tandem delati figunt naves; inde soluturi, cum aut aestus reciprocatio, aut secundior flatus ad navigandum invitaret. Nec mora, Harovicensem portum petunt, in quo non sine maximo taedio, ac summo temporis detrimento diu morantur. Ad postremum tamen nacti idoneam ad navigandum tempestatem passis velis in altum feruntur, salutato prius natali solo, quae an unquam postea forent revisuri, penitus ignorabant. Respiciunt subinde tristes, nec lacrymis temperant nonnulli cogitantes in quam dubios casus erant ituri, et quae ancipite eventum maris erant experturi. Torquebat propter caeteros Ricardum Cancelerum praefectum Eduardi Boniventuri penuriae metus: nam et pars viatici in portu Harovicensi putrida comperta est, vinique cadi infirmi ac fragiles. Movit etiam illum paternus amor, reliquit n. abiens duos filios impuberes, orphanos futuros, si asperior aliquis casus ipsum sustulisset. Movit illum miserorum et infelicium comitum fortuna, quorum salutem cum sua conjunctam esse sciebat. Dum multiplici curarum ambage Canceleri animus excruciatur, tandem post multorum dierum navigationem, tellus procul visa. Ad quam naucleri naves dirigunt. Insulam esse comperiunt Rossam nomine, in hac consumptis aliquot diebus ulterius navigant, aquilonem semper petentes, rursum aliae apparent insulae. Nomen his crux insularum. Post has cum naves una veliticassent, praefectus navium Vilibejus vir in consiliis minime praeceps erecto vexillo, reliquarum navium primates ad se evocat, ut his consiliorum auctoribus et sollicitudinum sociis usus, de reliqua administratione facilius statueret. Illi ex composito adsunt: ac inter caetera convenit, si qua gravior tempestas ingrueret, ac classiculam disjiceret, omnes Vardhusium Nordvegiae portum non incelebrem cursu peterent. Quique primi incolumes illuc appulissent, dum reliquae naves eo convenirent, in anchoris expectarent. Eodem die jam in pomeridianum tempus inclinato, circiter quartam, tanta tempestas subito coorta, et immensi fluctus tanta vi se incitaverunt, ut naves institutum cursum tenere non possent, sed aliae alio, magno sui cum periculo vage disjicerentur. Inclamat Navarchus voce qua potest maxima Cancelerum: enixe rogat, ne longius abcedat. At ille nec velle, nec si maxime vellet, posse, modo Navarchidis suae cursum (erat enim velocior) suo temperaret. Verum nescio quo casu Vilibeji navis, dum plenissimis velis fertur, tanta vi abrepta est, ut aliquot horarum spacio e conspectu penitus evolaverit. Tertia etiam pari eventu ablata comites amisit. Praetoriae certe celox in puppim illisa conspicientibus ex ipsa Eduardo nautis, fluctibus est obruta. Reliqui fati comitum suorum, qui incolumes nuper redierunt, penitus sunt ignari. Quod si acerbior aliquis casus infelices premit, si pelagi saevitia innoxios obsorbuit, aut si in aliena terra indegi oberrent, si in solitudine vagicum feris, discurrunt, digni certe meliori sorte viri, quibusque si vivant in patriam reditum, sin crudelior mortis fortuna insontes rapuit, mollem tumulum precemur. Ricardus Cancelerus solus cum comitibus relictus, ac incerto reliquorum casu moestus, ad destinatum portum contendit, quae cum teneret ex composito reliquorum adventum (si salvi essent) expectat. Hic septem dierum mora interposita, cum se frustra expectatione torqueri videret, navigationem subire in animo habebat. Cum omnino certum illi esset, navem ex portu educere, forte cum Scotis quibusdam in congressum colloquiumque venit. Qui cum illius animum exploratum haberent, et ejus rationibus optime consultum cupientes, vehementer illum ab instituto consilio deterrere conantur, ac pericula in majus extollentes, ejus constantiam labefactare nituntur. At Cancelerus mobilitate ac levitate ingenii nihil turpius existimans, et persuasissimum habens fortem virum majus in se dedecus admittere non posse, quam si metu fractus et debilitatus, periculorum casus refugeret: Scotorum oratione nihil deterritus, in proposito susceptoque consilio permansit: statuens aut efficere, quod proposuerat, aut ut certae

morti occumberet. Qui in eadem nave cum Cancelero erant, etsi comitum discessu (quos avulserat tempestatis saevitia (plurimum angerentur, et ancipiti cursus ductu commoverentur, tanta tamen et tam secunda in Cancelerum voluntate reperiebantur, ut ejus ductu et auspiciis omnes casus tentare, ac certum capitis periculum adire non reformidarent. Hoc tam constans sodalium studium, solicitudinem Ducis non mediocriter auxit. Ille enim pari animo erga illos affectus, metuebat ne quo suo errore sociorum salute mali consultum videri possit. Breviter amissa reliquarum navium spe, rursus fortunam maris experitur, mundique inane ac naturae damnata petit, eo usque provectus, dum noctis caligine depulsa, continuus solis fulgor vastum mare illustraret. Itaque continua luce per aliquot dies usi, tandem divino numine fortunante, in ingentem quendam sinum deveniunt, qui circiter centum millia passuum latitudine collegit. In hunc penitus ingressi, nave ad anchoras deligata, dum circumcirca prospiciunt, forte haud procul cernunt navem piscatoriam: quam Cancelerus cum paucis comitibus adire voluit, sciscitaturus ex piscatoribus, quae terra, quis populus, qui mores. At illi novitate territi (neque enim illiusmodi naves in illo orbe videntur) quam maxime possunt, aufugiunt. Caeterum Dux Cancelerus fugientes assequitur, illi trepidi, ac metu semianimes ad genua Ducis provoluti, pedibus oscula offerunt. At dux pro sua singulari humanitate, gestu ac nutu miseros consolatur, supplicum officia recusat, prostratosque amplexus in pedes allevat. Mirum quantum favoris haec humanitas illi postea conciliarit. Hi, n. dimissi, rumorem dissipant de nova gente, de humanitate singulari. Haec fama ubique crebuit, accurrere vulgus, ac ultro viaticum offerre, nec commercium recusare, nisique non erat illis fas, inconsulto suo Principe, peregrinas merces emere. Mox docentur nostri, Terram esse Russiam atque Moscoviam, et in illis locis Ivan Vasilivitsch (hoc n, erat Principi nomen) plurimas nationes imperio ac ditione sua regere ac gubernare. Vicissim rogat Barbarus nostrates, unde genus ducunt, aut quid petunt in terra aliena. Ad haec nostri sese Angligenas, ab illustrissimo Rege Eduardo VI. in illum orbem missos, habere se ad illorum principem Regis sui mandata, nec quicque ultra quaerere, quae Principis sui amicitiam, ac eum popularibus suis commercia, qua quidem ex er maximas utilitates in utriusque regni populos collatas iri sperabant. Non invitis auribus audiunt haec Barbari, ac ultro operam suam pollicentur, ut tam aequa atque honesta postulatio ad Principis sui aures primo quoquè tempore perferretur. Tum Cancelerus a toparchis, qui cum reliquis confluxerant commeatum petit, ac obsides poscit in navem in tutelam suae sociorumque salutis. Cui toparchae, sui arbitrii non esse quid statuat Princeps, quae in sua manu sit id velle praestare, quodque solum possunt commeatum pollicentur. Dum haec aguntur, veredarium clam dimittunt, qui Imp. renunciet de ignotae gentis appulsu, simul ut illius animum explorarent, quid ille statuat. Allatum nuncium pergratum fuit Principi, adeo quidem ut ultro etiam ad regiam invitaret. Aut si terrestris itineris longinquitas nimis molesta ipsis videretur, commerciorum copiam suis facit. Promittit praeterea, si libet ad se venire, veredariorum equorum impensam. Interea toparchae variis frustrationibus promissum differunt, dum nuncii reditum expectant, aliam rem super alia causando, nunc reliquorum toparcharum consensum, nunc negotia, nunc nescio quae alia. Postquam se frustrari sensit Cancelerus, serio instat, ut promissi fidem liberent, aut se ulterius navigaturum affirmat. At Moscovitae, tametsi adhuc regiae voluntatis incerti essent, et nostrorum discessum metuerent (habebant enim merces, quas illi magnopere expetebant) commeatu instruunt. Atque ita iter longissimum ac multo molestissimum ingressus est. Quod quidem trahis, quarum plurimus illi genti usus confecit. Trahis gestantur, trahis onera vehuntur, denique vix alia novere vehicula. Hujus rei causa est rigidissimum solum horrendo gelu hybernis mensibus concretum, de quo postea disseremus. Majori itineris parte jam peracta, supervenit veredarius, quem supra ostendimus clam ab Irenarchis dimissum: qui (quo casu, incertum) a via aberraverat, ac littora maris Tartaris vicina petiverat, ratus sese nostrorum navem ibi inventurum. Hic post longum errorem tandem ad nostros rediit Ducem in via assecutus, literas imperatorias illas quidem humanitatis plenissimas, Cancelero attulit. Quibus imperabatur ut veredi illi, comitibusque suis sine pretio suppeditarentur. Quod quidem tanta alacritate ab omnibus in reliquo itinere factitatum est, ut in via etiam compugnarent quidam, utri veredos suos trahae jungerent. Tandem post magnas longissimi itineris molestias (confecerat enim quindecies centena milia passum)

Moscuam regiam urbem delatus est: de qua ac de Moscovitarum Caesare, deque illustribus Moscoviae urbibus paulo post plura sumus scripturi.

DE MOSCOVIA, QUAE ET RUSSIA DICITUR.

Moscovia, quae et Russia Alba nominatur, terra est amplissima, hinc inde variis gentibus contermina, a Meridie atque Oriente Tartaris cingitur, septentrionale latus Oceanus Scythicus ambit. Ad Occidentem tenent Lapones gens sylvestris, nec ulli populo commercio linguae nota. Post hos austrum versus, incolunt Sueti: Deinde Finlandiae; ab hac Livonii: juxta hos Lithuani. Pluribus ac maximis fluminibus irrigua est, multisque in locis palustris. Nobilissima fluminum Rha, quod illi materno idiomate Volgam. Tanais quem Don Borysthenes, quem hodie Neper nominant. Horum Rha atque Borysthenes eodem lacu orti immensa terrae spacia peragrant. Rha amoenos amnes in se recipiens, ac ex ipso statim forte Orientem petens, post varios flexus ac cursus ambages, advenas aquas suasque in Caspium mare pluribus ostiis exonerat.

Tanais fonte haud spectabili, ab ipsa scatebra gandescens tandem in amplum lacum se diffundit, post evagantes aquas in arctum cogens, angustus labitur, ac post alipuot passuum millia iterum in lacum diffusus (quem Ivan appellant) flexuoso meatu vadit, donec in vicina Volgae pervenit. Deinde quasi comitem aversatus, transverso cursu flectens in meridiem contendit, ac Meoticam paludem petit.

Borysthenes, quem ex eodem fonte cum Rha ortum diximus. cognatas aquas in austrum defert, subinde auxiliares amnes recipiens. Hic maximas gentes praeterluens, tandem in Pontum Euxinum sese condit.

Habet et Moscovia lacus ac stagna. Lacus etiam deciduo syderum semine pisces generant. Inter hos principatum tenet lacus Bellii Jesera, vel ob hoc praecipue memorabilis, quod arx munitissima in eo sit extructa: quo Moscovitarum Princeps gazam suam confert, si quando bellorum terror premit.

Quod ad Riphea juga spectat perpetuis nivibus candentia, unde veteres Tanaim ortum habere somniarunt, reliquaque naturae portenta, quae Graecia olim finxit, nec nostri, qui nuper redierunt, videre, nec trimestri spacio illic versati, ac Moscovitarum alloquio utcumque imbuti, auditu cognoverunt: Terram esse planam ac campestrem illi, ac raro in montes assurgere. Et qua vergit in septentrionem latissimos saltus habere: plurima ibi abies, unde ad struendas aedes materia. Hii saltus feras aluut, uros, ursos, lupos nigros, aliamque feram nostro orbi non visam, quam illi Rossomacham nominant. Rarum ferae ingenium et spectabile. Satura enim et distenta, duorum stipitum angustias quaerit, per quas se transmittens, ventris onus (quod alias non egeritur) excolat. Uros equites ut plurimum venantur, ursos pedites ligneis furcis. Septentrionalis tractus tam horrendi frigoris esse dicitur, ut ex humidis lignis in foco structis distillans liquor in stiriam concrescat. Tanta diversitas tantillo spacio, ut hinc prunam, illinc glaciem in eadem face cernas. Postguam hyemare apud illos incipit, assidua gelu incrementa capit. Nec se prius remittit, quam solis radii nostrum orbem revisentes canescentem terram fulgore exhilerat, tristeque gelu tepore soluit Nautae certe nostri, qui in navi remanserant, ex inferiori stego, in foros scandentes tam subita lipothymia nonnunquam sunt correpti, ut intermortui subinde ruerent. Tanta erat illic rigentis coeli inclementia. Australiora illius aliquanto mitiora sunt.

DE MOSCUA URBE REGIA.

Reliquum est, ut promissa opusculi pars a nobis dicatur, deque Moscua regia urbe, et de Moscovitarum Principe latius paulo disseramus. Cujus imperium amplisissimum est, opesque hoc tempore insignes. Et quoniam ipsa urbs facile inter caeteras principatum tenet, merito sibi primum locum vendicet. Urbis amplitudo, ut nostri affirmant, Londinum cum suburbio magnitudine aequat. Aedificia habet multa, sed cultu nequaquam nostris conferenda. Vicos plures habet, sed incompositos: viae lapide non sternuntur ut nostrae. Aedium parietes lignei sunt: tecta scandulis (ut plurimum) muniuntur. Iuncta oppido arx est, et elegans et munita. Huic a septentrione adnectitur urbs lateritio muro. Ipsius etiam arcis moenia lateribus struuntur, quorum crassities pedes 18 colligit. Ab altera parte sicca fossa munitur castellum, ab al-

tera flumine Vologda alluitur. Quod in Orientem tendens, sociales aquas suasque Occae adjungit. Sunt in castro 9 aedes sacrae, non invenustae, quas tenent coenobitae. Habent etiam Papam suum, ac quosdam alios praesules, qui omnes ut plurimum in arce degunt. Ipsius certe Principis regia minos culta, quadratae formae et structurae humilis, nostrorum polatiorum nitore longe superatur. Fenestrarum angustiae, nunc vitriis, nunc speculatibus, lumen admittunt. Attalica magnifica nostratium Principum aulis ornamenta illis deerant. Undique parietibus adhaerent scamna, neque id solum in Imperatoris regia, verum etiam ubique in privatorum aedibus. Exactis jam 12 ab ingressu in urbem diebus, adest nuncius, ad regias aedes nostros invitans. Angli moram pertaesi cupide parvere. Itaque in aulam ingressi honorandum centum aulicorum coetum aureo cultu ad talos usque demisso ornatum confidere conspiciunt. Exinde in salutatorium admissi (mirum quantum fulgor Imperatorius nostrorum oculos perstrinxerit) Russorum enim Imperatoris regio in solio sublimis, ac aureo diademate insigniter conspicuus, regalique paludamento aurificum opere spectabili ornatus sedet: aureum bacillum gemmis distinctum dextra tenet. Ac praeter caetera regalis opulentiae decora, inerat etiam in vultu majestas, tanto fastigio digna. Stant juxta hinc atque hinc Archigrammateus, ac Silentiarius, et ipsi regali auro vestiti. Deinde centum quinquaginta patrum consessus, aureo vestitu magnificus, undique subsellia praetexuit. Poterat tantae majestatis fulgor, poterat tam augustus venerandorum patrum conspectus insueto mentem excutere. At Cancelerus constanti vultu regia majestate, nostrati more salutata, Regis Eduardi literis pauca de Regis Eduardi incolumitate interrogat. Quibus Angli respondent (uti sperabant) et valere et vivere. Mox a nostris per Archigrammatea dono Imperatori oblato (quae ipse nudato capite obtulit) nam antea erat opertus) Moscovitarum Princeps Anglos in prandii tempus, ad quae ipsos invitavit, dimittit. Postquam horas duas in illius cubiculo, qui Principi est a supplicibus, morati sunt: Accersit nuncius ad epulas. In aureum palatium (ut ipsi nominabant, licet parum excultum) introducti, Russorum Caesarem alto thoro assidentem, argenteo amictu decoratum, atque altero jam diademate insignitum offendunt. Nostri ex adverso collocati, mensae accumbunt. Stat ingens medio in palatio abacus ab imo quadratus, paulum assurgit. Huic orbis incubuit, unde in metam fastigiatur, latiori orbe (ordine quodam) contractiorem sustinente. Hunc gaza regia adornavit, tanta copia, ut pondere* etiam gravaret. Melior certe pars vasorum ac potoriorum omnium, ex auro lectissimo fabricata. Quatuor ollae magnitudine conspicuae, reliquam aureorum vasculorum magnificentiam praecipue honestarunt. Tantae enim proceritatis extiterunt, ut quinos prope pedes altitudine colligerent. Fuerunt etiam argentea quaedam dolia, a notris minoribus capacitate non longe differentia, quibus Principis potum privatim servant. Verum crateras, pateras, malluvia, gutturina, lagenas, ampullas, caeteraque regiae magnificentiae ornamenta (cum fuerint innumera) quid attinet verbosius exequi. Quatuor mensae ad singula triclinii latera singulae dispositae, ac mundissimis mappis stratae, quibus ab humiliori solo ternis gradibus erat ascensus, celeberrimo convivarum coetu instruuntur. Hi foris lintheati, intusque pretiosissimis pellibus vestiti regalibus mensis accumbunt. Cum Princeps cultrum vel panem attrectat, signo crucis frontem prius munit. Qui in amicitia Prinsipis palmam tenent, consiliorumque participes fiunt, eidem thoro adhibiti, remotiori loco ab ipso sedent. Astabant abaco Principis pocillatores molissimis mantilibus ab humero pendentibus, tenebant manu baccata pocula. Quoties liberiores epulas sibi indulget, vel tetricas curas amplius remittit, haec uno haustu plena ebibit, ac amicis propinat. Ante prandium dum expectantur epulae, veteri ac quasi avito Moscovitarum Principum more, ipse Imperator singulos convivas pane primum donat, cum honorem suorum titulo ac elata voce, in hunc modum: Magnus Moscovitarum Dux, ac summus Russiae Imperator Joannes Vasilius (deinde qui perfert accipientem nominat) te isto pane donat. Sub hoc assurgunt convivae universi, ac adorantis quodam gestu corpora inclinantes, residunt. Peracto Principis donativo, celebri dapiferorum pompa, incedit Atriensis, ac salutato Principe cignellum aurea in lance mensae admovet, mox tollit, ac structori cum septem comitibus, in frusta discerpendum tradit. Hii in mensam paulo post illati pari celebritate convivis distribuuntur. Dum haec aguntur, et ipse Atriensis pane donatus delibat, ac honorato Principe mox recedit. De reliquorum ordine missuum, cum omnino incomposite sunt illati, nihil certi referre possunt nostri. Illud certe constat, universum esculentorum ac potoriorum omni-

um apparatum, quibus centum convivis ministratum est, lectissimi auri fuisse: mensasque ipsas aureis vasis adeo fuisse onustas, ut nonnullis etiam in mensa deesset locus. Neque vero silentio involvendum est, ministros centum quadraginta, aurea veste ornatos, ter ipso convivii tempore cultum mutavisse. Ministri quoque pane ac potu ab Imperatore simili, quo reliqui, modo donantur. Ad postremum finito prandio, ac illatis lucernis (erat enim nox) convivas ac familiares omnes nomine appellat, ut non immerito mirum videatur, tot ac tam varia cognomina viro alioqui occupatissimo memoria non excidere. Donativi ac nominum citandorum ratio est, ut Moscovitae referunt, cum ut familiam probe noscat, tum ut qui Principis amicitia exciderunt, hoc modo notentur.

DE RE MILITARI MOSCOVITARUM.

Quoties finitimorum injuriae in bellum evocant, haud unquam infra norgenta virorum millia in hostem armat. Ex quorum numero trecenta millia in aciem secum educens, reliqua in tutelam imperii in praesidiis, aptis in locis disponit. Colonum nullum, nullum mercatorem in militiam legit. Tanta enim est populo multitudo, ut his relictis, bellis suis juventutem terra populosa abunde suppeditet. Quoscunque in expeditionem ducit, proprio sumptu se ipsos alunt. Pedestrem pegnam non noverunt, equites in proulium procedunt. Arma sunt his lorica et galea lorica foris auro tegitur, vel holoserico etiam gregario militi Impense juvat opulentiam ostentare. Arcu ac sagittis utuntur, more Turcarum, lanceas etiam in bellum gerunt: stapeda adductiore equitant, idque ut Turcae. Genus est hominum, algoris ultra omnem fidem patiens, ac victus parcissimum. Nam cum tellus alta nive candet, cum terra horrendo gelu astricta riget, tamen hic Sarmata, sago, stipitibus, unde ventus ac nives saeviunt expasso, exiguum ignem sibi struit: atque aversus a vento jacet, sagum illi protecto est, sagum pro muro, in summa sagum instar omnium est. Hic incola nivium, aqua e gelido amne petita, ac similagine avenae admixta, convivium suum instruit. Ac his dapibus satur, ac laute pastus, ad ignem decumbit, lateraque hujusmodi lautitiarum crapula fessa, rigenti solo perurit. Huic rigens solum pro pluma, truncus seu silex pro cervicali. Equus etiam non lautiori prope pabulo nutritus quam herus, hero est contubernalis. Quam merito hic ignominis et obscurus Sarmata, effeminatam Ducibus nostris mollitiem exprobret, qui coelo longe clementiore, pellitis ocreis renonibusque utuntur. Hic est gregariorum militum apparatus. At qui illustririori dignitatis sunt loco, instructiores paulo in militiam proficiscuntur. Ipsius quidem Imperatoris apparatus, vel tum maxime insignis Tentorii enim vela aurea sunt, spectabili etiamnum plumartorum opere, margaritisque ornata. Quoties cum hoste conserendum est, incompositi in hostile agmen procurrunt. Neque aciem dirigunt (ut mos est nostris) sed in insidiis collocati, udversarios adoriuntur. Ipsorum equi bidui inediam facile ferunt. In bello, ut plurimum, arborum cortices, ac virgultorum mollia, his sunt pro pabulo. Bimestri spacio hanc tantam penuriam etiam vegeti ac fortes et equus et eques non raro perferunt. Si cujus opera in bello strenua Princeps usus est, hunc praedio aut fundo aliquo donat, in alimentum sui suorumque, qui tamen ad ipsum Imperatorem post ejus mortem redit, si nulla proles virilis sexus ipsi contingat. Nam si numerosam etiam feminarum sobolem genuerit, tamen hunc haereditarium agrum vendicat Princeps, nisi quod exiguam forte partem, ad dotandas puellas Princeps concedat. Porro qui Imperatoris munificentia illo modo munerantur, gravi pecunia astringuntur, tot milites in bello alere, cum necessitas postulat, quod illius fundi reditus Imperatoris censura abunde nutrire possit. Haud meliori sunt sorte, quibus haereditario jure agri contingunt. Nam si moriuntur, nec sobolem masculam reliquerint, decedentis praedia fisco Imperatorio statim cedunt. Super haec, si opimus aliquis bello inutilis ab aulicis Principi deferatur, quod rei militari inidoneus, amplas facultates habeat, quibus multi clari sanguinis viri bello apti nutriantur, mox arcessitur infelix, opibusque quas tanto cum sudore, tot laboribus per omnem vitam comparavit, tantillo temporis momenta exuitur. Nisi quod particulam aliquam a Principe recipit, ad se, conjugem, liberos, ac domesticos alendos. Haec autem a populo Imperotori suo tam alacriter fiunt, ut credas, illos aliena restituisse, non sua alieno dedisse. His bonis pro meritis singulorum aulicos suos donat Princeps. In bello etiam, quo quis saepius in expeditionem mittitur, eo propensiorem Principis favorem in se auguratur, etiam cum suis impensis se ipsum alat, sicuti ante a nobis di-

ctum est, tantum est apud omnes Ducis sui obsequium.

DE LEGATIS DUCIS MOSCOVITARUM.

Non minori magnificentia, quam qua diximus, legatos suos in obeundis negotiis ad exteros Reges mittit Moscovita. Nam nostris Moscuae agentibus, Legatos duos ad Poloniae Regem iter suscipientes, vel ingressos, mille quingenti equites ornatissimi comitabantur, quorum melior pars veste aurea, ac sericis induebatur, et qui incultissime cymatili: Ut interim equorum strata, auro argentoque inducta, et spectabili phrygionum opere ornata silentio transeam. Habebant insuper centum sonipedes albos pulcherrimosque, in quos (si alicujus taedium ipsos in itinere cepisset) cum vellent, transcenderent. Sed nunc tempus exigit. ut ad quasdam alias Moscoviae urbes orationem convertamus, et merces, quibus abundant, breviter perstringamus.

NOVOGARDIA.

Sequitur Moscuam celeberrima urbium Novogardia, quae ut illi dignitate est inferior, ita magnitudine non parum superat. Emporium est totius imperii longe nobilissimum: et licet regiam sedem sibi Princeps Moscuae constituit, fluminis tamen oportunus interlapsos, ac post in mare Sarmaticum exoneratus, facit mercatorum conventu, ipsa regia urbe celebratiorem. Huic ob summam optimi lini ac canabis abundantiam, inter reliquas regni urbes facile datur palma. Vendit etiam coria, mel, et ceram. Instituerunt ibi collegium mercatorum Flandri, qui pari perfidia usi apud illos, qua nuper apud nos, privilegia amiserunt: quae sibi ressitui nostris ibi morantibus enixe a Duce postularunt. Hi audito nostrorum accessu, literas expediunt ad Principem, nostros falsis criminibus onerant, et in suspicionem piraticae vocant. Itaque hortantur, ut detineat, et in vincula conjiciat. Haec cum nostris nunciata sunt, in summam desperationem adducuntur domum reditionis. Princeps tamen multo illustrissimus regiis scriptis confirmatus, fidem nequaquam mendacibus literis adhibuit.

JEROSLAVIA.

Celebratur quoque Jeroslavia propter coria, sevum, ac fruges, quibus plurimum abundat. Cerarum etiam orbes ibi sunt venales, licet aliis in locis major sit copia. Sita haec est ab urbe regia ad lapidem ducentesimum. Totum intervallum plurimos habet vicos populosissimos, abundant agri frugibus, quas Moscuam tanta copia convehunt, ut aliquando antemeridiano videas, septingentenas vel octingentenas trahas, ultro citroque commeantes, fruges vel salsamenta vehentes. Veniunt a millesimo lapide Moscuam mercatum fruges, trahisque vehunt. Hii sunt aquilonis incolae: nam tanta est ibi frigoris inclementia, ut segetes non crescant, aut si crescant, non maturescunt. Hii salsamenta, pelles, coria, merces afferunt.

VOLOGDA.

Vologda quingentis quinquaginta M. pass. interiectis, ab urbe Metropolitana distans, merces habet, sevum ac linum, tametsi lini major vis Novogardiae vaeneat.

PLESCOVIA.

Propter mellis ceraeque praecipuam vim a mercatoribus frequentatur Plescovia.

COLMOGORA.

Mittit Aquilonaris Russiae tractus, raras ac preciosas pelles. In his vel praecipue sunt Zabellinae dominarum nostrarum cervicibus inprimis expetitae. Habent etiam et pelles martias, vulpinas candidas, nigras et ruffas, leporinas, ac armelinas aliasque barbaris nominibus dictas beveres, mingas, miniveras. Gignit vicinum mare belvam Barbaris Mors nominatam; haec dentium adminiculo rupes scandens pabulum petit. Hanc capiunt Russi ob dentium insignem usum, qui non minor his est, quam elephantorum nostratibus. Haemerces cervorum dorsis ad oppidum lampas feruntur, deinceps mercatores urbem Colmogoram petunt. Atque ibi hyberno tempore celeberrimae sunt illarum mercium nundinae. Affatim suppeditat haec urbs, undiquaque vicinae regioni, salem, ac salsamenta. Mittunt et aquilonares Russi oleum a Barbaris Train dictum, quod in quodam flumine Una dicto conficiunt, licet ibi non solum habeatur.

Coquunt etiam marinam aquam, unde ipsis constat vis magna salis.

DE DISSIDENTIUM LITE

ET QUIBUS ARBITRIS FINIUNTUR CERTAMINA.

Nunc quoniam de insignioribus urbibus ea diximus, quae locus postulavit, superest ut de juris forma qua utuntur Moscovitae, quatenus ea ad noticiam nostram pervenit, perscribamus. Si qua lis apud illos oritur, fundorum dominos, judices primum constituunt, hi si componere litem non possunt, superiori magistratui certamen deferunt. Accusator a magistratu petit, ut liceat sibi adversarium in jus vocare: mox facta potestate, satellitem vocat, ac reum sistit, et in jus tapit. Hujus tibias flagris caedit lictor, donec proferat qui legi satisdet. At reus si ejus fidei non sit, ut vadem inveniat manibus collo constrictis a lictore trahitur, verberibusque afficitur, donec ad dicendam causam coram judice sistatur. Reus itaque a magistratu interrogatus (verbi gratia in actione alieni aeris) an in illius aere alieno sit, a quo accusatur; ille it inficias. Tum judex, qui potes inficiari? Cui reus: jurejurando. Mox a magistratu prohibetur lictor amplius verberare, donec certiori fide de lite constet. Carent maximo reipublicae malo, nam legulejos non alunt. Quisque sibi advocatus est, atq; accusantis querela reique defensio, supplicum literarum forma principi traduntur, justam principis sententiam petentium. Ipse Imperator omnium litem, majorum praesertim controversiarum cognoscit, ac cognita lite sententiam fert. Ille summa aequitate certamina dirimit, quod in summae majestatis principe, praecipua laude dignum reor. Id licet sancto animi proposito faciat, mire tamen mali magistratus idem pervertunt quos quidem in crimine depraehensos severissime princeps vindicat. Ad postremum cum utraque pars quibus potuit argumentis causam suam confirmavit rogat judex accusatorem, an ulla causae suae argumenta adhuc supersint. Respondet se, vel pugilem suum. manustrenua etiam in hostem comprobuturum, ac mox postulat, ut singulari certamine congredi liceat, copiaque certandi utrique facta, ambo in monomachiam ruunt. Aut si alteruter vel uterque parum strenuus aut pugnae minus habilis sit, pugiles publicos substituunt. Habent enim pugiles, quibus solo hoc quaestu victus constat. Hi armati in arenam descendunt: tela sunt ut plurimum clava bellica, et venaculum: fit pugna pedestris. Cujus igitur pugil in certamine superatur, is absque mora in vincula conjicitur: Ubi indignissimis modis tractatur, donec cum adversario certamen finiat. Praeter haec si uterque claris ortus sit parentibus atque alter alterum privatum hostem deposcit, annuit judex: nec tum vicariis pugilibus fas est uti. Porro qui splendidiore loco natus est, hostem obscuriore ortum familia, in certamine respuit. Si quis pauper aere alieno astrictus creditori solvendo non sit, abduit illum creditor, atque eo usque in opere faciendo exercet, vel alteri operam obverati elocat, donec operando debitum persolvit. Sunt qui sponte, se conjugem, ac liberos opulentioribus per omnem vitam emancipabunt, ut in initio exiguam pecuniae summam accipiunt, ac post, pro reliqua vita alimenta capiunt: adeo illis vilescit libertas.

DE FURUM SUPPLICIIS.

Si quis furto depraehensus sit, in carcerem conjiciunt, ac flagris subinde caedunt, neque ob primam noxam suspendunt, ut nos, atque hanc legem misericordiae appellant. Qui secundo delinquit, illi nasum praecidunt, ac stigmatis frontem signant. Tertia noxa crucem meretur. Multi et insignes sunt crumenisecae: quod si principis severitas illos non tolleret, non esset resistere illorum proventui.

DE GENTIS RELIGIONE.

Graecae Ecclesiae dogma amplectuntur. Simulacra divorum in templis non admittunt. Tabulas tamen divorum imaginibus putas, in sacris aedibus frequentes habent. Has adorant, his dona offerunt, hos cereos accendunt. Has etiam sacro fonte aspergunt, alioqui illis nullus est honos. Simulacra nostra nullam divinitatis vim habere asserunt, quod in templis dicantur perinde ut a statuariis emuntur. Privatis in aedibus flatuas instar penatium colunt. Hae in obscurissima parte domus (ut plurimum) statuuntur. Si quis domum vicini intrat, primum omnium penates salutat, etiam cum non videat. Si scamnum aut sella stet in proximo,

subinde frontem illidens in sellam, ac crebro capite et corpore nutans, larem adorat Sacrorum ac prophanorum virorum in vestitu nulla diversitas. Nulli nec sacro nec prophano interdicitur matrimonium. Caeterum si ecclesiastici uxore e vita decedat, secundas nuptias repetere non licet. Quocirca ex sacerdotibus (ut vocant) secularibus fiunt monachi: Quibus perpetua imperatur castitas Sacra officia in templis materno idiomate fiunt. Ex pane fermentato Eucharistiam consecrant, ac post consecrationem, lance in capite per templum circumferunt, nec perticipare volentem prohibent. Novum ac vetus testamentum in templis legunt lingua vernacula tam offensate, ut nec ipse qui legit, intelligat. Dum illa leguntur, garire, confabulari ac obstrepere licet, in reliquo officio, summam modestiam, ae sanctimoniam prae se ferunt. Orationem Dominicam decimus quisque haud novit At symbolum apostolicum aut Decalogum Mosis nemo aut admodum pauci. Ajunt enim rem tam arcanam ac sacram in vulgus enunciari non oportere, Decalogum etiam sanguine Christi antiquatum esse. Humaniores literas omnino respuunt. Cognitionis vel latinae, graecae, aut hebraicae linguae penitus sunt ignari. Singulis annis quaternae elebrant jejunia. Quae ab ipsis divorum festis denominant. Primum cum nostro quadragesimali jejunio exordium habet. Secundum divi Petri jejunium dicitur. Tertio dat nomen diva Maria. Quartum a Philippo nomen capit. Ac sicuti nos quadragesimam nostram a die Mercurii auspiciamur, ita illi a die solis. Diebus sabbathi carne vescuntur. Hebdomadis has esuriales secius praecedentibus lacticiniis vivunt: vulgo appellant butyri jejunia. Hoc tempore mutuo sese invisunt vicini ac pacis osculis vicissim excipiunt in signum mutui amoris ac concordiae Christianae. Nam sub illis jejunandi temporibus, frequentius quam alias sacrosanctam coenam adeunt. Post septem dies ab incepto jejunio, crebro invisunt templa aut domi sese continent, ac orationi plurimum vacant. Nec illa septimana alio quam oleribus vescuntur. Ex acto septimanae hujus jejunio pristinum bibendi intemperiem repetunt (sunt enim bibones insignes). Districte servant jejunia sua, nec ullius rei esum nisi holerum, ac falsamentorum tunc temporis sibi indulgent. Die Mercurii ac Veneris quavis septimana jejunare solent. Aedes sacrae ligneis trabibus contexuntur, ac plerunque e media aede assurgit turris scandulis tecta. Foris adduntur aedi portuus. In coemiteriis fabricas aedificant ligneas, in quibus librantur campanae, nunc singulae, nunc binae, nunc ternae. Non omittenda, ut rara ita et ridicula gentis consuetudo. Defunctorum cadavera loculis condunt: ac manui cadaveris codicillos indunt, horum summa est: defunctum fuisse Russum, Russorum fidem amplexum, ac in eadem fide decessisse. Hae literae divo Petro mittuntur. Lectis literis mox (ut illi ajunt) admittitur, et ut sincerioris fidei sectatori, beatior etiam sedes quam Latinis Christianis conceditur. Nos enim semichristianos esse contendunt, sese autem sinceros ac genuinos. Haec sunt indoctae Barbariei puerilia deliramenta. Plurima ibi extruuntur Benedictinorum coenobia. His magni sunt agrorum reditus. Nam tertiam fundorum partem totius imperii tenent Monachi. His per omnem vitam esus carnium interdicitur. Alimenta sunt salsamenta, lac et butyrum. Nec ex instituto religionis recentes piscas edunt, quaternis tamen illis quae memoravimus jejuniis, ne piscibus quidem vivunt. Caulibus ac cucumeribus sale conditis (quae perennare facile faciunt) illis victus constat: Potus est his valde tenuis ac dilutus, quotidie in templis rem divinam faciunt. Sacrum officium antelucano adeunt, quod adventante jam die finitur. Circa nonam diei celebratur missa. Post hanc prandetur, a prandio sacrum officium repetunt: nec non a coena Prandentibus coenantibusve legitur evangeliorum interpretatio. Quoties alicujus monasterii antistes concedit fato, princeps coenobii bona invadit, armenta, greges, supellectilem, aurum, argentum, rapit. Aut is qui defuncto antisteti dignitate succedit, haec ab imperatore pecunia redimit.

DE IDOLOLATRIS MOSCOVITIS TARTARIS CONTERMINIS.

Tartarorum confinia tenent Moscovitae idololatrae, percelebre est illis idolon aurea vitula dictum. Si qua gravior calamitas gentem premit, veluti fames, bellum, vel pestis, Idolum suum statim consulunt, quod hoc modo faciunt. Coram simulacro prostrati preces fundunt: mox tympanum in medio statuunt: Hoc, sorte lecti circumstant, argenteum bufonem tympano imponunt; dein bacillo concutitur tympanum. Ac cui

circumjacentium accedit bufo protinus interficitur. Statim nescio quibus idoli praestigiis vitae restitutus malorum causas exponit. Itaque placato idoli numine, non ita multo post publica calamitate liberantur.

DE AEDIUM PRIVATARUM FORMA ET DE CULTU POPULI.

Privatorum domus, ubivis truncis abiguis contexuntur: Inferiori trabe quodam alveo, superiacentis rotunditatem ita excipiente, ut hac sola admissura omnem propemodum flatum excludant. Solent tamen juncturae muscari. Forma aedium quadrata est: fenestrae perangustae, per quas impage translucida pelle obducta, lumen admittunt. Domorum tecta tabulatis fiunt, arborum corricibus foris inductis. Intus ad parietes lata habent scamna. Haec vulgo pro accubitis, lectorum enim usus vulgo ignotus. Ignis in hypocaustis mane structus totam domum ipso modo, tepidam ac calidam reddit. Vulgi amictus ut plurimum foris laneus est. Pileis utuntur fastigiatis, in quibus etiam nobilitatis est insigne, quo enim porrectiori ac elatiori utuntur pileo, eo splendidiores vulgo habentur.

AD SERENISSIMUM REGEM.

Haec sunt (ter maxime Philippe) quae tui Angli modo reduces, retulerunt. Quibus si per amplissimam majestatem tuam ac serenissimae Reginae celsitudinem, liceat illuc denuo navigare: totum orientem, qui Libero Patri ac Alexandro magno folis patuit, amplitudini tuae aperire non dubitant. Ut tua majestas cujus majores occidentem patefecerunt, illam orbis partem penetret, quae olim duobus solum heroibus a condito mundo fine aemulo genitis patuit.

F I N I S.

VII.

ALEXANDRI GVAGNINI
VERONENSIS.

OMNIUM REGIONUM MOSCOVIAE
DESCRIPTIO.

VII.

ALEXANDRI GVAGNINI VERONENSIS.

MOSCOVIAE DESCRIPTO.

DE MOSCOVIA URBEQUE EJUSDEM NOMINIS PRAECIPUA.

CAPUT I.

Moscovia, Moscva vulgo dicta, Urbs amplissima, caput et Metropolis totius Russiae albae, Magno Moscorum Duci subjectae, una cum Regione, sive Ducatu, a fluvio gentili Moscva, dicto, praeterlabente, nomen sortita est. Hic autem fluvius in Tverensi regione, juxta oppidum Olesco dictum, fontes suos habet, indeque octoginta verst (quorum quinque in Polonico miliari clauduntur,) emensis, ad Moscoviam civitatem decurrit, qua praeterlapsa receptis aliquot fluviis Orientem versus fertur, in regioneque Rezanense Occae, fluvio commiscetur.

Civitas Moscovia Orientem versus multum porrecta est, tota lignea, satisque ampla, quae procul spectantibus amplios, quam re ipsa sit, apparet. Nam horti, areaeque in qualibet domo, et platea spaciosae, magnam civitati amplitudinem, dilatationemque praebent. Insuper omnium opificum, igne utentium, extra civitatem longo ordine, aedes protensae amplas plateas, (inter quas sunt prata, et agri) habentes. Hocque modo civitas ingens, et supra modum ampla videtur. Denique trans fluvium, Basilius pater moderni Principis, pro satellitibus suis, caeterisque extraneis, Polonis videlicet, Germanis et Lithuanis (qui a natura Bacchum sequuntur,) oppidum Nelevki dictum, quod cognomen ab infundendis poculis habet, extruxit. Illic vero omnibus estraneis militibus et advenis, Satellitibusque Principis, inebriandi vario potus genere, facultas concessa est, quod Moscovitis gravi sub poena prohibetur. Exceptis aliquot diebus in anno videlicet tempore nativitatis, et resurrectionis Dominicae, pro festo Pentecostes, et in quibusdam solennioribus festis divorum, praecipue vero Nicolai, quem Divino fere cultu prosequuntur, et beatae virginis Mariae, Petri et Joannis festis, interea vero velut vinculis emissi, Bacchum, et nomen festum illius divi (cujus diem tunc temporis celebrant) advenisse gratulantur, et sacris nondum peractis, velut sues vario potus genere obruti, temulenti, ebriique identidem vociferantes, seque velut obsessi, mutuo caedentes, et contumeliis variis afficientes, vagantur. Si autem huic genti quotidie, inebriandi facultas concessa esset, sese mutuis caedibus funditus exterminarent. Ebrii etenim mentem, rationemque velut bruta animalia, prorsus amittunt, et in se vicissim cultellis, pugionibus, et id genus fraudulentis telis, saeviunt. Sed ad rem redeo. Hujus urbis praedicta tam vasta magnitudo facit, ut nullo certo termino, muro, fossa, propugnaculisve muniti possit, plateae tamen, quibusdam in locis, trabibu

transversim positis obstruuntur, adhibitisque custodibus ad primam noctis facem, ita obfirmantur, ut nemini aditus in eam pateat. Tamque admodum lutosa et caenosa est, ut in plateis pontes passim necessario extructi sint, nunc tamen vallo de terra, ut audivi, circumducitur.

Arces mutatae duae amplissimae, insimul civitatis formam referentes, quarum una Kitajgorod, altera Bolsigorod, gentiliter appellatur, quas ab una parte Moscva fluvius, ab altera Neglinna, in qua molendina plurima sunt, praeterfluit, ecclesiae divorum lapideae, et ligneae, aedesque nobilium et magnatum, in ea frequentes sunt. Ultra Neglinnam vero, in agro Nerbat dicto, ab arce ad sagittae jactum, modernus Princeps Joannes Basiliades, curiam amplissimam Anno Domini 1565 exstruxit, quae Opriczna, id est, seorsiva habitatio dicitur, ubi ipse Princeps cum Satellitum suorum, virorum, ex robustissimis electorum, numerosa manu miratur, quos ille ad tutelam sui, perinde ut Turca Janiczaros fovet, vigintique fere millia superant, ex hiis major pars scloppettariorum, cum bombardis longioribus: reliqui eum frameis arcubusque, lanceis et loricis armati incedunt. Nuperque eos modernus Princeps adinvenit pro explenda sua tirannide, prout inferius in gestis illius patebit.

Caeterum urbem ipsam Moscvam cum utraque arce Tartari Praecopenses funditus exusserunt, Anno Domini 1571 mense Majo ipso die Ascensionis Dominicae ubi ingens et innumerabilis multitudo populi, in urbe et arce flamma fumoque suffocati, et combusta est, paucis fuga elapsis, et una duntaxat arx Kitajgorod vix defensa est, magnamque captivitatem Tartari inde abduxerunt. Sed ad rem redeo.

Omnes merces, quaecunque ab extraneis in Moscoviam afferuntur, continuo apud thaelonei praefectos profiteri, ac indicari coguntur, quae hora constituta conspiciantur, et aestimantur, aestimatas vero nemo nec emere, nec vendere audet, nisi prius fuerint magno Duci ostensae. Quo fit ut mercatores interdum diutius quam convenit, cum suo damno detineantur. Quando vero ex Lithuania in Moscoviam legati, a Rege Poloniae proficiscuntur, tum omnes cujuscunque nationis mercatores, in legatorum fidem, et clientelam suscepti, in Moscoviam sine thaeloneis ire possunt, et victum sufficientem, ex thesauro magni Moscoviae Ducis habent. Hae autem praecipuae sunt merces, quae ex Lithuania, Russia, et Polonia, et a caeterarum Regionum mercatoribus, in Moscoviam importantur, Pannum omnis generis, atque coloris, item Sericum, vestesque sericeas, et auro sive argento intertextas, lapides praetiosi, aurum filatum, gemmae, et id genus alia metalla praetiosa. Insuper, Piper, Crocus, zingiber et caetera. Interdumque viles quasdam res suo tempore illuc important, ex quibus aliquando lucrum afferunt. Saepe etiam evenit, ut rei alicujus desiderio omnes Moscovitae teneantur, quam qui mercatorum primus attulerit, plusiusto in ea lucratur. Dein cum plures mercatores earundem rerum magnam copiam advexerint, tanta nonnunquam vilitas earum consequitur, ut is qui res suas primo magno vendiderat, easdem rursus vilescente pretio redimat, magnoque suo commodo in patriam reducat. Merces vero quae inde asportantur sunt pelles variorum animalium diversae, caera quoque et id genus mercimoniorum. In Tartariam autem sellae equorum, frena, vestes, corrigia, arma autem et ferrum nonnisi furtim apportantur, cultellos tamen, secures, acus, specula, marsupia, et id genus alia ducere licitum est. Haec autem gens Moscovitica circa mercimonia fallacissime versatur, praecipue vero cum extraneis, nam dum aliquid vendunt, rem minoris constantem dimidio pretio (quod et Lithuanis nunc peculiare est) in fraudem emptoris auctam aestimant, et quamprimum jurare incipiunt, aut obtestari scias ilico dolum ibi latere, animo etenim fallendi ac decipiendi jurant. Sed externi quoque in rerum permutatione, hoc maxime obscurant, ut dum Mosci pelles alioqui vili pretio constantes, plurimi aestimant, illi vicissim illorum exemplo merces suas parui constantes, carius indicant, sicque ars deluditur arte. Pellium magna est apud eos diversitas, Zebellinorum enim nigredo, longitudo et densitas pilorum, maturitatem significat. Haeque pretium augent. In Ustingiensi autem et Dvinensi, Peczoraeque provinciis, praestantiores reperiuntur. Madauricae pelles ex diversis partibus afferuntur. Ex Suetiae vero regno optimae advehuntur, circa Moscoviam vero major est eorum copia, Hermellinorum etiam pelliculae, ex pluribus pariter locis inversae, in fasciculis afferuntur, habentque signa quaedam circa caput et caudam, ex quibus cognoscuntur, an congruo vel incongruo tempore sint captae. Castorum quoque, et Vulpium nigrarum pelles, in magno pretio sunt.

Provincia ipsa Moscovitica, nec lata nimis nec fertilis est, cujus fertilitati ager ubique are-

nosus plurimum est. Accidit ad haec immoderata, asperaque nimis, aeris intemperies, nam ob hyemis rigorem, sata, ad maturitatem pervenire non possunt, etenim tam intensa ibi nonnunquam sunt frigora, ut quemadmodum apud nos aestatis tempore, prae nimio solis ardore, sic ibi prae frigore asperrimo, terra in hiatum disrumpatur. insuper etiam aqua in aerem effusa, sputumque ex ore projectum, antequam terram attingat congelatur, rami etiam fructiferarum arborum rigore hyemis, aliquando prorsus pereunt. Homines quoque gelu concreti, mortui sub dio, in vehiculis frequenter reperiuntur, quin et ursi etiam sylvestres, fame stimulati, relictis sylvis per vicinas villas passim discurrunt, et in domos colonorum irruunt, quorum impetum atque vim cum rustica turba fugit, frigore aspero foris misere perit. Atque tanto nimio frigori, aestus quoque torridus quandoque respondet, ut aliquando stagna et flumina aestu, nimioque ardore solis, prosus exsiccarentur. Prata quoque et caetera frumenta veluti flamma aliquando exuruntur. Hic autem nimius aestus solis, per septem dies tantum non plus durare solet. Haec provincia melle ferisque caret, leporibus tantum exceptis, quibus supra modum abundat. Frumento oleribusque communibus affluit, cerasa in tota regione nunquam reperiuntut, aliarum arborum quamvis fructus habeant, verum insuaves. Hujus Regionis coelum adeo salubre est, ut ibi ultra Tanais fontes, praesertim Septentrionem, ac etiam Orientem, magna ex parte versus, nulla pestis unquam saevierit, habent tamen interdum intestinorum, et capitis, omniumque membrorum morbum quendam, pesti haud dissimilem, quem nos febrim calidam sive acutam appellamus. Eorum fere idiomate hic morbus, Ognjova, quasi ignitus dicitur, quod homines velut ignis calefaciat, ut quemadmodum vicina domo igne ardente, et alia domus sibi adhaerens, eodem igne inflammatur, sic quoque hoc morbo infecti velut peste, caeteros nisi caveantur inficiunt, hoc morbo qui corripiuntur pauci sani evadunt. Haec gens Moscovitica, caeteris omnibus Ruthenis, astutior, et fallacior est. Si autem cum externis aliquando commercia habent, tunc se non Moscovitas quo majorem fidem obtineant, sed advenas, id est, Novogardenses, vel Plescovienses esse simulant.

Moneta in toto Moscorum Ducis imperio, est quandruplex, Moscovitica Novogardensis, Tverensis, et Plescoviensis Moscoviticus nummus non rotundus est, sed oblongus est ovali quodam modo formae similis idiomate eorum Dzienga dicitur. Duplici autem modo ceduntur, primus in una parte hominis nudi equo insidentis, et draconem hasta ferientis, imaginem habet, in altera vero parte nomen Magni Ducis exprimitur, Secundus ex utraque parte literis, nomen Magni Ducis et titulum exprimentibus insignitur. Horum autem sexaginta, unum Ducatum sive aureum Ungaricalem valent. Novogrodensis nummus in una parte principis, in solio sedentis imaginem, hominisque ex adverso, sese inclinatis habet, ex altera parte scriptura insignitur, vocaturque Nevogrodka, Moscoviticum nummum valore, in duplo superat. Tverensis nummus utrinque scripturam habet, valore Moscoviticum refert. Pscoviensis in una parte caput bovis coronatum, in altera vero scripturam habet. Est quoque in Moscovia cuprea, sive aerea moneta, quae propter pauperes tantum cuditur, et Pula vulgo vocatur, horum 40 dengam Moscoviticam efficiunt. Omnis autem moneta Moscovitica, ex puro et bono argento cuditur, et omnes fere aurifabri in Moscovia Novogardia, Tveria, et Pscovia nummos cudunt, et quicunque affert massas argenteas, puras, nummos ab aurifabro transmutare volens, tum nummi et argentum appenduntur, atque aequa lance librantur, mercedem autem laboris exiguam aurifabri reportant. Porro in omni Imperio Mosci, aurum et argentum nusquam reperitur, nisi adductitio, et impertatorio, omnes earum Regionum incolae, et ipse Princeps utuntur. Qua de re Magnus Dux, aurum et argentum, gravi sub poena, ex suis Regionibus, efferre prohibet, atque ideo permutationem rerum facere, et alia ut pelles, quibus abundant, aut quid aliud ejusmodi pro aliis rebus dare jubet, quo argentum et aurum in suis Regionibus obtineat, atque ideo hunc Principem auri et argenti ditissimum esse dicunt. Vix autem centum anni elapsi sunt, cum Moscovitae moneta argentea, praesertim apud illos cusa utuntur. Primum etenim cum argentum, ab exteris ad eos, importari coeptum est, tum fundebantur portiunculae oblongae argenteae sine imagine et scriptura, valoris unius Rubli, Rubl autem Dengas Moscoviticas 100. totidemque grossos Polonicales habet. Ante usum vero monetae Aspreolorum aliorumque animalium pellibus utebantur, iisque vitae necessaria seu pecunia comparabantur.

Monetam quoque auream Moscorum Princeps non cudit, sed Hungaricis aureis et Rhenanis advectitiis abundat.

Moscovia, quae est caput, et metropolis, caeterarum Regionum, et Civitatum Moscoviae Duci subjectarum, loco principali descripta, reliquas Provincias et Civitates praecipuas, in Mosci Imperio sitas describere, contendemus, ordine primum Orientem versus servato, tandem ad Meridiem et Occidentem, atque Septentrionem procedendo in Orientem aequinoctialem deveniemus.

DUCATUS VOLODIMIRIAE.

Volodimiria Civitas magna, cum suo Ducutu, cujus titulum Princeps Moscoviae sibi vendicat, primum occurrit, quae castrum ligneum sibi conjunctum habet, distatque 36 mil. Polonicis a Moscovia, Orientem versus. Hujus Provinciae ager adeo fertilis est, ut ex uno tritici modio, saepe 20 modii: interdum 25 proveniant. Haec Volodimiria a tempore Volodimiri, Monarchae totius Russiae, qui eam condidit, et a nomine suo appellavit, totius Russiae metropolis erat, ad Joannem usque Danielis filium, magnum Moscoviae Ducem, qui inde sedem in Moscoviam transtulit.

DUCATUS NOVOGRODIAE
INFERIORIS.

A Volodimiria in Orientem ulterius procedendo, Novogrodiae inferioris Ducatus incurrit, qui Volodimiria fertilitate rerumque copia ex altera nascentium aequatur. In hoc Ducatu est civitas ampla et lignea, Novogrodia inferior dicta, a qua et Regio ipsa nomen accepit. Sita autem est ad Wolgae et Occae fluviorum celeberrimorum confluxum, Castrum quoque huic Civitati adhaeret, quod Basilius Dux Moscoviae ex lapide in scopulo construxit, distat vero Novogrodia inferior a Moscovia 100 miliaribus Polonicis.

Haec autem Civitas terminum religionis Christianae facit. Nam licet Princeps Moscoviae ultra Novogrodiam hanc, castrum quod Sura a fluvio ejusdem nominis appellatur habeat, tamen intermixtae sunt gentes quae Caeremissi appellantur. Hi autem non Christianum sed Machometi dogma amplectuntur. Sunt ibi quoque aliae gentes, Mordva dictae Caeremissis intermixtae. Hujus Ducatus Novogrodiae inferioris Princeps Moscoviae titulo utitur.

DUCATUS REZANENSIS.

A Novogrodiae inferioris Ducatu, ad Occidentem nonnihil reflectendo, Rezan Provincia inter Occam et Tanaim fluvios sita est. Hic Principatus, caeteris omnibus Moscoviae Provinciis fertilior est, in quo singula grana frumenti binas pluresve spicas proferre solent, quarum culmi tam dense accrescunt, ut nec equi facile transire, nec coturnices inde evolare possint, mellis, piscium, avium, ferarumque ibi magna copia, ac arborum fructus, longe Moscoviae fructibus nobiliores. Gens audacissima bellicosissimaque.

Civitas lignea, in hac Provincia ejusdem nominis, ad ripam Occae fluvii sita est, et non procul ab hac Civitate Occa, fluvius insulam facit, quae Strup dicitur, magnus Ducatus olim circa hanc insulam erat, cujus Princeps nemini obtenperabat, sed nunc hic Ducatus funditus extinctus est. Hic etiam Ducatus Rhezanensis titulum magni Moscoviae Ducis auget.

Corsira in ripa Occae fluminis, oppidum ligneum a Rezan 28 miliaribus distans, babebat olim dominum sui juris, sed nunc in ditionem magni Moscoviae Ducis redactum est.

Tula oppidum ligneum, 40 fere miliaribus Polonicis a Rezan distat, a Moscovia vero in meridiem 36 estque hoc ultimum oppidum a Campestria deserta, in quo Basilius Ioannis, castrum ex lepide construxit, quod fluvius ejusdem nominis praeterlabitur Uppa vero alius fluvius ab ortu castrum alluit, Tuleque fluvio junctus Occae, supra Vorotin 20 fere miliaribus commiscetur. Hoc autem oppidum Tula cum suo territorio ad Basilii usque tempora, patris moderni Ducis Moscoviae Joannis Basiliadis proprium Principem haereditarium habebat.

Odojow Castrum ad Tulae et Uppae fluviorum ostia, ubi in Occam exonerantur situm est. Tandem a Castro praedicto nonnihil in meridiem reflectendo Msczenek locus palustrosus est, in quo olim arx ejusdem nominis (cujus etiam nunc ruinae apparent) condita erat. Circa hanc arcem quidam homines in tuguriolis habitant, qui a Tartaris infestati in illam aream palustrosam quasi ad asylum confugere

solent. Distat autem Mściżenek a Moscovia 60 miliaribus Polonicis, a fontibus vero Occae fluvii ad partem sinistram reflectendo 18 miliar. Haecque oppida Occa fluvius praeterlabitur, Vorotiniam, Colugam, Cerpachum, Corsiram, Columnam, Rezaniam, Cazigorodiam, Murinamque. Et inde cursu ad Septentrionem nonnihil reflexo infra Novogrodiam inferiorem in Volgam exoneratur, Sylvis utrinque ripae hujus fluminis clauduntur, quae aspreolis, hermellis, castoribusque et melle plurimum abundat.

Campi etiam omnes quos praeterfluit irrigatione ejus, fertilissimi sunt. Piscium copiam qui caeteris fluminibus Moscoviae praeferuntur habet. Oriuntur quoque ex hujus Occae fontibus alii duo fluvii, Sem videlicet et Sosna, Semque recta in meridiem, et nonnihil tandem in Orientem cursum dirigens, Severensem Ducatum praeterfluit, Oppidumque Putivol alluens in Disnam fluvium illabitur, juxta Czernigow oppidum. Desna autem infra Kijoviam in Boristenem exoneratur. Porro Sosna cursu in Orientem directo per Campestria Tartarorum in Tanaim fluvium defertur.

Coluga oppidum et castrum ligneum, ad Occam fluvium 36 miliaribus Polonicis a Moscovia abest, ibi quotannis praesidia contra incursiones Tartarorum statuere solet magnus Dux Moscoviae.

VOROTINENSIS DUCATUS.

Ducatus Vorotinensis, tribus a Coluga miliaribus cum civitate et castro ejusdem nominis ad Occam fluvium sito, distat.

DE TANAIS FLUVII FONTIBUS.

Tanais fluvii fontes, (qui Europam ab Asia disterminat), quidam sub Ripheis montibus falsa opinione ducti ponebant. Hic autem in Rezania Russiae regione magno Moscoviae Duci subjecta oritur: ex lacu quodam Ivanovo Jezioro gentili lingua dicto, qui in latitudinem ad 500 Verst secundum distantias Moscoviticas quae 100 miliaria Polonica efficiunt, extenditur. Ex hoc autem lacu alius fluvius magnus, minor tamen Tanai emergit, Schad dictus, qui in Occidentem cursu directo, Huppaque fluvio hausto, Occam influit. Tanais autem quam Mosci Don appellant, ex eodem lacu ortus, recta in Orientem fluit, atque inter Cazan et Astrachan Tartatorum Regna, quae Moschorum Dux Anno Domini 1554. suae ditioni subegit, sex vel septem miliaribus a Volga fluvio, cursu nonnihil Septentrionem versus incurvato labitur, demum in Meridiem cursu sinuoso reflectens, in paludes Meotidis exoneratur, ad cujus ostia Azoph civitas Turcis tributaria sita est. Azoph autem quinque dierum navigatione ab Isthmo Tauricae, quae nunc Praecop vocatur, distat. In ea multarum ex diversis partibus orbis gentium, celeberrimum est Emporium. In his autem partibus praecipue circa paludes Meotidis, non miliaria sed dierum itinera observantur.

Est etiam alter Tanais minor qui in Severiensi Ducatu fontes suos habet, (unde Donetz Severski vocatur) et supra Azoph, in Tanaim magnum exoneratur. Circa ostia autem hujus minoris Tanais, quatuor dietis ab Azoph civitate, in montibus quos sanctos appellant, dicunt statuas imaginesque quasdam antiquitatis signa, extare.

Columnas etiam Alexandri Magni Macedonum Regis, in his partibus quidam posuere. At nunc nullum vestigium earum apparere, illi qui ea loca saepius peragrarunt perhibent, atque ideo nihil certi de ruinis et situ earum assequi datur.

Haec igitur de Tanais fluvio breviter dicta sufficiant: Nunc rursus ad describendas caeteras Moscorum Ducis provincias, pergam atque a Moscovia meridiem versus, dextrorsum procedendo, Severiensem Ducatum attingam.

DE MAGNO SEVERIENSI DUCATU.

Severiensis Ducatus est ingens, et rebus omnibus affluens, cujus latitudo a Boristene usque ad Msczenek castrum dirutum, supradictum extenditur, vastosque et desertos passim campos possidet. Primo Duces Severienses sui juris erant, sed postea magnis Lituaniae Ducibus permultos annos parebant. Tandem quoque (cum magnus Ducatus Jagielone baptisato ad Polonos pervenit) Regibus Poloniae tributa persolvebant. Deinde a Casimiro Rege Poloniae magnoque Duce Lithuaniae, Jagielonis filio, ad Joannem magnum Moscoviae Ducem, defecerunt. Sedes autem hujus Principatus in Novogrodek sita erat. Sed tandem hi Principes (prout aliis multis Moscoviae Duci subjectis

contingit) perfidiae innocenter accusati, a Basilio patre moderni Principis Ioannis Basiliadis, Principatu exuti sunt. Hi autem Severienses principes, genus suum a Demetrio magno Duce Moscoviae, duxerunt.

Arces et Civitates in hoc Ducatu complures sunt, inter quas Novogrod, Sievierski dictus, Starodub, Putivol, Czernigow, et Bransko, celebriores. Sylvae Hermelis, Aspreolis, melleque plurimum redundant, agros quoque haec Regio fertilissimos habet.

Novogrod Sievierski dictus, civitas et arx lignea, in qua olim sedes Ducum Severiensium erat, distat a Putivol et Starodub civitatibus ab una 18 ab altera 14 miliaribus: ad hanc civitatem, a Moscovia dextrorsum meridiem versus per Colugam, Vorotiniam, Serensko, et Bransko 150 miliaribus pervenitur.

Czernigow, arx et oppidum 30. miliaribus a Kijovia distat

Putivol, Arx et civitas lignea a Moscovia 140 miliaribus Polonicis a Kijovia vero 60 distat. Haec ultra Sylvam magnam, quae 24 miliaribus in latitudinem protenditur, sita est. Hujus Ducatus titulo Magnus Dux Moscoviae utitur, et Severiensem se Imperatorem appelat.

DUCATUS SMOLENSCENSIS.

Smolensko civitas ingens, et insignis, ad Boristenem fluvium sita, arcem ex roboribus aedificatam in ulteriori fluminis ripa habet, in qua plurima aedificia lignea in formam civitatis extructa sunt. Hanc ex una parte Boristenes fluvius alluit, ex altera vero fossis profundis, stipitibusque acutis munitur, in medio autem arcis templum divae virginis, in scopulo conditum est. Hanc civitatem et arcem Basilius magnus Moscoviae Dux, saepius et gravissime oppugnabat, nunquam tamen vi eam capere potuit, donec Michael Glinski ex Principum Russiae nobili stemmate et familia ortus, qui quondam summam rerum, apud Alexandrum Regem Poloniae, in magno Ducatu tenebat, ad praedictum Basilium (seditione in Lithuania excitata, regnante Sigismundo Rege Poloniae) profugit, et arcem Smolensko denuo cum ingentibus Moscorum copiis, acerrime obsedit, quam tormentis bellicis obstinate, sed frustra oppugnabat, et cum eam vi capere non posset, praefectis militum largitionibus corruptis, per deditionem arce cum civitate potitus est, atque ab hoc tempore in potestate Magni Ducis Moscoviae perseverat.

Civitas ipsa in vallo sita est, collibus undique et sylvis vastissimis, quibus pellium diversarum multitudo provenit, cingitur: distat autem Smolensko a Moscovia 80 miliaribus Polonicis.

Drohobusch, a Moscovia 72 miliaribus a Smolensko 18 distat, ad Boristenem cum oppido ejusdem nominis sita est.

Hugra, fluvius profundus et lutosus, non longe a Drohobusch in sylva quadam oritur, et inter Colugam, et Vorotiniam Occam influit.

Hic autem fluvius Moscorum, et Lithuanorum dominum, quondam dislimitabat.

Viezma, castrum et oppidum ligneum, ad fluvium ejusdem nominis extructum est, qui haud procul inde in Boristenem ingreditur. Distat que a Moscovia 46 miliaribus: a Mosajsko 26 a Drohobusch 18. Sed quia hic frequenter Boristenis fluvii praeclari, mentio intercidit, pauca de fontibus ejus subjiciam.

Boristenes, Fluvius juxta pagum quendam, Dnepersko dictum fontes suos habet, unde ab incolis Moscovitis, et caeteris Ruthenis Dniepr sive Dneper appellatur. Sic autem cursum suum Boristenes dirigit. Primum Viezmam Meridiem versus alluit, indeque cursu in Orientem verso, Drohobusch, Smolensko, Orsa Dubrovna, et Mohilow praeterlabitur. Inde tandem in meridiem tendens, Kijoviam Russiae olim metropolim, Circassos, et tandem per Campestria deserta fluens Oczakow, castrum, et civitatem Tartarorum Praecopensium, 40 miliaribus a Circas, attingit, indeque in pontum Euxinum exoneratur, cujus tam vasta ostia sunt, ut procul spectantibus maris formam praeferant. An autem Dnepr fluvius praedictus, a Latinis congruo nomine Boristenes appellatur, absurdum mihi videtur: nam hic a fontibus suis Dnepersko dictis, Dnepr vulgo a Moscis, Ruthenis, Lithuanis, Palonis et caeteris omnibus Sauromatis vocatur. Vocabulum quoque Dnepr, a Borystene multum discrepat, sed mihi videtur Berezinam fluvium (qui Borisow arcem et alias plures alluens in fluvium supra dictum Dnepr exoneratur), Boristenem antiquitus appellatum esse. Nam id vocabuli sonus, et ipsa congruentia vocis indicet.

Mozajsko, Castrum et oppidum ligneum, a Moscovia 18 milia meridiem versus distat, a Viezma 26 ibi Princeps nonnunquam Oratores diversorum Principum excipere solet, venationemque ibidem quotannis exercet. Nam ibi supra

modum Leporum praecipue alborum, magna copia est. Olgerdus ille, et Vitoldus magni Duces Lithuaniae, (quibus non extitit ex Lithuaniae Ducibus bellicosior alter), fines Lithuaniae 6 miliaribus ultra Mozajsko posuerant.

BIELSKIA DUCATUS.

Bielskia Principatus Russiae, quondam sui juris Principem babebat: qui magnis Ducibus Lithuaniae Jagielonis filiis, (a quibus Basilius Princeps Bielskiae, ad Basilium Ducem Moscoviae defecit, Ducatumque totum illi subdidit), tributarius erat. In hoc Principatu, Biela civitas cum castro ad fluvium Obseha in vastis Sylvis sita est, itaque a Moscovia 60 miliaribus Polonicis, a Smolensko vero 36. Hunc Ducatum Moscoviae Dux titulo suo adscribit, et se Ducem Bielski appellat.

RSCHOVIAE DUCATUS.

In territorio Rschoviensi civitas et arx lignea ejusdem nominis Rscheva appellata, ad Volgae ripam sita est. Distat autem a MoscoviaOccidentem versus 23 miliaribus ultra hanc civitatem aliquot milia Occidentem versus procedendo. est Sylva Volkovski les dicta, in qua est palus Vronow appellata, ex hac palude fluvius quidam emergit, qui 2 miliaribus Polonicis emensis, in lacum quendam Volgo dictum influit, unde rursus aquarum multitudine adauctus egreditur, Volgaque a lacu ex quo oritur, vocatur. Hic fluvius multis fluminibus in se receptis totam Moscorum Principis ditionem, Item Cazanense et Astrachanense Regnum, nonnullaque Tartarorum deserta Campestria perfluit, et tandem 70 ostiis in mare Caspium (Ruthenis Chvalinskoje mare dictum) exoneratur. Hunc fluvium Moscoviae Volgam, a Volgo lacu, ex quo emergit, appellant. Tartaris vero Edel, Ptolemaeo et Graecis Rha dicitur. Hic Ducatus Rschoviae, in quo praedictus fluvius, fontes suos habet, latissime extenditur, ab hocque Dux Moscoviae titulum sibi usurpat, et Ducem Rschoviae se appellat.

Voloczok, civitas et arx lignea, occidentem aequinoctialem versus 24miliaribus a Moscovia distat, a Mozajsko 12 a Tveria 20. Leporibus albis haec provincia abundat, ibique magnus Dux saepe venationem exercere solet.

Vielikije Luki, arx et civitas magna lignea a Moscovia 140 miliaribus a Novogrodia magna 60 a Polotzko 36 distat, eam Lovat fluvius praeterfluit, indeque Septentrionem versus fluens, in Ilmen lacum juxta Novogrodiam magnam ingreditur.

Toropetz, arx, et civitas, a Vielikije Luki decem et octo miliaribus distat, ad confinia Lithuaniae Ducatum Smolensciensem attingens sita.

Haec autem arx Toropetz cum caeteris sibi adjacentibus, videlicet Drohobusch, Biela, et Brensko, cum bona Severiensis Ducatus parte, uno tempore per deditionem in magni Ducis Moscoviae potestatem Joannis Basilii devenerunt, sub Alexandro Rege Poloniae, magnoque Duce Lithuaniae, prout latius in descriptione Regni Polonici dictum est.

DUCATUS TVERENSIS.

Tverensis Ducatus, cujus titulum magnus Dux Moscoviae sibi usurpat, amplissima olim ditio erat, una ex magnis Russiae Principatibus, ad Volgam fluvium sita, 36 miliaribus distat a Moscovia. In ea est civitas Occidentem aestivalem versos Tver dicta, quam Volga fluvius interlabitur. In altera autem Volgae ripa castrum ligneum sibi conjunctum habet, ex cujus opposito Tvertza fluvius Volgam influit. Haec civitas monetam argenteam propriam habet, quae valore Moscoviticae aequatur.

Torsok oppidum 10 miliaribus Polonicis a Tveria abest. Hujus olim pars dimidia Novogrodiensi, altera Tverensi Ducatui subjacebat. Porro hic Ducatus Tverensis a Joanne Basilii, Moscoviae Principe, avo moderni Ducis occupatus est.

DUCATUS PSCOVIENSIS.

Psokovia Principatus, olim amplissima sui juris ditio erat. Sed a Joanne Basilii, anno Dominii 1509 occupatus est. In eo est civitas celebris totius regionis metropolis, Pescovia, gentiliter Pskow dicta, ad lacum Pskova dictum sita, ex quo ejusdem nominis fluvius emergit, ac mediam civitatem interfluit, indeque sex miliaribus emensis in lacum Czudsko, vel Czudzin dictum ingreditur. Sola autem Pscovia in toto Mosci imperio muro cincta est, quae in quatuor partes dividitur, et earum singulae suis moenibus clauduntur. Distatque haec civitas

Occidentem versus a Novogrodia magna 36 miliaribus a Vielikije Luki, et a regia Livoniae metropoli 60. Facilis ex Pscovia in mare Balticum esset navigatio, sed scopuli quidam non longe ab Ivanow Gorod, et Nerva castris, in finibus Livoniae impedimento sunt, ubi 2 miliaribus emensis Nerva fluvius pluribus fluviis haustis in mare exoneratur. Hanc civitatem anno supra dicto Moscoviae Dux proditione sacerdotum occupavit, civibusque in Moscoviam abductis, et in eorum locum Moscovitis substitutis libertatem Pscoviensium, quam strenue multis annis propugnabant, prorsus diminuit, ejusque titulum sibi usurpat.

DUCATUS NOVOGRODIAE MAGNAE.

Novogrodiae magnae Principatus amplissimus olim, ex totius Russiae Ducatibus erat. Cujus imperium Rurik Varegus sorte sibi oblatum, inprimis administrabat, et tandem post eum successores ejus latissime ad Graeciam usque imperium suum extendebant. Et tunc temporis amplissimam ditionem in quinque partes distributam habebat. Imperiumque suum Orientem, Meridiem, et Septentrionem versus, magna ex parte extendens, Lithuaniam Finlandiam, Suetiam, et Nordvegiam ipsam attingebat.

Est autem in hoc principatu civitas ingens et ampla Novogrodia magna appellata, gentiliter Novogrod vieliki dicitur. Eam Volchow fluvius navigabilis interfluit, qui ex Ilmen lacu duobus verst supra civitatem emergens in alium locum, (Novogrodia magna interlapsa) Ladoga dictum, exoneratur: triginta sex Polonicis miliriaribus emensis.

Porro Ilmen lacus supra Novogrodiam duobus verst situs, in longitudinem decem et octo miliriaribus Polonicis, in latitudinem vero duodecim patet, duosque praeter alios celebriores fluvios excipit, Lovat, et Scholona dictos, unum vero emittit, Volchow dictum, qui Novogrodiam interfluit. Distat autem Novogrodia Occidentem aestivalem versus a Moscovia centum viginti miliaribus, a Pscovia triginta sex, ab Ivanow Gorod, et Vielikije, Luki quadraginta. In hac civitate erat olim quoddam idolum Perun appellatum, hoc in loco, quo nunc est monasterium, Perunski monastyr ab idolo eodem dictum. Hoc idolum a Novogrodensibus praecipue cultu latriae adorabatur: habebat autem formam hominis lapidem ignitum manu tenentis, similem fulmini. Nam Perun Ruthenis et Polonis fulmen significat. In hujus laudem et honorem ignis ex quercubus, qui perpetuo die nocteque arderet, construebatur. Quod si negligentia ministrorum, ad hoc officium obeundum designatorum, ignem extingui contingeret, tunc capitis poena plectebantur.

Currente anno Domini 1470 cum Theophilus Archiepiscopus Novogrodiae, sua auctoritate totam ditionem Novogrodiensem gubernaret, Regi Poloniae Casimiro tunc temporis magno Duci Lithuaniae persolvens, Joannes Basilii Moscorum Dux Novogrodiensem principatum, gravi acerrimoque bello per septem perpetuos annos pressit, ipsamque civitatem Novogrodiam saepius obstinate oppugnabat. Tandem anno Domini 1477 ad fluvium Scholona dictum Novogrodenses bello superavit, eosque ad deditionem civitatis et totius regionis compulit, et locum tenentem suum illis constituit. Cum autem nondum absolutum se imperium in Novogardiensis habere intellexisset, auxilio praedicti Theophili Archiepiscopi, in Novogardiam armata manu venit, sub praetextu religionis conservandae, quasi cives quosdam a Ruthenico ritu, ad Romanam Ecclesiam deficere volentes, cohibere proposuisset, hacque simulationn Novogrodiam ingressus, incolas ad miserrimam servitutem redegit, cives, mercatoresque omnes, bonis omnibus, (parte unicuique quarta relicta,) spoliavit, ipsumque Archiepiscopum proventibus omnique auro et argento privavit, et alium Episcopum. (parva duntaxat reddituum portione illi concessa,) in locum ejus constituit.

Russa, oppidulum vetustissimum olim antiqua Russia dictum, a Novogrodia 12 miliaribus distat, quod fluvius salsus praeterfluit, quem incolae fossa ampla in modum lacus coercent, indeque aquam per cannales nusquisque ad suas aedes deducunt, et ex ea sal coquunt.

Ivanow Gorod ars, quam Joannes Basiliades Moscoviae Dux, a quo et nomen accepit, ad ripam Nervae fluvii ex lapidibus sectis extruxit, distat a Novogardia magna 40 miliaribus a Pscovia totidem. Juxta hanc arcem est civitas lignea Nerva a fluvio appellata, ubi Novogrodenses, et Pscovienses merces suas deponere solent. Est ibi quoque ex adverso in altera ripa Livoniensium castrum et civitas, quod etiam ab eodem fluvio Nerva appellatur, atque haec duo castra Nerva fluvius interfluens, Moscoviae olim imperium a Livoniensi dislimitabat: Sed nunc Joannes Basiliades modernus Princeps Mosco-

viae, Nerva arce Livoniensium cum caeteris potitus, ulterius fines suos promovit. Nerva autem fluvius ex lacu Czudsko dicto oritur, duobusque in se receptis fluviis, Pscova, et Vielika Reka dictis, ex Meridie venientibus Ivanow Gorod, et Nervam civitatem interfluit, indeque in mare Livonicum exoneratur. Hoc fluvio ex Moscovia merces in mare deportantur. praecipue ex Pscoviae et Novogrodiae magnae regionibus.

Jamma Castrum, 12 miliaribus ab Ivanow Gorod, et Nerva situm est, ad Plussae fluvii ostia Septentrionem versus. Deinde spacio 4 miliaribus a Jamma, castrum et civitas Coporogia dicta, ad fluvium ejusdem nominis occurrit. Hinc Septentrionem versus, 25 miliaribus per Oreszek, et Corelam civitates, ad fluvium Polna pervenitur, qui imperium Moscorum a Finlandia Suetiae Regi subjecta dislimitat.

VODZKA REGIO.

Haec regio a Novogrodia magna, triginta miliaribus distans, inter Occidentem et Septentrionem sita est. cujus incolae proprium idioma habent, aliquantulum a Ruthenico differens, in eam animalia cujuscunque generis, si aliende inducta fuerint, colorem suum in albedinem mutare perhibentur.

CORELA PROVINCIA.

Haec provincia suum proprium idioma habet, a Novogrodia Septentrionem versus, sexaginta miliaribus Polonicis distat, cujus incole Moscorum Duci et Suetensium Regi propter utriusque vicinitatem tributa pendunt. Hujus provinciae fines ad mare usque glaciale protenduntur.

Solovki Insula Septentrionem versus, inter Dvinam et Corelam provincias octo miliaribus Polonicis a terra in mari sita est, Moscoviae Duci subjecta. Estque ibi monasterium Ruthenicum insigne, in quod mulieribus ingressus gravi sub poena probibetur. Distat autem haec Insula a Moscovia trecentis miliiaribus a Bielojezioro 200 miliaribus Polonicis. Sal ibi copiosius decoquitur. Solem illic in aestivali Solstitio perpetuo, duabus tantum horis exceptis, splendere affirmant.

DVINA PROVINCIA.

Haec provincia in ipso Septentrione sita est, Novogardensiumque olim ditionis erat, et a fluvio praeterlabente Dvina dicto nomen sortita est. Fluvius autem ipse ab Jug, et Suchana fluviorum duorum confluxu Dvinae nomen accepit. Dvina enim Ruthenis binos significat. Hic fluvius postquam Jug, et Suchana confluxerunt, Dvinae nomine assumpto, emensis centum miliaribus, Oceanum Septentrionalem qui Suetiam et Nordvegiam alluit, sex ostiis ingreditur. Numerantur autem a Moscovia civitate, trecenta miliaria Polonica ad ostia ejus. Haec provincia, quamvis centum miliaribus pateat, praeter Colmogoram, tamen Castrum, et Dvinam civitatem, quae in medio regionis sita est castrumque Pinega in ipsis Dvinae ostiis conditum, oppidis et castris prorsus vacua est. Pagis tamen compluribus abundat, qui propter terrae sterilitatem magno tractu longe lateque ab invicem distant. Incolae vero ex piscibus ferisque omnis generis victum, ex pellibus vero amictum acquirunt, panis enim usum prorsus ignorant. In maritimis hujus regionis locis, ursi albi majori ex parte in mari degentes reperiuntur, quorum pelles cum caeteris varii generis, animalium pellibus incolae magno Duci pro tributo dant, atque ita in Moscoviam saepius deferuntur. Regio ipsa toto falsifera est, ex qua caeterarum regionum circumadjacentium incolae, sal habere solent.

USTJUGA REGIO.

A Dvina ex Septentrione in Meridiem procedendo Ustjug civitas et arx, a qua et regio nomen accepit, occurrit, ad fluvium Suchana condita. Distatque a Vologda civitate centum miliarium a Bielojesero centum quadraginta. Dicitur autem Ustjug, ab Ustie, quod ostium Latinis sonat, et Jug fluvio ex Meridie in Septentrionem currente, ad cujus ostia primo sita erat sed postea propter loci oportunitatem, ad dimidium miliare supra ostia ejus, ubi in Suchanam ingreditur, translata est, et antiquo nomine Ustjug hucusque appellatur. Haec regio olim Novogardensibus tributaria erat, in qua nullus propemodum panis usus habetur. Qua propter incolae ex piscibus et feris victum quaeritant. Idioma proprium, quamvis Ruthenico magis utan-

tur, habent. Sal ex Dvina regione supradicta eis advehitur. Omnis generis ferarum pellibus abundant, praecipue vulpinis nigris, quae interdum zebellinis aequiparantur, Zebellinorum pelles illic nec multae, nec admodum bonae reperiuntur.

VOLOGDA PROVINCIA.

Haec provincia inter Orientem et Septentrionem sita est, habetque civitatem ejusdem nominis et arcem, natura loci munitissimam, in qua magnus Dux Moscoviae thesauri sui partem temporis necessitatis condere solet. Abest autem a Jaroslaw 50 miliaribus Polonicis, a Bieloosero 40 eam fluvius Vologda in Septentrionem ex Occidente fluens, praeterlabitur, a quo civitas ipsa et provincia denominata est. In hac regione viatores certam itineris rationem, propter crebras paludes et fluviorum anfractus observare non possunt, tota enim palustrosa et sylvestris est, et quo ulterius progreditur, eo plures et inviae paludes fluviique occurrunt, quondam sub Novogardiae magnae ditione erat.

Vaga fluvius, piscibus omnis generis abundans, inter Bieloosero et Vologdam in paludibus, densissimisque sylvis oritur, ac in Dvinam fluvium illabitur. Accolae autem hujus fluvii panis usum penitus ignorant, ferisque venatione partim victitant, pellibus vulpinis nigris et coloris cinericei abundant.

BIELOOSERO DUCATUS.

Bieloosero, quasi dicas albus lacus, est regio ampla, una ex Ducatibus Russiae in Septentrione sita juxta lacum ingentem, a quo nomen ipsa regio et arx, civitasque traxit. Hujus Ducatus titulo magnus Dux Moscoviae utitur. Hic autem lacus 13 miliaribus Polonicis in longitudinem, totidemque in latitudinem stagnat, et triginta sex fluvios excipit, unum vero duntaxat Sosna emittit, qui 15 miliaria supra Jaroslaw, et 4 miliaria infra Mologam civitates emensis, fluvio Volgae celebri commiscetur. In hoc lacu est arx natura loci munitissima, inexpugnabilisque, in qua Princeps Moscoviae thesaurum suum recondere solet, illicque tempore necessitatis hostibus urgentibus, velut ad asylum quoddam confugit. Abest autem Bieloosero a Moscovia centum miliaribus a Novogardia magna totidem. Regio pene toto palustrosa sylvosaque est, ideo viatoribus difficilem transitum praebet et haud commode ad eam, nisi stratis pontibus, concretisque glacie aquis pervenitur. Hujus loci incolae proprio idiomate utuntur, sed nunc fere omnes Ruthenice loquuntur. A lacu Bieloosero ad sagittae jactum est alius lacus sulphur copiose proferens, quod fluvius quidam ex eo emergens, seu spumas supranatantes secum defert. In hoc Ducatu, Sinaus Varegus sorte sibi e Ruthenis concesso, primus consederat, cujus etiam fratres, unus in Pscovia Truvor nomine, alter in Novogardia magna Rurik dictus, (de quibus supra,) imperabant.

JAROSLAVIAE DUCATUS.

Jaroslaw civitas et arx lignea ampla, ad Volgam fluvium sita, 46 miliaribus a Moscovia distat. Regio ei adjacens fertilissima est, praesertim ea parte, qua ad Volgam vergit. Haec olim secundo genitis magnorum Ducum Moscoviae attributa erat, quos Joannes Basiliades Moscoviae monarcha, principatu expulsos in servitutem redegit, ex quorum progenie adhuc supersunt, qui Knesi (id est, Duces) Jaroslavsci dicuntur, sed parvam in regione reddituum partem retinent. Ipse enim Dux Moscoviae et titulum et Ducatum sibi vendicat.

ROSTOVIAE DUCATUS.

Hic Ducatus inter praecipuos et antiquiores Russiae principatus, post Novogardiam magnam olim habebatur, et secundo genitis magnorum Ducem Russiae attributus erat, quorum posteri per Joannem Basilii, avum moderni Ducis Joannis Basiliadis eo exuti sunt. In hoc Ducatu est civitas et arx lignea Rostow dicta, regionis caput, in qua Archiepiscopus sedem suam habet, a Moscovia 34 miliaribus distat. Sita autem est ad lacum quendam, ex quo Cotorea fluvius emergit, et Jaroslavia civitate praeterlapsa in Volgam illabitur. Hujus Ducatus titulo Moscoviae Dux utitur, novissimumque hujus regionis haeredem, ex progenie Ducum Russiae, anno Domini 1565 Joannes Basiliades Moscoviae Dux tyrannice trucidavit, progeniemque ejus funditus delevit.

Uglicz civitas cum castro, ad Volgam fluvium condita, distat a Moscovia 24 miliaribus a Jaroslavia triginta.

Chlopigrod civitas 2 miliaribus distat ab Uglicz, in ea celeberrimae frequenter fiunt nundinae, ad quas Suetenses, Livonienses, Rutheni, Lithuani, Tartari, et aliae quamplurimae gentes confluunt, omnes vero tantum permutatione rerum utuntur.

Pereaslaw, civitas et castrum, ad lacum quendam a Septentrione in Orientem reflectendo sita est, a Moscovia 24 a Rostow 10 miliaribus distat. Juxta hanc est lacus quidam, ex quo sal copiose decoquitur.

SUSDALIENSIS DUCATUS.

Ducatus Susdali, cum ejusdem nominis castro et civitate, in qua sedes Episcopalis est, Rostoviae et Volodimeriae adjacet, inter praecipuos olim Russiae Principatus numerabatur, ac reliquarum Russiae partium metropolis erat. Hunc Ducatum secundo geniti Ducum Moscoviae jure haereditario possidebant, quorum tandem posteri per Joannem Basilii avum moderni Ducis Moscoviae, eo expulsi et spoliati sunt.

Castromowgorod civitas cum castro, in confluxu Costromae et Volgae fluviorum sita est, 20 miliaribus a Jaroslavia Orientem aestivalem versus distat.

Galicz Provincia cum civitate et castro ejusdem nominis ex Moscovia in Orientem, per Castromowgorod euntibus occurrit. In ea propter crebras paludes, fluvios et sylvas densissimas ratio vera itinerum observari non potest.

VJATKA REGIO.

Haec regio ab ejusdem nominis fluvio denominata est, in cujus littore hae civitates sitae sunt: Chilinova, Orlo, Cotelnicz, et Sloboda. Orlo 4 miliar. infra Chilinovam sita est. Deinde 6 miliar. Occidentem versus procedendo. Sloboda et Cotelnicz civitates, ad Reczitza fluvium sitae, qui ex Oriente fluens in Vjatkam influit, occurrunt. Haec regio in Orientem aestivalem porrecta, 150 miliar. a Moscovia distat. Tota fere palustris et sterilis est, melle, feris piscibus, aspreolisque abundans, in ea Ceremissae populi passim vagantes latrocinantur. Haec olim sub Tartarorum imperio erat, sed monarcha Moscoviae Basilius, Tartaris expulsis eam sibi subjugavit, tituloque ejus (Ducem se Vjatkae appellans) utitur. Attamen Tartari ultra citraque, Vjatkam fluvium, adhuc in campestribus habitant, maxime vero in ostiis Vjatke, ubi in Camam fluvium ingentem exoneratur.

PERMIA REGIO.

Permia magna et ampla regio, a Moscovia 250. mil. distat. In ea est civitas ejusdem nominis ad Vischoram fluvium sita, qui 10 mil. inde emensis in Camam fluvium exoneratur. Incolae hujus regionis pane rarissime utuntur, et cervina plerunque carne, aliarumque ferarum victitant. Idioma proprium, literas quoque a Rutenicis differentes habent, quas Stephanus Episcopus, (qui eos ad fidem Christi rebelles convertit) adinvenit qui postea apud Ruthenos catalogo Sanctorum adscriptus est. Quendam vero Episcopum, Stephani hujus antecessorem, Permiani, cum eos ad fidem Christi convertero nitebatur, exoriaverunt. Supersunt adhuc plurimi ex iis idolatrae, passim in sylvis degentes. Hyeme per nives traheis itinera faciunt, quas vel canes vel cervi albi (quos in hunc usum pro jumentis habent) trahere solent. Pedites autem in Nartis (quemadmodum in plurimis Russiae locis mos est) celeriter per nivem iter conficiunt. Hae autem nartae sunt ligneae quaedam, et oblongae duorum trium ve cubituum longitudine, quibus in pedes inductis baculo cum cuspide suffulti, celerrime feruntur, adeo ut nullo modo equi, quamvis agilissimi cursu insequi possint, nam equo currenti asperitas nivis, montes, caeteraque viae obstacula impedimento sunt, in nartarum autem instrumentis currentes, colles, truncos foveasque, facillime transiliunt, hocque modo feras omnis generis apprehendere et capere telis transfigendo solent. Huic regioni Tumen regnum, cujus Princeps Tartarus, conterminum est.

SIBIR PROVINCIA.

Haec provincia ad Camam fluvium inter. Permiam et Vjatkam regiones sita est, quae castris et civitatibus vacua prorsus est. In ea Jaik fluvius ingens oritur, qui Tartarorum campestribus praeterlapsis, in Caspium mare influit. Incolae ejus proprio idiomate utuntur, panis usum nesciunt, sed ferina carne victitant. Mercimonia ex aspreolorum pellibus (qui apud eos praestantissimi reperiuntur) exercent, pro

tributoque easdem magno Moscoviae Duci pendunt.

Regio ipsa tota fere palustris et silvestris est, et propter Tartarorum vicinitatem magna ex parte deserta dicitur.

JUGRA REGIO.

Jugra sive Juhra regio, cujus incolae Juhri vel Jugrici appelantur, ad Oceanum Septentrionalem sita est, ex ea Hungaros sterilitate regionis causata olim prodiisse, et Pannoniam occupasse ferunt, ajunt que eos patriis locis egressos, primo ad paludes Meotidis consedisse. Deinde ad Danubium fluvium Pannoniam versus concessisse, a suique denominatione Pannoniam Juhariam, deinde Ungariam nominasse, et Duce Atila multas provincias Asiae et Europae debellasse Hinc ergo Moscovitae plurimum gloriantur, dicentes subditos suos quondam Germaniae, Italiae, Graeciaeque fines vastasse, totoque mundo terribiles esse. Indigenae hujus regionis vectigal magno Moscorum Principi solvunt, eodemque idiomate eum Ungaris utuntur.

PECZORA REGIO.

Peczora magni Ducis Moscorum ditio, longo tractu in Septentrionalem et orientalem plagam fines suos juxta mare glaciale extendit. Denominata est a fluvio ejusdem nominis Peczora dicto, qui a meridie fluens in Oceanum glacialem juxta oppidum et castrum Pusteosiero dictum, sex amplis ostiis exoneratur. Circa hunc fluvium sunt montes, rupesque in altum prominentes, Ziemnojpojas Ruthenis, id est, cingulus terrae dicti, quorum vertices ob continuos ventorum flatus nudi absque gramine sunt, nivibus frequenter rigentes. Crescunt autem illic arbores Cedri, circa quas nigerrimi zebelli reperiuntur, aves etiam rapaces varii generis in his montibus nidificant, praecipue vero Falcones albi ad venandas aves promptissimi, qui inde in Moscoviam afferuntur, eisque magnus Dux in venatione uti solet. Atque in Principis Moscoviae imperio hi montes, quos veteres Riphaeos sive Hyperboreos (variis in locis situm eorum ponentes) vocabant, existunt. Hi autem montes perpetuis nivibus gelu concretis albent, difficilem que transitum iter carpentibus praebent. Tantae enim altitudinis dicuntur, ut quidam a Moscorum Principe ad id destinati, decem septem dies in ascendendo quodam monte transigerint, attamen nequaquam verticem montis attingere potuerunt. Qui autem ex Moscovia ad Peczoram proficisci volunt, per Ustjugam et Dvinam provincias transeuntes, recta in Permiam regionem, quae a Moscovia ducentis quinquaginta miliaribus distat, perveniunt, indeque usitato magis itinere Peczoram attingunt. Incolae hujus regionis simplicissimi sunt, idioma proprium habent, panis apud eos nullus usus habetur. Anno Domini supra millesimum quingentesimum decimo octavo, Ruthenico ritu sacro baptismi fonte abluti sunt. Pelles ferarum varias magno Moscorum Duci pro tributo pendunt. In ostiis Peczorae fluvii est castrum et oppidum Pusteoziero dictum, ultra quod in littore Oceani Septentrionalis variae gentes sunt, quae communiter Ruthenis Samojedy (id est, se ipsos comedentes) appellantur. Hae gentes in Moscoviam non veniunt, aliorum enim hominum coetum, vitaeque societatem maxime refugiunt. Avium diversarumque ferarum copia supra modum abundant, ut pote zebelibus, castoribus, hermelis, aspreolis, ursibus albis, lupis, leporibus et id genus aliis animalibus. Praeterea in Oceano eis adjacenti pisces diversi generis et equi marini crescunt, in eodem Oceano varia magnaque animalia dicuntur esse, inter alia autem belua quaedam magnitudine bovis, quam Moscoviae Mors appellant. Haec belua in mari, aliquando vero in terra degit, boatus terrificos edit. Breves instar castoris pedes habet, pectore prominenti latoque dentibus superioribus in longum prominentibus. Dumque Oceano relicto in terram praedae capiendae gratia exire cupit, tum dentibus (quos longos habet) per promontoria mari impendentia affixa vertices montium ascendit. Tandem posterioribus pedibus, dentibus admotis summa cum celeritate in terram delabitur, omniaque obvia aliquando per decem vel amplius miliaria, devorans, mactansque grassatur, et tandem in Oceanum revertitur, multoties autem ab incolis superiora montium occupantibus, telis et lapidibus priusquam montes ascendat prohibetur, hocque modo frequenter opprimitur. Ex harum autem beluarum dentibus, Moscoviae, Turcae, Tartarique, manubria pugionum, cultellorumque, praestantiores etiam framearum subtiliter conficiunt, solum autem propter dentes capiuntur, magno enim pretio apud Turcas ot Tartaros veneunt. Ad eundem

Peczoram fluvium est castrum et oppidum Papinovgorod dictum, hujus accolae Papini dicuntur, diversumque a Ruthenico idioma habent, et Duci Moscorum tributa solvunt.

OBDORJA REGIO.

Obdorja a fluvio praeterlabente Obbi dicto denominationem accepit, qui ex lacu quodam amplissimo Kitajsko nominato emergit, ab Orienteque in Septentrionem fluens, sex ostiis in Oceanum Septentrionalem exoneratur, ad oppidum autem Obbi dictum est tam vastae amplitudinis ut sedecim miliarium Polonicorum, octoginta autem verst Moscovitarum in latitudinem pateat, vixque duobus diebus navigio quamvis ventis vela impellentibus tranatur, sicque abundat piscibus, ut navigantium remigiis premantur. Huic quoque fluvio Voguliczi et Hugriczi populi accolunt, multa ibi variique generis animalia capiuntur, quibus regionis incolae, (Panis enim usum nesciunt) victitant, pellibusque Moscorum Principi tributa persolvunt.

DE IDOLO AUREAE ANUS.

In hac Obdorjae regione ad ostia Obbi fluvii, est quoddam antiquissimum idolum de lapide excisum, quod Moscovitis Zolota baba, id est, aurea anus dicitur. Est autem similitudo mulieris vetulae infantem in gremio tenentis, et alterum juxta se infantem habentis, quem nepotem illius esse incolae dicunt. Hoc idolum ab Obdorianis, Jubriscis, et Vohuliscis, aliisque conterminis gentibus cultu latriae veneratur, praestantissimasque et maximi pretii pelles zebellinas idolo offerunt, una cum reliquarum ferarum pretiosis pellibus, cervos quoque selectiores ad sacrificium peragendum mactant, quorum sanguine os, oculos et reliqua simulacri membra perungunt. Intestina autem cruda sacrificii devorant, et inter sacrificandum sacer-idolum consulit, quid ipsis faciendum, quove migrandum sit. Ipsum autem (dictu mirum) certa consulentibus responsa dare, certosque rerum eventus praedicere solet. Dicuntur etiam in montibus vicinis huic idolo sonitus boatusque quidam audiri, qui perpetuo sonitum in modum clangoris tubarum edunt. Hoc autem nihil aliud esse dicerem, nisi instrumenta quaedam illic antiquitus posita, vel canales subterraneos, sic natura ipsa effectos, qui ventorum perpetuo flatu sonum, boatumque et clangorem continuo efficiunt.

Ab Obbi fluvio a parte sinistra ascendendo, Calami populi dicti in campestribus degentes occurrunt, Moscorum Ducis tributarii.

Infra Obbi fluvii ostia et auream anum sunt complures ingentes fluvii, Irtischae, Beresva, Sosa, Tachnim, Danadim et caeteri multi ex montibus cingulus terrae dictis emergentes. Horum fluviorum accolae ad auream anum usque et Oceanum Septentrionalem habitantes, magno Moscorum Duci tributa persolvere dicuntur.

CONDORA REGIO.

Haec regio ad Oceanum Septentrionalem sita, Obdorjae regioni vicina est, tota fere sylvis fluminibusque obsita, ejus indigenae proprio idiomate utuntur, et aureae anus idolum cum Obdorianis colunt, ferarum carnibus, quibus omnis generis copiose affluunt, pro cibo utuntur, pelles vero varias Moscorum Principi pro tributo pendunt. Regio civitatibus, castris, pagisque prorsus vacua est. Hujus titulo Moscorum Dux, (Ducem se appellans Condoriae) utitur.

LUCOMORIA REGIO.

Lucomoria regio longo tractu juxta mare Septentrionale extenditur, ab incolisque sine ullis aedibus in sylvis et campis habitantur. Huic regioni confines sunt Grustintzi, et Serponovtzi populi a castro Grustina ad lacum Kitajsko sito dicti, ubi Obbi fluvius supradictus fontes suos habet. Ab hoc lacu homines nigri, communis sermonis expertes, ad Grustinam arcem venire solent, secum adferentes varias merces, praecipue autem uniones, gemmas, lapidesque pretiosos, quas Grustintzi et Serponovtzi, rerum transmutatione facta ab eis mercantur. Hac autem gentes Lucomoriae, item Grustintzi, et Serponovtzi, et quaecunque infra Obbi fluvium et calum Kitajsko dictum, juxtaque flumina Sosa, Beresva, Danadim, et Tachnin habitantes, ad Oceanum glacialem usque magno Moscorum Duci, vectigales dicuntur. Porro de quibusdam populis in Lucomoria habitantibus, portentosum et dictu incredibile quiddam refertur, quasi illi quotannis 27 mensis Novembris

die, velut hirundines et ranae, prae intenso frigore brumali moriantur. Postea redeunte vere 24 Aprilis die, eos denuo reviviscere ajunt. Hi autem hoc modo commercia cum Grustentziis et Serponovtziis populis sibi vicinis habere dicuntur, cum jam futuram mortem sibi imminere sentiunt, tunc merces suas certis in locis deponunt, quas Grustintzi et Serponovtzi suis mercibus interim aequivalentibus eodem loco relictis, auferunt. Illi autem reviviscentes, illas merces, si aequa commutatione sibi placuerint, pro suis accipiunt: sin minus justae fuerint, a Grustintziis et Serponovtziis suas repetunt, unde lites et bella hac de causa inter eos saepissime oriri dicuntur. Ex Lucomoriae montibus Cossin fluvius dictus, ingens oritur, qui Lucomoria praeterlapsa, in magnum fluvium Tachmin dictum exoneratur. In Tachmin autem fluvio pisces quidam nasci dicuntur, qui capite, oculis, naso, ore, manibus, pedibusque hominem referunt, sed absque ullae vocis expressione. Ajunt quoque ultra hanc fluvium prodigiosae formae homines habitare, quorum alii ferarum more pilis rigent, alii caninis cum capitibus in speluncis subterraneis victitant.

LOPPIA REGIO.

A Lucumoria ulterius ad Oceanum glacialem procedendo Loppi populi, barbarie et feritate rigentes in campestribus et sylvis degentes occurrunt. Hi nusquam certas sedes habent, sed uno in loco feris piscibusque, quibus victitant (panis enim usum nesciunt) depastis alio commigrant. Tuguriola sua, in quibus habitant, corticibus arborum cespitibusque tegunt, vestibus ex diversis ferarum pellibus zebellinis, hermelinis, cervinis, et id genus aliis insimul consutjs utuntur, eorumque hujusmodi vestitus interdum in Moscoviam a mercatoribus defertur, pileis etiam et caligis ex cervinis pellibus confectis utuntur. Tributi autem loco pelles et pisces, quorum copia affluunt, magno Moscorum Duci pendunt. Idioma suum proprium habent, quod ab aliis non intelligitur, ideo apud exteros propemodum muti esse videntur. Sagittarii autem omnes sunt peritissimi, adeo ut si quas in venatione praestantiores feras nanciscantur, eas (ut pelles eorum integrae et intactae sint) missa sagitta in nasum oculosve interficiunt. Hi etiam feras in nartis hyeme per nives insequuntur, insecutasque sagittis conficiunt, mercatores ad se ex variis regionibus quaestus gratia venientes, libenter excipiunt, quos in tuguriolis suis cum uxoribus relinquunt, ipsi vero interim venatum abeunt, reversi, si uxores hospitum concubitu consuetudineque laetiores et hilariores invenerint, munere aliquo hospitem donant, sin minus, turpiter convitiis lacessitum expellunt.

Monetae pecuniariae nullus apud eos usus, sed cum mercatoribus adventitiis rerum permutatione utuntur, et pro panno crasso vilosoque, item pro securibus, acubus, cocleraribus, cultris, poculis, speculis, et id genus aliis rebus pelles ferarum varii generis mercatoribus dant. Regio quam inhabitant, frigidissima est, solem ibi aestivalis solstitii tempore, quadraginta diebus perpetuo splendere (tribus noctis horis exceptis) perhibent, quibus sol velut quadam caligine obducitur, ut radii illius non appareant. Nihilominus tamen laborantes ab opere suo excluduntur. In his quoque partibus montes in altum eminentissimi dicuntur esse, qui ad Aethnae (montis in Sicilia) similitudinem, flammas semper eructant, in quibus Salamandrae animalia quaedam, lacertarum similitudine, quae in igne non secus ac pisces in aquis vivunt, crescere perhibentur.

Ultra Oceanum etiam glacialem regionem quandam Engroneland dictam, quasi incognitam ajunt esse. Haec tum ob altos montes, qui perpetuis semper nivibus rigent, tum etiam ob perpetuam glaciem mari innatantem (quae periculosam navigationem facit) a commercio, conversationeque caeterarum gentium aliena sejunctaque est, ideo incognita dicitur.

Moscovitae se plurimum jactant, quod Princeps eorum ex hac quoque remotissima, et fere ultima orbis regione tributa exigat. Hoc quamvis verisimile non sit, tolerari tamen aliquo modo potest, cum alios vicinos Principes, qui ab ipsis tributa exigerent, non habeant.

Atque hic finis regionum Septentrionalium, glacialique mari adjacentium (quae Moscorum principis sunt tributariae) esto. Nunc ad caeteras regiones describendas, Meridiem Orientemque versus sitas. Moscovitis confines revertar.

CZEREMISSI POPULI.

Czeremissi, Mordovotes, et Vachines, inter Vjatkam et Vologdam provincias, quarum supra mentionem fecimus, longe lateque in vastis syl-

via, sine ullis aedibus habitant. Proprium idioma habent, Mahometisque sectam amplectuntur, quidam etiam gentiliter, (nullam Dei notitiam habentes) vivunt. Omnes autem furtis et latrociniis intenti, et carminibus magicis exorcismisque maxime dediti sunt. Adversus sagittarum telorumque jactus intrepidi. Ferina carne et melle (cujus alveariis abundant) magna ex parte victitant. Pane enim raro utuntur. Omnes tam viri quam feminae cursu velocissimi sunt, sagittariisque peritissimi, arcum nunquam de manibus deponunt, quo adeo oblectantur, ut etiam filiis cibum obstinatissime prohibeant, nisi prius signum praesignatum ex arcu sagitta ferirent. Artificium laborque eorum feras venari, et sagittis figere, quorum carne vescuntur, pellibusque vestiuntur, ac easdem pro tributo magno Duci Moscorum pendunt. Inter venandum autem, nartarum instrumento pedibus inducto, (cujus in Permiae descriptione supra memoravimus), utuntur: in quo agilissime velocissimeque feras insequendo feruntur. Quia vero harum nartarum instrumento velocissimi cursus, omnes fere septentrionales gentes, et ipsi Moscovitae, Ruthenique communiter utuntur, imaginem usus earum subjiciemus. Sunt autem longae quaedam ligneae soleae longitudinem trium cubituum adaequantes, in anteriori parte in modum traharum erectae, quidam vero hoc instrumentum ad suae proportionis staturam in longitudinem conficiunt, quo in utrumque pedem inducto velocissime feruntur.

MORDVA POPULI.

A Novogrodia inferiore, quam superius descripsimus, Orientem et Meridiem versus, vastae ingentesque occurrunt sylvae, quas Mordva populi sic dicti, magno juxta Volgam fluvium insignem tractu inhabitant. Idioma proprium habent, in pagis passim degunt, agriculturamque exercent. Melle, diversisque animalium pellibus pretiosis abundant. Homines sunt duri et bellicosi, Tartarosque latrocinantes (quos in vicinio habent,) a finibus suis fortiter propulsant omnes fere pedites incedunt, arcubus oblongis utuntur, sagitandique peritia pollent, feras praestantiores, ut pellibus eorum integris et intactis potirentur, in nasum sagitta missa interficiunt. Eorum quidam Machometi sectam amplectuntur, quidam vero in idololatria perseverant. Vectigal annuum magno Moscorum Principi pellibus diversicorum ferarum solvunt. Mulieres eorum decoris causa ungues nigro colore artificialiter inficiunt, apertoque capite et crinibus passis semper incedunt. His aliae gentes Czeremissi intermixtae sunt, qui ad differentiam Czeremissorum Septentrionalium, de quibus supra superiores Czeremissi, sive montani, a collibus quos inhabitant, appellantur. Hic de vicinis conterminisque Moscovitico imperio, Tartaris Cazanensibus, caeterisque campestribus in ordas distributis nobis dicendum esset: sed ne orto rei interrumperetur, de moribus, religione, et vitae consuetudine Moscovitarum pauca subjicienda nobis, non abs re videntur. His autem absolutis, Tartarorum fines gentisque mores breviter attingemus.

DE RELIGIONE MOSCOVITARUM,

OMNIUMQUE RUTHENORUM.

CAPUT II.

Rutheni omnes postquam semel fidem Christianam Graecorum ritu, anno restitutae per Christum salutis 942. susceperunt, sub Olga Ducissa et Volodimiro filio ejus Monarcha Russiae in ea ad hunc usque diem unanimiter fortiterque perseverant. Quamvis quidam proceres Russiae Polono Regi subjectae, doctrinam Lutheranam et Zvinglianam sequantur, sed vulgus omne, majorque pars magnatum et nobilium, fidem antiquitus Graecorum ritu susceptam, firmiter retinent. Sic quoque omnes regiones Russiae, quae alba dicitur, Moscorum Principi subjectae, Christianae fidei, quam a Graecis susceperunt, vestigiis firmiter unanimiterque insistunt. Unus autem totius Russiae metropolitanus olim erat tam Moscorum, Lithuanorumque Ducibus, Regique Polonorum tributarius, qui sedem suam primo in Kijovia Russiae Lithuanorum Metropoli civitate retinebat, tandem in Volodimiriam, postremo in Moscoviam translata est. Cum autem Metropolitanem Moscoviae septimo uno quoque anno Russiam Lithuanis subjacentem, causa exigendarum pecuniarum inviseret, oblataque magna pecuniarum summa discederet. Vitoldus magnus Lithuaniae Dux, re considerata, provinciis suis, ne thesauris exhaurirentur, consulere volens, Episcopis, Abbatibusque Russiae convocatis, judicio eorum Metropolitam in sua Russia elegit, qui sedem suam Vilnae (quae est Lituaniae metropolis) habet, in basilica D. virginis, quae Ruthenis

Preczista, id est, castissima dicitur. Hic autem metropolita raro Vilnae commoratur. Est vero Episcopus Vilnensis praecipuus, secundum ordinem Ecclesiae Romanae, ipsa enim Vilna Romanum ritum sequitur: sed media pars Ruthenorum eam incolit, pluresque Ecclesiae in ea Ruthenicae, quam Romanae conspiciuntur. Porro omnes Metropolitae Ruthenorum a patriarcha Constantinopolitano auctoritatem suam habent, et primo omnium Episcoporum, Abbatum, et totius ordinis spiritualis judicio, et consensu Metropolita eligebatur, sed nunc hanc auctoritatem magnus Dux Moscovitarum sibi asscivit, suoque judicio Metropolitam in Moscovia constituit.

A sancto Andrea Apostolo Rutheni se fidem Christianam suscepisse jactant, adhuc ante Olgam et Volodimirum, quem ex Graecia per pontum Euxinum ad ostia Boristenis fluvii, gentiliter Dnepr dicti, appulisse annales eorum testantur, et inde ad Kijoviam, tunc temporis metropolim Russiae, adverso fluvio pervenisse, atque ibi omnem terram Russiae benedixisse et baptisasse, signumque crucis cum illic constituisse. Ex Kijovia tandem ajunt, cum ad fontes Boristenis Dneprisko dictos, pervenisse. Indeque in Novogrodiam magnam, deinde per mare Germanicum Romam usque navigasse Postremo in Peloponeso Graeciae, sub Ago hujus nominis Rege, propter Christum crucifixum fuisse. Archiepiscopi in toto imperio Moscorum duo sunt, unus in Novogardia magna, qui habet praerogativam, infulam albam bicornem nostrorum Episcoporum more gestandi. Secundus in Rostovia. Episcopi sunt multi, videlicet Permiae, Susdaliae, Tverensis, Columniae, Czernigoviae, Resanensis, Smolenscensis, Plescoviensis, etc. Vestes eorum sunt sicut aliorum Monachorum nigrae, nisi quod aliquando sericeas ferunt, et praesertim pallium nigrum, quod habet a pectore tres fimbrias albas, ad similitudinem rivuli fluentis influxas, quod significat ex cordibus eorum rivulos doctrinae, fidei, et bonorum exemplorum scatere. Metrodolita autem, Archiepiscopi, et Episcopi, Abbates, Monachi, carnibus perpetuo abstinent. Proventus necessarios ex praediis, et aliis extraordinariis accidentibus, et beneficiis habent. Arces vero vel civitates, et omnes administrationes seculares, eis ademptae sunt. Sed metropolita Russiae Polono Regi subjectae, et alii Episcopi villas civitatesque possident.

Abbates qui Igonomei, priores qui Archimendritae dicuntur, et omnes Monachi durissimas, molestissimasque leges, et regulas praescriptas habent, nullo solatii genere recreari eis conceditur. Omnes non solum Principis, sed caeterorum nobilium mandatis parent: plures eorum ex monasteriis in heremum se conferunt, ibique in arctis tuguriolis, aut soli, aut cum sociis manent, victum de radicibus arborum et variis terrae herbis acquirunt.

In sacerdotii gradus hi tantum promoventur, qui diu apud Ecclesias servierunt. In Diaconum autem nemo consecratur, nisi uxorem habuerit, unde interdum et matrimonio copulantur, et in diaconatum consectantur. Praeterea qui virgini stuprum aliquando obtulerit, aut uxorem suam primo concubitu viciatam animadverterit, in diaconatum non ordinatur. Mortua uxore sacerdos a sacris prorsus suspenditur, nisi monasterium ingressus juxta regulam vivat, officiis etiam divinis peragendis, si casto viduus vixerit, velut minister cum caeteris Ecclesiae ministris choro interesse potest. Si autem viduus sacerdos aliam uxorem (quod eis liberum est) duxerit, is munere sacerdotali privatur, nihilque commune cum clero habet. Nullus sacerdotum monachorumve horas canonicas dicit, nisi habeat imaginem alicujus Divi praesentem, quam etiam nemo nisi cum magna veneratione attingit. Qui autem eam in publicum profert, manu eam in altum extollit, quam omnes praetereuntes cruce se signantes inclinando plurimum venerantur. Libros Evangelii maxima veneratione prosequuntur, neque eos manibus tangunt, nisi prius caput multoties inclinando, cruce se munierint. Omnes sacerdotes ex contributione quadam certa sustentantur. Assignantur etiam eis domunculae cum agris et pratis, unde victum suis vel famulorum manibus, more agricolarum acquirunt.

Sacerdotes Romanos confundunt, qui coelibem vitam ducere sese juramento obstringunt, cum sancta Synodus, quae fuit in Gangra, scribat in quarto canone: qui spernit sacerdotem secundum legem uxorem habentem, discens quod non liceat de manibus ejus sacramentum sumere, anathema sit. Id eadem Synodus dicit, Omnis sacerdos et diaconus propriam uxorem dimittens, sacerdotio privetur.

Habitu haud dissimili a secularibus vestiuntur, solummodo pileolum nigrum rotundum, quo rasuram tegunt, gestant. Comam ad brachia potensam nutriunt, omnes baculos Posoch dictos, quibus innituntur, cum manubriis incurvatis gestant.

Rutheni secundum Calendarium suum plurima festa divorum, non his diebus, quibus Romani celebrant. Trinitatis festum celebrant feria secunda Pentecostes, in octava autem Pentecostes festum omnium sanctorum obeunt. Festum vero corporis Christi more Romanae Ecclesiae non venerantur. Viri praestantiores peractis sacris, ebrietate, et commessationibus festos dies consumunt. Cives artificesque divinis peragendis interesse solent, quibus peractis laboribus domesticis, caeterisque negotiis incumbunt, dicentes feriari et a labore abstinere, dominorum esse.

Nicolaum sanctum inter caeteros divos praecipue venerantur, eumque divino fere cultu prosequuntur, templaque praecipua nomini ejus dicata erigunt, de cujus plurimis miraculis frequenter praedicant.

Habent etiam in Catalogo sanctorum Romanos quosdam Pontifices, quos inter sanctos venerantur. Caeteros vero, qui post eorum schisma fuerunt (quando a Romanis disjuncti sunt) execrantur, et pro haereticis gravissimis eos habent, eosque schismaticos appellant.

In septimo enim generali concilio, quod sub Adriano Papa celebratum est, conclusum esse dicunt, ut ea, quae in praecedentibus Synodis constituta conclusaque fuerint, in posterum quoque solida, rata, acceptaque et perpetua teneantur, nec post hac cuiquam sub gravi anathematis poena aliud concilium celebrare, aut accedere licere. In his autem septem conciliis hos Pontifices Romanos fuisse constat, quos Rutheni inter sanctos venerantur, dignosque cathedra St. Petri dicunt, ideo quod secum senirent in prima Synodo, Papam Sylvestrum, in secunda Damasum, in tertia Celestinum, in quarta Leonem, in quinta Vigilium, in sexta Orphanium, in septima Adrianum, omniaque Concilia et Synodos, post has septem praedictas Synodos celebrata, maledicta, perversa, et haeresi turpiter depravata esse, dicunt. Erat quidam Metropolitanus Russiae Isidorus nomine, qui sedem suam in Kijovia retinebat, is ad concilium Florentinum, quod celebratum est sub Eugenio Papa, venerat, ubi Ecclesias Ruthenicas abjectis Graecorum ritibus, cum Romana Ecclesia univerat; tandem in Russiam reversus, cum propositum suum et rem jam conclusam Ruthenis proponeret, illosque ex verbo Dei ad unitatem et concordiam fidei instrueret; omnibusque bonis spoliatus in carceres conjectus est.

Doctores, quorum dogmata Rutheni sequuntur, sunt hi, Basilius Magnus, Gregorius Nazianzenus, et Johannes Chrysostomus, quem illi Zlotousti, id est, aureum os habentem, appellant. Gregorii etiam Pontificis Romani libros de moralibus scriptos habent.

Sacrum, sive Missa Sclavonica lingua apud illos peragitur, intermixtis etiam aliquando cantionibus Graecis, Epistola et Evangelium, quo magis a populo percipiantur, extra chorum in medio Ecclesiae astanti populo, clara voce recitantur. Concionatoribus carent, satis enim esse putant sacris interfuisse, ac Evangelii Epistolarumque verba, quae vernacula lingua recitat sacrificulus, adivisse. Concionarique in suis Ecclesiis obstinatissime prohibent, dicunt enim, se hoc modo varias haereses et diversas de fide opiniones effugere, quae ex concionibus et subtilibus argumentis sophisticisque quaestionibus oriuntur.

Panem ad sacrificandum hoc modo sacrificant, unus eorum praeparatum panem ad sacrificandum in patena super capite, per minorem portam de sacrario egressus portat, alter vero coopertum calicem vino repletum, caeteris diaconis vel sacerdotibus imagines sanctorum, Petri, Pauli, Nicolai, vel Michaelis archangeli, magna populi circumstantis acclamatione et veneratione praeferunt, quidam ex circumstantibus acclamant vulgari oratione, Domine miserere, alii fronte terram gentili more percutiunt, quidam se signo crucis frequentius caput inclinando muniunt, varia denique veneratione ac cultu circumlata signa venerantur. Postea finito circuitu per mediam chori portam sacerdotes in sacrarium ingrediuntur, sacrumque peragunt. Quoties se signo crucis muniunt, id manu dextra sic faciunt, ut frontem primum, deinde pectus, mox dextram, ac demum sinistram pectoris partem punctis in formam crucis tangant. Quod si quis aliter se signo crucis munierit, hunc velut haereticum objurgant.

Gloriantur Rutheni, se solos cum Graecis veros Christianos esse, Romanos vero et alios Christianos damnant et execrantur, tanquam primitivae Ecclesiae desertores, et septem sanctarum Synodorum praevaricatores.

Baptismi sacramento Rutheni hoc modo utuntur: nato infante, sacerdos statim accersitur, qui ante fores puerperae habitationis certas orationes dicere solent, infantique nomine imposito domum revertitur. Postea puer in templum defertur, hocque modo baptisatur: in aquam immersus, chrismate quod in hebdomada, feria

sexta pascham praecedente, consecratum est, ungitur, deinde myrrha: Postea capillos infanti sacerdos abscindit, eosque cerae intricatos in ecclesia certo loco deponit. Sal autem et salivam Romano more cum pulvere mixtam inter baptisandum non adhibent, aquam vero baptismatis pro singulis infantibus consecrant, et continuo post baptismum in foveam ad id praeparatam, eam effundunt. Fidejussores vero vel susceptores infantis, quoties circa baptismum sacerdoti interroganti, an diabolo infans renunciaret, correspondent, toties in terram expuunt.

Confirmationis, seu inunctionis sacramentum maxime abhorrent, hoc que argumento vanam et damnabilem confirmationem esse approbant, quod in Synodis omnibus fere dictum sit, praecipue vero in Nicena, confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum, cum autem unum sit baptisma, unum etiam esse chrisma, et virtutem eandem sacerdotis et Episcopi circa sacramenta distribuenda dicunt esse.

Purgatorium Graeci et Rutheni negant, sed dicunt unum quemque secundum opera sua post mortem locum designatum habere, ubi diem judicii extremi expectaret, pios quidem cum Angelis placidis, in lucidis et amoenissimis elysii viridiferis campis recumbere, impiis autem in obscuris, caecis, nigrisque caligine obductis voraginibus, cum angelis terribilibus destinatam esse mansionem, ad expectandam judicii diem, unde illae animae, quae in locis amoenissimis et splendidis, cum angelis placidis beniguisque collocatae sunt, gratiam Dei sibi futuram cognoscunt, assidueque judicium extremum fieri petunt. Aliae contra condemnationem sibi imminere, et poenas terribiles in caliginosis voraginibus sitae praesagiunt, idque eo maxime allegant, quod animae post mortem in coelum statim non ascendunt, neque in infernum. Quibus enim illud verbum a Christo in novissimo die diceretur. Venite benedicti patris mei, possidere regnum coelorum etc. cum jam omnes antea in coelo sint, et contra, ite maledicti in ignem aeternum, cum jam olim in inferno condemnati fuerint. Neque etiam animam a corpore separatam poenis obnoxiam esse credunt. Nam cum anima se vitiis cum corpore simul contaminaverit, cum corpore etiam expiandam putant, quod ego Theologis discutiendum relinquo.

Funebre autem sacrum pro defunctis ideo faciunt, quod iis suffragiis tolerabiliorem anima bus locum impetrari sperant, ubi facilius extremum diem judicii expectare possint. Imo etiam, cum aliquis magnae auctoritatis vir moritur, tunc Metropolitanus sive Episcopus epistolam ad St. Petrum scribit, sigillo suo et manu subscriptione munitam, quam super pectus defuncti ponit, dans testimonium de bonis piisque operibus ejus. Utque in coelum facilius post diem judicii admitteretur, et Christianae religionis catholicae agnoscatur, subscribunt. Praeterea agreste vulgus circa mortuorum sepulturam variis caeremoniis et superstitiosis plerumque utitur. Sepulturae eorum in sylvis et agris, ubi tumulos aggestis lapidibus muniunt, signumque crucis super imponunt. Loca pro sepeliendis defunctis non consecrant, ajunt enim corporibus baptisatis sacramentisque Christi dicatis, et consecratis terram ipsam et non corpora terra consecrari.

Spiritum quoque sanctum a patre tantum, et non a filio procedere confitentur, ac Romanos dicentes, credo in Spiritum sanctum, qui a patre et filio procedit, confundunt, eosque conformes haeresi Macedoniae et Arianae dicunt; hac de causa quod duo principia duasque voluntates de Spiritu sancto et duas virtutes adducerent, et honori Spiritus sancti detraherent. Hic autem Rutheni non intelligunt unam esse Divinitatis voluntatem, potestatem, gloriam et honorem. Sicque secundum Concilium Nicaenum, contra Arium et Constantinopolitanum, contra Macedonium celebratum dicunt: Credo in Deum Patrem et Filium et Spiritum sanctum Dominum verum et vivificantem, qui cum Patre et filio simul adoratur et conglorificatur.

JEJUNANDI MOS APUD RUTHENOS.

Rutheni in Jejunio, prout in caeteris caeremoniis, a Romanis discrepant, quatuorque jejunia magna, quibus carnibus abstinent habent. Primum in quadragesima septem integris hebdomadis ab esu carnium abstinent. In prima autem hebdomada quam nos ultimam Bacchanalium dicimus, illi lactariis et butiraceis cibis utuntur, eamque Maslna, quasi butiraceam appellant, reliquis vero septem integris septimanis ad Pascha usque etiam piscibus abstinent, oleribus, cauliculis, raphano, fungisque contenti. Quidam etiam devotiores Dominicis tantum et Sabbativis diebus (quibus jejunare peccatum putant) cibum sumant, reliquis diebus nisi frustulo panis in meridie confortati ab omni cibo abstinent. Alii die Dominico, feria tertia, quinta et

septima; cibis coctis vescuntur, reliquis frustulo panis, cum aqua fermentata, sumto, totis diebus inaediam tollerant.

Secundo jejunant post octavam Pentecostes usque ad ferias Petri et Pauli Apostolorum, appellantque hoc jejunium Divi Petri.

Tertio a prima Augusti usque ad assumptionem Beatissimae virginis Mariae jejunio se macerant. Quarto sex septimanis in adventu Domini carnem et butirum abhorrent, vocaturque hoc jejunium Philippi, inchoatur enim sub festum Philippi secundum Ruthenicum Calendarium. Omnibus vero diebus sabbativis (exceptis temporibus jejunii) carne vescuntur. Sed feria quarta et feria sexta grande peccatum carnibus uti credunt, ita ut si Petri et Pauli, Assumptionisque Mariae festum feria quarta vel sexta contigerit, tum ea quoque die carnibus non vesci peccatum putant, Romanosque hac de causa maxime redarguunt, argumento Clementis Pontificis Romani id comprobantes, qui dicit in Statutis Apostolorum Canone 64. Si Ecclesiasticus die Sabbato vel dominico jejunans inventus fuerit, exceptis jejunii Sabbatis ab Ecclesia praescriptis, Sacerdotio degradetur, si autem saecularis homo fuerit, excommunicetur, et ab Ecclesia sejungatur. Nullius sancti vigiliam jejunio venerantur, praeter sancti Joannis Baptistae, quam vigesima nona Augusti die, (ex praescripto Calendarii sui) celebrant.

Monachi gravioribus jejuniis prae caeteris onerantur, qui aqua fermentata cum frustulo panis semel in die sumpta, contenti esse coguntur.

CONFICIENDI MOS.

Circa Paschatis festum Rutheni praecipue confiteri solent, hoc modo: Confessor una cum confitente, in medio templi stat magna cordis cum devotione, contritioneque ad imaginem alicujus divi vultu reverenter converso postea confitenti secundum peccati gravitatem injuncta poenitentia, ante ipsam imaginem confessor et confitens magna cum devotione reverenter sese inclinant, signoque crucis frequentius frontem pectusque et brachia munientes, alto cum gemitu consuetam orationem proferunt. Jesu Christe Fili Dei vivi miserere nostri. Quosdam etiam qui gravius aliquid deliquerint, aquata sacrata abluunt, quam in Epiphania Domini toto fluvio vel stagno (secundum morem) consecrato hauriunt, et pro abstergendis noxialibus delictis, per integrum annum in templo reservant. Quibusdam vero pro poenitentia jejunia et breves facilesque orationes, injunguntur. Dominicam enim orationem perpauci ex vulgo sciunt, dicuntque orationem Dominicam scire, Dominorum et Sacerdotum qui nullis laboribus occupantur opus esse, Confessionem etiam quamvis ex praescripto habeant, eam tamen ad dominos pertinere agrestes dicunt, sibi autem in Deum et filium ejus Jesum Christum et Spiritum sanctum simpliciter credere satis esse. Hacque oratione omnes Rutheni promiscue, et peculiariter utuntur, Jesu Christe fili Dei vivi miserere nobis.

SACROSANCTAE EUCHARISTIAE
USUS.

Sacramento Eucharistiae Rutheni sub utraque specie utuntur, aliud autem pro infirmis, et aliud pro communicantibus secundum consuetudinem habent. Pro infirmis sacramentum, in hebdomada magna ante Pascha, die Jovis consecratum, in vase mundo per integrum annum servatur. Dum autem id Sacerdos pro infirmo daturus est, tum parum vini et aquae tepidae addit, portiunculamque bene humectatam aegroto cocleari de calice porrigit. Si autem puer infirmus fuerit, adeo ut non possit de pane sumere, tunc infunditur ei gutta vini consecrati in os de calice. Pro communicantibus vero secundum consuetudinem, Sacramentum dum Sacrum sive Lyturgia peragitur consecratur, quod sacerdos cocleari ex calice in portiunculas minutas redactum, et vino commixtum communicantibus distribuit. Praescriptum communicandi tempus ante festum paschae (vel quotiescunque aliquis volverit modo confessus sit) habent. Pueros qui septem annos transegerint, ad Sacramenta admittunt, dicuntque hominem septennio transacto contra Deum peccare incipere.

Porro omnes Rutheni pane fermentato et non azymo (prout Romanae Ecclesiae mos est) utuntur, idque hac ratione approbant, quia Judaei in memoriam liberationis suae ex Aegypto, secundum mandatum Divinum azymis utuntur, se vero semel Christianos factos nunquam in labore Aegyptiorum fuisse, ideo de hujusmodi Judaeorum azymis, Sabbato et circumcisione observandis, se liberos esse dicunt, si enim aliquis sequatur unum ex illis (Paulo attestante) totam legem adimplere tenetur. Eundemque Apostolum dicentem, fratres: ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quia Dominus

in qua nocte tradebatur accepit panem, benedixit, etc. de pane fermentato, et non azymo dixisse intelligunt; eo enim tempore nec azyma nec Pascha esse, cum Dominus coenaret, dicunt. Idque hoc argumento maxime approbant, quia Judaeorum Pascha stando fit, et comeditur secundum legis praescriptum, hoc autem Coena Christi non erat (ut Evangelista dicit) recumbentibus eis duodecim, etc.

Item et discipulus recubuit super pectus ipsius in coena, etc. Quod est Christus dicit ibidem: desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, non de Judaeorum Pascha, eum dixisse sentiunt, quod antea semper comedebat cum Apostolis. Neque azyma Christum Apostolis dedisse, sed panem fermentatum credunt, cum dicit, Ecce panis quem ego do vobis. Similiter ad Judam, cui ego dabo panem intinctum ipse traditurus est me.

Romanos autem in azymis communicantes confundunt, dicentes eos Judaicos ritus observare, in haeresique Juliani Apolinaris Laodicensis, et Pauli Syrii Samosatensis, Machometi, Aeuthichii, et Diasterii ambulare, qui erant in sexta Synodo depravatissimi haeretici, et spiritu Diabolico repleti.

Mulieres autem apud Ruthenos panem ad sacrificandum Proskura dictum conficere solent. Seliguntur autem ad id mulieres provectae aetatis, quae mensibus patiendis amplius non sunt obnoxiae, praecipue vero viduae sacerdotum relictae, id muneris obire solent.

DE MATRIMONIO.

Ita Rutheni Matrimonium contrahunt, ut quartum consangvinitatis gradum non attingant. Tertiam ducere uxorem viro vix concedunt, et non admodum legitimum matrimonium esse putant. Quartam vero nec concedunt, neque etiam Christianum esse judicant. Pro adulterio non computant, si vir habens uxorem cum soluta concubuerit, excepta uxore alterius.

Divortia inter se frequenter celebrant Episcopis permittentibus, literasque repudii dantibus.

Quidam etiam agrestium, quibus ad Episcopos propter longam itineris distantiam aditus difficilis est, Divortium tali modo (more gentili antiquitus observato) peragunt, cum sibi vir et uxor utrinque displicent, tunc extra pagum in trivium ambo prodire solent, mantili accepto quod inter se manibus utrinque tenendo per medium discindunt, hocque inter se diviso matrimonium etiam inter se divisum esse putant, et uxori repudiatae vir dicere solet, vade tu hac, ego illac pergam. Sed hic perversus Divortii modus nunc prorsus abolitus est.

Hoc autem ritu Matrimonium inter sponsam et sponsum contrahitur. Inprimis mensa in medio templi adornatur, ingredientibusque templum sacerdos praecedens certas recitat orationes, deinde pro Patriarcha, Metropolitano, Episcopis, et toto clero, pro monarchaque suo, et omni ordine equestri, et plebejo, qui ritus suae fidei sequuntur, sigillatim sacerdos cum Diacono clara voce orant. His peractis sponsus et sponsa mensam praeparatam accedunt, in linteoque secundum morem pedibus substrato uterque stat. Postea sacerdos ex praescripto, an alicui olim non spoponderent, interrogat, stolaque manus utriusque annulos commutans colligat. Deinde coronas ligneas vel ex tiliae libro pictas ad id muneris in Ecclesia reservatas capiti utriusque imponit, dicens: Posuisti Domine coronam super caput ejus de lapide pretioso, etc. Evangeliumque de nuptiis in Chana Galileae celebratis recitat. Deinde panem et cervisiam consecratam desponsatis ad praegustandum porrigit, postea stolam (qua sacerdotes collo appensa uti videmus) sponsus et sponsa ab una parte, et sacerdos ab altera parte tenent, sacerdotemque praeeuntem sequuntur, haec verba dicentem. Circuito populi Sion et date gloriam nomini Dei altissimi, terque mensam circumeuntes loca sua occupant, et Sacerdos Psalmum Miserere nostri Domine secundum magnam misericordiam tuam, etc. recitat, Suffragiisque pro omnibus, tam spiritualibus quam saecularibus Deo persolutis de templo regrediuntur.

DE EXPEDITIONE BELLICA

CAPUT III.

Magnus Moscorum Dux ingentem exercitum longo tempore sustentare potest, neque enim militibus suis stipendia largitur, sed agros illis exiguo pretio elocat, quo beneficio operam militum demeretur. Conscripti autem milites coram magno Duce singuli comparent, et nummum unum quem patrio nomine Denga vocant, aestimatione unius grosi Polonici Prin-

cipi dant, reversique ex bello eundem nummum repetunt, occisorum vero nummismata Princeps retinere solet, atque ita occisorum numerum cognoscit.

Nobiles autem omnes, Magnates et Consiliarii adeo dura servitute premuntur, ut quemcunque apud se in aula esse velit, vel in bellum ire, aut legationem aliquam obire jusserit, id sumptibus suis facere cogitur. Quando autem aliquem magni nominis virum ad bellum proficiscere jubet, literas suas ad illum mandatorias mittit, si autem vel prandens, vel coenans, dormiensne praeventus fuerit a tabellatore magni Ducis, litterasque quibus ad bellum proficiscere jubetur acceperit, continuo a prandio lectove surgens, equum tabellatore inspiciente armatus ascendit, mandatumque Principis se executurum praebet, atque sic omnes qui per facultates rei familiaris possunt sumptibus propriis militant.

Per singulas quoque Provincias magnus Dux filos nobilium tenujoris fortunae conscribere solet, ut numerum illorum, et quot quisque equos ac servitores habeat cognoscere possit, is singulis exiguum stipendium annuum concedit, et in bellum proficiscere jubet.

Omnibus autem nobilibus propriis sumptibus militantibus raro quies datur, nam frequenter bella aut cum Lithuanis, Livonibus, Suetensibus, vel Tartaris Praecopensibus, Turcis, aliisque finitimis gentibus gerit, in arcibus quoque campestribus Tartaris finitimis qui Crimsci, Praecopsci, Nobeyscique dicuntur viginti millia hominum vel plus singulis annis locare solet. Omnes denique et singuli tam stipendiarii quam Principis gratiam expectantes in bellum propriis sumptibus ire coguntur. Non hujusmodi autem sumptibus prout apud nos Moscovitae in bellum expediuntur, nam quicunque nobilium habet sex equos et totidem servos, unum equum qui vitae necessaria fert ex iis habet, inprimis vero millum sive pultes contritas in sacculo habet deinde suillae carnis aliquot frusta, et sal in sacculo si vero ditior fuerit, sal commixtum pipere solet habere, hos autem sacculos cum leguminibus super equum ad id delectum circum ligat, praeterea unusquisque secum fert lebetes, ollas cupreas sive aereas, cistellasque ephippio alligatas, cumque necesse est ignem accendunt. ollamque magnam aqua replent, in quam milii tantum unum coclear, vel pultium imponunt, saleque conditum coquunt. Aliquando autem cum lautius aliquis eorum epulari vult, tum frustulum parvum carnis suillae injicit, hocque cibo dominus interdum cum sex servis contentus vivit, quod si dominus famelicus nimium fuerit, totum consumit, servi autem aliquando ad totum bidum triduumve jejunant. Farinam etiam de avena subtiliter commolitam habere solent, cujus aliquot coclearia pransuri in cistellam imponunt, modicoque aquae distillatam comedunt. Cum autem habent allium aut cepas, tum facile caeteris leguminibus carere possunt. Duces vero exercitus et caeteri militiae praefecti lautius aepulantur, tenujorisque fortunae nobiles ad prandium invitare solent.

Moscovitae tormentis bellicis, et bombardis peditatuque nunquam olim ante annos 40 utebantur nunc autem frequentissime et peritissime bombardis et tormentis utuntur, a profugis quibusdam Italis, Germanis, Lithuanisque instructi, arcesque egregie (dictu mirum) propugnant. Campestri vero certamine cum Polonis et Lithuanis raro confligunt, semper enim ab eis funduntur, solaque agilitate et industria externi Moscovitas vincere solent, nam omnes fere dimicare armisque artificialiter decertare imperiti sunt, exceptis quibusdam magnatibus, iisque perpaucis. Cavendum autem est cum Mosco congredienti, ut armis scite utatur, ne in manus ejus incidat, brachiis enim, lacertis, et toto corpore robustissimi sunt, sed arte dimicandi plurimum vincuntur. Tam autem robusti sunt, ut cum ursis indomitis et efferis absque ullo genere armorum, solis viribus confisi saepius congredi audeant, ursumque per aures arreptum tamdiu fatigant, donec prorsus debilitatum prosternant.

Haec praecipua arma sunt quibus Moscovitae in bello utuntur, pharetra sagittis referta, arcus, securis, framea, caestus, cultelli oblongi, quibus frequenter pro pugionibus utuntur. Multi quoque lanceis praecipue pedites, equites autem aliqui hostilibus brevioribus utuntur, ab Ungaricis et Polonicis dissimilibus. Armantur autem loricis oblongis, aliquando duplicibus, armillis, toraceis, galeisque. Equos parvos castratos soleis carentes habent, frena levissima, ephippiis quoque in eum usum accommodatis utuntur, ut se in omnes partes absque impedimento vertere, arcumque intendere facile possint. Pedibus curte attractis equis insidere soleut, adeo ut nullum hastae, lanceaeve impetum sustinere queant. Flagello plerique et communiter, calcaribus vero paucissimi utuntur. Communiter

vestibus oblongis ad talos usque protractis, bombice lanave suffertis utuntur. Collocandis castris amplissimum locum eligunt, ubi forte locus natura sit munitus, ea non curribus, sed vepribus, sentibus arbustisque circumtexunt, in muri similitudinem praestantiores in medio tentoria sua erigunt, reliquae vero multitudinis vulgus ex arbustis casas conficiunt, quidam etiam arbusculas sive arborum frondes, in modum arcus incurvant, desuperque pennulis tegunt, equos ad pascua pellunt, quorum causatam late disjuncta castra collocant. Tempore conflictus tubicines multos habent, ii dum gentili more omnes insimul dissonante melodia tubas inflant, mirus ac inusitatus quidam clangor auditur, commissuri cum hostibus certamen plus spei in multitudine quam robore militum ponunt, semperque minus hostes a tergo adorire et circumvenire student, sed campestre certamen rarissime eis prosperatur, plurimis enim et diversis armis se verius onerant, quam armant, externi vero consilio magis, quam armis recti parvis copiis cum eis congrediuntur. Arces et omnes munitiones strenue et obstinacissime propugnant.

DE CONSUETUDINE MORIBUS QUE MOSCOVITARUM.

CAPUT IV.

Haec omnis gens Moscovitica sive Ruthena, magis servitute quam libertate gaudet, cujus egregium executorem Principem proprium habent. Omnes enim passim cujuscunque conditionis sint (nullo respectu personarum habito) gravissima servitute premuntur, prout inferius in gestis Moderni Principis dicetur. Nobiles, Magnates, Praefecti, Primoresque et Consiliarii omnes Chlopos se, id est abjectissimos et vilissimos servos magni Ducis fatentur, et bona sua omnia mobilia et immobilia, quae proprie possident, non sui sed magni Ducis esse dicunt. Ut autem equester ordo a magno Duce, sic etiam plebejus civilisque a Nobilibus et Magnatibus gravissime premitur, colonorum, n. bona et civium, militum et Nobilium praedae exposita sunt, et per contemptum nigri homines, sive Christiani communiter appellantur. Sex dies coloni in septimana dominis suis labroant, septimo vero dies privato labori conceditur, neque hi strenue laborant nisi bene verberati. Habent autem a dominis suis certos attributos agros et prata, ex quibus vivunt, tributaque annua solvunt. Artifices secundum praescriptum parvo laborem suum vendunt. Cumque annonae caritas in precium concedit, tunc artifices exiliori tenujorique in pretio sunt, adeo ut vix panem ipsum pro labore unius diei (quamvis strenuo) acquirere possint. Cives quoque et mercatores gravissimis et intolerabilibus tributis, et exactionibus adinventitiis onerantur, quas hic recensere longum esset: Quod si magnus Dux aliquem mercatorum argenti aurive paulo ditiorem a delatoribus (quorum plena curia est) resciverit, tunc eum sibi praesentari jubet, et crimine falso commentito dicit, delatum est ad nos tuum scelesto facinus, ideo ut criminosus punieris, si autem accusatus obtestaretur se innocenter accusatum, tum Magnus Dux respondere solet: animae testium, qui te accusaverunt sciant, mea vero nihil refert. Confestim ergo jussu Principis arripitur, et tamdiu verberatur, donec praescriptam summam monetae argenteae magno Duci numeret.

Est autem hic mos apud Moscovitas receptus, quo omnes debitores, qui alienum aes conflaverunt, non habentes unde creditoribus suis redderent, ex legis praescripto in locum certum et publicum, ad id ordinatum ducuntur, ibique a servis Praetorianis flagris baculisque per suras et crura pedum, graviter absque ulla misericordia caeduntur, tam diu donec undecunque accipiendum sit, creditoribus sua reddere cogantur, quod si solvendo non sufficerent, tunc verberibus multoties exagitati creditoribus secundum valorem debiti servire coguntur. In hunc quoque locum omnes coram magno Duce, per contumeliam acsusati ducuntur, et si ditiores fuerint, cujuscunque conditionis, tamdiu verberantur, donec imperatam pecuniam (quamvis nunquam debitam) magno Duci solvant. Omnes communiter servos emptos aut captivos habere solent, quos morituri frequenter manumittunt. Illi tamen continuo servituti assueti, aliis dominis pecunia accepta in servitutem se vendunt.

Liberi etiam servi qui dominis suis pro pretio serviunt, non possunt quando velint a Dominis se abdicare, si enim absque domini voluntate aliquis abierit, ab alio domino in famulatum non assumitur, nisi fuerit a domino cui primo servit, vel ab amicis se pro fidelitate ejus obstringentibus commendatus.

Pater etiam habet potestatem filium quater

vendendi, ita ut semel venditum quocunque tandem modo liberatum, vel manumissum, rursus atque iterum jure paterno eum vendere possit. Post quartam autem venditionem nihil juris amplius in filium habet.

Servitores in dominos suos plerunque conqueruntur, quod ab eis probe non essent verberati, credunt enim se dominis displicere, signumque indignationis esse, si non frequentius verberentur, objurgarenturque.

Prout autem viri a magno Principe servitute aggravantur, sic etiam apud viros suos mulierum conditio miserrima est, nulla enim honesta et pudica creditur, nisi domi conclusa vivat, adeo ut nusquam exeat, domi autem manentes telam fabricant, et fila nent, nihil prorsus juris auctoritati suae in aedibus habent, omnes enim labores domesticos servi absolvunt, non verberatae a maritis plerunque conqueruntur et odiose prosecutas dicunt, verberaque signum amoris putant. Basilicas raro, rarius etiam ad amicorum colloquia, commessationesque nisi omni suspicione carerent, ut pote effectae admittuntur. Certis tamen et festivis aestate diebus, hanc praerogativam exhilarandi animi gratia habent: Omnes communiter cum filiabus in campis viridiferis deambulant, ibique super quadam trabe duabus fines trabis occupantibus, alternatim sursum ac deorsum moventur, aut frequentius funem in medii circuli modum duobus stipitibus appendunt, desuperque insidentes hinc et inde impulsae feruntur. Postea quibusdam certis cantilenis manibus pedibusque complodentes, capitibusque frequentius moventes sese oblectant, vel manibus se invicem tenentes et simili modo canentes choreas in gyrum ducunt. Haec autem consuetudo praecipue circa festum Petri et Pauli Apostolorum aliquot hebdomadis, ab omnibus Ruthenis promiscue observatur.

Aedes fere omnes apud Moscovitas, tam in pagis, quam in civitatibus insubaedificatis promptuariis cellariisque superne locantur, ad quas per gradus ascenditur. Quamvis autem vestibula aedium satis ampla et alta habeant, fores tamen habitationum humillimas faciunt. Ita ut ingressurus quispiam inclinare et demittere se cogatur. In singulis habitationibus imagines Divorum in tabulis pictas loco honorificentiore sitas habent, praecipue autem D. Nicolai, passionis Christi, Mariae virginis, et S. Petri: hasque maximo honore prosequuntur, et pro Penatibus venerantur, cum autem unus alium accedit, ingressus habitaculum non statim Dominum domus salutat, sed continuo caput aperiens, ubi imago sit diligenter circumspicit, qua visa cum magna reverentia, ter se crucis signe caput inclinando munit, dicens: Jesu Christe fili Dei vivi miserere nostri, Postea porrectis sibi manibus alterutrum sese invicem salutantes deosculantur, capitaque more patrio frequentius inclinant, id autem tam viris quam mulieribus peculiare est, in congressu de omni consanguinitatis familia alterutrum percontari, an recte pater, mater, uxor, filii, fratres, etc. valeant, post unam quamque interrogationem, et responsionem caput multoties inclinantes, maximeque mutuo se inspicientes observant, uter magis se inclinaret, et ita frequentius caput alternatim inclinando de honore concertant, hospes tandem discessurus ter se signat cruce priora verba reverenter proferens, salute alterutrum data abit. In honore captando venandoque mirabilibus et superstitiosis ceremoniis utuntur. Tenujoris etiam fortunae hominibus, intra portam alicujus praestantioris viri equitare non licet. Insigniores domini et consiliarii, vulgares etiam nobiles intra privatos parietes quotidie delitescunt, et in publicum rarius prodeunt, eo quo majorem auctoritatem suique observantiam, apud populum captarent, nullusque nobilium ad quartam vel quintam domum pedes progreditur, (quod et Lithuani quidam assuescere coeperunt) nisi equus subsequatur, idque non propter usum, sed ostentationis causa faciunt. Nobilis quamvis egenus et pauper fuerit, tamen ignominiosum sibi putat, si manu laboraret.

Praefectorum pauci auctoritatem habent, ultimo supplicio reos plectendi, omnes enim causae et controversiae in Moscoviam ad magnum Ducem consiliariosque suos deferuntur. Ex subditis nemo aliquem torquere audet, cujusvis enim conditionis malefactores magnus Dux vel Consiliarii principales morti adjudicare solent. Pauperibus non semper patet ad magnum Ducem aditus, sed ad Consiliarios, isque difficilimus, unde omnis justitia magna ex parte tenujoribus venalis fit.

Consul sive Praetor, qui personam judicis obtinet, a magno Principe in unaquaque principali civitate ordinatur, gentiliter Ocolnik dictus.

Vestibus omnes oblongis absque plicis ad talos demissis utuntur, praecipue vero lazurini vel albi coloris. Pileos albos apicatos crustatosque ex lana coacta gestant, ocreis omnes fere rubeis, iisque brevioribus, quae genua non attingunt utuntur, quarum soleas in digitis pau-

lulum erectas claviculis ferreis muniunt, indusia variis coloribus sericeis circa collum exornata apud praecipuos, auro intertexta gestant, eaque monilibus, gemmis, unionibus seu globulis argenteis aut cupreis deauratis exornant. Cruces argenteas vel aureas lapidibus pretiosis exornatas praestantiores, vulgus vera ferreas, vel cupreas, pro sacramento quodam collo appensas gestant.

Omnes autem et singuli suae conditioni vestibus convenientibus ex praescripto mandatoque magni Ducis utuntur, nam tenujoris fortunae, vulgarisque familiae hominibus vestes pretiosiores elegantioresque, sub gravi poena prohibentur. Si autem aliquem humilioris familiae virum elegantius vestitum conspiciunt, proditorem perfidumque eum appellant, et suspicionis notam ei injurunt, dicentes: perfide unde tibi talis vestitus more dominorum (Polonos n. et Lithuanos dominos appellant) vestiris, et ad eos deficere perfidiose moliris? tu enim pro hujus vestis pretio non sufficis. Statim ergo accusatus gravissime ut suspiciosus punitur. Alius itaque tenujoribus nobilibus, alius consiliariis et magnatibus, alius civibus et colonis habitus est praescriptus, secundum uniuscujusque dignitatem, conditionem et rei familiaris opulentiam.

In thesauro etiam magni Ducis vestes plurimae elegantes, ad id sunt repositae et confectae, ut cum aliquando triumphus celebratur, vel cum legatus alicujus Principis excipitur, tunc omnibus et singulis aulicis suis magnus Dux illas vestes ad tempus accommodat. Caeteri quoque nobiles ad convivia amicorum nuptiasve celebrandas profecturi, vel si alicujus divi festum solenne occurrerit, tunc volentes solennius elegantiusque vestiri, de magni Ducis thesauro vestes sibi accommodant, certo precio secundum temporis spatium pro usura vestis attributo, et deinde easdem absque detrimento cum usura praescripta Thesaurario restituunt, quod si aliquantulum vestis commaculata fuerit, tunc usurpator secundum aestimationem pecuniam pro ea numerare cogitur, verberibusque ne id in posterum admitteret, corrigitur. Ad Regem Poloniae etiam, vel ad alios exteros Principes, Moscoviae Princeps Oratores missurus, omnibus aulicis et nobilibus cum legatis proficiscentibus, vestes solenniores, arma, et id genus ornamentorum ex thesauro suo ad usurpandum sub praetextu solvendae usurae accommodare solet, administratorque horum substituitur, qui omnia ornamenta unicuique secundum ordinem quotiens opus fuerit disfribuit, rursusque ea ab eisdem recipit et reservat, ex legatione tandem reversi certam pecuniam pro usurpatione vestium et caeterorum ornamentorum secundum pactum magno Duci numerant, vestesque restituunt, quod si aliquis ornamentum accommodatum commaculaverit, tunc verberibus emendatus, illud solvere cogitur.

Hic mos apud omnes Ruthenos et Moscovitas, quotannis certis diebus observatur, adolescentes pueri plurimique viri uxorati, extra civitatum pagumve in locum amplum et eminentiorem confluunt, unde ab hominum congregatione videantur, ibique quibusdam sibilis et vociferationibus (secundum gentis morem) signo dato concurrunt, manusque absque ullo armorum genere conferunt, certamen, pugnis, pedibus, magno cum impetu faciem, pectus, ventrem, et genitalia utrinque quatientes, ineunt, saepeque inde semivivi plerumque etiam mortui exportantur. Hoc autem certaminis genus ideo institutum dicunt, ut adolescentes assuescant verbera pati, et quoscunque impetus perferre.

DE MAGNI MOSCOVIAE DUCIS,

JOANNIS BASILIADIS TYRANNIDE.

CAPUT V.

Absoluto breviter situ Regionum Russiae, magno Moscoviae Principi subjectarum, Religione, moribus denique, et consuetudine gentis, de moderno Principe Moscoviae Joanne Basiliade ejusque Tyrannide quaedam dicenda nobis restant. Sed antequam rem ipsam aggrediemur, pauca de titulo illius quo utitur, lectori haud aspernanda praeponemus.

A tempore Rurik primi Novogrodiae magnae Ducis, de quo superius dictum est, omnes fere Principes Russiae non alio titulo quam magnorum Ducatuum, Volodimiriae vel Novogrodiae magnae, vel Moscoviae utebantur, usque ad Basilium Joannis Magni, patrem moderni Principis Joannis Basiliadis, de quo hoc nostrum propositum est. Hic enim Basilius rebus suis feliciter procedentibus, et filius ejus post eum modernus Princeps titulum et nomen Regium plurimorumque magnorum Ducatuum sibi vendicare coeperunt in hunc modum. Nos Magnus Dominus, Rex et magnus Dux totius Russiae, Joannes Basiliades, magnus Dux Volo-

dimiriae, Novogrodiae magnae, Moscoviae, Pscoviae, Smolenskiae, Tveriae, Jugariae Permiae Vjatkiae, Bulgariae, Rex Casaniae, Astrachaniae, dominus et magnus Dux Novogrodiae inferioris, Czernihoviae, Rezaniae, Vologdiae, Rsoviae Biellojae, Rostoviae, Jaroslaviae, Polotzkiae, Biellozieriae, Udoriae, Obdoriae, Condimiae, Dominus Severiae, Livoniaeque, et magnarum Regionum Orientem, Meridiem, Septentrionem et Occidentem versus, Dominus legitimus haeres et successor.

Nunc autem multi cum Imperatoris titulo, praecipue vero Germani venerantur, qui deductionem verbi Czar Slavonicae linguae ignorantes, pro Rege Imperatorem ponunt. Quid igitur hoc nomen Czar in Slavonico sonaret, breviter exponemus. Czar, hoc verbum in Ruthenico idiomate, Regem, Czarstvo vero, Regnum significat, et hoc nomine Moscovitae Principem suum, Regem totius Russiae appellant. Caeteri autem Slavones utpote Poloni, Bohemi, Lithuani, et caeteri, qui ab idiomate Ruthenico diversi sunt, alio nomine Regem appellant, scilicet Krol, alii Korol, et Kral, hoc vero nomine Czar solum Imperatorem appellari existimant, unde et Rutheni ipsi Moscovitaeque, audientes ab externis nationibus hoc nomine Imperatorem significari, et ipsi Principem suum Imperatorem Russiae appellare coeperunt, nomen Czar dignius esse quam Regis (licet idem sonet) putantes. Sed in omnibus Ruthenorum tam sacris quam prophanis literis, Czar Regis, Kessar vero Imperatoris nomen repraesentat. Sic quoque Rex Thauricae Tartarus, Praecopensis Czar, id est, Rex nuncupatur, et omnes Reges Tartarorum hoc nomine efferuntur, sed plurimi ignorantia hujus vocis decepti, omnes Reges hoc nomine Czar vocatos, Caesares, hoc est, Imperatores esse putant. Alii quoque Principem Moscoviae album Caesarem, praecipue vero subditi sui appellant, id est, Regem vel Imperatorem Russiae albae. Russia etenim ut supra dictum est, Moscorum Duci subjecta. Alba dicitur, ea vero cui Polonorum Rex praeest (quamvis et Albae partem possideat) nigra appellatur Russia. Vel etiam ideo dictum esse Regem Album Moscorum Principem existimo, quod incolae omnium Regionum ipsius imperio subjectarum, vestibus albis et pileis plerumque utantur. Porro Basilius moderni Principis parens, ad Romanum Pontificem et Imperatorem, ad Reges itidem Daniae et Suetiae, Magistrumque Livoniae, et ad Turcam scribens, Regis titulo utebatur. Ad Regem autem Poloniae nunquam Regis, nisi magni Ducis titulum praesumebat. Nunc vero praesens magnus Dux Moscoviae, et ad Regem Poloniae (quod pater non faciebat) Regis titulo utitur, sed a Polono nunquam nisi magni Ducis titulo honoratur.

Hic Princeps Moscoviae Joannes Basiliades imperio quod in suos exercet, omnes facile universi orbis Monarchas superat, nam auctoritate sua (vel potius tyrannide) tam in spirituales quam in seculares et cujusvis conditionis homines utitur, libero et ex voluntate sua de omnium et vita et bonis (nemine obstrepente) constituit, consiliariorum enim nullus est apud eum tantae auctoritatis, qui dissuadere aut sibi in re aliqua quamvis injustissima resistere audeat. Omnes denique tam proceres quam consiliarii, et totus equestris et spiritualis ordo, fatentur publice voluntatem sui Principis, voluntatem Dei esse, et quicquid Princeps quamvis perperam egerit, ex voluntate Dei agere. Ob id etiam clavigerum et cubicularium executoremque voluntatis Divinae eum credunt esse. Unde et Princeps ipse si quando preces consiliariorum interponuntur ad se pro re aliqua idonea, respondere solet, cum Deo placuerit, vel si Deus jusserit, faciam. Ita quoque si de re aliqua incerta et dubia Moscovitas interrogaveris, communiter secundum consuetudinem respondent, Deus novit et magnus Dux, vel Deus sic voluit et magnus Princeps. Denique in compotationibus unus ad alium praebibens, primo salutem magno Duci, omniaque fausta et felicia nomine proprio eum appellantes, et titulos Regionum enumerantes exoptant, idem ante et post prandium omnes et singuli optare solent. Etsi aliquid perverse pessimeque et cum Reipublica dispendio Princeps fecerit, ab omnibus tanquam res felicissimas et utilissimas gesserit laudatur. Affinibus cognatisque suis nec arces ad legitime possidendum permittit, nec confidit, solummodo aliquos secundum arbitrium suum qui sibi placuerint arcibus et possessionibus certis proponit, et tandem illis qualibet de causa infensus, omnia ut sua adimit. Ex plebejis equites, Palatinos et Consiliarios plerumque secundum voluntatem suam nullo repugnante facit, ex consiliariis deinde sive equestris ordinis hominibus plebejos, omnibus bonis illis ademptis et publicatis reddit. Eodem modo Metropolitas, Episcopos, Abbates, Prioresque Monasteriorum suo judicio eligit et deponit, omnes juxta durissima servitute premit,

prout supra in expeditione bellica, consuetudineque gentis latius diximus.

Sed cum haec tota gens Moscorum Duci subjecta magis servitute quam libertate gaudeat, incertum est an suis moribus conformem tantum Tyrannum exigant, a quo insolentia eorum domaretur. Nam hoc plerunque in illis Regionibus observatur, quod servi apud Dominos et uxores apud viros gratiam, si ab eis frequentius verberentur habere, et amore se prosecutos dicunt. Contra si eos non animadvertitur, ullum signum amoris in se exhibitum conqueruntur, et non solum servi, sed et plerique nobiles, magni viri et consiliarii, frequenter a magno Duce absque ulla dedecoris nota publice sive privatim baculis verberantur. Illi vero tunc temporis amoris signum Principem in se exhibuisse gloriantur, verberatique gratias Principi agunt, dicentes: Sanus tu sis et incolumis Domine, Rex et Dux magne, quod me servum rusticumque tuum verberibus emendare dignatus sis. Qua ratione probatur, eos suis moribus conformem Dominum (velut quondam Ranae Regem Ciconiam) necessario exigere. Sed his Moscorum Princeps Joannes Basiliades leges hujus Tyrannidis supra modum (justitia judice) excedere videtur, qua non solum praedecessores suos (qui id secundum morem et consuetudinem gentis faciebant) superavit, sed illos omnes Tyrannos, qui ante et post Christum ad haec usque tempora fuerunt, utpote Neronem, Valerianum, Dionysium, Decium, Maximinum, Julianumque et caeteros omnes.

Hi etenim quamvis etiam saepius Tyrannidem nefandam exercuerint, attamen aliquando tollerabiliorem, sed in hoc Principe tantam Tyrannidem dictu miram, brevique temporis intervallo crudeliter perpetratam videre licebit, quam nos bona fide conscriptam Lectori benigno offerimus.

INITIUM TYRANNIDIS,

MOSCORUM PRINCIPIS JOANNIS BASILIADIS.

Anno partae humano generi per Christum salutis, supra Millesimum Quingentesimum Sexagesimo: Joannes Basiliades magnus Moscorum Dux, postquam Polotzko Arcem et civitatem celebrem Lithuanis ademisset, rei prospere gestae successu elatus, in quandam insolentiam prolapsus est. Imprimisque ad ea quae pater, avusque suus inceperant continuanda, et perficienda, animum apposuit: omnes nimirum Principes et alios quosvis Magnates castris, possessionibus et munitionibus exuere, Postea omnes magnarum et antiquarum familiarum viros, quos suae tyrannidi contrarios cernebat trucidare, de medioque tollere coepit. Hujus igitur caedis et tyrannidis a magno viro Ovzcinino, Demetrio nomine (filio illius Ovczinae olim tutoris sui, qui in Starodub arce captus, Vilnae Lithuaniae Metropoli in vinculis mortuus est) exordium sumpsit, hoc modo. Invitavit eum sub amicitiae praetexte ad coenandum secum, ibique inter compotandum ipse magnus Dux vás quoddam ingentis capedinis impletum mellis liquore, illi Ovczinino pro sanitate sua, (prout gentis mos est) uno haustu jam temulento ebibendum obtulit, qui jam fere potu oppressus, ne medium quidem ebibere potuit, qua de causa magnus Dux perfidiam ei exprobavit, dicens: Siccine mihi domino tuo cuncta bona exoptas? Siccine me Principem tuum clementem diligis? Sed quia hic praebibere pro salute mea noluisti: ad cellarium meum ubi varii potus reconduntur vade, illicque pro incolumitate mea praebibes. Ille miser jam ebrius, verbis placidis magni Ducis, quasi fidelibus deceptus, ad cellarium cum his qui ad eum occidendum erant subornati perrexit, a quibus ibidem crudeliter suffocatus est. Postridie vero ad domum praedicti Ovczinini magnus Dux (quasi rei ignarus) misit, mandans ut ad se veniret, uxor vero sua respondit, maritum hesterna die ad magnum Ducem coenatum profectum esse, et ab hoc tempore adhuc domum non rediisse, sic igitur res ubi fuerit, vel quo abierit praedictus Demetrius Ovczininus in dubio stabat. Haec autem praecipua causa necis ejus erat: Fovebat quendam juvenem magnus Dux Theodorum nomine, Bosmani cujusdam nobilis filium, cum quo Sodomiam contra opus naturae (dictu nefandam) explebat, cum isto praedictus Ovczininus quadam die ad jurgia devenit, inter jurgandum autem (ut fit) hoc nefandum facinus ei exprobavit, dicens: tu Sodomia turpi Principi inservis, ego vero ex magna prosapia ortus, semper cum praedecessoribus magna cum laude et Reip. utilitate Principi servio. Ille igitur juvenis tali ignominia affectus, ad magnum Ducem flens venit, Ovczininumque talia sibi exprobrasse accusavit. Et ab hoc tempore magnus Dux insidias struere coepit, quo modo Ovczininus de vita tolleretur, donec voti compos effectus est.

Porro hoc clanculario furtivoque mortis ge-

nere, plurimos magni nominis viros jugulare suffocareque procuravit, nemine contra talia ne quidem mussitare audente, donec Metropolitanus ipse re considerata, Episcopique et omnes equestres viri, ad eum convenerunt, expostulantes et interrogantes, quamobrem sic innocenter populum suum, insignesque viros, absque ulla criminis nota de medie tolleret, quorum conventu et persuasionibus per semestre anni spatium humanior et quasi mansuetior effectus erat. Interea tamen cogitare et moliri coepit, quo pacto suae Tyrannidi conformes servos et aulicos, quorum opera in explenda crudelitate uteretur conduceret et conscriberet. Finxit igitur se jam velle imperium abdicaturum, et Monasticam vitam religiose in pace transacturum, filiosque imperio praepositurum. Conventu itaque generali celebrato, nobilibus et proceribus imperii dixit: Ecce habetis duos filios meos legitimos haeredes, qui universo imperio nostro praeerunt. Vos vero omnes obedientiam suam et operam illis in juvando Regimine, et defendendis finitibus imperii praestabitis, si autem aliquid gravius acciderit, ad me concilium deferte, cum non longe a vobis in Monasterio abfuerim. Confestim ergo peramplam aream extra civitatem Moscoviam delegit, et curiam in ea amplissimam cum innumeris aedificiis muro cinctam erigere fecit. Qua extructa arces praestantiores cum opimis annuis redditibus, ex universo imperio delectu habito sibi specialiter (sub praetextu monasticae vitae ducendae) appropriavit. Cum itaque in curia praedicta omnibus necessariis munita et provisa, quasi imperio abdicato filiisque concesso, seorsive maneret ingentem facinorosorum manum qui suas partes sequerentur, satellitumque coegit, et ad pristinum propositum quod nuper statuerat de excidendis, de medio antiquarum familiarum principibus viris rediit, ad omnesque et singulas arces, quarum praefectus magni nominis viros occidere proposuit. Sexaginta plusve aliquando ex suae factionis satellibus, equites, quasi praesidiarios cum literis misit, qui in arce tamdiu suo praetextu praesidii manebant, donec ejus praefectum a Principe neci designatum inopinate opprimerent, et membratim dissecarent. Et cum jam aliquem ex iis Principibus viris occidit, tunc et omnes cognatos affines, fratres, et omnem denique progeniem, occidere et funditus extirpare facit. Et hoc modo plurimas Principales familias, monasticam vitam ducens, exterminavit, et postea imperium ut et prius administrare coepit.

DE ROSTOVIENSIS DUCIS NECE.

Ducatus Rostoviensis, cujus superius mentionem fecimus, secundo genitis magnorum Ducum Russiae attributus erat. Hunc etiam Basilius magnus Dux ut et caeteros sibi appropriavit, haeredibus subjugatis parva redituum portione concessa. Ex his Ducibus ultimus erat relictus haeres Petrus nomine, Praefectus Novogrodiae inferioris, quem modernus magnus Moscorum Dux cum progenie sua de medio sustulit hoc modo. Quadraginta equites factionis suae in Novogrodiam inferiorem destinavit, quibus ut sibi caput praefecti praedicti Ducis Rostoviensis abscissum attulerint, mandavit. Illi igitur equites praedictum Ducem in Ecclesia orantem praevenientes, sic allocuti sunt: Domine Rostovski mandato magni Ducis a nobis nunc capieris. Ille confestim mandato audito baculum quem manu gestabat in terram abjecit, innuens se officium cui praepositus erat jam abdicare, nam Princeps Moscoviae cum aliquem nobilium in officio praeponit, tunc illi in manum baculum dare solet, qua significatur, ut ei in omnibus velut Principi obtemperaretur, tandem cum aliquis officio degradatur, tum baculum illum in manus Principis vel ejus vices gerentis reddere solet. Cum itaque in Ecclesia praedictus Dux Rostoviensis caperetur, vestibus spoliatus est, ut nudus velut matris alvo egressus staret, postea in trahaeas vinctus positus et alligatus est. Cumque iam tribus miliaribus a Novogrodia auctus esset illi qui cum vehebant ad flumen Volgam substiterunt, Dux vero vinctus quare starent causam percontabatur, qui se equos velle adaquasse dicunt, ille contra, non equis hanc aquam sed mihi (quasi mortis praescius) bibere, et nunquam ebibere respondit. Confestim ergo praefectus equitum ei jacenti caput securi amputavit, cadaver vero in flumen gelu concretum mersum est. Cum autem caput illius Principi allatum est, ipse Princeps manu et capite nutans dixit, ah caput caput, multum sanguinis vivum existens effudisti, (bellicosissimus enim extitit) et nunc mortuum eundem effundes, his dictis fremens pede illud trusit, et in profluentem abjicere jussit, postea omnes amicos et totam progeniem quinquaginta hominum funditus eradicare excidiereque (possessionibus omnibus eorum publicatis) fecit, servosque ejus praecipuos quaterdenos vinctos in carcerem intrusit.

Haec tota gens Moscovitica id a natura ipsa inditum habet, ut sese alterutrum qualibet de causa per phas sive nephas accusarent, contumeliisque variis se invicem afficiunt, et res suas unus in alterius domum clanculum frequenter iniit sive importat, easdemque furto sibi ablatas dicit. Magnus vero Dux cum unus alium qualibet de re accusat, libenter audit, jam etenim occasionem occidendi illius qui accusatur habet. In curia autem illius quando conventum, vel aliquid tale celebrat, vel morti aliquem adjudicat destinatve, neque submissa neque clara voce aliquid cum socio mussites, nec rideas, nec festivum hilaremque vultum praeseferas, confestim enim interrogaberis, cur rides? cur hilaris es? etc. sentis tu aliquid cum inimicis magni Principis? continuo igitur a delatoribus coram magno Duce accusatur, accusatus vero jussu Principis, nulla purgatione criminis objecti concessa a| satellitibus arripitur, atque membratim dissecatur, aut in aquas capite avulso projicitur.

DE JOANNIS PIETROVICZ,

PALATINI SUPREMI MOSCOVIAE FALSO ACCUSATI, CRUDELI NECE.

Anno virginei salutiferi partus supra Millesimum Quingentesimum Sexagesimo octavo. Cum Rex Poloniae Sigismundus Augustus Magnus Dux Lithuaniae, ad campos Radoscovicenses cum universis Lithuaniae viribus in castris esset, fines Moscoviticos invasurus: Magnus Moscoviae Dux in Vielikije Luki civitate cum praesidiariis copiis tunc temporis excubabat, postea cum Rex Poloniae ex castris re infecta et intentata discessisset, Magnus Dux in Moscoviam civitatem reversus est, et ibi progressum quendam nobilium suorum sibi contrarium offendit. Praecipue vero quidam magni nominis vir Joannes Pietrovicz, Palatinus principalis, et vices gerens Moscoviae apud eum, per delatores falso et contumeliose accusatus est, quasi ille magnum Ducatum ambiret, quem magnus Dux confestim nulla purgatione criminis objecti audita omnibus bonis, mobilibus et immobilibus spoliare fecit, ipsumque in bellum contra Tartaros proficiscere jussit. Ille miser omni suppellectili spoliatus ne equum quidem, in quo ad id praescriptum bellum proficisceretur relictum habuit, Monachus tamen quidam ejus miseriae condolens, equum ei accommodavit, in quo contra Tartaros mandatum Principes adimplens, solus tantum (qui nuper caterva servorum comitabatur) profectus est. Ex bello tandem reversus, ad Magnum Ducem citatur, omnesque nobiles et caeteri magnates ad tempus designatum in Moscoviam convocantur. Praedictus igitur Joannes Pietrovicz ad tribunal citatus, uxori, liberis, caeterisque affinibus, valedicens, necis futurae pr..escius, Magno Duci se praesentavit. Statim ergo ab ipso Principe ornamentis Ducalibus, Diademade, et Sceptro, solenniter insignitus in sede sive Majestate Regia ad id erecta collocatur, cumque iam sic insignitus et ornatus sederet, omni conventu nobilium et magnatum circumstante, ipse magnus Dux coram eo stans, capite adaperto, quasi honorem exhibens, caput et genua (secundum morem gentis) inclinabat, dicens, Ave magne Dux et Monarcha Russiae, en obtinuisti quod affectabas, en habes quod ambiebas, voluisti enim in locum meum magnum Monarchatum Russiae (sic enim falso accusatus erat) succedere, en ego ipse te jam magnum Ducem solenniter creavi, sed sicut habui potestatem, te magnum Ducem creandi, ita etiam potens sum te hac de sede et dignitate degradandi, his dictis cultellum oblongum, sive pugionem ipse in cor ejus aliquoties infixit, omnisque turba nobilium circumstantium in eum sic crudeliter pugionibus et cultellis saeviebat, quoadusque omnia viscera et praecordia ex eo in terram profluerent. Cadaver tandem crudeliter vulneribus confectum, ex arce in forum extractum est. Deinde omnes servos ejus praecipuos laqueis jugulare, trucidare, et aquis obruere mandavit. Tandem in arcem Columna, quam praedicto Joanni cum omnibus proventibus, olim concesserat, profectus, omnes quotquot in ea arce et civitate ad trecenta plusve hominum invenit, aquis immergere, trucidareque fecit, dicens: Occidite, jugulate, aquis obruite hos malefactores, sentiebant enim cum inimico meo perjuro et perfido. Postea per integrum fere anni spatium possessionis praedicti Joannis civitates, et villas, vastabundus igne et ferro peragrabat, ubi vero nobiles subditos hujus Joannis, sive Bojarones, (erat enim magnus homo habens sub sua ditione alios nobiles) offendit, hos omnes in unam habitationem coactos et occlusos succendere jussit, pulveribus, tormentariis subpositis, omnesque vi accensi pulveris in aerem velut aves volantes ejiciebantur. Jumenta, insuper omnis generis ad canem et felem usque in frusta membratim dis-

secare, proterere et in nihilum convertere, villas et praedia, igne succedere cineribusque commiscere fecit, uxores vero horum nobilium, et virgines coram se turpiter coostuprandas satellitibus exposuit, postea easdem in frusta dissecare mandavit. Colonorum autem et infimae conditionis conjuges vestibus spoliatas, in sylvam nudas perinde ut matris alvo egressas, vel ut brutum pecus agere jussit, in sylvis autem satellites latentes subordinati erant. Cumque illae miserrimae mulierculae sylvae appropinquarent satellites, cum impetu in eas irruerunt, caedentes et variis plagis afficientes: illae timidae per campos et sylvas pallantes, et identidem discurrentes omnia fletibus et ejulatu complebant. Sic itaque omnibus possessionibus praedicti Joannis Pietrovicz olim Palatini Moscoviae devastatis, et funditus extirpatis uxorem ejus in monasterium intrusit, progeniem autem ejus, totam denique familiam a parvo ad minimum eradicavit.

CANCELLARIO SUO QUID FECERIT.

Eodem supradicto anno trucidato tam insigni viro cum tota familia sua, cancellarium suum Kozariu Dubrowski dictum, falso accusatum (quasi ille subditis nobilium sive Bojaronum largitionibus corruptus, tormenta bellica in suis curribus et equis ducere non juberet, prout mos est, et quod solummodo magni Ducis id munus obirent) crudeliter hoc modo trucidavit: Satellitibus suis mandavit, ut in domum praedicti cancellarii impetum facerent, ipsumque membratim (quamvis criminis non convictum) dissecarent, quod et dictu ocius executum est. Nam satellites inopinate ipsum cancellarium cum filiis duobus membratim securibus ad mensam sedentem crudeliter dissecarunt, dissecatosque in puteum, qui in medio ejusdem curiae erat, projecerunt. Superfuit autem adhuc hujus cancellarii filius tertius, qui hoc die, quo pater suus occisus est, ad convivium quoddam invitatus profectus erat, cumque de patris tam crudeli fratrumque nece audiisset, in domum amplius redire non audebat, sed per integrum fere annum, identidem prae timore vagabundus circumambulabat. Cum vero nunciatum esset magno Duci, adhuc unum filium cancellarii Kozarini superesse, jussit eum per omnes regiones et civitates tam diu inquirere, donec inveniretur, quem captum, et in Moscoviam adductum, magnus Dux quatuor ingentibus rotis ad id excogitatis, in quatuor partes disrumpere fecit. Est autem hoc instrumentum quatuor rotarum ab hoc magno Duce moderno pro cruciandis hominibus adinventum, ad primam rotam una manus, ad secundam altera, eodem modo uterquę pes ad caeteras duas rotas alligatur. Singulas vero rotas quindecim viri trahunt, tunc ibi, etsi ferreus vel adamantinus homo fuerit, a sexaginta viris transversim crudeliter tractus disrumpitur, et membratim dilaceratur. Ipse autem praesens ad hoc supplicii genus spectare solet, cumque iam aliquis eo inspiciente sic disrumpitur, gentili voce saltando hoyda, hoyda, proferens vociferare solet, quasi aliquod opus egregium perfecerit Omnis quoque nobilium et plebejum circumstans turba eadem voce Principi suo correspondere manibus complaudendo solent. Nam si aliquem lugubri tristique vultu sub id temporis conspexerit, vel si aliquis illi hoyda hoyda vociferanti exhilarandi particula non corresponderet, statim satellitibus eum arripere et dissecare mandat, dicens: perfide et tu sentiebas cum hoc inimico meo? cur ei condoles? quare de nece ejus contristaris? etc.

SALES ET JOCI MAGNI DUCIS
CIRCA MENSAM.

Quicunque nobilium vel magnatum apud magnum Ducem inter prandendum turpius spurciusque jocatur, ille egregius peroptimusque et facundissimus aulicus censetur. Tales jocatores duo praecipui in aula ejus germani fratres Knesi Gvozdovie dicti erant, qui semper sales nefandos circa mensem exercebant, unus erat Andreas nomine Marschalcus, sive palatii magister, qui peste infectus, vitam exhalanit. Alter vero minor natu cubicularii munus obibat, hic quadam die turpissime cum magno Duce inter prandendum jocabatur, adeo ut magnus Dux nefandis dictis exacerbatus, a mensa ei discedere jusserit, interdum vero eo discedente caulis calidissima peneque bulliens de coquina ad mensam allata est, vocans igitur praedictum cubicularium, jussit se ei inclinari, et caulem illam calidam inclinato a collo post tergum infusit, qui pene combustus dolore urgente vociferare coepit, dicens: Miserere, miserere celeberrime Imperator. Postea discedere volentem, magnus Dux arripuit, cultelloque quo ad mensam utebatur, cum crudeliter in collum transfixit, a quo vulnere continuo ni terram prolapsus, ex-

tractus est in atrium. Postea ei candolens magnus Dux, Italum Doctorem medicinae ocius accersiri jubet, eique venienti assurgens dixit: Dilecte Arnolphe Doctor (hoc enim nomen habebat) vade, auxiliare aliquid huic cubiculario meo, quem in jocando laesi. Doctor egressus exanimatum offendit, reversusque dixit: Rex et Dux magne, utinam tu sanus sis, ille vero jam de vita ad mortem translatus est, Deus autem, et tu magne Domine potens animam ei eripere, ego autem eam restituere nequaquam possum. Ad haec magnus Dux manu conivens dixit, vacat ergo canis, cum vivere noluit.

QUALI MUNERE MAGNUS DUX SUOS HONORAVIT.

Quodam tempore Boris Titow magni nominis vir, Palatinus Stariciensis, ad magnum Ducem post prandium mensae cubito innixum assidentem venit, honoremque secundum morem caput inclinando exhibuit, cui magnus Dux quasi congratulans dixit: Salve charissime Tite, salve mi fidelissime serve, dignus es o Tite aliquo munere a nobis honorari, accede propius, accedentique caput inclinare jussit, et cultello evaginato auriculam ei manu propria abscidit. Ille vero auricula privatus minime contradixit, sed humiliter magno Duci gratias egit, dicens: Salvus tu sis celeberrime Rex, Dux et Domine magne, quod me servum tuum secundum placitum tuum castigare digneris. Cui magnus Dux, accipe nunc hoc exiguum munusculum libenter, donec tibi aliud melius offeretur.

SOMNIORUM EGREGIUS INTERPRES

MAGNUS DUX.

Quidam nobilis Moscoviae in carcere aliquot annis detinebatur, carcerisque durissimi pertaesus, somnium sibi falso finxit, quasi Regem Poloniae captum vinctumque ad magnum Ducem adductum in somnis videret, hocque somnio se liberaturum fore (spe eum fallente) arbitrabatur. Supplicationem igitur ad consiliarios scriptam misit, dicens: Se rem quandam magno Duci necessariam et utilem gratamque scire. Quem consiliarii eductum magno Duci confestim praesentant: cui magnus Dux, dic ea nunc quae dicenda nobis habuisti. Ille vero celeberrime Rex et Imperator, magne Dux et Domine, hac nocte in somniis vidi Regem Poloniae captivum misere compedibus vinctum, ad te a tuis militibus adductum. Ad haec magnus Dux respondit, rectissime narrasti, statim ego tibi hoc somnium, quid sibi velit, exponam. Carnificibus igitur eum confestim examinandum torquendumque tradidit, inquirendo ab eo, qua de causa hoc somnium sibi finxisset. Ille tormentis adactus fassus est, id causa liberandi ex duro carcere fecisse. Tunc magnus Dux eum in carcerem duriorem pristino intrudere jussit, dicens, expecta hic somnii tui veram efficaciam tam diu, donec adimplebitur. Ille miser postea acerbissimo carcere consumptus, miserrime e vita decessit.

TURPIS MATRONARUM NOBILIUM

APUD MAGNUM DUCEM ABUSUS.

Habet magnus Dux supplantatores, adulatores plurimos ad id subordinatos, qui identidem circumambulantes, quid mulieres civium matronaeque nobilium de se loquerentur, subaudiunt, raptaque verba dicto ocius ad eum deferunt, qui satellitibus suis ad domum illius matronae accusatae destinatis, eam de lectulo a marito proprio violenter abstrahere, et sibi praesentari jubet. Hanc si ibi complacuerit per aliquot hebdomadas pro explenda libidine detinet, sin minus, satellitibus eam turpiter stuprandam exponit, et tandem ad maritum suum eam ablegat. Si vero virum illius matronae occidere, e medioque tollere proposuerit, tunc eam non ablegando jugulare, vel aquis obruere jubet, prout hoc pluribus contigit. Praecipue vero cuidam magni nominis viro Miessojedovski dicto quo inferius dicetur) supremo notario suo uxorem cum pedissequa violenter abstractam, et per aliquot hebdomadas detentam, in porta domus mariti sui eam una cum pedissequa laqueo suspendere jussit, sicque in porta suspensae duabus hebdomadis pendebant, donec jussu Principis deponerentur. Maritus vero suus subtus uxorem suspensam per illam portam, quo opus fuerat, exire et intrare cogebatur. Hoc quoque vel atrociori modo cuidam notario suo fecit, cui uxorem abstractam et stupratam postea remisit, eamque in habitatione propria, ubi solitus erat, cibum capere, super mensam suspendere fecit, in illaque mensa desuper uxore strangulata pendente, tamdiu ille notarius cibum amarissimum

capere cogebatur, donec jussu Principis illud cadaver asportaretur. Cum autem aliquo magnus Dux proficiscitur, et forte obviam sibi (ut fit) aliquam viderit matronam, quamvis magni viri uxor ea esset, sciscitare jubet, cujas sit, vel unde proficisceretur? Quod si eam illius viri, cui offensus est, uxorem esse intellexerit, tunc eam ex curru descendere et collotenus pudenda detegere jubet, et tam diu stare cogitur, donec omnes satellites, equites et aulici, ipseque magnus Dux praetereant.

DE INJURIA EXPOSTULANTIBUS, QUID ACCIDERIT.

Anno a Christo nato millesimo quingentesimo sexagesimo sexto convenerunt ad magnum Ducem nobiles, magnates, et consiliarii, quasi trecenti viri expostulantes cum eo de injuriis, homicidiis, spoliationibus, et inaudita crudelitate, his verbis: Celeberrime Rex, magne Dux, et Domine noster, quae causa est, quod nos innocenter tantis detrimentis, tantisque malis et injuriis affligis, fratres nostros, consanguineos, insontes morti adjudicas, trucidas, aquis obruis, bonis spolias? In super satellites tuos in nostrum exitium convertisti, qui nos intolerabilibus oneribus injuste affligunt, et an tuo mandato nobis haec faciant, penitus ignoramus. Nos etenim tibi Domino nostro et Imperatori legitimo, prout fideles subditos decet, in fide sincera et veritate servimus, sanguinemque nostrum tui causa strenue profundimus. His dictis magnus Dux ira excandescens in carceres omnes et singulos vinctos extrusit, postea quinque diebus exactis de carceribus eductis, quibusdam linguas abscindere, aliis pedes et manus obtruncare, quinquaginta vero insigniores viros in foro publice virgis et baculis caedere jussit, reliquos liberos dimisit, quibus quamvis tunc temporis pepercerit, postea tamen in manus ejus crudeles et truculentas devenerunt, prout inferius dicetur.

QUALEM GRATIAM MAGNUS DUX SOCERO SUO EXHIBUERIT.

Michael Temrucovicz cognomine, clarae familiae vir, magni Ducis socer, tali amore prosequitur, quae interdum per duas ampliusve hebdomadas magnus Dux gratiam amicitiamque ei exhibet. Postea cum eidem qualibet levi de causa infensus fuerit, tunc ad singulas portas januasque curiae illius, ursos indomitos horribilesque tres vel quatuor alligare mandat, qui omnes e curia exire volentes unguibus confestim dilacerarent. Interdum ergo Dominus socer in aedibus clausus sedit, et si quid habet, comedit, bibit, et hi ursi aliquando per duas, tresve hebdomadas a foribus curiae non abducuntur. Quando etiam eundem socerum suum supradictum magnus Dux pecuniis abundare intelligit, tunc eum jubet arripere crimine ei falso objecto, et in locum, ubi debitores secundum morem gentis baculis virgisque caeduntur, ducere, ibique tam diu jussu Principis virgis verberatur, donec omnem thesaurum indicare cogatur. Quando autem in eo magnus Dux nihil potest verberibus extorquere, tunc ei ipse ex thesauro suo certam summam pecuniae numeraro solet. Hoc itaque modo magnus Dux socerum suum tractat, aliquando eum thesauro spoliat, aliquando ditat. Interdum vero cum se huic socero suo benigniorem exhibet, tunc ipsi soli parcit, sed praecipuum ejus et intimum ervum (qui vices Domini suppleret) arripere et tam diu verberare jubet, donec thesaurum Domini sui indicaret, aliquando etiam Dominus servo innocenter caeso condolens, tantum pecuniae pro eo numerare solet, quantum magnus Dux imperaverit. Quadam etiam vice evenit, quod vector praedicti Michaelis cum vectore magni Ducis in via forte congressus, ibi ambo inter se litem excitaverunt, ac inter jurgia ad pugnam devenerunt. Vector igitur magni Ducis gravius percussus, ad Marschalcum, sive palatii Magistrum veniens, a vectore soceri magni Ducis se verberatum conquestus est. Magister palatii causam ad magnum Ducem detulit, qui continuo re audita, absque partis accusatae purgatione satellites suos in curiam praedicti soceri sui misit, eisque ut tres servos illius praecipuos in foribus laqueis suspenderent mandavit. Sic ergo illi servi suspensi in foribus pendebant, et omnes ex domo exire, et in domum intrare volentes, per illas fores subter suspensos ambulare duabus hebdomadis cogebuntur, donec jussu Principis deponerentur.

DE CRUDELI MAGNI DUCIS MOSCORUM TYRANNIDE, QUAM IN NOVOGRODIA MAGNA, PSCOVIA TVERIA, ET NERVA CIVITATIBUS PERPETRAVIT, ANNO DOMINI 1569.

Ano per Christum salutis partae supra millesimum quingentesimum sexagesimo nono, cum Princeps Moscoviae rescivit Novogrodenses,

Pscovienses, et Tverenses ad Regis Poloniae magnique Ducis Lithuaniae partes aliquantulum propensiores esse, statim quomodo id ulcisceretur cogitare coepit, et ut inopinatos eos, et praeter spem securos opprimeret, hoc modo inprimis progressus est. Omnibus et singulis utriusque sexus hominibus, tam viris, quam feminis, senibus et pueris, sub poena capitali interdixit, ne quisquam ea via, quae ex Moscovia in magnam Novogrodiam ducit, ire proficiscive praesumeret. Deinde cum jam numeroso accinctus exercitu de curia Alexandrova Sloboda dicta, ad Novogrodenses ulciscendos, et funditus exterminandos egressus esset, praesidiariorum satellitum ante se septingentos praemisit, totidemque a tergo et in omnibus circumquaque locis praesidiarios subordinavit, qui omnes, quoscunque ea via interdicta euntes invenerunt, securibus membratim cum jumentis, curribus, et id genus aliis rebus dissecabant, ita ut nec ex Moscovia in Novogrodiam, nec ex Novogrodia in Moscoviam quisquam viventium transire potuerit, nemoque propositum Principis, quo con tenderet excepto uno Secretario Ophanasio Viaziemski, scire potuit, nam haec omnia tam caute et callide peragebantur, ut inopinati et undequaque inclusi Novogrodenses citius opprimerentur, et nusquam evadere possint. Cumque jam a Novogrodia magna quasi per medium miliaris cum exercitu abesset, tum demum miseri Novogrodenses diem judicii sibi imminere cognoverunt, etenim satellites emissarii equitesque tractum Novogrodensem igne et ferro hostiliter vastabant, omnes homines cujuscunque conditionis fuerint, nobiles et plebejos caedebant, ingulabant, membratimque dissecabant. Insuper jumenta omnia, vicos et pagos flamma absumebant, satellites etiam praesidiarii, qui viarum transitus ubique custodiebant, neminem post Principem transire (quamvis servum ipsius proprium) sinebant, sed omnes quoscunque offenderint, membratim dissecant. Verebatur enim magnus Dux subditorum suorum, nobilium et magnatum quorundam erga se conspirationem et insidias. Tandem in ipsam Novogrodiam magnam, satellitorum, aliquot millia, cum equitibus Tartaris praemisit, ad spoliandos et depraedandos omnibus bonis cives, quos ipse statim cum toto exercitu secutus est, et omnes obvios trucidare, membratimque dissecare, equis proterere, lanceis induere jussit. Ipse quoque manu propria cum filio natu majore plurimos lancea transfigebat. Postea duas vastas areas septis ligneis circumdare, et trabibus obstruere, illicque omnes cives praestantiores vinctos cogere et implere fecit, quos ipse cum filio hastis tam diu crudeliter, equis calcaribus adactis, magno impetu transfigebat, et trucidabat, donec uterque anhelans defatigaretur. Tandem ad satellites circumstantes, fremebundus dixit: Irruite in hos perfidos, secate, dissecate, trucidate, neminemque vivum relinquite. Illi confestim dicto ocius in eam multitudinem civium vinctorum turmatim stantem, impetu facto, omnes ad unum membratim dissecarunt, et in aquas projecerunt. Deinde aliquot centena hominum in flumen gelu concretum, quod mediam civitatem interfluit, implere, glaciemque in circuitu eorum circumcidere jussit, qui omnes glacie circumcisa fundum petente, aquis immersi et obruti sunt.

Tantam igitur in Novogrodia magna civitate celebri, et totius Russiae primaria magnus Dux tyrannidem perpetravit, ut 2770 civium, excepto paupere vulgo, sexuque femineo trucidati, et aquis obruti fuerint. Monasteria quoque in toto Novogrodiensi tractu 175 spoliare, depraedare, quaedam hostiliter flammis comburere, monachosque trucidare, et aquis obruere fecit. Vestimenta sericea, et id genus ornamentorum civilium satellitibus in praedam concessit, auro et argento (cujus ineffabile pondus de Ecclesiis et mercatorum thesauris compilavit) sibi relicto, domos etiam civium spoliatas diripere, evertere, et destruere fecit. Tantaque damna mercatoribus, caeterisque civibus in hac celebri urbe edidit, ut nequaquam resarciri, et justa computatione aestimari possint. Cerae quoque innumerabiles massas ab annis viginti plusve apud mercatores repositas in flammas projicere, et in nihilum convertere jussit; cera enim Novogrodensium, pellesque ferarum, praecipuae merces erant. Cumque praedictam civitatem funditus jam devastasset, et totum fere tractum ejus crudeliter depopulasset, quingentos equites in Nerviam civitatem Livoniae finitimam, ubi Novogardenses merces suas deponere solebant, destinavit, et per totam civitatem proclamare jussit, ne aliquis merces Novogrodensium sub poena capitis et omnium bonorum privatione emere, aut sibi quolibet modo appropriare audeat. Omnes vero cives Nervienses, qui a Novogrodensibus aliquid mercium clanculario emerunt, membratim dissecati, et in lacum projecti, possessiones vero eorum una cum domibus igne combustae sunt. Pauperes etiam omnes et mendicos, qui prae nimia fame (tunc temporis grassante) caesorum

cadavera coquebant et manducabant, illi satellites jussu Principis trucidaverunt, trucidatosque in profluentem abjecerunt, et omnes merces Novogrodensium varii generis, quas illic repositas invenerunt, in unum locum congestas succenderunt.

ARCHIEPISCOPO NOVOGRODENSI
QUID CONTIGERIT.

Cum ita crudeliter Moscorum Princeps Novogrodiam magnam vastaret, ab Archiepiscopo ejusdem civitatis (qui Ruthenico idiomate Vladika dicitur) ad cibum capiendum invitatus est. Ille nulla excusatione interjecta, hora prandendi statua in aedes Archiepiscopi satellitum armata manu stipatus venit. Inter prandendum autem Ecclesiam S. Sophiae, auri et argenti ditissimam (ad quam omnes fere cives thesauros suos, quasi in locum tutissimum comportarant) spoliare et funditus depraedare jussit. Postea prandio peracto, Archiepiscopum (a quo ad cibum capiendum invitatus erat) omnibus ornamentis, vestibusque Archiepiscopalibus denudavit, dicens: minime tibi convenit Archiepiscopum esse, sed potius tibicinem et utricularium, ursorumque ad choreas peritorum, ductorem. Ideo melius tibi est uxorem ducere, quam ego tibi delegi. Caeteris autem abbatibus, et monasteriorum Prioribus, qui prandio intererant, dixit, vos omnes ad nuptias Archiepiscopi vestri celebrandas invito, sed ut etiam ad hujus convivii necessaria compranda singuli symbola daretis oportet. Omnes igitur Abbates Prioresque imperatam et praescriptam summam pecuniae magno Duci numerare coacti sint, ut ad minimum nummulum omnes penitus spoliati et excoriati fuerint, metu etenim tormentorum territi, omne argentum quantum quisque habebat Principis impulsu exhibuerunt. Cum igitur ab eis haec symbola exegisset, minisque et tormentis extorsisset, equam albam praegnantem adducere jussit, eamque Archiepiscopo digito indicans dixit: En uxorem habes suam, ascende super illam, et in Moscoviam proficiscere, illicque te in numerum sive contubernium tibicinarum et citharaedorum, qui ursos saltatrices ducunt inscribere da. Ille miser invitus super equam praegnantem viloso panno vestitus ascendere compulsus est, jamque desuper sedenti jussu Principis pedes sub ventrem equae alligati sunt, deinde ipse magnus Dux instrumenta musices, videlicet lyram, fistulam, tibiam, et citharam illi Archiepiscopo jam sic equae insidenti porrexit, dicens: En habes artificii tui instrumenta, plus enim tibi citharistae quam archiepiscopatus officium arridet. Iam igitur haec instrumenta musices exerce, et ad contubernium citharistarum in Moscoviam proficiscere, qui per totam civitatem in equa pedibus subtus alligatis sedens, utricularios inflare, stridentibusque et discrepantibus fistulis (nunquam licet in hoc genere musicis exercitatus) miserum perstrepere carmen compulsus est. Hoc igitur modo praedictus Antistes Novogrodensis archiepiscopatus dignitate spoliatus, exutus, omnibusque bonis privatus, et nefanda ignominia turpiter affectus extitit.

His peractis Monachos, Abbatesque, et priores monasteriorum, caeterosque ecclesiasticos omnibus bonis spoliatos, vario mortis genere trucidare, securibus dissecare, lanceisque induere, et aquis obruere fecit. Postea quendam magni nominis virum Theodorum Siconii dictum captum, ad se in castra medio miliari a Novogrodia sita adducere jussit, eumque fune longo per medium alligare, et in fluvium Volchow dictum demergere fecit. Cumque jam aquispene obrueretur, rursus extractus est, extractumque ipse magnus Dux interrogavit, dicens: Dic mihi, quid in fundo hujus fluvii vidisti? At ille respondit: Omnes daemones, magne Dux qui in hoc flumine et in lacubus Ladoga, Sladoga, Varminaque degunt, ad tuam animam eripiendam, et in Tartaro demergendam congregatos vidi. Ad haec magnus Dux, recte inquisti, ait, ego vero pro hujus visionis declaratione et expositione gratiam tibi praestabo. Confestum igitur eum arripere, et pedes in aheno aqua bulliente repleto, genuatenus coquere jussit, tamdiu donec omnem thesaurum indicaret, erat enim auri et argenti ditissimus, duodecimque monasteria suo sumptu fundaverat et erexerat. Cum vero sic crudeliter absque ulla misericordia concoqueretur, triginta millia florenorum monetae argenteae indicavit. Tandem cum fratre Alexio, jussu Principis membratim dissecatus, et in proximum fluvium injectus est.

Haec insigni urbe antiquissima, et celeberrima omnium civitatum Russiae crudeliter devastata ad Pscoviam civitatem amplissimam, Novogrodiae haud dissimilem, eodem modo hostiliter depopulandam profectus est. Cumque jam civitati armato cum exercitu appropinquasset.

ipso sermones secretos tenerent. Itaque excruciati tam diris tormentis allii expirarunt, alios vero facultatibus exutos omnibus, semimortuos reliquit. Itaque ab illo tempore, et tam atroci ac tristi facinore nemo ausus est mittere aliquem famulum visum quid agatur in palatio Principis: immo potius hora statuta ipsi consiliarii penitus adsunt, et proceres praesentes veniunt.

Quidam etiam Vlodimirus Morozow cognominatus, vir celebritate famae insignis et maturae aetatis, gravitateque plenus Palatinus, semel quadam misericordia motus contere fecit humi miserum hominem, qui magni Ducis imperio interfectus fuerat. Is autem homo fuerat famulus Ducis Curpiski, qui ad Regem Poloniae defecerat. Hanc itaque ob causam magnus Dux arguebat hunc Vlodimirum perfidiae, ac si a partibus fugitivi Curpski staret, et in Lithuaniam ad ipsum litteras dedisset. Itaque subito conjectus est in carceres, ubi cum longissimo temporis intervallo haesisset, extractus et oblatus et magno Duci, cum esset in suo palatio et aula regia, Alexandrova dicta, discruciatusque est maximis tormentis, cum ab eo nihil extorquere potuissent, tandem mortuus, et cadaver in aquas conjectum est.

Basilius Dimitrovicius, vir summus et celebris in re militari, affecerat injuriis aliquot praefectos tormentorum bellicorum, cum Moscovitas, tum et Germanos: quorum duo cum vellent fuga sibi consulere, capti sunt a viarum custodibus in finibus Lithuaniae, illi statim deducti sunt ad magnum Ducem. qui tum erat in arce fortissima, vulgo Vologda appellata, et miseri illi quaestionibus adhibiti fassi sunt, at falso, quod scilicet missi fuissent in Lithuaniam a suo illo praefecto Basilio. Itaque magnus Dux Basilium Dimitrovicium ad se accersit ex ipsa Moscovia, variisque tormentorum generibus affligi jussit: in mediis illis cruciatibus constanter fassus est, se nihil istorum molitum fuisse, de quibus accusabatur, nec istud unquam in animo habuisse. At magnus Dux repente jussit adduci quandam equam oculis captam, et jungi currui, et tum Basilius equae impositus est, eique alligatus. Deinde ambo conjici jubet in rapidissimum fluvium, utens hac oratione: En tibi equam egregiam dedi, institueras abire ad Regem Poloniae, eum adito. Haec itaque equa caecitate percussa, natabat in alto istius rapidi fluminis et velocissimi: ipse autem Dux erat spectator cum suis satellitibus stans ad ripam fluminis, ut istius rei euntem intueretur: ac post longam natationem haec misera et caeca equa adnavigabat ripae. Verum praefectus satellitum regiorum, vocabatur Maluta Scuratow, ut gratificaretur magno Duci: conto abegit equam a ripa et sessorem: sic vi aquae rapitur iterum equa. Tum magnus Dux exultabundus inquit: O facinus egregium et valde lepidum. Quare haec misera equa defatigata, vi aquarum rapidissimarum submersa est, una cum isto Basilio Dimitrovicio.

Aliquando cum versus Novogrodiam regionem proficisceretur magnus Dux, accidit quendam equitem, famulum cujusdam magni viri forte praecessisse illum: et Dux ad latus sinistrum jubet deflectere hominem, ita percitus jussit istum frustulatim dissecari, et segmina membrorum luto et altissimo coeno misceri.

QUALI VENATIONE MAGNUS DUX
PLURIMUM OBLECTETUR.

Quotiescunque magnus Dux cum filio tempore hyemis respicit ex sua arce, videtque homines turmatim incedentes in lacubus et fluminibus gelu concretis ac praecipue diebus festis, tum jubet, ut in illam confertam hominum multitudinem tres aut quatuor ursi immanes immittantur, et irruant ex improviso. Ibi qui sibi fuga consulere possunt, aufugiunt: alii crudelissime a feris illis dilaniantur. Sic hoc pulcherrimo spectaculo pater et filius delectantur vehementer, et rident affatim ac si pulchrum esset facinus. Deinde cum accedit miser pater lamentatum se, quod amiserit filium, et etiam uxor maritum, qui ab ursis sic mactati sunt, tunc jubet istis numerari aureum nummum, vel duos, quia sic interfecti sint ejus subditi. Addit deinde ipse Dux, se magno beneficio afficere ipsos, quod eis permittit instituere querimoniam coram se. At si subjiciunt, rem esse infamem et nephariam hoc genus crudelitatis exercere. Iterum respondent consiliarii magni Ducis: Magnum Ducem et ejus filium magnam ex hac re voluptatem percepisse, et istud vidisse, sic nullum peccatum esse hic commissum. Ad extremum, si ad ipsum Ducem venit mater miserrima lamentando se de easde filii, aut ipsa uxor ob amissum sic inhumaniter maritum. Breviter excipiunt illi: perbene satis factum esse ipsis, ubi nummos argenteos monetae Moscoviticae centum aut ducenti numerati illis fuerint.

Saepenumero accidit, cum magnus Dux est in suo palatio Alexandrova, et cogitat de aliquo summo viro sumere supplicium, tum delectationis causa jubet istum obvolui pelle ursi, et deinde ad spectaculum educi: tunc incidat in ipsum aliquot Molossos, et canes Britannicos efferos: Canes putantes hunc indutum pelle ursina esse ursum, illum morsibus et unguibus dilacerant, et crudeliter laniant eosque quo membratim sic discerptum relinquunt: ita inhumaniter iste vitam finit.

DE TRUCULENTO FACINORE,

ET CRUDELITATE SUMMA, QUAM ILLE SUMMUS DUX EXERCUIT IN CAPTIVOS, LITHUANOS, RUTHENOS, ET POLONOS.

Anno Domini 1569, die Januar. 9, cum Lithuani copias militum non valde magnas conscripsissent, quarum Dux et Imperator erat quidam Polubiensius strenuus vir: coeperunt inopinato urbem et arcem vulgo Izborg dictam, quae sane natura loci est satis fortis. Haec urbs jampridem parebat Moscovitis: at quia non erat bene nec milite nec annona haec arx munita, iterum recepta est a Mosco, et a nostris amissa. Magnus itaque Dux, cum videret se amisisse tam munitam arcem, statim furore et rabie quadam plenus, jubet ut omnes Lithuani, Rutheni, ac Poloni, qui erant in vinculis, crudeliter mactentur. Verum quorundam consilio, qui certas causas ei proferebant ne id scelus committeret, factum ut hic ejus furor interciderit, nec quod impie cogitaverit, perfecit. Atque licet tunc eis pepercerit, tamen postea omnes internecioni dedit, ut suo loco explicabimus. Quamobrem illi captivi, qui in ergastulis in urbe Moscovia asservabantur, ad lanienam et macellum ab eo constitutum: nihilominus tamen, quo suum sanguinolentum animum pasceret, sic ipsi placuit, ut ejus satellites passim captivos per arces in vinculis dispositos, adducerunt, maxime vero eos, qui erant in carceribus, Pereaslavia, Rostovia, Uglicia, Costroma: isti autem omnes erant Poloni, Lithuani et Rutheni, una cum uxoribus et liberis, quos ad unum crudeliter perdidit, aquisque obrui jussit. Sic itaque hoc diro mandato instructi satellites magni Ducis, ad illas arces venerunt, hacque insidiosa oratione erga illos miseros vinctos usi sunt: Nunc magno beneficio magnus Dux et Imperator vos afficere cupit, et etiam Regi Poloniae hunc favorem declarabit quod vos liberos dimittet in Lithuaniam. Id circo vos deducemus ad consiliarios Principis, interea uxores et liberi vestri usque ad triduum hic vos expectabunt. Atque cum a conspectu carissimarum uxorum et liberorum abduxissent illos procul, tunc vinctos manibus pedibusque projiciebant in rapidissimum fluvium Volga appellatum. Verum exacto triduo, quidam Moscovita misertus vicem istarum mulierum frustra maritos expectantium, inquit: O miserae animae, et infelices mulieres, vos eadem sors manet, quam jam passi sunt mariti vestri, qui sunt projecti in Volgam fluvium. At cum affaretur istas mulieres homo ille, satellites interveniunt, quorum manus de caede maritorum erant adhuc cruentatae et spirantes necem, venerunt in carcerem, unde abducunt gregem illum mulierum captivarum cum liberis ad submergendum aquis. Tum illae calamitosae feminae et infortunatissimae, sibi proponentes ob oculos vicinam mortem adeo horrendam et terribilem, multis effusis lacrimis petunt ab istis administris Principis ut aliquid temporis concedant, quo sua peccata Deo Optimo Maximoque confiteri possint, et ejus misericordiam implorent, velitque pro sua clementia omnibus eorum erratis clementer ignoscere: id quod a satellitibus eis concessum est. Idcirco horas duas versabantur in piis orationibus et deprecationibus, ardentissimis votis petentes a Deo, ut illis pro sua divina bonitate ac clementia parceret, et ad se reciperet: ac cantatis divinis hymnis, animas suas Christo redemptori, ad supplicium mortis subeundem se pararant, mutuisque oculis sibi datis, mirifice se consolabantur, ut forti patientique animo omnia perferrent. Istis rebus omnibus absolutis, ducuntur ad flumen, quarum aliae liberos manu trahunt, aliae vero infantes suos uberibus admovent. Sed cum jam ad ripam rapidissimi illius fluvii venerunt: tunc pro ingenio et natura muliebri, partim ob inusitatum genus mortis in tam horrendum ejulatum, fletumque erumpunt, ut et coelum ipsum penetrarint. Satellites autem inhumani minari eis coeperunt, urgentes eas, quo illae sua sponte se aquis traderent. A quo indigno facinore cum abhorrerent, statim illi satellites in eas impetum faciunt, et eas cum liberis in aquas illius fluvii, cujus glacies confracta erat, abjiciunt. Et sane ob tristissimi et crudelissimi istius facinoris aspectum, vulgus Moscovitarum cum non possent se continere, in lacrimas effundebatur, commiseratione summa perculsus: quod tam indignissime istae insontes feminae cum libe-

cives extrema sibi imminere videntes, singuli mensas unusquisque ante aedes suas adornaverunt, salque et panem super posuerunt. Nam apud Moscos pane gratia, sale vero amor significatur. His itaque dispositis, obviam magno Duci exeuntes, ad panem cum sale comedendum humiliter eum (ut gentis mos est) invitarunt, dicentes: Magne Rex et Dux celeberrime, Domine noster, nos servuli tui fideles, humilibus et submissis votis, te ad panem cum sale comedendum invitamus, nobisque omnibus et bonis nostris universis secundum placitum utere; nam omnia bona, quae possidemus non nostra, sed tua pariter nobiscum sunt. Hac igitur humili Pscoviensium oblatione nonnihil sedatus placatusque extitit, morti destinatis pepercit. Sed cives mercatoresque ditiores auro et argento depraedavit, Monachos etiam quosdam trucidare, membratim dissecare, aquis obruere, et duas basilicas praecipuas thesauri ditissimas spoliavit, denique campanas de omnibus Ecclesiis abduxit.

His in Pscovia exactis in Tveriam civitatem insignem olim Ducum Tverensium sedem profectus, tantam in ea tyrannidem, quantam in Novogrodia magna exercuit, incolas trucidavit, aquis obruit, bonisque omnibus mobilibus et immobilibus spoliavit. Divorum templa auro et argento depraedavit, Lithuanos etiam et Ruthenos numero quingentos, qui in Polotzko arce capti in carceribus ibidem detinebantur, omnes jugulare trucidareque fecit. Tartarorum quoque decemnovem magnates in bello captos, et in eadem civitate carceribus detentos trucidare jussit, ad idque exequendum praefectum satellitum Malutam Scuratow dictum destinavit. Tartari vero re animadversa, cum nihil aliud, nisi praesens ante oculos exitium, et miserabile mortis genus conspicerent, in desperationem adacti inter se obstinate et firmiter statuerunt, sese pariter, quoad possint, defendere, cultellos itaque in manicis absconditos singuli habebant, et cum praedictus Maluta cum caeteris satellitibus in eos cum impetu irrueret, Tartari unanimiter ut leones rugientes strenue sese defendere coeperunt, unusquisque eorum Ducem satellitorum Malutam cultello appetiit, ventremque ei, quamvis lorica induto, ad intestinorum usque profluxum transfodit. Dum sic res atrociter Tartaris sese obstinate defendentibus agitur, ex satellitibus quatuor desiderati ceciderunt, vicemque enormiter vulnerati, caeterique fugati re infecta discesserunt. Cumque magno Duci processus rei nunciaretur, statim quingentos Scloppetarios cum bombardis et arcubus in subsidium illis satellitibus, contra decemnovem Tartaros misit, sicque undique circumventi sagittis, bombardarumque glandibus confecti, et membratim dissecati, in profluentem abjecti sunt.

DE TYRANNIDE QUAM SUPER

INTIMUM SECRETARIUM CONSILIARIUMQUE SUUM MAGNUS DUX EXERCUIT.

Cum proposuerat magnus Dux has supradictas civitates funditus devastare, tum id tam caute, callide et occulte peragebat, ut propositum suum nemini, nisi cuidam Ophanasio Viaziemski (quem unice diligebat) revelaverit, et aliquando bis per noctem de lectulo surgens, ad praedictum Ophanasium consultandi disceptandique de progressu rei gratia, ambulare non gravabatur, et quamvis etiam Italum Arnolphum Doctorem medicinae singulari gratia prosequebatur, attamen nunquam nisi per manus hujus Ophanasii medicinas sumebat, eumque pro unico alumno habebat. Hic autem Ophanasius Gregorum quendam Lovczik dictum, magno Duci commendaverat, et jam in gratia apud magnum Ducem habebatur. Qui beneficii ingratus praedictum Ophanasium benefactorem suum, ad magnum Ducem per contumeliam criminaliter detulit, quasi ille arcanum sibi creditum de vastandis Novogrodensibus et Tverensibus quibusdam revelasset. Cujus falsis dictis magnus Dux persuasus fidem adhibuit, sed non statim se accusato iratum exhibuit; sub praetextu enim pristinae gratiae et amicitiae seorsim cum eo arcana consilia, ut solitus erat, variis de rebus conferebat, aliud simulando fingendoque, aliud animo occultando, malumque et exitium ei sub dolo amoris specie machinando. Postea quadam die magnus Dux cum praedicto Ophanasio simili modo consilia conferens, satellitibus suis servos ejus praecipuos interea trucidare jussit, quod et factum est, egressusque ille Ophanasius a magno Duce, servos suos misere trucidatos videns, quasi non videret oculis aversis praeteriit. Deinde jussu Principis bonis omnibus spoliatus, et funditus depraedatus, ex familiaque ejus decemseptem viri insigniores occisi sunt. Ipsum autem magnus Dux bonis omnibus spoliatum, in locum publicum ubi debitores baculis caeduntur (prout gentis mos est) ducere jussit, et tamdiu crudeliter verberare,

donec omne argentum et aurum, que adhuc secreto reconditum habuit indicare conpulsus fuerit nihilominus tamen qualibet die bis terve per crura baculis crudeliter verberabatur, jamque cutis in eo prae duris verberibus, perinde ut tympana intumescebat, attamen adhuc eo gravius torquebatur, donec tormentis crudelissimis eo adactus esset, ut contumelia aliquot cives Moscovienses, quos ditiores sciebat, afficeret, quasi sibi magnam summam pecuniarum debiti fuerint, et quantam apud aliquem summam pecuniarum indicavit, tantam illi Principi numerare et rependere (quamvis nihil debiti, sed per contumeliam accusati) compulsi sunt. Neque hac quidem effera tyrannide, tantaeque summae argenti a nihil debentibus exactione sibi temperavit, ut explendae crudelitati satisfecerit, sed ipsum adhuc eo crudelius torquere jussit, crura pedum baculis tendendo, donec prae nimis verberibus spiritum exhalaret. Postea servos ejus reliquos (quibusdam fuga dilapsis) trucidavit, virgines quoque uxoris ejus pedissequas, quadragenas numero, quae acu pingere peritissime, filoque aureo intexere, et opus Phrygianum conficere noverant: ex quibus forma praestantiores et pulchriores selegit ad suam explendam libidinem.

MAGNUS DUX SE PRAESTANTES

VIROS PROPTER LORICAM INAURATAM CRUDELISSIME NECARI JUSSIT.

Cum Timotheus Masalski Lithuanus nobilis illustri genere natus, captus in bello, tetro diuturnoque carcere detineretur a magno Duce, et idem magnus Dux jussisset crudeliter tolli e medio, Palatinus urbis Moscoviae Joannem Pietrovicium, ut supra dictum est, tum quidam ex famulis Palatini animadvertens fortunas domini sui, et bona omnia misere perdi ac diripi, neve omnia perirent, et nihil haberet, occulte accepit elegantem loricam inauratam, eamque sociis suis servandam tradidit, qui eodem in carcere erant, ubi et Timotheus Masalski. Postea factum est ut illi eam oppignorarint Timotheo, qui eam servandam dedit famulo, is autem liber erat, et suo domino in vinculis serviebat. Itaque famulus, dum defert loricam in hospitium suum, incidit in vigiles, capitur et statim offertur praefecto carceris, qui cum videret esse pretiosam loricam, illam sibi vindicavit et occultavit. Erant autem et in eodem carcere duo ex sagittariis sclopetariisve magni Ducis, qui istud viderant. Quare consiliariis Principis hanc rem detegunt et referunt praefectum carceris, seu commentariensem, accepisse loricam inavratam a Timotheo Masalski, quae olim fuerat Joannis Pietrovicii Palatini Moscoviae, hanc occultasse, penesque se habere, e vestigio consiliarii rem totam deferunt magne Duci, qui confestim jubet extrahi e carceribus Timotheum Masalski et ante se sisti, sic et Commentariensem, et illos duos Moscovitas, qui pignori illi dederant hanc loricam. At denique illos duos sclopetarios, qui istud detexerant, tum ibi omnes jussu Ducis immanissime torquebantur, et tandem enecati sunt, quatuor quidem illorum aquis submersi. Ipse autem Timotheus Masalski, et Commentariensis simul vincti in urbem Moscoviam missi sunt, ibique die Sabbati in vigilia festi diei Pascati, ambo sunt publice capite truncati, et in aquas conjecti. Sic ob hanc loricam sex supplicio affecti, et e medio sublati.

QUID ACCIDERIT ISTIS,

QUI INQUIRERE VOLUERUNT, QUIDNAM AGERET MAGNUS DUX.

Quidam secretarius magni Ducis sanguine ipsi junctus, semel ad epulas invitarat aliquot aulicos sibi familiares, quos sane splendide ac laute excipiebat: oblitus est autem, dum ita hilaris esset inter amicos (sicut saepius evenire solet) adire Principem magnum Ducem: misit unum ex suis pueris in palatium Principis, qui prospiceret, quidnam ageretur in basilica apud magnum Ducem. Puer autem cum ascenderet per gradus palatii, vidit magnum Ducem, alloquentem quendam consiliarium, quo conspecto famulus revertitur domum, ad herum id ei relatum. Deinde vero cum magnus Dux amandasset illum consiliarium, cum quo conferebat, interrogavit cujusnam famulus venisset in aulam, et quam ob causam. Evocatur ille famulus ex itinere, et respondet, se eo missum, visum quidnam ageretur in palatio magni Ducis: derepente Princeps, ubi causam intellexisset, retinuit penes se famulum, et accersi jubet tam ipsum secretarium, quam ejus convivas: qui ubi venissent, variis tormentis discruciari jussit eos, volens ab illis extorquere, cur misissent famulum in regiam, percunctatum de eo: curve ad tam splendidum convenissent convivium, pariter rescire cupiebat, quos de

ris tam detestanda morte affectae fuissent, execrantes in universum carnificum istorum immanitatem. Quapropter cum has voces lugubres populi audirent satellites, quodque aegerrime ferrent hoc genus supplicii, tunc minis utentes ac ferientes populum baculis, abigunt, haecque verba addunt: O rebelles magni Ducis, aperte videmus, quod propter istos captivos supplicio affectos fletis, at propediem, credite, vos eadem fata sequentur.

DE FRATRICIDIO PERPETRATO

A MAGNO DUCE 1570.

Frater germanus magni Ducis immerito ac perfide delatus fuerat a quodam consiliario, cui nomen erat Trzeciak Viskovaty. Audita hac injusta accusatione Princeps, nullam fecit potestatem fratri falsum crimen diluendi, atque quam ingentes cruciatus excogitare potest, illos adhiberi jubet ad excarnificandum et torquendum fratrem. Dumque est in mediis cruciatibus, exegit ac extorsit ab eo omnes illius thesauros, et bona omnia tam mobilia, quam immobilia sibi vendicat, atque cum prae magnitudine tormentorum vix semivivus esset, tum jussu Principis securi illum ferit carnifex. Deinde fratriam suam, quae ante conspectum ejus procumbebat in terram, facie demissa, implorans misericordiam, arripi jubet a satellitibus omnibus, vestimentis exui, et turpissime nudam constitui. Ita diutissime illa miserrima femina nuda omnium oculis exposita fuit. Deinde quidam miles jubente Principe eam funi alligat, et conscenso equo, velocissimo cursu sine ulla misericordia pertrahit illam in flumen, et aquis submergit ac perdit. Sic iste magnus Dux tam astorgos et impius extitit in fratrem et fratriam.

QUO AMORE MUTUO SE PROSEQUI

SOLENT MOSCOVITAE.

Hoc genus hominum, Moscovitae, est adeo barbarum et perfidum, ut nihil synceri sit apud eos, nec se unquam vero ac naturali amore prosequuntur, alter alterum impudentissime et confidentissime, sic sunt perfrictae frontis, criminis alicujus insimulare non veretur, sive palam sive clam: aut aperte, aut per insidias invicem perniciem sibi machinantur: mutuisque convitiis lacessere se soliti sunt. Familiare est apud eos, patrem filio insultare, et filium in patrem irruere, ac fratrem perfide deferre, sic ut nulla apud eos fides, et sanguinis reverentia sit, etiam in conspectu magni Ducis se proscindunt contumeliose. Itaque accidit semel ante Principem, anno 1570 quosdam duos fratres germanos et nobiles istius rei luculentum documentum edidisse, horum unus vocabatur Mikita Obolinski, qui malo genio praeditus, familiae gentisque nomen patrium suum commutaverat: idque audiente ipso Duce, excogitaverat aliud cognomen, nempe Povrozovski, ac si diceres funigerum aut furciferum, et patibulo dignum hominem. Alter autem frater suae nobilitatis haud immemor, gentileque nomen retinens, cum fratrem alloqueretur, compellare coepit nomine gentili Obolinski, qui velut furens et atroci injuria a fratre affectus, magnum Ducem adit, et ad eum sic fratrem defert. Princeps serenissime, peto abs te, ut jus mihi administres de fratre, qui infami nomine me contaminavit. Vocor Povrozovski, et me contemptim appellavit Obolinski. Idcirco supplex te oro, ut meritas ille luat poenas; non enim levem ab eo mihi factam injuriam censeo. Tum magnus Dux evocat consiliarios, quasi de re maximi ponderis consultandum fuisset, inquiens: Necesse est, ut vos hanc contentionem et gravem controversiam inter istos duos fratres exortam adhibito summo judicio, et magna cum aequitate dijudicetis. Frater itaque ille, qui ita turpiter abnegaverat suam nobilitatem, accessit ipsos consiliarios, ut rem totam enarret, et sibi jus reddi postulet adversus fratrem: atque cum jam venisset frater alter, qui merito suam nobilitatem intuebatur, en in caput illius involat, iste perfidus, et objicit urso, qui cum unguibus dilaniare incipit, crudeliterque dilacerat. Et cum immanis iste frater videret quodammodo feram bestiam lassari, ense ferit alterum fratrem in pede, et statim magna vis sanguinis profluxit, quo ille inunxit os ursi, qui cum primum lambendo cruorem humanum iterum degustavit: et sic animatus ursus secundo apprehendit illum miserum nobilem, et horribiliter deformem reddidit. Quare jam iste impius frater, videns sibi pro injuria scilicet esse satisfactum, voluit feram abstrahere et arcere, ne amplius saeviret, neve fratrem mactaret: at ursus ita aestuabat et ad mactandum accensus erat, ut nec ab illo, neque a multis aliis posset difficulter ab illo dilaniando abstrahi, tandem ex faucibus ursi, et carnificina illa ereptus est ille nobilis

Simile quoddam facinus huic accidit, tum

magnus Dux Novogrodiam depopularetur, ferro, inquam, et igne omnia perderet, ut supra dictum est, ducti sunt captivi aliquot nobiles in Moscoviam urbem, inter etiam illos fuit quidam cum uxore et liberis, quem nobilis commendavit cuidam aulico regio amico suo. Iste cum detineretur captivus diu ab isto aulico, semel conqueri coepit, idque gravissime de inaudita illa tyrannide, qua usus est magnus Dux in Novogrodiensibus internecioni dandis: deque injuriis, quibus ille et tota nobilitas affecta fuerat: et plane jugum istius tyranni esse intolerabile. hisce verbis: Deus qui solus justus est, haud dubie suo tempore vindictam sumet de illo sanguine innocentum tam inhumaniter et crudeliter sparso, in ipsum Ducem et totam ejus posteritatem: dignis pro meritis poenis ipsum castigabit. Deinde paucis post diebus, cum in animo suo volueret, se nimis temere ista effutivisse: et hunc nobilem, apud quem erat in captivitate haec delaturum ad Principem. Itaque fraudulenter excogitare coepit, nihil esse melius, quam si potius in hospitem suum hoc crimen transferret. Scribit supplicem libellum ad Principem, in quo indicabat magno Duci, hunc aulicum Principis haec verba in dedecus ipsius protulisse: tradidit eundem libellum deferendum aulico, qui inscius erat omnium, quae scripta fuerant. Magnus Dux quamprimum perlegit supplicem libellum, jubet ad se accersi illum Novogrodiensem nobilem, qui erat captivus apud hunc aulicum. Iste oblatus Principi, ferrea fronte praeditus, statim confert crimen, quo erat reus in ipsum aulicum impudentissime, et ita se rem habere asserit, inquiens: Serenissime Domine et magne Dux, tu nos subditos et servos fideles affligis, miris modis interfici, membratimque dissecari jubes: facultates et fortunas nostras nobis rapis, proditores nos appellas, rebelles et perjuros, et alia horrenda nobis objiciuntur, et ob oculos ponuntur, quae omnia immerito patimur, nec istorum rei sumus. At si scires, quo odio vel plusquam vatiniano, te prosequantur tui domestici, et quanta sit perfidia illorum, quibus plurimum fidis erga te, quos quotidie maximis accumulas beneficiis: profecto egregie eos exciperes, ex quorum numero est iste aulicus tuus, cujus carceri me tradidisti. Nam heri vesperi, me praesente et audientè, jactabundus haec verba pronunciabat: O utinam Deus citissime innocentes vindicet a crudelitate istius tyranni magni Ducis; nam ille diris tormentis suos affligit, mactat et trucidat insontes, eorum bona et opes sibi ascribit, contra omnem aequitatem. De quibus rebus et iniquitatibus Deus brevi sumet supplicium, istum Principem et tyrannum conteret et evertet cum tota ejus familia, nec patietur ejus successorem regnare. Tum magnus Dux irrumpit in iram, et sic infit ad hunc miserum aulicum injuste ab isto captivo accusatum: o perfide, percipisne ea, quae iste contra te profert? nec data illi potestate respondendi et diluendi falsam criminationem, variis quaestionum generibus torquetur: qui cum nihil fateretur, et confictum crimen diceret, jussit hominem membratim dissecari, et postea in profluentem jaci: sic ille nobilis, ignobilis plane et belluini ingenii falso detulerat ad Principem insontem, lingua sua mendaci accersivit necem innocenti, et ipse ex alterius interitu vitam et libertatem sibi comparavit.

MISERABILIS ET INDIGNISSIMA

LANIENA, CUM DUORUM PROCERUM MOSCOVITARUM, TUM ETIAM RELIQUORUM LITHUANORUM, AC POLONORUM CAPTIVORUM, QUIBUS PAULO ANTE PEPERCERAT MAGNUS DUX.

Anno Domini 1570 cum ex Moscovia internuncii Regis Poloniae, Proceres Poloni et Lithuani discessissent die Eliae Prophetae, qui dies festus apud Ruthenos est celeberrimus, et Magnus Dux accumberet mensae, et ei apponerentur secunda fercula, velut quodam oestro correptus. surgit, a mensa, et sic alloquitur sibi astantes satellites, sequimini me, quod faciunt ipsi, et mille quingenti catapultarii equites: ille vero Princeps pernicissimo cursu pergit ad arcem, ibique omnes ordine se collocant ante Palatium Ducis, tum etiam in hac arce cum habitaret vir summus et ex proceribus non postremus, Petrus Serebrinus, et rei bellicae peritissimus, jubet magnus Dux ipsius domum more hostili impeti et invadi ab istis militibus, ipsum autem capite diminui et truncari: dicto Principis parentes irruunt in domum illam, statim capiunt et miserum illum Serebrinum extrahunt ex aedibus, ac offerunt magno Duci, qui sine alia inquisitione, ne facta ullius facinoris admissi ab eo mentione, confestim ille satellitum praefectus Sevator. arrepta securi caput illi amputat. Ad extremum cum Magnus Dux, quicquid illi visum fuerat, rapuit et ex fortunis istius Petri Serebrini, reliquum permisit praedae militum: et ne quid superesset bonorum illius jussit reliquias flammis

et igne perdi. Ubi istud perpetrasset, convertit se ad alium locum arcis: (est autem haec arx amplissima et valde spaciosa: ubi complures Magnates et Nobiles habent aedes suas) et jubet magnus Dux cuidam nomine Bulato Magistro equitum, ut cum non parva manu militum aedes adeat clarissimi ei magni nominis viri Miessojedi. Huic magno viro Princeps vix ante annum rapuerat uxorem elegantis formae feminam et ancillam, qua turpissime abusus, et illas ubi violasset fecerat suspendi ac strangulari in superiori limine januae aedium istius viri: ut supra diximus. Iste praefectus equitum, aggreditur illas aedes, et expugnat facilime, hunc Miessojedi in medium forum trahunt: et ipse praefectus caput illi acinace obtruncat: Qui cum jam commisisset istud sceleratum homicidium ense et manibus cruore madentibus procedit ad magnum Ducem, et velut re maximi momenti praeclare gesta, ait: Serenissime Domine et magne Dux, iam summo cum honore perfeci quod tu mihi in mandatis dederas. Ibi Magnus Dux pro suo more, vociferari coepit suum Hoyda, Hoyda, cujus clamorem tota turba secuta est, eadem felici acclamatione utentes. Ex arce deinde magnus Dux deflexit ad carceres, ubi erant multi captivi Poloni et Lithuani: suis satellitibus armatis comitatus. Ubi quidam mercator civis Moscoviticus, quid ageretur ignarus, ubi eminus conspicimagnum Ducem cum tanto satellitio, retrograditur prae metu tyranni, quem statim apprehendi jubet et frustulatim dissecari, inquiens, ne unquam fugias ante conspectum tui supremi Domini. Atque cum propius ad carcerum veniret, ipse Commentariensis qui ibat petitum panem pro captivis, adspiciendo Principem adventare, prae timore etiam reversus est, et eundem magnus Dux raptum, minutim secari jubet, dicens; alia vice non timebis. Itaque cum jam appropinquaret portas primi carceris, dicit custodi, ut citissime fores aperiat, qui metu correptus et tremebundis manibus vix aperuit: aperto carcere indicit primo educendos nobiles captivos Polonos et Lithuanos, quorum primus fuit Petrus Biekovski Eques Polonus strenuus miles, illius pectus transfodit Magnus Dux lancea, at tam generosi fuit animi ille Biekovski, ut lanceam arripuerit manibus, et intorquere voluerit in ipsum Magnum Ducem, ut hoc pacto perpetuam nominis famam sibi conciliaret, quod tam infensum generi humano tyrannum sustulisset. At Magnus Dux hoc animadverso, coepit exclamare in filium: Ivan Ivan, id est, Joannes fili fer opem, qui celeriter accurrit, et interum illum Biekovski hasta transfodit, et sic mortuus in terram cecidit. Secundo productus ad lanienam alter nobilis Polonus Albertus Bugaski, hunc etiam ipse Dux sarissa sua transverberavit. Tertius fuit Besus, nobilis, et magnae familiae, gente Silesius, qui eodem mortis genere periit. Quare cum istos strenuos viros et nobiles Polonos manibus suis interfecisset, coepit suo acclamationis genere uti, velut magnam victoriam adeptus fuisset: Hoyda Hoyda: quem ita ovantem omnes clamantes et usurpantes hanc vocem persecuti sunt. Tum sic affatur suos satellites: Mactate mihi juvenes, irruite in carcerem et obvios quosque captivos, sine discrimine et ulla misericordia membratim dissecate omnes. Isti dicto parentes, in primo carcere quinquaginta occidunt vinctos: Postea accidit secundos carceres, et similiter manibus suis occidit tres Nobiles, quorum unus erat Ruthenus, aetatis maturae, Polocensis Jacobus Molski, alter erat gener illius, eques Polonus Jacobus Molski, sic et tertium similiter Nobilem Polonum, quibus omnibus ita trucidatis erumpit in suam vocem laetitiae solitam, et omnes ei accinunt ac respondent: et statim reliquos jubet a suis satellitibus dissecari, quod factum est, erant autem quinquaginta quinque, exceptis multis infantibus, qui vix nati erant dies septem. Tertio cum accessisset carceres, ibi et manibus suis edidit crudelitatis suae exempla, tres mactando Nobiles Polonos, alios fere quinquaginta quinque, cum securibus et ensibus satellites membratim trucidarunt. Sic perpetrata hac immani strage et inaudita tyrannide, sic sparsa dissectaque illa corpora jacere permisit supra terram, quae jam epota et imbuta erat, et mollissima reddita ex effusione sanguinis illius humani. Quamobrem rediit triumphans et ovans in palatium, et totum illum diem in hymnis et tripudiis, et omni sonitu instrumentorum musicarum consumpsit: non aliter ac si magnam victoriam de hostibus adeptus fuisset: Sub vesperum praecepit frustula membrorum istorum occisorum colligi, et extra urbem poni: qui in tres cumulos sunt collocati, et aspersi arena et terra: sic mandati sunt sepulturae. Erat inter cadaverum frustra mulier nobilis uxor illius Molski, quae cum fuisset graviter sauciata, nondum mortua, haec orabat pollinctores qui fossam faciebant, ut eam dimitterent libere et parcerent ipsi: at illi nulla moti misericordia sepelierunt eam vivam cum illis foetidis cadaveribus.

Duo Nobiles captivi ex ista immani laniena

remanserant, quos tamen postridie iste tyrannus capite plecti jussit, et extra urbem projici, vixque aliquid terrae illis injectum. Ubi erant illa cadavera tot Nobilium et strenuorum virorum, vix arena superjecta fuerat, id quod haud dubie ex composito fieri jusserat Magnus Dux ille, ut essent alitibus, et feris praeda. Tertio deinde die, quidam Germanus tormentorum bellicorum praefectus, misertus hanc projectionem cadaverum, quibusdam tres taleros dedit, ut fossa profunda facta, vel maxime terrae tumulo injecto, hasce cadaverum reliquias sepelirent et tumularent.

DE TRUCI CARNIFICINA,

QUAM EXERCUIT, MAGNUS DUX IN CLARISSIMOS QUOSQUE SUOS CONSILIARIOS, ET OPTIMATES.

Die sancti Jacobi in Julio annu 1570 in ipsa urbe Moscovia Magnus Dux jussit affligi octodecim palos grandes et supra illos totidem trabes in transversum apponi in formam furcarum. Cives cum primum animadvertunt tale theatrum parari et instrui, ingenti metu correpti se in fugam proripiunt, etiam mercibus et tabernis meritoriis relictis, praedaeque expositis: nemo sane prae metu in forum prodire audebat. Nam isti rumores in vulgus sparsi fuerant, ipsum magnum Ducem instituisse omnes cives urbis Moscoviae extremo afficere supplicio, crucique complures affixos iri. Satellites ad majorem terrorem incutiendum, in medium forum adferebant varia genera tormentorum et quaestionum ad homines torquendos, quae admovebant istis trabibus. Deinde excitato luculento igne, vas ingens aheneum apponebant aqua plenum, ut bulliret et ferveret per multas horas. Quibus rebus ita comparatis venit Magnus ille Tyrannus, stipatus ampla et copiosa suorum satellitum caterva: et ita instructus, quasi vellet in aciem et pugnam exire: sequebantur eum velut a triariis mille e quingenti catapultarii: Duxque ipse se collocavit penes ahenum, exercitus vero militum in circuli et coronae formam dispositus. Tum adducti sunt in proscenium trecenti nobiles Moscovitae, antiquissimarum et nobilissimarum familiarum homines, qui paulo ante prae nimio quaestionum cruciatu ita mutilati et pessime tractati fuerant, ut vix semivivi viderentur, vixque pedibus stare poterant, sed a militibus trudebantur turmatim, ut pecudes, ante Principis conspectum.

Is cum perspiceret omnes prae pavore et ingenti timore sese abdidisse in latebras et domos suas, ipse tunc obequitare coepit per omnes urbis plateas, clara voce evocabat cives, inquiens: venite absque ullo metu, securi estote, prodite spectatum, nihil gravius in vos constituam, hoc vobis polliceor, quamvis is meus fuisset paulo ante animus, vos omnes funditus delere et perdere, sed jam mihi haec mens mutata est tuto egredi potestis et in forum venire intuitum quid agetur. Tum miserrimus ille populus egressus turmatim et confertim, forum replevit, imo erat tanta multitudo spectatorum, ut multi ascenderint domorum tecta, quo quis istius tragoediae futurus esset exitus, viderent. Atque postea affatur sic illam promiscuam hominum multitudinem: An num, o subditi, justissime ago, quod ita poenas luant perfidi et scelerati proditores mei? tum populus statim uno ore acclamare coepit: Vivat diu felix, et incolumis Princeps et Rex noster: at improbi et flagitiosi suis meritis dent dignas poenas. Deinde Magnus Dux jubet produci centum et octoginta ex illo damnatorum numero: postea sic alloquitur Nobiles, qui ad illud spectaculum venerant. En vobis istos liberaliter dono, doque eis vitam, accipite illos, liberos a noxa dimitto, eisque pro mea clementia, gratia ac favore ignosco hoc pacto isti libere dimissi, et ex praesenti morte divino beneficio erepti. Tandem prodit Magni Ducis primas Secretarius, qui damnatorum album et catalogum habebat: et tum jubet educi quendam Moscovitam antiquissimo genere cretum, praecipuus inter eos, qui ab intimis consiliis Ducis sunt, erat: appellabatur Joannes Michaelovicz Viskovaty. Ibi ille Secretarius Principis, longa ferie referre incipit crimina, quibus falso iste vir praestantissimus accusatus fuerat hisce verbis: Joannes Michaelovicz Viskovaty, Cancellarius Magni Ducis, perfidissime et impie se gessit in Principem. Imprimis scripsit Regi Poloniae se ei velle tradere civitatem et arcem munitam sui supremi Domini, quae est in magna Novogrodia: et haec est prima in te accusatio: at tum scutica illum in caput percussit, addendo haec verba: Perfidus es et ingratus, quod usus sis hac improbitate adversus tuum supremum Dominum. Altera perfidia est ista, quod literas dederis ad Imperatorem Turcarum, ut cum exercitu potentissimo veniat occupatum et debellatum Regna Scythica, Casanense, et Astraense, ut erat illi in votis: quo dicto, similiter flagello caesus est in caput,

subjecitque, et secundo tuum Principem fraude doloque prodere voluisti. Tertium facinus quod admisisti est, quod ad Scytharum Caesarem literas dedisti: quibus ipsum hortatus es, ut cum suo copiosissimo exercitu irrumperet in Moscoviam, eamque devastaret et depopularetur, atque occuparet, unde factum est, ut ingens damnum et irreparabile dederint Tartari in Moscovia: tam ipsius Ducis arces igne perdendo, quam etiam longe lateque miserum populum ferro interficiendo, et vinctos multos catenis in durissimam servitutem, innumerabilem inquam utriusque sexus turbam abigendo: quorum cum sis auctor tantorum malorum, merito ultimo es afficiendus supplicio, atque ut antea fecerat, flagro asperrime eum caecidit Regis Secretarius. Tum miser Cancellarius istis falsis criminationibus insimulatus, et cum se innocentem esse sciret, sic respondit. Testor Deum Optimum Maximumque qui solus est scrutator cordium et renum, in cujus conspectu profiteor me esse peccatorem, sed confido eum pro sua Divina clementia, propter sanguinem effusum carissimi sui filii, mei misertum iri. Testor, inquam, Deum, me semper fidum et diligentem fuisse in munere publico mihi commisso a Magno Duce, ut fas est: ideo a falsis istis accusatoribus provoco ad Tribunal Dei, quod injuste sum accusatus et traductus apud Principem, atque haec impostura detegetur in extremo die judicii. Princeps cum stabis ad conspectum Divinae majestatis mea innocentia apparebit: nunc vero apud te nulla ratio et aequitas locum habet, nec me a criminibus falso mihi impositis licet purgare. Adeo est tua avaricia inexplebilis et pertinacia ulciscendique libido, ut sitias sanguinem meum: ebibe igitur illum pro lubito, et jam satisfacias tuae improbitati, ut constituisti: nunc quidem tua figmenta et importuna commenta, videntur habere speciem veri: quia omnia per vim agis. Itaque Satellites excipiunt, en videmus te esse reum, cum tam dura oratione insurgis in Principem, turpiter lapsus es, et tuos sermones optime expendimus. At ille Cancellarius ait: Vos o infelices homines cum magno Duce, estis praedones et omnis improbitatis illius administri: effunditis immerito cruorem innocentem: tyrannice omnia agitis, per fas et nefas ruitis in caedes mortalium. Haec omnia quae mihi objiciuntur, falsissima sunt, nihil vobis facilius, quam tollere e medio insontem: At Deus aliquando, et veniet hora, quae non speratur, cum vos puniet et pro meritis in vos graviter animadvertet: quae cum tam libere protulisset, conspuit in faciem illorum. Quare Magnus Dux jubet carnificibus hominem rapere: quem statim raptum, exuunt et ligant ad furcas illas sic dispositas: et suspendunt prono capite et ore in terram. Praefectus satellitum sic affatur ipsum Magnum Ducem: quo genere supplicii istum affici jubes? Tum respondet, vos omnes aulici mei suo ordine istum excarnificare debetis et dilaniare: Quare accingit se operi iste Praefectus Maluta dictus: et ex equo descendens, accepto cultro auriculam dextram illi abscidit, alter aulicus sinistram excidit, tertius labra amputat, et sic ordine omnes illum membris mutilarunt, ut omnes se tam nefando homicidio contaminarent, et caede istius innocentis essent rei. Ad extremum quidam secretarius Principis, ne quid deesset ad cumulum crudelitatis, conscidit illi pudenda. et tum statim exalavit animam miser Cancellarius. Quare Magnus Dux videns ob abscissum membrum genitale statim obiisse Cancellarium, indignissime tulit, atque dira imprecatus huic secretario, sic in eum invectus est. O scelerate, expectes paululum, istud totum est tibi exedendum, quod iste excedere debuit. Nam penitus credebat, quod commiseratione motus, cruentas manus ita illi intulisset, ut cito e vivis discederet: Constituerat sane istum secretarium morta truculenta punire, sed Deus antevertit tyrannidem Principis, quia paulo post lue infectus, mortuus est. Satellites deinde demortui Joannis Viskovaty corpus deponunt ex furcis, et sic saevire incipiunt in illud cadaver, frustulatim illud concidendo, prius tamen absciso illi capite. Iste est exitus istius praestantissimi ingenio et virtutibus multis, excellentissimi viri Cancellarii Magni Ducis, cui parem nunquam habuit imperium Moscoviticum.

Jussit secundo loco produci in Theatrum, suum Thesaurarium, cui nomen erat Michael Funichow, vir magni nominis et ingenii acerrimi, socius fidusque amicus illius Cancellarii. Iste non longis verborum ambagibus usus est in sua defensione, sed breviter sic loquitur: Appello ad Deum qui omnium rerum est conscius, et cujus oculus omnia intruetur, quia nunquam quicquam in te Dominum meum commisi, semper bona fide et sine fraude in administratione mei muneris me gessi et cum accuser abs te, impie et inique jam tibi dicam scribo, et anima tua in altero seculo se sistat

coram Divina Majestate, ut mihi satisfaciat. Haec verba ubi protulisset, jubet Magnus Dux arripi miserum, et exui, atque furcis alligari eo modo quo et Cancellarius. Tum postea ille Maluta praefectus satellitum, haurit ex vase aeneo, ubi erat aqua fervidissima, et deinde alter equorum magister, accepit vas plenum aqua frigidissima, iste primo illa aqua caput abluere coepit, postea calidam et fervidissimam aquam infundebat, sic ille infortunatus vim fervoris et ardoris illius aquae sentiens, ob atrocem fervorem, vociferabatur mirifice: at ille minister Tyrannidis Maluta magis ac magis infundebat illam calidissimam aquam, ita ut tandem pellis capitis contraheretur in modum serpentis, cum se in spiras contorquet: ita hoc crudelissimo supplicii genere confectus, expiravit. Tertio jubet adduci in medium suum Cocum, iste cocus infinitis falsis testimoniis reus erat peractus, eoque genere supplicii est affectus quo et Joannes Viskovaty, nempe membratim est dissectus, amputatis illi pudendis. Deinde jussit adduci quendam Georgium Czapkin cum uxore et liberis, qui inter amanuenses et secretarios non postremum locum tenuit, cumque ex equo descenderet Magnus Dux, Basilius Temkin jussu Principis caput illi abscidit, sic et uxori ac liberis: Iste Temkin erat proscriptus ex Lithuania, ob necem Palatini Plocensis, et in Moscoviam aufugerat, tanquam ad asylum, primumque locum ac praecipuum inter aulicos Principis tenebat.

Deinde productus est alter secretarius, cui nomen Joannes Bulhakow, qui fuit una cum uxore, et liberis etiam capite truncatus a Palatino Chirnoviensi, is vocabatur Pietrovicius.

Tunc jubet educi et secretarium suum Basilium Stepanow, quem et indicta causa aulicus e vestigio capitali poena afficit mandato Principis.

Ad extremum. ut ad hoc tragicum ac crudele spectaculum nihil praetermitteret, praecipit Magnus Dux ducentos Nobiles captivos extrahi in arenam, quos nominatim jubens sisti ante se, damnat morti, et singuli aulici ordine eos capite truncant, qua caede confecta, prodeunt in conspectum Principis manibus et gladiis cruentatis cum hac voce laetitiae Hoyda, Hoyda: Sic se turpissime aulici Magni Ducis sanguine innoxio contaminarunt. Tum eodem tempore mandat Magnus Dux e vinculis venerandum quendam senem adduci: quem statim in equo ille arrepta hasta transfixit: et quamvis sic transfossus miser senex obierit: ut impleret suam crudelitatem illum plusquam sedecim vulneribus sauciavit. Haec crudelitatis et tyrannidis horrenda facinora perpetravit intra horas quatuor. Illa cadavera nuda ita jacebant in terra, quorum non parvus erat numerus: et cum lustraret illa cadavera quidam ex Principis satellitibus, caputque Michaelis Thesaurarii intueretur, exerto ense caput in duas dissecuit partes hisce verbis additis: recorderis quid mecum egeris. Sub vesperum cadavera illa sunt in unum cumulum collecta, et extra urbis portam elata, ibique ingenti fossa facta injecta et terra obruta. Sic crudelissime tot caedibus perpetratis jam in palatium Princeps rediens, deflectit ad aedes Michaelis Thesaurarii, ubi invenit uxorem illius, eleganti forma praeditam, et vere honestam, valde luctu et dolore magno plenam atque suspirantem, ob mariti necem, Ducis Ophanasi Viaziemsci soror erat, de quo supra mentionem fecimus. Magnus Dux spirans suam immanitatem, apprehendi jubet, et extendi funem asperrimum, qui ab una parte muri ad alteram extendebatur, et cum natibus nudis assidere huic funi, qui plurimum carnem et cutem excoriabat, utque detegeret mariti thesauros, ab una parte usque ad alteram extrahebatur cum summo cruciatu. Filia ejus, quae erat quindecim annorum, hoc crudele genus tormenti videns, non potuit se continere, quin ejulatu testaretur dolorem suum. Dux jubet illam rapi in medium, at filius Ducis major natu, commiseratione motus accurrit, et vestem ejus tenens sic affatur patrem: Pater carissime, dona me hac puella, ego carceribus illam occludam: tum pater, accipe tu quidem, sed postea matri illam reddas. Denique cum istis magnis cruciatibus et tanto dedecore honestam illam matronam affecisset, et filiam ejus in monasterium relegavit: ubi illa ob magnitudinem vulnerum et cruciatuum quae passa fuerat dum traheretur per funem, non diu superstes extitit. Filium etiam istius Thesaurii in vincula conjecit, et omnes fortunas ejus cujuscunque essent generis, ei accepit: sicque distribuit ut meliorem partem sibi vindicarit et attribuerit, quod erat vilius praedae suorum militum exposuerit.

Eadem die venit in aedes Joannis Viskovaty summi olim ejus Consiliarii, qui ante truculente mactatus fuerat, uxorem in quoddam coenobium deportari jubet: filium autem ejus damnat perpetuis carceribus, et relegat in arcem munitissimam: quae Bialejezioro dicitur, ac si dicas lacum album: acceptis omnibus ejus bonis. Postquam sic tam horribilem et truculentissimam

edidisset crudelitatem, exactis tribus diebus, jubet produci in forum ex carceribus aliquot egregios Nobiles, qui statim capite truncati sunt, ab ipso Maluta praefecto satellitum: et ita diu jacuerunt humi, quos ipse aliquot vulneribus, ut suam saciaret tyrannidem feriebat, utens securi. Cadavera illorum ita nuda in medio foro jacebant, ubi venales prostant merces, septem dierum spacio: ubi tandem a canibus devorati, ossa vero hinc inde asportata ab iisdem canibus. Postridie jubet octoginta feminas generosas istorum Nobilium, qui ita immaniter trucidati fuerant, ad flumen deduci, ibique aquis submergi: ille autem innocentes frustra ejulari et lamentari. Satellites enim, crudele hominum genus, ipsas in aquas injiciebant et perdebant.

Anno Domini 1569, missi sunt centum et quinquaginta coloni, aedificandam arcem, quae vulgo Orlo dicitur, et cum cibo destituerentur, quia tum in illis locis ingens fames grassabatur: coacti sunt miseri, ob annonae penuriam, ex suis novem mactare, et illorum carnibus vesci et sic diram compescere famem.

Eodem anno cum ipse Dux esset in arce Vologda, quam extrui et muniri jubebat, ipsi artifices nimis dura fame pressi, emerunt vitulum, et eum mactarunt, famem hoc pacto expleverant. Quam rem ubi audivisset Magnus Dux jussit omnes comprehendi et flammis tradi: cum tamen ipsa necessitas, durum telum, eos excusare potuisset. Superstitio enim hac a multis seculis recepta inter Ruthenos et Moscovitas, ut sit grande nefas, morteque piandum, qui vitulum mactarit, et eo vesci ausus fuerit. Inter Moscovitas centum et quinquaginta egregii viri, pertaesi tyrannidem Magni Ducis, et ferociam satellitum: constituerant se recipere ad Regem Poloniae. Quam rem ubi accepisset Magnus Dux, jussit omnes in quondam profundam lacunam valde coenosam injici, et ibi in modum pontis substerni: quos tamdiu calcari fecit, donec profundissime in luto perirent ac submergerentur, et plane luto aequarentur.

Eadem die venit colonus ad Secretarium Magni Ducis ei offerens lucium piscem lepidissimum. Quidam Monachus istud animadverterat, qui simultates alebat cum isto Secretario, idcirco statim accedit Principem, et hisce verbis illum alloquitur- Secretarius tuus, o Princeps, nunquam minutioribus vescitur piscibus, sed majoribus: quos piscatur in tuis lacubus, et solet lautissima suis congeronibus celebrare convivia. Itaque Magnus Dux jubt ipsum Secretarium ad se evocari, et nulla data facultate se defendendi, sic eum damnat: jubet manibus pedibusque vinciri, et in lacum profundissimum conjici: hisce verbis utens. O nebulo, qui tot pisces minores et majores solebas tibi piscari, abi nunc, et quibuscunque volueris, vescitor.

QUO PACTO MAGNUS DUX SUOS

EXERCET, ET INSTITUIT IN RATIONE PUGNAE, ADVERSUS INIMICOS.

Cum Lithuani ex improviso coepissent arcem munitissimam, vulgo dictam Borsko: coeperat ibi Palatinum et uxorem ejus, quos captivos ad Regem Poloniae miserant. At magnus Dux paulo post eum redemerat, dato in ejus locum magno viro Nobile Polono, qui cum rediisset in Moscoviam cum aliis duobus Nobilibus Moscovitis, tum jussu Principis arrepti sunt ad supplicium, nimirum tria ligna sunt affixa in medio foro, ubi funibus per mediam corporis partem appensi, ipse cum filio sagittis eos ejaculabatur, et transfigebat, inquiens. O strenui defensores, sic oportet vos me et meas arces defendere: postea ad exemplum Principis, et turba illa satellitum sic sagittis frequentissimis illos impetierunt, ut jam prae multitudine sagittarum, non videtentur eorum corpora.

QUO PRAEMIO ET MERCEDE

AMPLA SOLEAT MAGNUS DUX SUOS ADULATORES AFFICERE,

Illustres ac clari viri, Ossiphas Sczerbaty, et Georgius Boratinski, qui munere Palatinatus fungebantur: cum missi fuissent ad defendendam et tuendam arcem Susa: intercepti sunt ab illo bellicoso Lithuanicarum copiarum imperatore a Duce Romano et ab ejus exercitu, in quo conflictu magna strages Moscorum est edita, et inter alios illi praecipui viri duo capti, qui postea per permutationem captivorum redempti sunt Qui cum primum venerunt in Moscoviam, hilari fronte a Magno Duce excepti, et ad ejus mensam invitati. Tandem absoluto prandio, muneribus lautis et pretiosis eos afficit: nimirum unicuique illorum dedit vestem ex holoserico suffultam Zebelinis pellibus raris et elegantissimis, dedit et singulis preciosos pileos albos. Atque inter alia, quae cum illis conferebat, sciscitatus est ab eis quid age-

retur in Polonia et Lithuania. Tum Ossiphas ille retulit ea omnia quae viderat ac intellexerat candide et bona fide. At Georgius Boratinski rogatus, contra protulit ea quae putabat grata fore Magno Duci, ipsi palpum faciendo et adulando: quae plane absona erant a rei veritate, et absurda. Ac inter alia sic ausus proloqui: Inclite et invictissime Moscorum Caesar, sic tibi persuadeas, cum Rex Poloniae audit, tuos milites jam adesse in finibus, et ibi grassari, maximo metu perculsus, quaerit latebras, et loca abdita. Magnus Dux statim fucum sibi fieri intellexit, et subjunxit: Rex Poloniae igitur me timet? At ille, procul dubio: clarissime Dux, ita se res habet, et si oopcisus exercitus irruerit in Lithuaniam, ille non est tam animosus, ut velit tecum in aciem descendere: aufugiet procul in aliquam munitissimam arcem, neque etiam viribus par, aut arcibus munitis est tecum conferendus. Deniquc nunquam tui exercitus impetum et vires sustinere poterit: succumbet protinus et terga dabit. Qua conficta verba, eum in ipsius gratiam ac favorem excogitatam et comparatam orationem esse vidisset: detestatus adulatorium et leve hominis ingenium, coepit nutare caput, inquiens: O Rex miserrime, tui plane misereor, qui ita me times: adeoque sum tibi terrori, ut ad mei mentionem, cogites de fuga, ubi in Lithuaniam venero. Hac oratione finita, tam contumeliosa oratione sic istum Boratinski est allocutus: O perfide et scelerate homo, jam tua perfidia et mendacia mihi optime sunt perspecta. Quocirca baculo quo uti solet, ferit illi caput, et caedit tergum, ac denique totum corpus nulla ratione habita illius preciosae vestis, qua eum induerat: At miser Boratinski hinc inde se vertebat: hacque oratione utebatur. O Princeps Serenissime, Deus te diu sospitem servet, quodque ab te verberor gratum est mihi, et sic me plane hominem obscurum et ignobilem castigare digaris: nunquam ego potuissem eripi ex captivitate, nisi tua ope: sed quamprimum liberatus sum ex viuculis Lithuanicis, citissime me ad te contuli. Verum Magnus Dux non desinebat hominem crudelius tractare: saepius repetens haec verba, o perfide et scelerate te esse turpissimum et mendacem adulatorem novi. Quare sic est ab eo tam diu verberatus, donec suum baculum Princeps confregerit in minutissimas partes.

RELIGIO ET PIETAS MAGNI DUCIS MOSCOVIAE.

Quando Magnus Dux in suum palatium Alexandrova, olim antequam pulcherrime extrueretur, Slobodam dictum, venire solet animi recreandi gratia, tum ibi quandam novam religionem simulare solet et effingere. Primum se novo quodam Monachi nigri vestitu induit, cujus etiam imitatores sunt omnes ejus aulici, simul eodem vestitu jam parato utentes. Satellites vero illius armati adsunt, qui ad omnia officia prompti paratique sunt. Ille autem Magnus Dux ita vestitus cum suis aulicis ingreditur fanum, ad preces matutinas, et alias ceremonias peragendas, quibus utuntur Rutheni. Sunt autem succincti loro, cui adjunctus cultellus, manibus tenentes lucernam, in qua est accensa candela: quod si aliquis aulicorum refugerit uti hoc vestitu et ceremonia, gravissime caeditur virgis a satellitibus Principis. Hosce omnes vocat Princeps fratres, et se eodem nomine appellari jubet, haec est sancta aulicorum Moscovitarum fraternitas. At cum jam est tempus prandii, porrigitur cibus, Magno Duci primum, quem habet in sua cistella, tanquam primario fratri, et sic deinceps reliqui fratres ex suis cistellis accipiunt suum cibum: Quod ad potum, singulis datur ad certam mensuram. Tandem absoluto prandio, omnes cum suis cultellis et cistellis se recipiunt in suas cellulas. Nam hoc palatium est aedificatum plane in formam Monasterii. Quare cum secundum suum ritum absolvit: Magnus Dux suas preces et horas Canonicas: tanquam major natu frater egreditur ex illo Coenobio, ac jubet aliquot capitvos, jam morti destinatos produci ex carceribus, ibi omnes variis mortis generibus afficiuntur: alii ad palum et rotam alligantur, alii securi percutiuntur, aliisus penduntur: alii miserrime cruciantur, et frustulatim dissecantur: denique multi aquis obruuntur. Ita quamdiu ibi degit, singulis diebus decem aut viginti insontes ab eo suppliciis gravissimis tolluntur e medio: ita ut prae foetore cadaverum illac nemo incedere possit. En fructu religionis Magni Principis Moscorum: sic suam religionem sanctificat. Et quia patrem sequitur sua proles, ille Magnus Dux filium habet sibi suisque truculentissimis moribus persimilem. Nam ille voluptatis gratia

solet per illa mortua corpora obambulare, illa calcando, et baculo suo capita iliorum confringit, vel in illorum cerebra aciem baculi ferrati infigit, inquiens: vos o scelerati in surrexeratis in vestrum Imperatorem ac Principem, et me etiam.

Quotiescunque Magnus Dux ad illud palatium Alexaudrova, aliquem ex suis invitat Consiliariis, nemo est illorum qui non credat se ad praesentem mortem accersi, nec unquam inde domum incolumum reversurum, idcirco discessurus, primum domi suae disponit, ac uxori et liberis valedicit, et amicis sua committit: ac ita est; ni enim Deus ipse, vel mirabilis fortunae casus illum hominem conservarit, de illo actum est. Quod si impune et libere suos a se amandat: tamen postea non evadunt manus Principis, vel quidpiam deterius eos manet. Sicut sane accidit cuidam viro rarae sane virtutis, Theodoro illi nomen fuit, Iste non ita pridem functus erat legatione apud Regem Poloniae, et ubi rediisset a legatione, invitatus est ad Principem una cum suis Nobilibus, ad Alexandrovam arcem. Qui licet invitus, tamen se sistit ad diem dictam una cum suis. Sane lautissime et oppipare ille Theodorus et omnes ejus excepti sunt ac donati ab ipso Principe, multis preciosis vestibus, subductis pellibus Zibellinis. At via qua illi fuit transeundum, satellites per insidias erant collocati. Cum autem essent securi et nihil sibi metuerent, en irruunt in eos satellites Principis, et illos spoliant Nobiles, et potissimum ipsum legatum: eosque sic nudos relinquunt, ut ex utero matrum exierunt. Atque eo tempore maxima erat vis hyemis, quod ad augendam calamitatis eorum gravitatem pertinebat, exuti spoliatique sunt currubus et equis. Itaque sic misere et crudeliter tractati, coacti sunt, pedes ire usque ad urbem Moscoviam. Unde factum est, ut alii propter vehementiam frigoris intensissimi auriculas amiserint, alii digitos manuum, et articulos pedum, et nasum. Plurimi qui frigus ita horridum ferre non poterant, interierunt in ipsa via. Ipse orator Theodorus forte fortuna a quodam rustico nactus est vestem pellium caprinarum, qui hac usus, arcuit a se vim frigoris, ut potuit. Ita iste legatus cum suis splendide exceptus a Magno Duce, et honorifice donatus, postea crudeliter illusus, rediit in urbem Moscoviam. Pulcherrimum scilicet exemplum istius Neronis, et ejus humanitatis, qua erga de se bene meritos uti solitus est.

FINIS.

VIII.

MATHIAS A MICHOVIA

DE MOSCOVIA.

VIII.

MATHIAS A MICHOVIA.

DE MOSCOVIA.

Moscovia est regio longissima, latissimaque: nam a Smolensko usque ad Moscvam civitatem sunt centum milliaria, a Moscva ad Vologda centum milliaria. Et Vologda est provincia, et fluvius per ipsam labens eodem nomine vocatur, a Vologda ad Ustjuga centum milliaria ab Ustjuga ad Vjatka centum milliaria: et ista quadringenta milliaria sunt de regione Moscoviae, et sermo per totum est Ruthenicus seu Sclavonicus. Ultra praedicta ad Vjatka ad regionem Permsca centum milliaria, inde ad terram Vahuiczka triginta milliaria, et haec Scythiae confinis est. Et istae provinciae subjectae sunt Duci Moscoviae, additisque terris ad Septentrionem et Orientem ab eodem Duce Moscoviae possessis, Juhra et Corela quae sunt in Scythia erunt quingenta milliaria Germanica magna. Verum Moscovitae non per milliaria nostra computant, sed per verst: et verst est quinta pars milliaris Germanici. Numerant itaque a civitate Moscva ad Vlodimiriam civitatem decem et septem milliaria Germanica: ab inde ad Ustjuga quingenta verst. Iterum ab Ustjuga ad Juhram quingenta verst. Intra Moscoviam autem sunt multi ducatus. Est ducatus seu terra Moscoviae, de qua triginta millia pugnatorum nobilium ad bellum egrediuntur, agrestium vero sexaginta millia. Est et Ducatus seu terra Tuczka, de qua quadraginta millia armatorum nobilium duntaxat ad bellum prodeunt. In hoc ducatu capitalis civitas Tverd nuncupatur, et est civitas grandis lignea de lignis aedificata: in ea sunt Ecclesiae ligneae centum et sexaginta: castrum etiam ligneum est, et sunt in ipso novem oracula seu Ecclesiae: principalis est Sancti salvatoris, et illa duntaxat est murata: sub hac civitate et castro amplissimus fluvius Volha labitur. Ducatus Chelmsci, de quo septem millia pugnatorum exeunt. Ducatus Zubsczovski, de quo quatuor millia armatorum. Ducatus Klinski, de quo duo millia bellatorum prodeunt, ad terram Tverdensem annumerantur. Item ducatus Kubensis triginta milliaria in longum continens, Ducatus Jaroslaviensis quadraginta milliaria de terra habens. Ducatns Szuhersiensis viginti milliaria in longum continens: omnes sunt in milliariis Moscoviae in longum computatis. Insuper ducatus Rzezensis, de quo quindecim millia baronum seu nobilium armatorum evadunt, et fluvius nominatissimus Tanais de ipso oritur. Item ducatus Susdalorum, et plures ei adjacentes desolati et destructi sunt per Tartaros. Est et terra Tartarorum Cozanska, Horda nominata, triginta millia pugnatorum producens, Principi Mosco-

rum subjecta, in campis juxta castrum Cozan, quod dux Moscoviae possidet: et alluitur magno flumini Volha, degens. Mosceva est civitas principalis satis magna, bis major quam Florentia Thusciae, aut bis major quam Praga Bohemiae urbs. Praga dico quae exstat, et quam tu vidisti: non Praga, quam quidam novus historicus ficte astruit longissimam trium dierum itinere civitatem, quod fabula est: verum Mosceva lignea est, non murata, plurimas habens plateas, et ubi una platea finitur, altera non statim incipit, sed campus mediat. Inter domos quoque sepes mediant, ita ut domus sibi invicem non cohaereant. Nobilium domus sunt majores, plebejorum vero humiles. Fluit per medium civitatis, et sub castro ipsius fluvius ejusdem nominis cum civitate, Mosceva appellatus, et est tantus, quantus Multava in Praga, aut Arnus in Florentia. Castrum autem quod est in medio civitatis, in plano, est castrum bonum muratum tantae amplitudinis, ut Buda in Hungaria, habet tria propugnacula: et cum his turres magnae simul computatae sunt decem et septem, tegulis latericiis tectae, sed unus murus: in eo castro ecclesiae sunt sedecim, tres muratae, scilicet sanctae Mariae, sancti Michaelis, et sancti Nicolai, reliquae sunt de ligno. Palatium ducis in praefato castro est muratum ad instar Italicum novum, non amplum, nec magnum: tres curiae nobilium sunt muratae, aliae domus ligno constructae, stubae omnes nigrae. Aliae civitates Moscorum sunt minores, et castra minora omnia de lignis fabrefacta. Praeterea terra Moscoviae plena est boscis ac sylvis, aquis quoque fluminibus, piscibus et feris, quemadmodum Lithuania referta, sed frigidior et Septentrionalior, unde pecudes et pecora parva sunt, et mutila absque cornibus, quasi semper propter frigus: homines vero procerae, altae, et robustae staturae sunt, bibunt aquam medonem, et quassetz, id est, fermentatos liquores. Arant et sulcant ligno sine ferramento, et arpicant frondibus arborum supra seminata ab equis tractis, raroque propter intensa et longa gelua segetes maturescunt, ideo messes sectis frugibus in stubis desiccant, maturant, et triturant. Saepenumero autem utuntur calefacientibus aromatibus, saepe et sublimatis, de aromatibus, de melle, vel alio calefactorio, ita ut et de avena aquam ardentem sive sublimatum faciant et bibant ad effugandum et repellendum algorem et frigus: alioquin ex frigore congelarent. Carent vino et oleo, et ne inebrientur, princeps terrae prohibet ne medo aut liquor inebrians in aliqua domo reperiatur sub privatione vitae, nisi bis aut ter in anno ex admissione principis. Monetam habent argenteam puri argenti, dzingis nominatam, majorem et minorem, formae, oblongae, quadrangularem, non orbicularem, non politam, nec bene planatam. Estque terra dives argento, et custodia undique clausa, ut nedum servi et captivi, sed et liberi, indigenae et advenae exire absque literis ducis nequeant: et haec hactenus. Flumina in Moscovia sunt plurima, aliqua autem majora scitu digna enumerabo. Tanais nominatissimus fluvius a Tartaris et Moscovitis Don nuncupatus, fontes et originem habet in Moscovia prope in ducatu Rezensi. Consurgit de terra plana, sterili, limosa, paludinosa et nemorosa. Quumque ad orientem solis processisset usque ad metas Scythiae et Tartariae, declinat ad meridiem, et perveniens ad paludes Maeotidas, illic ostia tenet et ingreditur. Est tantus Tanais, quantum dicerem triplatum Tyberim post Romam in mare Tyrrhenum decurrentem, aut quantum Danubium in duplo circa Budam. Et doctrina astrologorum tenet, quod Tanais sit ejus longitudinis cujus et Nilus fluvius Aegypti, puta circa sexaginta gradus longitudinis. Et sicut Nilus a meridie ad mare Alexandriae descendit, sic Tanais a septentrione in Maeotidas et mare Ponti defluit. Nec piget repetere quod supra dixi, alia magna flumina ex Moscovia esse orta, videlicet Ezvina, Volha, et Dniepr seu Borysthenem. Et quum Moscovia sit regio plana, non montosa, praedicta flumina in distantia non valde longinqua a se invicem ex terra plana, nemorosa et paludinosa oriuntur, maximusque fluminum ille Volha, in Tartarico dictus Edel, tendens in septentrionem, procedit ducentis milliariis usque ad Nisninovigrod, quod sonat inferius novum castrum, et est in terra Moscoviae: et illic accurrit et ei conjungitur magnus fluvius ex media Moscovia procedens, Occa cognominatus. Deinde octoginta milliariis germanicis Volha sub castrum Casan, quod dux Moscoviae possidet, tandem sub castrum Sardi, quod Tartari tenent, fluit deinceps versus meridiem vigintiquinque fluminibus tantis ut est Tyberis Romae, et aliis multo majoribus influit in mare Euxinum. Accipiat itaque lector tua humanitas, et contra omnes adversantes tueatur, et dicat quod praelibata flumina non de montibus, nec de radicibus montium, quoniam ibi montes sunt nulli, oriuntur et fluunt. Accipiat secundo, quod montes Hiperborei et Ryphaei, de quibus emanasse

illa flumina ab aliquibus fabulose scriptum est, nec in Moscovia, neque in aliis partibus septentrionis sunt: recteque dicetur confictos esse, et nusquam existere, nisi forte in libro scripti aut picti, et non in terra reperiri affirmarentur. Accipiat tertio, quod in dominio Moscorum, quemadmodum et in terris Turcarum, homines de loco in locum, et de territorio in terrirorium ad incolendum transferuntur, et alii pro his commutati mittuntur et locantur. Accipiat quarto, in Moscovia unam linguam et unum sermonem esse, scilicet Ruthenicum seu Sclavonicum in omnibus satrapiis et principatibus, sic quod etiam Ohulici et qui in Vjatka degunt Rutheni sunt, et Ruthenicum loquuntur, unamque sectam et religionem instar Graecorum tenent, omnesque Vladicae, id est, episcopi, qui plurimi sunt, patriarchae Constantinopolitano subsunt, et confirmationem ab ipso postulantes obedientiam promittunt, praeter Tartaros Cosanenses, qui ducem Moscorum recognoscentes, Mahumetum una cum Saracenis venerantur, et linguagium Tartarorum loquuntur, etiam praeter alienigenas ad septentrionem in Scythia commorantes, qui sermone et linguis propriis loquuntur, et idola colunt, prout in sequente capitulo dicetur. Accipiat quinto, quod post terram Vjatka nuncupatam in Scythiam penetrando, jacet magnum idolum Zlotababa, quod interpretatum sonat aurea anus seu vetula, quod gentes vicinae colunt et venerantur, nec aliquis in proximo gradiens aut feras agitando et in venatione sectando vacuus et sine oblatione pertransit, quinimo si munus nobile deest, pellem aut saltem de veste extractum pilum in offertorium idolo projicit, et inclinante se cum reverentia pertransit.

DE REGIONIBUS SCYTHIAE

PERM, BASKIRD, JUHRA ET CORELA, PER DUCEM MOSCOVIAE SUBJUGATIS.

Post Moscoviam sunt gentes et regiones inter Septentrionem et Orientem in fine Asiae Septentrionalis, quae proprie Scythia dicitur, Principi Moscoviae subjectae, per Ivan ducem Moscoviae principaliter subjugatae, scilicet Perm, Baskird, Czirmeissa, Juhra, Corela. Perm monosyllabum est, inde terra Permsce, bissyllabe Permska pronunciando: et fuit regio idola colens, quam Ivan dux Moscorum citra annos viginti baptisma percipere coegit, more Ruthenorum seu Graecorum: et posuit eis Vladic am id est, episcopum, nomine Stephanum, quem barbari post discessum ducis vivum excoriaverunt et necaverunt, reversusque dux afflixit eos, et alium denuo praesulem constituit, sub quo tanquam novi Christicolae Ruthenorum schisma et ritum profitentes permanent. Aliae vero regiones praeexpressae in fidelitate et idolatria persistunt. Colunt solem, lunam, stellas, bestias sylvarum, et quod eis occurrit: habent propria linguagia et idiomata. In terra Permsca proprium idioma, in terra Baskirdorum proprium, in Juhra proprium et in Corela etiam proprium. In his regionibus non arant, non seminant, panes non habent, nec pecunias: feris sylvarum, quae apud eos abundant, vescuntur, et non nisi aquam bibunt: morantur in densis sylvis, in tuguriis ex virgultis factis. Et quia sylvae illas terras contexerunt, homines sylvestres et ferinos effecerunt. Sunt velut bestiae ratione non utentes, vestimenta de lana non habent: pellibus teguntur rude et grosse, consuentes varias pelles in simul, ex lupo, cervo, urso, sabellis et scismis et caeteris, prout sors obtulerit. Et quia ipsorum terrae mineras non noverunt, pro homagio duci Moscoviae mineras non pendunt, sed pelles animalium sylvestrium quibus abundant. Proximiores oceano septentrionis, ut Juctri et Coreli, piscantur et capiunt balenas seu vitulos et canes marinos, quos ipsi vor vol appellant, et ex cute eorum parant redas, bursas et caletas, axungiam autem pro imaginatione servant et vendunt. In Juhra et Corela: sunt aliqui montes mediocris tumoris, non altissimae elationis, prout quidam putaverunt et scripserunt. Supra montes autem oceani qui mediocres sunt per totum septentrionem oceano adjacentes, scandunt ex mari pisces mors nuncupati, dente se supra montem continendo, fricando, et ascensum promovendo: dumque ad summitatem montis pervenerint, ad ulteriora gressum promovendo, ad alteram partem montium volitando decidunt. Hos illae gentes colligendo dentes eorum satis magnos, latos et albos pondere gravissimos capiunt: et Moscovitis pendunt atque vendunt: Moscoviae vero his utuntur: ad Tartariam quoque et Turciam mittunt, ad parandum manubria gladiorum, framearum et cultrorum, quoniam gravitate sui majorem ac fortiorem impressionem impingunt, et praebent impellentibus, laborantibus, praeliantibus, et occidentibus. Et memineris quod supra dixi hanc esse illam Juhram regionem Scythiae, de qua egressi sunt Juhri, a posterioribus Huni et

Hungari dicti, qui ad Gothiam ascendentes vehementer multiplicati transierunt maxima flumina circa paludes Maeotidas, intraveruntque in Pannoniam, et secundo regressu eam occupaverunt, possederunt, et in hanc diem tenuerunt, suntque ejusdem sermonis et loquelae praecisae, nisi quod addiderunt nostri Hungari aliqua vocabula ex Sclavonico idiomate, earum rerum quae in Scythia et Juhra non reperiuntur. Verum in Pannonia Juhri sunt Christicolae: in Juhra vero patres eorum idololatrae, politioresque et cultiores sunt Hungari in Pannonia, omnibus deliciis pleni, quamvis in toto sylvestres sunt, bestiales, et in frigidissima regione miserrime degentes. Insuper memineris in his regionibus Scythiae ad oceanum septentrionis non esse magna flumina, sed esse quasdam rupes et montes mediocris molis, et non excellentissimae celsitudinis inaccessibilesque, velut aliqui historici antiquiores protulerunt et scripserunt. Potius itaque secundum experientiam dixissent, de nemoribus et densis sylvis eos exivisse, quam de inaccessibilibus montibus.

FINIS.

IX.

TILEMANNI BREDENBACHII

ET

PHILIPPI OLMENI,

BELLI LIVONICI

HISTORIA.

IX.

TILEMANNI BREDENBACHII

ET

PHILIPPI OLMENI,

BELLI LIVONICI

HISTORIA.

PROEMIUM.

Funestissimi belli historiam scripturus, unde primordia ducenda sint, equidem vix satis perspicio, et si perspiciam, decernere vix ausim: magnum enim fuit, et atrox, et varium, tum utrinque talis exercitus, tales copiae, in quibus an truculentam et plus quam ferinam barbariem, an humanae bilis acrimoniam, an demum numinis iram et vindicandi propositum praevaluisse dicendum sit, in quaestionem venire potest. Nam et utraque acies, uterque populus, hi exuta, illi, quam nunquam fere induerant, neglecta humanitate, et sibi invicem et diis hominibusque universis erant exosi. Odii autem una fere et aequalis undequaque fuit causa. Numinis quidem ira justa fuit in barbaros homines, quorum hi, Livones dico, prisca et a majoribus accepta religione profligata, impio schismati, impios nefariosque mores copulantes, ab universa Ecclesia, ab omnibus circumjacentibus populis, denique a seipsis dissidebant: illi Moscovii, retento mutilo et schismatico Dei cultu, vagos ac leves, tum in mutata religione, tum in dissoluta vivendi consuetudine, Livonum animos, seu vero, seu simulato pietatis zelo, detestabantur. Sic quod utrinque Deo, veritati, et rectae rationi repugnabat, alterique in alteris damnabant, in eo utrique sibi sapere, secundum Deum, naturam, et rectae rationis praescriptum vivere videbantur. Factumque ita est, ut et Dei clementiam, caeterarumque gentium animos a se averterent, et sibi praeter inveteratam invidiam, nova odia, ex odiis bella conflarent. Sed priusquam hujus rei initium expedio, pauca supra repetam, quo ad cognoscendum omnia sint illustria, magisque in aperto.

Livonia ultimus pene Christiani nominis terminus, ad orientem Ruthenis jungitur: ad Septentrionem Suedis: ab Occidente mari Baltheo: a Meridie Ruthenis et Polonis. Variae sunt in hac provincia multarum gentium linguae, quae diversitas populi illius incivilitatem et barbariem haud obscure coarguit. Nam si vitae communio, aut rerum pace belloque gestarum extitisset societas, varietas illa morum et linguarum in unum sermonem et consonantiam coaluisset, aut certe major esset affinitas et conjunctio; Graeci et Romani plagarum Septentrionalium minus exactam habuerunt notitiam: unde factum, ut Livoniae provincia una cum vicinis ad Aquilonem vergentibus populis, Christianae religionis ignata, vano idolorum cultu diu subjuga fuerit. Demum temporibus Imperatoris Frederici primi, mercatores rem familiarem ex commerciis hominum augere cupientes, in Livoniam

concesserunt, et gentis animos ad mutua mercimonia pellexerunt. Porro succedente quaestu, et mercatoribus subinde eo loci confluentibus, sacerdotes paulatim se illis adjungere coeperunt, ut illis Livonum pecunias sibi acquirentibus, ipsi animas eorum Christo et Ecclesiae lucrifacerent. Erat enim populus mirae simplicitatis, opum parandarum, et rei divinae justo negligentior. Fertur expresso melle ceram velut quisquilias et purgamenta domibus everrisse. Contigit ea tempestate, Minardum pietate et vitae sanctimonia insignem Lubeco proficisci, et una cum negotiatoribus conscensa navi, in Livoniam trajicere. Factum id circiter annum restauratae salutis 1200. Hic in tam insigni messe nullos operarios conspiciens, continuo manendum ratus, casam extruit, et unico unius famuli convictu contentus, aetatem inibi agere constituit. Paulatim deinde hominum familiaritatem captare, et peregrinae gentis ignoto sermoni assuescere. Quo labore simul et taedio superato, habita jam contractae notitiae, et mutui convictus opportunitate, religionis et rerum divinarum eos admonere coepit, sensimque a vano et superstitioso idolorum cultu, ad Christianae fidei observantiam adducere. Secundant pium viri conatum Superi, nec inviti complures in agnitam veritatis doctrinam concedunt. Quorum crescente numero, multorumque animis, ut fit, rei novae et incompertae religionis studio incalescentibus basilica instauratur. Nec multo post Meinhardus a Bremensi Archiepiscopo, in Livoniensem Episcopum consecratur, rem ecclesiasticam non parum adaugens. Successit illi Bertholdus Cisterciensium Abbas, qui contra irruentes fidei hostes, una cum peregrinis militibus, qui pietatis ergo ad militiam concesserant, pugnare instituit. Ubi ad pugnam ventum est, equo infreni in mediam barbarorum aciem projectus, confoditur. Inferim crescente multorum pietate, plurimi sacrae se militiae devoverunt, novoque religionis habitu adinvento, Ensiferos fratres sese nuncupaverunt. Sed cum rebus gerendis superesse non possent, hostiumque vis undique invalesceret, magno Teutonicorum ordini per Prussiam se conjunxerunt, qui gravissimis variorum bellorum laboribus fortiter exantlatis, hactenus rerum in Livonia potiti sunt, habentes ordinis magistrum, qui una cum commendatoribus seu praefectis gubernavit universam provinciam.

Sunt et praeter hunc, Episcopi in Livonia quatuor: Archiepiscopus Rigensis, Episcopus Torpatensis, Episcopus Habselensis, et Oselensis, et Episcopus Rivaliensis. Civitates prae caeteris insignes sunt, Riga, Rivalia, haec maritima, illa ad Dünam fluvium sita: et civitas Tarbata sive Torpatum, Ruthenis finitima. Minora Livoniae oppida sunt Venden, Volmer, Velin, Vitkenstein, Perno, Veseberch, Nervia, Overpael. Haec oppida arcibus etiam instructa sunt et munita, caeterum universa a catholicismo ad Lutherana dogmata defecerant, praeter oppidum Habsel et Osel, ubi Metropolitanarum Ecclesiarum Canonici, nulla majore vi pertentati, sollicitati, aut profligati erant, sed illaesi et inconcussi ecclesiastica munia obibant.

Ordinis Teutonici magister una cum suis commendatoribus, plurima oppida et arces possidebant. Et primo quidem ordinis magister et Episcopus Rigensis simul et conjunctim occupabant civitatem Rigensem, verum ordinis magister praeter dominii et possessionis consortium, arcem quoque inibi habebat, et alteram duobus miliaribus a civitate dissitam, Dünemond appellatam: siquidem Riga non plane adjacet mari, sed duobus miliaribus distat. Praeterfluit eam fluvius Düna, ac duobus miliaribus emensis in Oceanum se exonerat. Per hunc naves ad civitatem Rigensem appellunt. Habet praeterea ordinis magister alia oppida complura, videlicet Rivaliam, Perno, Venden, Volmer, Nerviam. Sunt et Rigensi Episcopo arces munitissimae, scilicet Kokenhusen, Marienhusen, etc. Episcopus Torpatensis unam habet civitatem Torpatum, arces vero plurimas munitionibus et magnificentia praestantes, videlicet arcem juxta cathedralem Ecclesiam Torpatensem, et alteram cui nomen Nienhujs, 18 milliaribus a Torpato, Ruthenis conterminam. Tertiam Verbeke. Quartam Oltenthorn, etc. Episcopus Habselensis possidebat oppidum Habsel, et Osel, arcem quoque insignem Arnsborch. Rivaliensis quoque Episcopus arces aliquot sibi subjectas habebat, sed nullum in civitatem et Rempublicam Rivaliensem dominium aut imperium.

Siliginis et frumenti dives est Livonia, adeo ut exterae quoque nationes, Hollandia, Lubecum, etc; ejus ubertatem persentiant, ad quas frumentum e Livonia grandi copia advehitur. Pecoribus quoque et venatione abundat, ut refert Munsterus. Habet enim ursos, alces, vulpes, linces, marturos, zabellos, hermelinos, castores, etc; lepores in Livonia nati, mutant aestate et hyeme colorem, haud secus, quam apud Helvetios in alpibus, hyeme sunt albi, et ae-

state cinericii coloris. Inferunt et Rutheni pelles ursorum albas in Livoniam, quas ex frigidissimis Septentrionis partibus advehunt.

EXEMPLAR EPISTOLAE

DENUNCIATORIAE BELLI, QUAM MAGNUS MOSCOVIAE PRINCEPS AD LIVONIAE PROCERES MISIT.

Vilhelme Livonum Magister, Archiepiscope Rigensis, Episcope Torpatensis, caeterique Episcopi, et universi Livones, misistis ad nos legatos vestros, viros bonos, Ivanum Bockhorst, Othonem Grothuiss, et Volmarium Vrangel, cum reliquis adjunctis, ut capite coram nobis inclinato, peterent Teutonico Magistro. Archiepiscopo Rigensi, Episcopo Torpatensi, cunctisque Livoniae populis hanc a nobis gratiam fieri, ut dato ad praefectos nostros Neugardiae et Plescoviae mandato, pax cum Livonibus juxta veterem morem sanciretur. Nos vero praefectis nostris mandavimus, nullam vobiscum propter vestram injustitiam, pacem firmandam, volentes hanc vestram injustitiam vindicare. Caeterum legati vestri Ivanus Bockhorst cum suis collegis eam pacem a nobis exorarunt, iis conditionibus, ut Magister Teutonicus, Archiepiscopus Rigensis, et Episcopus Torpatensis, cunctique Livones, quidquid injuste contra nos moliti sunt, id restituant et resarciant. Praeterea ilico nostris negotiatoribus concedant cum suis mercatoribus negotiari, omnisque mercium generis, utpote cerae, sevi, loricarum, et armorum permutationes facere. Item ut Episcopus Torpatensis conquirat tributum omnium praeteritorum annorum, et universa debita ex tota dioecesi Torpatensi, de unoquoque capite marcam Germanicam, tertio pacis firmatae anno mittendam. Atque hoc nostrum tributum deinceps singulis annis dare debeat Episcopus sine dilatione, omnibus quoque servitium aut ministerium nobis praestare volentibus, ex quacunque natione veniant, citra ullum impedimentum, liberum in nostras regiones accessum et commeatum concedant. Regi quoque Poloniae, et magno Duci Lithuaniae, aut si alius quis in Regem Poloniae aut magnum Ducem Lithuaniae surrogetur, nullas suppetias et auxilia ulla inferant. Quidquid praeterea literae super pace firmata confectae, quae multoties descriptae sunt, et quarum nomine crucem coram omnibus vobis osculati sunt, continent, ea omnia rite legitimeque praestetis. Insuper et praefecti nostri magnae Naugardiae et Plescoviae has de pace inita literas ad vos per nuncium suum Melardum Torpiko miserunt: Teutonicus quoque Magister, Archiepiscopus Rigensis, Episcopus Torpatensis, caeterique Episcopi loco et vice omnium Livonum super his literis, crucem exosculati sunt, et dextras porrexerunt: octo etiam sigillis easdem coram Melardo Torpiko communiverunt, et per eundem Melardum nuncium ad nostros praefectos ita communitas transmiserunt, eum in finem, quod juxta literarum tenorem omnia nos et praefectos nostros concernentia, juste et legitime exequi velletis, prout in literis scriptum continetur, in hunc usque diem. Horum omnium nihil adhuc praestitisti. Interea nos ne Christianus sanguis temere effunderetur, saepenumero per literas vos monuimus, ut haec pacta juxta contextum literarum de pace conscriptarum, juste et recte exequeremini. Similiter per legatum vestrum Gerhardum Flemminck, et nuncium Valentinum, item per Melchiorem cum suis adjunctis, itemque per Henricum Vinter vobis nunciavimus, ut a verbis injustis et minime veracibus temperaretis, utque probos et integros vos praestaretis in omnibus causis, juxta literas pacis et crucis osculum, vestramque culpam agnosceretis, ne sanguis innoxius effunderetur. Vos vero nostram clementiam sprevistis, et literas liberi commeatus a nobis postulatis, ea solum de causa, ut res longius protelaretur. Et quoniam legem divinam, omnemque veritatem postposuistis, nec de crucis osculo quidquam cogitatis, nostramque gratiam et clementiam aspernamini, ea propter meditamur invocato divino auxilio, justitiae nostrae ergo, et vestrae injustitiae, quam in crucem altissimi designastis, vos ulcisci, et vestram praevaricationem vindicare. Deo igitur nobis auxilium praestante, et alterutrorum sanguinem profundente, certum erit, cum non nostram ob culpam, sed vestram injustitiam profundi. Hoc scitote, nos non minus ac vos esse Christianum Principem, nec unquam gratum nobis fore spectaculum, si ullius sanginem innocentem a nobis profundi videamus, sive Christianus ille sit, sive gentilis. Ut autem injustitiam vestram agnoscatis, decrevimus nunc magnificam et praepotentem nostram virtutem hac epistola, qua bellum vobis indicimus, ad effectum deducere, quam epistolam per hunc nostrum ministrum ad vos destinamus, jubentes ne invitum illum detineatis, sed liberum ad nos regressum concedatis. Datum in nostro do-

minio, aula et urbe nostra Mosco anno 1527 mense Novembri.

ORIGO ET PRINCIPIUM BELLI.

Anno 1558 civitas Episcopalis Torpatum Livoniensis provinciae a magno Principe Moscovitarum, sive a Ruthenis (ipse enim magnus Moscoviae Dux in armis non erat, sed ingentem Ruthenorum exercitum ad civitatem expugnandam miserat) gravissime obsessa est, pertinacissime oppugnata, et tandem die 18 Julii ejusdem anni lamentabiliter expugnata: cujus originem et causam haud obscure licebit animadvertere, si eorum, quae superioribus annis ibidem contigerunt, exactam rationem habeamus.

Anno Domini 1527 ipso die venerabilis Sacramenti, pellio quidam Vitembergensis, in civitate Torpato clancularias conciones in aedibus quorundam incolarum habere coepit, plurimos e junioribus mercatoribus, novis dogmatibus a catholicismo seducens, usque adeo, ut vehementer adaucto factiosorum numero, dominica die proxime subsequenti, seditiose ac magno cum tumultu in basilicam divae Virgini sacram irruerent, suumque illum concionatorem violenter in suggestum collocarent, sacerdotibus et cantoribus omnibus e templo profligatis. Hinc altaria, et divorum statuas invadunt, diruunt: imagines ipsas in forum allatas accumulant, et substructa pyra comburunt. Consimili modo in aedem D. Joannis velut homines phanatici se proripiunt, aras subvertunt, imagines confringiunt, organa demoliuntur, omnemque templi ornatum in foro congestum, ignibus et flammis subjiciunt. Nondum his exsatiatus impius eorum furor et caeca temeritas, Dominicanorum monasterium invadunt, monachos universos exturbant, adeo ut salvo corpore difficulter evaderent. Praefectus monachorum hortatur fratres, ut patienti et infracto animo sustineant, quidquid ob Christianae fidei professionem obveniat, paratum esse brabaeum et coronam, quam omnibus strenue certantibus summus ille Agonothetes cumulate soleat elargiri: nullam esse tantam crucem, nulla tormenta, quae illi triumpho valeant aequiparari. Hujusmodi dictis, ubi suorum animos obfirmavit Praefectus, omnibus alacri animo dimissis et abdicatis, cum fratrum sodalitio e monasterio secedit, nec quidquam e monasticis bonis secum aufert universa societas, praeter horariarum precum codices. Atque ita Dominicanis e monasterio suo ejectis, pergit Lutherana factio ad aedem Minoritarum, eosque simili modo explodit. Horum praefectus, quem Guardianum vocant, itidem fratres, si qui erant animi dejectioris, confirmat: ac non multo post cum importunius urgeret factio, singuli acceptis psalmodiis horariis, praeeunte Guardiano, voluntarium exilium libenter amplectuntur, parati omnia derelinquere, propter illum, quem noverant animam suam posuisse pro ipsis. Ubi hanc in monasticae professionis viros crudelitatem exercuerunt, femineum insuper sexum aggredi instituunt virgines ex antiquissimo Ecclesiae more, Deo dicatas invadere parant. Erat ibidem monasterium virginum, instituti Divi Francisci. Hae cum irruentes conspicerent Lutheranae factionis conjuratos, in genua provolvuntur, et ut fieri solet, lacrimis et precibus orant, propter communem nominis Christiani professionem, permittant ipsis antiquae, et a majoribus acceptae religioni, cui mancipatae sint, pacifice et tranquille vacare, innoxium se et imbecillem esse coetum, quae mundanas et βιωτικὰς curas resignaverint, voluntariam paupertatem et pudicitiam profiteantur, obsecrare se, ne cultum divinum, et susceptum vitae institutum deserere, atque e monasterio profugere, aut voto contraria compellant. Hoc tam miserabili planctu nihil emolliti Lutherani, velis et peplis e virginum capitibus excussis, truculentas manus in crines earum mittunt, ex cellis et latibulis inclementer extrahunt, et monasterio extrudunt, quasdam etiam conjugium amplecti compellunt. Miserandum hoc erat, et flebile spectaculum, quod vel saxeum pectus in gemitus et lacrimas solveret. Porro ex monachis nuper ejectis, quotquot parati erant exuto et abdicato habitu monastico, matrimonio se dedere, et Lutheranam doctrinam suscipere, eos ab exilio revocatos, jure civitatis donabant: qualis venerandus vir Dominus Philippus Olmen, qui horum fere omnium spectator, et ut historice ea conscriberem, mihi auctor fuit, plerosque novit. Hi conjugibus assumptis, liberos educabant, familiam alebant, omniumque pertinacissime Catholicos persequebantur. Hoc igitur modo Monachis, virginibus coenobiticis, et sacerdotibus pene omnibus, paucis exceptis, profligatis, Senatus et cives Torpatenses, Monachorum, Parochorum, et Vicariorum exuvias, et redditus ad se transferebant. Habebat id temporis magnus Moscoviae Dux, Torpati, Rigae, et Rivaliae templum, ubi Moscoviticae gentis negotiatores, diebus Dominicis, suo more cultum divinum pe-

ragere consueverant. Non tulit Lutherana factio, ut Ruthenorum et Moscovitarum templum illaesum evaderet, sed in eodem fervore, immo furore in illud se proripiunt, et pene a fundamentis universam aedificii molem subvertunt. Porro ne dirutarum basilicarum nullus omnino usus esset, Dominicanorum Ecclesiam tormentis bellicis asservandis destinant, et in publicum armarium convertunt. Franciscanam aedem calci coquendae deputant. Ruthenorum templum in foricam conversum, excipiendis foetoribus, sordibus, et excrementis humanis mancipant. Atque hoc modo, ubi Torpati in Catholicorum et Moscovitarum delubra saevitum est, Rigae et Rivaliae itidem Ruthenorum phana demoliuntur, quod resciscens magnus Moscoviae Dux, et Livones tam noxiam, impiam, et execrabilem haeresin suscepisse intelligens, rei indignitate commotus, si, inquit, Pontifex Romanus, et Romanorum Imperator sustinent suos sacerdotes, et monachos, profligari, templaque et sacraria dirui, sacra profanaque omnia pollui, nobis non est animus sectam adeo pernicialem in nostris provinciis impune grassari permittere, sed evoluto pacis termino, bellum illis indicemus, eo quod nostras basilicas tam profane et impie violaverint, ac destruxerint.

Eodem fere tempore Torpati, Lutheranae factionis, primates in Ecclesiae Cathedralis Torpatensis Canonicos conspiraverant, captantes vel dolo, vel armis Ecclesiam invadere, ea autem in edito monte sita est. Pellio qui universae factionis Princeps erat, ducentos e suis convocat, consilium de invadenda cathedrali Ecclesia proponit. Illi spe praedae avidi, alacres et parati in sacrilegium consentiunt. Ubi ad primariam basilicam ventum est, conspiciunt ibidem praestolantem Satrapam virum nobilem, generosi animi, et magnae virtutis, tredecim satellitibus stipatum. Hic eos compellans, quaerit quid moliantur, qua de causa armati accedant? Respondet pellio, se Canonicos profligaturum. Satrapa jubet, ne plus imperii et jurisdictionis sibi vendicent, quam delegatum habeant, sed suos intra limites se contineant, eam auctoritatem ipsis nondum demandatam. Quo audito, confestim ipsum Satrapam invadere parant. Ille quantumvis armis et satellibus parum instructus ad pugnam, numeroque et copia Lutherana factio longe praevaleret, nihilo secius, ut erat animi excelsi, una cum stipatoribus, quos tredecim duntaxat habebat petulantem et seditiosum eorum conatum avertere et impedire aggreditur, exertoque gladio, factiosam ducentorum armatorum cohortem universam, in pedes agit. Illi e summo montis vertice praecipites ruere, et velut fulmine consternati, fuga salutem quaerere. Quinque ad necem usque caesi, viginti vulneribus saucii et plagis contusi, cum reliquo seditiosorum manipulo vix effugiunt. Satrapa cum satellitibus omnibus illaesis, praeclaram victoriam, omnium pacis amantium applausu domum reportat. Tum illi in civitatem se abripiunt, et publico campanarum signo dato, classicum canunt, quo audito, universa confluxit Respublica. Satrapa ne in manifestum se periculum conjiceret, intractabilis et jam tum insanae saevientis vulgi oculis se subducit, et in Episcopi arcem se recipit. Pellio tametsi antea infeliciter pugnarat, et magno cum dedecore, ipse cum ducentis a quatuordecim fugatus erat, aucto tamen suorum numero, propositum redintegrat, ac denuo cathedralem Ecclesiam oppugnaturus, cum ingenti turma procedit. Postquam ad basilicam ventum, in valuas ingentibus machinis irruunt, quarum vim ubi nec claustra, nec omnis portarum vis ferre valet, labat ariete crebro janua, et emoti procumbunt cardine postes, fit via vi, rumpunt aditus, et prima trucidant divorum simulacra, et saxea numina templo disjiciunt. Neque in divorum statuas tantum saevitum est, sed et crucifixi imagines gladiis et lanceis transfigunt, quod olim Judaeos factitasse legimus, apud Damascenum, et scriptores historiae Ecclesiasticae. Erat in eadem Torpatensi basilica baptisterium, summo artificio et magnis impensis extructum. Inter caetera ornamenta, sculpta erant Salvatoris, et duodecim Apostolorum imagines, has magno impetu invadit sacrilega iconoclastarum cohors, quippe qui antea ducenti a tredecim stipendiariis turpissime fugati, sauciati, ac demum omnes profligati, latebras quaeritabant, nunc confirmato numero, tredecim simulacra invadunt, ne nullam omnino victoriam referrent. Egregiam vero laudem ea meretur fortitudo, cum facile sit vincere non repugnantem, et de statuis debellatis triumphum agere. Saeviunt igitur in aeneos, saxeos, et ligneos hostes, alios capite plectunt, alios manibus naribusque truncant, loedoriis et ludibriis non statuas tantum, sed et ipsos prototypos et sanctos calumniantes, qui capitis, manuum, nariumque periculo catholicam fidem asservissent. Hinc in quorundam Canonicorum (nam hos, quia de nobili erant prosapia, metu retracti, nondum aedibus et urbe

submoverant) aedes procurrunt, omnibusque esculentis et poculentis per vim conquisitis, admirabili inverecundia et gastrimargia, uti in ejusmodi tumultibus fieri solet, famelicam ingluviem suffarciunt. Dum haec magnis seditionibus et vulgi clamoribus in urbe Torpatensi geruntur, Proceres et nobiles provinciae, quibus adhuc cordi erat catholica religio, Torpatum conveniunt, et propositis conditionibus rem ita componunt, ut metropolitanae Ecclesiae Canonici, in Ecclesia sua, solennia sacrificia, et reliqua ad cultum divinum spectantia, nullo turbante aut molestante, securi peragant. Re ita composita, Senatus universae Reipublicae mandat, ne quisquam civium Missas aut conciones in templo cathedrali audire tentet, senatoriam jussionem violantes, decem marcarum poena plectendos. Atque hoc modo catholicus Dei cultus triginta annis salvus et incolumis in metropolitana Ecclesia permansit. Saepe tamen minitabantur, se ex urbe ascensuros, universosque sacerdotes trucidaturos unde patet, illos extremo periculo continenter expositos, et veluti mures in decipula, hostium metu undique conclusos et circumseptos fuisse. Praeter Canonicos, erat ibidem virginum nobilium, Deo dicatarum monasterium, quas metu potentiorum procerum, qui in catholica religione etiamnum constantes erant, prohibente, necdum e monasterio ejecerant.

Dum hic tumultus per Lutheranae factionis concionatores Torpati excitatur, praeerat episcopatui Torpatensi R. D. Joannes a Blankefeld, vir magnae pietatis et virtutis, qui ea tempestate forte in Rigensem provinciam concesserat, cujus etiam agebat Episcopum. Hic ubi seditiones et turbas per haeresin excitatas invalescere animadvertit, easque sua auctoritate non posse tranquillari, e Livonia in Hispaniam ad Carolum V. Imperatorem proficiscitur, quem ubi propediem jam, emense adhuc duorum dierum itinere, convenire posset mobro correptus, in Hispania moritur, non sine veneni suspicione. Ferebatur enim in Livonia, ministrum ejus a Lutheranis subornatum, ut toxico eum sustolleret. Imperator ubi rescivit tanta pietate ac virtute praesulem, tanta locorum spacia peragrasse, longissimique itineris molustias et pericula sui causa suscepisse, indoluit de viri obitu, quodque adventus causam, quam omnino arduam conjiciebat, nondum ex eo cognoscere licuisset. Quam ut intelligeret emissarium quendam repente ablegat, qui Episcopi scripta et literas conquirat, inventasque ad Imperatorem deferat. Ex iis Imperator universam Livoniae tempestatem liquido cognoscit, turbari omnia et everti a Lutheranis, templa dissipari, monasteria dirui, monachos profligari, sursum deorsumque omnia agi et ferri. Mittit igitur legatum in Livoniam, una cum literis et mandatis Imperialibus, ne quisquam in posterum basilicas aut monasteria invadere aut spoliare attentet, sed unumquenque suam religionem observare et profiteri sinant, ad decretum et determinationem futuri concilii Livones Imperiali mandato accepto respondent, se in religionis negotio ne flocci quidem facere Imperatorem Romanum, quinimo priusquam equitatus ipsius in Livoniam perveniat, lassum fore et fatigatum. Si magno cum exercitu veniat, fame et inedia eos consumendos: sin cum exiguo, facile posse superari et caedi.

Torpatenses cognita Episcopi sui morte, alium Episcopatui praeficiunt, D. Joannem Bie, incolae et civis Torpatensis filium. Hic ad Lutheranorum facinora connivebat, et provinciam grandi aere alieno gravabat. Eo defuncto, ex consilio amplissimi Teutonicorum ordinis magistri D. Ioannis a Reck, qui catholicus adhuc, et summe laudabilis erat Princeps, eligitur in Episcopum D. Jodocus a Reck, magnae nobilitatis vir ex Vestphalia e comitatu Markensi oriundus. Hic Torpatensem dioecesin, contracto per antecessorem aere alieno, liberabat, et praeclare universam provinciam administrabat, quem etiam Rutheni reverebantur et suspiciebant, justitiae et strenuitatis ergo. Caeterum anno 1551 propter civitatis Torpatensis rebellionem, et plerorumque nobilium, qui magno numero ad Lutherana dogmata defecerant, inobedientiam gubernationis pertaesus, abdicavit se Episcopatu, et ex provincia secessit. Surrogatur in locum ejus Hermannus a Vesalia, unus e Monachis Dominicanis, quos Torpatenses monasterio submoverant: hic vero nec habitum, nec religionem deserverat, sed in monasterium Valkena ordinis Bernardini, quod duobus miliaribus Torpato distabat, profugerat. Erat abbatia, humili et palustri in loco sita, turribus et muris undique munitissima, propugnaculum adversus Moscovitam inexpugnabile. In hac abbatia idem D. Hermannus a Vesalia aliquot annis egerat Archimandritam, sedulo ac diligenter functionem administrans et monachos in officio continens. Quo nomine cum bonis omnibus commendaretur, Epis-

copus Torpatensis constituitur, anno 1553. Verum equestris ordinis plerique animum ejus a recto transversum egerunt. Paulo enim post quam solenniter esset inauguratus, nobiles quidam Lutheranae factionis, et civitas Torpatensis, tres ei articulos proponebant, petentes, ut eos admitteret. Primo, quandoquidem nunc in Imperii Romani Principem electus esset, monastico habitu deposito, alium ei functioni decentiorem convenientioremque assumeret, cui articulo consensit. Secundo, ut utramque speciem in St. Eucharistia omnibus indistincte et publice permitteret: Huic quoque articulo subscripsit: caeterum quia Missarum usus adhuc manebat incolumis, nolebant Livones Eucharistiam sub Missae sacrificio percipere, atque ita hic articulus nullum effectum sortitus est. Tertio deberet Episcopus sacramento affirmare et universo nobilium ordini ac civitati Torpatensi polliceri, se nec factis, nec consiliis aut scriptis Lutheranae doctrinae adversaturum. Hunc quoque articulum servare promisit, et paulatim pristinae suae constantiae ita oblitus est, ut cum Lutheranis adesset, in omnibus eorum arbitrio serviret, et cuncta ad gratiam loqueretur, frequenter etiam ad se invitaret, convivia et symposia cum illis communia haberet. Paroeciis quoque et Ecclesiis passim homines, non sacerdotes, nec legitime sacris initiatos praeficiebat. Quinquennio Episcopatum pacifice occupavit, nullum interea Missae sacrificium peragens, ne equestres et proceres offenderet.

Dum haec geruntur, strenuum agit Lutheranae doctrinae praeconem pellio Wittenbergensis, jactans se Apostolicam simplicitatem imitaturum, et una tunica contentum fore. Docet praeterea, calices et vasa Ecclesiae aurea pauperibus elargienda. Contigit autem biennio post, quam e suggestu publice docere coeperat, ut consul civitatis Torpatensis sacram Euchartstiae thecam e templo abreptam, in catenam auream pro uxore et filia formari curaret, affirmans se auri pretium et aestimationem pauperibus elargitum. Non multo post praecone concionem habente, consulis filia templum ingreditur, aurea catena exornata, quam dum e suggestu concionator Lutheranus conspicit, repente exclamans, jubet ut quotquot praesentes essent mulieres et virgines, assurgerent, et in genua provolverentur: adferri enim flavam Christi tunicam, quam dum Papistae Christo suo circumdedissent, eas omnem reverentiam et venerationem eidem exhibuisse: nunc autem consulis filiam eadem tunica catenatam, proinde eadem reverentia et honore prosequantur. Soluta concione citatur praeco ad senatum, interrogatur cur consulem publica contumelia affecisset, qui sacrarium seu hierothecam praestita aestimatione legitime emisset. Respondet se suosque qui verbum Dei doceant, ejusmodi praedarum participes esse debere, ac tunc demum silentio sacrilegium dissimulare velle: Senatus ne hujusmodi contumelias et exprobrationes audiret crebrius, pretio hominem induxerunt, ut Rivaliam concederet. Porro alii Lutheranae factionis concionatores, immensas pene divitias accumulant, aedes, praedia, redditus magno numero coementes, purpura et pellibus pretiosis sumptuosiores ipsis consulibus et senatoribus. Si quidem unde antea decem aut plures honeste et frugaliter alebantur, ea omnia duo Lutherani praecones ad se transtulerant, nondum interea tanta opum affluentia contenti, ut manifestum evaderet, ipsos nihil praeter quaestum, opes, desidem et voluptuariam vitam sectari.

Paucis ab annis posteaquam Torpatenses in Lutheranam doctrinam concesserant, feria sexta solenne Paschae festum proxime praecedente, finita Lutherani Ecclesiastae concione, civibus e templo D. Virgini matri sacro revertentibus, quidam alium concivem et familiarem invitat ad prandium, rogat una domum comitetur, habere se paratum insignem petasonem Vestphalicum. Alter parum abhorrens, respondet sibi esse gallum opipare elixum, quem cupiat in symbolum adferre. Dum ad mensam accumbitur, alteros quoddam galli ambedere volens, imprudens ipsum pene deglutit, quod cum neque transmittere, neque eximere valeret, eo ipso die suffocatur. Alter postridie Paschae malo spiritu corripitur, et non multo post rabie et furore exagitatus animam una cum daemone exhalat.

Equestrium autem plerique in provincia Torpatensi, Lutherana haeresi usque adeo dementati erant, ut diebus, quibus jejunium indicere consuevit Ecclesia, tum etiam tempore jejunii quadragesimalis, binas mensas instruerent, unam Papisticam, alteram Evangelicam appellantes. Priori viliorem et vulgariorem panem imponebant, quem illi vulgo panem rusticum vocitabant huc addebant legumina et cervisiam tenuissimam. Evangelicae mensae imponebant panem selectissimum et purissimum, quem sua lingua vocabant panem Teutonicum, cervisiam praestantem, et carnes assas et elixas affluenter. Faciebant hoc, ut villicos et agricolas a catholi-

cismo ad Lutheranismum pollicerent. Illi vero maledulces epulas facile respuebant, vilissima edulia exquisitissimis ferculis praeferentes, ut in catholica religione constantes perseverarent. Quidam etiam nobilium cum plebejos et agricolas a Lutheranismo aversos conspicerent, diebus quibus jejunium catholica indicebat Ecclesia, eos accersebant, carnes et cibos vetitos violenter illis in ora ingerentes. Haec tyrannis et summa in Deum pariter et homines impietas, gravem vindictam supremo numini extorquebat. Quibus accedebat immanis crudelitas et inclementia in subditos, prodigalitas, superbia, et luxus omnium ordinum, Dominorum, inquam, Teutonicorum, deinde equestrium et nobilium, denique civium et plebejorum.

Priusquam Teutonici ordinis Domini, ordinisque magister ad Lutheranismum desciscerent, religiosa pietas, suspicienda gravitas, moderata sobrietas, diligens religionis observatio, decentissimus in moribus et habitu cultus, conspiciebatur. Precum horariarum pensum, religiosissime persolvebant. Deorum delubra pietate, domos suas gloria et fortitudine decorabant. Ubi Lutherana dogmata amplecti coeperunt, haec omnia semel et simul excutere, luxuria cum superbia animos eorum invadere, rapere, consumere, sua parvi pendere, habitu et moribus summam ferociam, fastum ac dominandi libidinem ostendere: pudorem, pudicitiam, divina humanaque promiscua, nil pensi neque moderati habere: subditorum miseriis et egestate crudeliter abuti, perinde quasi injuriam facere, id demum esset imperio uti. Ab eo tempore plebis conditio misera, longe misserrima esse coepit. Siquidem ubi Teutonicus ordo sua per luxum et libidinem prodegerat, et familiares opes defecerant, ad summam crudelitatem et avaritiam ipsa inopia eos stimulabat. Coepere igitur plebem deglubere, tributis et exactionibus emungere, et quos extrema premebat egestas, ab iis divitias, et luxus instrumenta conquirere. Animus sane malis imbutus artibus, et quotidianis voluptatum illecebris delibutus, haud facile libidinibus carebat, eoque profusius Venere et luxu aestuabat. Augebat eorum audaciam usurpatum hactenus in miseram plebem imperium, utpote quae ita servire ei subjici videbatur, ut non sui, sed alieni juris: non liberi, sed servi haberentur. Si quid criminis designabant, pro rei atrocitate flagellis et fustuario mulctabantur a Germanis, quorum fortunae, ubi per luxum et intemperantiam collaberentur, eo impotentius in miserum vulgus saeviebant, ut flagris et verberibus, si quid habebant frumentorum, ovium, gallinarum, mellis, et id genus extorquerent. Interea servilis et inops plebecula, allia et arborum radices et cortices famelico ore privatim arrodere, aquam farina commixtam potare, in extrema miseria et egestate vitam trahere. Equester etiam ordo Lutherana doctrina jam assumpta, quantum a pristina virtute degeneraverit, morum et vitae mutatio declaravit. Antea siquidem domi militiae que intenti libertatem, religionem, patriam, parentesque armis protegere. Non illis labor insolitus, non locus ullus asper aut arduus erat, non barbarus hostis formidolosus, magisque in decoris armis et militaribus equis, quam in scortis atque conviviis libidinem habebant. Summa erga plebejos benevolentia et humanitate praestabant, dandisque potius, quam accipiendis beneficiis amicitias parabant. Caeterum ubi prisca religione spreta, prurientes auribus ea quae ventri adlubescebant dogmata amplecti coepere, pristina illa integritas et constantia a stirpe interiit, virtus hebescere, pietas languescere, per luxum et licentiam bona patria dissipare, aliena rapere, sua prodigere delubra spoliare, sacra profanaque omnia contaminare, dormire prius, quam somni cupido esset, non famem, non sitim, neque frigus, neque lassitudinem opperiri, sed ea omnia luxu antecapere. Haec eos, ubi privatae opes defecerant, ad sacrilegia rapinas. direptiones, et violentas exactiones incendebant. Igitur in plebem et agricolas supra omnem modum saevire, tyrannice et barbare, intolerandam in eos crudelitatem exercere, donec quod habebant commeatus aut pecuniae penitus extorquerent Nec equester duntaxat ordo his vitiis subjacebat, sed contagio quasi pestilentia universam Rempublicam et cives pervasit, ut omnia luxum, libidinem, fastum et superbiam repraesentarent. Adeo fascinaverat eos nova illa doctrina, ut mentem simul et rationem excantasse videretur: et quae divinis humanisque legibus essent contraria, ea Christianae vitae et Evangelio consentanea censerent, quodque summa erat injuria, id demum jure se facere existimabant, quia Lutheranae doctrinae praeconum exemplo faciebant. Itaque ubi in deos divorumque templa et simulacra saevitum est, sacerdotes et inferioris fortunae homines, pauperes, debiles, et eleemosynarii contumelia et invidia gravabantur. Erat juxta civitatem (ut fit) leprosorium, eidemque adjuncta Ecclesia D. Georgio martyri sacra. Hanc quondam in tro-

phaeum et gratiarum actionem, obtenta adversus Ruthenos insigni quatuor praeliorum victoria, majores religiosissimi mortales ibidem extruxerant. Verum anno 1554 ubi Lutherana contagio Torpatensium animos pervaserat, ut sacrilegia et rapinae licitae et concessae putarentur, leprosorium una cum delubro demoliuntur: hinc aras, simulacra, divinum cultum, et sacerdotes illinc miserabili morbo et squalore afflictos, inopes et laceros ejiciunt, leprosorium in tabernam, templum in stabulum convertunt. Facinus sane tali Evangelio dignum. Sacerdotes quibus contumelis, qua invidia privatim et publice premebantur, longum esset recensere, usque adeo omnia profanata erant. Unum prae caeteris tunc memorabile exemplum contigit, dignum quod nulla oblivione obliteretur. Anno 1556 ipso assumptae virginis matris die, Torpati sacerdotes ex recepto Ecclesiae more diem illum solennem habebant, et magno, ut solet, cum apparatu, et crebro campanarum pulsu, divinum cultum peragebant. Eam celebritatem et reverentiam Virgini matri ad summi numinis honorem exhibitam, cum matrona quaedam impendio invideret, mandat pedissequae, uti balneum apparet, caminum instruat, se cum marito lavari decrevisse. Ilia solennis festi dominam submonere, utque alium in diem transferat, rogare. Matrona repente excandescens, quid, inquit, de Maria narras, fuit illa mulier similis mihi, nec ullius potentiae, aut gratiae, praerogativam habet, tu jussa mea exequere. Famula ne dominam gravius exacerbaret, imperata perficit. Ubi ad caminum ventum est, arida ligna, quae alioqui haud difficulter flammam excipiunt, nulla ope, nullis nutrimentis accendi potuere. Illa ubi se undique vertit, laboris frustranei pertaesa, tectum omne ardere conspicit, nec ulla vi flammam restinguere valet. Ignis primo ipsum balneum vastat, mox duas continguas aedes ingenti civium omnium terrore populatur. Confluit ex templo universum vulgus, et vix tandem latius serpere incendium prohibent. Postero die lignorum fasciculus camino ingestus, omnino incombustus comperitur. Haec et horum similia erant gravis Dei indignationis et venturae vindictae praenuntia, de qua priusquam dicere aggrediar, pauca de Lutheranorum ritibus, caeremoniis, et levi inconstantia praemittemus.

Ordinis sacramentum prorsus rejiciebant, ipsi ordinandorum sacerdotum, et Ecclesiastarum facultatem sibi vendicabant: modum autem ordinandi saepius immutarunt. Principio ordinandus coram Senatu in genua provolvebatur singuli Senatores in eum sufflabant, quo denotabant, se Spiritum sanctum in eum profundere. Deinde consul ordinatum ad suggestum deducebat. Postea hoc ordinandi ritu abolito, concionatoribus insufflandi potestatem contulerunt. Tandem et hic modus abrogatur, supremo concionatori tribuitur, ut suo suffragio quempiam pastoris munere vel dignum vel indignum censeat. Qua facultate supremo Lutheranorum praeconi collata, accessit cum textor quidam in suburbio Torpatensi degens, impetrat potestatem in vicinis pagis publice e suggestu docendi, qua obtenta, concionatur, baptisat, absolvit, Eucharistiam dispensat. Cum autem forte panis ei deficeret, ille coenam instituturus, protinus accepto raphano, in orbiculos illum conscindit, atque ita Missam una cum coena peragit, haud simpliciter contra receptam Ecclesiae consuetudinem delinquens, et augustissimum sacramentum ludificans, contigit hoc anno 1555.

In poenitentiae sacramento diversum variumque modum observabant. Principio ex praescripto Lutheranae doctrinae soli Deo delicta confitebantur. Postea hoc ritu abrogato decem vel circiter conjunctim in genua coram concionatore provolvebantur: quo facto ille eos Deo confiteri jubere, et absolutionem veniamque promittere. Hic confitendi modus ubi inolesceret, res non indigna memoratu in pago tribus miliaribus ab urbe Torpatensi dissito contigit. Lutheranus quidam ecclesiastes, triginta agricolas ad genua provolutos habebat, quos confessione facta Sacramentali absolutione a peccatis exolvere debebat. Mandat igitur, omnes Deo confiteantur, soli, solidam sive nummulum (quem confitentes parocho dare consueverant) altari imponere jubet, deinde certam absolutionem promittit, poenitentiam et satisfactionem commentum esse Papisticum, hanc neutiquam requiri. Erat autem inter confitentes quidam prae aliis simplici ingenio, qui Domino suo juvencum furto abegerat. Hic absolutionem consecutus, domum laetabundus revertitur, gaudium ex felici confessionis successu conceptum, protinus in uxoris sinum effundit. Metuebam, inquit, cum Parochum confessurus accederem, ne juberet abductum taurum restituere, aut gehennae incendio me furtum luiturum minaretur: jam autem uno recepto solido, omnes mihi noxas ignovit. Non multo post idem alium bovem furatur, et in ipso facinore deprehensus, fatetur neutiquam se illud

admissurum fuisse, si non tam facilem se praebuisset parochus in delictis ignoscendis, eaque res plurimos ad gravissima facinora stimulabat, adeo ut summam in domestica familia perfidiam patres familias persentiscerent, ac tam exitiales istius Evangelii fructus graviter abominarentur.

Eodem fere tempore horrendum et memorabile factum contigit. Erat Torpati quidam Lutheranae doctrinae praeco, Hermannus, mire versutus et facundus in abducendis hominibus a Catholicismo ad Lutheranismum, annisque triginta summum egerat illius doctrinae praeconem. Hic pellione Wittembergensi Lutherana dogmata primum docente, monachus erat Minorita, juvenis, at pro aetate in concionibus non exercitatus, accedit pellionem, offert illi suam in propagandis Lutheranis dogmatibus opem, monasticum cucullum in publica concione abjecturum. Pellio eum in cooperarium suscipit, negotiatores novo habitu eum donant, virginem monasticam in uxorem adjungunt, praeficitur vasis argenteis Ecclesiae, in usum pauperum custodiendis. Pellione ex urbe secedente, cujus causam supra retulimus, paulatim magnam auctoritatem apud omnes sibi conciliat, ut solus nobilium infantes baptisaret. Magnam opum divitiarumque vim congerit, mercatur praedia, domos, agros, in liberorum subsidium: primaque atque itidem secunda uxore demortua, tertiam ducit. Verum anno 1554 gravi morbo corripitur, et sex diebus elapsis horrenda voce exclamat, se damnatum, nullam salutis consequendae spem reliquam, et quotquot isti voluptariae Lutheranorum sectae sese dederent, damnationi obnoxios, atque ita torvo aspectu, et oculis horribiliter flammarum in modum lucentibus, desperabundus extremum spiritum exhalat, omnibus Christianis exemplum ac documentum relinquens, quam periculosum sit ab Ecclesiae unitate ad novas doctrinas deficere.

DE PUBLICA EAQUE TERRIBILI

LIVONUM VINDICTA, QUAE RELIGIONIS MUTATIONEM ET VITAM IN OMNE FLAGITIORUM GENUS PROJECTISSIMAM SECUTA EST.

Posteaquam Livones spreto et profligato Catholicismo et Religione a majoribus accepta, Lutherana dogmata susceperant, variis diversisque plagis gravissime afflicti sunt, adeo ut universa elementa in vindictam et perniciem eorum conspirasse viderentur, juxta illud Regii Prophetae. Accipiat armaturam zelus illius, et armabit creaturam ad ultionem inimicorum, et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. In primis terra, quae omnis frumenti copia abundare consueverat, nihil pene frugum et fructuum proferebat, ut gravis annonae caritas subsequeretur. Aqua quae prius piscosa, deinceps nihil fere piscium dabat. Aer hominum saluti a Deo tributus, nunc venenatus et contagiosus innumeros morbos et gravem pestilentiam generabat. Igne Rutheni et Moscovitae universam Torpatensem provinciam miserabiliter populabantur, Nerviam et Velinam oppida cum plurimis vicis et pagis prorsus vastabant. Gravis quidem haec erat vindicta, sed magna supremi numinis erat clementia tam diu immania gentis pertinacissimae facinora dissimulasse, et ultionis gladium suspendisse, si forte mansuescerent, et resipiscentiam meditarentur. Quae cum non sequeretur, et tertii jam haeredes in Lutheranorum possessiones succederent, ne de male partis diu gauderent, principio durissimo caritatis et penuriae flagello afflicti sunt. Siliginis n. mensura, quae apud Germanos 12 modios conficit, vulgariter *een last* appellatur, prius viginti marcis emebatur, anno vero 1557. Torpati nonaginta marcis comparabatur. Marcae autem septem duos daleros conficiunt. Unde factum, ut agricolae crescente penuria et famis necessitate cogente, lini baccas hordeo aut siligini commixtas molerent. Abundabant et piscibus Livonia, priusquam ad Lutherana dogmata deficeret. Praeterlabitur Torpatum fluviolus quidam, *die beke* appellatus. Per hunc Moscovii Plescoviam (civitas ea est Moscoviae) navigabant sex miliaribus emensis exonerabat se fluviolus in mare quoddam, *die Peuss* vocatum piscium mire ferax 12 miliaribus longitudine, septem fluminibus in illud profluentibus. Mare illud in Oceanum uno alveo fertur, qui de alto scopuli vertice rapidissimo cursu torrentis in morem praeceps ruit, tanto cum sonitu ut accolae propinquiores, hebescente paulatim ex terribili et continuo fragore auditu, surdi reddantur. Ex hoc mari, quod *Peussam* diximus, tanta piscium affluentia proveniebat, ut in Hollandiam, Lubecum, aliasque finitimas regiones eos avehererent, pisces illi lupi Torpatenses vocitabantur. Caeterum antiqua religione profligata, et Lutheranismo invalescente, quantumvis spretis jejuniis, carnibus victitarent, summa tamen piscium inopia laborabant.

Insuper et pestilentia tam atrociter saevie-

bat, ut anno 1551 Torpati trimestri spatio 14 milia hominum morerentur. Tanta erat aegrotantium multitudo, ut in coemeteriis, in campis, in propatulo passim et juxta sepes plurimi miserabiliter decumberent. Cadavera linteis involuta, in una scrobe accumulabantur. Dignum animadversione erat, quod in commune hac lue, quae universam civitatem pervadebat, Catholicorum sacerdotum, quorum tredecim quotidie horas canonicas in cathedrali Ecclesia decantabant, nemo corripiebatur. Lutherani vero concionatores universi, excepto uno Hermanno, qui postmodum, ut supra retulimus, horribiliter expiravit, e medio sublati sunt. Sed nec hoc flagello emendari sustinuerunt. Proceres enim civitatis qui grassante contagie secesserant, revectentes, alios novae doctrinae praecones constituunt, prioribus longe nocentiores. Quin et pestilentiae culpam et numinis offensam Papistis imputabant.

Tertium igitur flagellum Livoniensibus supervenit, bellum et exterminium, et immanis barbari populi crudelitas, et praeter hanc intestina praelia et mutuae lancinationes. Si quidem biennii spatio, tria gravissima, cruentissimaque bella sustinuerunt, quorum tertium extremam illis perniciem et exeidium attulit. Primum inter Archiepiscopum Rigensem et Ordinis Teutonici magistrum, oriebatur anno 1558. Belli causa erat, quod cives Rigenses post assumptum Lutheranismum, aras, delubra et monasteria diruerant, Canonicos et sacerdotes urbe moverant, in Ecclesia Cathedrali Lutheranum dogmatistam constituerant. Hujus injuriae et violentiae memor Archiepiscopus, certam pecuniarum summam a Rigensibus mulctae loco exigebat. Caeterum Ordinis Teutonici Magister Lutheranae factioni consentiens, Rigenses defendere et excusare parabat, asserens, jure id patratum, nullamque poenam commereri: Nec multo post publicum comitiorum diem indicit Magister in civitate sua Vendensi, universos Ordinis milites per Livoniam convocans. Verum quia indicendorum comitiorum jus Ordinis Magistro non competebat, sed Archiepiscopo Rigensi, ea propter Archiepiscopus ad comitia non accedebat. Concludebat ibidem universus Teutonicorum militum ordo, bello appetendum esse Archiepiscopum. In quod ubi communibus suffragiis totus ordo consenserat unus Ordinis Mareschallus, secundus a Magistro, nonnihil reclamabat, non iniquum affirmans, si Archiepiscopus illatam injuriam et damnum exactione sarciri peteret. His dictis universus Teutonicorum Ordo Mareschallo indignatur, arces et praesidia ei eripiunt. Ille in Poloniam secedit. Rex Polonus intellecta causa, liberum illi commeatum per universum regnum Poloniae concedit. Episcopus Torpatensis Hermannus, ut erat inconstantis animi, facile ad oppugnandum Arnhiepiscopum Rigensem inducitur. Itidem et Rivaliensis et Habselensis Episcopi, Ordinis magistrum metuentes, facile in ejus castra concedunt, atque ita universa Livonia in Rigensem Archiepiscopum hostiliter conspirat. Eodem igitur anno, paulo post natalem D. Joannis Baptistae, Ordinis Teutonici Magister universos Praefectos, Commendatores vocant, conscribit, quibus copias suas tres conjungunt Episcopi. Instructissimo exercitu et magno cum apparatu Rigensem provinciam hostiliter invadunt. Archiepiscopus Rigensis tametsi defensionem meditaretur, et plurimos nobilium sibi adjunctos haberet, infirmior tamen erat, et viribus impar, ut tanti exercitus vim sustinere et propulsare neutiquam posset. Quibusdam ergo equestris ordinis ab hostibus captis, quibusdam etiam interfectis, inter quos et Satrapa, profugit Archiepiscopus in arcem Kokenhusen, persequitur eum Ordinis Magister, arcem cum omnibus copiis suis obsidet, tormentis ac machinis bellicis muros invadit. Erat arx natura loci munita, in edita rupe constructa, inexpugnabile propugnaculum. Sed cum neque valida hostium manus, obsessos fatigare, nec crebra bombardarum tormentorumque tonitrua muros laxare quidquam possent, sola fames et penuria profugos ad deditionem compulit. Igitur omni commeatu destituti, languentibus prae inedia nervis, et viribus non lassitudine sed fame consumptis progreditur ad suos commilitones Archiepiscopus, et quam deploratus sit rerum status exponit. Indecorum quidem et ignominiosum esse hosti se dedere, sed omnia vitae posthabenda. Turpitudinem illam temporis injuria rerum asperitate, et summa necessitate facile excusari, ac demum secundis rebus, et prospero fortunae statu oblato, pristina virtute prorsus aboleri, amissamque gloriam cum foenore recuperari posse. Nunc quia nullus exercendae virtuti et praeclaro facinori locus, stultum esse inedia ac taedio se conficere, omnemque melioris fortunae et rei praeclare gerendae spem una cum vita a stirpe resecare. Suadere se ut positis armis spontaneam deditionem voluntariae acerbissimaeque morti praeferant. His dictis, ubi nullum commilitones viderent effu-

gium, portis adapertis hostibus sese dedunt, octavo obsidionis die. Ordinis Teutonici Magister Archiepiscopum, non ut unius Provinciae ac civitatis consortem et concivem, non ut antiquae Brandemburgiorum prosapiae Principem, non ut Praesulem et Primatem, sed veluti barbarum hostem tractat, contumeliis et probris ludificatur, ac demum carceri mancipatum, toto pene anno vinctum continet. Omnibus praeterea oppidis, arcibus et pagis mulctat, ut nihil jam pene a privato differret, nisi quod Principis conditio praeter ablatas exuvias, carcere etiam gravabatur.

SECUNDI BELLI HISTORIA

INTER ORDINIS TEUTONICI MAGISTRUM ET REGEM POLONIAE.

Rex Polonus tanti Principis servilem captivitatem intelligens, rei indignitate commotus, Episcopum quendam in Livoniam ac Ordinis magistrum ablegat. Qui ubi Vendam venit, hujusmodi oratione Magistrum alloquitur: Graviter et iniquo animo serenissimus Rex sustinet, Amplissime Magister, nepotem suum Archiepiscopum Rigensem, tam duro et illiberali carcere vinctum detineri, qui viro Principi ex illustrissima Brandeburgensium Marchionum familia progenito, et Archiepiscopali dignitate praefulgenti, nulla ex parte nec conveniat nec deceatur. Belli quoque causam et originem, quo clarissimum principem, non minus hostiliter, quam unanimiter obruistis, verius quam superastis, neutiquam justam satis existimamus. Proinde haec Regis mandata ad te deferimus, serenissimum Regem vel pace et mutua amicitia salva, Illustrissimum Archiepiscopum indignissimo carcere exoneraturum, vel regia manu et militaribus copiis id effecturum. Sane si homini libero gravis est servitus, utique viro principi gravis est captivitas. Mandavit etiam regia majestas, ut aequis conditionibus omne dissidium inter Reverendissimum Archiepiscopum et Ordinem vestrum amanter componamus, pristinamque amicitiam vobis vestrae autem provinciae tranquillitatem et pacem restituamus. Hac legatione perlata, Ordinis Teutonici magister, neque exonerandi principis, nec componendorum dissidiorum spem praebuit. Itaque re infecta legatus ad Regem revertitur. Rex ut operam suam irritam cognovit, Ordinis Magistro, omnibusque ejus auxiliariis bellum denuntiat. Quo nuntio accepto, confestim Ordinis Magister ingentem thesaurum in Germaniam mittit, ad exercitum ibidem conscribendum. Adducuntur aliquot equites et sex peditum manipuli seu vexilla in Livoniam. Rex Polonus haud diu moram trahens, infestis signis in Livoniam tendit. Equitum simul et peditum centena millia in armis procedunt. Ordinis Magister, universos quos habebat Praefectos et Commendatores, Regi obviam producit, quibus copias suas conjungunt tres Episcopi, Torpatensis, Rivaliensis et Habselensis. Torpatensis Episcopus, quoniam grandaevus erat, et bello inidoneus, ipse in aciem non prodit: sed Cathedralis Ecclesiae Praepositum una cum omnibus Provinciae suae nobilibus ablegat. Habebat Ordinis Teutonici Magister, equitum Germanorum septem millia, et aliquot millia Rusticorum et agricolarum. Praeterea sex peditum Germanorum vexilla. Ingens hic et numerosus erat exercitus, sed Polonico longe inferior, quae res Teutonici magistri animum facile consternabat, ut infestis signis cum hoste confligere temerarium arbitraretur. Tanta igitur Polonorum manu conspecta, victoriae spem abjicit, legatum ad Regem, qui praesens in armis erat, mittit, praelium deprecatur, et pacem efflagitat. Rex clementer et benigne respondet, nisi viduas, pupillos, orphanos et inopes miseraretur, nullo pacto pacem se cum Magistro initurum: sed ut Ordinis Magister agnoscat, inquit, me sanguinis aut belli sitientem non esse, ipse, si pacem expetit, huc intra octodecim horarum spatium ad nos accedat, Principemque et Archiepiscopum Rigensem una adducat, dein pacis et concordiae rationem inibimus. Et ne metum inanem praetendat, liberum illi per universum exercitum nostrum, accessum damus. Teutonicus Magister hoc responso accepto, confestim Archiepiscopum qui non longe aberat, custodia liberari et a vinculis educi jubet. Quo adventante, uterque ad Regem concedit, trecentis equitibus stipati. Ibi cum ultro citroque de pace agitaretur, tandem concluditur, Ordinis Magistrum debere Archiepiscopum in pristinum statum restituere, omneque damnum ac detrimentum eidem illatum rependere. Praeterea Regi Polono stipendia in milites erogata refundere. Graves hae erant Ordini Teutonico pactiones, attamen metu gravioris mali urgente, consensit Magister Teutonicus, et praestitit. Pace his conditionibus impetrata, mussitabant Livones, Ordinis Magistrum omnem provinciae thesaurum, quem suo idiomate, *den tresel* vocant, praepostere, temere, et nullo cum fructu

aut civium utilitate, imo gravi cum damno prodegisse, videlicet, exercitu e Germania conscripto, eoque praemiis et stipendiis anno integro sustentato, Archiepiscopo in integrum restituendo, et Regi Poloniae bellicos sumptus resarciendo. Porro thesaurus hic ex dominorum Teutonicorum, et Canonicorum Cathedralium Rigensium bonis in civitate Vendensi, quae in provinciae meditullio sita erat, colligebatur, ita ut quotiescunque Domino alicui Teutonico aut Canonico humanitus aliquid contingeret, de bonis suis testamenti factionem non haberet, nec facultates suas cognatis, amicis aliisve haeredipetis legare posset, sed ad thesaurum omnia referebantur. cum in finem, ut si Moscovita bello Livones appeteret, haberent unde externis et auxiliariis militibus stipendia persolverent.

TERTII BELLI DESCRIPTIO

QUOD MAGNUS RUTHENORUM IMPERATOR CONTRA LIVONES GESSIT ANNO 1558 QUO CIVITAS ET PROVINCIA TORPATENSIS A PRINCIPE MOSCOVITARUM EXPUGNATA, VICTA ET SUBJUGATA EST.

Atrox et memorabile praelium gesserunt Livones contra Ruthenos anno domini 1500; sub Ordinis Teutonici Magistro D. Valtero a Plettemburg, excelsi animi, et magnae industriae viro. Nondum Lutherana doctrina aut ulla haeresis eos a Catholicismo transversos egerat, sed priscam avitamque religionem summa pietate et fide colebant. Igitur cum Teutonicus Magister cum Ruthenis confligere statuisset, publica jejunia et solennes Litanias triduo servandas incidit paulo post Natalem virginis matris, ut communibus votis divinam opem et prosperum praelii eventum obtinerent. Conscribit deinde Magister Praefectos et commendatores universos cum nobilibus totius Provinciae, quibus copias et auxilia sua conjungunt quatuor Livoniae Episcopi, Rigensis, Torpatensis, Rivaliensis et Habselensis. Rigensis mille Germanos equites adducit, Torpatensis quingentos. Rivaliensis et Habselensis, itidem quingentos simul, ita ut Magister Teutonicus septem haberet Germanorum equitum millia, et quinque millia Curonum, qui populi sunt Livoniae. Hoc exercitu Magister Ruthenorum fines invadit, arcesque et oppida quaedam expugnat. Inde ipso exaltationis Crucis die ad urbem Plescoviam tendunt. Juxta hanc sita est planicies duorum milliarium amplitudine, in quam ubi devenere, obviam illis procedit Ruthenorum Imperator, cum centenis millibus armatorum qui in duodecim acies distributi erant. His adjuncta erat ingens Tartarorum manus triginta millia conficiens. Itaque Teutonicus Magister, ubi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo adversus tantum exercitum barbarie et armis formidabilem, procedendum videt, nequidquam de victoriae spe remittens, fortunam belli tentare statuit, et paucis suorum animos confirmat. Praeclaram sane victoriam, inquit, o milites hodie nobis obventuram de numinis benignitate et vestra omnium fortitudine facile mihi promitto. In causa justissima, dii non possunt non esse propitii. Vos tantum modo pristinae strenuitatis et constantiae memores, existimate vos, decus, gloriam, patriam, libertatem, et religionem in dextris vestris portare. Alios fortasse ingens barbarae gentis multitudo animo dejiceret. Vos vero milites dum considero, et cum vestra facta aestimo, quibus parentes, patriam, aras, et focos, avitamque adversus haereditarios Catholicae pietatis hostes, fidem saepenumero tutati estis, eandemque ad extremum vitae, armis et sanguine vestro vindicare cupitis, magna me spes victoriae tenet, animus, aetas, virtus vestra hortantur. Haec ubi dixit non multo post utrinque signa canuntur, Teutonicus Magister glandes ferreas et globos tormentarios velut crebra continuaque tonitrua in Tartaros contorquet, inde maximo clamore infestis signis utrique concurrunt, gladiis, lanceis omnique telorum genere res geritur. Tartari, et Moscovii arcubus et sagittis assueti, densissimo creberrimoque telorum jactu aethera obumbrant, quae tamen universa pene irrita aerem verberant, donec ultro in terram decidunt. Ingens ibi sonitus, ad caelum attollitur, bombardarum fulmina, armorum fragor, vulneratorum gemitus pereuntium clamor tympanorum sonitus, equorum hinnitus, omnia et Martem et mortem referebant. Tartari ubi praelio fusi fugatique, succedunt duodecim Moscoviorum acies, animis et virtute recentes. Teutonici caesis Tartaris ubi bellum recrudescere sentiunt, quanto majorem hostium vim prioribus succedere conspiciunt, tanto majoribus animis in hostes irruere, et velut ab integro nova virtute resumpta, ingenti cum fremitu caesim punctimque confligere, sauciare, confodere; vergente jam ad vesperam die qui ex Moscoviis supererant, furtim se Plescoviam subducunt. Praelio ita dirempto, compertum est ex Teutonicorum agmine unum duntaxat interemptum, Moscoviorum vero et Tartarorum

circiter centena millia trucidatos, ut duobus miliaribus cadavera passim dispersa jacerent. Memorabilis hic erat triumphus et singulare virtutis et fortitudinis exemplum, ac dignum quod sempiterna memoria donatum, nunquam aboleatur. Moscoviorum Imperator (qui ipse in aciem non prodierat) cum summo stupore admiratur tantum exercitum tam exigua manu jam turpiter caesum et prostratum, atque ilico pacem quinquaginta annis cum Teutonibus firmat. Qua inita omnique bellico tumultu composito legatum magnus Moscoviae Dux ad Ordinis magistrum ablegat, rogans, uti unum quempiam ex ferreis illis militibus (Rutheni Teutones ferreos vocabant) qui tantam Moscoviorum multitudinem fuderant, ad se mittat, se una cum legato obsidem mittere, ferreum illum virum non inhonoratum indonatumque ad suos reversurum. Magister Teutonicus haud invite unum e militibus cataphractum equitem Moscoviam versus destinat, quem ubi Moscoviae Princeps adventare accipit confestim universis Ducibus, nobilibus, et Praefectis suis denuntiat, uti praescripto die Moscoviam conveniant, novum visuque dignum spectaculum eos habituros. Destinato die cataphractus in apertam planiciem juxta aulam Principis, numerosa (ut fit) populi corona circumstante procedit, et huc illucque obequitans, petasum e capite cujuspiam circumstantis abripit, eumque in Hippodromi centrum projicit. Ilico pleno cursu lanceam in petasum dirigit, eumque dicto citius cuspide arreptum terra sublevat. Moscovius Imperator eam equitis agilitatem conspiciens, ursi in morem (solent id facere Moscovii admirantes) barrit. Rursum Cataphractus demissa paululum lancea, in oppositum parietem pernicissimo cursu fertur. Ac tametsi parietem invasurus videretur, ille tamen protinus intacto muro hastam reducit, et equum retrahit. Illud spectaculum denuo Principis omniumque circumstantium admiratio subsequitur. Resumpta iterato lancea plenissimo impetu in parietem fertur, hastamque, circumvolitantibus undique fragmentis, confringit. Haec ubi omnia dexteritate expedire gessit cataphractus, vocatur ad Principem, et accepto insigni munere ad Teutonicum Magistrum remittitur. Saepenumero idem D. Philippus, qui haec omnia mihi communicavit, Torpati cum praestantibus equestris Ordinis viris jam grandaevis sermones contulit, qui haec se vidisse et praelio interfuisse referebant.

Ubi jam quinquagesimus a pace firmata ageretur annus, videlicet anno 1550 ut pactae induciae propediem essent expiraturae, Reverendissimus D. Jodocus a Reck, Episcopus Torpatensis magnae virtutis, et pietatis vir, magnis impendiis et sumptibus denuo quinquennalis inducias a Ruthenorum Imperatore impetrat, talibus conditionibus, si templa Moscoviorum Rigae, Rivaliae et Torpati diruta restaurarentur: Praeterea si e provincia Torpatensi, tributa quae exigebat, penderentur, et aliis, si quae essent, querelis satisfieret. Quae omnia si praestarent, pollicetur Moscovius quinque annorum pacem deinde concessurum. Igitur anno 1555; hac quinquennali pace iterum expirante, Teutonicus Magister, et Episcopus Torpatensis Hermannus rursum legatos ad Moscoviae Principem ablegant, pacis expetendae causa. Quibus Moscovius Dux respondet, nullam se pacem Germanis indulturum, quandoquidem basilicas suas non reaedificassent, nec tributum persolvissent. Caeterum intercedentibus Moscovii Ducis Consiliariis, triennales inducias promittit, modo spondeant, proximo triennio eversa phana restauraturos, et ex provincia Torpatensi, singulos homines quotannis singulas marcas tributi loco persoluturos, exceptis Catholicae religionis sacerdotibus, quos ab hac praestatione eximebat. Haec si facturos se promitterent et sigillo testarentur, triennalem pacem in gratiam Consiliariorum ac Ducum suorum concessurum pollicetur. Subsignant legati, maxime quoniam Episcopus Torpatensis mandarat, ut saltem quovis modo pacem referrent. Erat autem consuetudinis, ut et Moscoviae Princeps legatum ad Episcopum mitteret, qui firmandae et stabiliendae pacis causa crucem quandam osculabatur. Legatus ubi Torpatum venit, recusat crucis osculum, nisi Episcopus et civitas Torpatensis idem quod legati Torpatenses subsignaverant, suo quoque sigillo communirent. Habebat id temporis Episcopus Torpatensis Cancellarium Lutheranis dogmatibus impense faventem, qui et postea anno 1558; expugnata civitate Torpatensi Habseliae in carcerem conjectus, tandem ut facinorosus ignominiosa morte vitam clausit. Is Episcopo suadet, ut secure quod petebatur, subsignaret, ac postea spem Moscoviorum eluderet, Livones ejus esse roboris et potentiae, ut Moscovius Princeps haud facile eos bello esset appetiturus. His ita peractis, Moscovii legatus ad Principem suum revertitur. Interea nihil eorum quae postulata et pacta erant, praestant Livones. Elapso igitur triennio, bellum

hunc in modum exoritur anno 1558; circa Epiphaniam.

Habebat id temporis Teutonicus Magister sex militum Germanorum vexilla, quos adversus Regem Poloniae in aciem produxerat. Igitur anno 1557; circa ferias Michaelis veredarium ablegat Teutonicus Magister ad Magnum Moscoviae Ducem, sciscitatur an legatos ad se mittere debeat pacis diuturnioris firmandae causa, an vero pace recusata bellum eligat. Respondet Moscovius, Magistrum adhuc sex militum habere vexilla, quos servare proponat, nihil opus esse legatis, nolle se ad inducias compelli: sin eos dimittere paratus sit, mittendos esse legatos, et de pace sancienda tractandum. Hoc responso accepto, omnes Livoniae proceres congregantur, et quid faciendum consultant. Quidam aetate grandiores suadent retinendum esse militem, facile animadverti Moscovium Principem bellum meditari, quandoquidem conventiones initas Livones non praestitissent: nequaquam igitur dimittendum exercitum, sed totidem signa denuo conscribenda, eaque in finibus Ruthenorum collocanda. Teutonicus vero Magister cum Lutheranis quibusdam respondent, non esse dandam Moscovio belli occasionem, dimittendos esse milites. Si quid deinde moliatur Moscovius, superesse, adhuc viros, et vires, quibus illi anversum iri possit. Haec sententia praevaluit, et ilico exercitu dimisso paulo post Martini ferias Teutonicus Magister legatos cum centum equitibus magno cum fastu, splendore et apparatu ad Moscovium mittit, quibus Satrapam suum conjungit Episcopus Torpatensis. Assumunt praeterea Lutheranae factionis Ecclesiasten. Ubi ad magnum Moscoviae Principem ventum, Princeps atrium suum auro undique resplendens ingreditur, aureum solium occupat, corona regia et sceptro insignitus. Apponitur mensa deaurata, seniores Consiliarii numero 12 lateri sinistro assident, qui universi ex recepto more, quoties consilium agitari contingit, vestes Leviticas aureas induti: Magnus vero Dux palla chorali seu sacerdotali circundatus. Assumit praeterea Magnus Dux duos interpretes, qui Germanicam simul et Ruthenicam linguam callebant. Interrogat Moscovius an pacem expeterent. Asserunt illud Livones, simulque scyphos deauratos a Torpatensi Episcopo et Ordinis Teutonici Magistro Principi Moscovio missos, offerrunt. Recipit eos Moscovius et in proximum triclinium deferri jubet. Moscovius principio recenset eorum perfidiam, qui toties pactas conventiones elusissent, nec quidquam eorum quae spoponderant, et sigillis confirmaverant, praestitissent. Majorum praeterea pietatem, fidem et heroicas virtutes refert, a qua ipsos plane degenerasse ait, cultum divinum a majoribus acceptum abrogasse, basilicas evertisse, sacerdotes et monachos profligasse denique nullum pristinae pietatis, et virtutis vestigium retinuisse, non illos esse Ecclesiasticos Principes, sed quovis barbaro magis profanos, qui tam in omne vitiorum flagitiorumque genus propendeant, eoque pacem nullo pacto illis concedendam. Ad haec Teutonici respondent, se ex majorum dationibus et computu bene subductis, deprehendere, nullum tributum Moscovio deberi, quod autem pacem deneget, id Romano Imperatori se questuros Respondet Moscovius, quas illi querelas Imperatori offerre instituant, qui mandatis ejus Imperialibus, quibus praeceperat, ne templa aut monasteria demolirentur, tam procaciter obstrepentes derogassent. His ita peractis legati discedunt ad pandochium, equos instruunt, Moscovium Principem rogant, ducem itineris concedat, qui in Livoniam eos reducat. Caeterum dati a Moscovio Duces, per ambages ac devia legatos fraudulenter circunducunt, ita ut in patriam terram non reverterentur ante principium Quadragesimae. Interea Magnus Moscoviae Dux missa ad Livones epistola, bellum indicit. Nec multo post Epiphaniam anno 1558; trecentena millia militum conscribit, atque in Livoniam mittit, ut ferro et incidendo universam provinciam Torpatensem hostiliter vastent.

Moscovius ingentem exercitum longo tempore sustentare potest. Neque enim militibus suis stipendia largitur, sed agros exiguo illis pretio elocat, quo beneficio operam ipsorum demeretur. Conscripti autem milites coram magno principe comparent, et nummum quem vocant *ein denninck*, aestimationis unius stuferi Brabantici Principi numerant. Reversi ex bello eundem nummum repetunt. Occisorum autem numismata retinet Princeps, atque ita cognoscit interfectorum numerum. Hic igitur tam vastus et barbarus exercitus, octavo post Epiphaniam die Torpatensem dioecesin invadit, duorumque miliarium latitudine incedentes omnia vastant, diripiunt, despoliant, depraedantur, aedes, et pagos, et cuncta obvia incendio, homines et pecudes gladio sustollere, jugulare, trucidare, evertere, sursum deorsumque omnia jactare, non aetati non sexui parcere, non gemitu, non luctu

non clamore et ululatu pereuntium emolliri, omnia ibi caedibus, sanguine et incendio inundare, confligere et conflagrare. Pueros infra annum decimum necant, qui intra decimum et vigesimum annum constituti, Tartaris velut mancipia venduntur: qui vigesimum superabant, universi nulla miseratione trucidantur. Greges, armenta et jumenta, quae nec assumi nec abduci in Moscoviam poterant, universa mactantur: pagos, vicos, ac domos priusquam incendio vastant, praedatoria manu despoliant, omniaque usibus suis accommoda diripiunt, ita ut ingentem frumentorum, pecorum, aliarumque rerum praedam avehereut. Quadraginta dies hanc tam immanem truculentiam barbarus ille populus exercet, universam Torpatensem provinciam misere et crudeliter foedans. diripiens ac devastans, paucis arcibus et una Torpatensi civitate exceptis, in qua quotquot erant undique nihil praeter flammam et fumum conspiciunt, luctu, clamore et ejulatu campi et sylvae reboant. Ac tantum aberat, ut Moscovii Livones restituros metuerent, ut juxta ipsam civitatem Torpatensem aedificia pene contigua succenderent.

Maxime autem Moscovius exercitus in Germanos saeviebat, quos ubi deprehendissent, misere et immaniter afflictabant. Viros brachiis truncant. Mulieribus ubera abscindunt, alios in frusta dissecant, et membra trementia, huc illucque disseminant. Crudele profecto et plusquam belluinum spectaculum. Heu cadit in quenquam tantum scelus? Igitur Moscoviis tam inhumaniter et supra omnem modum desaevientibus, et cuncta obvia depopulantibus, immensa nobilium et plebejorum multitudo in civitatem Torpatensem cum uxoribus, liberis, et quas habebant facultatulis, veluti ad asylum confugiunt: non e vicinis duntaxat pagis, sed qui ultra decem et viginti milliaria degebant, quorum omnium numerus exiguo temporis momento in tantam exercvit multitudinem, ut plateae, coemeteria, et pomoeria undique et ubique scaterent. Et cum civitas tam immensam hominum copiam ambitu suo capere non posset ultra 10 millia cum mulieribus et liberis in fossas civitatis confugiunt. Magna ibi calamitas et miseria conspicitur, inopes, nudi et inermes sub dio passim sternuntur, cum gelu, glacie, frigore et nivibus omnia horrerent, asperrima erat hyems et frigus intensissimum, ut plurimi intoleranda frigoris asperitate et horrore stupentes enecarentur. Alii fame, siti et inedia consumpti, vix ossibus haerentes, afflictam animam exhalant: Alii frigoris et inediae paulo patientiores, omni miseriarum genere cooperti, omnibusque vitae adminiculis destituti, quoad possunt aegre vitam protrahunt: sed nec tantis aerumnis ac doloribus superatis, sperato potiantur effugio. Superveniens n, Moscoviorum exercitus, in ipsas fossas, ubi infelix haec plebecula duriter et misere latitabat, praecipites ruunt, gladiis, lanceis, sagittis, omnique armorum genere eos invadunt sauciant, jugulant, confodiunt, plagis et vulneribus opplent, ibi nova calamitas, luctus clamor, ululatus, miseriae miseriis accumulantur. Oppidani tantam hostium vim ac truculentiam conspicientes, metu et formidine praesentanei discriminis anxii, nullas iis qui foris erant suppetias ferre audent, sed intra vallum et moenia se continent. Quando igitur prodire, et cominus cum hoste confligere formidant, tormentis et machinis bellicis instructis, glandes et globos tormentarios in hostes jaculantur, ita ut Moscovii tandem a civitate recederent. Igitur provincia Torpatensi funditus devastata, in ditionem Teutonici Magistri per territorium Leidense proficiscuntur, ibidemqae uti antea fecerant, universa depopulantur, ut ne tugurium quidem unum incolume permaneret. Inde in ditionem Nerviensem, Teutonici quoque magistri dominio subjectam progrediuntur, itidem omnia depraedantes et evertentes, ut res non belli, sed rapinae potius et latrocinii speciem haberet. Ingressus erat exercitus Livoniam ea parte, qua Episcopus Torpatensis arcem habet Nienhusen, rursumque circa Quadragesimae principium per territorium Nerviense ingentibus spoliis in Ruthèniam regrediuntur, quae ab invicem plusquam quadraginta miliaribus distant. Interea per universam illam Livoniae provinciam grassantes, sedecim miliarium latitudinem peragrarunt, nihil salvum et incolume relinquentes. Prima haec fuit id temporis Moscoviorum in Livoniam irruptio; in qua nec Teutonicus Magister nec Episcoporum ullus, hostilibus illorum vastationibus, rapinis et incendiis quidquam restiterunt.

Tanta clade accepta, universi Livoniae proceres circa dominicam Oculi, in Quadragesima, in civitatem Vendensem conveniunt, quid in rebus tam deploratis consilii captandum sit, consultant. Eodem tempore Torpati ingens ac terribilis cometa conspicitur, oblongo et formidabili radio universis suspicientibus horrorem incutiens. Proceres dum conslia inter se conferunt, principio discordare, alii conscribendum milites sua-

dent, et post ferias Paschales finitima quaeque Moscoviorum, ferro incendio depopulanda, suorumque innoxium sanguinem pari crudelitate vindicandum toties barbarum illum tyrannum, fusum fugatumque a majoribus, non tantum virium aut roboris illi accessisse, quin et nunc vinci superarique possit. Alii bellicas impensas et hostis potentiam considerantes, consulunt, sexaginta aut septuaginta dalerorum millia ad Magnum Moscoviae Ducem mittenda, pacemque redimendam, injustam, emptamque pacem legitimo bello, hac tempestate praeferendam, pecuniam eam haud multis magnisve stipendiis erogandis sufficere, qua non difficulter pacem sint impetraturi. Qua sententia tandem communibus suffragiis recepta. Teutonicus Magister ilico circa medium Quadragesimae veredarium ad Moscovium Principem ablegat, petens quadrimestres inducias, liberum accessum in Moscoviam pro firmanda pace. Moscovius petitas inducias, caeteraque omnia concedit. Igitur circa octavam Paschae diem Teutonicus Magister quosdam deligit qui legationem ad Moscoviae Principem obeant. Itidem Episcopus Torpatensis suos legatos adornat. Et quoniam compertum habebat Moscovium Lutheranis, propter cognitam eorum in rebus novis moliendis audaciam, plus satis infestum, destinat legationi perferendae D. Volfgangum Zager, Metropolitanae Ecclesiae Torpatensis Decanum virum antiqua pietate, doctrina, et virtute praestantem qui et novennio, publico Ecclesiastae munere perfunctus erat, priusquam D. Philippus Olmen hujus historiae spectator ad idem munus adscisceretur. Erat strenuus Catholicae religionis vindex, et collegium cui praeerat pro sua virili pene viginti annis optime gubernarat, ita ut Lutheranae factionis sectatores eum Livoniae Papam apellitarent. Verum quinquaginta Ruthenicae ditionis miliaribus emensis, morbo correptus, vitam morte commutat. Erat praeterea duobus a Torpato miliaribus quidam equestris Ordinis vir, primae apud Livones nobilitatis, qui itidem cum familia et subditis in Catholica Religione perstabat. Hic Decano in legatione perferenda adjungitur. Legati postquam ad Magnum Moscoviae Ducem perveniunt, pecuniam paci redimendae destinatam adferentes, perturbatum infestumque Ducis animum comperiunt, nec ullam pacem, ullasve inducias impetrant. Causa haec fuit. Habebat Teutonicus Magister oppidum in Ruthenorum confinio situm, cui nomen Nervia, atque inibi arcem. Habebat quoque Moscovius Dux juxta Nerviam illam oppidum, itidem Nervia appellatum, et castro insigni munitum. Haec duo oppida adeo erant confinia, ut uno tantum fluviolo interlabente distinguerentur. Magistri civitas Germanica Nervia, Moscovii Ruthenica Nervia vocabatur. Ordinis Teutonici Magister in sua Nervia praeter quendam Ordinis Commendatorem, qui civitatis praefectum agebat, trecentos milites, et centum quinquaginta equites praesidii loco adversum Ruthenos collocarat. Rebus Ecclesiasticis tum in templo, tum in arce Lutheranum concionatorem praefecerat, Moscovius Dux in sua Nervia tria millia Ruthenorum constituerat. Ubi quadrimestrium illarum induciarum, de quibus paulo ante dictum est, unus mensis praeteriisset, et legati jam compluribus diebus in itinere fuissent, (distat enim Moscus civitas a Dorpato centum quinquaginta milliaria Germanica) contigit, ut Commendatoris ministri e turribus prospicientes, viderent ingentem Ruthenorum turbam in Ruthenica Nervia obambulantem. Illi confestim seu protervia seu largiore potu stipulante, duos colubros pulvere tormentario gravant, in Ruthenos dirigunt, et ferreas glandes in mediam turbam jaculantur. Caeteri Commendatoris ministri et milites qui in vicinis propugnaculis et turribus praesidium agebant, pactas cum Ruthenis inducias expirasse putabant, nec mora gravatis nitro instructisque tormentis, certatim eosdem Ruthenos creberrimis globis ac telis invadunt, ut plurimi eorum occumberent. Ruthenis religio erat violare inducias, eoque nullum in hostes telum extorquent, sed confestim emissarium ad Magnum Moscoviae Principem ablegant, nuntiates quam perfide, et inique Livones pactas inducias rupissent, plurimosque Ruthenorum nullo bello legitime denuntiata, praeter omnium opinionem telis et globis tormentariis hostiliter invasissent, et misere trajecissent. Hoc nuntium eodem tempore quo Livonum legati Mos cum pervenerant, ad Magnum Ducem perfertur. Legati hujus tempestatis ignari ad principem accedunt de pace tractaturi. Princeps recenti suorum clade et Livonum scelere nuntiato commotus, indignabundus exprobrat legatis, quam perfide Nervienses inducias violaverint, Ruthenos, contra jus et fas ex inopinato oppetiverint obruerint, interfecerint, impiam esse doctrinam, quam paucis ab annis susceperint, priori religione profligata, omnem illos virtutem, fidem, constantiam, pudorem simul exuisse. Minatur insuper se tam insignem perfidiam ferro et

flamma severe vindicaturum, frustra cum illis de pace tractari, quorum animus rapinis, libidinibus, omnibusque flagitiorum generibus turpissime sit delibutus. Ad suos redeant, pecuniam Magistro referant, se paulo post secuturum.

Legatis in Livoniam reversis, magnus Moscoviae Dux ingentem exercitum cum praegrandibus bombardis et machinis Nerviam Germanicam versus mittit, civitatem obsidet, armato milite et tormentis muros invadit. Octavo obsidionis die, ignem in civitatem jaculantur. Ignis nutrimentum nactus, continuo invalescens, totam per urbem grassatur, ipsasque portas comburens, hostibus ingressum patefacit. Rutheni patefacto aditu, in civitatem irruunt, omnia depopulantes, Oppidani cum auxiliariis in arcem confugiunt, sed paulo post commeatu destituti, Praefectus seu Commendator deditionem facit, hac conditione, ut ipsi cum omnibus Germanis militibus liberum abitum concedant. Hoc impetrato, castrum Ruthenis deditur. Commendator cum suis militibus omnibus, quas auferre speraverant, facultatibus exuti, dimittuntur. Cives in jus et imperium Magni Ducis concedunt, eique sacramento se obstringunt. Expugnata Nervia, Moscoviorum exercitus arces, pagos, vicos, domos ac villas undique quindecim miliarium latitudine circumjacentes diripit, et vastat. Nova ibi calamitas, nova aerumna et lamentatio exoritur, factumque ita, ut quotquot ibi agricolae Teutonico Magistro antea parebant, nunc ab eo desciscentes, in Moscovii Ducis jurisdictionem et imperium concederent. Direpto igitur et vastato Nerviensi territorio, circa natalem Baptistae Ruthenicus exercitus in provinciam Torpatensem progreditur, ac tertio, post Baptistae natalem die, primariam Episcopi Torpatensis arcem, cui nomen Nienhus, octodecim a Torpato milliaribus distantem, obsidet. Ruthenorum non pauciores erant, octoginta millibus. His adjuncta erant aenea tormenta plurima et maxima. Priusquam hujus arcis expugnationem referamus, memorabile facinus, quod olim in ea contigisse ferunt, interponemus, ut animus ab his bellicis tumultibus, caedibus et incendiis paulisper respiret. Oppugnavit olim hoc castrum magnus Moscoviae Dux, Anno 1381; cui oppugnationi ipse intererat una cum trecentenis militum millibus. Ac tandem post diutinam et pertinacem obsidionem et crebras irruptiones moenia et propugnacula labefacere incoeptant, obsessi cum hostium assultum diu sustinuissent, tandem solis viribus humanis diffisi, divini numinis clementiam et auxilium quotidianis ardentibusque votis exposcunt. Praefectus ut in bellicis rebus reliquis praestabat, ita hoc quoque in negotio caeteris ferventior erat. Igitur quadam nocte veneris diem proxime antecedente, in somnis pervigilat, ante aram quandam prosternitur, orat, ut in tam deplorato rerum statu Deus apparere dignetur, felicemque tam gravis obsidionis liberationem elargiri. Exorto sole, cum Rutheni certam jam arcis expugnationem sibi promitterent, exurgit e precibus suis praefectus, acceptoque arcu, telum ferrea acuminataque cuspide in Dei nomine in medium Ruthenorum exercitum e fenestra emittit. Favent conatibus superi, volat missile ferrum, et ipsius Moscovii principis cor transfigit. Concurrunt trepidi comites, dominumque ruentem suscipiunt. Ille manu moriens, telum trahit, ossa sed inter ferreus ad costas alto stat vulnere mucro. Rutheni magno cum ululatu Principis, et Imperatoris sui tam funestum et luctuosum casum deplorant, arreptumque funus in Moscoviam perferunt. Livones hoc mirabili memorabilique modo liberati, arcum perpetui trophaei loco in basilica, quae ibidem in castro extructa erat, ad altare suspendunt. Solebat in eo templo cultus divinus quondam magna pietate ac devotione peragi: nunc vero Lutheranis dogmatibus receptis, nullum pristinae pietatis vestigium conspiciebatur. Arcum ibidem suspensum, vidit venerandus vir D. Philippus Olmen, quondam Metropolitanae Ecclesiae Torpatensis stipendiarius Canonicus, nunc Ecclesiastes Ressensis.

Teutonicus Magister cognita arcis Nienhusen obsidione, duo Germanorum equitum millia adducit, et una cum Episcopo Torpatensi qui trecentos habebat equites (equester n. ordo Ruthenica depopulatione opibus fortunisque omnibus exutus erat) obsessis auxilia ferre meditatur. Ubi sex adhuc miliaribus a Ruthenico exercitu abessent, prope castrum Episcopi Torpatensis cui nomen Kieriepe, sua tentoria figunt, ibidemque ad dies viginti quatuor morantes, omne tempus quieti et luxuriae concedunt. Obsessi cum praeter paucos accolas qui in arcem confluxerant, et sexaginta praesidiarios milites, nulla haberent auxilia, diutina obsidione fatigati, nullaque suppetiarum spe affulgente, et rebus accisis deditionem faciunt, ea conditione ut ipsi cum femineo comitatu securi abscedant. Caeterum duo miliaria progressi, in aliud Ru-

thenorum agmen incidunt, qui raptis virginibus et feminis, illos nudos, omnique argento spoliatos dimittunt Teutonicus Magister deditionem factam intelligens, ira simul ac dolore exacerbatus, Castrum Episcopi Torpatensis, Kieriepe igne succendit. Praeclarum hoc fuisset et gloria dignum, si facinus illud in hostem designasset. Expugnata igitur arce Nyenhusen, et praesidio munita, Dux exercitus Ruthenici cum universo agmine ad Teutonicum Magistrum pergit, praelium cum eo committere constituens. Magister re intellecta, ocius fuga arrepta desertoque Episcopo, a Torpatensi provincia pene ad viginti quinque milliaria secedit.

Rutheni equites numero triginta millia pergunt in Torpatensem provinciam, obvios quosque Germanos trucidant, alios plebeji ordinis homines, quotquot parati erant, magno Moscoviae Duci subjici, illi parere et jurejurando obstringi, hos in gratiam recipiunt. Imperator Ruthenorum, quoniam ipse bello non intererat, praefecerat exercitui Ducem quendam Moscovium, cui nomen Petro Sisegaleider, a septem Triremibus Galeaceis, quibus in mari praefuerat, et piraticam exercuerat, ita appellatus. Hic cum universo exercitu, videlicet quatuor agminibus Ruthenorum seu Moscoviorum, uno Tartarorum, quorum erant triginta millia, et altero tormentariorum seu scolopetariorum qui duodecim millia constituebant, machinis quoque et tormentis aereis praegrandibus, tanto inquam, cum exercitu, ad obsidendum Torpatum progreditur. Interea quosdam Germanos deprehendens, viros brachiis truncat, feminis ubera et nares abscindit, hos tam misere et crudeliter deformatos, Torpatum praemittit, denuntiat ut civitatem dedant, in Moscovii Principis imperium concedant, ni faciant, omnes eadem et graviori poena plectendos. Ruthenicus exercitus sex miliaribus a Torpato castrametatur. Universus militum numerus, ut ferebatur, trecentena millia constituebat. Cives Torpatenses et reliqui equestris Ordinis cognita obsidione, Cathedralem Ecclesiam claudunt, praecipientes ne quisquam Missae sacrum in ea peragat, praevaricantibus extremum supplicium interminantur. Ingens sane et horrenda populi caecitas, dicam ne an impietas in tam praesentaneo discrimine, rebus ita nutantibus hostico exercitu muris imminente, nec ulla humana ope ullam salutis spem promittente, divina praesidia tam profane aspernari, ridere et execrari.

Interea dum hostes sex miliarium intervallo castra metantur, quotidie sex aut septem Ruthenorum vexilla ad urbem emicant. Cancellarius Torpatensis, cum quibusdam consiliariis et nobilibus. Episcopum accedunt, simulant se urbe egressuros, et cominus cum hoste conflicturos. Illi portis emissi, deserto Episcopo, derelicta civitate, perfidi et profugi Rigam omni celeritate se recipiunt. Eam patriae, parentibus, amicis, concivibus, aris et focis fidem praestare, ex Lutherana fide didicerant. Civium quoque bona pars, opes et merces suas Rigam et Rivaliam miserant, et paulatim ex urbe secesserant. Morbo etiam a Pascha ad Pentecosten grassante, plurimi sublati erant, ut pauci admodum, qui urbem defensitarent, superessent. Hi erant Cathedralis Ecclesiae Canonici et Sacerdotes, cum Episcopo et paucis nobilibus, et plerisque qui in Catholica religione perseverantes intra immunitatem (ut vocant) Ecclesiae Cathedralis habitabant: neque enim senatus aut cives ullum in civitate tolerabant, qui religionem Catholicam non abjurabat. Septima mensis Julii Centurio quidam Groningensis cum sexaginta militibus Torpatum venit, ab Episcopo in praesidium suscipitur, inde ex opificibus et plebejis adhuc centum alleguntur. Undecimo Julii Ruthenicus exercitus, Torpatum ad obsidendam urbem pergit. Tunc omnium Torpatensium animos ingens metus et formido invadit, ut quid inceptare, quid moliri deberent, dubii, anxii et trepidi rerum, haud satis definire possent. Canonici assumpto Duce Groningensi et plerisque nobilibus, in civitatem ad forum descendunt, hortantur et obsecrant cives, ut resumptis animis viriliter hostium impetum sustineant, se, uxores, liberos, et patriam, adversus haereditarium Christiani nominis hostem fortiter et fideliter tutentur, facile hostes posse propulsari, si unanimes, concordibus animis et armis, pro aris et focis dimicent. Ad haec Consul. Si Episcopus Hermannus et Canonici Romano Pontifici renuncient, Papisticas superstitiones aboleant, et Lutheranum Evangelium amplectantur, velle ipsos civitatem serio et viriliter tueri. Respondent Canonici, grave hoc et exitiosum tum sibi, tum ipsis futurum, quandoquidem animadvertant post assumptam Lutheri doctrinam omnia illis adversa fuisse nunquam tantam a Moscovio cladem accepisse, quantam post religionis murationem pertulerint. Tandem Satrapa pronunciat, ut quilibet sua in fide ac religione permaneat, nunc non de fide, sed pro patria, parentibus et liberis decertandum.

Illud consilium cum omnibus probaretur, sacramentum praestant, nunquam se Ruthenis urbem dedituros, sed ad extremum usque halitum pro communi omnium salute fortiter dimicaturos. Confestim tres civitatis portas muro obstruunt, aenea tormenta in turribus et propugnaculis collocant, ipsi undiquaque in moenibus et speculis praesidia et excubias agitare. Undecima Julii die, quae in feriam secundam incidit, mane ante solis exortum, speculatores universum Moscoviorum et Tartarorum agmen urbem obsidere comperiunt. Castra ante portam S. Andreae ad Orientem fecerant, eaque vallo muniérant. Densissimae erant ea nocte tenebrae, ac tametsi sol tertia hora matutina exoriretur, tamen propter nebulam mire spissam parum aut nihil prospici poterat. Torpatenses obsidione cognita, aeneas glaudes et tormentarios globos ea parte, qua strepitum audiebant, ejaculantur, sed neque in quenquam collimare, aut quid proficerent, scire dabatur. Sclopetarii seu sagittarii sexaginta quotidie bis ex urbe emicant, et levi pugna Ruthenos adoriuntur: sed quoniam rari erant, parum efficiebant. Nebulae densitas per Lunae, et Martis, et Mercurii diem continenter durabat, ut vix paucis passibus prospicerent, certoque pateret, obsidionem illam a Deo ex certo vindicandi proposito permissam. Mercurii die equites Torpatenses omnes, hi erant circiter sexaginta, denuo ad Ruthenos procedunt et levi praelio confligunt, multos aeneis et plumbeis glandibus trajiciunt. Speculatores quoque, et qui in turribus praesidium agebant, tormentarios globos in Ruthenicum agmen jaculantur, tanta vi et copia, ut velut flammis et incendio civitas septa videretur. Equites quum ad horas duas acriter cum Ruthenis dimicassent, et hostibus undique accurrentibus, nimis essent impares, in urbem se recipiunt, uno duntaxat suorum amisso, equis vero, sagittis ac telis Ruthenicis graviter vulneratis. Ferebatur tunc in urbe aliquot Moscoviorum millia gravioribus tormentis interfecta: conspiciebantur quoque passim equi dejectis sessoribus circumquaque procurrentes. Feria quinta Moscovii machinas ac tormenta sua instruunt, non tamen in moenia ipsa dirigunt, sed in altum levant, ut globi (quos vix duo lecti viri elevassent) in aedium tecta prociderent, quorum pondere parietes, tecta ac ligna collisa ac diruta, pueros, feminas, passimque omnes inquilinos repente praeter expectationem opprimebant. Tantus erat ea die ac nocte intus et foris bellicarum machinarum fragor ac sonitus, ut vix alter alterius sermonem exaudiret.

Rutheni proxima nocte, quae Veneris diem antecedebat, ad portam D. Andreae fossam ingentem sub moenibus fodiunt, et sex vasa pulveris tormentarii substituunt, ut vi pulveris eam moeniorum partem disrumperent et subverterent. Sequenti die circa horam nonam matutinam denuo Rutheni terribili tormentorum fragore oppidanos invadunt. Feminae tum natura, tum praesentaneo discrimine pavidae, luctu, lacrimis, et ejulatu omnia complent. Quam tam miserabilem miseriam consules undique conspicientes, ad cathedralem Ecclesiam ascendunt, deploratum civitatis statum Episcopo exponunt, deditionem se facturos ajunt, quoniam tantam suorum calamitatem, luctum et aerumnam ulterius coram videre ac sustinere nullo modo queant. Episcopus monet, ut meminerint deditionem sempiternae ipsis turpitudini et ignominiae futuram, deinde perspectam illos habere Moscoviorum et barbariem et tyrannidem, fidemque ac religionem in Deum ac divos blasphemam, tum ab universa Ecclesia totoque terrarum orbe dissentaneam. Expendant, ne pecudes quidem a Christianis tam immaniter tractari, ut homines e Moscoviis. Considerent quantam truculentiam et plusquam ferinam barbariem in virgines et feminas Christianas exercuerint. Eadem et graviora, fortassis ipsis imminere, si sponte tam crudelis domini jugum intolerabile subeant. In hanc sententiam cum ad perseverantiam hortaretur Episcopus, nihilo secius pertinaciter deditionem urget senatus, quo factum ut ingens dissensio in urbe exoriretur. Nec multo post eodem die circa horam duodecimam legatum ad Moscovii exercitus Ducem mittunt, supplices rogant, ut ab obsidione desistat, paratos se fore, si vitam et facultates salvas ipsis promittat, Pontifici et imperio Romano renunciare, et praestito sacramento in jus et imperium magni Moscoviae Ducis concedere, ac deditionem facere. Exercitus Ruthenici Dux accepta legatione, certam pacem illis repromittit, si propositas conditiones inire velint. Hoc responso solide gavisus Senatus, duos ex Senatoribus ad Ducem ablegat, qui omnium nomine jusjurandum praestent. Ea fama ubi per urbem divulgatur, ingens tumultus et seditio exoritur. Militum praefectus cum sua cohorte, et cathedralibus canonicis, reliquisque catholicis, nullo pacto ad sacramentum Moscovio Principi praestandum induci sustinent, sed nec deditionem

facere, verum armis, vita, et sanguine avitam religionem, libertatem, et patriam vindicare parati sunt, impiamque et nefariam Senatus defectionem graviter redarguunt, qui nuper a Catholicismo ad Lutheranismum, a Lutheranismo ad Moscoviticam barbariem et atheismum perfide et nefarie desciverit: salva esse adhuc moenia, commeatum praelargum ac sufficientem, praesidiarios tametsi non ita multos, tot tamen ac tales, qui et urbem protegere ac defensitare possint, eaque fortitudine animique praestantia praeditos, ut vitam prius et spiritum, quam urbem et libertatem amittere velint. Senatus nihil a proposite declinans, et fidem et religionem cunctaque vitae posthabenda arbitratur. Atque ut culpae ac defectionis socium haberet, Episcopum cujus inconstantiam exploratam hebebat, accedit, ipsumque ad arcis cujusdam et abbatiae Valkena deditionem inducit. Milites, qui centum sexaginta erant, et quadraginta cathedralis Ecclesiae Cantores et Canonici, hac defectione nequidquam a pristina constantia dimoventur, sed mutuam fidem ac tutelam invicem stipulantur et promittunt, sanguinem prius profundere, quam patriam prodere avitamque religionem abjurare, statuunt. Haec feria sexta contingebant. Postero die Moscovii exercitus Dux, cognita oppidanorum dissensione, ut urbe potirentur, et obsidionem conficeret, nunciat obsessis, neminem se coacturum, ut abnegato imperio Romano, in magni Moscoviae Ducis jus et imperium sese dedat. Urbe se vel volentibus, vel invitis oppidanis omnino potiri velle. Qui Moscovio Duci sese dedere, jusjurandum praestare detractent, illis liberum fore, ut per universum Ruthenorum exercitum secure in Germaniam secedent. Qui vero parati sint in Moscovii Principis imperium concedere, illis vitam et facultates salvas fore. Caeteris qui neutrum horum faciant, extrema minatur. Ad sequentem Lunae diem circa 7 matutinam portas apertas fore, interea deliberent, et quid facturi sint, constituant. Milites praesidiarii cum cathedralibus nihilo secius armati, duas subsequentes noctes pervigiles ducunt, quandoquidem et senatum cum civibus, et Moscovios adversos habebant. Interea plerique nobiles, cives, et feminae catholicismi reliquis paulo abservantiores, ad cathedrales concedunt, et voluntarium exilium una cum ipsis eligunt, atque ita numerus secedentium excrevit in 200 armatos, et 200 feminas ac virgines. Die Lunae portis ad apertis, egrediuntur Catholici, quos Ruthenici exercitus Dux per universum agmen juxta datam fidem dimittit. Ingens ibi luctus et ejulatus exoritur, maritus ab uxore divellitur, fratrem soror deserit liberi a parertibus, cognati a propinquis secedunt. Alii senio, morbo, alio ve incommodo gravati, tam longinquum, ignotum, plenumque discriminis iter suscipere nequeunt, alii bonorum facultatumque appetentiores, Pontifici et Imperio Romano renunciant, et Moscovii Principis jugum subeunt. Catholici urbe, patria, ac profugi, omnibus derelictis, plurimae etiam matres prolibus onustae Rivaliam contendunt. Dum per Ruthenicum exercitum gradiuntur, Tartari quorum erant triginta millia, Livones invadere parant, eos in praedam sibi datos asserentes, arcus instruunt, et novo eos insperatoque praelio appetere instituunt. Femineus coetus praesentaneum periculum conspiciens, protinus in clamorem et ejulatum, ut fit, solvitur. Caeterum Deus mirifice eos tutatur. Clarum erat et serenum coelum, nec a viginti diebus pluerat, nec octiduo post pluebat. Nihilo secius tanta serenitate, ingens ac formidabile tonitru in medium Tartarorum agmen quinquies immittitur, tanto fragore ac sonitu, ut terra commoveretur. Tartari quoque instar pulveris, huc illucque dispergebantur. Nec multo post Moscovii exercitus Dux lituo quem gerebat, designat, ut libere dimittant Livones, indicat practerea per interpretem, deducendos eos secure per media castra et universum exercitum ingentemque equitum cohortem ipsis adjungit, quo securius evadant. In ipso progressu plerique ob aestus vehementiam, et pulveris, quem equitatus illi concitabat, densitatem, languidi emortui miserabiliter concidebant. Moscovii agminis Dux praesens huic ductui cum aliquot equitum millibus intererat, vinctumque habebat Episcopum, quem ad abbatiam Valkenadensem ducebat, ibidemque carceri mancipabat. Eo ubi ventum, dimittit Livones. Illi paululum progressi novi discriminis, triste nuncium accipiunt. Monentur enim ab agricolis, latere a duobus milliaribus octo Tartarorum millia, quibus Livones universi praedae ac direptioni dediti sint, vitae quoque ac necis potestatem in ipsos habeant. Idem secreto promonuerant eos quidam Torpatensium, qui praestito jurejurando in Moscovii Ducis imperium concesserant. Livones principio conflictum meditantur postea re penitius considerata, duos agricolas conducunt, qui eos ambitu quodam per nemorosa et palustria loca, quo Tartarorum equitatus penetrare nequiebat,

triduo circunducunt, inde post quintiduum Rivaliam perveniunt, ubi singuli navibus conscensis, salutem ac prosperitatem sibi invicem precantes, quo animus, voluntas, et consilium ferebat, contendunt.

BREVIS, PERSPICUA, ET VERA NARRATIO

PRAELII COMMISSI INTER MOSCOVITAS ET LITHUANOS, ANNO 1564, 26 JANUARII.

Occasio belli inter Regem Poloniae, magnumque Moscoviae Ducem, inde originem traxit, quod Rex Poloniae afflicte Lithuaniae contra crudelitatem Ducis Moscoviae opem tulerit. Bellum primus indixit Dux Moscoviae quo facto, variis in locis utrinque copiae collectae fuere. Proinde Duci Moscoviae locum conveniendi militibus Polotskae indicere placuit. Erat ibidem praefectus vulgo dictus Svirski, Duci Moscoviae propter suam in bellis gerendis felicitatem, peculiaremque industriam carissimus, ut qui antea omnem cladem Livoniae intulerat. Hic a Principe Moscovitarum totius belli supremus Ductor declaratus erat, qua de causa omnes passim conscriptae copiae Polotskam mittebantur ut hujus auspiciis militarent: Iisdem quoque temporibus Lithuani habitantes in finibus Moscoviae, et qui Regi Poloniae parent suum exercitum, die quinta instaurant, Polonorumque copias subsidiarias expectant. Caeterum cum jam Polotskae congregati essent non pauci Moscovitae, Ductori exercitus Moscovitici proficiscendi tempus visum est. Itaque Januarii 23 collectis suis in unum copiis ad arcem dominae Palatinae Vitebski pergere coepit. Ab hac septem miliaribus situm est oppidum, quod Loikovlnia dicitur, ubi a Lithuanis conscriptus exercitus Polonorum adventum praestolabatur. Hujus exercitus salutatus erat Imperator generosus admodum vir Nicolaus Radzivil Palatinus de Trocka: qui ubi intellexit, Moscovitas ad illam cujus supra mentionem fecimus, dominae arcem iter habere, copias suas celeriter eo ducit, hostisque consilium nititur impedire. Arci adjacet lata planicies, qualem ad praelium committendum peritus rei militaris Dux requireret: hujus aequiorem partem praeoccuparant Moscovitae, ita tamen ut adversariis satis ad instruendam aciem spacii relictum fuerit. In hac planicie uterque exercitus 26 Januarii consedit. Et quamvis Lithuani posterius eam relicta silva adierint, tamen ipsis a Moscovitis tantum temporis concessum est, ut et aciem instruere, et omnia prius quam confligerent necessaria disponere, potuerint. Erant autem in exercitu Moscovitico 20,000 millia selectissimorum militum, ex quibus non pauci sclopettis instructi conspiciebantur: Lithuanorum contra exercitus ut numero hosti impar, ita tormentis omnino fere destitutus erat. Copiis utrinque in loco patenti sic ordinatis invocato prius (pro consuetudine) illius, qui exercituum Deus est auxilio, magnis animis praelium inchoatum est. Quantaque animi alacritate primum hostium impetum exceperint Moscovii, abunde Lithuanorum vulneratorum testatur numerus, attamen nihil remittens collectis viribus primum Moscoviorum aciem, admirabili virtute ac dexteritate, et quasi Herculeo robore dissiparunt: quod cernentes reliqui omnem victoriae spem dejicientes in fugam non secus ac fulmine acti conjiciuntur: hos Lithuani vehementi pugnae ardore atque ira accensi, multumque tam felici exordio confirmati ad quintum usque milliare fugientes pertinacissime persecuti sunt ita ut in finitis cadaveribus omne illud itineris spacium opertum stratumque appareret, siquidem paulo plus minus 9,000 virorum tum fuga tum gladio cecidisse creduntur. Inter cadavera autem repertus est Imperatoris Moscovitici gladius et pharetra, quae postea ad Palatinum Radzivil non sine ipsius jussu delata sunt: ipse quoque Dux Svirski cui caput sclopetti globulo transfixum erat mortuus in puteo inventus. Hujus etiam collega Plie Zejare, pluresque alii nobiles et primates viri, summae in aula Moscovitarum auctoritatis victoriam hanc sua captivitate illustrarunt. His adde quinquies mille currus, cibis, vestibus, pellibus, scyphis et poculis argenteis nec non armis, et omnis generis instrumentis bellicis onustos, qui a fugientibus relicti, Lithuanis in praedam cesserunt, singulosque quasi divinitus coronatos ob egregiam, omnique memoria, laude ac praedicatione dignissimam hoc in praelio exhibitam fortitudinem ditarunt. Illud autem admiratione dignissimum ac non sine peculiari Dei Optimi Maximique auxilio contigisse fatendum est, non plures viginti ex Lithuanis periisse: ex cohorte tamen Principis de Solomar ultra sexcentos vulneratos fuisse constat. Moscovitis longe aliter hoc praelium cessit. Nam praeterquam quod magna suorum parte caesa miserabilem ac infelicem eum diem habuerint, funestum etiam eum plurimum no-

bilium casus adversus reddidit. Siquidem de cohorte prima Ivan Vasiolovicz Sirmetziere, de magna cohorte Princeps Pioter Ivanovicz. Svirski Polotskae praefectus, de sexta cohorte Princeps Simon Demitrovicz Polvitzki occisi fuere. Capti Zacharias Ivanovicz. Plies Zurziot, Princeps Ivan Petrovitz Ochliabin, Vojama Schomin Reezavski, Michita Bondarsv. Princeps Fiedor Ivanovicz Tadiev ab eo tempore apparere destitit. Unus Simon Vassilovicz Iakavlev sibi fuga consuluit. Ex his patet, Ducem Moscoviae praestantissimos suos Duces praefectosque militares hoc conflictu amisisse. Et hoc nomine magis praedicanda Lithuanorum solertia et fortitudo, quod propriis freti viribus absque Polonorum auxiliis hostem tam potentem primo ipso congressu tantopere debilitarint, meritoque Nicolaus Radzivil cum filio Christophoro propter strenuam hoc in praelio navatam operam aeternam nominis sui gloriam adeptus est, quod ejus virtute tanquam singulari instrumento Deus gloriosissimus Moscoviticam superbiam punire dignatus sit. Brevis haec et succinta praelii narratio sumpta est ex literis, quae postridie post commissam pugnam Regi Poloniae agenti Varsoviae sunt, quae cum tanta affecere laetitia, ut relicta adversa, qua laborabat valetudine pristinae sanitati restitutus videretur, ita gaudium de re bene gesta animo conceptum, dolores corporis superabat. Ne igitur indignus tanta felicitate judicari posset pro innata sua erga Deum Optimum Maximum pietate publicas illi gratias agi, ac maxima cum devotione totius Varsoviensis Ecclesiae hymnum longe celeberrimum ac nobilissimum Christiano more cantari curavit: Te Deum laudamus. Omnibus profecto victoribus egregium, semperque animo agitandum exemplar, ex quo discant, non sibi, sed Deo omnipotenti victorias asscribere.

DE SECUNDA MOSCOVITARUM CLADE ET FUGA.

Commisso, ut diximus Ulensi praelio, Lithuani Descham profecti sunt, illic Polonos expectaturi. Eo cum die 7 Februarii venissent, statim illis innotuit non procul illinc sexaginta millia Moscovitarum castra habere. Mittitur igitur a Nicolao Radzivil magister quidam equitum, cui nomen erat Phila, cum quadringentis equitibus, ut de hostibus et eorum castris exploraret. Dum haec Phila peragit, alias a suo Imperatore literas accipit, quibus jubetur, hosti insultare, maledicere, atque iis, quibus solet fieri modis, ad pugnam illicere, et irritato non resistere, sed fugam simulando avidius sequentem a suis avellere atque hoc modo sociis occidendum tradere, sperans hanc optimam novi praelii occasionem futuram. Verum Duci ex votis res non successit, siquidem nuncio in itinere intercepto literis lectis hostibus consilium innotuit: qui foedo perculsi timore, non longe habita deliberatione, currus quorum 7,000 fuere subjectis ignibus accendunt, seseque in fugam conjiciunt,

Dum haec gererentur, erant in itinere Lithuani, vixque duorum miliariorum spacio ab eis distabant, cum exorientes flammas conspicerent: quo cognito accelerant, et ex curribus septingentos a flammis vindicant. Moscovitae interim pernicissime fugiebant, ita ut majora itinera fugiendo, quam Lithuani sequendo conficerent: extremi tamen agminis aliquos, minusque in fugiendo celeres aut ceperunt, aut occiderunt. Inter captivos 30 Tartari esse referuntur. Caeterum in via a fugientibus Moscovitis relicti tot gladii, pharetrae, arcus, sagittae, lanceae et tormenta manuaria, aliaeque res plurimae, ut in sequentibus impedimento essent. Fuit tanta fugientis hostis velocitas, ut unius diei naturalis spacio plura ultra Borysthenem milliaria absolverit, et Smolenscam usque pervenerit. Redeuntibus autem Lithuanis obvius, fit vir magni inter Moscovios nominis cum regiis ad exercitum literis. Hic visis Lithuanis literas in minutissimas particulas decerpit fugamque cum quatuor sibi adjunctis equitibus capessit, hoc modo Lithuani hostem secunda vice profligarunt. Moscovita autem ubi haec cognovit animo anxius, quo Lithuanos ab ingressu suae regionis prohiberet, oppida et pago, ac cuncta, quae septem milliarium circuitu complectebantur, flammis absumit. Quo tamen nihil obstante, non procul a Smolensca esse feruntur. Faxit ille cui vincere facile est, ut justior pars felicem referat de hostibus victoriam, et contempto inimicorum insano furore Ecclesia longa, felicique pace laetetur.

FINIS.

X.

JACOBI ULFELDII

LEGATIO MOSCOVITICA

SIVE

HODOEPORICON RUTHENICUM.

X.

JACOBI ULFELDII

LEGATIO MOSCOVITICA

SIVE

HODOEPORICON RUTHENICUM.

HODOEPORICON RUTHENICUM.

NEMINI dubium esse arbitror antiquis temporibus praesertim tempore piissimi regis Christiani piae memoriae nostri Regis patris dilectissimi familiaritatem confoederationemque; inter Daniam et Russiam fuisse, treugisque duo haec regna ita copulata, ut utrarumque regionum incolis liberum fuerit in alterius provinciis mercaturas contractusque exercere, domusque iis destinatas Hafniae Ruthenos habuisse proprias, sicut et Danos Narvae, imo quo in loco voluerint, sine ullo periculo diverti.

Hanc confoederationem animo considerans Rex Fridericus hujus nominis II. minus inconsultum esse existimabat, antecessorum suorum praesertim patris sui carissimi exemplum imitari, statimque in principio postquam regio diademate coronatus esset, per legatos suos nempe Hilarium *Hardenberch* aulae magistrum, Johannem *Ulstandt* Marschallum et Jacobum *Brochenhaussen* non tantum antiqua foedera sancire, sed etiam novis treugis familiaritatem ac mutuam correspondentiam renovare, sed non in illum finem ut essent ulli Christiano principi in praejudicium, vel ut ita sese cum Rutheno conjungeret quo illi opem adversus hostes ferret sed potius ut horum principum regna per hujusmodi foedera in tranquillo statu vigerent.

Durarunt autem illa foedera usque in annum 1575 quo propter Regis et magni Ducis Moscoviae praefectorum Livoniensium controversiam quaedam confoederationi minus convenientia incidebant, sic ut per magnum Ducem Regi 3 arces, *Hapsel*, *Lehall* et *Loden*, in Livonia sint ademptae, quamvis prius per literas Regem de iis sibi comparandis semel vel bis solicitaverat, quoniam ex tabulis foederum Regi eas possidere esset liberum.

Haec injuria contra fidem datam ipsi illata, cum non sine caede et sanguine subditorumque interritu posset placari, nisi novis foederibus rationi consentaneis, renovatis stabilitisque: placuit Regi omnia prius verbis quam armis experiri, sicut decet sapientem, (ut inquit Terentius) ne subditi exactionibus, bellis aliisque calamitatibus gravarentur, neve sanguis innocens effunderetur, magis considerans subditorum tranquillitatem quam justam vindictae cupiditatem.

Erat haec praecipua hujus legationis causa primumque quod me indicaturum promiserim, jam restat, ut significem personas huic legationi destinatas, quibus hoc negocium sit commissum idque Gregorio *Ulstandt* de *Estrop*, Arnoldo *Ugerup* de *Urup*, Paulo *Wernicken* Secretario et mihi: et ut majorem gravitatem

praeseferret, adjuncti sunt nobis nobiles 6, quorum opera in eo uteremur, inter quos primum locum obtinuit Joannes *Wenstermand*, de *Olstrup*, cujus fidei pecuniarium negotium est commissum, is enim quaestorem nostrum egit: secundus ab illo erat Steno *Malzen* quem Marschallum cognovimus, tertius Henningus *Falster*, qui curam culinae egit, quartus Georgius Swavenius, qui poculis praefuit: aderant et Daniel *Hoecken*, et Georgius *Muncke*. Hi omnes cum servis et famulis iter nobiscum susceperunt, eramusque numero 100, praeter tubicines 3, fidicines totidem. Solutis igitur anchoris vela ventis dedimus ipso die Veneris, qui feriis Ascensionis domini erat proximus, nonusque mensis maji: Dragorque relicto ventis nobis aspirantibus ad insulam Bornholmum navibus tribus et sex triremibus nos contulimus, eoque postridie pervenimus, ab Hafnia remotam 25 miliaribus maritimis, fixis ibi anchoris per noctem sumus commorati: Altero die summo mane, cum viderentur votis respondere venti, rursus velam altum direximus Gothlandiamque contendimus.

Inter navigandum vero in opinatus sese nobis offert Aquilo ventus omnino contrarius impediens nobis transitum, quare postquam per horas aliquot, nunc hunc illuc prout contrariae concesserunt undae, divagati essemus, tandem Bornholmum, unde venimus, classe rursus appellere coacti sumus. Sed audi quid periculi interea temporis inciderit. Coelum satis serenum in oculi nictu usque adeo nebulis obscuratum est, ut ex navibus 8 nobis admodum propinquis nec maximum nedum minimum conspexerimus, unde factum est ut ex triremibus nomine Abraham de improviso propter nubium densitatem prora sua rostrum nostrae navis tanto cum impetu attigerit, ut fere undis fuisset intercepta, amissa dextra illa parte navis quao nobis erat prior supra undas, destructisque velis anterioribus *Fuckmast*, sicut et *Mysaner*: quae postea omnia magno cum labore Bornholmi sunt instaurata. Nec nos sine periculo evasimus, amittentes partem prorae nostrae cum maximo navis detrimento: nam postea ubique dabatur aquae per rimas ex illa collisione aditus, ut plus solitu noctes diesque sentinam exhaurire ad humiditatem repellere coacti simus.

His transactis, Bornholmum (ut dictum est) ipsa nocte pervenimus, et cum nebulae praedictae totum coelum obumbrassent non potuimus rupes in conspectu habere fixis igitur anchoris in aperto mari haesimus. Emicante vero aurora, coeloque sereniore existente nebulisque evanescentibus, cum putaremus integrum miliaris spatium vel ultra inter nos et insulam fuisse, delituimus penes rupes magno cum periculo, ad quos si proprius appulissemus, actum fuisset de navibus. Quare agendae sunt Deo omnipotenti gratiae permaximae, qui nos liberavit de periculis hisce maritimis.

20 Die Mensis ejusdem aurora nobis favente itineri navali nos rursum accinximus, ac 25 die qui Trinitati asscribitur, postquam miliaria 110, maritimo itinere absolvissemus, Oesiliam, appulimus divina concedente gratia: alteroque die relictis navibus terram ingredientes Livonienses salutavimus, ubi circa castellum Arnsburgum in suburbio *Haydwerck* pernoctantes in diem mensis 30 commorati sumus, conspeximusque maximas hominum calamitates, famem tam arduam, ut viderimus eos panibus ex furfure, foeno et stramine pistis vesci, sicut et aliis in locis multis in itinere gramine ex pratis et pascuis.

Relicto Arnsburgo praedicto die miliaria 3 absolvimus, pernoctavimusque in Curia *Toels:* inde postridie Sonneburgum 5 absolutis miliaribus.

1 Die mensis Junii trajecimus mare *Monsund* pervenimusque ad curiam regiam *Mongard:* ubi illa nocte sub die delirescere cepimus, erat namque a Ruthenis et Suecis devastata et combusta.

2 Die trajecimus alterum mare, *Monsund* magnum cognominatum, (in quo navis nostra non absque periculo in rupem incognitam incidit, ut nisi cymba quadam, quae nobis aderat, portum quaesieramus, actum fortasse de nobis fuisset, tanto enim cum impetu rupem attigit, ut per duarum triumve horarum spatia, nautarum ope vix liberari, atque in locum navigationi convenientem, reduci potuerit) pervenimusque in *Wigk* per distantiam duorum miliarium ab insula *Moen*, ubi Ruthenis a sumus excepti, qui nos certiores reddiderunt. Suecos in propinquo cum copiis suis esse, quare nos tuto Pernoviam pervenire non posse ajebant, antequam alio sese conferrent, erant enim Ruthenis eo tempore vires plus satis tenues, quo minus iis resistere possent, ibi commorabamur per triduum omni nocte sub coelo aperto cubantes, et cum edulii nihil nobis allatum sit praeter oves 3 jumentum 1 et pullos 2 nihil-

que liquoris, coacti sunt nostri famuli aqua se ab excruciante siti vindicare, navem ergo ascendimus volentes navigio Pernoviam appellere, sed cum per horas tres quatuorve frustra undis aestuantibus molesti fuissemus, tandem ventorum saevitia repulsi portum relictum resalutare coacti sumus, ibique illa nocte circa castellum ante aliquot annos destructum *Werder* nominatum quiescere.

Altero die, qui erat 5 Junii sumus curribus et equis 5. miliaria ad locum inter Pernoviam et *Werder* interjectum concomitantibus 40. equitibus et sclopetariis quibusdam.

6. Die Pernoviam attigimus, absolutis 5. miliaribus aliis, ubi sperabamus habituros nos hospitem convenientem, qui rationem nostri aliqualem haberet, domosque adepturos, in quibus aliquo modo vires ex nocturnis vigiliis prostratas, reficere recolligereque possemus: sed frustrati spe, cum eo perventum est, obviam nobis venerunt duo Praestablii (qui viae comites nobis essent, et necessaria procurarent) prohibentes ne civitatem ingrederemur collocatis ante portas sagittariis quam plurimus, quo minus nobis daretur aditus: commonstrataeque sunt nobis domus in suburbio, ad quas diverteremur: cumque hospitem ego meum vix salutassem, incensum est meum conclave, totumque in temporis momento combustum, ut vix ipse evaserim, combustis vestibus quibusdam, mucrone, lancea et rebus aliis et nisi bona nostra fuissent in navibus relicta actum fuisset de iis omnibus.

Ubi hoc vidimus, coepimus deliberare, quo in loco pedem tuto figeremus et post longas deliberationes statuimus naves conscendere, donec adessent jumenta perducentia nos ulterius: sed hoc nobis est denegatum, imo a sagittariis in maris littore collocatis prohibitum, ne ea, quae voluimus perficeremus, quare nolentes volentes castrametati sumus in planicie extra urbem in diem tertium.

Ibi experti sumus rumores de Suecis ad nos prius delatos certiores fuisse: fuerant namque exigua cum copia istis diebus in suburbio, ubi a Ruthenis ex urbe in illos eruptionem facientibus, leviori bello cum iis pugnatum est, non parvo cum horum detrimento caesi enim sunt a Suecis Rutheni 80.

9. Die discessimus comitantibus 100. sagittariis et 20. equitibus, et miliare absolvimus pernoctantes in campo moro solito.

Postero die 10. Junii 7. miliaria confecimus, delitescentes sub frondibus et arboribus.

11. Die Velinum pervenimus, oppidum 7. miliaribus remotum a loco praescripto: in via excepti sumus a Ruthenis cum 100. Sclopetariis et nonnullis equitibus.

Et cum in civitatem non intromitteremur, pedes figentes in planicie extra muros diebus octonis ibi sumus commorati, quia nec equos nec currus habere potuimus, quamvis indices nos lactarunt vana spe, facientes nobis spem profectionis: omnia tamen quae promisserunt veritati minus fuerunt consona.

Hic nec ignorandum nec praetereundum censeo, quod permultae Livonienses mulierculae infantes ulnis suis ad nostrum pastorem gestarint, cupientes illos sacri baptismatis ablotione mundari, quod etiam accidit: baptisati enim sunt illo tempore quo ibi commorati sumus, a nostro pastore ultra 55. quorum quidam bimatum excesserant, hi forte si non advenissemus privati fuissent sacramento baptismatis sacro.

Ex horum hominum calamitatibus discamus nos gratias agere omnipotenti Deo pro sua in nos caritate, quod nostris regnis concesserit verbum suum purum inviolatumque: Sacramentis quoque baptismo et coena domini nostras Ecclesias condecorarit, quibus miseri Livonienses destituuntur propter scelera olim perpetrata: toto igitur corde optandum nobis erit, ut semper maneat nobiscum Spiritus sanctus, illustrans corda nostra ne contemptui habeamus sacrum illud verbum nobis ethnicis ex gratuita miseri cordia concessum, ne quoque mala vita malisque moribus ipsum depellamus.

18. Junii reliquimus Velinum absoluimusque 4. miliaria commorantes in pascuis, ubi cum Sagittariis 200. equitibus 100. nobis Rutheni obviam venere: et qui sibi propter copias hostium in propinquo collectas timerent, offenderunt nos in via 1000. equites omnes Tartari cum sclopetariis 100. qui nos ab hostium incursione, si opus esset, tuerentur. Hinc propius absunt arces *Helmodt*, *Nuege* et *Karkis*, quae adhuc sub potestate Ducis magni sunt.

Summo mane sequentis diei circa horam 2. castra movimus rectaque Tarbatum contendimus trajecto mari *Halstefehre*, permansimusque penes amnem postquam die 6. miliaria absolvissemus:

Unde 20. die in aurora discessimus, septemque miliaribus peractis Tarbatum pervenimus: Quae civitas muro est cirumcincta, domibusque lapideis extructa, eo modo, ut ajunt,

quo urbs Lubecum aedificata est, quamvis omnia fere aedificata sint modo diruta ac devastata: Cum autem ingredi eam minus liceret, castrametati sumus in villa semimiliare inde dissita, nobis modo sub frondium tegminibus cubantibus, eo quod nullus locus erat in diversoriis aptus et conveniens. Interea cum milites Suetici ipsis fere diebus totum tractum a Velino Tarbatum versus hostili manu invasissent destruxissentque noluerunt eam ob causam per rectam viam sed per devia aliquot miliaria per pontes, colles nemora, stagna ducere magno cum jumentorum bonorumque nostrorum periculo et dispendio.

Cum jam eo veniremus, cognovimus quo pacto Suetici equites cum Ruthenis ante paucos dies nobis Pernoviae degentibus sese conflixissent, idque hoc modo: Illi ex arce *Uberpolen* (quae nuper in potestatem Regis Sueciae erat redacta) sese de nocte clam abduxerunt Tarbatum praedeam insectantes: quo cum venirent totum suburbium amplum et munificum incendio conflagrarunt, quo viso Rutheni in urbe agentes illos agressi sunt: Sueci autem cum viribus illis essent inferiores in pedes sese conjiciunt, insequentibus iis in fuga capti sunt ex Suecis 40. Rutheni victoria hac potiti ulterius progredi cum copiis suis tentaverunt, rectaque *Uberpolen*, contendunt collectis iis ad numerum 4. millium. Eo ubi perventum est, putarunt omnia ex animi sententia transacta, nihilque periculi esse, quo minus ea quae volebant, perficerent. Sed audi quid illis inopinato acciderit: Sueci, quibus illorum adventus erat cognitus, quique stratagemate eos eludere certabant, vasa cum rebus Tarbati collectis ante portas reliquerunt facientes hostibus spem recuperandi ea, quae amiserant, simulantesque se propter hostium celeriorem adventum illa in arcem deferre non posse. Interim continebant sese in Sylvula non adeo longe ab arce remota (erat enim locus frondibus, nemore, densisque arboribus adeo septus, ut facimile sese quisque occultare posset, ne ab hostibus conspiceretur) Rutheni ea non animadvertentes, avide praedas resque amissas insectantur, violentaque manu cistas, vasa, et id genus alia frangunt canentes ante victoriam triumphum. Illi hoc videntes ex sylva prosiliunt, hosque jam in opere existentes invadunt, sauciant, interficiunt, hostilique manu prosternunt, ut ex 4. millibus vix 3. evaserint, si fides adhibenda est iis, qui nobis haec retulerunt; sub potestate enim Moscovitae erant.

Hinc discessimus 22. die Junii conferentes nos Plescoviam quam civitas a Tarbata distat miliaribus 25. primaque nocte sicut et altera sub frondibus pernoctavimus, confectis 6. miliaribus.

23. Die summo mane rursus iter inceptum ingressi 7. miliaria absolvimus, dieque sequenti qui Johanni Baptistae sacratur, Plescoviam pervenimus 7. milliaria a loco praescripto: quam viam eo die transgressi sunt Tartari permulti homines deformes, qui catervatim processerunt conferentes se in Livoniam adversus Suecum et Polonum : omnes erant equites ac levis armaturae milites gerentes arcus nullaque alia instrumenta bellica: ajebant Rutheni numerum illorum excedere 5. millia secuturos mille 20. affirmantes.

Hi maximos labores perferre possunt, inediae quoque ac sitis sunt patientissimi, omnia quae ad victum sibi sunt necessaria secum ferunt absque curribus, vescuntur carne equina portiunculis ephippio alligatis. Insuper ἄθεοι sunt, vitam in voluptate degunt ducentes uxores quot volunt: per interpretem cum aliquo sum locutus, qui fassus est, se eo tempore decem costas habuisse, Teutonicas, Rusticas et Tartaricas.

Praeterivimus eo die stagnum *Pebs* nominatum, quod spatium 20. miliarium complet in longitudine, et latitudine totidem, habetque rivulos affluentes 72. defluentem unum tantum versus Nervam.

Locum etiam accessimus, in quo a Ruthenis et Livoniensibus ante annos 40. pugnatum est, hi victoria potiti sunt, 4000. illorum caesis: unde tuguriolum in perpetuam istius pugnae memoriam aedificatum est.

Invisimus similiter coenobium *Ibdogk* nominatum, conspicientes idola illorum, sed non dabatur nobis in templum introitus, quamvis valua aperiebatur, eo quod nos judicabant indignos esse sanctum sanctorum ingredi.

Ajebant non longe abesse aliud amplum satis atque opulentum, 300. continens monachos, templumque illorum sub terra situm esse quod non conspicitur. Hi semper precationibus et jejuniis suo more indulgent, suntque libertate donati a magno Duce multisque villis nobilitati atque ab omni labore usque adeo immunes, ut nec bello nec exactionibus illorum subditi graventur: semper igitur curam ipsius precibus suis habent, quo victoria potiatur praesertim in Livonia, sunt que illi velut oracula. Quam vis-

vero nos aviditas coenobii videndi ceperat, temporis tamen angustia exclusi sumus, quo minus id fieri potuerit.

Cum Plescoviam venissemus, ostensa est nobis domus in suburbio (cum civitatem ingredi integrum nobis non esset) in qua omnes commoraremur, donec a Duce certiores de nostra perfectione fieremus, et actutum nobis est vetitum ne quis nostrum famulorumque nostrorum egrederetur. Etsi praeterea penuria potus laboravimus, non tamen nobis est permissum a cauponibus in vicinia habitantibus quicquam emere: percepimus etiam aliquem graviter castigatum, quod modium lactis famulis divenderit, sed nobis aliquo modo est, satisfactum, atque a Praestabiliis, qui nobis erant adjuncti, necessaria porrecta quam vis magno cum labore: Multa enim pollicebantur, sed pauca praestabant. Quid multa? Homines sunt adeo mendaciis addicti, atque a veritatis tramite ita deflectentes, ut nulla illis fides possit adhiberi, rationem promissionum nullam habent, nec turpe ducunt fallere, mentiri et furari: singulis enim diebus aliquid sustulerunt ex annona, cerevisia, mulso nobis porrigendo et fere partem dimidiam, nihil pensi ducentes quod nos id resciverimus illosque de furto admonuerimus: reservarunt porro sibi quotidie ex equis et curribus nostris rebus destinatis, aliquando plures aliquando pauciores, illosque Bajoribus, qui procurabant, propter pecuniarum summam non sine nostro incommodo restituerunt, coacti sunt namque nostri famuli pedibus viam multoties pulsare, ita ut mihi sane persuadeam, nullum genus hominum extare, quod magis omnem pudorem ac verecundiam exuerit quam illud, de quo mentionem facimus.

Haec de natura illorum inserere placuit, nunc calamum ad alia convertamus: Sita est haec civitas in loco plano, estque moenibus et turribus fossisque circumcincta: hinc traijcitur Narvam per amnem oppido alluentem, qui stagno *Pebs* affluit, caerae, lini, canabi, maxima hic est copia, emporium videtur hisce rebus destinatum esse uberrimum civatas denique ornata est templis 300. coenobiisque 150. ut ii testantur, qui exacte numerum se nosse autumant suntque prope omnia ex lapidibus extructa, nitentia, civitatique maximum splendorem addentia, eo quod turribus ornata, quae ferro sunt tecta, stannoque linita.

28. Die cum putaremus nos per dimidii Mensis spacium ibi duraturos esse, relatum est nobis a Praestabliis circa vesperas literas ad se eodem die perlatas esse, quibus Neugardiam vocaremur, a Plescovia remotam 35. miliaribus ane 30. die discessimus, pernoctavimus quare in campo, postquam 7. miliaria essent transacta: altero vero die 5. tertio 7. quarto 6. confecimus, istoque pervenimus ad stagnum *Elminschossere* cognominatum, in longitudine continens miliaria 10. in latitudine 8. quae navibus Neugardiam usque trajecimus.

Circa Vicum salinae reperiuntur penes oppidum nova Russia appellatum quas si inspexeris, videntur a Deo omni potenti mirabiliter conditas esse nam amnis praenominatus dulcem saporem aliorum fluviorum instar reddit, hic in vicino lacus salsus scaturit, unde sal satis asperum coquunt, ita ut inopiam salis nullam habere Rutheni videantur: inveniuntur et non procul a Neugardia aliquae caeterisque in locis quod mihi sane mirum videbatur, praesertim cum saepius audiverim nostrates existimasse, Ruthenos sale carere, ubi angustia maris interclusi fuissent, cumque narvam prohiberetur transitus, quod tamen aliter esse cognovi.

Cum eo perventum est, perducti sumus ad curiam, quae olim sedes fuit necati fratris moscovitae ex lignis extructam, sicut et tota civitas, aliae que domus totius Russiae omnes sunt: nobisque statim interdictum est, ne nostrum quis aliorum ostiis calcibus insultaret, quod aegre admodum tulimus eo quod non liceret ea, quae erant necessaria nobis comparare. Verumenimvero haec civitas erat prima, quae nos sub tectis recepit, postquam Regis nostri possessionem Oesiliam reliquimus, quae provincia inde miliaribus 112. distat, exceptis tribus noctibus Plescoviae in suburbio nobis commorantibus.

Hic accepimus Tartarum *Crim* nominatum cum copiis in foribus esse, non procul a Moscovia stipatum multis millibus Tartarorum, statuisse Russiam vi armisque invadere, quare magno Duci minus consultum videretur Moscoviae commorari, sed potius se in arcem Slabodiam abdere, ubi ab ipsius insulto immunis esse posset revocans in memoriam damnum ante annos 8. sibi ab ipso illatum: igne namque totam fere Moscoviam infestarat, 40. millibus domorum conflagratis caesis et combustis 200 millibus Ruthenorum.

Hic pene praeteriaram hujus urbis commoditates perstringere, quae merito ignorandae non sunt, praesertim cum olim fuerit, hujus regio-

nis praecipua, ante annos 80. non agnoscens ducem Moscoviae dominum, sed magistratus sui vivens legibus: ditio ejus sese in longum extendit ab una parte ad limites Norvegiae, ab altera versus Livoniam complectens milia-ria 300. in longitudine, et in latitudine 200. Fuitque usqueadeo potens, ut sese ab hostium adjacentiumque regnorum vi facile defendere potuerit, unde et ortum est proverbium:

Quis aliquid efficere potest contra Deum et magnam Neugardiam? Duravitque haec illius potentia in illum diem, quo odium dissidium-que inter consules exortum est, resque eo deducta, ut constituerint Moscovitam diremptorem litium, qui postea adhaerens parti imbecilliori alteram oppressit, oppidique potitus se dominum ei imposuit.

Quod ad structuram ejus attinet, egregie sane Ruthenico more aedificata est ornata templis coenobiisque innumeris, constituta in loco amaenissimo, plano, et abundante undique frumento, pratis virentibus, piscatura, stagnis, fluminibus omnibusque bonis affluente.

Hic etiam mihi silentio dissimulanda non est illa urbium, villarum pagorumque inter Pernoviam et Neugardiam destructio ejusque causa.

Ab hinc annos ni fallor, 8. incidit magno Duci quaedam suspicio de fratre suo uterino, quod is nempe in animum sibi induxisset, ipsum circum venire insidiasque struere, quod an sic fuerit Deus novit, quare cum ad se accersivit porrigens illi venenum, quod cum gustasset morbo correptus expiravit: postea 300. Apricios elegit data illis potestate vitae hominum et necis, imo bonorum, domorum supellectiliumque omnium.

Hi per totum hunc tractum a Moscovia Plescoviam usque divagantes, sedes quam plurimas solo aequarunt, viros mulieres, infantulosque ad arbitrium suum necarunt, mercatores spoliarunt, piscinas effoderunt, piscesque cremarunt, in summa, omnia ita perturbarunt, ac devastarunt, ut dictu quid dicam visu abhorendum sit: Si enim nobis Praestablii non suppeditassent ad vitae sustentationem necessaria aliunde advecta, necessum fuisset ut omnes fame et inedia periissemus adeo erant homines facultatibus lapsi, ut ne ovum quoddam pecuniis comparare nisi paucissimis in locis potuerimus.

Ad hoc eodem tempore Imperator magnam hominum copiam Neugardiam convocavit, quasi cum illis de negotiis arduis acturus, quo cum venissent, omnes in pontem, qui nobis quotidie in oculis erat, civitati proximum congregari jussit, congregatisque illis, in amnem praeter fluentum praecipites dedit, necaris suffocatisque multis hominum millibus, quos suspectos habebat propter fratrem prius ab ipso toxico sublatum, quasi ab illo stetissent: et quod magis mirum videretur, tanta est submersa hominum multitudo, ut amnis praedictus praeter omnium hominum expectationem cadaveribus sit refertus, et ita constipatus, ut antiquum cursum obtinere nequiverit, sed supra prata virentia agrosque fertiles sese extenderit liquoreque suo omnia humectaverit. Hoc etsi minus credibile videtur, aque vero longissime abesse, tamen omnia sese in rei veritate sic habere, a fide dignis in Russia cognovi, ab iis scilicet, qui adhuc sub potestate Moscovitae Neugardiae commorantur, alias tabulae huic (quod dicitur) non admovissem.

Dum hic detinemur, nostri Praestablii indies summo odio nos sunt prosecuti, quod hoc loco omittendum, ut intelligant exculti, quanta saevitia hi barbari utantur in Germanos, in quos potestatem aliquam habent. Postquam enim Neugardiae integris 14. diebus custodia detenti fuissemus, ad nos prodierunt indicantes nuncium a Moscovia eodem die advenisse, qui jussu magni Ducis significaret, licere nobis cum famulis nostris nos conferre quo luberet, meteaturasque exercere, si opus esset, quod jucundum et gratum nobis accidit: nam summo desiderio desideravimus membra hactenus in domibus retenta movere celeriorique motu recreare, quare per interpretem nostrum die sequenti expetivimus, ut cymbas nobis procurare non gravarentur, quibus amnem urbi alluentem trajiceremus, et globo tormentario volucrem laedere, si forte possemus, nobis concederent, quod statim denegatum est.

Nec in hac re modo ostenderunt sese malevolos, sed cum postridie vires ambulando in planicie nostris cubilibus vicina reficere tentaremus, mox nos sunt comitati crimina in nos conferentes, prohibentesque ne ulterius id faceremus, dicentes, Imperatorem concessisse, ut ea quae nobis essent necessaria pecuniis compararemus, famulis nostris datam esse exeundi postestatem, nobis autem minime.

Quibus responsum tale dedimus, nos a Seren. Reg. Mai. ad magnum Ducem Moscoviae ablegatos esse causa expediundi negotia

nobis commissa, idque factum ex petitione Ducis, que literis Regem de mittendis ad se legatis semel et iterum solicitasset, non autem advenisse ut mercaturas exerceremus aliquas, nobisque eà de causa mirum videri, quod ea, quae famulis nostris erant concessa, nobis denegarentur, nos minus assuetos esse, in domibus semper delitescere, sed magis versari circa aliqua negotia sanitati conducentia: nos nihil optare potius quam licentiam invisendi Moscovitam, si autem td fieri non posset, statuere nobis non posse prohiberi, quo minus aliquando foras egrederemur, neque existimare nos teneri captivos: si enim sic sese contra omnem expectationem et fidem datam res haberet (eramus namque muniti salvo conductu) cupere ea de re certiores fieri, adjungentes, legatum Imperatoris nuper Regi apparentem, apud nos custodia detentum non fuisse, ut nos ibi, nec minimum malum ipsum offendisse sed Jaute tractatum, curru quo voluerit, circumvectum, ad convivium invitarum, ibique molliter pactum ac saginatum esse ita quod admirandúm esset, quod tantam benevolentiam aliqua saltem compensare ratione non studerent.

Ad ea responderunt (floccidentesquae dicebantur) nos jam apud se esse, oportere non suae voluntati subesse, itaque nos gerere ut ipsi praeciperent, cum unicuique regioni sui essent mores, quos imitari singuli deberent, non dubitantes, quin nobis perspicuum esset, oportere, singula aquae cursum sequi quo flueret.

His et similibus auditis, adeo pertaesi sumus illorum conversationis, ut nec dici nedum scribi possit. Praeterea cum videremus, nos ibi tanto tempore retineri (non enim secus actum est nobiscum quam cum captivis) praestolati sumus veniam mittendi ad Imperatorem nuncii, petendique ad suam Majest: aditum, id neque permittere voluerunt, sed praetenderunt adventum nostrum ipsi esse notissimum, qui pro suo velle nos retinere et dimittere sciret, penes Deum et ipsum omnem potestatem esse affirmando. Hoc accepto responso acquierimus vitam quae solitariam moerore permixtam duximus: nemo enim nos quam diu ibi fuimus, invisit praeter Bajores duos viros senio confectos, qui magnam gravitatem principio praesetulerunt, sed cum minus exculti fuerint, supersedendum non erit quo modo sese apud nos gesserint ut intelligant literati, quanta sit apud illos barbaries, qumque rudes et impoliti sint beani et asini.

Etenim 19. die Mensis Julii circa vesperas, sub coena nobis apparuerunt, conferentes se ad mensam nostram, et postquam cutem bene curassent, largiterque suo more mulsum potassent, appositus est mensae caseus, quem cum inspexissent gustassentque, petierunt sibi dari, quod concessimus, quem statim famulis custodiendum dedere postea allata sunt bellaria saccharum, poma granata, dactyli, ficus, Zinciber conditum, et id genus alia, quae omnia e Dania advecta erant, ex jis, quantum sat erat, consumpserunt, id autem, quod in patinis relinquebatur, sustulerunt, reservantes sibi in strophiolis jusculumque de digitis cum nausea linxerunt non secus ac pueri, vel mendici cibum ante fores capientes, et quam vis illis abunde erat ad satietatem satisfactum cerevisia et mulso, non tamen illis potus generibus, contenti erant, sed sibi cupiebant dari ex nostro liquore, vino Rhenano, vel alio genere, quod etiam factum est: vinum namque rubrum *Allckant* allatam est iliis, quod cum gustassent alter alteri osculo propinavit, nam porrecto poculo se invicem osculati sunt.

Nec hi solum hanc morum incivilitatem praeselulerunt, sed quotidie apud alios quoque experti sumus. Aderant nobis indies tubicines suo more Comoedias agentes, qui saepius inter ludendum posteriora denudarunt, omnibusque obscoena corporis commonstrarunt, decumbentes in genua natesque in altum extollentes, exuti omni pudore ac Verecundia.

Quod idem etiam mulieres aliquando fecerunt: Cum enim quodam die ante aedes nostras in planicie staremus cum famulis nostris quam plurimis conspeximus, mulieres in vicino, quae vestes in altum levarunt, pudenda nobis per fenestras commonstrarunt, tam anteriora quam posteriora, extendentes nudos pedes e fenestra, nunc dextrum nunc sinistrum, nunc nates, nunc alia non abhorrentes Praestabilorum praesentiam.

Hinc videre licet et liquido constat, hos populos moribus esse agrestissimos ac corruptissimos, ut si cum aliis hominibus excultis conferantur illis ludibrio esse possint et deridendos propinari, quasi nihil vel parum a brutis differentes.

Proximo die venit ad nos Praestabilus noster *Fedder* nomine vis senex et gravis, cum quo de illorum fide sermones miscui, et cum

inter loquendum forte fortuna incideret quaestio de peccato contra Spiritum sanctum, ipso dicente, unum quemque salvari posse, etiam si in dies peccata peccatis augeret, si illi saltem esset animus semel resipiscendi poenitentiamque agendi.

Ego contrariam defendens sententiam, verum quidem esse ajebam, quemque peccatorem salvari posse multis magnisque peccatis etiam contaminatum, dummodo poenitentiam ageret, fideque Dei misericordiam imploraret: sed si contra mentem et animum in eam quoditie peccare non erubesceret faciens sibi spem suo tempore vitam emendandi, illum sane in Spiritum sanctum peccare, illudque peccatum nec in hoc nec in futuro seculo remitti.

Quo audito, egregie scilicet respondit omnia peccata condonari, quod se exemplo comprobaturum asseruit, taleqae in medium adduxit, dicens: Mariam Magdalenam scortum fuisse impurissimum, saepiusque adulterium commisisse, graviterque eam ob causam deliquisse: attamen quod viri aliquando in via eam offendentis qui ipsam de concubitu solicitasset, expetivisset, ut propter Deum se admitteret: petitioni annuisset, votique is compos factus fuisset, salvatam esse rubroque lapillo in catalogum sanctorum designatam, haecque de causa, quod id non denegarit, sed propter nomen Emanuelis concesserit.

Hoc et si absurdissimum sit atque fabulosum vanitatemque oleant, cum tamen ab ipso ad confirmandam fidei suae sententiam adductum sit, visum est mihi illud recensere, ut sciant nostrates, quanta caligo horum hominum mentes obduxerit, quamque abstrusa atque abscondita sit illis sacra scriptura, loco Evangelii commemotantibus nugas ac fabulas, easque pro oraculis habentibus. Videtur hinc commode in ipsos quadrare dictum prophetae: Qua non credunt veritati, dedit illis Deus efficacem spiritum ut credant mendacio: Cum igitur non habeant verbum Dei pro lucerna, necessarium est ut in tenebris versentur. Horum miseria merito doceret nos cautiores fieri, summaque cum reverentia et gratiarum actione verbum divinum amplecti, maximopereque cavere ne propter ejus contemptum et negligentiam a nobis auferretur.

Taceam modo alia eorum naevos ac errores, quos caeteris diebus Neugardiae nobis versantibus commisserunt. Verum cum ceremoniae etiam illorum ex parte nobis constent, tempestivum esse arbitror quaedam de jis annotare.

1. Die Mensis Augusti sole primum orto, cum temporis taedium ambulando discutere caepimus, conspeximus e longinquo magnum hominum numerum uno in loco circa fluvium urbi proximum congregatum, imo fere omnes cives, mares pariter ac foeminas, has gestantes, infantulos in ulnis, illusque pueros ducentes manibus: praeterea monachorum virginumque vestalium cohortem magnam. Quo postquam convolassent, apparuit illis etiam Archiepiscopus, gerens manibus crucem, sequentibus sacerdotibus et id genus hominibus postquam jam amnis ejus pontem sibi in illum usum extructum ascenderet, habita oratione, ipsi bene dixit, atque suis ceremoniis, Papistico more, aquam consecravit. Quo facto, quam plurimi viri vestibus exuti nudique, cunctis inspicientibus, in amnem sese praecipitarunt, pudendis minus rectis, nihil considerantes, quod a virginibus et mulieribus conpicerentur: hae quoque infantulos suos eadem aqua abluerunt, idola illorum omnia liquore illo sacro humectarunt arque mundarunt istumque diem festum celebrarunt.

Nescio sane an hic significare debeam, quo pacto sanctorum opem in cerevisia coquenda implorant, quibusque ceremoniis utantur.

Cum aqua dolio infunditur, ad manus habent sculpile baculo longo alligatum, quod dolio imponunt confestimque extrahunt, quod etiam fit cum frumentum et lupulus adduntur: Quo facto, baculum in altum erigentes imaginem illam curvatis genibus, capitibus demissis, frontibusque signo crucis signatis venerantur. Talibus superstitionibus imbuuntur, adeoque his ineptiis fascinati sunt, ut hisce ceremoniis neglectis totum laborem irritum esse existiment.

Postquam jam ceremoniarum mentio aliqua facta est, quaedam etiam de religione eorum addere necessarium esse duco, eaquae quae ex relatione Ruthenorum, ex mutuis illorum colloquis, ex gestibus et aliis circumstantiis perceperim.

Celebrant reliognem ferme Papisticam, adorant sculptilia, quater in anno jejuniis indulgent: Primo, a dominica 6. Trinitatis usque ad festum Petri et Pauli: deinde per dies 14 praecedentes ferias assumptionis Mariae: postea jejunant etiam hebdomadibus integris 6. praeuntibus natalitium Christi: postremo septimanis 7. festum diem Pascharos anteeuntibus.

Hisce, inquam, temporibus non vescuntur carnibus nec butyro, sed tantum piscibus, aceto, allio, radicibus et rebus similibus.

Sacramentis utuntur Baptismo et Coena domini atque sub utraque specie communicant, idque vino rubro non alio potus genere.

Singulis diebus templa petunt, et quamvis valve clausae sint, ante eartamen sese crucibus signant, ingenua procumbunt, et capita terram versus destectunt.

A juramentis et execrationibus absunt, nomine Dei adjurandum vel diaboli ad maledicendum nonutentes: sed per matrem, canem, canicula filium, spuriumque jurant et maledicunt, dicentes: *Pudimater, Sabach, Suginsin, Pledinsin.*

Sacerdotes habent indoctos, tenentes tantum linguam Ruthenicam, (docti enim viri ibi nulli reperiuntur) qui omnes uxorati sunt (celebs namque non admittitus ad officium Ecclesiasticum) et quod magis admirandum videtur, cum uxore orbatus quis eorum fuerit, statim ab officio removetur, nec conceditur ipsi nuptias secundas agere, nisi vitam privatam duxerit. Vestiuntur illi more Graeco, longas gestant crines et barbas non rasas: Nunquam concionantur sed quotidie Evangelia recensent, cantilenasque suo more, sacras: sabbatum diem non venerantur, sed sacris peractis, quod citissime fit, mercaturas exercent atque laboribus incumbunt.

Templa illorum sunt ornata multis idolis ac sculptilibus, quae cum inspiciuntur, statim adorantur, habent etiam in domibus, sculptilia unusqūisque sua, quibus honorem non vulgarem exhibent, de collo itidem crucem pendentem, quam suis ritibus venerantur.

Silentio obruendum hic non erit, quod cum illorum sacerdotibus ac Bajoribus de religione et ceremoniis saepenumero sim locutus, significaverimque sanctos nullo modo invocandos esse, probando illud sacra scripturae literis, adferens in medium aliqua testimonia, nimirum 20. caput Exōd. 5. Deutero. Non facies tibi sculptilia, non incurvabis te coram ipsis, neque honorem ipsis exhibebis, item 44. Esaiae qui acerbe ridet illos qui statuas fabricant, item Buruch 6 Psalmum 115. Item Paulum ad Corinth. Fugite idola: his me illis persuasurum exisstimans, ut fidem mihi tribuerent, sed laterem lavi, et quamvis nullo nitebantur fundamento, nullisque argumentis (nam frigide sane de hujus modi rebus arduis loquebantur) nihil tamen aliud responderunt, quam antecessores suos statuas veneratos fuisse, seque idem facturos esse. Miracula indies conspici addidere, quibus statuarum cultum legitimum esse comprobare possent, annectendo simul, neminem fugere, Principes hujus saeculi suos habere Cancellarios, Senatores, Secretarios, quos prius consulant subditi quam iis appareant, et quanto hi sint mojoris apud Principes existimationis, tanto citius ab illis quicquam impetrare posse.

Ad quae respondi aliter se rem habere cum coelestibus rebus quam terrestribus, nos tenere mandatum expressum, ut unum Deum in trinitate, et trinitatem in unitate veneremur non sanctos, item nullum meditatorem esse inter Deum et hominem nisi Jesūm Christum. Item per filium nos habere accessum ad patrem non per Petrum, Paulum, Nicolaum vel alium nobisque a Deo esse interdictum ne sculptilia adoremus, et in primo praecepto vetitam esse alienorum Deorum invoctionem, quare idolatricum cultum fugiendum esse ajebam.

Illi audientes me silentium illis imposuisse, quo minus quicquam respondere possent, vultibus iracundis in hac verba proruperunt:

Plerumque illos carceribus castigatos fuisse ac morte punitos, qui contumeliose de illorum statuis quicqam locuti hactenus fuissent, dicentes certo certius esse Lutherum condemnatum, ejusque imitatores omnes, illos vero salvatos, qui sanctos invocare non erubuerint: extare quoque exempla in Russia, sicut et hodie Neugardiae: ubi visuntur (si verbis illorum credere fas est) etiamnum mortuorum corpora, abhinc multis annis sepulta, nulla tamen contaminata putredine que rursus se erexerint capite, collo, pectore braciis ac manibus ut ab omnibus conspici queant, unde facilime concludi posset illos homines sanctissimos fuisse, atque consortio sanctorum annumeratos. Ego hujus modi audiens finem disputationi imposui, animoque considerans illorum comminationes ulterius mentionem sculptilium nullam feci, digito labellum compescui.

Quandoquidem jam per mensem et dies 5. eo in loco inviti expectaveramus, 4 die Augusti, sole nondum exorto inter 3. et 4. Prae stablii nostri venientes domus meae ostium pulsabant sibique operiri petebant quod non satis mirari potui, cum antea me tam mane nunquam invisissent, erat namque adhuc corpus quieti datum subque tegmine vestium: cum ostium illis aperitetur, statim sese lecto meo applicabant,

significantes literas sibi redditas, quibus Moscoviam jam vocaremur, mandantesque ut extemplo itineri nos accingeremus sibi quoque injunctum esse referentes, eodem die relicta Neugardia alios nos ducerent, quod nisi fieret, capitali poena purirentur.

Quo cognito; diu paratum me fuisse, nihilque magis quum abitum saepius optasse ajebam, profectione nihilque antiquis esse, quare in me nec modo ullam futuram moram.

Hisce indicatis abierunt, promittentes sese nobis quam primum equos et currus procuraturos: verum cum jumentorum maxima illis esset inopia ante horam 2. pomeridianam iter non suscepimus, qua naves conscendentes cum paucissimis famulis *Bronitza* contendimus, oppidum a Neugardia 4. miliaribus maritimis remotum, caeteri curribus et equis terrestri itineri sese dederunt, nobisque, 5. miliaribus vecti, eodem in loco eademque nocte apparuere.

Altero die bene mane, rursus itinere suscepto *Saitze* pervenimus, 7 miliaribus absolutis: hinc *Cretza*, quo die 8 miliaria sunt transacta, unde *Iochelbitz* in de situm 8 miliaribus.

Quas vias sicut et sequentes maximo cum labore absolvimus, cum equi nostri, quibus currus trahendi, supra vires onusti essent, aurigae iis relictis, fuga sibi consulerent, et nostri famuli nolentes volentes eosdem labores subire cogerentur per 67. miliarium spacium, nam est omnibus villis, in quibus nos pernoctavimus, viri omnes cum equis, et bonis suis aufugerant, ut iisdem equis Neugordiae acceptis *Torsoch* attingendum nobis fuerit.

Unde factum est, quod in via aliqui vi aestas atque bonorum pondere strangulati ac extincti sint, famulique nostri adeo defatigati, ut vix pedibus sistere potuerint: non enim solum ex longo et difficili illo itinere quod pedibus confecerant, vires illorum erant prostratae, sed etiam famae et siti debilitate cum a Neugardia usque *Wisnoiwolotsoch*, quae via 53. miliaria complet ne guttula quidem cerevisiae mulsi vel alicujus alterius liquoris illis data sit, sed aqua miseris magno cum taedio haurienda fuerit, raro lacte aqua mixto sitis quoque extinguenda et sedanda. Quamvis igitur homines jumenta ita enervata, tantos labores tantasque molestias tandem sustinere nequiverint, non tamen a Praestabiliis est concessum aliquo in loco per diem corpora lassa quieti dati, sed iu dies progredi jusserunt praetendentes mandatum Imperatoris esse, ut 19. Mensis, Augusti Moscoviae appareremus, quod transgredi minus liceret, nulla habita ratione hominum, jumentorum, suppellectilium, rerumque nostratum aliarum.

Ad haec cum ubique meliora sperantes spe frustaremur, jisdem conditionibus omnibus in locis acceptis, justam apud Praestablios conquerendi eosque de equis, curribus, victuque solicitandi nacti sumus occasionem. Convocatis igitur illis, tali oratione eos sumus allocuti: Nos non dubitare, quin scirent nuper Neugardiae se nobis significasse, literas ab Imperatore missas fuisse, quibus sibi esset inpunctum, ut nos recta via Moscoviam ducerent, seque, expetivisse, ut quam primum fieri posset, abitum pararemus, it etiam eodem die factum esse, quod autem per dies aliquot nos famulisque nostri pravissimas calamitates sustinuissemus, quotidie mutationem meliorem expectantes, noluisse haetenus de eo conqueri, ne videremur plus juste impatientes, sed cum jam magis magisque dolor augeatur, in dies que gravescat, non posse non animi nostri sensa sibi exponere, referentes:

Nos a Friederico 2. Danorum rege ad magnum Ducem Moscoviae ablegatos cum nobilibus aliis famulisque nostris, ut negotia commissa expediremus, non aliud suspicantes, quam nobis suppeditari debere ad vitae sustentationem necessaria: jam vero pessi essemus, praeter omnem expectationem, inediam sitim, inopiam equorum, aurigarum et caetera incommodo, quod nobis mirum admodum videretur, praesertim, eam, nobis 5. pene hebdomadibus Neugardiae detentis, sibi sat spacii ad res nobis in via necessarias suppeditandas fuerit relictum nos famulosque nostros minus assuetos esse, quotidie aqua satiaria, diuturnamque sitim explere, nosque eos non adduxisse et autigas agerent, pedibusque viam leverent, sed ut nobis inservitent, essentque regi, regno et nobis honori non dedecore, nobis quoque tantum esse pecuniarum, ut si necessaria, iis possent comparari, nec servos rerum penutiam aliquam sustinere nec nos ab illis quicquam gratis expetere foret necesse: Quod si haec ita esse, nosque nec Judaeos nec Turcas esse nossent, se quam fieri posset officiosissime rogatos vellemus, ne secus nobiscum agerent quam homines Christianos (cum hunc titulum sibi vendicent) cum Christianis agere deceret, aliis Deum offenderent, magno Duci notam infamiae inuterent, Regique nostro contumeliam inferrent.

Hisce auditis, responderant sibi facile omnia constare, seque plus satis videre nostros famulos graviter multisque modis cruciari, se tamen minime ea mutare posse, facturos equidem periculum, nam equos recentiores pluresque alio in loco procurare quirent: Quibus habitis colloquis, discesserunt.

In quem igitur, in quies, statum profectio vestra est redacta? Postera luce ulterius cum iisdem equis progredi tentavimus; cum alios habere non possemus, maximoque cum labore 8. miliaria perfecimus, urbemque *Jndrowa* attigimus: Quo cum perventum est, illi, qui nobis dè equis prospicerent; oppido relicto in sylvas profugerant, paucissimi autem, qui remanserant, egregie a Praestabliis baculis lorisque accepti sunt quo ad equos se restituturos miserint, sic ut nec verbi divini minister absque verberibus evaserit, sed caesus castigatusque sit donec et ipse equum reddiderit, nihilominus ultra equos 6. a totius oppidi incolis vi extorquere potuerunt quos die sequenti, qui 10. erat Augusti, in campo rursus de nocte, sub duxerunt, quare cum miserrimis istis beluis, qui nos a Neugardiae eo vexerant, 9. adhuc miliaria ad oppidum *Columna*, perreximus, hinc mensis 11. 5. miliaria profecti sumus oppidumque *Wisnoiwolotsock* attigimus maximo cum jumentorum illorum dispendio: permulti namque in via prostati internecionique dati sunt.

Per omnem hanc viam villae fere omnes a Moscovita destructae soloque aequatae fuere non secus atque ab alia Naugardiae parte, quod existimasset incolas fratri suo necato addictos fuisse atque in ipsius necem conspirasse. Oppido jam nominato alluit amnis quo *Othfer* trajicitur, isthuic 26. miliaria: prohibent quoque non longe ab eo esse fortem scaturientem, unde rivulus exoritur, extendens sese Neugardiam usque, navigationi aptus.

12. Die castra movimus, ejusque vespere *Widropusck* pervenimus confectis 7. miliariis eo Neugardia ditionem suam extendit, ducatusque, Moscoviae initium sumit, cujus terra multum a transgressa differt, nam plana est, fertilis, exculta et abundans undique frugibus,

Inde *Torsoch* 13. Augusti curribus et equis vecti sumus, per distantiam 7. miliarium a loco praescripto, quae oppidum situm est in loco plano et amoeno, penes amnem *Tuertza* domibus ligneis Ruthenico more extructum. Hic famuli nostri latrantes stomachos mulso primum aliquo modo placarunt, qui fuerant jam longe tempore, (ut significatum est) inediae ac laboris patientes.

Hinc 14. die discessimus Othferque pervenimus quae via 12. miliarium spacium complet: fuerat haec urbs olim emporium opulentissimum: nunc autem plane exhausta, atque ad extremam fere inopia redacta est, eo quod sedes in ea necati Principis, fratris videlicet magni Ducis fuerit arx, quondam fossis, vallo muroque cincta, sed jam ita devastata, ut ne muri vestigia appareant. Inde *Casan* et *Astrahan* trajicitur, posteaque in mare Caspium per amnem *Wolga* tenens cursum versus solis ortum.

Cum eo ventum est, dici non potest, quantas sustinuerimus molestias: duodecim enim miliaria eo die confecimus a Lucifero ad Hesperum paregrinantes: in via Praestablii, omnia quae ad victum spectarent in promptu esse significarunt, sed mentiti sunt (sicuti alias saepius) cum nihil procuratum fuerit: praeterea nobis fame pressis hospitia commonstrarunt omnino devastata, minusque tecta; in quibus corpora impasta fatigataque quieti in diem sequentem dare cogeremur: nec id nobis miraculo fuit, nusquam enim per totam Russiam hospitem habuimus, sed omnibus locis, in quibus divertimus, domus fuerunt desertae, atque ab hominibus pecoribusque vacuae. ut vix crediderim regnum aliquod extare ab hoste non expugnatum, quod magis perturbatum sit, quam hoc Imperatorium.

Experti etiam sumus rumorem de Moscovita passim sparsum longissime a vero abesse, quod tanta saevitia tantaque tyrannide subditos suos regat, inque tantam servitutem re ipsa eos adduxerit, ut mandatis ipsius minime resistere ausint, sed ad omnia exequenda promptissimos se exhibeant, cum potius pertinaces, inobedientes et ad omnia vitiorum genera sint proclives: non enim poterant nostri Praestablii vel equum vel currum vel agitatorem ab ullis civitatum incolis in nostrum usum sive verberibus habere, sed omnes locis, baculis, fastibusque ad terram prostrati sunt, antequam necessaria se procuraturos promiserint, nec diutius obsequium praestabant, quam sese evadere posse conspiciebant, in via, quoties fieri potuit, vel equos, quos dederant, auferebant, vel ipsi aufugiebant. Hinc videre fas est quarta cum molestia ac labore iter hoc logum perfecerimus, cum cibo, potu, domibus, equis, curribus, agitatoribus rebusque aliis multotres de-

stituti simus, ne eloquar, ita tractati, ut cito oblivisci non possimus, vel memoriam tractationis deponere.

15, Die *Othfer* relicto; *Geroden* profecti sumus isthinc 6. miliaris, postridie *Clin* confectis 10. miliaribus pervenimus, Inde *Demittroff* oppidum ingressi sumus 17. die, postquam miliaria 8. absolvissemus: in quo arx sita est cincta muro, ex lignis, limo, stramineque extructa, unde bene mane discessimus pernoctantes *Troitze* quod ab altero 6. miliaribus distat, hic coenobium justae magnitudinis visitur, turribus propugnaculis, muroque lapideo instructum, totius Russiae praecipuum. in quo 300 monachos vitam degere agunt, habet stagna perquam multa belle sane fluentia, sylvasque opacas, hinc piscaturae venationique locus est aptissimus: et cum arx imperialis Slabodia (in qua Imperator saepius propter loci amoenitatem delitescit) huic vicina sit, saepius ab ea ad hoc sese confert, ut preces suas suo Deo offerat: ubi vesperi ipsam esse, nosque eo vocari accepimus, missis nobis equis, quibus Slabodiam duceremur, quare summo mane viam, quae spatium 6. miliariorum continebat, ingressi sumus, ac circa horam 1. pomeridianam transegimus, civitatem 19. Augisti attingentes.

In itinere a Ducis Bajoribus cum 100 equis hoc modo sumus excepti: Cum arcem in conspectu haberemus, e longinquo visi nobis equites, quos cum proprius accessimus, conspeximus eos esse, qui nos exciperent: Recta igitur nos adeuntes meo currui sese applicuerunt, dicentes, sese a magno Duce Moscoviae ac Imperatore omnium Ruthenorum ablegatos esse, ut nobis obviam irent, hospitiumque, ad quod diverteremur, commonstrarent.

Is autem, qui oratorem egit; *Bolher* nominatus, dextro lumine captus erat, hic postquam ab equo non descenderet, nulloque honore me dignaretur, nec ego quicquam ei honoris praestiti, sed in curru me continui auscultans iis, quae ab ipso dicebantur: ille veto cum cognosceret me vehiculo minus descensarum, mandavit ut currum relinquerem, quod etiam feci, cum et ipse equo relicto humum pedibus concularet, tum eadem verba repetiit, quae prius locatus fuerat: Ego cum pro meo virili respondere gratiasque Imperatori pro tractatione nobis in via oblata agere vellem, aliaque, quae ad rem pertinere videbantur, quantum ingenii vires concesserant, commemorare, nulla mihi copia fandi concessa est, sed currum me conscendere jussit, quod cum fecissem, recta ad civitatem illis ductoribus properavimus, domumque commonstratam ingressi sunt.

(Distant autem haec civitas et Neugardia inter se miliaribus 100.)

Circa vesperas inter 9 et 10 cum quieti nos daremus, venit ad nos idem *Bolher*, et inter alia cepit percontari: num quid in bono proposito bonaque cum animi intentione advenissimus, id sibi aperiri petens, ad haec respondi:

Nos a Regia Majest. ad magnum Ducem tanquam ad amicum missos, nobisque non esse injunctum, ut aliud quam quod ad regnorum tranquillitatem spectaret, proponeremus, si enim aliter res haberet, rexque noster alio animo in Imperatorem esset affectus, tum facillime per homines nobis inferiores res demandatae potuissent expediri: Quo accepto responso, iterum sibi exponi instirit, ubi retuli, nos brevi sperare Imperatori esse apparituros, quod si fieri posset, statueremus totum nostrum negocium ipsi exponere. His auditis discessit, dieque sequenti, qui 20. erat, denuo se nobis obtulit, indicans, Imperatorem mandasse, ut postridie appareremus, adjungensque, sibi perspectum esse nostrum candorem nostramque benevolentiam, quare non posset non nobis suo consilio subvenire atque nobis consulere: quo pacto, quavo occasione tanti Principis conspectu commode frueremur, significans decere- ut summa cum reverentia summaque cum verborum praemeditatione injunctum negocium exponeremus, eaque vitaremus quae ullam irascendi occasionem Principi praebere possent, omniaque excluderemus, quae ad rem non pertinere viderentur: praeterea totum Majestatis ejus titulum enumeraremus, nihilque relinqueremus intactum, quod ad ipsius honorem spectaret.

Eo haec loquente, astitit interpres Ruthenicus nomine Jacobus, Austriacus, qui in haec verba erupit, dicens: Quod hic bonus dominus mentionem tituli Imperatoris recensendi ante Regis vestri facit, id suas habet causas, quae dissimulandae non erunt, quarum praecipua, ne propter negligentiam vestra infamiae nota vobis inuratur: memini enim ante paucos annos imperatorem legatos invisisse, qui ignominio se rejecti atque explosi sint in ipso temporis momento, quo advenerant, eo quod postposito

ipsius titulo dominorum suorum praetulerint. Hactenus ille.

Hac significatione seu pulsato classico invitatus illico respondi: Nos antea ad Reges et Principes ablegatos fuisse regiaque negocia ita exposuisse, ut nos excusatos habuerint, sperantes tales et jam nos gesturos, ut nec Imperatori nec Regi quicquam honoris detrahatur, nos Teutonico more ipsumque salutaturos: si interim nos instruere ille vellet, quo pacto Imperatorem nobis benevolum redderemus, et quemadmodum gratiam ab ipso iniremus, necque etiam regem nostrum merito honore privaremus, id animo bono nos tanquam ab amico profectum accepturos atque in loco beneficii posituros.

Quod autem ad negotium proponendum attineret, significavimus nobis a Rege nostro mandatum esse quid tractaremus, nobis de nostro quicquam mandatis ejus addere nec licere nec velle.

Tum iterum ille quaesivit, an esset injunctum etiam mentionem aliquam arcium in Livonia Regi ademptarum fieri, quod si sic esset, putabat abs re fore de iis verba facere.

Cui ego, nos in mandatis habere, in quam, ut negocia nobis imposita coram Imperatore et Senatu conficerimus, non vero aliis, quare incivile esse judicarem de eo nos solicitari.

Tum certiorem se fierit poposcit, num munera Imperatori a Regia Majest. essent missa, ecquid et nos singuli quippiam illi offerre vellemus.

Regem, inquam, misisse Imperatori filioque natu majori pocula inaurata: Tum ille necessarium esse inquit, ut et alteri filio natu minori dona largiremur, quod de sententia sua nos facturos esse polliciti sumus: quo audito jussit omnia munera chartis mandari sibique tradi: quibus acceptis decessit, revertes autem, cum advesperasceret, significavit Imperatorem praecepisse, ut nos die sequenti 21. Mensis ipsi sisteremus, qui optatissimus fuit nuncius.

Rediit igitur ad nos postridie circa horam et antemeridianam, expetes: ut abitum pararemus: nos nulla interposita mora, equos conscendentes recta ad arcem intendimus.

Hinc longe in via subornati erant sagittarii 2000 ab utroque latere consistentes interjecto spacio, quod transiremus, ulterius progressi arcem attigimus amplam sane regiliceque extructam ex lapidibus, muro fossisque circumdatum, continentem tria templa insignia.

Ibi conspeximus frequentem Bajorum curiam, qui vestibus purpureis et versicoloribus inducti erant, iis relictis palatium ascendimus Bajoribus aliis preciosissime vestitis, semdendoque locum suum tenentibus, repletum, quibus salutatis cum Imperale solium ingredi vellemus ante ostium occurrit nobis interpres, Casparus nomine, subjiciens ne Regis titulum Imperatorio praeferremus, neve filium hujus insalutatum tituloque insigni indecoratum relinqueremus, post nobis intromissis Imperator et filius natu grandior comparuerunt, ambo sedentes, pater in sella a terra per spacium unius ulnae remota, filius loco paulo inferiori dextram ejus claudem.

Ille tunica indutus erat holoserica coloris flavi ornata gemmis preciosis, gestebat collo ornamentum aureum ex vatiis lapidibus confectum, capite pileum ex lapidibus gemmisque compositum, cui corona aurea erat annexa: omnibus digitis annulos, quibus uniones erant inserti, habebat, mane tenens sceptrum deauratum.

Hic tunicam induerat holosericam rubri coloris, gemmis consutam, capitegmen habens, cui pelles erant subductae.

Coram iis steterunt juvenes 4. secures manibus ferentes qui albis vestibus ex bysso erant amicti.

Magna illis Baiorum erat frequentia usque qaeque sedentium, qui omnes tunicas preciosas gerebant. Imperatori quamprimum visi sumus manum porrexit, et praeco me compellans alto voce exclamavit, Jacobe, *Iwan Vasilevitz* tui ita misertus est, ut manum tibi porrigere dignetur, confer te ad ipsum, et manum tuam illi cede, quod feci, quemadmodum et filio ea qua deceret cum reverentia, mox Gregorium Arnoldum, aliosque nobiles omnes idem accersivit, Tum quaerere ex me coepit, Num Rex noster pristina fueretur valetudine, Ego ipsum, inquam me ab eo discedente, bene valuisse, meque sperare ut adhuc feliciter vivat.

Post haec oratio haberi coepta est, ipseque cum filio a Rege salvere jussi sunt. Imperator cum titulo suo salutationique aures benevolas praebuisset sermonem interrumpebat, non concedens nobis tempus a capite negocium arcessendi, sed imprerans ut cetera Bajoribus significaremus, quare cum nobis nulla sit data venia fandi, coacti sumus silentio ea praeterire, quae ex mandato Regis merito ipsi exposuissemus.

Hoc facto, jussit nos sedere, nobisque re-

sidentibus iterum nos inclamavit Praeco: Imperator hodie vos ad convivium invitat, surgite et agite ipsius Majestati gratias, quod factum est:

Ecinde munera adferri praecepit, quae ubi allata, statim sunt a ministris suis reposita et reservata.

Hisce peractis discessimus ductique sumus in conclave aliud, in quo restitimus, donec nobis sese ostenderent Consiliarii *Bogdan Jacowlevitz Belskoi. Wasili Gregorevitz Susasin, Dementey Iwanovitz Sarremissin*, Cancellarius *Andrey Iacowlevitz Salkanoff*, et Cancellarius *Andrei Wasilissen Terrefeddina*, quos ad negocium nostrum adhibuit, cum his eo tempore conversati sumus, quoad prandii tempus instaret.

Hinc ubi ad locum priorem deducti sumus, Imperator supra filium accubuerat: deposita illa veste preciosa assumptaque alia ex bysso coloris fusci, capite pileo ex panno rubro gemmisque ornato tecto: filius itidem tunica priore seposita albam induerat, sicut et Bajores omnes vilioribus erant amicti vestibus, purpureis illis, quae Imperatoris erant, magna sumptu ab ipso ad fastum et magnificentiam suam ostentandam comparata, jam reservatis: horum bene multi in hoc convivium adhibeantur mensis aliis assidentes, nobis vero e regione Imperatoris a manu sinistra accubantibus.

Dux cibo nondum allato vinum sublimaticum bibebat, deinde ministri ejus cibum apportantes prout patinas ex ordine omnes ipsi praeposuerunt, ita inter Bajores suos distribuit primumque ferculum supremo suo Capitaneo *Knes Iwan Fedorovitz Stiloffski* misit, qui maximo id honore accepit, assurgentibus Bajoribus omnibus, alterum genero suo *Michil Romanois*, qui eadem observatione accepit, tertio me est dignatus, sequentibus Gregorium, Arnoldum, cunctosque nobiles reliquos: interim per intervallum suis etiam Bajoribus quaedam sunt porrecta.

Quemadmodum autem numerus ferculorum erat infinitus, sic etiam assurrectio modum non habebat, nam quoties ea mittebantur toties assurgendum nobis erat, idque 65. nec defuerunt apud eos, qui acerbe in nos invecti sint, mandantes ut Caesari honorem praestaremus.

Paulo post poculum mulso plenum a Duce mihi est missum, sicut et secundum alio mulsi genere, postea sibi adferri jussit vasculum aureum in quod infundi curavit vinum Marvisinum quod postquam ori admovisset, mihi et hoc misit, quo accepto gustatoque Gregorio porrexi. qui Arnoldo ipseque Paulo *Wernicken*, qui Johanni *Wenstermandt* etc. Ut omnes 9. liberalitate ac misericordia frueremur et erat hoc signum gratiae (ut illi nominant) de caeteris ne guttupam quidem gustavit.

Hoc facto per interpretem me appellavit dicens: sibi facile constare, nos longam viam non solum terrestrem verumetiam maritimam confecisse maximosque labores subiisse, si aliqua ad vitae sustentationem necessaria nobis essent, ea nobis concedi debere, adjungens quod Neugardiae aliquot septimanas detenti fuissemus, suas habuisse rationes, se enim aliquibus negotiis distentum fuisse, quo minus abitus prius parari potuisset, et erat hoc unicum quod mihi vel aliis inter prandium dixerit.

Mensae omnes patinis argenteis et cyathis adeo erant refertae, ut nullus locus vacuus esset relictus, sed patina supra patinam fuit posita poculum supra poculum, varia simul ac ferculorum ut et mulsorum genera nobis fuerunt allata.

Imperator et filius utebantur cultris ad longitudinem dimidiae ulnae, poculo modo et cocleari ligneo. Quanta equidem cum nausea, quantaque cum morum incivilitate ille commederit, id norunt omnes, qui ipsius interfuere convivio, neminem unquam in vita viderim, cujus conditionis ordinisque tandem fuerit, qui incivilius cibum sumpserit, quam magnificus hic Imperator.

Finito jam prandio, jussit nos interpres surgere, quo facto, Imperator nos ad se arcessit, porrigens unicuique cyathum argenteum mulso subro plenum, quem unus post alterum prout uniuscujusque conditio et status exigebat, ex manibus ejus sumpsit, illisque evacuatis, discessimus, atque viam ad aedes commorationi destinatas direximus.

Die 23. cum vacuus intercesserat, ad aulam revocati sumus, vetitum autem est ne ultra 20. servos in concomittatu haberemus, eoque ordine eaque pompa qua ante incessimus cum sclopetarii iidem Bajoresque praesto essent, nec non Imperator filiusque sol tum locum occupassent. Ostium palatii ejus ingressi, praecepit nobis interpres, ut in sella illic posita resideramus, sed membris vix sedi admotis assurgere jussit, et ad locum tractationi deputatum nos deportare. Quo cum pervenimus, Consiliari, qui tactationem ingressi nobiscum erant, causam nostrae legationis rursus susci-

pientes ab hora 9. nisi me mens fallit, ad horam 1. posmeridianam istis negotiis occupati fuerunt, quibus peractis, iter domum fecimus.

Postero Bartholomaei die, quam illa acta erant, denuo Imperatorem invisententes in loco solito invenimus, amictum tunica holoserica coloris viridis filiumque rubri, quibus visis discessimus, postquam tempus illud exiguum, cum residendo tum assurgendo consumpseramus, remque nostram ulterius aggredientes magna sane cum difficultate egimus: dici enim non potest, quanto cum periculo inter eos sit versandum, quantumque elaborandum et dissudandum in isto negocio nobis fuerit,

Quam barbari hi se efferant vel ex hoc potes colligere, quod omnia quae dixerint, rata et firma esse existiment, et quod magis est, contradici sibi in tractationibus non patiantur, nullo utantur ordine, sed omnia inconsiderate effundant, ultro citroque divagentur, prout cogitationes, sibi inciderint, dedignetur aures benevolas rolatis praebere, sermonesque interrumpant, intus omnia canentes (ut Graecorum est proverbio) tantumque ea considerantes quae ipsi in medium abduxerint, quod si quicquam dictum fuerit illis non conveniens, absurdum esse nihilque ad rem pertinere ajunt, atque ita de se solum bene existimantes, prae se alios pro nihilo ducunt, ut merito hinc dici possit: Inter bonos bene agier, inter malos male

Tam superbo et efflato animo Princeps etiam erat, supercilia sine fine attollens, latera erigens, totoque corpore intumescens praesertim audito suo titulo: maxime igitur in eos cadit dictum: Qualis est Princeps, tales sunt subjectorum mores.

Sunt insuper callidi, versuti, pertinaces, effrenati, adversi et aversi, perversi ne dicam, imprudentes, ad omne malum proclives, utentes violentia pro ratione, quique virtutibus (mihi crede) omnibus nuncium remiserunt.

27. Die cum omnia erant scriptis mandata, per monoculum ad arcem vocati, acceptis equis, ad eam perrescimus quam ubi ingressi Bajores ipsius omnes praesto erant, quorum alii in scalis, quas ascendimus, se continebant, magna sane cum gravitate Imperatoriis politi vestibus sistentes. Hos praetereuntes in solium imperiale intromissi cum reverentia Ducem salutavimus, erat enim nobis jam mos ille familiaris, cum aliquoties oculos suos clarissimos (ut verbis illorum utar) vidissemus.

Inde locum solitum causae nostrae agendae decretum cum Consiliariis petentes ab hora 9. ad 1. pomeridianam egimus, ut toti negocio finis videretur impositus, relinquentes Paulum *Wernicken* in arce, ut chartis pueris omnia mandaret, caeterum cum nos reditum ejus diutius expectaremes, multa nocte hora fere 12. venit ad nos nuntius, confidentur loquens Imperatorem in aliquibus articulis mutasse sententiam, et ea quae pridie essent a nobis confecta, constituta literisque comprehensa rescisse, et irrita fecisse, quod nisi jam ipsius voluntati satisfaceremus, actum esse de toto nostro negotio, quare consultum dixit esse, ut statim animum nostrum sibi denundaremus, inter colloquendum maneato ab hoc vix exposito, intervenit alius, imperans ut quam citissime index appareret.

Hisce auditis, dici non potest quam vario simus affecti quantusque nobis injectus sit scrupulus, praesertim cum in causa acquieveramus, et omnia pridie ultro citroque verbis habitis magna sum praemeditatione erant tractata et conclusa, maxime autem quod nobis deliberandi spacium non concedebatur, quare cum aliud fieri non posset tutissimus consiliorum portus nobis est visus ea agere concludereque quae ad pacem et tranquillitatem inclinarent.

Hic fere omiseram eos omnia negocia de nocte perficere: nulla enim nocte, quoad nos ibi commorati sumus, somnum in oculis suis viderunt. Sagittarii sclopetariique per dii et pernoctes in eadem statione manebant, qua die prae crito steterant, eo quod unicus Paulus *Wernike* in arce describendi negocio occupatus (ut dictum est) remaneret.

Sequenti die 28 Augusti rursus domum Imperatoriam ingressi sumus postquam ea quae nocte praeterita, mutata, exarata, perlectoque essent, ac eodem die sigiliis nostris obsignata confirmataque. Ubi Imperator sellam suam ascendisset. Gregorium, Arnoldum et me compellavit, se in animo habere inquiens osculo crucis stabilite, quae a Bajoribus suis nobiscum essent peracta, et conclusa confestimque sibi literas obligatorias praelegi jussit quibus prae lectis hora effluxerat.

Sed cum eo tempore proprius ipsi assisteremus et magnum ejus in vestitu luxam contemplaremur, placuit hic interponere, partim quomodo ornatus fuerit, partim quos gestus habuerit, partim etiam quibus ceremoniis usus sit.

Indutus erat tunica rubra holoserica, quae lapidibus gemmisque preciosis consuta erat de

colla ipsius pendebat ornamentum ex auro lapidibusque eo modo confectum, quo solebant matronae nostrae nobiles in Dania olim gestare, capite ferebat coronam auream, capitegmini ex lapidibusque gemmisque impositam: manu apprehendebat pomum auream magnitudine capitis puerilis quod undique lapidibus preciosissimis erat condecoratum, in hanc ferme formam:

A latere collocatum erat instrumentum inauratum ad ponum imponendum aptum, cui, id postquam longo tempore manu dextra tenuerat, saepiusque elevarat imposuit: pileum quoque in vosculum aureum quod in promptu erat deponens, aperto capite sedebat.

Interea temporis, cum praelegerentur ipsi literae, res prorsus alias agebat sic ut corpore modo non animo adesse videretur, cum enim ad se Bajores vocabat, nunc cum hoc nunc cum illo colloquens, ridendo verbaque faciendo totum illud tempus consumebat, tum etiam non longe ab ipso erat. *Bogdan Jvanowitz*, *Belskoi*, quem hilari vultu apellabat, ut blandissime potuit, commonstrans ei annulos suos (quos satis preciosos in omnibus suis digitis tam manus finistrae quam dextrae habebat) manibus extensis, vaginam quoque auream sub pallio reconditam digitis appetebat, visusque aptabat nec non ad cinguti extremitatem deaurati manum intendebat, baculum ad haec, cui lapides inserti erant splendidi dextra tenebat, octeae gemmis consutae inpedes inductae erant: ab utroque latere astiterunt 4. adolescentes albis vestibus holosericis induti, aureis cathenis cincti securibusque muniti. Filius vero suum locum obtinens rubra erat amictus tunica, in manu habens cuneum inauratum.

Sub lectas literas accessebat ad se dux Bajores duos manibus vas tenenter, liberasque apportari mandabat, quibus comprehensis surrexit, manuque coma ornata Regias vasi imposuit suasque superius iis adjunxit: similiter et crucem lapideam auratam magna sane cum gravitate, et magnificentia, admotoque ori vase eam osculatus est proferens se promissis staturum omniaque bona fide servaturum.

Hisce gestis novum testamentum Ruthenico idiomate conscriptum afferebatur, cui nos digitos imponentes Evangelium S. Joannis osculabamur, atque in animam Regis nostri, quod in mandatis habuimus, jurabamus, ipsum agentes pro se quoque inviolabiliter omnia esse servaturum. Quod cum factum est, jussit nos sedere, ac tria pocula multo referta unicuique alternis vicibus unum post alterum bibendum dedit, quibus ex manibus ejus sumptis evacuatisque manum porrigens nobis valedixit, item et filius, mandaruntque ut Regem de se salvere juberemus.

Talibus indicatis dimissi sumus, prius tamen gratias illi pro beneficiis in nos collatis egimus, pro quae libertate captivorum Livoniensium ex Provincia *Oesel* et *Wigk* ipsum deprecati sumus, qua se eos donaturum condixit. Omnibus jam transactis domum nos contulimus, hora pomeridiana, ni fallor 12.

A prandio venit ad nos index a monoculo (qui frequens nobis aderat nostrique curam habebat) nuncians munera Imperatoria in promptu esse, quae nobis ille apportare vellet, quod idem paulo post alter sicut et tertius significabat, nobis in sermone injiciens, ipsi in animo esse ea dona Imperatori, quae a nobis reciperet commonstrare.

Quo decedente, venit tandem ipse cum muneribus pelliceis portantibus illa viris. 43, chartis omnia erant comprehensa et unicuique sua assignata.

Dona sane erant perquam egregia, quae precio justo aestimata, infra aliquot dalerorum millia non potuissent emi fuerunt autem quadragenariae pelles Sabellinae 27. et martiniae 17. quamvis nemini quicquam datum sit nisi Gregorio, Arnoldo, Paulo *Werniken*, Johanni Wenstermanno, Georgio Swavenio et mihi, qui Imperatori munera obtuleramus.

Haec a me optime lector impraesentiarum habebis de ultima nostra apud Moscovitam praesentia, quid ibi nam acciderit, quibusque ceremoniis foedus initium sit, nec est quod plura hoc tempore expectes. Sed antequàm alia commemorare aggrediar, paucis significabo, quomodo nos famulique nostri Slabodiae simus tractati, quaque benevolentia in nos usi sint.

Eodem vespere, quo eo venimus, significatum est nobis Jmperatorem cognovisse nos tubicines habere, quorum opera quotidie usi fuissemus, in via, praesertim prandii et coenae tempore ad certiores reddendos singulos de cibo sumendo, quod modo ne fiat illum prohibere, praeterea interdicere ne quis nostrum e curia in publicum prodeat, sed unusquisque intra parietes sese contineat.

Quid? quod cum ad aulam vocati sumus, non famulis nostris fuit integrum se nobiscum eo conferre, sed a Ruthenis injunctum est qui-

busdam, qui nobis adesse deberent, aliis est aditus interclusus.

Ad victum quod attinet, perquam male ab iliis accepti sumus: nullum cibi genus nobis est porrectum praeter boves, oves et pullos, piscibus nullis allatis, quamvis adessent piscinae quam plurimae: nec cerevisia nobis est procurata, sed tantummodo mulsum pro famulis vile satis et inutile aquae instar, ut saepius id intactum reliquerint: penuriam quoque aquae siti admodum confecti sustinuerunt, cum exitus illis fuisset interdictus: nam aqua ad coquendum usa aliunde advehebatur eaque minus erat pura vasis etiam sordidis contenta, eadem tamen sitim multoties extinxerunt.

Taceam quod nemo nos toto illo tempore inviserit, vel nobiscum conversatus fuerit praeter Praestablios et Bolherum nobis inservientes, siti, quid in quam extincti fuissemus, nisi vina nostra ad manum habuissemus, quae in illum finem erant advecta, ut cum Bajoribus Ruthenorum illa communicaremus, sed cum nemo se nobis ostenderet qui tanto honore dignus judicaretur ea, quae supereant, a nobis in usum proprium sunt reservata.

Excurso utcunque instituti mei primo curriculo, profectionis videlicet ad Moscovitam, quee miliaria 332. tam mari quam terra confecta eomplebat: secundum nunc demum feliciter ingredior, in quo regressum in Daniam breviter perstingere satagam.

29. Die Augusti postquam munera nobis erant apportata, significatum est nobis, ut eodem die abitum pararemus, de quo antea certiores facti non sumus sed cum hora tum temporis circa 32. pomeridianam esset, ante 5. non discessimus, ducentesque noctem illam insomnem (qua 6 miliaria sunt transacta ad coenobium *Troitze* venim, inde altero die *Demittroff* interfecimus: in qua via visitur coenobium *Sanct. Nicolaus* nominatum, ex lapidibus egregie aedificatum arcio instar: 3 die ultimo scilicet Augusti *Elia* villam ingressi sumus, relicta quae ea 1. Septemb. *Geroden* pernoctavimus.

Verum enim vero cum distantia locorum in superioribus satis commonstrata sit, hic ea te missam eam faciam, ne plus quam oportet in ea versari videat, et calamum ad urbium locorumque descriptionem convertam, sicut et ad ea, quae notata digna inter proficiscendum inciderunt.

Geronden discedentes *Othfer* pervenimus: qua in via undique nos offenderunt Tartari ex Livonia redeuntes adducentesque secum quam plurimos captivos, quorum aliqui sauciatia vulneratique erant, viros foeminos, puellas pariter ac pueros.

Foeminas puellasque, quas capiunt, divendunt, inter amicos distribuunt, aliisque dono dant, qui iis pro suo velle utuntur, earum quae pertae si remittur, repudiant, aliisque violandas relinquunt. Heu hominum calamitatis atque miserias! Quid enim excogitari potest miserius, quam in talium Tyrannorum manus incidere, qui non secus cum hominibus Christianis quam cum animalibus brutis ac irrationalibus conversantur?

Quid denique lamentabilius conjugibus, qui copula matrimoniali indissolubilique conjuncti sunt, esse potest, quam se separari ac se jungi?

Vir a costa sua in *Casan* et *Astrachan* contra Tartaros mittitur, uxorem ejus Ruthenus rapit, vitiat stuprum infert commaculatque: ille sauciatus vulneratusque occumbit, hic noctesque diesque voluptatibus cum uxore ejus vitiisque indulget. Sane meo arbitratu non minore clade affligendi erunt hic quam David, qui Bersabae vim intulit Uriam que lacerandum dedit.

Nec solum horum peccatorum rei sunt subditi incolaeve sed etiam ipse dux: habet namque (ut ajunt) in gynaeceo suo 50. virgines, ex illustri familia oriundas eque Livonia abductas, quas secum, quo se conferi, ducit, iis loco uxoris, ipse uxoratus non sit, utens.

Sed haec Deo justissimo vindici punienda relinquamus, qui scit suo tempore ea compensare: habet namque vindicem oculum, ut canit autor ille Graecus: ἔχει ϑεὸς ἔκδικον ὄμμα.

Eo in leco certiores quoque facti sumus Tartarum *Crim*, qui jam pridem aufugerat, rursus Ruthenis insciis magna manu iisdem diebus quibus nos Imperatorem reliquimus, inopinato advenisse, insignique, stratagemate usum Ruthenicas oras occupasse. Quodnam istud fuisse quaeres: Ante mensem ad Moscovitam hominem forte deploratae spei ac demissum legaverat, qui cum ipso de induciis ageret: cui Imperator Cancellarium suum *Basilowitz Solkan* misit cum hoc de iis acturum: interea Tartarus se armat, resque suas ad bellum necessarias disponit, legatoque in Russia adhuc existente bellum Moscovitae inferens vi armisque regnum ejus invadit. Quid vero effectum sit, quique finis armorum susceptorum

fuerit, suo tempore absque dubio revelabitur. Adde quod incertum, facient hoc tempora certum.

3. Die ejusdem Mensis *Torsoch* advenissimus, altero ibi die delitescentes, cum equos currusque habere nequiremus, dedicerant namque novi nostri Praestablii ab aliis Slabodiam nos ducentibus pecunias a praefectis oppidi sumere, ut illi jumenta sua integra retinerent, et nobis iisdem, quibus eo vecti fueramus, ulterius utendum esset, et quamvis a nobis sint admoniti, ut ex aliorum vitiis ipsi emendarent suam, ne in eandem etiam suspicionem incurrerent nam custodia alii post nostrum abitum ob furtum in via commissum detinebantur, nec prius quam locis essent caesi et 700. daleris mulctati dimittebantur, et sic male nostram susque deque ferentes eodem se furto contaminarunt ut affirmari de his possit, esse longe post natos homines improbissimos.

5. Die *Widropusck* ambulavimus, quo undique catervatim nobis occurrerunt Tartari cum hominibus in praefectura Rigae captis.

6. Die *Wisnoiwolotsock* digimus, ubi naves, quae nobis Slabodie commorantibus in nostros usus erant constructae, ascendimus easque Neugardiam isthinc miliaribus 100. remotam applicavimus.

Caeterum cum iter illud maritium non solum fuerit periculosum, verum etiam perquam taediosum, non dissimulandum esse duxi, quanta eum difficultate periculo permixta illud absolverimus. Sic ergo primum habeto.

Commodum nos propter lapidum, rupium aliquarumque rerum copiam navigationem impedientium carsum nostrum perficere potuimus, cum toties naves tanto impetu rupes attingerent, ut nisi novae fuissent, nunquam sustinuissent tantas collisiciones: ducebamur enim flumine secundo adeo vehemens aliquibus in locis erant, ut celerrimo suo cursu praeter spem saepius nunc prona nunc puppi montium calmina quassaret magno sane cum navium dispendio. Deinde etiam incimus in vadum prae aliis periculosum undique lapidibus refortum, ad navigationem minimeque appositum, ferebantur ibi gurgites a locis altissimis 4. miliaria in profundissimos lacus petrosos, ut saepius magna undarum violentia naves rapi soleant et in minutissima frustra dispergi: nostris vero nos praecavere nitentes, onerariis levatis, equis et curribus 4. ea miliaria vecti sumus, vacuasque illas locum istum transire permisimus, quas cum iterum conscenderemus ex parte dissipatas destructasque reperimus.

Ad haec Praestablii nostri dedita opera amplius. 30. miliaria nos circum circa hac navigatione duxerunt, ut viam quae uno die confidi curribus potuisset, duobus vel tribus absolvere remis ne qui verimus: adeo enim curvatim per anfractus multos modo versus ortum modo occasum: modo meridiem, pro ut amnis revulos suos extendebat, sumus ducti, ut nihil longius fuerit nobis ultro citroque navigantibus, quam iter hoc maritimum

Domus insuper, in quas divertebamur ante solio occasum nunquam ingressi sumus, easque inanes, sordias, destructas minimeque sartas tectas in venimus, adeoque calidas ex fervore clibanorum (quibus in omnibus domibus utuntur) ut nulla cum jucunditate sed magno cum fastidio virium que imbecillitate iis utendum nobis fuerit.

Hic percontari quis posset, quamobrem novale iter potiusquam terrestre nobis adeundum fuerit. Huic quantum mihi conjectare licet, respondeo, tres fuisse ejus rei causas. Prima quod tanta illis inopia victualium et equorum esset ut nos Neugardiam iis perduxere nequiverint. Altera, quod Imperator eo caveret, ne exercitus suus e Livonia rediens nos in via cum captivis offenderet. Tertia quod hac circum ductione tempus nobis prorogaretur, et ut tanto citius legati sui in Dania mittendi nobis comparerent. At ut fuerit, cum hisce tum aliis perfuncti sumus molestiis, ut illius temporis memoriam adhuc perhorrescamus, usque adeo enim Praestabliis nostri fuimus invisi, ut quaecunque sciebant nobis esse contraria, summo studio et alacritate exequi laborarent.

Quando nos in singulos ferme dies cum lucesceret conscendimus, quo longum illud iter ac periculosum semel absolveretur, sustulerunt nobis remiges, ne ulterius, quam illis visum erat, progrederemur, et quamvis eos non raro de iis aliisque rebus navigationi necessariis solicitavimus, nihil tamen vel precibus, vel etiam minis ab illis extorquere potuimus propter ea quae illis grata ac suavia videbantur Econtrario, si aliquando nobis tria tantum vel 4, miliaria essent absolvenda noctu circa horam 1. vel 2. tanto cum clamore et strepitu nos perturbarunt quietemque interruperunt, expostulantes profectionem, ut nobis nolentibus volentibus obsequium iis fuerit praestandum.

Quid? quod si quandoque ad ea loca pervenimus, in quibus quicquam venale reperiebatur, statim mercatoribus est interdictum, ne quicquam vel venale exponerent vel nobis praeberent, si vera perceperunt illos rerum aliquarum apud nos mentionem fecisse statim locis caesi sunt, ut ex nostro conspectu omnes se subduxerint, et tanquam pestem fugerint: quod exemplo comprobare satagam.

Cum 12. Septemb. circa noctis crepusculum Bielai civitatis littora attingeremus, emisso interprete nostro, anseres duos pecuniis nostris comparavimus quibus collapsos ex fatigatione vires acturum repararemus (nihil enim nobis per totam illam viam procuratum est praeter vaccas, oves et pullos, quae primum multa nocte adducebant, ut coquis nostris tempus mactationis coctionisque vix daretur, quia priusquam omnia erant mactata atque ad satietatem cocta naves eos rursus conscendere coegerunt et propemodum infregerunt) quod cum forte fortuna cognoverant Praestablii, exemplo tanta cum tyrannide, tantoque cum animorum aestu miseros istos homines, qui anseres divenderant loris baculisque agressi sunt ut si crimen laesae Majestatis comisissent, majores plagas verberaque Christiani illis infligere nequiissent.

Die praedicto, multae naves adverso flumine ab equis tractae nobis occurrerunt, omnes onustae hominibus captivis, inter quos matronas virginesque nobiles quam plurimas conspexim, quae vultu et manibus tristissima signa dedere, unde quamvis sumus maxime commoti, suppetias temen nullas illis ferre potuimus.

16 Mensis multa nocte attigimus coenobium S. Nicolaus dictum, splendidum satis atque loco amoenissimo fundatum, sed perturbatum: e vita enim omnes Monachi ab Imperatore erant sublati atque undis suffocati propter odium in eos conceptum. Hic prohibitum est, ne vel cibus in coenobis coqueretur, neve tubicines tubarum clangorem ederent, locum sacrum esse affirmantes,

Postremo 17. Die Septemb. Neugardiam tandem navibus appulibus postquam longe lateque peregrinate diesque 11. per mare, per terras, qer multa pericula vagati et a Lucifero ad Hesperum usque quotidie ceriam vecti essemus. Quo cum perventum est hospitia antiqua ingressi sumus, cum omnia jam nostra negotia Slabodiae essent peracta, sed in his nos fefellit opinio, detenti enim sumus in diem Mensis 24. atque ita ubique sumus frenis remorati, ut miliare progredi ulterius quam illis visum fuerit, nunquam lucerit.

Quamvis quotidie precibus eos instigavimus, ut nobis dies abitus significaretur, cum nihil nobis profectione esset antiquius et hyemem in foribus, nobisque mare trajiciendum esset scierem, quod illo anni tempore maximo cum periculo est conjunctum, expiscari tamen prius tempus quam apparebant nobis currus et equi, quibus Plescoviam duceremur, non potuimus.

Majorne in ullis hominibus vigere posset invidia, majorne malitia, qui nihil praetermiserint quod ad iram, tristitiam, vel aliam animi perturbationem provocare nos potuisset? rongum foret pluria mihi dicere praesertim ad alia prope Lanti.

Interea temporis cum ibi moram agimus, per civitatem deducebatur magna captivorum Livoniensium frequentia (exceptis iis qui in itinere undique nobis obviam prodibant) ultra 1000 homines senes et juvenes, mares ac foeminas, horum alios Moscoviam Tartari abduxerunt, alios in civitate divenderunt et hi ante templi fores ut ab omnibus conspici possent collocabantur, emptores vero et venditores ante aedes nostras congregabantur, illique quos capiebant de iis eligentes vili precio sibi comparabant. Hi miseri homines adeo squalidi, nudi ac pannosi incesserunt ut summa (mihi crede) cum commiseratione a nobis sint visi.

8. Calendas Octob. postquam totum octiduum inviti Neugardiae delitueramus, Bajoribus visum est, nos inde demittere, collectis itaque; et procuratis equis curribusque hora 2 pomeridiana abitum paravimus, vesperique *Lentowam* illam destructam accessimus, inde 25. die ejusdem mensis novam Russiam, hinc Plescoviam die Michaelis pervenimus, duas noctes pernoctatibus nobis in via locis notatu indignis.

Illic in diem 1. Octob. quevimus, et cum equi recentes et integrie praesto non essent, qui deffessis succederent, iisdem quibus a Neugardia eo veneramus, Turbatum progrediendum nobis fuit primaque nocte *Garell* hospitio excepti sumus eoque relicto *Repenschi*, postea *Harensche*, unde Tarbatum 4. Octob. pervenimus.

Hic denuo detenti sumus per Mensem ferme antequam alio nos conferremus ob legatorum Ducis tardiorem adventum, qui nobiscum Daniam repeterent et ante diem 19. Oct.

non apparerent: quanto autem cum temporis taedio, tum animotum molestia ac cruciatu ea mora nobis sic injuncta, exprimi verbis nequit propter causas peculiares, quarum aliquas hic recensebo: 1) quod nobis maritium iter (cujus antea mentio est facta), ingredi incumberet, et sane periculum esset, ne mare gelu obduceretur nobisque navigatio intercluderetur cum anni tempus adesset, quo naves solent post hyemales quaerere et vela furesque nautici deponia 2) quod exercitus Regum Poloniae et Suecia sicut et Moscovitae non longe castrametarentur ab illa via, quae nobis erat praetereunda, Ruthenisque nos pernoviam ducere esset difficile: saepius enim hi animum mutabant, modo volentes nos bona nostra pelago modo viae terrestri committere, prout certiores de hostium castris fiebant 3) quod locus usquae adeo ab incursione hostis tutus non esset, in quo pedes fixeramus: inopinatus ei adventus quotidie erat metuendus, cum aliquoties hac aestate cum invasisset: visebantur adhuc ante portas necatorum cadavera, quae non terrae mandata, sed partis ac agris fuerant relicta, a canibus et porcis dilacerari.

Hinc deploranda erit infonda Livoniensium calamitas et execranda Ruthenorum crudelitas, qui non secus ac bones rugientis in illos saeviunt, et sedulo insectantur ut eos apprachendant, apprehensos veluti rabidi canes ac porci dilanient ac devorent.

De vita horum praeterea quid dicam nescio, nisi forte, quod circa nulla alia negotia versentur quam bellica, in iisque laborum sint patientes, inediae sitisque laborantes, ut brutorum animalium instar vitam fere omnes degere videntur solis panibus plerumque famem depeliunt aqua sitim restinguunt communem cum tantis bibentes cerevisiam: raro illis domi esse conceditur foris castra ut plurimum sequi coguntur, nunc sines Ruthenicos contra Tartarum, nunc Livoniae contra Polonum et Suecum defendentes. Sed de his satis, scopum ad alia dirigamus et tractationis nostrae, quoad Tarbati fuimus, narrationem aliquam instituamus.

Ubi eo tenderemus certo certius statuimus indigenas hospitia sua nobis praebituros, verum expectationem nostram Praestablii fefellerunt, urbeque nobis plane interdicentes in suburbium nuper a Suecis conflagratum ad recta sordia perturbata, nec sarta nos duxerunt, quae si inspexisset magis suibus et canibus convenientes haras et caulas esse, quam nobis commodo domicilia te dixisse non dubitarem, nam duarum triumve horarum spacio simo sordibusque repurgari non potuerunt, nec non caruerunt cubiculis, mensis, fenestris, scammis, rebusque aliis, quod satis admirari non potuimus praesertim cum *Issdan Iwanowitz*, qui nobiscum ex Dania adverat partes perfecti hujus urbis sustineret, et saepius in via nobis esset pollicitus se beneficiorum Hafniae sibi praestitorum non futurum immemorem.

Quamvis vero eo die non pransi fuimus, attamen commeatus a Praestabliis non est advectus: pisciculis ergo paucissimis clam nummis nostris acquisitis contenti dormitum nos contulimus, halecibus Norvegicis pro servis famulisque nostris eruptis viliori precio, quam Hafniae vel alibi in Dania comparari potuissent, tres enim Danico vendebatur solido, quod minime existimassem, nisi propriis vidissem luminibus, quoniam a locis remotissimis essent advectae.

5. Die supremus arcis praefectus per famulos nobis misit bellaria, poma (si recte numerum memini) 15 pyraque 20 cum mulsi quadrantibus duobus quem postridie subsecutus est minister Isdani mulsum itidem ac poma afferens.

Aderat quoque nobis ex Bajoribus quidam, qui nobiscum iter in Daniam susciperet, indicans se nos eam ob causam convenisse, ut animum in nos gratum ac benevolum ostenderet, utque audiret, quaenam nobis ad victum essent necessaria, ea se nobis procuraturum, gratiisque ipsi actis discessit: nos vero cum vellemus ipsum eodem die de rebus quibusdam necessariis solicitare, Plescoviam se abdiderat, isthinc (ut praedictum) miliar. 25. Ex hoc facto liquido constat cordis et oris ipsius magnam fuisse discrepantiam, illud a vero longe aberrasse, hoc vanitatem modo .oluisse.

Fere hic neglexeram, Praestablios insidias nobis indicique nostro Oesiliam nos praeeunti, similiter, ut alias, struxisse quae dissimulandae non sunt, sed magis commemorandae ut omnibus palam fiat illorum in nos odium, et nemine clam sit, diffidentiam ac malitiam eorum modum excessisse, quare eas sic lector percipias velim.

Cum Slabodiam relinqueremus, facta est a Boldano monoculo mentio navium nostrarum, quibus mare transmittendum esset, quonam in loco essent conscendendae ipso rogante, huic

ubi significatum est, eas circa castellum Arnsburgum se contenturas quoad ejus fieri prae hyeme posset, nec inde abituras antequam de nobis certioris aliquid haberent earum gubernatores, modo nisi vel nimio tempestate vel etiam gelu saevitia depellerentur, quod ubi intelligeret, ajebat consultum esse, ut indicem aliquem praemitteremus, nunciantem nos in itinere esse, indiesque Oesiliam properare, quo melius omnia, quae ad usum nostrum sufficerent, ibi prospicerentur, et ut idem, negocio effecto, nobis rursus vel Tarbati vel alibi obviam veniret, annectens his Praestablios in mandatis habere, ut cum nobis visum foret, illi ductorem adjungerent, ut hoc tutius res suas expediret, eoque citius ad nos rediret, quod consilium animo grato ac benevolo accepimus, certo certius nobis persuadentes ex corde candido atque sincero ab ipso proficisci, sed fucum ei subfuisse, postea intelleximus, ut paulo post dicetur.

Cum igitur Neugardiam venimus, in memoriam nobis revocantes ab ipso Slabodiae dicto, cum Praestabliis egimus de ductore equisque indici nostro procurandis, hi sese ad ea exequenda promptos ostenderunt, quare acceptis equis cum ductore, relicta Neugardia 19. die Septemb. iter aggressus est: antequam vero abitum pararet, Praestablii nobis se obtulerunt, et post habitum de variis rebus sermonem ad navium mentionem dilapsi dixerunt, Imperatoris esse mandatum, ut nostrae Pernoviam appellerentur, ibique nos ejusdem legati nobiscum ituri eas ingrederemur: Quo audito, maximopere commoti respondimus, alienum nobis videri talia se in medium offerre, nos equidem statuere prohibere non posse, quin provinciam Regis Oesiliam ingressam reviseremus, ubi victualia nostra in navigationis usum essent reservata, ubi quoque Regia negocia nobis commissa essent expediunda, seque navigandi conditiones ignorare, impossibile enim esse naves tantas nostro usui destinatas propter rupium montiumque impedimenta Pernoviam posse pervenire, nos igitur ad impossibilia obligari non posse.

Sed haec non secus acceperunt, quam si surdo narrata tuisset fabula: et ut semel dictis finem imponam, post longas controversias disceptationesque tandem coacti sumus per literas naves mercenarias triremesque Pernoviam ab Oesilia revocare, alias terrestre iter minime ingrediendum nobis fuisset. Nec hisce dolis contenti fuerunt, sed et retia alia posuerunt: nam index ille noster, cui serio injunctum erat, ut quam citissime iter ad nos reflecteret, in via multis diebus ubique locorum studiose detentus est, ut tardissime Oesiliam attingeret, quo ubi tandem pervenisset, negociisque ibi expositis Pernoviam repetiisset, ipsi ulterius progredi vix fuit licitum, sed usque in diem adventus nostri ipsum reservassent, nisi tempus in tantum nobis Tarbati fuisset productum.

Hinc conjectare licet perfidum illum monoculum istud in hunc finem Slabodiae suasisse, ut terrestre nobis iter impediretur, navesque Pernoviam vocatentur, quod silentio tum temporis praetermittebat, non ut revera rebus nostris consuleretur, quod praetendebat.

Plura de his dicere taedio prorsus afficior: unicum hoc tamen quod accidit scitu non indignum addam: Postquam jam per veredarium nostrum naves triremesque Pernoviam vocatae essent tempusque provogaretur antequam Arnsburgum perveniremus, visum est arcis hujus praefecto nuncium nobis mittere, a quo certiores redderemur naves vela Pernoviam versas direxisse, ac suadere, ut quam citissime properaremus ne propter hyemis velociorem adventum quae maturius in illa Boreali plaga exoriri solet, trajectus nobis impediretur.

Huic nuncio adjunctus fuit ex praefectura Pernoviana socius, qui recta ipsum Tarbatum duceret, quocum ambos 16. die Octob. advenire Rhuteni sentirent, ductorem obducunt atque in carcerem mittunt, eo quod se ipsi viae comitem indagatoremque praebuisset. Hic perpendas quaeso, quam perversum genus hominum sit hoc Ruthenicum, quantoque odio in nos flagraverit, quibusque cum molestiis inter illud per semestre versari simus: nam nec assiduis nostris precibus ille carcere liberari nec gratiam recuperare potuit.

Dum hic detinemur, ad aures nostras perferuntur rumores, Suecorum praesidia nobis non longius abesse, sed totum ferme tractum a Pernovia Tarbatum depopulari, nuncque illam nunc Velinum urbem jam arces *Armuth*, *Karkis* et *Runge*, aliaque loca a Ruthenis devicta invadere: quos esse certos ex forti bombardarum sonitu, qui per tres integros dies a nobis audiebatur, ipsi Ruthenis revelare illud nolentibus, conjecimus, arbitrantes vel urbem velinum vel aliquam trium istarum artium expugnatam iri.

Exercitus hujus praesentia metu dubii et

suspensi tenebamur, eo quod ad civitatem, cujus portae nobis erant interdictae, refugere, si hostes inopinato advenisset, nobis non daretur, et domus, in quibus delitescebamus, ab urbe remotioribus locis essent constitutae, in iisque, ubi facile ab hostibus spoliari, conflagrari atque in nihilum redigi potuissent.

Quaerere quisquam hic posset, ubinam gentium interea Ruthenica cohors sese continebat cum hosti sese non oppeneret, sed grassandi saeviendique potestatem concederet? Illi significatum velim Ruthenos eo tempore sese ad arcem Wenden armata manu contulisse, praetendentes sibi injunctum esse ut se ut ad illam expugnandam manus hostiles moverent neque inde discederent antequam arcis essent potiti. Hic nuper captus est dux magnus Cristiani 3 Daniae Regis filius: Hic tantam Moscovita in matronas virginesque nobiles tyrannidem exercuit, ut audiendum ne dicam dicendo toto corpore extremiscam. Sed cum ad instituti nostri propositum non pertineat, missum id faciamus et Apologiam Livoniensum nuper aeditam consulendam in dagateribus relinquamus, quae miserabilem istius calamitatis exitum perstringit.

Sermonem modo ad ceremonias, quibus formenta bellica deducuntur, atque ad castra mittuntur, dirigamus.

Cum bombardae loco amorentur, adest sacerdos eas aqua sacra conspergens, catilenisque et precotionibus Ruthenicis consecrans: inde miseris rusticis trahendae committuntur, quorum opera loco eorum ad eas deferendas utantur: Vidi iterim justae magnitudinis formentum ab 800 hominibus trahi. Quod cum ad castra delatum esset accepimus die postero, Polonos, qui in arce Wenden sese continebant iisdem diebus irruptionem in Ruthenos fecisse, leviorique bello cum eos pugnasse, victoria penes illos manente, caesis profligatisque Ruthenis ad numerum duorum millium qua in pugna exercitus dux supremus globo ictus interiit, cujus cadaver Tarbatum est vectum intromissum, atque, lugubri modo sepultum: alter dignitate ab hoc secundus cum Bajoribus innumeris sauciatus vulneratusque est, ut ipsius salutem, et aliorum, Chirurgi omnes Tarbatenses, ad eos curandos adducti despererint.

Nec hac cladde commoti manus hostiles ab arce abstinuerunt, sed magis ac magis obsidione urserunt propter Cancellarii, Andreae Solkani praesentiam, quem eo Imperator nuper miserat, ut suo nomine exercitui praeesset, militesque ad arcem expugnandam instigaret imo non tam instigaret quam potius significaret, Imperatoris esse animum, omnes illos, qui prius ab obsidione desisterent, quam arcis politi essent, ferro interimere. In mandatis idem habebat ne hostium vel minimo nedum maximo perceret, excepto unico arcis praefecto, quem sibi vivum afferri voluit, ut in eo cruciando animum expleret suum.

Haec dicta sint pro narrationis hujus colophone, jam animum ad alia transferamus.

Postquam longo temporo adventum legatorum expectaveramus, 19. October. advenerunt unde maxime sumus recreati nobismet abitum pollicentes eo quod omnem moram in iis fuisse Praestablii hactenus praetenderant, sed sicut in aliis multis, ita quoque hac in re decepti sumus.

Nam post suum adventum, tempus in tri duum protraxerunt, antequam nos convenirent, quicquamve nobis significarent, quibus elapsis, equos nobis per Praestablios miserunt, quibus se inviseremus. Quam primum vero illis apparuimus, salutatione praemissa, antequam verba de rebus aliis faceramus, coeperunt conqueri copias Suecorum castramentari inter Tarbatum et Pernoviam, quae via nobis esset calcanda, qua propter consultum fore putabant, ut Tarbati commoraremur, donec castra moverent, alioque se conferrent, et eo tutius Pernoviam proficisceremur.

Ad has querelas ego, nos, inquam longo tempore ubique locorum detentos fuisse, praeter omnem vel Regis nostri vel nostram expectationem contraque omnem fidem datam, eo quod salvo conductu vel literis securitatis essemus muniti p mittentibus liberum nobis in Russiam ingressum ac in patriam regressum absque nostro rerumque nostratum ullo impedimento, quae nisi fuissent, Rex minime nos eo legasset, si interim ipsi promissis stare vel nos dimittere nollent. Deo omnipotenti et Regi nostro id aperiendum atque conquerendum esse addens, nos exercitum Regis Succiae non timere, cum nostro Regi cum hoc nulla esset inimicitia, sed ad profectionem absque ullo ductore paratos esse.

Haec etsi aperte satis atque acerbe illis dicta sint, iis tamen audientes non fuerint, sed eandem contilenam eadem saepius iterando cecinere, unde factum est, ut illis in hospitiis suis relictis ad destinatam domum irati nos contu-

lerimus, praesertim cum iter liberum et omnis impedimenti expers fuerit propter Suеci absentiam, qui jam cludum illam viam reliquerat rectaque cum expeditione sua Wenden tenderat, ibi expectans auxiliares Poloni copias, quas eo collatis cominus signis auriem direxisse acceperat, nec illa ipsius opinio eo fefellit, sed eodem die, quo arcem Rutheni debellare signaque in illam convertere sagaterent, uterque exercitus convenere, procinctumque illico contra hostem moventes cum exercitu numeroso pugnaturi egressi sunt, ac Ruthenorum castra pervaserunt, caeciderunt que aliquot millia: nam fusus est fere totus illorum exercitus (occupatis 33 tormentis cum globis ac pulvere) reliqui vero infelicis exercitus, quo quemque rapuit fuga districti vix cladis tantae nuncium retulerunt, quorum quidam Tarbatum sauciati spoliatique venere hos si vidisses, vix a risu ne dicam lacrymis te abstinuisses.

Nec hujus periculi immunis erat Cancellarius Andreas *Solkan*, cui rerum istarum summa erat commissa, sed in manus quoque hostium incidisset, nisi fuga sibi ilico consuluisset. Itaque fugit ac cessit, et in arcem *Nonnenborch* se recepit. Hanc ob hostium victoriam dici nequit, quantus Ruthenorum animos timor invaserit, nam par, ut ferunt, in nostris temporibus a diebus patris hujus Imperatoris his in locis pugna commissa non est quare tantem terrorum nominum sacrum in istis oris Suеci Polonique circumtulerunt, ut nostri Praestablii, quam Pernoviam nos ducerent, inter proficiscendum saepius animo adeo sint perculsi, ut nos per rectam viam ducere non ausi fuerint, sed per multa devia loca a recto cursu deflexerint. Sed de his hactenus revertamur ad profectionis nostrae descriptionem.

Die postquam per Mensem minus diebus tribus inviti ante urbis Tarbati portas in domibus sorditis delitueramus, legatis vero Imperatoris in civitate commorantibus, (ad quam se contulerunt cum hostem in vicino esse cognovissent, nec non pagani cum rebus suis omnibus ad civitatis praesidia confugerent) profectionem paravimus, partim metu, quam de hostium adventu susceperant, partim etiam propter instantem hyemem, quam conspexerunt nobis esse proximam eoque die dimidium miliaris profecti sumus ad villam quandam *Arvekolla* nominatam, inde *Ellimkfehr* isthinc 6 miliaria 3. die *Uberpolen* venientes 4 miliaria absolvimus.

Ignoro num ad notandum sit arcem hujus oppidi nuper a Ruthenis fuisse debellatam atque Neugardiae nobis degentibus expugnatam, antea enim Regi Sueciae erat addicta, atque a duce Magno Daniae Regis frater ipsi concessa, quare eo acerbius obsidione eam Rutheni quassere, urebat enim eos illam sibi ablatam, quam prius tenuerant. Hinc Carnollum miliaribus tribus ab *Uberpolen* remotum postea Velinum. 2. Die Novemb. pervenimus, postquam 6 miliaria transegissemus.

Hanc urbem quoque ingredi Praestablii nostri recusabant, sed in quadam ante portam area sub diu divertimus, nam omnibus in locis paupertas eorum domos depascebatur, qui locupletes jam olim fuerant.

Hic accepimus ductorem Revalici exercitus Hannibalem non post multum cum praedis omnibus Wenden venatis totum Ruthenicum tractum Revaliam versus illaesum transgressum esse, non obstante, quod urbem Velinum Pernoviamque proprius accesserit, unde conjectare licet vires illos defecisse num nec super hos irruerint, nec acceptae praedae inhiaverint.

Hinc 4 die Novemb. iter Pernoviam versus ingressi sumus prima nocte in villa *Kept* commorantes, postquam 3 miliaria transegissemus, cum vero a bello Rutheni in hisce locis aliquantum respirassent absente Hannibale, qui non multis ante diebus Revaliam (ut commemoratum est) cetenderat, properanter nos ductarunt, quo Pernoviam prius attingeremus, quam cursum ille reflecteret, signaque in civitatem converteret, sicque Pernoviam venimus 6. Novemb. pernoctantibus tamen nobis una nocte in casulis quibusdam vilissimis a *Kept* 5 miliaria dissitis aque Plescovia 7 huc usque Praestablii nostri sese nobis comites praebuere, et quam vis jam ditiones Ruthenicas Livonicasque transgressi fueramus, mareque, quod retransmeandum esset, attigeramus non tamen poterant se continere, quin more solito hic quoque nobis obstaculo essent nosque adiram pro vocatentinam cum eo ventum est ad aedes cujusdam hospitis Germani ante urbis portas (quod semper fieri solebat) ego diverti existimans ab ipso me ad vitae sustentationem necessaria habiturum, cum triduo jam latrantem stomachum vix placassem, sed voti minus factus sum compos: sustulerunt si quidem ipsum, cum uxoreque in civitatem duxerunt non concedentes ut aedes suas, quam diu ibi fuimus, reviseret, quare domibus illis vacuis spoliatisque contenti

in diem 2 ibi sumus commorati. Nec hoc maximum malum erat quod nos offendebat, sed et alia multo majora, de quibus sic sentias velim.

Ante nostrum adventum advenerat mercator Hafniensis cum nave quadam quam ad bona nostra mare transportanda conduximus, hunc custodia tenuere, quo minus oculis nostris sese offerret antequam decedendum nobis erat, civem quoque Lubecensem, cujus navi ad legatos Ruthenicos deferendos uteremur, similiter in abitus diem in civitate reservarunt, cum cive quidam Arnsburgensi qui eorum literis a Regio praefecto nobis missis venerat. Hic ubi sese evadere non posse cerneret, copiam nos adeundi sibi fieri petiit, significans sibi esse literas nobis reddendas, quod cum intellexissent, eas ad se receperunt, aperuerunt atque perlegerunt, perlectasque ad nos remiserunt, et quamvis aperte satis illis sit indicatum, minime decere hominem candidum, aliorum literas aperire, multo minus perlegere eorum praecipue, qui die illis semper bene meriti essent, quique nomine dominorum suorum ardua negocia expedirent, tamen his missis factis non semel rubore vel pudore quodam aspersi sunt, persuadentes sibi licere omnia.

Ad haec cum in praesentia essent legati, qui nobiscum navigationem in Daniam susciperent, verebantur ne iis relictis conscenderemus, quare noctu a sagittariis telis circumseptis sumus observati, qui nos si forte clanculum subducere in animo fuisset, interciperent. En hominum audacium, ecce Ruthenorum malitiam atque perfidiam: Quis, inbuam mortalium existemaret, hoc cum amicis, iisque, cum quibus nuper foedus prepigerant, taliter conversari? Quis denique ab eorum conspectu atque conversatione non abhorreret cum nullo non in periculo inter eos versandum sit, cumque a malis circumstantibus quisque apud eos prematur? Sane nisi fortasse mentis quis inops fuerit potius quoslibet labores sustineat, quam sese tantis periculis submittat.

Haec de illis dixisse sufficiat, ad propositum, unde nos digressi sumus adjuvante domino redeamus, quare absque invidia, qui legis, vera dicentem ausculta.

9. Novembr. cum dimidii anni spacium jam esset emensum ab illo die, quo paternos lares reliqueramus, summo mane ante lucem iter maritimum adivimus, cum terrestre nobis denegaretur, et ne ipsis nesciis vel invitis (ut illi existimabant) decederemus, trium tubarum clangore ac dito discessimus, comitantibus sagittariis praedictis ad maris littora, qui iter impedire fategissent nisi ex eo nobilibus quatuor ibi remanentes viae comites sese legatis praebuissentiores igitur navem solventes Movum profecti postridie ad Regis nostri possessionem pervenimus.

Cum autem inter navigandum fere naufragium passi fuissemus, paucis istius rei causam perstringam: Cum cursum nostrum Monum a Pernovia 14. miliaria distans teneremus vertis vehementioribus commotis velisque omnibus in altum directis in rupem violento motu navis impegit: quo factum est, ut velis laxatis depositisque per unius horae spacium in alla magno cum nostro periculo haereremus, sed Deo protegente, quo de multis magnisque periculis nos ante saepius liberarat, post longas molestias tunc quoque in portum salvos reduxit: unde Arnsburgum venimus ipsis Nonis Novemb. Ubi a praefectis insulaeque proceribus honorifice excepti sumus, qui non solum gratias Deo omnipotenti egerunt maximas, quod nos a maribus Pharaonis ipsissimi hoc est, Moscovitae crudelissimi Germanorum hostis incolumes vindicasset, terraeque diu ac multum optatae restituisset, verumetiam sese ad omnem nobis benevolentiam praestandam benevolos ostenderunt, gratis auribus accipientes foedus inter Regem ac Moscovitam ictum, ne barbaros Ruthenorum mores discere, ut caeteri Livonienses cogerentur, qui tot jam saeculis Germanis legibus nutriti fuerant.

His commorati sumus in diem 20. Mensis eo quod ad proprias sedes per Germaniam regredi statueremus gelu aliaque maritima discrimina vitantes, nobisque ea, quae ad profectionem spectarent, prospiceremus.

Haec sunt candidae lector, quae de hac nostra peregrinatione Ruthenica breviter perstringere sategi, nunc ad instituti mei propositum pertinet, ut paucis hinc in Daniam regressum conplectar, sed antiquam calamum ad eum dirigam volo huic meo scripto aliqua breviter intimare, quae propter temporis angustiam profectionisque celeritatem neglecta superius vindentus.

In descriptione profectionis in Russiam commemoratum est Tartaris liberum esse ducere uxores quot voluerint, id sic esse Neugardiae comperimus. Aderat ibi Tartarus ab incolis Caesar nuncupatus, qui 6. alebat faeminas ex nobili Livoniensium stirpe prognatas.

cum quibus alternis vicibus corpus miscet, ita tamen ut hac 6. septimam ipsius uxorem Ruthenicam dominam agnoscant venerenturque, Ille cum aliarum consuetudine frui desiderat, ad illam quam deperit cujusque amorem flagitat, annulum aliud re signum mittit, quo accepto, sese ad quaevis exequenda alacrem ac promptam ostendit, uxorisque officio fungitur, donnec ad aliam amandam animum induxerit, sinoque simili ad se accensiverit.

Ubi mentio sit Jsdani *Iwanowitz* legati nuper ad Imperatorem Romanorum missi, haec sunt animadvertenda, ipsum hominem fuisse sordidum ingratumque, qui nihil benevolentiae nobis, dum Tarbati per mensem fuimus, praestiterit, imo vix nos agnoscere voluerit, quamvis saepius promiserat, se ei liberalitati, quam Hafniae expertus fuerat, abunde satisfacturum. Si quaeris, quae nam ea fuerit, significare non erubescimus, non tamen in illum finem, ut praeter decorum ad nostram laudem ea referamus, sed potius ut palam fiat illius beluae ingratitudo distortaque natura. Rex noster aurea cathena ipsum ornavit, quamvis ad suam Majest. missus non erat, sed forte fortuna eo venerat, ut regiis navibus tuto in patriam duceretur, postea eisdem ipsum Pernoviam salvum remisit, alias propter Suecorum classes proprias sedes vix revisisset: Quod ad meam personam attinet: Ego ipsi gratificati studens, quotidie, quamdiu Hafniae degebat, vinum, pisces, lepores, damas, aliaque necessaria missi, ad convivium invitavi, homorifice excepi, atque pro viribus, tractavi, donans ipsi bombardas aliaque similia, quod idem quoque Gregorius et Arnoldus fecerunt, certo certius existimantes ipsum grato animo ea accepturum atque in Russia re comprensaturum, sed ipsum multum mutatum ab hoc ibi fuisse comperi, qui postposito omni candore ac neglectis omnibus promissis sese ingratissimum inhumanissimumque ostendit.

Cum arcis *Uberpolen* meminimus, supersedi ea commemorare, quae ibi visebantur, nempe suspensorum cadavera a canibus in patibulis dilacerari ac ad ossa usque rodi adhaec undique in via necatorum capita in sepium palis posita, sicut et mortuorum corpora in via prostrata inhumataque.

Est et hoc minus dissimulandum, quod Rutheni adeo inhumaniter captivos suos tractent, ut non credant illic quicquam a legatis ac viatoribus sumere, illud quantum fieri potest impedientes, atque eleemosynas dare prohibentes: nam cum Tarbati illis daleros 20 mitteremus miserorum clamore excitati, non concessum est iis eosdem accipere, sed loris caesi ii, qui aditum concesserunt.

Hic quoque in mentem incidit commemorare legatos Ruthenicos nobiscum in Daniam ab legatos Tarbati nec ad convivium nos semel invitasse, nec minimum misisse unde occasionem nacti in illorum praejudicium necessariis pecuniis nostris comparatis eos invitavimus et promptiores ad beneficia accipienda quam reddenda cognovimus, cum ad nos venire non recusaverint, sed potius sese paratissimos ostenderint, non obstante, quod nec ante nec post ullo honore nos dignati sint.

Haec breviter sint exarata de iis, quae annectenda essent, nunc ad descriptionem regressus in Daniam, unde digressi sumus, redeamus, et cum illa via sit satis nota, sufficiat civitatum, arcium, villarumque nomina, ad quas divertimus, earumque distantias commemorare quae omnia sic sunt percipienda.

20. Novembr. relicto Arnsburgo, villam *Salme,* hinc 3 miliaria ingressi in diem sequentem ibi commorati sumus, unde ad curiam regiam *Torrich* altero die venimus locum ab altero distantem tribus miliariis hinc curiam *Swarver,* sedem cujusdam nobilis Georgii *Viting* invisimus ab altera miliare remotum: hic portus est Osalicus, cui alluit pars maris Rigensis fundus appellata, derivans Osaliam a Curlandia, quam e regione habet oppositam: hic cymbas quasdam vilissimas, 24. Novemb. ascendimus, iisque magno cum periculo ac difficultate 17 miliaria maritima trajecimus, partim propter frigoris vehementiam, quod iisdem diebus inciderat, ut coacti simus per miliare mare illud congelatum vi vertorum remorumque ope penetrare, partim etiam propter penuriam portus, qui a Curlandiae parte nullus reperitur, sed mare apertum undique alluit, maximisque undis terra infestatur, eo quod multis rupibus iis in locis mare abundet, ut nisi Curlandi ope cymbis adventantes ferunt, nemo navibus salvis atque illaesis appellere terram possit, quare summa cum observatione oculos semper in vela directos habeant, usque obviam eant subsidioque veniunt quid multis? Periculosiorem navigationem in omnibus Oceani littoribus existere vix crediderim.

Hunc trajectum, Deo gubernante, feliciter perfecimus, ira tamen ut si illo tempore non

advenissemus, sequenti die vel in ista fortassis hyeme oras non attigissemus, quia illa nocte mare gelu in tantum obducebatur, ut ubi eo die, quo advenimus pedibus transire vix quiverint, altero die equo cursum absolverint.

Hic nobis datur occasio, sicut alias multoties agendi Deo omnipotenti gratias permaximas, qui suis angelis sanctissimis nos incolumes reduxit atque ab imminentibus periculis liberavit.

26. Die *Suten* pervenimus 3 absolventes miliaria, hinc *Posen* 6 in qua via visitur arx ducis magni *Dondang*, hic quoque est fluvius, *Window*, quem curribus transgressi sumus propter hyemis vehementiam.

Inde *Ethwalen* ad sedem Joannis *Beer* viri omni laude digni qui nos in via obviavit, invitavit et laute frugaliterque tractavit, quam 29. die relinquimus eodem die *Hasenpoth* venientes isthinc miliaria 5. *Hasenpoth Grebbyn* miliaria sunt 5 ad Siebenbergum versus, *Heiligen An* 4 sunt miliaria.

Hic quoque erat transmeandus amnis, segregans Ducatum Curlandicum a parte Polonica Lituania vel Sarmatia nuncupata.

Dum his commorabamur, accepimus tumultum in hisce locis a rusticis excitatum fuisse gravissimum, ita quod omnes incolae istius tractus ad spacium 10 vel 12 miliarium uno in loco in illa via, quam transgrederemur, sese congregarint, statuentes vi, si fieri posset, istius ditionis praefectos opprimere, eo quod exactionibus novis ac gravaminibus eos molestassent, eligentesque sibi capitaneum rusticum quendam monoculum, qui adeo imperiose egit, ut loris virgisque omnes castigaverit, qui in domibus sese continerent, ac ad resistendum inobedientes praeberent, unde factum est, ut tanta sit congregata rusticorum multitudo, ut eos omnes timuerint, praefecti vero sibi prospicientes atque conatus illorum impedire satagentes, quingentos Tartaros ac Polonos congregaverint qui aperto Marte eos prosternerent, quod an factum sit ignoramus, nos per aliam viam digressi illorum castra vitavimus conferentes eodem die nos Moemel, postquam oppidum Polangenum transgressi fueramus: Ubi arx munitissima conspicitur sicut et urbs exigua: Nos et si hic equos nostros lassos per diem tantum refovere, posteaque viam inceptam celeri profectione continuare statueremus: inviti tamen in diem 3. detenti sumus praesentis fluvii transvehendi saevitia, qui totus gelu erat repletus, quod viventorum nunc huc nunc illuc motu violente rapiebatur, ut impossibile esset, quemquam illum transmeare, antequam frigoris vehementia congelatum illud mare in priorem statum tranquillum esset redactum.

Hisce autem diebus propter coeli aerisque humiditatem mare fuerat perturbatum, glaciesque soluta atque ad nocendum prona: quod experti sunt, quidam trajicere nave quadam volentes, qui vi glaciei versus Oceanum, eodem die cum nave ferebantur, atque per noctes duas in mari periclitantes, tandem civium incolarumque ope liberati in portum relictum reducebantur: nos vero die sequenti transvehentes Regiomontum 11. Decembr. venimus isthinc miliariis 18. Unde 13. die decedentes civitatem *Melbing* 15. die, postridie ibi equos refoventes, accessimus, Gedanumque 18. die attigimus absolutis 24 miliariis: ubi jumenta nostra ex longo hoc itinere lassa biduum sunt pasta recreataque.

Hic ab amicis nostris, de quibus Rex noster optime erat meritus, honorifice sumus excepti lauteque tractati, non enim fuere immemores beneficiorum sibi a Regia Majest. nuper exhibitorum.

Hinc abire cupientes ad portus propugnaculum urbi proximum a Senatoribus quibusdam sumus ducti, ut conspiceremus, quantos et quam acres in ultima hujus civitatis oppugnatione sustinuissent hostium insultus, gratias igitur Deo omnipotenti, et Regi nostro suppetias illis periculoso eo tempore ferenti, se manus hostiles evasisse, egerunt innumeras,

Circa vesperas postquam convivio frugali excepti illi quoque in loco essemus, viam curribus ingressi duo tantum miliaria confecimus inque pago *Kollipke* pernoctavimus, relinquentes ibi senatorem quendam Gedanensem Michaelem Sfridum, qui eo usque se nobis viae Comitem praebuerat: altero die *Landsvitz* 7. hinc miliaria sumus progressi: postero die itidem 7. absolutis *Sagers* pervenimus pertranseuntes civitatem Leonburgum: inde *Setzemyn* 7. milia ria cum dimidio ab altero loco distantem.

Hac via perveavimus civitates *Somnow* a qua *Kesslyn* miliare et *Karlyn* abhinc 3. miliaria distat: quae civitates dominum agnoscunt ducem Pomeraniae juniorem Casimirum, videlicet hujus Episcopatus Episcopum, qui in utraque urbi sedem Episcopalem habet satis extructam: Ex praedicto hoc pago eodem die

Neugardicum comitatum attigimus, civitatemque Neugardiam sedem comitis vespere, praecedente die quo celebratur memoria natalis Domini nostri Jesu Christi ingressi sumus confectis 5 miliaribus, alteroque die ad urbem *Dam* pervenimus 7 inde miliaribus dissitam, pervehentes civitatem *Goldenow* tribus ab illa mitiaribus: hinc Stetinum miliaro profecti sumus, a Gedano distans 43, ibique novis conductis curribus eodem die duo praeterea miliaria absolvimus pervenientes ad pagum *Falckenwolle* Hinc discedentes atque in urbe *Ackermunde* paululum respirantes isthinc miliar. 5 in pago *Bugewitz* ea nocte quievimus, duobus absolutis post prandium miliaribus: unde summo mane ad urbem *Damyn* migravimus postquam 6 miliaria essent transacta, praetereuntes civitatem *Anklam* unde Rostocium 29 Decembris per oppidum *Thesselyn* iter facientes 5 ab eo dissitum miliaribus venimus. Hac in media via Pomeraniae ditiones extremos claudunt terminos, ducatusque Megapolensis sumit initium.

Pridie Calend. Januarii Vismariam civitatem attigimus a Rostocio miliaribus 6; 30 die Decembris confectis 3 miliaribus in pago pernoctantes aliquo: ipsis autem Calend. Travemundum transvecti Holsatiam ingressi sumus, inque pago itidem 6 absolutis miliaribus nocte quievimus, unde Segebergum altero die adivimus, cum 2 miliaria essent peracta ubi amicum nostrum Henricum Rantzovium Regis nostri in Holsatiam vicarium invisimus, cui sane noster adventus erat gratissimus, quique ad quaevis bona nobis exhibenda alacrem ac promptum se ostendit: quo relicto, 3 adhuc eodem die absolvimus miliaria: tertio mensis ejusdem Rennesburgum adivimus, 4 Flensburgum, 5 Haderslebiam. Inde 5 die patriam ingredientes Coldingam venimus absolutis in hac profectione miliaribus maritimis 244 terrestribusque 566.

Hic Regem nostrum convenimus, ipsiusque Majest. laetis oculis salvam ac incolumem conspeximus.

Hic Reginam quoque beatam cog ovimus eo quod Regi regnoque nostro iisdem diebus gratum pepererat pulcherrimum, quem Deo omnipotenti commendatum volumus atque eundem toto corde rogatum ut infantulus ipse cum infantulo ante annos 1579 circiter hoc anni tempus nobis nato nempe filio Dei, crescat aetate sapientia et gratia apud Deum et homines.

Nunc restat, al Deo omnipotenti gratias agamus quas possumus, maximas, quod nos a manibus Moscovitae crudelissimi Pharaonis hostis Christiani nominis infestissimi liberaverit, incolumesque ad lares paternos reduxerit. Huic sit laus et gloria per omnia saecula.

VOLUMINIS PRIMI

FINIS.